

KAIS. KÖN. HOF



BIBLIOTHEK

58.526-A

Alt-

117. F. 92.

Spinoza
TRACTATUS

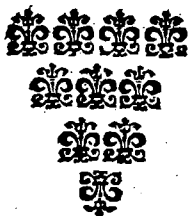
THEOLOGICO-POLITICVS,

Cui adjunctus est

Philosophia S. Scripturæ

INTERPRES.

Ab Authore longè Emendatior.



58526-A.

Unvarying edition per-rara. 5/6

Anno Dom. 1674.



P R Æ F A T I O.



I homines res omnes suas certo consilio regere possent: vel si fortuna ipsis prospera semper foret, nulla superstitione tenerentur; Sed quoniam eo sæpe angustiarum rediguntur, ut consilium nullum adferre queant; & plerumque ob incerta fortunæ bona, quæ sine modo cupiunt, inter spem metumque miserè fluctuant; idèò animum ut plurimum ad quidvis credendum pronissimum habent; qui, dum in dubio est, facili momento huc, atque illuc pellitur, & multo facilius dum spe, & metu agitatus hæret, præfidens alias, jactabundus, ac tumidus. Atque hæc neminem ignorare existimo, quamvis plerosque se ipsos ignorare credam: nemo enim inter homines ita vixit, qui non viderit, plerosque in rebus prosperis, etsi imperitissimi sint, sapientiã ita abundare, ut sibi injuriam fieri credant, si quis iis consilium dare velit; in adversis autem, quo se vertant nescire, & consilium ab unoquoque supplices petere, nec ullum tam ineptum tamque absurdum, aut vanum audire, quod non sequantur: Deinde levissimis etiam de causis jam meli-

ora

P R Æ F A T I O.

ora sperare, rursus deteriora timere; si quid enim, dum in metu versantur, contingere vident, quod eos præteriti alicujus boni, vel mali memores reddit, id exitum aut fælicem, aut infælicem obnunciare putant, quod propterea, quamvis centies fallat, faustum vel infaustum omen vocant. Si quid porro insolitum magna cum admiratione vident, id prodigium esse credunt, quod Deorum aut summi Numinis iram indicat, quodque adeo hostiis, & votis non piare, nefas habent homines superstitioni obnoxii, & religioni adversi; eumque ad modum infinita fingunt, & quasi tota natura cum ipsis insaniret, eandem miris modis interpretantur. Cum igitur hæc ita sese habeant, tum præcipue videmus, eos omni superstitionis generi addictissimos esse, qui incerta sine modo cupiunt, omnesque tum maxime, cum scilicet in periculis versantur, & sibi auxilio esse nequeunt, votis, & lachrimis muliebribus divina auxilia implorare, & rationem (quia ad vana, quæ cupiunt, certam viam ostendere nequit) cæcam appellare, humanamque sapientiam vanam; & contra imaginationis deliria, somnia, & pueriles ineptias divina responsa credere, imo Deum sapientes averfari, & sua decreta

non

P R Æ F A T I O.

non menti, sed pecudum fibris inscripſiſſe, vel eadem ſtultos, veſanos, & aves divino afflatu, & inſtinctu prædicere. Tantum timor homines inſanire facit. Cauſa itaque, à quâ ſuperſtitio oritur, conſervatur & fovetur, metus eſt; Cujus rei ſi quis, præter jam dicta, ſingularia exempla ſcire deſiderat, Alexandrum videat, qui tum demum vates à ſuperſtitione animi adhibere cæpit, cum primum fortunam timere didicit in Pylis Syſidis; (vide Curtii lib. 5. § 4) poſt Darium autem victum ariolos, & vates conſulere deſiit, donec iterum temporis iniquitate territus, quia Bactriani defece- rant, & Scytæ certamen laceſſebant, dum ipſe propter vulnus ſegnijaceret, *ruruſus* (ut ipſe Curtius lib. 7. §. 7. ait) *ad ſuperſtitionem humanarum mentium ludibria revo- lutus, Ariſtandrum, cui credulitatem ſuam addixerat, explorare eventum rerum Sacri- ficijſ jubet.* Et ad hunc modum perpluri- ma adferri poſſent exempla, quæ quam clariffime id ipſum oſtendunt, homines ſci- licet nonniſi durante metu ſuperſtitione conſictari; eaque omnia, quæ unquam va- na religione coluerunt, nihil præter phan- taſmata, animique triftis & timidi fuiſſe deliria: & denique vates in maximis impe-

P R Æ F A T I O.

rii angustis maximè in plebe regnavisse, maximeque formidolosos suis Regibus fuisse; sed, quandoquidem hæc apud omnes satis vulgata esse existimo, iisdem superse-
deo.

Ex hæc itaque superstitionis causa clarè sequitur, omnes homines naturâ superstitioni esse obnoxios, (quicquid dicant alii, qui putant, hoc inde oriri, quod omnes mortales confusam quandam numinis ideam habent.) Sequitur deinde eandem variam admodum, & inconstantem debere esse, ut omnia mentis ludibria, & furoris impetus, & denique ipsam non nisi spe, odio, ira, & dolo defendi; nimirum, quia non ex ratione, sed ex solo affectu, eoque efficacissimo oritur. Quam itaque facile fit, ut homines quovis superstitionis genere capiantur, tam difficile contra est efficere, ut in uno, eodemque persistent; imo quia vulgus semper æque miserum manet, ideo nusquam diu acquiescit, sed id tantum eidem maxime placet, quod novum est, quodque nondum fefellit, quæ quidem inconstantia multorum tumultuum, & bellorum atrocium causa fuit; nam (ut ex modo dictis patet, & Curtius etiam lib 4. cap. 10. optime notavit) *nihil efficacius multitudinem*

P R Æ F A T I O.

tudinem regit, quam superstitio; unde fit, ut facile specie religionis inducatur, nunc Reges suos tanquam Deos adorare, & rursus eosdem execrari, & tanquam communem generis humani pestem detestari. Hoc ergo malum ut vitaretur, ingens studium adhibitum est, ad religionem veram aut vanam, cultu & apparatu ita adornandum, ut omni momento gravior haberetur, summaque observantiâ ab omnibus semper coleretur, quod quidem Turcis fœlicissime cessit, qui etiam disputare nefas habent, & iudicium uniuscujusque tot præjudiciis occupant, ut nullum in mente locum sanæ rationi, ne ad dubitandum quidem, relinquant.

Verum enimvero si regiminis Monarchici summum sit arcanum, ejusque omnino interfit, homines deceptos habere, & metum, quo retineri debent, specioso Religionis nomine adumbrare, ut pro servitio, tanquam pro salute pugnent, & neturpe, sed maximum decus esse putent, in unius hominis jactationem sanguinem animamque impendere; nihil contra in libera republica excogitari, nec infœlicius tentari potest; quandoquidem communi libertati omnino repugnat, li-

P R Æ F A T I O .

berum uniuscujusque judicium præjudiciis occupare, vel aliquo modo coërcere; & quod ad seditiones attinet, quæ specie religionis concitantur; eæ profecto inde tantum oriuntur; quod leges de rebus speculativis conduntur; & quod opiniones tanquam scelera pro crimine habentur, & damnantur; quarum defensores & affectæ non publicæ salutis, sed odio ac sævitæ adversariorum tantum immolantur. Quod si ex jure imperii, non nisi *facta arguerentur, & dicta impune essent*, nullâ juris specie similes seditiones ornari possent, nec controversiæ in seditiones verterentur. Cum itaque nobis hæc rara fælicitas contigerit, ut in Republica vivamus, ubi unicuique judicandi libertas integra, & Deum ex suo ingenio colere conceditur, & ubi nihil libertate charius, nec dulcius habetur, me rem non ingratham, neque inutilem facturum credidi, si ostenderem hanc libertatem non tantum salva pietate, & Reipublicæ pace concedi, sed insuper eandem, non nisi cum ipsa Pace Reipublicæ, ac pietate tolli posse: Atque hoc præcipuum est, quod in hoc tractatu demonstrare constitui; ad quod apprime necesse fuit, præcipua circa religionem præjudicia,

P R Æ F A T I O.

judicia, hoc est, antiquæ servitutis vestigia indicare, tum etiam præjudicia circa summarum potestatum jus, quod multi procacissimâ quadam licentiâ magna ex parte arripere, & specie religionis multitudinis animum, Gentilium superstitioni adhuc obnoxium, ab iisdem avertere student, quo omnia iterum in servitium ruant. Hæc autem quo ordine ostenduntur, paucis jam dicam; sed prius causas, quæ me ad scribendum impulerunt, docebo.

Miratus sæpe fui, quod homines, qui se Christianam religionem profiteri jactant, hoc est, amorem, gaudium, pacem, continentiam, & erga omnes fidem, plus quam iniquo animo certarent, & acerbissimum in invicem odium quotidie exercerent, ita ut facilius ex his, quam illis fides uniuscujusque noscatur; jam dudum enim res eo pervenit, ut neminem fere, quisnam sit, num scilicet: Christianus, Turca, Judæus, vel Ethnicus, noscere possis, nisi ex corporis externo habitu, & cultu, vel quod hanc, aut illam Ecclësiam frequentat, vel denique, quod huic, aut illi opinioni addictus est, & in verbo alicujus magistri jurare solet. Cæterum vita eadem omnibus est. Hujus igitur mali causam quærens non dubitavi, quin

P R Æ F A T I O.

quin inde ortum fuerit, quod Ecclesie ministeria dignitates, & ejus officia beneficia æstimare, & pastores summo honore habere, vulgo religioni fuit; simulac enim hic abusus in Ecclesia incepit, statim pessimo cuique ingens libido sacra officia administrandi incessit, & amor divinæ religionis propagandæ in sordidam avaritiam & ambitionem, atque ita ipsum templum in Theatrum degeneravit, ubi non Ecclesiastici Doctores, sed oratores audiebantur, quorum nemo desiderio tenebatur populum docendi, sed eundem in admirationem sui rapiendi, & dissentientes publice carpendi, & ea tantum docendi, quæ nova ac insolita, quæque vulgus maxime admiraretur; unde profecto magnæ contentiones, invidia & odium, quod nulla vetustate sedari potuit, oriri debuerunt. Non ergo mirum, quod antiquæ Religionis nihil manserit præter ejus externum cultum (quo vulgus Deum magis adulari, quam adorare videtur) & quod fides jam nihil aliud sit, quam credulitas & præjudicia: at quæ præjudicia? quæ homines ex rationalibus brutos reddunt, utpote quæ omnino impediunt, quominus unusquisque libero suo judicio utatur, &

verum

P R Æ F A T I O.

verum a falso dignoscat, & quæ veluti ad lumen intellectus penitus extinguendum, datâ operâ excogitata videntur. Pietas, proh! Deus immortalis, & Religio in absurdis arcanis consistit, & qui rationem prorsus contemnunt, & intellectum tanquam naturâ corruptum rejiciunt, & averfantur, isti profecto, quod iniquissimum est, divinum lumen habere creduntur. Sane si vel luminis divini scintillam tantum haberent, non tam superbe insanirent, sed prudentius Deum colere discerent, & ut jam odio; amore contra inter reliquos excellerent; nec tam hostili animo eos, qui cum ipsis non sentiunt, persequerentur, sed eorundem potius, (siquidem ipsorum saluti, & non suæ fortunæ timent) misererentur. Præterea si lumen aliquod Divinum haberent, id saltem ex doctrina constaret; fateor, eos nunquam satis mirari potuisse Scripturæ profundissima mysteria, attamen, præter Aristotelicorum vel Platoniorum speculationes, nihil docuisse video; atque his, ne Gentiles sectari viderentur, Scripturam accommodaverunt. Non satis his fuit, cum Græcis insanire, sed Prophetas, cum iisdem deliravisse voluerunt: quod sane clare ostendit eos Scripturæ divi-

P R Æ F A T I O.

divinitatem nec per somnium videre; & quo impensius hæc mysteria admirantur, eo magis ostendunt, se Scripturæ non tam credere, quam assentari; quod hinc etiam patet, quod plerique tanquam fundamentum supponunt, (ad eandem scilicet intelligendum, ejusque verum sensum eruendum) ipsam ubique veracem, & divinam esse; id nempe ipsum, quod ex ejusdem intellectione, & severo examine demum deberet constare: & quod ex ipsa, quæ humanis figmentis minime indiget, longo melius edoceremur, in primo limine pro regula ipsius interpretationis statuunt.

Cum hæc ergo animo perpenderem, scilicet lumen naturale non tantum contemni, sed a multis tanquam impietatis fontem damnari; humana deinde commenta pro divinis documentis haberi; credulitatem fidem æstimari; & controversias philosophorum in Ecclesiâ, & in Curiâ summis animorum motibus agitari, ac inde scævissima odia, atque dissidia, quibus homines facile in seditiones vertuntur, plurimaque alia, quæ hic narrare nimis longum foret, oriri animadverterem: Sedulo statui, Scripturam de novo integro & libero animo examinare, & nihil de eadem affirmare, nihilque tanquam ejus doctrinam admittere, quod ab eadem clarissime

P R Æ F A T I O.

sime non edocerer. Hęc igitur cautione Methodum Sacra volumina interpretandi concinnavi, & hęc instructus quærere ante omnia incepti, quid esset Prophetia? & quatione Deus sese Prophetis revelaverit? & cur hi Deo accepti fuerint? num scil. propterea quod de Deo & natura sublimes habuerint cogitationes? an vero propter solam pietatem? Postquam hęc novi, facile determinare potui, Prophetarum authoritatem in iis tantum pondus habere, quæ usum vitæ, & veram virtutem spectant, cæterum eorum opiniones nos parum tangere. His cognitis quæsivi deinde, quid id fuerit propter quod Hebræi Dei electi vocati fuerint? Cum autem vidissem hoc nihil aliud fuisse, quam quod Deus ipsis certam mundi plagam elegerit; ubi secure, & cõmmodè vivere possent; hinc didici Leges Mosi a Deo revelatas, nihil aliud fuisse, quam jura singularis Hebræorum imperii, ac proinde easdem præter hos neminem recipere debuisse; imo nec hos etiam, nisi stante ipsorum imperio, iisdem teneri. Porro, ut scirem num ex Scriptura concludi posset, humanum intellectum naturâ corruptum esse, inquirere volui, num Religio catholica, sive lex divina per Prophetas & Apostolos universo humano generi revelata alia fuerit, quam illa, quam

etiam

P R Æ F A T I O.

etiam lumen naturale docet? & deinde num miracula contra naturæ ordinem contigerint, & num Dei existentiam, & providentiam certius, & clarius doceant, quam res, quas clare & distincte per primas suas causas intelligimus? Sed cum in iis, quæ Scriptura expresse docet, nihil reperissem, quod cum intellectu non conveniret, nec quod eidem repugnaret, & præterea viderem Prophetas nihil docuisse, nisi res admodum simplices, quæ ab unoquoque facile percipi poterant, atque has eo stylo adornavisse, iisque rationibus confirmavisse, quibus maxime multitudinis animus ad devotionem erga Deum moveri posset; omnino mihi persuasi, Scripturam rationem absolute liberam relinquere, & nihil cum Philosophia commune habere, sed tam hanc, quam illam proprio suo talo niti. Ut hæc autem apodictice demonstrarem, remque totam determinarem, ostendo, qua viâ Scriptura sit interpretanda, & quod tota ejus rerumque spiritualium cognitio ab ipsa sola, & non ab iis, quæ lumine naturali cognoscimus, peti debeat. Hinc transeo ad ea præjudicia ostendenda, quæ inde orta sunt, quod vulgus, (superstitioni addictum, & quod temporis reliquias, supra ipsam æ-

P R Æ F A T I O.

ternitatem amat) libros potius Scripturæ, quam ipsum Dei verbum adoret. Post hæc ostendo verbum Dei revelatum non esse certum quendam numerum librorum, sed conceptum simplicem mentis divinæ Prophetis revelatæ; scilicet Deo integro animo obedire, iustitiam & charitatem colendo. Atque hoc ostendo in Scriptura doceri secundum captum, & opiniones eorum, quibus Prophetæ & Apostoli hoc verbum Dei prædicare solebant; quod ideo fecerunt, ut id homines sine ulla repugnantia, atque integro animo amplecterentur. Fundamentalibus deinde fidei ostensis, concludo denique objectum cognitionis revelatæ nihil esse præter obedientiam, atque adeo à naturali cognitione tam objecto, quam fundamentalis, & mediis prorsus distinctam esse, & nihil cum hac commune habere, sed tam hanc, quam illam suum regnum absque ulla alterius repugnantia obtinere, & neutrum alterutri ancillari debere. Porro quia hominum ingenium varium admodum est, & alius alius, alius illis opinionibus melius acquiescit, & quod hunc ad religionem, illum ad risum movet, inde cum supra dictis concludo, unicuique sui iudicii libertatem, & potestatem fundamenta fidei ex suo ingenio inter-

P R Æ F A T I O.

interpretandi relinquendam & fidem uniuscujusque ex solis operibus judicandam, num pia, an impia sit? sic ergo omnes integro, & libero animo Deo obedire poterunt, & sola justitia, & charitas apud omnes in pretio erit. Postquam his libertatem, quam lex divina revelata unicuique concedit, ostendi, ad alteram quæstionis partem pergo; nempe hanc eandem libertatem salvâ reipublicæ pace, & summarum potestatum jure posse, & etiam cõcedi debere, nec posse adimi, absq; magno pacis periculo, magnoque totius Reipublicæ detrimento: ad hæc autem demonstrandum à jure naturali uniuscujusque incipio; quod scilicet eo usque se extendit, quo uniuscujusque cupiditas & potentia se extendit, & quod nemo jure naturæ ex alterius ingenio vivere tenetur, sed suæ unusquisque liberatis vindex est. Præterea ostendo hoc jure neminem revera cedere, nisi qui potestatem se defendendi in alium transfert, atque eum necessario hoc jus naturale absolute retinere, in quem unusquisque jus suum ex proprio suo ingenio viuendi, simul cum potestate sese defendendi transtulit; atque hinc ostendo, eos, qui summum imperium tenent, jus ad omnia, quæ possunt, habere, solosque vindices juris, & libertatis esse, reliquos autem ex solo eorum decreto omnia agere debere. Verum quoniam

P R Æ F A T I O.

niam nemo potestate suâ se defendendi ita privare potest, ut homo esse desinat, hinc concludo, neminem jure suo naturali absolute privari posse, sed subditos quædam quasi naturæ jure retinere, que iis adimi non possunt sine magno imperii periculo, quæque adeo ipsis vel tacite conceduntur, vel ipsi expresse cum iis, qui imperium tenent, stipulantur. His consideratis ad rempublicam Hebræorum transeo, quam, ut ostendam quâ ratione, & quorum decreto Religio vim juris habere incepit, & obiter etiam alia, quæ scitu digna videbantur, satis prolixè describo. Post hæc ostendo, eos qui summum imperium tenent, non tantum juris civilis, sed etiam sacri vindices, & interpretes esse, eosque solos jus habere discernendi, quid justum, quid injustum, quid pium, & quid impium sit: & tandem concludo, eosdem hoc jus optime retinere, & imperium tuto conservare posse, si modò unicuique & sentire, quæ velit, & quæ sentiat dicere concedatur.

Hæc sunt Philosophe lector, quæ tibi hic examinando do, quæque non ingrata fore confido ob præstantiam, & utilitatem argumenti, tam totius operis, quam uniuscujusque capitis, de quibus plura adderem,

B

sed

P R Æ F A T I O.

sed nolo ut hæc præfatio in volumen crescat, præsertim quia præcipua philosophis satis superque nota esse credo; reliquis autem hunc tractatum commendare non studeo, nam nihil est quod sperem, eundem iis placere aliqua ratione posse; novi enim, quam pertinaciter ea præjudicia in mente inhærent, quæ pietatis specie amplexus est animus; novi deinde, æquè impossibile esse vulgo superstitionem adimere, ac metum: novi denique constantiam vulgi contumaciam esse; nec ratione regi, sed impetu rapi ad laudandum vel vituperandum. Vulgus ergo & omnes, qui cum vulgo iisdem affectibus conflictantur, ad hæc legenda non invito, quin potius vellem, ut hunc librum prorsus negligant, quam eundem perverse, ut omnia solent, interpretando, molesti sint, & dum sibi nihil profunt, aliis obsint, qui liberius philosopharentur, nisi hoc unum obstaret, quod putant rationem debere Theologiæ ancillari; nam his hoc opus perquam utile fore confido.

Cæterum quoniam multis nec otium, nec animus forsitan erit, omnia perlegere, cogor hic etiam ut in fine hujus tractatus monere, me nihil scribere, quod non libentissime ex-

exa-

P R Æ F A T I O.

examine, & iudicio ſummarum Potestatum Patriæ meæ ſubjiciam, nam ſi quid horum, quæ dico, iudicabunt patriis legibus repugnare, vel communi ſaluti obefſe, id ego indiçtum volo. Scio me hominem eſſe, & errare potieſſe, ne autem errarem ſedulò curavi, & appri-me, ut quicquid ſcriberem, legibus patriæ, pietati, boniſque moribus omninò reſponderet.



INDEX CAPITUM.

CAPUT I.

DE *Prophetia.*

CAPUT II.

De Prophetis.

CAPUT III.

De Hebraorum vocatione. Et an Donum Propheticum Hebrais peculiare fuerit.

CAPUT IV.

De Lege Divina.

CAPUT V.

De Ratione, cur Ceremonia instituta fuerint, & de fide historiarum, nempe, qua ratione, & quibus ea necessaria sit.

CAPUT VI.

De miraculis.

CAPUT VII.

De Interpretatione Scripturae.

CAPUT VIII.

In quo ostenditur Pentateuchon & libros Iosue, Iudicum, Rut, Samuëlis & Regum non esse autographa. Deinde inquiritur an eorum omnium Scriptores plures fuerint, an unus tantum, & quinam.

CAPUT IX.

De iisdem Libris alia inquiruntur, nempe an Hebrais iis ultimam manum imposuerit: & deinde utrum nota marginales, qua in Hebrais codicibus reperiuntur, variae fuerint lectiones.

CAP.

INDEX CAPITUM.

CAPUT X.

Reliqui Veteris Testamenti Libri eodem modo quo superiores examiantur.

CAPUT XI.

Inquiritur an Apostoli Epistolas suas tanquam Apostoli & Propheta; an vero tanquam Doctores scripserint. Deinde Apostolorum officium ostenditur.

CAPUT XII.

De vero Legis divinae syngrapho, & qua ratione Scriptura Sacra vocatur, & qua ratione Verbum Dei. Et denique ostenditur ipsam, quatenus Verbum Dei continet, incorruptam ad nos pervenisse.

CAPUT XIII.

Ostenditur Scripturam non nisi simplicissima docere, nec aliud prater obedientiam intendere; nec de divinâ Naturâ aliud docere, quam quod homines certa vivendi ratione imitari possunt,

CAPUT XIV.

Quid sit fides, quinam fideles, fidei fundamenta determinantur, & ipsa à Philosophia tandem separatur.

CAPUT XV.

Nec Theologiam Rationi, nec Rationem Theologiae ancillari; ostenditur & ratio, quâ nobis S. Scriptura auctoritatem persuademus.

CAPUT XVI.

De Reipublica Fundamentis; de jure uniuscujusque naturali & civili; deque Summarum Postetatum Jure.

INDEX CAPITUM.

CAPUT XVII.

Ostenditur neminem omnia in summam Potestatem transferre posse, nec esse necesse : De Republica Hebraeorum, qualis fuerit vivente Mose, qualis post ejus mortem antequam Reges elegerint, deque ejus prestantia. & denique de causis cur Respublica divina interire, & vix absque conditionibus subsistere potuerit.

CAPUT XVIII.

Ex Hebraeorum Republica, & Historijs quadam dogmata Politica concluduntur.

CAPUT XIX.

Ostenditur, jus circa sacra penes summas potestates omnino esse, & Religionis cultum externum Respublica paci accommodari debere, si Recte Deo obtemperare velimus.

CAPUT XX.

Ostenditur, in Libera Republica unicuique & sentire, qua velit, & qua sentiat dicere licere.

TRAC-

TRACTATUS
THEOLOGICO-
POLITICI

CAPUT I.

De Prophetia.

Prophetia sive Revelatio est rei alijus certa cognitio à Deo hominibus revelata. Propheta autem is est, qui Dei revelata iis interpretatur, qui rerum à Deo revelatarum certam cognitionem habere nequeunt, quique adeò merâ fide res revelatas amplecti tantùm possunt. Propheta enim apud Hebræos vocatur נָבִי *nabi*, id est, orator & interpret, at in Scriptura semper usurpatur pro Dei interprete, ut ex cap. VII. 1. Exodi colligitur. Ubi Deus Mosi dicit, *ecce te constituo Deum Pharaonis, & Aharon tuus frater erit tuus Propheta.* Quasi diceret, quoniam Aharon ea, quæ tu loqueris, Pharaoni interpretando, personam agit prophetæ, eris tu igitur quasi Deus Pharaonis, sive qui vicem Dei agit.

De Prophetis in sequente capite, hic de Prophetiâ agemus, ex cuius jam traditâ definitione sequitur cognitionem naturalem, Prophetiam vocari posse. Nam ea, quæ Lumine naturali cognoscimus, a sola Dei cognitione, ejusque æter-

nis decretis dependent. Verum, quia hæc cognitio naturalis omnibus hominibus hominibus est, dependet enim à fundamentis omnibus communibus, ideo a vulgo, ad rara semper, & a sua naturâ aliena anhelante, & dôna naturalia spernente, non tanti æstimatur, & propterea, ubi de cognitione propheticâ loquitur, hanc exclusam vult, attamen nihilominus æquali jure, ac alia, quæcunque illa sit, divina vocari potest, quandoquidem Dei natura, quatenus de ea participamus, Deique decreta eam nobis quasi dictant, nec ab illâ, quam omnes divinam vocant, differt, nisi quod ea ultra limites hujus se extendit, & quod humanæ Naturæ leges, in se consideratæ, non possunt ejus esse causa, at respectû certitudinis, quam naturalis cognitio involvit; & fontis, è quo derivatur (nempe Deo) nullo modo cognitioni propheticæ cedit. Nisi forte aliquis intelligere, vel potius somniare velit, Prophetas corpus quidem humanum, mentem verò non humanam habuisse, adeoque eorum sensationes, & conscientiam alterius prorsus naturæ, quam nostræ sunt, fuisse.

At, quamvis scientia naturalis divina sit, ejus tamen propagatores non possunt vocari Prophetæ. Nam quæ illi docent, reliqui homines æquali certitudine, & dignitate, ac ipsi, percipere possunt, atque amplecti, idque non ex fide sola.

Cum itaque mens nostra ex hoc solo, quod Dei Naturam objective in se continet, & de eadem participat, potentiam habeat ad formandas quasdam notiones rerum naturam explicantes, & vitæ usum docentes; meritò mentis naturam, qua-

te-

tenus talis concipitur, primam divinæ revelationis causam statuere possumus; ea enim omnia, quæ clare, & distincte intelligimus, Dei idea (ut modo indicavimus) & natura nobis dicitur, non quidem verbis, sed modo longe excellentiore, & qui cum natura mentis optime convenit, ut unusquisque, qui certitudinem intellectus gustavit, apud se, sine dubio expertus est. Verum quoniam meum institutum præcipue est, de iis tantum loqui, quæ solam Scripturam spectant; sufficit de Lumine naturali hæc pauca dixisse. Quare ad alias causas, & media, quibus Deus ea hominibus revelat, quæ limites naturalis cognitionis excedunt, & etiam quæ non excedunt (nihil enim impedit, quominus Deus ea ipsa, quæ nos lumine naturæ cognoscimus, aliis modis hominibus communicet.) pergo, ut de iis prolixius agam.

Verum enim vero quicquid de iis dici potest ex Scriptura sola peti debet. Nam quid de rebus, limites nostri intellectus excedentibus dicere possumus, præter id, quod ex ipsis Prophetis ore, vel scripto nobis traditur? Et quia hodie nullos, quod sciam habemus Prophetas, nihil nobis relinquitur, nisi sacra volumina nobis a Prophetis relicta evolvere. Hac quidem cautione, ut nihil de similibus rebus statuamus, aut ipsis Prophetis aliquid tribuamus, quod ipsi non clare dictaverunt. Sed hic apprime notandum quod Judæi nunquam causarum mediarum, sive particularium faciunt mentionem, nec eas curant, sed religionis ac pietatis, sive (ut vulgo dici solet) devotionis causâ ad Deum semper recurrunt; si enim

ex. gr. pecuniam mercaturâ lucrati sunt, eam a Deo sibi oblatam ajunt, si aliquid, ut fit, cupiunt, dicant, Deum eorum cor disposuisse, & si quid etiam cogitant, Deum id eis dixisse ajunt. Quare non omne id, quod Scriptura ait Deum alicui dixisse, pro Prophetia, & cognitione supranaturali habendum, sed tantum id, quod Scriptura expressè dicit, vel quod ex circumstantiis narrationis sequitur, Prophetiam, sive revelationem fuisse.

Si igitur Sacra Volumina percurramus, videbimus, quod omnia, quæ Deus Prophetis revelavit, iis revelata fuerunt, vel verbis, vel figuris, vel utroque hoc modò, verbis scil., & figuris. Verba vero, & etiam figuræ vel veræ fuerunt, & extra imaginationem Prophetæ audientis, seu videntis; vel imaginariæ, quia nimirum Prophetæ imaginatio, etiam vigilando, ita disponebatur, ut sibi clarè videretur verba audire, aut aliquid videre.

Voce enim verâ revelavit Deus Mosi Leges, quas Hebræis præscribi volebat, ut constat ex Exodo xxv. 22, ubi ait וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שָׁם וּדְבַרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכְּפֹרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרוּבִים & paratus ero tibi ibi, & loquar tecum ex illa parte tegminis, quæ est inter duos Cherubines. Quod quidem ostendit, Deum usum fuisse voce aliquâ verâ, quandoquidem Moses, ubicunque volebat, Deum ibi ad loquendum sibi paratum inveniebat. Et hæc sola, quâ scilicet lex prolata fuit, vera fuit vox, ut mox ostendam.

Vocem, quâ Deus Shamuëlem vocavit, veram suspicarer fuisse, quia 1. Shamuëlis III. vers. ultimo

rimo dicitur. וּמִסָּף יְהוָה לְהִרְאֹה בְּשֵׁלָה כִּי נִגְלָה
 & rursus appa-
ruit Deus Shamuéli in Shilo, quia manifestatus fuit Deus
Shamuéli in Shilo verbo Dei; quasi diceret, apparitio
 Dei Shamuéli nihil aliud fuit, quam quod Deus se
 verbo ipsi manifestavit, vel nihil aliud fuit, quam
 quod Shamuël Deum audiverit loquentem. Atta-
 men, quia cogimur distinguere inter Prophetiam
 Moïsis, & reliquarum Prophetarum; necessariò
 dicendum hanc vocem a Shamuèle auditam, ima-
 ginariam fuisse; quod inde etiam colligi potest,
 quod ipsa vocem Heli, quam Shamuël maxime au-
 dire solebat, adeoque promptius etiam imaginari
 poterat, referebat: ter enim à Deo vocatus, suspi-
 catus est se ab Heli vocari. Vox, quam Abimelech
 audivit, imaginaria fuit; Nam dicitur Gen. xx.
vers. 6. Et dixit ipsi Deus in somnis &c. Quare hic
 non vigilando, sed tantum in somnis (tempore sci-
 licet, quo imaginatio maxime naturaliter apta est,
 ad res, quæ non sunt, imaginandum) Dei volun-
 tatem imaginari potuit.

Verba Decalogi ex opinione quorundam Ju-
 dæorum non fuerunt à Deo prolata, sed putant;
 quod Israëlitz strepitum tantum audiverunt, nulla
 quidem verba proferentem atque eò durante Le-
 ges Decalogi purâ mente perceperunt. Quod ego
 etiam aliquando suspicatus sum, quia videbant
 verba Decalogi Exodi variare ab iis Decalo-
 gi Deut.; ex quo videtur sequi (quandoquidem
 Deus semel tantum locutus est,) Decalogum non
 ipsa Dei verba, sed tantum sententias docerè vel-
 le. Attamen nisi Scripturæ vim inferre velimus
 omnino concedendum est, Israëlitas veram vo-

cem audivisse. Nam Scriptura Deut. v. 4. expresse dicit פנים בפנים דבר יהוה עמכם ונר
De facie ad faciem locutus est Deus vobiscum &c. hoc est, ut duo homines suos conceptus invicem, mediantibus suis duobus corporibus, communicare solent. Quapropter magis cum Scriptura convenire videtur, quod Deus aliquam vocem verè creavit, qua ipse Decalogum revelavit. Causa autem cur verba, & rationes unius à verbis & rationibus alterius variant, de ea vide cap. VIII. Verum enim vero nec hoc modo omnis tollitur difficultas. Nam non parum à ratione alienum videtur, statuere, quod res creata, à Deo eodem modo, ac reliquæ, dependens, essentiam, aut existentiam Dei re, aut verbis, exprimere, aut explicare per suam personam posset. Nempe dicendo in prima persona ego sum Jehova Deus tuus &c.; Et quamvis, ubi aliquis ore dicit, *ego intellexi*, nemo putet, os sed tantum mentem hominis id dicentis intellexisse, quia tamen os ad naturam hominis id dicentis refertur, & etiam is, cui id dicitur, naturam intellectus perceperat, mentem hominis loquentis per comparisonem sui facile intelligit. At qui Dei nihil præter nomen antea noverant, & ipsum alloqui cupiebant, ut de ejus Existentiâ certi fierent; non video quomodo eorum petitioni satisfactum fuit per creaturam (quæ ad Deum non magis, quam reliqua creata, refertur, & ad Dei naturam non pertinet) quæ diceret, ego sum Deus. Quæso quid si Deus labia Mosis, sed quid Mosis? imo alicujus bestię contorsisset ad eadem pronuntiandum, & dicendum, ego sum Deus, an inde
 Dei

(7.)

Dei existentiam intelligerent ? Deinde Scriptura omnino indicare videtur Deum ipsum locutum fuisse, (quem ad finem è cœlo supra montem Sinai descenderit,) & Judæos non tantum eum loquentem audivisse, sed Magnates eum etiam vidisse (vide Exodi xxiv.) nec Lex, Mofi revelata, cui nihil addere, nihil adimere licebat, & quæ tanquam jus Patriæ instituta fuit, unquam præcepit, ut credamus, Deum esse incorporeum, nec etiam eum nullam habere imaginem, sive figuram, sed tantum Deum esse, eique credere, eumque solum adorare, à cujus cultu ne discederent, præcepit, ne ei aliquam imaginem affingerent, nec ullam facerent; Nam, quandoquidem Dei imaginem non viderant, nullam facere potuerant, quæ Deum, sed quæ necessario rem aliam creatam, quam viderant, referret, adeoque ubi Deum per illam imaginem adorent, non de Deo, sed de re, quam illa imago referret, cogitarent, & sic tandem honorem Dei, ejusque cultum illi rei tribuerent. Quinimo Scriptura clare indicat Deum habere figuram, & Mofi, ubi Deum loquentem audiebat, eam aspexisse, nec tamen videre contigisse, nisi Dei posteriora. Quare non dubito, quin hic aliquod lateat mysterium, de quo infra fufius loquemur. Hic ostendere pergam loca Scripturæ, quæ media indicant, quibus Deus sua decreta hominibus revelavit.

Quod Revelatio per solas imagines contigit, patet ex primo Paralip. xxi. ubi Deus Davidi iram suam ostendit per Angelum, gladium manu prehendentem. Sic etiam Balamo. Et quam-

vis

vis Maimonides, & alii hanc historiam & itidem omnes, quæ Angeli alicujus apparitionem nar- rant, ut illa Manoæ, Abrahami, ubi filium im- molare putabat, &c. in somnis contigisse volunt; non verò, quod aliquis oculis apertis Ange- lum videre potuerit: illi sane garrunt; nam nihil aliud curaverunt, quam nugas Aristotelicas, & sua propria figmenta ex Scriptura extorquere; quo mihi quidem nihil magis ridiculum videtur.

Imaginibus vero non realibus, sed à sola ima- ginatione Prophætæ dependentibus revelavit Deus Josepho Dominium sibi futurum.

Per imagines & verba revelavit Deus Josuæ, se pro iis pugnaturum, nimirum ostendens ei An- gelum cum gladio, quasi Ducem exercitus, quod etiam verbis ei revelaverat, & Josua ab Angelo audiverat. Esaïæ etiam (ut cap. VI narratur) re- præsentatum fuit per figuras Dei providentiam populum deserere, nempe imaginando Deum ter Sanctum in throno altissimo, & Israëlitas illuvie peccatorum inquinatos, & sterquiliniis quasi immersos, adeoque à Deo maxime distan- tes. Quibus præsentem populi miserrimum sta- tum intellexit, ejusdem vero futuræ calamitates, verbis, tanquam à Deo prolatis, ei revelatæ fuerunt. Et ad hujus exemplar multa possem ad- ferre exempla ex Sacris Literis, nisi putarem ea omnibus esse satis nota.

Sed hæc omnia clarius confirmantur ex textu Numer. XII 6. 7. sic sonante; אִם יִהְיֶה נְבִיא כְּמֹשֶׁה בְּעֵינֵי יְהוָה וְנִבְּאָה בְּמִרְאֵה אֱלֹהִים אֲתוֹדַע בְּחִלּוֹם אֲדַבֵּר בּוֹ לֹא כֵן עֲבָדִי כִּשְׁה וְגו' פֶּה אֵל פֶּה אֲדַבֵּר בּוֹ מִרְאֵה וְלֹא בְחִדּוֹת וְתִמְנַת יְהוָה יִבֵּט

Si aliquis vestri

*vesti Propheta Dei erit, in visione ei revelabor (id est per figuras, & hieroglyphica; nam de Prophe-
tia Moſis ait eſſe viſionem ſine hieroglyphicis.)
in ſomnio loquet ipſi, (id eſt non verbis realibus,
& verâ voce.) Verum Moſi non ſic (revelor) ore ad os
loquet ipſi, & viſione, ſed non anigmatis, & imaginem
Dei aſpicit, hoc eſt, me aſpiciens, ut ſocius, non
verò perterritus mecum loquitur; ut habetur in
Exodo xxxiii 17. Quare non dubitandum
eſt, reliquos Prophetas, vocem veram non au-
diviſſe, quod magis adhuc confirmatur ex Deut.
xxxiv 10. ubi dicitur ולא קסנביא עד
בישראל כמשה אשר ידע יהוה פנים אל פנים
& non conſtitit, (proprie ſurrexit,) unquam Iſraë-
li propheta ſicut Moſes, quem Deus noverit de facie
ad faciem; quod quidem intelligendum eſt per
ſolam vocem; nam nec Moſes ipſe Dei faciem nun-
quam viderat; (Exodi xxxiii 17)*

Præter hæc media, nulla alia, quibus Deus ſe hominibus communicaverit, in Sacris Litteris reperio, adeoque ut ſupra oſtendimus, nulla alia ſingenda, neque admittenda. Et quamvis clare intelligamus, Deum poſſe immediatè ſe hominibus communicare; nam nullis mediis corporeis adhibitis, menti noſtræ ſuam eſſentiam communicat; attamen ut homo aliquis ſola mente aliqua perciperet, quæ in primis noſtræ cognitionis fundamentis non continentur, nec ab iis deduci poſſunt, ejus mens præſtantiore neceſſario, atque humanâ longe excellentior eſſe deberet. Quare non credo ullum alium ad tantam perfectionem ſupra alios perveniſſe, præter Chriſtum, ſui Dei placita, quæ homines ad ſalutem

lutem ducunt, sine verbis, aut visionibus, sed immediate revelata sunt: adeo ut Deus per mentem Christi sese Apostolis manifestaverit, ut olim Mosi mediante voce aëreâ. Et ideo vox Christi, sicuti illa, quam Moses audiebat, Vox Dei vocari potest. Et hoc sensu etiam dicere possumus, Sapientiam Dei, hoc est, Sapientiam, quæ supra humanam est, naturam humanam in Christo assumpsisse. Et Christum viam salutis fuisse.

Verum monere hic necesse est, me de iis, quæ quædam Ecclesiæ de Christo statuunt, prorsus non loqui, neque ea negare; nam libenter fateor me ea non capere. Quæ modo affirmavi, ex ipsa Scriptura conjicio. Nam nullibi legi, Deum Christo apparuisse, aut locutum fuisse, sed Deum per Christum Apostolis revelatum fuisse, eumque viam salutis esse, & denique veterem legem per Angelum, non verò à Deo immediate traditam fuisse &c. Quare, si Moses cum Deo de facie ad faciem, ut vir cum socio solet (hoc est mediantibus duobus corporibus) loquebatur; Christus quidem de mente ad mentem cum Deo communicavit.

Afferimus itaque Præter Christum, neminem nisi imaginationis ope, videlicet ope verborum, aut imaginum, Dei revelata accepisse, atque adeo ad prophetizandum, non esse opus perfectiore mente, sed vividiore imaginatione, ut clarius in sequenti capite ostendam. Hic jam quærendum est quidnam Sacræ Literæ intelligant per Spiritum Dei Prophetis infusum, vel quod Prophetæ ex Dei Spiritu loquebantur; ad quod investigandum, quærendum prius quid significat

vox Hebræa רוּחַ *ruagh*, quam vulgus Spiritum interpretatur.

Vox רוּחַ *ruagh*, genuino sensu significat ventum, ut notum, sed ad plura alia significandum sæpissime usurpatur, quæ tamen hinc derivantur. Sumitur enim 1. ad significandum halitum, ut Psal. cxxxv. 17. אַף אִין שִׁיר רוּחַ בְּפִיהֶם *etiam non est Spiritus in ore suo.* 2. animum, sive respirationem, ut 1. Shamuëlis x x x. 12. וַתֵּשֶׁב רוּחוֹ & *rediit ei Spiritus*, id est, respiravit. Hinc sumitur 3. pro animositate, & viribus, ut Josuæ I I. 11. וְלֹא קָמָה עוֹד רוּחַ בְּאִישׁ *neq. constitit postea Spiritus in ullo viro.* Item Ezechielis I I. 2. וַתָּבֵא בִּי רוּחַ וַתַּעֲמִידֵנִי עַל רַגְלֵי *& venit in me Spiritus (seu vis) qui me fecit instare pedibus meis.* Hinc sumitur 4. pro virtute, & aptitudine, ut Job. x x x I I. 8. אֲכַן רוּחַ הִיא בְּאֲנוּשׁ *certe ipsa Spiritus est in homine*, hoc est, scientia non præcise apud senes est quærenda, nam illam à singulari hominis virtute, & capacitate penderè jam reperio. Sic Numeri x x v I I. 18. נַאִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ *vir, in quo est Spiritus.* Sumitur diende 5. pro animi sententia, ut Numer. x I v. 24. עֵקֶב *quoniam ipsa ius fuit Spiritus*, hoc est, alia animi sententia, sive alia mens. Item Proverb. I. 13. אֲבִיעָה לְכֶם רוּחִי *eloquar vobis Spiritum (hoc est mentem) meum.* Et hoc sensu usurpatur ad significandam voluntatem, sive decretum, appetitum, & impetum animi; ut Ezechielis I. 12. אֵל אֲשֶׁר יְהִי *quod erat Spiritus (seu voluntas) eundi ibant.* Item Esaiæ x x x. I. וְלִגְסוֹן מִסְכָּה וּלְאֲרוּחַ *& ad fundendam fusionem*

& non ex meo Spiritu. Et xxix. 10. כִּי נִסַּךְ
 quia fudit super ipsos Deus
 Spiritum (hoc est appetitum) dormiendi. Et Judic.
 viii. 3. אֲזָרְפָתָה רוּחַם מֵעֲלֵיו tunc miti-
 gatus est eorum Spiritus, sive impetus. Item Prov.
 xvi. 33. וְיֹשֵׁל בְּרוּחוֹ מְלוֹכֵד עֵיר qui domi-
 natur Spiritui (sive appetitui) suo, quam qui capit
 civitatem. Idem xxv. 27. אִישׁ אֵין מֵעֲצוֹר
 vir, qui non cohibet Spiritum suam. Et Esaiæ
 xxxiii. 11. רוּחַכֶּם אֲשֶׁתֹּאכְלֶכֶם Spiritus
 vester est ignis, qui vos consumit. Porro hæc vox
 רוּחַ ruagh, quatenus animum significat, inter-
 vit ad exprimendum omnes animi passiones, &
 etiam dotes ut רוּחַ גְּבוּוּהָ Spiritus altus, ad signi-
 ficandum superbiam, רוּחַ שְׁפֵלָה Spiritus demis-
 sus, ad humilitatem, רוּחַ רָעָה Spiritus malus, ad
 odium & melancholiam, רוּחַ טוֹבָה Spiritus bonus,
 ad benignitatem, רוּחַ קְנָאָה Spiritus Zelotypia
 רוּחַ זְנוּנִים Spiritus (sive appetitus) fornicationum,
 רוּחַ חֲכָמָה עֵצָה גְבוּוּרָה Spiritus sapientia: con-
 silii: fortitudinis: id est, (nam Hebraicè frequen-
 tius substantivis, quam adjectivis utimur) ani-
 mus sapiens, prudens, fortis, vel virtus sapien-
 tiæ, consilii, fortitudinis, רוּחַ חֵן Spiritus bene-
 volentia &c. 6. Significat ipsam mentem sive ani-
 mam, ut Eccles. iii. 19. וְרוּחַ אַחַד לְכֹל
 Spiritus (sive anima) eadem est omnibus וְהָרוּחַ תִּשׁוּב
 & Spiritus ad Deum revertitur. 7. De-
 nique significat mundi plagas (propter ventos,
 qui inde flant) & etiam latera cujuscunque rei,
 quæ illas mundi plagas respiciunt. Vide Eze-
 chielem xxxvii. 9. & xlii. 16. 17. 18.
 19. &c.

Jam notandum, quod res aliqua ad Deum refertur, & Dei dicitur esse. 1. Quia ad Dei naturam pertinet, & quasi pars est Dei, ut cum dicitur כַּח יְהוָה *potentia Dei*. עֵיני יְהוָה *oculi Dei*. 2. Quia in Dei potestate est, & ex Dei nutu agit, sic in Sacris cœli vocantur שְׁמֵי יְהוָה *cœli Dei*, quia Dei quadriga, & domicilium sunt: Assyria flagellum Dei vocatur, & Nabucadonosor servus Dei, &c. 3. Quia Deo dicata est, ut הֵיכַל יְהוָה *templum Dei*: נֶזֶר אֱלֹהִים *Dei Nazarenus*. לחם יְהוָה *panis Dei* &c. 4. Quia per Prophetas tradita est, at non Lumine naturali revelata; ideo Lex Moïsis, Lex Dei vocatur. 5. Ad rem in superlativo gradu exprimendum, ut הַרְרֵי אֵל *montes Dei*, hoc est, montes altissimi: תַּרְדֵּמַת יְהוָה *somnus Dei*, id est, profundissimus, & hoc sensu Amos **xv. 11.** explicandus est, ubi Deus ipse sic loquitur הֲפַכְתִּי אֶתְכֶם כַּמֶּהֱפַכְתִּי אֱלֹהִים אֵת *subverti vos, sicuti subversio Dei* (subvertit) *Sodomam & Gomorram*, id est, sicuti memorabilis illa subversio: Nam, cum Deus ipse loquatur, aliter proprie explicari non potest. Scientia naturalis Salomonis, Dei scientia vocatur, id est, divina, sive supra communem. In Psalmis etiam vocantur אֲרָצֵי אֵל *caeli Dei*, ad exprimendam earum insolitam magnitudinem. Et **i Samuëlis xi. 7.** ad significandum metum admodum magnum, dicitur וַיִּכַּל עַל הָעָם *& cecidit metas Dei supra populum*. Et hoc sensu omnia, quæ captum Judæorum superabant, & quorum causas naturales tum temporis ignorabant, ad Deum referri solebant. Ideo tempestas גְּעַרַת יְהוָה *incursio Dei*, toni-

trua autem, & fulmina, Dei sagittæ vocabantur; putabant enim, Deum ventos in cavernis, quas Dei æraria vocabant, inclusos habere, in qua opinione ab Ethnicis in hoc differabant, quod non Æolum, sed Deum eorum rectorem credebant. Hac etiam de causâ miracula opera Dei vocantur, hoc est, opera stupenda. Nam sane omnia naturalia Dei opera sunt, & per solam divinam potentiam sunt, & agunt. Hoc ergo sensu Psaltes vocat Ægypti miracula Dei potentias, quia Hebræis nihil simile expectantibus viam ad salutem in extremis periculis aperuerunt, atque ideo ipsi eadem maxime admirabantur.

Cum igitur opera naturæ insolita, opera Dei vocentur, & arbores insolitæ magnitudinis arbores Dei, minime mirandum, quod in Genesi homines fortissimi, & magnæ staturæ, quamvis impii raptores, & scortatores, filii Dei vocantur. Quare id absolutè omne, quo aliquis reliquos excellebat, ad Deum referre solebant antiqui, non tantum Judæi, sed etiam ethnici; Pharaonem enim ubi somnii interpretationem audivit, dixit, Josepho mentem Deorum inesse, & Nabucodonosor etiam Daniëli dixit, eum mentem Deorum Sanctorum habere. Quin etiam apud Latinos nihil frequentius; nam quæ affabre facta sunt, dicunt ea divinâ manu fuisse fabricata, quod si quis Hebraice transferre vellet, dicere deberet, *Manu Dei fabricata*, ut Hebraizantibus notum.

His itaque Loca Scripturæ, in quibus de Dei Spiritu fit mentio, facile intelligi, & explicari possunt; Nempe רוח אלהים *Spiritus Dei* & רוח יהוה *Spiritus Iehova* quibusdam in locis nihil aliud

significat, quam ventum vehementissimum, sic-
 cissimum, & fatalem, ut in Esaiæ x l. 7.
 רוח יהוה נושבה בו *ventus Iehova flavit in eum*,
 hoc est, ventus siccissimus, & fatalis. Et Gene-
 seos 1. 2. & *ventus Dei*, (sive ventus for-
 tissimus) *movebatur super aquam*. Deinde significat
 animum magnum, Gideonis enim, & Samsonis
 animus vocatur in Sacris Litteris רוח יהוה *Spiri-
 tus Dei*, hoc est, animus audacissimus, & ad
 quævis paratus. Sic etiam quæcunque virtus, si-
 ve vis supra communem, vocatur רוח יהוה *Spiri-
 tus*, seu *virtus Dei*, ut in Exodo xxxi. 3.
 וּמלא אותו רוח אלהים & *adimplebo ipsum* (nem-
 pe Betzaleëlem) *Spiritus Dei*, hoc est, (ut, ipsa
 Scriptura explicat) ingenio, & arte supra com-
 munem hominum sortem. Sic Esaiæ x l. 2.
 ונחה עליו רוח יהוה & *quiescet supra ipsum
 Spiritus Dei*, hoc est, ut ipse Propheta, more
 in Sacris Litteris usitatissimo, particulatim postea
 id explicando declarat, virtus sapientiæ, confi-
 lii, fortitudinis &c., sic etiam melancholia Sau-
 lis vocatur רוח אלהים רעה *Dei Spiritus malus*, id
 est, melancholia profundissima; servi enim Sau-
 lis, qui ejus melancholiam Dei melancholiam vo-
 cabant, ei fuerunt authores, ut aliquem ad se mu-
 sicum vocaret, qui fidibus canendo ipsum recrea-
 ret, quod ostendit eos per *Dei melancholiam*, na-
 turalem melancholiam intellexisse. Significatur
 deinde per רוח יהוה *Dei Spiritum*, ipsa hominis
 mens, sicuti in Jobo xxvii. 3. רוח אלה
 באפי & *Spiritus Dei in naso meo*, alludens ad id,
 quod habetur in Genesi, nempe, quod Deus fla-
 vit animam vitæ in naso hominis. Sic Ezechiël,

mortuis prophetizans, ait **xx xvii. 14.**
ונתתי רוחי בכסוהייתם & dabo meum Spiritum vobis,
& vivetis; id est, vitam vobis restituum. Et
 hoc sensu dicitur Jobi **xxxv. 14.** **אם ישים**
אליו רוחו וגשמתו אליו יאסוף *si velit* (nempe
 Deus) *Spiritum suum*, (hoc est, mentem, quam
 nobis dedit) *& animam suam sibi recolliget.* Sic
 etiam intelligendus est Genes. vi. 3. **לא ירון**
בשר לאדם לעולם בשגס הוא בשר *non ratiocinabitur*
(aut non decernet) Spiritus meus in homine unquam,
quoniam caro est, hoc est, homo posthac
 ex decretis carnis & non mentis, quam ipsi, ut
 de bono discerneret, dedit, ager. Sic etiam Psalmi
 LI. 12. 13. **לב טהור ברא לי אלהים רוח**
גבון חרש בקרבי: אל תשליכני מלפניך ורוח
קדשך אל תקח ממני *cor purum crea mihi Deus,* &
Spiritum (id est appetitum) decentem (sive moderatum)
in me renova, non me rejice è tuo conspectu, nec
mentem tuae sanctitatis ex me cape. Quia peccata
 in sola carne oriri credebantur, mens autem non
 nisi bonum suadere, ideo contra carnis appetitum
 Dei auxilium invocat, mentem autem, quam
 Deus Sanctus ipsi dedit, a Deo conservari tantum
 precatur. Iam, quoniam Scriptura Deum instar
 hominis depingere, Deoque mentem, animum,
 animique affectus, ut & etiam corpus, &
 halitum tribuere, propter vulgi imbecillitatem,
 solet; ideo **רוח יהוה** *Spiritus Dei* in Sacris sæpe
 usurpatur pro mente, scilicet animo, affectu,
 vi, & halitu oris Dei. Sic Esaias xl. 13. ait,
מי תכן את רוח יהוה *quis disposuit Dei Spiritum?* (sive
 mentem) hoc est, quis Dei mentem præter Deum
 ipsum ad aliquid volendum determinavit? &

LXII. 10. *והמה מרוועצבו את רוח קדשו* & *ipse amaritudine, & tristitia affecerunt Spiritum sua sanctitatis*, & hinc fit ut pro Legē Moſis uſurpari ſoleat, quia Dei quaſi mentem explicat, ut ipſe Eſaias in eodem cap. verſ. 11. *אִיה־הַשֵּׁם בְּקִרְבּוֹ אֶת רוּחַ קְדָשׁוֹ* *ubi (ille) eſt, qui poſuit in medio ejus Spiritum ſuae ſanctitatis*, nempe Legem Moſis, ut clare ex toto contextu orationis colligitur; & Nehemias IX. 20. *וְרוּחַךְ הַטּוֹבָה נָתַתְּ לַהֲשָׁכִים* & *Spiritum, ſive mentem tuam bonam eis dediſti*, ut eos intelligentes faceres, de tempore enim Legis loquitur, & etiam ad id Deut. 17. 6. alludit, ubi Moſes ait, *quoniam ipſa (nempe Lex) eſt veſtra ſcientia, et prudentia* &c. Sic etiam in Pſalmo CXLIII. 11. *רוּחַךְ טוֹבָה תִּנְחַנֵּי בְּאַרְצִי מִשׁוֹר* *mens tua bona me ducet in terram planam*: hoc eſt, mens tua nobis revelata me in rectam viam ducet. Significat etiam, uti diximus Spiritus Dei, Dei halitum, qui etiam improprie, ſicuti mens, animus & corpus, Deo in Scriptura tribuitur, ut Pſal. XXXIII. 6. Deinde Dei potentiam, vim, ſive virtutem, ut Job. XXXIII. 4. *רוּחַ אֱלֹהִים עָשָׂתִי* *Spiritus Dei me fecit*, hoc eſt, virtus, ſive potentia Dei, vel ſi mavis, Dei decretum, nam Pſaltes poëtiſe loquendo, etiam ait, jūſſu Dei cœli facti ſunt, & Spiritu, ſive flatu oris ſui (hoc eſt, decreto ſuo, uno quaſi flatu pronuntiato) omnis eorum exercitus. Item Pſalmo CXXXIX, 7. *אֲנִי אֶלֶף מְרוּחְךָ וְאֲנִי מִפְּנֵיךָ* *quo ibo (ut ſim) extra Spiritum tuum, aut quo fugiam, (ut ſim) extra tuum conſpectum*, hoc eſt (ut ex iis, quibus Pſaltes ipſe hoc pergit amplificare, patet) quo ire poſſum, ut ſim extra tuam potentiam, & præſentiam? Denique *רוּחַ יְהוָה* *Spiritus*

Dei usurpatur in Sacris ad animi Dei affectus exprimendum, nempe Dei benignitatem, & misericordiam, ut in Michæ I I. 7. הקצר רוח יהוה *num angustatus est Spiritus Dei?* (hoc est Dei misericordia) *sunt ne hæc* (scæva scilicet) *ejus opera?* Item Zachar. IV. 6. לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי *non exercitu, nec vi, sed solo meo Spiritu*, id est, sola mea misericordia. Et hoc sensu puto etiam intelligendum esse. ejusdem Prophetæ VII. 12. לבם שמו שמיר משמוע את התורה ואת חרברים אשר שלח יהוה ביד הנביאים הראשונים & *cor suum constituerunt cautum, ne obedrent Legi, & mandatis, quæ Deus misit ex suo Spiritu* (hoc est, ex sua misericordia) *per primos Prophetas.* Hoc etiam sensu ait Hagæus I I. 5. ורוחי עומרת בתוכם & *Spiritus meus* (sive mea gratia) *permanet inter vos, nolite timere.* Quod autem Elaias XLVII. 16. ait ועתה יהוה אלהים שלחני ורוחו *at nunc Dominus Deus me misit, ejusque Spiritus*, potest quidem intelligi per Dei animum, & misericordiam, vel etiam per ejus mentem in Lege revelatam; nam ait *a principio* (hoc est, cum primum ad vos veni, ut vobis Dei iram, ejusque sententiam contra vos prolatam prædicarem) *non occulte locutus sum, ex tempore, quo ipsa (prolata) fuit, ego adfui*, (ut ipse cap. VII. testatus est) at nunc lætus nuncius sum, & Dei misericordiâ missus, ut vestram restaurationem canam: Potest etiam, uti dixi, per Dei mentem in Lege revelatam intelligi, hoc est, quod ille jam etiam ex mandato Legis, nempe Levit. XIX. 17. ad eos monendum venit. Quare eos iisdem conditionibus, & eodem modo, quo Moses solebat, monet. Et tandem

dem, ut etiam Moses fecit, eorum restorationem prædicendo definit. Attamen prima explicatio mihi magis consona videtur.

Ex his omnibus, ut tandem ad id, quod intendimus, revertamur, hæ Scripturæ phrasæ perspicuæ fiunt, nempe *Propheta Spiritus Dei fuit, Deus Spiritum suum hominibus infudit, homines Spiritu Dei, & Spiritu Sancto repleti sunt. etc.* Nihil enim aliud significant, quam quod Prophetæ virtutem singularem & supra communem habebant, quodque pietatem eximia animi constantiâ colebant. Deinde quod Dei mentem, sive sententiam percipiebant; ostendimus enim, Spiritum Hebraice significare tam mentem, quam mentis sententiam & hac de causa, ipsam Legem, quia Dei mentem explicat, Spiritum sive mentem Dei vocari; quare æquali jure imaginatio Prophetarum, quatenus per eam Dei decreta revelabantur, mens Dei etiam vocari poterat, Prophetæque mentem Dei habuisse dici poterant. Et quamvis menti etiam nostræ, mens Dei, ejusque æternæ sententiæ inscriptæ sint, & consequenter mentem etiam Dei (ut cum Scriptura loquar) percipiamus; tamen quia cognitio naturalis omnibus communis est, non tanti ab hominibus, ut jam diximus, æstimatur; & præcipue ab Hebræis, qui se supra omnes esse jactabant, imo qui omnes, & consequenter scientiam omnibus communem, contemnere solebant. Denique Prophetæ Dei Spiritum habere dicebantur, quia homines causas Propheticæ cognitionis ignorabant, eandemque admirabantur; & propterea, ut reliqua portenta, ipsam ad Deum referre, Deique cognitionem vocare solebant.

Possimus iam igitur sine scrupulo affirmare,
Prophetas, non nisi ope imaginationis, Dei re-
velata percepisse, hoc est, mediantibus verbis,
vel imaginibus, utque veris, aut imaginariis.
Nam, cum nulla alia media in Scripturâ præter
hæc reperiamus, nulla etiam alia, ut jam osten-
dimus, nobis fingere licet. Quibus autem natu-
ræ legibus id factum fuerit, fateor me ignorare.
Potuissem quidem, ut alii, dicere, per Dei po-
tentiam factum fuisse; attamen garrire viderer.
Nam idem esset, ac si termino aliquo transcenden-
tali formam alicujus rei singularis velim explica-
re. Omnia enim per Dei potentiam facta sunt:
Imo quia Naturæ potentia nulla est nisi ipsa Dei
potentia, certum est nos eatenus Dei potentiam
non intelligere, quatenus causas naturales ignora-
mus; adeoque stulte ad eandem Dei potentiam
recurritur, quando rei alicujus causam naturalem,
hoc est, ipsam Dei potentiam ignoramus. Ve-
rum nec nobis jam opus est, Propheticæ cogniti-
onis causam scire: Nam ut jam monui, hic tan-
tum Scripturæ documenta investigare conamur,
ut ex iis, tanquam ex datis naturæ, nostra con-
cludamus; documentorum autem causas nihil cu-
ramus.

Cum itaque Prophetæ imaginationis ope Dei
revelata ceperint, non dubium est, eos multa
extra intellectus limites percipere potuisse; nam
ex verbis, & imaginibus longe plures ideæ com-
poni possunt, quam ex solis iis principiis & no-
tionibus, quibus tota nostra naturalis cognitio su-
perstruitur.

Patet deinde, cur Prophetæ omnia fere para-
bolice,

bolice, & ænigmatice perceperint, & docuerint, & omnia spiritualia corporaliter expresserint: hæc enim omnia cum natura imaginationis magis conveniunt. Nec jam mirabimur, cur Scriptura, vel Prophetæ adeo improprie, & obscure de Dei Spiritu, sive mente loquantur, ut Numeri xi. 17. & Primi Regum xxii. 2. &c. Deinde quod Michæas Deum sedentem, Daniël autem ut senem vestibibus albis indutum, Ezechiël vero veluti ignem, & qui Christo aderant, Spiritum Sanctum, ut columbam descendantem, Apostoli vero ut linguas igneas, & Paulus denique, cum prius converteretur, lucem magnam viderit. Hæc enim omnia cum vulgaribus de Deo & Spiritibus imaginationibus, plane conveniunt. Denique quoniam imaginatio vaga est, & inconstans ideo Prophetia Prophetis non diu hærebat, nec etiam frequens, sed admodum rara erat, in paucissimis scilicet hominibus, & in iis etiam admodum raro. Cum hoc ita sit, cogimur jam inquire, unde Prophetis oriri potuit certitudo eorum, quæ tantum per imaginationem, & non ex certis mentis principiis percipiebant. Verum quicquid & circa hoc dici potest, ex Scriptura peti debet, quandoquidem hujus rei (ut jam diximus) veram scientiam non habemus, sive eam per primas suas causas explicare non possumus. Quid autem Scriptura de certitudine Prophetarum doceat, in sequente capite ostendam, ubi de Prophetis agere constitui.

CAPUT II.

De Prophetis.

EX superiori capite, ut jam indicavimus, sequitur Prophetas non fuisse perfectiore mente præditos, sed quidem potentiâ vividius imaginandi, quod Scripturæ narrationes abunde etiam docent. De Salomone enim constat, eum quidem scientiâ, sed non dono Prophetico cæteros excelluisse. Prudentissimi etiam illi Heman, Darda, Kalchol, Prophetæ non fuerunt, & contra homines rustici, & extra omnem disciplinam; imo mulierculæ etiam, ut Hagar ancilla Abrahami, dono Prophetico fuerunt præditæ. Quod etiam cum experientia, & ratione convenit: Nam qui maxime imaginatione pollent, minus apti sunt ad res pure intelligendum, & contra, qui intellectu magis pollent, eumque maxime colunt, potentiam imaginandi magis temperatam, magisque sub potestatem habent, & quasi freno tenent, ne cum intellectu confundatur. Qui igitur sapientiam & rerum naturalium, & spiritualium cognitionem ex Prophetarum libris investigare student, totâ errant viâ: quod, quoniam tempus, Philosophia & denique res ipsa postulat, hic fuscè ostendere decrevi, parum curans, quid superstitio ogganniat, quæ nullos magis odit, quam qui veram scientiam, veramque vitam colunt. Et proh dolor! res eo jam pervenit, ut, qui aperte fatentur, se Dei ideam non habere, & Deum non nisi per res creatas

tas

tas (quarum causas ignorant) cognoscere, non erubescant Philosophos Atheismi accusare.

Ut autem rem ordine deducam, ostendam; Prophetias variavisse, non tantum pro ratione imaginationis, & temperamenti corporis cujusque Prophetæ, sed etiam pro ratione opinionum, quibus fuerant imbuti, atque adeo Prophetiam nunquam Prophetas doctiores reddidisse; ut statim fusius explicabo, sed prius de certitudine Prophetarum hic agendum, tum quia hujus capituli argumentum spectat, tum etiam quia ad id, quod demonstrare intendimus, aliquantum interservit.

Cum simplex imaginatio non involvat ex sua natura certitudinem, sicuti omnis clara & distincta idea, sed imaginationi, ut de rebus, quas imaginamur, certi possimus esse, aliquid necessario accedere debeat, nempe ratiocinium, hinc sequitur Prophetiam per se non posse involvere certitudinem, quia, ut jam ostendimus, à sola imaginatione pendeat; & ideo Prophetæ non certi erant de Dei revelatione per ipsam revelationem, sed per aliquod signum, ut patet ex Abrahamo (vide Genes. xv. 8.) qui auditâ Dei promissione signum rogavit, ille quidem Deo credebat, nec signum petiit, ut Deo fidem haberet, sed ut sciret id à Deo ei promitti. Idem etiam clarius ex Gideone constat, sic enim Deo ait ועשית לי אות שאתה מדבר עמי & fac mihi signum (ut sciam) quod tu mecum loqueris, Vide Judicum vi. 17. Mosi etiam dicit Deus וזה לך האות כי & hoc (sit) tibi signum, quod ego te

Miss. Ezechias, qui dudum noverat Esaiam esse Prophetam, signum Prophetiæ ejus valetudinem prædicentis rogavit. Quod quidem ostendit Prophetas semper signum aliquod habuisse, quo certi fiebant de rebus, quas Prophetice imaginabantur, & ideo Moses monet (vide Deut. xviii. vers. ult.) ut signum ex Propheta petant, nempe eventum alicujus rei futuræ. Prophetia igitur hac in re naturali cedit cognitioni, quæ nullo indiget signo, sed ex sua natura certitudinem involvit. Etenim hæc certitudo Prophetica mathematica quidem non erat, sed tantum moralis: Quod etiam ex ipsa Scriptura constat; nam Deut. xiv. monet Moses, quod si quis Propheta novos Deos docere velit, is, quamvis suam confirmet doctrinam signis, & miraculis, mortis tamen damnetur; nam, ut ipse Moses pergit, Deus signa etiam, & miracula facit ad tentandum populum, atque hoc Christus etiam Discipulos suos monuit, ut constat Matth. xxiv. 24. Quinimo Ezechiël xiv. 8. clare docet, Deum homines aliquando falsis revelationibus decipere: nam ait

וְדַבַּר דָּבַר אֲנִי יְהוָה פָּתִיתִי אֶת הַנְּבִיאִ הַהוּא

& quando Propheta (falsus scil.) inducitur, & verbum locutus fuerit, ego Deus induxi illum Prophetam, quod etiam Michæas (vide Lib. i. Regum xxii. 21) de Prophetis Achabi testatur.

Et quamvis hoc ostendere videatur Prophetiam & revelationem rem esse plane dubiam, habebat tamen, uti diximus, multum certitudinis: Nam Deus pios & electos nunquam decipit, sed juxta illud antiquum proverbium (vide i. Shamuëlis

XXIV. 13.) & ut ex historia Abigaëlis, ejusque oratione constat, Deus utitur piis, tanquam suæ pietatis instrumentis, & impiis tanquam suæ iræ executoribus, & mediis: quod etiam clarissime constat ex illo casu Michææ, quem modo citavimus; nam, quanquam Deus decreverat Achabum decipere per Prophetas, falsis tamen tantum Prophetis usus fuit, pio autem rem, ut erat, revelavit, & vera prædicere non prohibuit. Attamen, uti dixi, certitudo Prophetæ moralis tantum erat, quia nemo se justificare coram Deo potest, nec jactare, quod sit Dei pietatis instrumentum, ut ipsa Scriptura docet, & re ipsa indicat; nam Dei ira Davidem seduxit ad numerandam populum, cujus tamen pietatem Scriptura abunde testatur: Tota igitur certitudo prophetica his tribus fundabatur. 1. Quod res revelatas vividissime, ut nos vigilando ab objectis affectu solemus, imaginabantur. 2. Signo. 3. Denique & præcipud, quod animum ad solum æquum, & bonum inclinatum habebant. Et quamvis Scriptura non semper Signi mentionem faciat, credendum tamen est, Prophetas semper Signum habuisse; nam Scriptura non semper solet omnes condiciones, & circumstantias enarrare (ut multi jam notaverunt) sed res potius ut notas supponere. Præterea concedere possumus, Prophetas, qui nihil novi, nisi quod in Lege Mosis continetur, prophetabant, non indignisse signo, quia ex Lege confirmabantur. E. gr. Prophetia Jeremiæ de vastatione Hierosolymæ confirmabatur Prophetiis reliquorum Prophetarum, & minis Legis, ideoque signo non indigebat, sed Chanania, qui contra om-

nes Prophetas citam civitatis restorationem Prophetabat, signo necessario indigebat, alias de sua Prophetia dubitare deberet, donec eventus rei ab ipso prædictæ suam Prophetiam confirmaret. Vide Jerem xxviii. 8.

Cum itaque certitudo, quæ ex signis in Prophetis oriebatur, non mathematica (hoc est, quæ ex necessitate perceptionis rei perceptæ, aut visæ sequitur) sed tantum moralis erat, & signa non nisi ad Prophetæ persuadendum dabantur; hinc sequitur, Signa pro opinionibus, & capacitate Prophetæ data fuisse: ita ut signum, quod unum Prophetam certum redderet de sua Prophetiâ, alium, qui aliis esset imbutus opinionibus, minime convincere posset; & ideo signa in unoquoque Prophetæ variabant. Sic etiam ipsa revelatio variabat, ut jam diximus, in unoquoque Prophetæ pro dispositione temperamenti corporis, imaginationis, & pro ratione opinionum, quas antea amplexus fuerat. Pro ratione enim temperamenti variabat hoc modo, nempe; si Prophetæ erat hilaris, ei revelabantur victoriæ, pax, & quæ porro homines ad lætitiâ movent. Tales enim similia sæpius imaginari solent. Si contra tristis erat, bella, supplicia, & omnia mala ei revelabantur; & sic prout Prophetæ erat misericors, blandus, iracundus, severus &c. eatenus magis aptus erat ad *has*, quam ad *illas* revelationes. Pro dispositione imaginationis autem sic etiam variabat, nempe; si Prophetæ erat elegans, stylo etiam eleganti Dei mentem percipiebat, sin autem confusus, confuse; & sic porro circa revelationes, quæ per imagines repræsentaban-

tabantur, nempe; si Propheta erat rusticus, boves, & vaccæ &c. si vero miles, duces, exercitus; si denique aulicus, folium regium, & similia ipsi repræsentabantur. Denique variabat prophetia pro diversitate opinionum Prophetarum: nempe Magis, (vide Matthæi 11.) qui nugis astrologiæ credebant, revelata fuit Christi nativitas, per imaginationem stellæ in oriente ortæ. Auguribus Nabucadonossoris (vide Ezechiëlis 21. 26.) in extis revelata fuit vastatio Hierosolymæ, quam etiam idem Rex ex oraculis intellexit, & ex directione sagittarum, quas sursum in aërem projecit. Prophetis deinde, qui credebant homines ex liberâ electione, & propriâ potentia agere, Deus ut indifferens revelebatur, & ut futurarum humanarum actionum inscius. Quæ omnia ex ipsa Scriptura singulatim jam demonstrabimus.

Primum igitur constat ex illo casu Elisæ, (vide 2. Regum 111. 15.) qui, ut Johoramo prophetaret, organum petiit, nec Dei mentem percipere potuit, nisi postquam musica organi delectatus fuit, tum demum Jehoramo cum sociis lætâ prædixit, quod antea contingere nequit, quia Regi iratus erat; & qui in aliquem irati sunt, apti quidem sunt ad mala, non vero bona de iisdem imaginandum. Quod autem alii dicere volunt, Deum iratis, & tristibus non revelari, ii quidem somniant; nam Deus Mosi in Pharaonem irato revelavit miseram illam primogenitorum stragem, (vide Exodi 11. 8.) idque nullo adhibito organo. Kaino etiam furenti Deus revelatus est. Ezechiëli præ irâ impatienti miseræ,

D

& con-

& contumacia Judæorum revelata fuit. (vide Ezechiëlis 111. 14.) & Jeremias mœstissimus, & magno vitæ tædio captus calamitates Judæorum prophetavit: adeo ut Josias eum consulere noluerit, sed fœminam ei contemporaneam, utpote quæ ex ingenio muliebri magis apta erat, ut ei Dei misericordia revelaretur. (vide Lib. 2, Paralip. xxxv.) Michæas etiam nunquam Achabo aliquid boni, quod tamen alii veri Prophetæ fecerunt, (ut patet ex primo Regum xx.) sed tota ejus vitâ mala prophetavit (vide 1. Reg. xx11. 7. & clarius in 2. Paralip. xv111. 7) Prophetæ itaque pro vario corporis temperamento magis ad *has*, quam ad *illas* revelationes erant apti. Stylus deinde prophetiæ pro eloquentiâ cujusque Prophetæ variabat; Prophetiæ enim Ezechiëlis, & Amosis non sunt, ut illæ Esaïæ, Nachumi eleganti, sed rudiore stylo scriptæ. Et si quis, qui linguam Hebraicam callet, hæc curiosius inspicere velit, conferat diversorum Prophetarum quædam ad invicem capita, quæ ejusdem sunt argumenti, & magnam reperiet in stylo discrepantiam. Conferat scil. cap. 1. aulici Esaïæ ex vers. 11. usque ad 20. cum cap. v. rustici Amosis ex vers. 21. usque ad 24. Conferat deinde ordinem & rationes Prophetiæ Jeremiæ, quam cap. xlix. Edomææ scripsit, cum ordine, & rationibus Hobadiæ. Conferat porro etiam Esaïæ xl. 19. 20. & cap. xlv. ex vers. 8. cum cap. v111. 6. & cap. x111. 2. Hosæ. Et sic de cæteris: quæ si omnia recte perpendantur, facile ostendent, Deum nullum habere stylum peculiarem dicendi, sed tantum pro eruditione, & capacitate Prophetæ

phetæ eatenus esse elegantem, compendiosum, severum, rudem, prolixum, & obscurum.

Repræsentationes propheticæ, & hieroglyphica, quamvis idem significarent, variabant tamen; nam Esaiæ aliter Dei gloria templum relinquens repræsentata fuit, quam Ezechiëli: Rabini autem volunt utramque repræsentationem eandem prorsus fuisse, at Ezechiëlem ut rusticum eam supra modum miratum fuisse, & ideo ipsam omnibus circumstantiis enarravisse. Atamen, nisi ejus rei certam habuerunt traditionem, quod minime credo, rem plane fingunt: Nam Esaias Seraphines alis, Ezechiël vero bestias quaternis alis vidit. Esaias vidit Deum vestitum & in solio regio sedentem, Ezechiël autem instar ignis; uterque sine dubio Deum vidit, prout ipsum imaginari solebat. Variabant præterea repræsentationes non modo tantum, sed etiam perspicuitate; nam repræsentationes Zachariæ obscuriores erant, quam ut ab ipso absque explicacione possent intelligi, ut ex ipsarum narratione constat; Daniëlis aurem etiam explicatæ nec ab ipso Propheta poterunt intelligi. Quod quidem non contigit propter rei revelandæ difficultatem (de rebus enim humanis tantum agebatur, quæ quidem limites humanæ capacitatis non excedunt, nisi quia futuræ sunt) sed tantum quia Daniëlis imaginatio non æque valebat ad Prophetandum vigilando, ac in somnis, quod quidem inde apparet, quod statim in initio revelationis ita perterritus fuit, ut fere de suis viribus desperaret. Quare propter imaginacionis, & virium imbecillitatem res ipsi admodum obscuræ repræsentatæ fuerunt, neque eas etiam

explicatas intelligere potuit. Et hic notandum verba a Daniële audita (ut supra ostendimus) imaginaria tantum fuisse, quare non mirum, illum tum temporis perturbatum omnia illa verba adeo confuse, & obscure imaginatum fuisse, ut nihil ex iis postea intelligere potuerit. Qui autem dicunt, Deum noluisse Daniëli rem clare revelare, videntur non legisse verba Angeli, qui expresse dixit (vide cap. x. 14.) *se venisse, ut Daniëlem intelligere faceret, quid suo populo in posteritate dierum eveniret.* Quare res illæ obscuræ manserunt, quia nullus tum temporis reperiebatur, qui tantum imaginationis virtute polleret, ut ipsi clarius revelari possent. Denique Prophætæ, quibus revelatum fuit, Deum Eliam abrepturum, persuadere volebant Elisæ, eum alibi locorum delatum, ubi adhuc inveniri ab ipsis posset; quod sane clare ostendit, eos Dei revelationem non recte intellexisse. Hæc fusius ostendere non est opus; nam nihil ex Scriptura clarius constat, quam quod Deus unum Prophetam longe majore gratiâ ad Prophetizandum donavit, quam alium. At quod Prophetiæ sive repræsentationes pro opinionibus Prophetarum, quas amplexi fuerint, etiam variarent, & quod Prophætæ varias, imo contrarias habuerint opiniones, & varia præjudicia (loquor circa res mere speculativas, nam circa eas, quæ probitatem, & bonos mores spectant, longe aliter sentiendum) curiosius, & prolixius ostendam; nam hanc rem majoris momenti esse puto; inde enim tandem concludam, Prophetiam nunquam Prophetas doctiores reddidisse, sed eos in suis præconceptis opinionibus reliquisse, ac propter-

ea nos iis circa res mēre speculativas minime tene-
ri credere.

Mirā quadam præcipitantiâ omnes sibi persua-
serunt, prophetas omnia, quæ humanus intelle-
ctus assequi potest, scivisse: Et quamvis loca
quædam Scripturæ nobis quam clarissime dicent,
Prophetas quædam ignoravisse, dicere potius vo-
lunt, se Scripturam iis in locis non intelligere,
quam concedere Prophetas rem aliquam ignora-
visse, aut verba Scripturæ ita torquere conantur,
ut id, quod plane non vult, dicat. Sane si ho-
rum utrumvis licet, actum est cum tota Scriptu-
ra; frustra enim conabimur aliquid ex Scriptura
ostendere, si ea, quæ maxime clara sunt, inter
obscura, & impenetrabilia ponere licet, aut ad
libitum interpretari. E. G. nihil in Scriptura cla-
rius, quam quod Josua, & forte etiam autor, qui
ejus historiam scripsit, putaverunt, solem cir-
cum terram moveri, terram autem quiescere, &
quod sol per aliquod tempus immotus stetit. At-
tamen multi, quia nolunt concedere in cælis ali-
quam posse dari mutationem, illum locum ita
explicant, ut nihil simile dicere videatur; alii
autem qui rectius philosophari didicerunt, quo-
niam intelligunt terram moveri, solem contra
quiescere, sive circum terram non moveri, sum-
mis viribus idem ex Scriptura, quamvis aperte
reclamante, extorquere conantur: quos sane
miror. An, quæso, tenemur credere, quod
miles Josua Astronomiam callebat? & quod mi-
raculum ei revelari non potuit, ~~aut~~ quod lux so-
lis non potuit diuturnior solito supra horizontem
esse; nisi Josua ejus causam intelligeret? mihi sa-

ne utrumque ridiculum videtur; malo igitur aperte dicere Josuam diuturnioris illius lucis causam veram ignoravisse, eumque, omnemque turbam, quæ aderat simul putavisse solem motu diurno circa terram moveri, & illo die aliquamdiu stetisse, idque causam diuturnioris illius lucis credidisse, nec ad id attendisse, quod ex nimia glacie, quæ tum temporis in regione aëris erat (vide Josuæ x. 11.) refractio solito major oriri poterit, vel aliud quid simile, quod jam non inquirimus. Sic etiam Esaïæ signum umbræ retrogradæ ad ipsius captum revelatum fuit, nempe per retrogrationem solis: nam etiam putabat solem moveri, & terram quiescere. Et de parheliis forte nunquam nec per somnium cogitavit. Quod nobis sine ullo scrupulo statuere licet; nam signum revera contingere poterat, & Regi ab Esaïâ prædici, quamvis Propheta veram ejus causam ignoraret. De fabrica Salomonis, siquidem illa à Deo revelata fuit, idem etiam dicendum: nempe quod omnes ejus mensuræ pro captu, & opinionibus Salomonis ei revelatæ fuerunt: quia enim non tenemur credere Salomonem Mathematicum fuisse, licet nobis affirmare, eum rationem inter peripheriam, & circuli diametrum ignoravisse, & cum vulgo operariorum putavisse, eam esse, ut 3. ad 1. Quod si licet dicere nos textum illum Lib. 1. Reg. vii. 23. non intelligere, nescio hercule, quid ex Scriptura intelligere possimus; cum ibi fabrica simpliciter narretur, & merè historice; ~~non~~ si licet fingere scripturam aliter sensisse, sed propter aliquam rationem nobis incognitam, ita scribere voluisse, tum nihil aliud fit.

fit, quam totius Scripturæ omnimoda eversio: nam unusquisque æquali jure de omnibus Scripturæ locis idem dicere poterit; atque adeo quicquid absurdum, & malum humana malitia excogitare potest, id, salvâ Scripturæ autoritate, & defendere & patrare licebit. At id, quod nos statuimus, nihil impietatis continet; nam Salomon, Esaias, Josua &c. quamvis Prophetæ, homines tamen fuerunt, & nihil humani ab ipsis alienum existimandum. Ad captum Noachi etiam revelatum ei fuit Deum humanum genus delere, quia putabat mundum extra Palæstinam non inhabitari. Nec tantum hujusmodi res, sed etiam alias majoris momenti Prophetæ salvâ pietate ignorare potuerunt, & revera ignoraverunt; nihil enim singulare de divinis attributis docuerunt, sed admodum vulgares de Deo habuerunt opiniones: ad quas etiam eorum revelationes accommodatæ sunt, ut jam multis Scripturæ testimoniis ostendam: ita ut facile videas, eos non tam ob ingenii sublimitatem, & præstantiam quam ob pietatem, & animi constantiam laudari, & tantopere commendari:

Adamus, primus cui Deus revelatus fuit, ignoravit, Deum esse omnipræsentem, & omniscium, se enim à Deo abscondidit, & suum peccatum coram Deo, quasi hominem coram haberet, conatus est excusare: quare Deus etiam ei ad ipsius captum revelatus fuit, nempe ut qui non ubique est, & ut inscius loci, & peccati Adami: audivit enim, aut visus est audire Deum per hortum ambulans, eumque vocans, & querentem ubi esset; deinde ex occasione ejus vere-

cundiæ ipsum rogantem, num de arbore prohibita comederit. Adamus itaque nullum aliud Dei attributum noverat, quam quod Deus omnium rerum fuit opifex. Kaino etiam Deus revelatus fuit ad ipsius captum, nempe ut rerum humanarum infcius, nec ipsi, ut sui peccati pæniteret, opus erat sublimiorem Dei cognitionem habere. Labano Deus sese revelavit, tanquam Deus Abrahami, quia credebat, unamquamque nationem suum habere Deum peculiarem. Vide Gen. xxxi. 29. Abrahamus etiam ignoravit Deum esse ubique, resque omnes præcognoscere: ubi enim sententiam in Sodomitas audivit, oravit, ut Deus eam non exqueretur, antequam sciret, num omnes illo supplicio essent digni; ait enim (vide Gen. xv 11. 24.

אולי יש חמשים צדיקים בתוך העיר *forte reperuntur quinquaginta justii in illa civitate*: nec Deus ipsi aliter revelatus fuit; sic enim in Abrahami imaginatione loquitur. ארדה נא ואראה הכזקתה *nunc descendam ut videam, num juxta summam querelam, qua ad me venit, fecerunt, sin autem minus (rem) sciam*. Divinum etiam de Abrahamo testimonium (de quo vide Gen. xv 11. 19,) nihil continet præter solam obedientiam, & quod domesticos suos ad æquum, & bonum moneret, non autem quod sublimes de Deo habuerit cogitationes. Moses non satis etiam percepit, Deum esse omniscium, humanasque actiones ex solo decreto dirigi: Nam, quanquam Deus ipsi dixerat (vide Exod. 111. 18.) Israëlitas ei obtemperaturos, rem tamen in dubium revocat, regeritque (vide Exod. 17. 1.) והן לא יאמינו לי ולא ישמעו

שְׂמַע לְקוֹלִי *quid si mihi non credant, nec mihi obtemperent:* Et ideo Deus etiam ipsi ut indifferens, & inscius futurarum humanarum actionum revelatus fuit. Dedit enim ei duo signa, dixitque; (Exod. x v. 8,) *si contigerit, ut primo signo non credant, credent tamen ultimo, quod si etiam nec ultimo credent, cape (tum) aliquantulum aquæ fluvii &c.* Et sane si quis sine præjudicio Mosis sententias perpendere velit, clare inveniet, ejus de Deo opinionem fuisse, quod sit ens, quod semper extitit, existit & semper existet; & hac de causâ ipsum vocat יהוה *Iehova* nomine, quod Hebraice hæc tria tempora existendi exprimit: de ejus autem naturâ nihil aliud docuit, quam quod sit misericors, benignus, &c. & summe zelotypus, ut ex plurimis locis Pentateuchi constat. Deinde credidit, & docuit, hoc ens ab omnibus aliis entibus ita differre, ut nulla imagine alicujus rei visæ posset exprimi, nec etiam videri, non tam propter rei repugnantiam, quam propter humanam imbecillitatem: & præterea ratione potentia, singulare, vel unicum esse: concessit quidem dari entia, quæ (sine dubio ex ordine & mandato Dei) vicem Dei gerebant, hoc est, entia quibus Deus autoritatem, jus & potentiam dedit ad dirigendas nationes, & iis providendum & curandum; at hoc ens, quod colere tenebantur, summum & supremum Deum, sive (ut Hebræorum phrasi utar) Deum Deorum esse docuit, & ideo in cantico Exodi (x v. 11.) dixit מִי כְמוֹנֵה בְּאֱלֹהִים יְהוָה *quis inter Deos tui similis, Iehova?* & Jetro (xviii. 11.) עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי גִדּוֹל יְהוָה מִכָּל הָאֱלֹהִים *nunc novi, quod Iehova major est omnibus Diis,* hoc est, tandem cogor

Mosi concedere, quod Jehova major est omnibus Diis, & potentia singulari: an vero Moses hæc entia, quæ vicem Dei gerebant, a Deo creata esse crediderit, dubitari potest: quandoquidem de eorum creatione, & principio nihil, quod scimus, dixerit: docuit præterea, hoc ens mundum hunc visibilem ex Chao (vide Gen. i. 2.) in ordinem redegisse, seminaque naturæ indidisse, adeoque in omnia summum jus & summam potentiam habere, & (vide Deut. x. 14. 15.) pro hoc summo suo jure, & potentiâ sibi soli Hebræam nationem elegisse, certamque mundi plagam, (vide Deut. xv. 19. & xxxiii. 8. 9.) reliquas autem nationes, & regiones curis reliquorum Deorum a se substitutorum reliquisse; & ideo Deus Israël, & Deus (vide Libri 2. Paral. xxxiii. 19.) Hierosolymæ, reliqui autem Diī reliquarum nationum Diī vocabantur. Et hac etiam de causa credebant Judæi regionem illam, quam Deus sibi elegerat cultum Dei singularem, & ab aliarum regionum cultu prorsus diversam requirere, imo nec posse pati cultum aliorum Deorum, aliisque regionibus proprium: nam gentes illæ, quas Rex Assyriæ in Judæorum terras duxit, credebantur a leonibus dilaniari, quia cultum Deorum illius terræ ignorabant. (vide Lib. 2. Reg. xviii. 25. 26. &c.) Et Jacobus, ex Aben Hezræ opinione, dixit propterea filiis, ubi patriam petere voluit, ut se novo cultui præpararent, & Deos alienos, hoc est, cultum Deorum illius terræ, in quâ tum erant, deponerent. (vide Gen. xxv. 2. 3.) David etiam, ut Saulo diceret, se propter ejus per-

persecutionem coactum esse, extra patriam vivere, dixit, se ab hereditate Dei expelli, & ad alios Deos colendos mitti, (vide Lib. 1. Sham. xxvi. 19.) Denique credidit hoc ens, sive Deum, suum domicilium in cœlis habere. (vide Deut. xxxiii. 27.) quæ opinio inter ethnicos frequentissima fuit. Si jam ad Mosis revelationes attendamus, eas hisce opinionibus accomodatas fuisse reperiemus; nam quia credebat Dei naturam illas, quas diximus. pati conditiones, nempe, misericordiam, benignitatem &c. ideo Deus, ad hanc ejus opinionem, & sub hisce attributis ipsi revelatus fuit. (vide Exodi xxxiv. 6. 7. ubi narratur qua ratione Deus Mosis apparuit; & decalogi. vers. 4. 5.) Deinde capite xxxiii. 18. narratur, Mosen a Deo petiisse, ut sibi liceret, eum videre; sed quoniam Moses, ut jam dictum est, nullam Dei imaginem in cerebro formaverat, & Deus (ut jam ostendi) non revelatur Prophetis, nisi pro dispositione eorum imaginationis, ideo Deus nulla ipsi imagini apparuit: atque hoc contigisse inquam, quia Mosis imaginationi repugnabat, nam alii Prophetæ, Deum se vidisse testantur; Nempe Esaias, Ezechiël, Daniël, &c. & hac de causâ Deus Mosis respondit, *לֹא תוּכַל לִרְאוֹת אֶת פָּנַי* non poteris meam faciem videre, & quia Moses credebat, Deum esse visibilem, hoc est, ex parte divinæ naturæ nullam id implicare contradictionem, alias enim nihil simile petiisset; ideo addit *כִּי לֹא יֵרְאֵנִי הָאָדָם וְחַי* quoniam nemo me videbit, & vivet; reddit igitur rationem opinioni Mosis consentaneam; non enim dicit

dicit, id ex parte Divinæ naturæ implicare contradictionem, ut res revera se habet, sed id contingere non posse, propter humanam imbecillitatem. Porro ut Deus Mosi revelaret, Israëlitas, quia vitulum adoraverant, reliquis gentibus similes factos esse, ait cap. xxxi i i. 2. 3. se missurum angelum, hoc est ens, quod vice supremi entis Israëlitarum curam haberet, se autem nolle inter ipsos esse; hoc enim modo nihil Mosi relinquebatur, ex quo ipsi constaret Israëlitas Deo reliquis nationibus, quas Deus etiam curæ aliorum entium, sive angelorum tradiderat, dilectiores esse, ut constat ex vers. 16. ejusdem capituli. Denique, quia Deus in cœlis habitare credebatur, ideo Deus, tanquam è cœlo supra montem descendens, revelabatur, & Moses etiam montem, ut Deum alloqueretur, ascendebat, quod minime opus ei esset, si æque facile Deum ubique imaginari posset. Israëlitæ de Deo nihil fere norunt, tametsi ipsis revelatus est, quod quidem plusquam satis ostenderunt cum ejus honorem, & cultum paucis post diebus vitulo tradiderunt, credideruntque illum esse eos Deos, qui eos ex Ægypto eduxerant. Nec sane credendum est, quod homines superstitionibus Ægyptiorum assueti, rudes, & miserrimâ servitute confecti, aliquid sani de Deo intellexerint, aut quod Moses eos aliquid docuerit, quam modum vivendi, non quidem tanquam Philosophus, ut tandem ex animi libertate, sed tanquam Legislator, ut ex imperio Legis coacti essent bene vivere. Quare ratio bene vivendi, sive vera vita, Deique cultus, & amor iis magis servitus, quam vera libertas, Deique gra-

gratia, & donum fuit; Deum enim amare, ejusque legem servare jussit, ut Deo præterita bona (ex Ægyptiaca scilicet servitute libertatem &c.) accepta ferrent, & porro minis eos perterrefacit, si illorum præceptorum fuissent transgressores, & contra, si ea observaverint, multa promittit bona. Eos itaque eodem modo docuit, ac parentes pueros, omni ratione carentes, solent. Quare certum est, eos virtutis excellentiam, veramque beatitudinem ignoravisse. Jonas conspectum Dei fugere putavit, quod videtur ostendere, cum etiam credidisse, Deum curam cæterarum regionum, extrâ Judæam, aliis potentiis, a se tamen substitutis, tradidisse. Nec ullus in veteri testamento habetur, qui magis secundum rationem de Deo locutus est, quam Salomon, qui lumine naturali omnes sui sæculi superavit; & ideo etiam se supra Legem (nam ea iis tantum tradita est, qui ratione, & naturalis intellectus documentis carent) existimavit, legesque omnes, quæ Regem spectant, & quæ tribus potissimum constabant (vide Deut. xv i i. 16. 17.) parvi pependit, imo eas plane violavit (in quo tamen erravit, nec quod Philosopho dignum egit, nempe, quod voluptatibus indulserit) omnia fortunæ bona mortalibus vana esse docuit (vide Eccl.) & nihil homines intellectu præstantius habere, nec majori supplicio, quam stultitiâ, puniri. (vide Proverb. xv i. 23) Sed ad Prophetas revertamur, quorum discrepantes opiniones etiam notare suscepimus. Ezechiëlis sententias adeo sententiis Moïsis repugnantes invenerunt Rabini, qui nobis illos (qui jam tantum extant) libros Prophetarum reliquerunt, (ut

tra-

tractatu Sabbati cap. 1. fol. 13. pag. 2. narratur) ut fere deliberaverint, ejus librum inter canonicos non admittere, atque eundem plane abscondidissent, nisi quidam Chanaias in se suscepisset ipsum explicare, quod tandem magno cum labore, & studio (ut ibi narratur) ajunt ipsum fecisse, qua ratione autem, non satis constat, nempe, an quod commentarium, qui forte periit, scripserit, vel quod ipsa Ezechëlis verba, & orationes (ut fuit audacia) mutaverit, & ex suo ingenio ornaverit; quidquid sit, cap. saltem xviii. non videtur convenire cum Exodi, xxxiv. 7. nec cum Jerem. xxxii. 18. &c. Shamuël credebat Deum, ubi aliquid decreverat, numquam decreti pœnitere (vide lib. 1. Shamuëlis xv. 29.) nam Saulo, sui peccati pœnitenti, & Deum adorare, veniamque ab ipso petere volenti, dixit, Deum suum contra eum decretum non mutaturum: Jeremiæ autem contra revelatum fuit (vide cap. xviii. 8. 10.) nempe Deum, siue aliquid damni, siue aliquid boni alicui nationi decreverit, sui decreti pœnitere, modo homines etiam a tempore sententiæ, vel in melius, vel in pejus mutantur. At Joël Deum damni pœnitere tantum docuit (vide ejus II. 13.) Denique ex Gen. i v. 7. clarissime constat, hominem; posse peccati tentationes domare, & bene agere id enim Kaino dicitur, qui tamen ut ex ipsa Scripturâ, & Josepho constat. eas nunquam domavit; idem etiam ex modo allato cap. Jeremiæ evidentissime colligitur; nam ait Deum sui decreti in damnum, aut bonum hominum prolati, pœnitere, prout homines mores, & modum vivendi mut-

mutare volunt; at Paulus contra nihil apertius docet, quam quod homines nullum imperium, nisi ex Dei singulari vocatione, & gratiâ in carnis tentationes habent. Vide Epist. ad Romanos **x. ex vers. 10. &c. & quod III, 5. & v. 19.** ubi Dei iustitiam tribuit, se corrigit, quod humano more sic loquatur, & propter carnis imbecillitatem.

Ex his itaque satis superque constat, id, quod ostendere proponebamus, nempe Deum revelationes captui & opinionibus prophetarum accommodavisse, Prophetasque res, quæ solam speculationem, & quæ non charitatem, & usum vitæ spectant, ignorare potuisse, & revera ignoravisse, contrariasque habuisse opiniones. Quare longe abest, ut ab iis cognitio rerum naturalium, & spiritualium sit petenda. Concludimus itaque nos Prophetis nihil aliud teneri credere præter id, quod finis & substantia est revelationis, in reliquis, prout unicuique libet, liberum est credere, exempli gratia, revelatio Kaini, nos tantum docet, Deum Kainum monuisse ad veram vitam; id enim tantum intentum, & substantia revelationis est, non vero libertatem voluntatis, aut res Philosophicas docere; quare, tametsi in verbis illius monitionis, & rationibus libertas voluntatis clarissime continetur, nobis tamen licitum est, contrarium sentire, quandoquidem verba illa, & rationes ad captum tantum Kaini accommodatæ sunt. Sic etiam Michææ revelatio tantum docere vult, quod Deus Michææ verum exitum pugnæ Achabi contra Aram revelavit, quare hoc etiam tantum tenemur credere; quicquid igitur præter hoc

hoc in illa revelatione continetur, nempe de Dei Spiritu vero, & falso, & de exercitu cæli, ab utroque Dei latere stante, & reliquæ illius revelationis circumstantiæ, nos minime tangunt: adeoque de iis unusquisque, prout suæ rationi magis consentaneum videbitur, credat. De rationibus, quibus Deus Jobo ostendit suam in omnia potentiam, si quidem verum est quod Jobo revelatæ fuerint, & quod author historiam narrare, non autem (ut quidam credunt) suos conceptus ornare studuerit; idem etiam dicendum, nempe eas ad captum Jobi, & ad ipsum tantum convincendum allatas fuisse, non vero quod sint rationes universales ad omnes convincendum. Nec aliter de Christi rationibus, quibus Pharisæos contumaciæ, & ignorantiaë convincit discipulosque ad veram vitam hortatur, statuendum; quod nempe suas rationes opinionibus & principiis uniuscujusque accommodavit. Ex. gra. cum Pharisæis dixit, (vide Matth. x i. 26.) *Et si Satanas Satanam ejicit, adversus se ipsum divisus est; quomodo igitur staret regnum ejus;* nihil nisi Pharisæos ex suis principiis convincere voluit, non autem docere, dari Dæmones, aut aliquod Dæmonum regnum: Sic etiam, cum discipulis dixit (Matth. xviii. 10.) *videte ne contemnatis unum ex parvis istis, dico enim Angelos eorum in cælis &c.* Nihil aliud docere vult, quam ne sint superbi, & ne aliquem contemnant, non vero reliqua, quæ in ipsius rationibus, quas tantum adfert ad rem discipulis melius persuadendum, continentur. Idem denique de rationibus, & signis Apostolorum absolute dicendum, nec de his opus est fusius loqui: nam si mihi enume-

randa

randa essent omnia Scripturæ loca, quæ tantum ad hominem, sive ad captum alicujus scripta sunt, & quæ non sine magno Philosophiæ præjudicio, tanquam divina doctrina defenduntur, a brevitate, cui studeo, longe discederem: sufficiat igitur, quædam pauca, & universalia attigisse, reliqua curiosus lector apud se perpendat. Verum enimvero quamvis hæc tantum, quæ de Prophetis, & Prophetia egimus, ad scopum, ad quem intendo, præcipue pertineant, nempe ad separandam Philosophiam a Theologia, attamen, quia hanc quæstionem universaliter attigi, lubet adhuc inquirere, num donum Propheticum Hebræis tantum peculiare fuerit, an vero omnibus nationibus commune; tum etiam quid de vocatione Hebræorum statuendum, de quibus vide caput sequens

C A P U T I I I.

De Hebræorum vocatione. Et an donum Propheticum Hebræis peculiare fuerit.

Vera felicitas, & Beatitudo uniuscujusque in sola boni fruitione consistit, non vero in ea gloria, quod solus scilicet, & reliquis exclusis, bono fruatur; qui enim se propterea beatioræ æstimat, quod ipsi soli, cæteris non item bene sit, aut quod reliquis sit beator, & magis fortunatus, is veram felicitatem, & beatitudinem ignorat, & lætitia, quam inde concipit, nisi puerilis sit, ex nulla alia re oritur, quam ex invidia, & malo animo. Ex.

E Cr.

Gr. vera hominis *foelicitas*, & *beatitudo* in sola *fapientia*, & veri *cognitione* consistit, at *minime* in eo, quod *fapientior* reliquis sit, vel quod *reli-*
qui vera *cognitione* careant; hoc enim *ejus* *fapi-*
entiam, hoc est, *veram* *ejus* *foelicitatem* nihil
profus auget. Qui itaque *propter* hoc *gaudet*,
is *malo* *alterius* *gaudet*, adeoque *invidus* est, &
malus, nec *veram* *novit* *fapientiam*, neque *verae*
vita *tranquillitatem*. Cum igitur *Scriptura*, ut
Hebraeos ad *obedientiam* *legis* hortetur, dicit
Deum *eos* *praeter* *ceteris* *nationibus* *sibi* *elegisse* (*vi-*
de *Deut.* *x.* *15.*) *ipsis* *propinquum* *esse*, *aliis*
non *item*, (*Deut.* *iv.* *7.*) *iis* *tantum* *leges* *justas*
praescripisse, *eiusdem* *cap.* *vers.* *8.*, *ipsis* *deni-*
que *tantum*, *ceteris* *posthabitis*, *innotuisse*, *vi-*
de *eiusdem* *cap.* *vers.* *32.* &c. ad *eorum* *captum*
tantum *loquitur*, qui, ut in *superiori* *capite*
ostendimus, & *Moses* *etiam* *testatur* (*vide* *Deut.*
ix. *6.* *7.*) *veram* *beatitudinem* *non* *noverant*;
nam *sane* *ipsi* *non* *minus* *beati* *fuisse*nt, si *Deus*
omnes *aeque* *ad* *salutem* *vocavisset*: nec *ipsis* *Deus*
minus *foret* *propitius*, *quamvis* *reliquis* *aeque*
prope *adesset*, nec *leges* *minus* *justae*, nec *ipsi*
minus *fapientes*, *etsi* *omnibus* *praescriptae* *fuis-*
sent, nec *miracula* *Dei* *potentiam* *minus* *osten-*
dissent, si *etiam* *propter* *alias* *nationes* *facta* *fuis-*
sent; nec *denique* *Hebraei* *minus* *tenentur* *De-*
um *colere*, si *Deus* *haec* *omnia* *dona* *omnibus* *ae-*
qualiter *largitus* *fuisse*t. Quod *autem* *Deus* *Sal-*
omoni *dicit*, (*vide* *Lib.* *i.* *Reg.* *iii.* *12.*)
neminem *post* *eum* *aeque* *fapientem* *ac* *ipsum* *fu-*
turum, *modus* *tantum* *loquendi* *videtur* *esse* *ad*
significandam *eximiam* *fapientiam*: *quicquid* *sit*,

minime credendum est, quod Deus Salomoni, ad majorem ejus fœlicitatem, promiserit, se nemini postea tantam sapientiam largiturum fore; hoc enim Salomonis intellectum nihil auget, nec prudens Rex, etsi Deus se eadem sapientiã omnes donaturum dixisset, minores pro tanto munere Deo ageret gratias.

Verum chinvero, etsi dicamus Mosen in locis Pentateuchi modò citatis ad Hebræorum captum locutum fuisse, nolumus tamen negare, quod Deus ipsis solis leges illas Pentateuchi præscripserit, neque, quod tantum iis locutus fuerit, nec demique quod Hebræi tot miranda viderint, qualia nulli alii nationi contigerunt; sed id tantum volumus, Mosen tali modo, iisque præcipue rationibus Hebræos monere voluisse, ut eos ex ipsorum pererili captu ad Dei cultum magis devinceret; deinde ostendere volumus Hebræos non scientiã, neque pietate sed plane alia re cæteras nationes excelluisse; sive (ut cum Scripturã ad eorum captum loquar) Hebræos non ad veram vitam, & sublimes speculationes, quanquam sæpe monitos, sed ad aliam plane rem electos a Deo præ reliquis fuisse, quænam autem ea fuerit, ordine hic ostendam.

Verum antequam incipiam, explicare paucis volo, quid per Dei directionem, perque Dei auxilium externum & internum; & quid per Dei electionem, quidque denique per fortunam in sequentibus intelligam. Per Dei directionem intelligo fixum illum & immutabilem naturæ ordinem sive rerum naturalium concatenationem: diximus enim supra & in alio loco jam ostendi-

mus, leges naturæ universales, secundum quas omnia fiunt & determinantur, nihil esse nisi Dei æterna decreta, quæ semper æternam veritatem & necessitatem involvunt. Sive igitur dicamus omnia secundum leges naturæ fieri, sive ex Dei decreto & directione ordinari, idem dicimus. Deinde quia rerum omnium naturalium potentia, nihil est nisi ipsa Dei potentia, per quam solam omnia fiunt & determinantur; hinc sequitur, quicquid homo, qui etiam pars est naturæ, sibi in auxilium, ad suum esse conservandum parat, vel quicquid natura ipso nihil operante, ipsi offert, id omne sibi à sola divina potentia oblatum esse, vel quatenus per humanam naturam agit, vel per res extra humanam naturam. Quicquid itaque natura humana ex sola sua potentia præstare potest ad suum esse conservandum id Dei auxilium internum, & quicquid præterea potentia causarum externarum in ipsius utile cedit, id Dei auxilium externum merito vocare possumus. Atque ex his etiam facile colligitur, quid per Dei electionem sit intelligendum: Nam cum nemo aliquid agat, nisi ex prædeterminato naturæ ordine, hoc est, ex Dei æterna directione & decreto, hinc sequitur, neminem sibi aliquam vivendi rationem eligere, neque aliquid efficere, nisi ex singulari Dei vocatione, qui hunc ad hoc opus, vel ad hanc vivendi rationem præ aliis elegit. Denique per fortunam nihil aliud intelligo, quam Dei directionem, quatenus per causas externas & inopinatas res humanas dirigit. His prælibatis ad nostrum intentum revertamur, ut videamus quid id fuerit, propter quod Hebræa natio dicta fuerit à

Deo

Deo præ reliquis electa. Ad quod ostendendum, sic procedo.

Omnia, quæ honeste cupimus, ad hæc tria potissimum referuntur, nempe res per primas suas causas intelligere. Passiones domare, sive virtutis habitum acquirere. Et denique secure, & sano corpore vivere. Media, quæ ad primum & secundum directe inserviunt, & quæ tanquam causæ proximæ, & efficientes considerari possunt, in ipsa humana natura continentur; ita ut eorum acquisitio a sola nostra potentiâ, sive a solis humanæ naturæ legibus præcipue pendeat: & hac de causa omnino statuendum est, hæc dona nulli nationi peculiariter sed toti humano generi communia semper fuisse; nisi somniare velimus, naturam olim diversa hominum genera procreavisse. At media, quæ ad secure vivendum, & corpus conservandum inserviunt, in rebus externis præcipue sita sunt; atque ideo dona fortunæ vocantur, quia nimirum maxime a directione causarum externarum, quam ignoramus, pendent: ita ut hac in re stultus fere æque felix & infelix, ac prudens sit. Attamen ad secure vivendum, & injurias aliorum hominum, & etiam brutorum, evitandum, humana directio, & vigilantia multum juvare potest. Ad quod nullum certius medium ratio, & experientia docuit, quam societatem certis legibus formare, certamque mundi plagam occupare & omnium vires ad unum quasi corpus, nempe societatis, redigere: Verum enimvero ad societatem formandam, & conservandam ingenium & vigilantia non mediocri requiritur; & idcirco illa societas securior erit, & magis constans,

minusque fortunæ obnoxia, quæ maxime ab hominibus prudentibus & vigilantibus fundatur, & dirigitur; & contra, quæ ex hominibus rudis ingenii constat, maximâ ex parte a fortunâ pendet, & minus est constans. Quod si tamen diu permanserit, id alterius directioni, non suæ debetur; imo si magna pericula exsuperaverit, & res ipsi prospere successerint, non poterit ipsa Dei directionem, (nempe quatenus Deus per causas latentes externas, at non quatenus per humanam naturam, & mentem agit) non admirari, & adorare: quandoquidem ipsi nihil nisi admodum inexpectatum, & præter opinionem contigit; quod revera etiam pro miraculo haberi potest.

Per hoc igitur tantum nationes ab invicem distinguuntur, nempe ratione societatis, & legum, sub quibus vivunt, & diriguntur; adeoque Hebræa natio, non ratione intellectus, neque animi tranquillitatis a Deo præ cæteris electa fuit, sed ratione societatis, & fortunæ, quâ imperium adeptæ est, quâque id ipsum tot annos retinuit. Quod etiam ex ipsa Scripturâ quam clarissime constat: si quis enim ipsam vel leviter percurrit, clare videt Hebræos in hoc solo cæteras nationes excelluisse, quod res suas, quæ ad vitæ securitatem pertinent, feliciter gesserint, magnaque pericula exsuperaverint, idque maxime solo Dei externo auxilio, in reliquis autem cæteris æquales fuisse, & Deum omnibus æque propitium. Nam ratione intellectus constat, (ut in superiori capite ostendimus) eos de Deo & natura vulgares admodum cogitationes habuisse; quare ratione intellectus non fuerunt a Deo præ cæteris electi; at nec etiam ratione virtutis

tutis, & veræ vitæ; hac enim in re etiam reliquis
 Gentibus æquales fuerunt, & non nisi paucissimi
 electi; eorum igitur electio, & vocatio in sola
 imperii temporaneâ fælicitate, & commodis con-
 stitit; nec videmus, quod Deus Patriarchis, aut
 eorum successoribus aliud præter hoc promiserit;
 imò in Lege pro obedientiâ nihil aliud promitti-
 tur, quam imperii continua fælicitas, & reliqua
 hujus vitæ commoda, & contra pro contumacia,
 pactique ruptione, imperii ruina, maximaque
 incommoda. Nec mirum; nam finis universæ
 societatis, & imperii est (ut ex modo dictis patet,
 & in sequentibus fusius ostendemus) secure & com-
 mode vivere; imperium autem non nisi Legibus,
 quibus unusquisque teneatur, subsistere potest:
 quod si omnia unius societatis membra legibus va-
 ledicere velint, eo ipso societatem dissolvent, &
 imperium destruunt. Hebræorum igitur societati
 nihil aliud, pro constanti legum observatione,
 promitti potuit, quam vitæ securitas, ejusque
 commoda, & contra pro contumacia nullum cer-
 tius supplicium prædici, quam imperii ruina, &
 mala, quæ inde communiter sequuntur, & præ-
 terea alia, quæ ex eorum singularis imperii ruina
 ipsis peculiariter suborirentur, sed de his non est
 opus impræsentiarum prolixius agere. Hoc tan-
 tum addo, Leges etiam veteris testamenti Judæis
 tantum revelatas, & præscriptas fuisse; nam,
 cum Deus ipsos ad singularem societatem, & im-
 perium constituendum tantum elegerit; necessa-
 rio singulares etiam leges habere debebant: an-
 vero aliis etiam nationibus Deus leges peculiare
 præscripserit, & earum Legislatoribus, sese pro-

pheticæ revelaverit, nempe sub iis attributis, quibus Deum imaginari solebant, mihi non satis constat; hoc saltem ex ipsa Scriptura patet, alias etiam nationes ex Dei directione externâ imperium, legesque singulares habuisse: ad quod ostendendum duo tantum Scripturæ loca adferam. Genes. xiv. 18. 19. 20. narratur, quod Malkitsek rex fuit Hierosolymæ, & Dei altissimi pontifex; & quod Abrahamo, ut jus erat Pontificis (vide Numeri vi. 23.) benedixit, & denique quod Abrahamus Dei dilectus decimam partem totius prædæ huic Dei pontifici dedit. Quæ omnia satis ostendunt, Deum, antequam Gentem Israëliticam condiderit, reges, & pontifices, in Hierosolyma constituisse, iisque ritus, & leges præscripsisse: an vero prophetice, id, uti diximus, non satis constat, hoc mihi saltem persuadeo, Abrahamum, dum ibi vixit, religiose secundum illas leges vixisse; nam Abrahamus nullos ritus particulariter a Deo accepit, & nihilominus dicitur Gen. xxvi. 5. Abrahamum observavisse cultum, præcepta, instituta, & Leges Dei, quod sine dubio intelligendum est de cultu, præceptis, institutis, & legibus regis Malkitsekedi. Malachias I. 10. 11. Judæos his verbis increpat.

מִי גַם בְּכֶם וַיִּסְגֹּר דְּלֹתַיִם וְלֹא תֹאֲרִו מִזְבְּחֵי חַנּוּם
 אִין לִי חֶפֶץ בְּכֶם וְגוֹ' כִּי סִמְזַרְחָ שְׁמֶשׁ וְעַד מְבוֹאוֹ
 גְּדוּל שְׁמֵי בְּנֹיִם וּבְכָל מְקוֹם מוֹקֵטֵר מוֹגֵשׁ לִשְׁמֵי
 וּמִנְחָחַ טְהוֹרָה כִּי גְדוּל שְׁמֵי בְּנֹיִם אָמַר יְהוָה

quisnam est inter vos, qui claudat ostia (scil: templi) ne mea ara frustra ignis imponatur in vobis non deleator &c. Nam ex ortu solis usque in ejus occasum meum

meum nomen magnum est inter gentes, & ubique suffragium mihi adfertur, & munus purum, meum enim nomen magnum est inter gentes, ait Deus exercituum: Quibus sane verbis, quandoquidem nullum aliud tempus quam præsens, nisi iis vim inferre velimus, pati possunt, satis superque testatur, Judæos illo tempore Deo non magis dilectos fuisse quam alias Nationes; imo Deum aliis Nationibus miraculis magis innotuisse, quam tum temporis Judæis, qui tum sine miraculis imperium iterum ex parte adepti fuerant: deinde Nationes ritus, & cæremonias, quibus Deo acceptæ erant, habuisse. Sed hæc missa facio, nam ad meum intentum sufficit ostendisse electionem Judæorum nihil aliud spectavisse, quam temporaneam corporis felicitatem, & libertatem, sive imperium, & modum, & media, quibus ipsum adepti sunt, & consequenter etiam Leges, quatenus ad illud singulare imperium stabiliendum necessariae erant, & denique modum, quo ipsæ revelatæ fuerunt; in cæteris autem, & in quibus vera hominis felicitas consistit, eos reliquis æquales fuisse. Cum itaque in Scriptura (vide Deut. 1 v. 7.) dicitur, nullam Nationem Deos sibi æque propinquos, ac Judæos Deum habere; id tantum ratione imperii, & de illo solo tempore, quo iis tot miracula contigerunt, intelligendum &c. ratione enim intellectus, & virtutis, hoc est, ratione beatitudinis Deus, uti jam diximus, & ipsa ratione ostendimus, omnibus æque propitius est, quod quidem ex ipsa Scriptura satis etiam constat, ait enim Psaltes Psal. CXLV. 18. קרוב יראה לכל

קרובו לכל אדם קרובו לכל אדם. *propinquus est*
Deus omnibus, qui eum vocant, omnibus, qui eum vere re-
sant. Item in eodem Pl. 7. 2. וְהוּא לְכָל וְהוּא לְכָל
 על כל מעשה *Benignus est Deus omnibus, & sua mi-*
sericordia (est) erga omnia que fecit. In Psal. xxxi r. 2.
 15. clare dicitur Deum omnibus eundem intel-
 lectum dedisse, his scilicet verbis וְהוּא לְכָל וְהוּא לְכָל
qui format eodem modo eorum cor. Cor enim ab He-
 bræis sedes animæ, & intellectus credebatur, quod
 omnibus satis esse notum existimo. Deinde ex
 Jobi xxv r. 1. 28. constat, Deum toti humano
 generi hanc Legem præscripsisse; Deum revereri,
 & a malis operibus abstinere, sive bene agere, &
 ideo Jobus, quamvis gentilis, Deo omnium ac-
 ceptissimus fuit, quoniam omnes pietate, & re-
 ligione superavit. Denique ex Jonæ iv. 2, cla-
 rissime constat, Deum non solum Judæis, sed
 omnibus propitium, misericordem, longanimem,
 & amplum benignitate, ac pœnitentem mali esse;
 ait enim Jonas, *Ideo antea statui fugere Tharsum,*
quia novebam (nempe ex verbis Moſis, quæ ha-
bentur Exodi xxxiv. 6.) te Deum propitium, mi-
sericordem &c. esse; adeoque gentilibus Ninivitis
 condonaturum. Concludimus ergo (quandoqui-
 dem Deus omnibus æque propitiis est, & Hebræi,
 non nisi ratione societatis, & imperii a Deo electi
 fuerunt.) unumquemque Judæum extra societa-
 tem; & imperium solum consideratum nullum
 Dei donum supra alios habere, nec ullum discrimen
 inter ipsum, & gentilem esse. Cum itaque
 verum sit quod Deus omnibus æque benignus,
 misericors &c. sit, & Prophetæ officium non tam
 fuerit

fuerit leges patriæ peculiare, quam veram virtutem docere, hominesque de ea monere; non dubium est, quin omnes nationes Prophetas habuerint, & quod donum propheticum Judæis peculiare non fuerit. Quod revera etiam tam profanæ, quam sacræ historiæ testantur; & quamvis ex sacris historiis Veteris Testamenti non constet alias Nationes tot Prophetas, ac Hebræos, habuisse, imo nullum prophetam gentilem a Deo nationibus expresse missum, id nihil refert, nam Hebræi res suas tantum, non autem aliarum gentium scribere curaverunt. Sufficit itaque, quod in Vetere Testamento reperiamus, homines gentiles, & incircumcisos; ut Noach, Chanoch, Abimelech, Bilham, &c. prophetavisse; deinde Hebræos Prophetas non tantum suæ, sed etiam multis aliis nationibus a Deo missos fuisse. Ezechiel enim omnibus gentibus tum notis vaticinatus est. Imo Hobadiah nullis quod scimus, nisi Idumæis: & Jonas Ninivitis præcipue vates fuit. Esaias non tantum Judæorum calamitates lamentatur, & prædicit, eorumque restorationem canit, sed etiam aliarum gentium; ait enim xv. 9. על בן אבכה בככי יעזר *ideo fletu deplorabo Lab-zerem.* & cap. xix. prius Ægyptiorum calamitates, & postea eorum restorationem prædicit; (vide ejusdem cap. vers. 19. 20. 21. 25.) nempe quod Deus iis Salvatorem mittet, qui eos liberabit, & quod Deus iis innotescet, & quod denique Ægyptii Deum sacrificiis. & muneribus colent, & tandem vocat hanc nationem *Benedictum Ægyptium Dei populum*: quæ omnia profecto valde digna sunt, ut notentur. Jeremias denique non Hebrææ gentis

distantum, sed absolute gentium Propheta vocatur. (vide ejusd. cap. I. 5.) hic etiam nationum calamitates prædicendo deflet, & eorum restorationem prædicat; ait enim cap. XLVIIII. 31. על כן על מואב איליל ולמואב כלה *idcirco propter Moabum ejulabo, & propter totum Moabum clamo &c.* & vers. 36. על כן לבי למואב *idcirco cor meum propter Moabum, sicut tympana, obstrepit;* & tandem eorum restorationem prædicat; ut & etiam restorationem Ægyptiorum, Hamonitarum, & Helamitarum. Quare non dubium est cæteras gentes suos etiam Prophetas ut Judæos habuisse, qui iis & judæis prophetaverunt. Quamvis tamen Scriptura non nisi de uno Bilhamo, cui res futuræ Judæorum & aliarum nationum revelatæ fuerint, mentionem faciat, non tamen credendum est, Bilhamum sola illa occasione prophetavisse, ex ipsa enim historia clarissime constat eum dudum antea prophetiâ, & aliis divinis donibus claruisse. Nam, cum Balak eum ad se accersere jubet, ait (Num. XXI. 6.) כי ידעתי את אשר תברך *quoniam scio enim, cui benedicis, benedictum, & cui maledicis, maledictum esse.* Quare is eandem illam virtutem, quam Deus Abrahamo (vide Gen. XII. 3.) largitus est, habebat. Balamus deinde, ut assuetus prophetiis, legatis respondet, ut ipsum manerent, donec ei Dei voluntas revelaretur. Cum prophetabat, hoc est, cum veram Dei mentem interpretabatur, hæc de se dicere solebat נאם שומע אמרי אל ויודע דעת *dictum ejus, qui audit dicta Dei, & qui novit scientiam (vel mentem*

mentem, & præscientiam) *Excelsi, visentem omnipotentis videt, excidans, sed resectus oculis.* Denique postquam Hebræis ex mandato Dei benedixit, (nimirum ut solebat) aliis gentibus prophetare, resque eorum futuras prædicere incipit. Quæ omnia satis superque indicant eum semper Prophetam fuisse, aut sæpius prophetavisse, & (quod adhuc hic notandum) id quod præcipue Prophetas de prophetiæ veritate certos reddebat, habuisse, nempe animum ad solum æquum, & bonum inclinatum, non enim cui ipse volebat, benedicebat, nec, cui volebat maledicebat, ut Balak putabat, sed tantum iis, quibus Deus benedici, aut maledici volebat; ideo Balako respondit, *quamvis Balakus mihi daret tantum argenti, & auri, quantum ejus domus adimplere posset, non potero transgredi edictum Dei, ad faciendum ex meo arbitrio bonum aut malum; quod Deus loquetur, loquar;* quod autem Deus ei, dum erat in itinere, iratus fuerit, id etiam Mosi, dum in Ægyptum ex Dei mandato proficiscebatur, contigit. (vide Exodi i v. 24.) & quod argentum ad prophetandum accipiebat, idem Shamuël faciebat (vide lib. i. Shamuël i x. 2. 8.) & si in aliqua re peccavit, (de eo vide 2. Epist. Petr. II. 15. 16. & Judæ vers. 11.) *nemo adeo æquus, qui bene semper agat, & nunquam peccet.* (vide Eccl. vi x. 20.) Et sane ejus orationes multum semper apud Deum valere debuerunt, & ejus vis ad maledicendum cerre magna admodum fuit, quandoquidem toties in Scriptura reperitur, ad Dei magnam misericordiam erga Israëlitas testandum, quod Deus noluerit Bilhamum audire, & quod maledictionem in benedictionem converterit (vide

(vide Deut. xxxiii. 6. Jos. xxiv. 10. Nehem. xiii. 2.) quare sine dubio Deo acceptissimus erat; nam impiorum orationes, & maledicta Deum minime movent. Cum itaque hic verus Propheta fuerit, & tamen ab Josua (xii. 22.) vocetur **דוֹרֵשׁ** *divinus*, sive *augur*, certum est, hoc nomen etiam in bonam partem sumi, & quos gentiles solebant vocare augures, & divinos, veros fuisse Prophetas, & eos, quos Scriptura sæpe accusat, & condemnat, Pseudo-divinos fuisse, qui gentes sicut Pseudo-prophetæ Judæos, decipiebant, quod etiam ex aliis Scripturæ locis satis clare constat; quare concludimus, donum Propheticum Judæis peculiare non fuisse, sed omnibus nationibus commune. Pharisei tamen contra, acriter contendunt, hoc donum divinum suæ tantum nationi peculiare fuisse, reliquas autem nationes ex virtute nescio quâ diabolicâ (quid tandem non finget superstitio) res futuras prædixisse: præcipuum, quod ex veteri testamento adferunt, ad hanc opinionem ejus auctoritate confirmandum, est illud (Exod. xxxiii. 16.) ubi Moses Deo ait **וַבַּמָּוֶת יִרְעֵא פָנַי כִּי מִצְאָתִי**
הֵן בְּעֵינַי אֲנִי וְעַמִּי הֲלֹא בִלְבָבְךָ עָמְנוּ וּנְפַלְעוּ
אֲנִי וְעַמִּי מִכָּל הָעַם אֲשֶׁר עָלֵינוּ פְּנֵי הָאֲדָמָה
quânam enim te cognoscetur, me, & populum tuum invenisse gratiam in oculis tuis? certe quando cum nobis ibis, & separabimur ego, & populus tuus ab omni populo, qui est in superficie terra: hinc inquam inferre volunt, Moſen a Deo petiſſe, ut Judæis eſſet præſens, iſſique prophetice ſeſe revelaret, deinde ut hanc gratiam nulli alii nationi concederet. Ridiculum ſane

sane, quod Moses præsentiam Dei gentibus invideret, aut quod tale quid a Deo ausus esset petere. Sed res est, postquam Moses novit ingenium, & animum suæ nationis contumacem, clare vidit, eos non sine maximis miraculis, & singulari Dei auxilio externo, res inceptas perficere posse; imo eos necessario sine tali auxilio perituros; adeoque ut constaret, Deum eos conservatos velle, hoc Dei singulare auxilium externum petit. Sic enim (cap. xxxiv. 9.) ait *si intravi gratiam in oculis tuis, Domine, est, precor, Domine miser nos, quoniam hic populus contumax est &c.* Ratio itaque, cur Dei singulare auxilium externum petit, est quia populus erat contumax, & quod adhuc clarius ostendit, Mosen nihil præter hoc singulare Dei auxilium externum petivisse, est ipsa Dei responsio; respondit enim statim (vers. 10. ejsd. cap.) *ecce ego pango fœdus, coram toto populo tuo me facturum mirabilia, quæ non fuerunt facta in tota terra, nec in omnibus gentibus &c.* Quare Moses hic de sola Hebræorum electione, ut eam explicui, agit, nec aliud a Deo petiit. Attamen in Epistola Pauli ad Rom. alium textum reperio, qui me magis movet, nempe (II. 12.) ubi Paulus aliud, quam nos hic, docere videtur; ait enim, *quæ est igitur præstantia Iudæi? aut quæ utilitas circumcissionis, multa per omnem modum; primum enim est, quod ei concessa sunt eloquia Dei.* Sed si ad Pauli doctrinam, quanti præcipue docere vult attendimus, nihil invenietur, quod nostræ huic doctrinæ repugnet, sed contra eadem, quæ nos hic, docere: ait enim vers. 29. ejsdem capitis, Deum, & Iudæorum, & gentium Deum esse, & cap. II. vers. 25. 26.

si

Si circumcisum refliat a lege, circumcisionem factam fore praputium, & contra, si praputium observet mandatum legis, ejus praputium reputari circumcisionem. Deinde vers. 9. cap. 17. ait omnes æque Judæos scilicet, & gentes sub peccato fuisse; peccatum autem sine mandato, & lege non dari. Quare hinc evidentissime constat, legem omnibus absolute (quod supra etiam ex Job. xxviii. 28. ostendimus) revelatam fuisse, sub quâ omnes vixerunt, nempe legem, quæ solam veram virtutem spectat, non autem illam, quæ proratione, & constitutione singularis cujusdam imperii stabilitur, & ad ingenium unius nationis accommodatur. Denique concludit Paulus, quoniam Deus omnium nationum Deus est, hoc est, omnibus æque propitius, & omnes æque sub lege, & peccato fuerant, ideo Deus omnibus nationibus Christum suum misit, qui omnes æque a servitute legis liberaret, ne amplius ex mandato Legis, sed ex constanti animi decreto, bene agerent. Paulus itaque id, quod volumus ad amissim docet. Cum ergo ait, *Judæis tantum Dei eloquia credita fuisse*, vel intelligendum est, quod iis tantum Leges scripto, reliquis autem gentibus sola tantum revelatione, & conceptu, concreditæ fuerunt, vel, dicendum, (quandoquidem id, quod soli Judæi objicere poterant, propulsare studet) Paulum ex captu & secundum opiniones Judæorum, tum temporis receptas, respondere; nam ad ea; quæ partim viderat, partim audiverat, edocendum, eum Græcis erat Græcus, & cum Judæis Judæus. Superest jam tantum ut quorundam rationibus respondeamus, quibus sibi persuadere volunt. He-

bræorum electionem non temporaneam, & ratione solius imperii, sed æternam fuisse: nam, ajunt, videmus Judæos post imperii amissionem, tot annos ubique sparatos, separatosque ab omnibus nationibus, superstites esse, quod nulli alii Nationi contigit, deinde quod Sacræ Literæ multis in locis docere videntur, Deum Judæos in æternum sibi elegisse, adeoque, tametsi imperium perdiderunt, nihilominus tamen Dei electos manere. Loca quæ hanc æternam electionem quam clarissime docere putant, sunt præcipue. I. Jeremiæ xxxi. 36. ubi Propheta semen Israël in æternum gentem Dei mansuram testatur, comparando nimirum eos cum fixo cælorum & nature ordine. II. Ezechiëlis xx. 32. &c. ubi videtur velle, quod, quamvis Judæi data opera Dei cultui valedicere velint, Deus tamen eos ex omnibus regionibus, in quibus dispersi erant, recolliget, ducetque ad desertum populorum, sicuti eorum parentes ad Ægypti deserta duxit, & tandem inde, postquam eos a rebellibus & deficientibus selegit, ad montem ejus sanctitatis, ubi tota Israël familia ipsum colet. Alia præter hæc adferri solent, præcipue a Pharisæis, sed omnibus me satisfacturum puto, ubi hisce duobus respondero: quod levi negotio faciam, postquam ex ipsa Scriptura ostendero, Deum Hebræos in æternum non elegisse, sed tantum eadem conditione, quâ ante Canahanitas elegerit, qui etiam, ut supra ostendimus, pontifices habuerunt, qui Deum religiose colebant, & quos tamen Deus propter eorum luxum, & socordiam, & malum cultum rejecit. Moses enim in Levitico xviii. 27. 28. monet

Israëlitas, ne incestis polluantur, veluti Canaanitæ, ne ipsos terra evomat, sicuti evomuit illas gentes, quæ illa loca inhabitabant. Et Deus. **V I I I. 19. 20.** ipsis expressissimis verbis totalem ruinam minatur. Sic enim ait. **הַעֲרֹחִי בְכֶם הָיוֹם כִּי אֲנִי תֹאבְרֹן כְּנֹיִם אֲשֶׁר יְהוָה מֵאֲבִיר מִפְּנֵיכֶם כִּן תֹּאבְרוּן** *testor vobis hodie; quod absolute peribitis, sicuti gentes quas Deus ex vestra præsentia perire facit, sic peribitis.* Et ad hunc modum alia in Lege reperiuntur, quæ expresse indicant, Deum non absolute, neque in æternum Hebræam nationem elegisse. Si itaque Prophetæ iis novum, & æternum fœdus Dei cognitionis, amoris, & gratiæ prædixerunt, id piis tantum promitti facile convincitur; nam in eodem Ezechiëlis capite, quod modo citavimus, expresse dicitur, quod Deus ab iis separabit rebelles, & deficientes: & Tsephaniz **I I I. 12. 13.** quod Deus superbos auferet e medio, & pauperes superstites faciet, & quia hæc electio veram virtutem spectat, non putandum est, quod piis Judæorum tantum, cæteris exclusis, promissa fuerit, sed plane credendum gentiles veros Prophetas, quos omnes nationes habuisse, ostendimus, eandem etiam fidelibus suarum Nationum promississe, eosque eadem solutos fuisse. Quare hoc æternum fœdus Dei cognitionis, & amoris universale est, ut etiam ex Tsephaniz **I I I. 10. 11.** evidentissime constat, adeoque hac in re nulla est admittenda differentia inter Judæos, & gentes, neque igitur etiam alia electio iis peculiaris præter illam, quam jam ostendimus. Et quod Prophetæ, dum de hac electione,

ne,

ne, quæ solam veram virtutem spectat, multa de sacrificiis, & aliis ceremoniis, Templi, & Urbis reedificatione misceant, pro more, & natura prophetiæ res spirituales sub talibus figuris explicare voluerunt, ut Judæis, quorum erant Prophetæ, imperii, & Templi restorationem, tempore Ciri expectandam, simul indicarent. Quare hodie Judæi nihil prorsus habent, quod sibi supra omnes Nationes tribuere possint. Quod autem tot annos dispersi absque imperio perstiterint, id minime mirum, postquam se ab omnibus nationibus ita separaverunt, ut omnium odium in se converterint, idque non tantum ritibus externis, ritibus caterarum nationum contrariis, sed etiam signo circumcissionis, quod religiosissime servant. Quod autem Nationum odium eos admodum conservet, id jam experientia docuit. Cum rex Hispaniæ olim Judæos coëgit Regni Religionem admittere, vel in exilium ire, per plurimi Judæi Pontificiorum Religionem admiserunt; sed quia iis, qui religionem admiserunt, omnia Hispanorum naturalium privilegia concessa sunt, iique omnibus honoribus digni existimati sunt, statim ita se Hispanis immiscuerunt, ut patet post tempore nullæ eorum reliquæ manserint, neque ulla memoria. At plane contra iis contigit, quos Rex Lusitanorum religionem sui imperii admittere coëgit, qui semper, quamvis ad religionem conversi ab omnibus separati vixerunt, nimirum quia eos omnibus honoribus indignos declaravit. Signum circumcissionis etiam hac in re tantum posse existimo, ut mihi persuadeam, hoc unum hanc Nationem in æternum conservaturum, imo

nisi fundamenta suæ religionis eorum animos effœminarent, absolute crederem, eos aliquando, data occasione, ut sunt res humanæ mutabiles, suum imperium iterum erecturos, Deumque eos de novo electurum. Cujus etiam rei exemplum præclarum habemus in Chinensibus, qui etiam comia aliquod in capite religiosissime servant, quo se ab omnibus aliis separant, & ita separati tot annorum millia se conservaverunt, ut antiquitate reliquas omnes nationes longe superent; nec semper imperium obtinuerunt, attamen illud amissum recuperaverunt, & sine dubio iterum recuperabunt, ubi Tartarorum animi præ luxu divitiarum, & socordia languescere incipient. Denique si quis vellet defendere, Judæos hac, vel alia de causa a Deo in æternum electos fuisse, non ipsi repugnabo, modo statuat, hanc electionem, vel temporaneam, vel æternam, quatenus ea tantum Judæis peculiaris est, non respicere, nisi imperium, & corporis commoditates, (quandoquidem hoc solum unam Nationem ab alia distinguere potest) at ratione intellectus, & veræ virtutis nullam nationem ab alia distingui, adeoque his in rebus nec a Deo unam præ alia eligi.

CAPUT IV.

De Lege Divina:

LEgis nomen absolute sumptum significat id, secundum quod unumquodque individuum, vel omnia vel aliquot ejusdem speciei una, eademque certâ ac determinatâ ratione agunt; ea vero vel à necessitate naturæ, vel ab hominum placito dependet: Lex, quæ a necessitate naturæ dependet, illa est, quæ ex ipsa rei natura sive definitione necessario sequitur; ab hominum placito autem, & quæ magis proprie jus appellatur, est ea, quam homines ad tutius, & commodius vivendum, vel ob alias causas, sibi & aliis præscribunt. Ex. gr. quod omnia corpora, ubi in alia minora impingunt, tantum de suo motu amittunt, quantum aliis communicant, lex est universalis omnium corporum, quæ ex necessitate naturæ sequitur. Sic etiam, quod homo, cum unius rei recorderetur, statim recorderetur alterius similis, vel quam simul cum ipsa perceperat; lex est, quæ ex naturâ humanâ necessario sequitur. At quod homines de suo jure, quod ex natura habent, cedant, vel cedere cogantur, & certæ rationi vivendi sese adstringant, ex humano placito pendet. Et quamvis absolute concedam omnia ex legibus universalibus naturæ determinari, ad existendum, & operandum, certâ, ac determinata ratione, dico tamen has leges ex placito hominum pendere. I. Quia homo, quantum pars est naturæ, eatenus partem potentia

naturæ constituit; quæ igitur ex necessitate naturæ humanæ sequuntur, hoc est, ex natura ipsa, quatenus eam per naturam humanam determinatam concipimus, ea, etiam si necessario, sequuntur tamen ab humanâ potentiâ, quare sanctionem istarum legum ex hominum placito pendere optime dici potest, quia præcipue a potentia humanæ mentis ita pendet, ut nihilominus humana mens, quatenus res sub ratione veri, & falsi percipit, sine hisce legibus clarissime concipi possit, at non sine lege necessaria, ut modo ipsam definivimus.

II. Has leges ex placito hominum pendere etiam dixi, quia res per proximas suas causas definire, & explicare debemus, & illa universalis consideratio de fato, & concatenatione causarum, minime nobis inservire potest ad nostras cogitationes, circa res particulares, formandas, atque ordinandas. Adde, quod nos ipsam rerum coordinationem, & concatenationem, hoc est, quomodo res revera ordinatæ, & concatenatæ sunt, plane ignoremus, adeoque ad usum vitæ melius, imo necesse est, res ut possibiles considerare. Hæc de lege absolute consideratâ.

Verum enimvero quoniam nomen legis per translationem ad res naturales applicatum videtur, & communiter per legem nihil aliud intelligitur, quam mandatum, quod homines, & perficere, & negligere possunt, utpote, quia potentiam humanam sub certis limitibus, ultra quos se extendit, constringit, nec aliquid supra vires imperat; ideo Lex particularius definienda videtur, nempe, quod sit ratio vivendi, quam homo sibi, vel aliis ob aliquem finem præscribit.

Atta-

Attamen, quoniam verus finis legum paucis tantum patere solet, & per plurimum homines ad eum iniqua percipiendum fere inepti sunt, & nihil minus ex ratione vivunt, ideo legillatores, ut omnes æque constringerent, alium finem, longe diversum ab eo, qui ex legum natura necessario sequitur, sapienter statuerunt, nempe legum propugnatoribus promittendo id, quod vulgus maxime amat, & contra iis, qui eas violarent, minitendo id, quod maxime timet; sicque conati sunt vulgum, tanquam equum freno, quoad ejus fieri potest, cohibere; unde factum est, ut pro lege maxime haberetur, ratio vivendi, quæ hominibus ex aliorum imperio præscribitur: & consequenter ut ii, qui legibus obtemperant, sub lege vivere dicantur, & servire videantur. Et revera qui unicuique suum tribuit, quia patibulum timet, is ex alterius imperio & malo coactus agit, nec justus vocari potest; at is, qui unicuique suum tribuit, ex eo quod veram legum rationem, & earum necessitatem novit, is animo constanti agit, & ex proprio, non vero alieno decreto; adeoque justus merito vocatur: quod etiam Paulum docere voluisse puto, cum dixit, eos, qui sub lege vivebant, per legem justificari non potuisse; justitia enim, ut communiter definitur, est constans & perpetua voluntas jus suum cuique tribuendi; & ideo Salomon Prov. XXI. 12. ait, justum lætari, cum fit Judicium, iniquos autem pavere. Cum itaque Lex nihil aliud sit, quam ratio vivendi quam homines, ob aliquem finem sibi, vel aliis præscribunt, ideo Lex distinguenda videtur in humanam, & divinam; per humanam intelligo

rationem vivendi, quæ ad tutandam vitam, & rempublicam tantum inservit; per divinam autem, quæ solum summum bonum, hoc est, Dei veram cognitionem, & amorem spectat. Ratio, cur hanc legem voco divinam, est, propter summi boni naturam, quam hic paucis, & quam clare potero, jam ostendam.

Cum melior pars nostri sit intellectus, certum est, si nostrum utile revera quærere velimus, nos supra omnia debere conari, ut eum quantum fieri potest, perficiamus, in ejus enim perfectione summum nostrum bonum consistere debet. Porro quoniam omnis nostra cognitio, & certitudo, quæ revera omne dubium tollit, a sola Dei cognitione dependet; tum quia sine Deo nihil esse, neque concipi potest, tum etiam, quia de omnibus dubitare possumus, quam diu Dei nullam claram, & distinctam habemus ideam; hinc sequitur, summum nostrum bonum, & perfectionem a sola Dei cognitione pendere &c. Deinde cum nihil sine Deo nec esse nec concipi possit; certum est, omnia, quæ in natura sunt, Dei conceptum, pro ratione suæ essentiæ suæque perfectionis involvere, atque exprimere, ac proinde nos, quo magis res naturales cognoscimus, eo majorem, & perfectiorem Dei cognitionem acquirere; vel (quoniam cognitio effectus per causam nihil aliud est, quam causæ proprietatem aliquam cognoscere) quo magis res naturales cognoscimus, eo Dei essentiam (quæ omnium rerum causa est) perfectius cognoscere; atque adeo tota nostra cognitio, hoc est, summum nostrum bonum, non tantum a Dei cognitione dependet, sed in

in eadem omnino consistit: quod etiam ex hoc sequitur, quod homo pro natura, & perfectione rei, quam præ reliquis amat, eo etiam perfectior est, & contra: adeoque ille necessario perfectissimus est & de summa beatitudine maxime participat, qui Dei, entis nimirum perfectissimi, intellectualem cognitionem supra omnia amat, eademque maxime, delectatur. Huc itaque nostrum summum bonum, nostraque beatitudo redit, in cognitionem, scilicet: & amorem Dei. Media igitur, quæ hic finis omnium humanarum actionum, nempe ipse Deus, quatenus ejus idea in nobis est, exigit, jussa Dei vocari possunt, quia quasi ab ipso Deo, quatenus in nostra mente existit, nobis præscribuntur: atque adeo ratio vivendi, quæ hunc finem spectat, Lex divina optime vocatur. Quænam autem hæc media sint, & quænam ratio vivendi, quam hic finis exigit, & quomodo hunc optimæ reipublicæ fundamenta sequantur, & ratio vivendi inter homines, ad universalem Ethicam pertinet. Hic non nisi de Lege divina in genere pergam agere.

Cum itaque amor Dei summa hominis felicitas sit, & beatitudo, & finis ultimus, & scopus omnium humanarum actionum; sequitur eum tantum Legem divinam sequi, qui Deum amare curat, non ex timore supplicii, neque præ amore alterius rei, ut deliciarum, famæ &c. sed ex eo solo, quod Deum novit, sive quod novit, Dei cognitionem, & amorem, summum esse bonum. Legis igitur divinæ summa, ejusque summum præceptum est, Deum ut summum bonum amare, nempe ut jam diximus, non ex metu alicujus supplicii, & pœnæ, nec præ amore alterius rei, quàm delectari cupimus: hoc

enim idea Dei dicitur, Deum summum esse no-
 strum bonum, sive Dei cognitionem, & amorem,
 finem esse ultimum, ad quem omnes actiones
 nostræ sunt dirigendæ. Homo tamen carnalis
 hæc intelligere nequit, & ipsi vana videntur,
 quia nimis jejunam Dei habet cognitionem, &
 etiam quia in hoc summo bono nihil repperit,
 quod palpet, comedat, aut denique quod car-
 nem, quâ maxime delectatur, afficiat, utpote,
 quod in sola speculatione, & pura mente consistit.
 At ii qui norunt se nihil intellectu, & sanâ mente
 præstantius habere, hæc, sine dubio, solidissima
 judicabant. Explicuimus itaque in quo potissi-
 mum lex divina consistit, & quænam sint leges
 humanæ, nempe omnes illæ, quæ alium scopum
 collimant, nisi ex revelatione sancitæ fuerint;
 nam hæc etiam consideratione res ad Deum refe-
 runtur, (ut supra ostendimus) & hoc sensu Lex
 Moïsi, quamvis non universalis, sed maxime ad
 ingenium & singularem conservationem unius
 populi accommodata fuerit, vocari tamen potest
 Lex Dei, sive Lex divina; quandoquidem cre-
 dimus, eam lumine prophetico sancitam fuisse.
 Si jam ad Naturam Legis divinæ naturalis, ut eam
 modo explicuimus, attendamus, videbimus.

I. Eam esse universalem, sive omnibus homini-
 bus communem; eam enim ex universali humanâ
 naturâ deduximus. II. Eam non exigere fidem
 historiarum, quæcumque demum eæ fuerint, nam
 quandoquidem hæc Lex divina naturalis ex sola
 consideratione humanæ naturæ intelligatur; cer-
 tum est, nos eam æque concipere posse in Adamo,
 ac alio quocumque homine, æque in homine qui
 inter

inter homines vivit, ac in homine, qui solitariam vitam agit. Nec fides historiarum, quantumvis certa, Dei cognitionem, & consequenter nec etiam Dei amorem nobis dare potest; amor enim Dei ab ejus cognitione oritur; ejus autem cognitio ex communibus notionibus per se certis, & notis hauriri debet, quare longe abest, ut fides historiarum requisitum sit necessarium, ut ad summum nostrum bonum perveniamus. Attamen, quamvis fides historiarum Dei cognitionem & amorem nobis dare nequeat, earum tamen lectionem, ratione vitæ civilis, perutilem esse, non negamus; quo enim hominum mores, & conditiones, quæ ex nulla re melius, quam ex eorum actionibus nosci possunt, observaverimus, & melius noverimus, eo inter ipsos cautius vivere, nostrasque actiones, & vitam eorum ingenio, quantum ratio fert, melius accommodare poterimus. Videmus III. hanc Legem divinam naturalem non exigere cæremonias, hoc est, actiones, quæ in se indifferentes sunt, & solo instituto bonæ vocantur, vel, quæ aliquod bonum ad salutem necessarium representant, vel, si mavis actiones, quarum ratio captum humanum superat; nihil enim lumen naturale exigit, quod ipsum lumen non attingit, sed id tantum, quod nobis clarissime indicare potest, bonum, five medium ad nostram beatitudinem esse: Quæ autem ex solo mandato, & instituto bona sunt, vel ex eo, quod alicujus boni sint repræsentamina, ea nostrum intellectum perficere nequeunt, nec aliud, nisi meræ umbræ sunt, nec inter actiones, quæ quasi proles, aut fructus intellectus, & sanæ mentis sunt, numerari

rari possunt. Quod hic non opus est, prolixius ostendere. IV. Denique videmus summum legis Divinæ præmium esse, ipsam Legem, nempe Deum cognoscere, eumque ex vera libertate, & animo integro & constante amare; pœnam autem, horum privationem, & carnis servitutem, sive animum inconstantem, & fluctuantem. His sic notatis inquirendum jam est, I. num lumine naturali concipere possumus, Deum veluti legislatorem, aut principem leges hominibus præscribentem. II. quid Sacra Scriptura de lumine, & lege hac naturali doceat. III. quem ad finem cæremoniarum olim institutæ fuerunt. IV. denique quid referat sacras historias scire, & eis credere? de primis duobus in hoc capite; de duobus autem ultimis in sequente agam. Quid circa primum statuendum sit facile deducitur ex natura voluntatis Dei, quæ a Dei intellectu non nisi respectu nostræ rationis distinguitur, hoc est, Dei voluntas, & Dei intellectus in se revera unum & idem sunt; nec distinguuntur, nisi respectu nostrarum cogitationum, quas de Dei intellectu formamus, exempli gratia, cum ad hoc tantum attendimus, quod natura Trianguli in natura Divina ab æterno continetur, tanquam æterna veritas, tum dicimus Deum trianguli ideam habere, sive naturam trianguli intelligere; sed cum postea ad hoc attendimus, quod natura trianguli sic in natura divina continetur, ex sola necessitate divinæ naturæ, & non ex necessitate essentiæ & naturæ trianguli, imo, quod necessitas essentiæ & proprietatum trianguli, quatenus etiam ut æternæ veritates concipiuntur, a sola necessitate divinæ naturæ & intellectus pendeat, &

non

non ex natura trianguli, tum id ipsum, quod Dei intellectum vocavimus, Dei voluntatem si-
 ve decretum appellamus. Quare respectu Dei
 unum & idem affirmamus, cum dicimus Deum
 ab æterno decrevisse, & voluisse tres angulos tri-
 anguli æquales esse duobus rectis, vel Deum hoc
 ipsum intellexisse. Unde sequitur Dei affirma-
 tiones & negationes æternam semper necessitatem
 siue veritatem involvere. Si itaque, exempli
 gratia, Deus Adamo dixit, se nolle ut de arbore
 cognitionis boni & mali comederet, contradicti-
 onem implicaret, Adamum de illa arbore posse
 comedere, adeoque impossibile foret, ut Adamus
 de ea comederet; nam divinum illud decretum
 æternam necessitatem & veritatem debuisset in-
 volvere. Verum quoniam Scriptura tamen nar-
 rat Deum id Adamo præcepisse, & nihilominus
 Adamum de eadem comedisse, necessario dicen-
 dum est, Deum Adamo malum tantum revelavisse,
 quod eum necessario sequeretur, si de illa arbore
 comederet, at non necessitatem consecutionis il-
 lius mali: Unde factum est, ut Adamus illam
 revelationem non ut æternam & necessariam ve-
 ritatem perceperit, sed ut legem, hoc est, ut
 institutum, quod lucrum aut damnum sequitur,
 non ex necessitate & natura actionis patratæ, sed
 ex solo libitu & absoluto imperio alicujus Princi-
 pis. Quare illa revelatio respectu solius Adami,
 & propter solum defectum ejus cognitionis Lex
 fuit, Deusque quasi legislator aut Princeps. Et
 hac etiam de causa nempe ob defectum cogniti-
 onis, Decalogus, respectu Hebræorum tantum,
 Lex fuit; nam quoniam Dei existentiam ut
 æter-

æternam veritatem non noverant, ideo id, quod
 ipsis in Decalogo revelatum fuit, nempe Deum
 existere, Deumque solum adorandum esse, tan-
 quam Legem percipere debuerunt: quod si Deus
 nullis mediis corporeis adhibitis sed immediate iis
 loquutus fuisset, hoc ipsum non tanquam legem,
 sed tanquam æternam veritatem percepissent. At-
 que hoc, quod de Israëlitis & Adamo dicimus,
 de omnibus etiam Prophetis, qui nomine Dei le-
 ges scripserunt, dicendum, videlicet, quod Dei
 decreta non adquate, ut æternas veritates perce-
 perunt. Ex. gr. de ipso Mose etiam dicendum
 est, cum ex revelatione vel ex fundamentis ei re-
 velatis percepisse modum, quo populus Israëliti-
 cus in certa mundi plaga optime uniri posset, &
 integram societatem formare sive imperium eri-
 gere; deinde etiam modum, quo ille populus
 optime posset cogi ad obediendum, sed non per-
 cepisse, nec ipsi revelatum fuisse, modum illum
 optimum esse, neque etiam, quod ex populi com-
 muni obedientiâ in tali mundi plaga necessario se-
 queretur scopus, ad quem collimabant. Qua-
 propter hæc omnia non ut æternas veritates, sed
 ut præcepta & instituta percepit, & tanquam Dei
 Leges præscripsit; & hinc factum est, ut Deum
 rectorem, legislatorem, regem, misericordem,
 justum &c. imaginaretur; cum tamen hæc omnia
 solius humanæ naturæ sint attributa, & a natura
 divina prorsus removenda: atque hæc, inquam, de
 solis Prophetis dicendum, qui nomine Dei leges
 scripserunt, non autem de Christo; de Christo
 enim, quamvis is etiam videatur leges Dei nomi-
 ne scripsisse, sentiendum tamen est cum res vere
 & adæ-

& adæquate percepisse: nam Christus non tam
 Propheta, quam os Dei fuit. Deus enim per
 mentem Christi, (ut in cap. x. ostendimus) sicuti
 ante per Angelos, nempe per vocem creatam, vi-
 siones &c. quædam humano generi revelavit.
 Quapropter æque a ratione alienum esset statuere
 Deum suas revelationes opinionibus Christi ac-
 commodavisse, ac, quod, Deus antea suas re-
 velationes opinionibus angelorum, hoc est, vocis
 create, & visionum accommodaverit, ut res re-
 velandas Prophetis communicaret, que quidem
 nihil absurdius statui posset; præsertim cum non
 ad solos Judæos, sed totum humanum genus de-
 cendum missus fuerit, adeoque non satis erat, ut
 mentem opinionibus Judæorum tantum accom-
 modatam haberet, sed opinionibus & documen-
 tis humano generi universalibus, hoc est, notio-
 nibus communibus, & veris. Et sane ex hoc
 quod Deus Christo, sive ejus menti sese immediate
 revelaverit & non ut Prophetis, per verba, &
 imagines, nihil aliud intelligere possumus, quam
 quod Christus res revelatas verè percepit, sive
 intellexit; tum enim res intelligitur, cum ipsa
 parâ mente extra verba & imagines percipitur.
 Christus itaque res revelatas verè & adæquate
 percepit, si igitur eas tanquam leges unquam
 præscripsit, id propter populi ignorantiam &
 pertinaciam fecit; quare hac in re vicem Dei ges-
 sit, quod sese ingenio populi accommodavit, &
 ideo, quamvis aliquantulum clarius, quam ca-
 teri Prophetæ locutus sit, obscure tamen, & sæ-
 pius per parabolas res revelatas docuit, præsertim
 quando eis loquebatur, quibus nondum datum
 erat

erat, intelligere regnum cœlorum (vide Matth. XIII. 10. &c.) & sine dubio, eos, quibus datum erat mysteria cœlorum noscere, res ut æternas veritates docuit, non vero ut leges præscripsit, & hac ratione eos a servitute legis liberavit, & nihilominus legem hanc magis confirmavit & stabilivit, eorumque cordibus penitus inscripsit. Quod etiam Paulus quibusdam in locis indicare videtur: nempe Epistol. ad Rom. VII. 6. & III. 28. Attamen nec ille etiam aperte loqui vult, sed, ut ipse ait cap. III. 5. & VI. 19. ejusdem Epist. humano more loquitur, quod expresse dicit, cum Deum justum vocat; & sine dubio etiam propter carnis imbecillitatem Deo misericordiam, gratiam, iram; &c. affingit; & ingenio plebis, si-ve (ut ipse etiam ait Epist. 1. ad Corinth. III. 1. 2.) hominum carnalium sua verba accommodat: nam Epist. ad Rom. cap. IX. 18. absolute docet, Dei iram, ejusque misericordiam non ab humanis operibus, sed a sola Dei vocatione, hoc est, voluntate pendere; deinde quod ex operibus legis nemo fiat justus, sed ex sola fide (vide Epist. ad Rom. III. 28) per quam sane nihil aliud intelligit, quam plenum animi consensum, & denique, quod nemo fiat beatus, nisi mentem Christi in se habeat, (vide Epist. ad Rom. VII. 9.) quâ scilicet leges Dei, ut æternas veritates percipiat. Concludimus itaque Deum non nisi ex captu vulgi, & ex solo defectu cogitationis tanquam legislatorem aut principem describi, & justum, misericordem, &c. vocari, Deumque revera ex solius suæ naturæ, & perfectionis necessitate agere, & omnia dirigere, & ejus

ejus denique decreta, & volitiones æternas esse veritates, semperque necessitatem involvere: idque est, quod primo in loco explicare, & ostendere constitueram. Ad secundum igitur transeamus, & Sacram Paginam percurramus, & quid ipsa de lumine naturali & Lege hac divina docet, videamus. Primum quod nobis occurrit, est ipsa primi hominis historia, ubi narratur, Deum Adamo præcepisse, ne comederet de fructu arboris cognitionis boni & mali, quod significare videtur, Deum Adamo præcepisse bonum agere, & quærere sub ratione boni, & non quatenus contrarium est malo, hoc est, ut bonum ex amore boni quæreret, non autem ex timore mali: qui enim, ut jam ostendimus, bonum agit ex vera boni cognitione & amore, libere & constanti animo agit, qui autem ex timore mali, is malo coactus, & serviliter agit, & sub imperio alterius vivit, atque adeo hoc unicum, quod Deus Adamo præcipit, totam Legem divinam naturalem comprehendit, & cum dictamine luminis naturalis absolute convenit, nec difficile esset, totam istam primi hominis historiam, sive parabolam ex hoc fundamento explicare, sed malo id missum facere; cum quia non possum absolute esse certus, num mea explicatio cum scriptoris mente conveniat; tum quia plerique non concedunt, hanc historiam esse parabolam, sed plane statuunt, eam simplicem narrationem esse. Præstabilius erit igitur, alia Scripturæ loca in medium adferre, illa præsertim, quæ ab eo dictata sunt, qui ex vi luminis naturalis, quo omnes sui ævi sapientes superavit, loquitur, & cujus senten-

tas æque sancte, ac Prophetarum amplexus est populus; Salomonem puto, cujus non tam Prophetia & pietas, quam prudentia & sapientia in sacris commendatur. Is in suis Proverbiis vocat humanum intellectum veræ vitæ fontem, & infortunium in sola stultitia constituit. Sic enim ait cap.

xv i. 23. מקור חיים שכל בעליו ומוסר אוילים

אולת *fons vita (est) intellectus sui domini**, & *supplicium stultorum est stultitia*; ubi notandum, quod per vitam absolute Hebraice vera vita intelligatur, ut patet ex Deut. x x x. 19. fructum igitur intellectus in solâ verâ vitâ constituit, & supplicium in sola ejus privatione, quod quidem absolute convenit cum eo, quod IV loco notavimus circa legem divinam naturalem; quod autem hic fons vitæ, sive, quod solus intellectus, ut etiam ostendimus, leges sapientibus præscribit, aperte ab eodem hoc sapiente docetur, ait enim cap.

x i i i. 14. תורת חכם מקור חיים *Lex prudentis (est) fons vitæ*; id est, ut ex modo allato textu patet, intellectus. Porro cap. i i i. 13. expressissimis verbis docet, intellectum hominem beatum & foelicem reddere, veramque animi tranquillitatem dare. Sic enim ait

אשרי אדם מצא חכמה וכן אדם יפיק תבונה וגו' ארך ימים בימינה בשמאלה עשד וכבוד דרכיה דרכי נעם

אשרי אדם מצא חכמה וכן אדם יפיק תבונה וגו' ארך ימים בימינה בשמאלה עשד וכבוד דרכיה דרכי נעם

וכל נתיבותיה שלום *beatus homo, qui invenit scientiam*

* *Hebraismus. qui rem aliquam habet vel in sua natura continet, ejus rei Dominus vocatur: Sic ævis Dominus alatum Hebraice vocatur, quia alas habet. Dominus intellectus, intelligens, quia intellectum habet.*

entiam, & filius hominis, qui intelligentiam eruit. Ratio est, (ut vers. 16. 17. pergit) quia directe dat dierum longitudinem*, indirecta divitias & honorem; ejus via, (quas nimirum scientia indicat) amœna sunt, & omnes ejus semita pax. Soli igitur sapientes ex sententia etiam Salomonis animo pacato & constante vivunt, non ut impii, quorum animus contrariis affectibus fluctuat, adeoque (ut Esaias etiam ait cap. LVII. 20) pacem, neque quietem habent. Denique in his Salomonis Proverbiis maxime nobis notanda sunt, quæ habentur in secundo cap. utpote quæ nostram sententiam quam clarissime confirmant; sic enim vers. 3. ejusd. cap. incipit **כִּי אִם לְבִנְיָהּ תִקְרָא לְתַבּוּנָהּ** תתן קולך וגו' או תבין יראת יהוה ודעת אלהים תמצא כי יהוה יתן חכמה מפיו דעת ותבונה *nam si prudentiam inclamabis, & intelligentia dederis vocem tuam, &c. tunc timorem Dei intelliges, & Dei scientiam (vel potius amorem; nam hæc duo verbum דע' Idah significat) inveniens; nam (NB) Deus dat sapientiam: ex ore suo (manat) scientia & prudentia.* Quibus sane verbis clarissime indicat, I. quod sola sapientia, sive intellectus nos doceat, Deum sapienter timere, hoc est, verâ religione colere. Deinde docet, sapientiam, & scientiam ex Dei ore fluere, Deumque illam dare, quod quidem nos etiam supra ostendimus, nempe, quod noster intellectus nostraque scientia a sola Dei idea sive cognitione pendeat, oriatur, & perficiatur. Pergit deinde vers. 9. expressissimis

* Hebraismus, nihil aliud significans quam vitam.

mis verbis docere hanc scientiam veram Ethicam ,
 & Politicam continere, & ex ea deduci. אז תבין
 זדק ומשפט ומשרים כל מעגל טוב *tunc intelli-*
ges Iustitiam, & Iudicium, & reſtitudines (&) om-
nem bonam ſemitam; nec his contentus pergit,
 כי תבא חכמה בלבך ודעת לנפשך ינעם מזמה
 תשמור עליך תבונה תנצרכה *quando intrabit ſci-*
entia in cor tuum, & ſapientia tibi erit ſuavis; tum tua
providentia tibi vigilabit, & prudentia te cuſtodiet.
 Quæ omnia cum ſcientia naturali plane conveni-
 unt; hæc enim Ethicam docet; & veram virtu-
 tem, poſtquam rerum cognitionem acquiſivimus,
 & ſcientiæ præſtantiam guſtavimus. Quare fœ-
 licitas, & tranquillitas ejus, qui naturalem intel-
 lectum colit, ex mente Salomonis etiam, non
 ab imperio fortunæ, (hoc eſt Dei auxilio externo)
 ſed a ſua interna virtute (ſive Dei auxilio interno)
 maxime pendet, nempe, quia vigilando, agen-
 do, & bene conſulendo ſe maxime conſervat.
 Denique nequaquam hic prætereundus eſt locus
 Pauli, qui habetur Epift. ad Rom. 1. 20, ubi (ut
 Tremellius vertit ex Syriaco textu) ſic ait; *occulta*
enim Dei, a fundamentis mundi, in creaturis ſuis per
intellectum conſpiciuntur, & virtus & divinitas ejus, qua
eſt in æternum, adeo ut ſint ſine effugio. Quibus ſatis
 clare indicat unumquemque lumine naturali clare
 intelligere Dei virtutem, & æternam divinitatem
 ex qua ſcire & deducere poſſunt, quid iis quæ-
 rendum quidve fugiendum ſit, adeoque conclu-
 dit

מזמה *mezima proprie cogitationem, deliberationem, &*
vigilantiam ſignificat.

dit, omnes sine effugio esse, nec ignorantiam excusari posse, quod profecto possent, si de lumine supra-naturali loqueretur, & de carnali Christi passione, & resurrectione &c. Et ideo paulo infra vers. 24. sic pergit: *propter hoc tradidit eos Deus in concupiscentias immundas cordis eorum &c.* usque ad finem capituli, quibus vitia ignorantiae describit, eaque tanquam ignorantiae supplicia enarrat, quod plane convenit cum Proverbio illo Salomonis cap. xvi. 22. quod jam citavimus, nempe, *אולת ומוסר אוילים* & *supplicium stultorum est stultitia*, quare non mirum, quod dicat Paulus maleficos esse inexcusabiles: Nam prout unusquisque seminat, ita metet, ex malis mala necessario sequuntur, nisi sapienter corrigantur. Scriptura itaque lumen, & Legem divinam naturalem absolute commendat; atque his, quæ in hoc capite agere proposueram, absolvi.

C A P U T V.

De Ratione, cur ceremonie instituta fuerint, & de fide historiarum, nempe, qua ratione, & quibus ea necessaria sit.

IN superiore capite ostendimus Legem divinam, quæ homines vere beatos reddit & veram vitam docet, omnibus esse hominibus universalem; imo eam ex humana natura ita deduximus, ut ipsa humanæ menti innata, & quasi inscripta existimanda sit. Cum autem ceremonie, eæ saltem, quæ habentur in Vetere Testamento Hebræis tantum institutæ, & eorum

imperio ita accommodatae fuerint, ut maxima ex parte ab universa societate; non autem ab unoquoque exerceri potuerint, certum est eas ad Legem divinam non pertinere, adeoque nec etiam ad beatitudinem & virtutem aliquid facere; sed eas solam Hebræorum electionem, hoc est, (per ea, quæ in tertio cap. ostendimus) solam corporis temporaneam felicitatem & imperii tranquillitatem respicere, proptereaque non nisi stante eorum imperio, ullius usus esse potuisse. Si eæ igitur in Vetere Testamento ad legem Dei referantur, id propterea tantum fuit, quia ex revelatione vel ex fundamentis revelatis instituta fuerunt. Verum quia ratio tametsi solidissima apud communes Theologos non multum valet, lubet hichæc, quæ modo ostendimus Scripturæ etiam autoritate confirmare; & deinde ad majorem perspicuitatem ostendere, quæ ratione, & quomodo cæremoniæ ad imperium Judæorum stabilendum & conservandum inserviebant. Esaias nihil clarius docet quam quod Lex divina absolute sumpta significet illam legem universalem, quæ in verâ vivendi ratione consistit, non autem cæremonias; Capite enim 1. vers. 10. Prophetam gentem suam vocat ad Legem divinam ex se audiendam, ex qua prius omnia sacrificiorum genera secludit, & omnia festa, & tandem legem ipsam docet (vide vers. 16. 17.) atque his paucis comprehendit, nempe in purificatione animi, & virtutis sive bonarum actionem usu seu habitu, & denique inopi auxilium ferendo. Nec minus luculentum testimonium est illud Psalmi xl. 7. 9. hic enim Psalter Deum alloquitur זבח ומנחה לא תפצת
אזנים

אונים כרית לי שלה וחטאח לא שאלת לעשות

רצונך אלהי חפצתי ותורתך בתוך מע *sacrifici-*
*um & munus non voluisti, * aures mihi perfodisti, holo-*
caustum, & peccati oblationem non petisti; tuam vo-
luntatem exequi, mi Deus, volui; nam Lex tua est in
meis visceribus. Vocat igitur illam tantum legem
 Dei, quæ visceribus, vel menti inscripta est, &
 ab ea cæremonias secludit; nam cæ ex solo insti-
 tuto, & non ex natura sunt bonæ, adeoque ne-
 que mentibus inscriptæ. Præter hæc alia adhuc
 in Scriptura reperiuntur, quæ idem testantur,
 sed hæc duo attulisse sufficit. Quod autem cære-
 moniæ nihil ad beatitudinem juvent, sed quod
 tantum imperii temporaneam fœlicitatem respici-
 ant, etiam ex ipsa Scriptura constat, quæ pro
 cæremoniis nihil nisi corporis commoda, & de-
 licias promittit, & pro sola Lege divina universali
 beatitudinem. In quinque enim libris, qui Mosis
 vulgo dicuntur, nihil aliud, ut supra diximus,
 promittitur, quam hæc temporanea fœlicitas,
 nempe honores, sive fama, victoriæ, divitiæ,
 deliciæ, & valetudo. Et quamvis quinque illi
 libri præter cæremonias, multa moralia contine-
 ant, hæc tamen in iis non continentur, tanquam
 documenta moralia, omnibus hominibus univer-
 salia, sed tanquam mandata ad captum, & inge-
 nium solius Hebrææ nationis maxime accommo-
 data, & quæ adeo etiam solius imperii utilitatem
 spectant. Ex. Gr. Moses non tanquam doctor aut
 Propheta Judæos docet, ne occidant neque furen-
 tur,

G 4

* Est phrasis ad significandam perceptionem.

tur, sed hæc tanquam legislator & princeps jubet; non enim documenta ratione comprobatur, sed iustis pœnam addit, quæ pro ingenio uniuscujusque nationis variare potest & debet, ut experientia satis docuit. Sic etiam iustum, de non committendo adulterio, solius reipublicæ & imperii utilitatem respicit; nam si documentum morale docere voluisset, quod non solam reipublicæ utilitatem, sed animi tranquillitatem, & veram uniuscujusque beatitudinem respiceret, tum non tantum actionem externam, sed & ipsum animi consensum damnaret, ut Christus fecit, qui documenta universalia tantum docuit (vide Matth. v. 28.) & hac de causa Christus præmium spirituale, non autem ut Moses, corporeum promittit; nam Christus, uti dixi, non ad imperium conservandum, & leges instituendum, sed ad solam Legem universalem docendum missus fuit; & hinc facile intelligimus, Christum legem Moïsi minime abrogavisse, quandoquidem Christus nullas novas leges in rempublicam introducere voluerit, nec aliud magis curaverit, quam documenta moralia docere, eaque a legibus Reipublicæ distinguere, idque maxime propter Phariseorum ignorantiam, qui putabant, illum beate vivere, qui jura Reipublicæ sive legem Moïsi defendebat; cum tamen ipsa, uti diximus, nullam nisi Reipublicæ rationem habuerit, nec tam ad Hebræos docendum, quam cogendum inserviret; sed ad nostrum propositum revertamur, & alia Scripturæ loca, quæ pro cæremoniis nihil præter corporis commoda, & pro solâ Legge divina universalis beatitudinem promittunt, in medium pro-

proferamus. Inter Prophetas nemo clarius quam
Esaïas hoc docuit, hic enim cap. L V I I I. post-
quam hypocrisin damnavit, libertatem, & cha-
ritatem erga se, & proximum commendat, & pro
his hæc promittit אִזְּיִבְקַעַשְׁחַר אֹרֶךְ וְאֵרוּכַתְךָ
פַּהֲרָה תִצְמַח וְהַלֵּךְ לְפָנֶיךָ צִדְקָה כְּבוֹד יְהוָה

יִצְמַח *tunc erumpet sicuti aurora lux tua, & tua sa-
nitas protinus efflorescet, & ibit ante te justitia tua, &
gloria Dei te * aggregabit &c.* Post hæc Sabbatum

etiam commendat, pro cujus in observando dili-
gentia, hoc promittit אִזְּיִתְעַנֵּג עַל יְהוָה
וְהִרְכַבְתִּיךָ עַל בְּמוֹתֵי אֶרֶץ וְהֵאֲכַלְתִּיךָ נַחֲלַת

יִצְמַח *tunc (a) cum Deo delecta-
beris, & te (b) equitare faciam super excelsa terra,
& faciam, ut comedas hereditatem Jacobi tui patris,
ut os Iehova locutum est.* Videmus itaque Prophe-

tam pro libertate, & charitate mentem sanam in
corpore sano, Deique gloriam etiam post mortem
promittere: pro cæremoniis autem nihil nisi im-
perii securitatem, prosperitatem, & corporis
fœlicitatem. In Psalmis xv. & xxi v. nulla
fit cæremoniarum mentio, sed tantum documen-
torum moralium, nimirum, quia in iis de sola
beatitudine agitur, eaque sola proponitur, quam-
vis tamen parabolice; nam certum est ibi per

G 5

mon-

* Hebraïsmus, quo tempus mortis significatur aggregari ad
populos suos, mori significat, vide Genes. cap. 49. vers.
29. 33. (a) significat honeste delectari sicuti etiam belgi-
ce dicitur, met Godt/ en niet eere. (b) Significat im-
perium, tanquam equum freno tenere.

montem Dei, ejusque tentoria, & horum inhabitationem, beatitudinem, & animi tranquillitatem, non vero montem Hierosolymæ, neque Mosis tabernaculum intelligi; hæc enim loca a nemine inhabitabantur, nec nisi ab iis, qui ex sola tribu Levi erant, administrabantur. Porro omnes etiam illæ Salomonis sententiæ, quas in superiore capite attuli, pro solo cultu intellectus & sapientiæ, veram promittunt beatitudinem, nempe, quod ex ea tandem timor Dei intelligetur, & Dei scientia invenietur. Quod autem Hebræi post destructum eorum imperium non tenentur cæremonias exercere, patet ex Jeremia, qui ubi urbis vastationem prope instare vidit, & prædicit, ait *Deum eos tantum diligere, qui sciunt & intelligunt, quod ipse exercet misericordiam, judicium, & justitiam in mundo; adeoque in posterum non nisi eos, qui hæc norunt, laude dignos asserendos esse.* (vide cap. 1 x. 23.) quasi diceret Deum post urbis vastationem nihil singulare a Judæis exigere nec aliud ab iisdem in posterum petere præter legem naturalem, quâ omnes mortales tenentur. Novum præterea Testamentum hoc ipsum plane confirmat, in eo enim, uti diximus, documenta tantum moralia docentur, & pro iis regnum cœleste promittitur, cæremonias autem, postquam Evangelium aliis etiam gentibus, qui alterius Reipublicæ jure tenebantur, prædicari incepit, missas fecerunt Apostoli; quod autem Pharisæi post amissum imperium eas, aut saltem magnam earum partem retinuerint, id magis animo Christianis adversandi, quam Deo placendi fecerunt. Nam post primam urbis vastationem, cum Babylonem captivi ducti fuerunt,

fuerunt, quia tum in sectas non erant, quod sciam, divisi, statim cæremonias neglexerunt, imo toti legi Mosis valedixerunt, patriæque jura oblivioni, ut plane superflua; tradiderunt, & se cum cæteris nationibus immiscere inceperunt, ut ex Hezdra, & Nehemia satis superque constat; quare non dubium est, quin Judæi, jam post dissolutum imperium, lege Mosis non magis teneantur, quam antequam eorum societas, & Respublica inceperit; dum enim inter alias Nationes, ante exitum ex Ægypto vixerunt, nullas leges peculiare habuerunt, nec ullo, nisi naturali jure, & sine dubio, etiam jure Reipublicæ in qua vivebant, quatenus Legi divinæ naturali non repugnabat, tenebantur. Quod autem Patriarchæ Deo sacrificaverunt, id fecisse puto, ut suum animum quem a pueritia sacrificiis assuetum habebant, magis ad devotionem incitarent; omnes enim homines a tempore Enos sacrificiis plane consueverant, ita ut iis solis maxime ad devotionem incitarentur. Patriarchæ igitur non ex jure aliquo divino imperante, vel ex universalibus fundamentis legis divinæ edocti, sed ex sola illius temporis consuetudine, Deo sacrificaverunt, & si ex alicujus mandato id fecerunt, mandatum illud nullum aliud fuit, quam jus Reipublicæ, in quâ vivebant, quo etiam (ut jam hic, & etiam capite tertio, cum de Malkitsedek loquuti sumus, notavimus) tenebantur.

His puto me meam sententiam Scripturæ auctoritate confirmavisse; superest jam ostendere, quomodo & qua ratione cæremonia: inserviebant ad imperium Hebræorum conservandum, & stabilien-

liendum; quod quam paucissimis potero, ex universalibus fundamentis ostendam. Societas non tantum ad secure ab hostibus vivendum, sed etiam ad multarum rerum compendium faciendum, perutilis est, & maxime etiam necessaria; nam, nisi homines invicem operam mutuam dare velint, ipsis & ars & tempus deficeret, ad se, quoad ejus fieri potest, sustentandum, & conservandum. Non enim omnes ad omnia æque apti sunt, nec unusquisque potis esset, ad ea comparandum, quibus solus maxime indiget. Vires, & tempus, inquam, unicuique deficerent, si solus deberet arare, seminare, metere, molere, coquere, texere, suere, & alia per plurima, ad vitam sustentandum efficere, ut jam taceam artes, & scientias, quæ etiam ad perfectionem humanæ naturæ, ejusque beatitudinem sunt summe necessariæ. Videmus enim eos, qui barbare sine politia vivunt, vitam miseram, & pæne brutalem agere, nec tamen pauca illa, misera & impolita, quæ habent, sine mutua opera, qualis qualis ea sit, sibi comparant. Jam si homines a natura ita essent constituti, ut nihil nisi id, quod vera ratio indicat, cuperent, nullis sane legibus indigeret societas, sed absolute sufficeret, homines vera documenta moralia docere, ut sponte integro & liberali animo id, quod vere utile est, agerent. Verum longe aliter cum humana natura constitutum est; omnes quidem suum utile quærunt, at minime ex sanæ rationis dictamine, sed per plurimum ex sola libidine, & animi affectibus abrepti (qui nullam temporis futuri, aliarumque rerum rationem habent) res appetunt, utilesque judicant. Hinc fit, ut nulla socie-

societas possit subsistere absque imperio, & vi; & consequenter legibus, quæ hominum libidinem, atque effrænatum impetum moderentur; & cohibeant: non tamen humana natura patitur absolute se cogi, & ut Seneca Tragicus ait, violenta imperia nemo continuit diu; moderata durant: quamdiu enim homines ex solo metu agunt, tamdiu id, quod maxime nolunt, faciunt, nec rationem utilitatis & necessitatis rei agendæ tenent, sed id tantum curant, ne capitis, aut supplicii rei sint scilicet. Imo non possunt malo, aut damno imperatoris, quamvis cum suo magno etiam malo non tamen lætari, ipsique omnia mala non cupere, & ubi poterunt adferre. Homines deinde nihil minus pati possunt, quam suis æqualibus servire, & ab iis regi. Denique nihil difficilius, quam libertatem hominibus semel concessam iterum adimere. Ex his sequitur Primo quod vel tota societas, si fieri potest, collegialiter imperium tenere debet, ut sic omnes sibi, & nemo suo æquali servire teneatur, vel, si pauci, aut unus solus imperium teneat, is aliquid supra communem humanam naturam habere, vel saltem summis viribus conari debet, vulgo id persuadere. Deinde leges in quocunque imperio ita institui debent, ut homines non tam metu, quam spe aliqujus boni, quod maxime cupiunt, retineantur, hoc enim modo unusquisque cupide suum officium faciet. Denique quoniam obedientia in eo consistit, quod aliquis mandata ex sola imperantis auctoritate exequatur, hinc sequitur eandem, in societate, cujus imperium penes omnes est, & leges ex communi consensu sanciantur, nullum locum

locum habere, & , five in tali societate leges au-
geantur, vel minuantur, populum nihilominus
æque liberum manere, quia non ex autoritate
alterius, sed ex proprio suo consensu agit. At
contra accidit ubi unus solus imperium absolute
tenet, nam omnes ex sola autoritate unius man-
data imperii exequentur, adeoque, nisi ita ab
initio educati fuerint, ut ab ore imperantis pen-
deant, difficile is poterit, ubi opus erit, novas
leges instituire, & libertatem semel concessam
populo adimere.

His sic universaliter consideratis, ad Hebræ-
orum rempublicam descendamus. Hi cum pri-
mum ex Ægypto exiverunt, nullo alterius nationis
jure amplius tenebantur, adeoque iis licebat, no-
vas leges ad libitum sancire, five nova jura con-
stituere. Et imperium ubicunque locorum vellent,
tenere & quas terras vellent, occupare. Attamen ad
nihil minus erant apti quam ad jura sapienter con-
stituendum, & imperium penes sese collegialiter
retinendum; rudis fere ingenii omnes erant, &
misera servitute confecti. Imperium igitur penes
unum tantum manere debuit, qui cæteris impe-
raret, eosque vi cogeret, & qui denique leges
præscriberet, & impofterum eas interpretaretur.
Hoc autem imperium Moses facile retinere potuit,
quia divina virtute supra cæteros excellebat, &
se eam habere populo persuasit, multisque testi-
moniis ostendit; (vide Exodi x. v. ult. ultimo,
& cap. x. v. 9.) is itaque virtute, qua polle-
bat, divinâ jura constituit, & populo præscrip-
sit: at in iis summam curam gessit, ut populus,
nontam metu, quam sponte suum officium face-
ret;

ret; ad quod hæc duo cum maxime cogebant, populi scilicet ingenium contumax, (quod sola vi cogi non patitur,) & instans bellum; ubi, ut res prospere cedant, milites magis hortari, quam pœnis, & minis territare necesse est: sic enim unusquisque magis studet virtute, & magnanimitate animi clarere, quam supplicium tantum vitare. Hac igitur de causâ Moses virtute, & jussu divino religionem in Rempublicam introduxit, ut populus non tam ex metu, quam devotione suum officium faceret. Deinde eos beneficiis obligavit, & divinitus multa in futurum promisit, nec leges admodum severas sancivit, quod unusquisque, qui iis studuit, facile nobis concedet, præcipue si ad circumstantias, quæ ad aliquem reum damnandum requirebantur, attenderit. Denique, ut populus, qui sui juris esse non poterat, ab ore imperantis penderet, nihil hominibus scilicet servituti assuetis ad libitum agere concessit, nihil enim populus agere poterat, quin simul teneretur legis recordari, & mandata exequi, quæ a solo imperantis arbitrio pendebant, non enim ad libitum, sed secundum certum, & determinatum jussum legis licebat arare, seminare, metere, item nec aliquid comedere, induere, neque caput, & barbam radere, neque lætari, nec absolute aliquid agere licebat, nisi secundum jussa, & mandata in legibus præscripta, nec hoc tantum, etiam in postibus, manibus, & inter oculos signa quædam habere tenebantur, quæ eos semper obedientiam monerent. Hic igitur scopus cæremoniarum fuit, ut homines nihil ex proprio decreto, sed omnia ex mandato alterius agerent, & con-

continuis actionibus, & meditationibus faterentur, se nihil prorsus sui, sed omnino alterius juris esse: ex quibus omnibus luce clarius constat, caeremonias ad beatitudinem nihil facere, & illas Veteris Testamenti, imo totam legem Moſis nihil aliud, quam Hebræorum imperium, & conſequenter nihil præter corporis commoda ſpectaviſſe. Quod autem ad Chriſtianorum caeremonias attinet, nempe Baptiſmum, Cœnam dominicam, feſta, orationes externas, & ſi quæ adhuc aliæ, quæ toti Chriſtianismo communes ſunt, ſemperque fuerunt, ſæpe unquam a Chriſto, aut ab Apoſtoliſ inſtitutæ ſunt (quod adhuc mihi non ſatis conſtat) eæ non niſi ut univerſalis Eccleſiæ ſigna externa inſtitutæ ſunt, non autem ut res, quæ ad beatitudinem aliquid faciunt, vel quæ aliquid Sanctimoniam in ſe habeant; quare, quamvis hæ caeremoniæ non ratione imperii, ratione tamen integræ Societatis tantum inſtitutæ ſunt; adeoque ille, qui ſolus vivit, iis minime tenetur, imo, qui in imperio, ubi Chriſtiana religio interdicta eſt, vivit, iſ ab hiſ caeremoniis abſtinere tenetur, & nihilominus poterit beate vivere. Hujus rei exemplum in regno Japonenſium habetur, ubi Chriſtiana religio interdicta eſt, & Belgæ, qui ibi habitant, ex mandato Societatis Indiæ Orientalis ab omni externo cultu abſtinere tenentur; nec hoc alia authoritate jam confirmare puto; & quamvis non difficile foret hoc ipſam etiam ex fundamentis Novi Teſtamenti deducere, & forte claris inſuper teſtimoniis oſtendere, hæc tamen libentius miſſa facio, quia ad alia feſtinat animus. Pergo itaque ad id, de quo ſecundo loco in hoc capite

pite agere constitui; scilicet Quibus, & qua ratione fides historiarum in sacris contentarum necessaria sit: Ut autem hoc lumine naturali investigetur, sic procedendum videtur.

Si quis hominibus aliquid suadere, vel dissuadere vult, quod per se notum non est, is, ut id iidem amplectantur, rem suam ex concessis deducere, eosque experientia vel ratione convincere debet, nempe ex rebus, quas per sensus experti sunt in natura contingere, vel ex axiomatis intellectualibus per se notis: at nisi experientia talis sit, ut elare, & distincte intelligatur, quamvis hominem convincat, non tamen poterit ipsa intellectum æque afficere, ejusque nebulas dissipare, ac cum res docenda ex solis axiomatis intellectualibus, hoc est, ex sola virtute intellectus, ejusque in percipiendo ordine, deducitur, præsertim si quæstio sit de re spirituali, & quæ sub sensu nullo modo cadit. Verum quia ad res ex solis notionibus intellectualibus deducendum, longa perceptionum concatenatio sapissime requiritur, & præterea etiam præcautio, ingenii perspicacitas, & summa contentia, quæ omnia raro in hominibus reperiuntur; ideo homines ab experientia doceri malunt, quam omnes suas perceptiones ex paucis axiomatibus deducere, & invicem concatenare; unde sequitur, quod si quis doctrinam aliquam integram nationem, ne dicam, universum humanum genus docere, & ab omnibus in omnibus intelligi vult; is rem suam solâ experientiâ confirmare tenetur, rationesque suas, & rerum docendarum definitiones ad captum plebis, quæ maximam humani generis partem componit, maxime accommodare, non autem

eas concatenare, neque definitiones, prout ad rationes melius concatenandum inserviunt, tradere; alias doctis tantum scribet, hoc est, ut à paucissimis tantum hominibus, si cum reliquis comparentur, poterit intelligi. Cum itaque tota Scriptura in usum integræ nationis prius, & tandem universi humani generis revelata fuerit; necessario ea, quæ in ipsa continentur, ad captum plebis maxime accommodari debuerunt, & solâ experientiâ comprobari. Rem clarius explicemus. Quæ Scriptura docere vult, quæ solam speculationem spectant, hæc potissimum sunt; nempe dari Deum, five ens, quod omnia fecit, & summâ sapientiâ dirigit, & sustentat, & quod hominum summam habet curam, nempe eorum, qui piè & honestè vivant: reliquos autem multis suppliciis punit, & à bonis segregat. Atque hæc Scriptura solâ experientiâ comprobatur, nempe his, quas narrat historiis, nec ullas harum rerum definitiones tradit, sed omnia verba, & rationes captui plebis accommodat. Et quamvis experientia nullam harum rerum claram cognitionem dare possit, nec docere, quid Deus sit, & qua ratione res omnes sustentet, & dirigat, hominumque curam habeat; potest tamen homines tantum docere, & illuminare, quantum ad obedientiam, & devotionem eorum animis imprimendum sufficit. Atque ex his satis clare constare puto, quibus, & qua ratione fides historiarum in sacris contentarum necessaria sit: ex modò ostensis enim evidentissime sequitur, earum notitiam, & fidem vulgo, cujus ingenium ad res clare & distincte percipiendum non valet, summe esse necessariam,

Dein-

Deinde, eum, qui eas negat, quia non credit Deum esse, neque eum rebus & hominibus providere, impium esse: qui autem eas ignorat, & nihilominus lumine naturali novit, Deum esse, & quæ porro diximus, & deinde veram vivendi rationem habet, beatum omnino esse, imo vulgo beatiorum, quia præter veras opiniones, clarum insuper & distinctum habet conceptum: denique sequitur, eum, qui has historiarum Scripturæ ignorat, nec lumine naturali aliquid novit, si non impium, sive contumacem, inhumanum tamen esse, & pene brutum, nec ullum Dei donum habere. Verum hic notandum, nos cum dicimus, notitiam historiarum vulgo summe esse necessariam, non intelligere notitiam omnium profus historiarum, quæ in sacris litteris continentur, sed tantum earum, quæ præcipuæ sunt, & quæ solæ, sine reliquis, doctrinam, quam modo diximus, evidentius ostendunt, hominumque animos maxime movere possunt. Nam, si omnes Scripturæ historiarum necessariae essent ad ejus doctrinam probandam, nec conclusio elici posset, nisi ex universali consideratione omnium profus historiarum, quæ in ipsa continentur; tum sane ejus doctrinæ demonstratio, & conclusio non tantum plebis, sed absolute humanum captum, & vires superaret; quis enim ad tam magnum numerum historiarum simul attendere posset, & ad tot circumstantias & partes doctrinæ, quæ ex tot tamque diversis historiis deberet elici. Ego saltem mihi non possum persuadere, quod homines illi, qui nobis Scripturam, prout eam habemus, reliquerunt, tanto ingenio

abundaverint, ut talem demonstrationem investigare potuerint, & multo minus, quod doctrina Scripturæ non posset intelligi, nisi auditis libris Isaaci, Achiophelis consilii Absolomo datis, & bello civili Judæorum, & Israëlitarum, & aliis ad hunc modum Chronicis; aut quod primis Judæis, qui tempore Mosis vixerunt, ipsa doctrina ex historiis non æque facile demonstrari potuerit, ac iis qui tempore Hædræ vixerunt. Sed de his fusius in sequentibus. Vulgus itaque eas tantum historias, quæ maxime eorum animos ad obedientiam & devotionem movere possunt, scire tenetur. At ipsum vulgus non satis aptum est ad faciendum de iis iudicium, utpote quod magis narrationibus & rerum singulari & inexpectato eventu, quam ipsa historiarum doctrinâ delectatur: atque hac de causa præter lectionem historiarum Pastoribus si-
ve Ecclesiæ ministris insuper indiget, qui ipsum pro imbecillitate ejus ingenii doceant. Attamen a nostro proposito divagemur, sed id, quod præcipue intendebamus ostendere, concludamus, nempe fidem historiarum, quæcunque demum eæ sint, ad Legem divinam non pertinere, nec homines per se beatos reddere, neque ullam utilitatem, nisi ratione doctrinæ, habere, quâ solâ ratione aliæ historiæ aliis præstantiores possunt esse. Narrationes igitur in Vetere, & Novo Testamento contentæ, reliquis profanis, & ipsæ etiam inter se, unæ aliis præstantiores sunt, pro ratione salutarium opinionum, quæ ex iis sequuntur. Quare si quis historias S. Scripturæ legerit, eique in omnibus fidem habuerit, nec tamen ad doctrinam, quam ipsa iisdem docere intendit, at-
tende-

tenderit nec vitam emendaverit, perinde ipsi est, ac si Alesanuthi, aut Poëtarum fabulas Scenicas, aut saltē cōmmania Chronica ea attentione, qua vulgus solet, legisset; & contra, uti diximus, is, qui eas plane ignorat, & nihilominus salutarēs habet opiniones, veramque vivendi rationem, is absolute beatus est, & revera Christi Spiritum in se habet. At Judæi contra plane sentiunt; statuunt enim veras opiniones, veramque vivendi rationem nihil prodesse ad beatitudinem, quam diu homines eas ex solo lumine naturali attinguntur & non ut documenta Mosi propheticè revelata: hoc enim Maimonides capite octavo Regūm Lege 11. aperte his verbis audet affirmare;

כל המקבל שבע מצוות ונוהג לעשותן הרי זה
מחסדי אומות העולם ויש לו חלק לעולם הבא:
והוא שיקבל אותן ועשה אותן מפני שצוה בהן
הקדוש ברוך הוא בתורה והוריענו על ידי משה
רבינו שבני נח מקדם נצטוו בהן אבל אם עשיתן
מפני הכרע הדעת אין זה גרר ושב ואינו
מחסדי אומות העולם ואינו מחכמיהם:

omnis, qui ad se suscipit * septem præcepta, & ea diligenter exequutus fuerit, is ex piis Nationum est, & haeres futuri mundi; videlicet si ipsa susceperit & exequutus fuerit, propterea, quod Deus ea in Lege præceperit, & quod nobis per Moſen revelaverit, quod filius Noë eadem antea præcepta fuerunt, sed si ea à ratione ductus exequutus fuerit, hic non est, incola, nec ex piis, nec ex scientibus Na-

H 3

tionum.

* NB. Judæos putare, Deum Noë septem præcepta dedisse, & iis solis omnes nationes teneri: Hebræa autem solis alia plurima præterea dedisse, ut eam boaviorem reliquis faceret.

tionum. Hæc sunt verba Maimonidis, quibus R. Joseph filius Shem Tob in suo libro, quem vocat *Ke-
bod Elohim*, seu *gloriam Dei* addit, quod quamvis
Aristoteles (quem summam Ethicam scripsisse pu-
tat, & supra omnes æstimat) nihil eorum, quæ ad
veram Ethicam spectant, & quæ etiam in sua Ethica
amplexus est, omisisset, sed omnia diligenter
exequutus fuisset, hoc tamen ipsi ad salutem pro-
desse non potuit, quia ea, quæ docet, non amplexus
est ut documenta divina prophetice revelata,
sed ex solo dictamine rationis. Verum hæc omnia
mera esse figmenta, & nullis rationibus, neque
Scripturæ autoritate suffulta, unicuique hæc at-
tente legenti satis constare existimo, quare ad ean-
dem rem refutandum, ipsam recensuisse sufficit;
nec etiam eorum sententiam hic refutare in animo
est, qui nimirum statuunt lumen naturale nihil fani-
de iis, quæ ad veram salutem spectant, docere pos-
se, hoc enim ipsi, qui nullam sanam rationem sibi
concedunt, nulla etiam ratione probare possunt;
& si aliquid supra rationem se habere venditant, id
merum est figmentum, & longe infra rationem,
quod jam satis eorum communis vivendi modus
indicavit. Sed de his non est opus apertius loqui.
Hoc tantum addam nos neminem, nisi ex operibus
cognoscere posse, qui itaque his fructibus abunda-
verit, scilicet charitate, gaudio, pace, longanimitate,
benignitate, bonitate, fide, mansuetudine &
continentia, adversus quos (ut Paulus in Epistola
ad Galatas v. 22. ait) lex non est posita, is, sive ex
sola ratione, sive ex sola Scriptura edoctus sit, à
Deo rêvera edoctus est, & omnino beatus. His itaque
omnia, quæ circa legem divinam agere con-
stitueram, absolvi.

CAPUT VI.

De Miraculis.

Sicuti scientiam illam, quæ captum humanum superat, divinam, sic opus, cujus causa vulgo ignoratur, divinum, sive Dei opus vocare consueverunt homines: vulgus enim tum Dei potentiam & providentiam quam clarissime constare putat, cum aliquid in natura insolitum, & contra opinionem, quam ex consuetudine de naturâ habet, contingere videt; præsertim si id, in ejus lucrum aut commodum cesserit, & ex nulla re clarius existentiam Dei probari posse existimat, quam ex eo, quod natura ut putant, suum ordinem non seruet; & propterea illos omnes Deum, aut saltem Dei providentiam tollere putant, qui res, & miracula per causas naturales explicant, aut intelligere student: Existimant scilicet, Deum tamdiu nihil agere, quamdiu natura solito ordine agit, & contra, potentiam naturæ & causas naturales tamdiu esse otiosas, quamdiu Deus agit; duas itaque potentias numero ab invicem distinctas imaginantur, scilicet, potentiam Dei, & potentiam rerum naturalium, à Deo tamen certo modo determinatam, vel (ut plerique magis hodierno tempore sentiunt) creatam. Quid autem per utramque, & quid per Deum & naturam intelligant, nesciunt sane, nisi quod Dei potentiam tanquam Regiæ cujusdam majestatis, imperium; naturæ autem tanquam vim & impetum imaginentur. Vulgus itaque

opera naturæ insolita vocat miracula, sive Dei opera, & partim ex devotione, partim ex cupiditate adversandi iis, qui scientias naturales colunt, rerum causas naturales nescire cupit, & ea tantum audire gestit, quæ maxime ignorat, quæque propterea maxime admiratur. Videlicet, quia nulla alia ratione, nisi causas naturales tollendo, resque extra naturæ ordinem imaginando, Deum adorare, omniaque ad ejus imperium & voluntatem referre potest, nec Dei potentiam magis admiratur, nisi dum potentiam naturæ à Deo quasi subactam imaginatur. Quod quidem originem duxisse videtur à primis Judæis, qui ut Ethnicos sui temporis, qui Deos visibiles adorabant, videlicet, Solem, Lunam, Terram, Aquam, Aërem, &c. convincerent, iisque ostenderent, Deos illos imbecilles & inconstantes, sive mutabiles, & sub imperio Dei invisibilis esse, miracula sua narrabant, quibus insuper conabantur ostendere, totam naturam, ex Dei, quem adorabant, imperio in eorum tantum commodum dirigi, quod quidem hominibus adeo arrisit, ut in hoc usque tempus miracula fingere non cessaverint, ut ipsi Deo dilectiores reliquis, causaque finalis, propter quam Deus omnia creavit & continuo dirigit, crederentur. Quid sibi vulgi stultitia non arrogat, quod nec de Deo, nec de natura ullum sanum habet conceptum, quod Dei placita cum hominum placitis confundit, & quod denique naturam adeo limitatam fingit, ut hominem ejus præcipuam partem esse credat. His vulgi de Natura, & miraculis opiniones, & præjudicia satis prolixè enarravi; attamen, ut rem ordine edoceam, ostendam 1, Nihil contra naturam

contin-

contingere, sed ipsam æternum, fixum, & immutabilem ordinem servare, & simul quid per miraculum intelligendum sit. II. Nos ex miraculis, nec essentiam nec existentiam, & consequenter, nec providentiam Dei posse cognoscere, sed hæc omnia longe melius percipi ex fixo & immutabili naturæ ordine. III. Ex aliquot Scripturæ exemplis ostendam, ipsam Scripturam per Dei decreta & volitiones, & consequenter providentiam nihil aliud intelligere, quam ipsum naturæ ordinem, qui ex ejus æternis legibus necessario sequitur. IV. denique de modo miracula Scripturæ interpretandi, & de iis, quæ præcipue circa miraculorum narrationes notari debeant, agam. Et hæc præcipua sunt, quæ ad hujus capituli argumentum spectant, & quæ præterea ad intentum totius hujus operis non parum inservire existimo. Ad primum quod attinet, id facile ostenditur ex iis, quæ in cap. I V. circa Legem divinam demonstravimus, nempe; omne id, quod Deus vult si-ve determinat, æternam necessitatem & veritatem involvere; ostendimus enim ex eo, quod Dei intellectus à Dei voluntate non distinguitur, idem nos affirmare, cum dicimus Deum aliquid velle, ac cum dicimus, Deum id ipsum intelligere; quare eadem necessitate, quæ ex natura & perfectione divina sequitur, Deum rem aliquam, ut est, intelligere, ex eadem sequitur, Deum eandem, ut est, velle. Cum autem nihil, nisi ex solo divino decreto necessario verum sit, hinc clarissime sequitur, Leges naturæ universales mera esse decreta Dei, quæ ex necessitate & perfectione naturæ divinæ sequuntur. Si quid igitur in natura contingeret,

quod ejus universalibus legibus repugnaret, id decreto & intellectui, & naturæ divinæ necessarium etiam repugnaret; aut si quis statueret, Deum aliquid contra leges naturæ agere, is simul etiam cogeretur statuere, Deum contra suam naturam agere, quo nihil absurdius. Idem etiam facile ex hoc posset ostendi, quod nimirum potentia naturæ sit ipsa divina potentia & virtus; divina autem potentia sit ipsissima Dei essentia, sed hoc in præsentiarum libentius omitto. Nihil igitur in * natura contingit, quod ipsius legibus universalibus repugnet; at nec etiam aliquid, quod cum iisdem non convenit, aut ex iisdem non sequitur: nam quicquid fit, per Dei voluntatem & æternum decretum fit, hoc est, ut jam ostendimus, quicquid fit, id secundum leges & regulas, quæ æternam necessitatem & veritatem involvunt, fit; natura itaque leges & regulas quæ æternam necessitatem & veritatem involvunt, quamvis omnes nobis notæ non sint, semper tamen observat, adeoque etiam fixum atque immutabilem ordinem; nec ulla sana ratio suadet, naturæ limitatam potentiam & virtutem tribuere, ejusque leges ad certa tantum, & non ad omnia, aptas statuere; nam, cum virtus & potentia naturæ, sit ipsa Dei virtus & potentia, leges autem & regulæ naturæ, ipsa Dei decreta, omnino credendum est, potentiam naturæ infinitam esse, ejusque leges adeo latas, ut ad omnia, quæ & ab ipso divino intellectu concipiuntur, se extendant; alias enim, quid aliud statuitur, quam

* NB. *Me hic per Naturam non intelligere solam materiam, ejusque affectiones, sed præter materiam, alia infinita.*

quam quod Deus naturam adeo impotentem creaverit, ejusque leges, & regulas adeo steriles statuerit, ut sæpe de novo ei subvenire cogatur, & eam conservatam vult, & ut res ex voto succedant, quod sane à ratione alienissimum esse existimo. Ex his itaque, quod in natura nihil contingit, quod ex ejus legibus non sequitur, & quod ejus leges ad omnia, quæ & ab ipso Divino intellectu concipiuntur, se extendunt, & quod denique natura fixum atque immutabilem ordinem servat; clarissime sequitur, nomen miraculi non nisi respective ad hominum opiniones posse intelligi, & nihil aliud significare, quam opus, cujus causam naturalem exemplo alterius rei solitæ explicare non possumus, vel saltem ipse non potest, qui miraculum scribit aut narrat. Possem quidem dicere miraculum esse id, cujus causa ex principiis rerum naturalium lumine naturali notis explicari nequit; verum, quoniam miracula ad captum vulgi facta fuerunt, quod quidem principia rerum naturalium plane ignorabat, certum est, antiquos id pro miraculo habuisse, quod explicare non poterant eo modo, quo vulgus res naturales explicare solet, recurrendo scilicet ad memoriam, ut alterius rei similis, quam sine admiratione imaginari solet, recordetur; tum enim vulgus rem aliquam se satis intelligere existimat, cum ipsam non admiratur. Antiqui itaque, & omnes fere in hoc usque tempus nullam præter hanc normam miraculi habuerunt; quare non dubitandum, quin in sacris literis multa tanquàm miracula narentur, quarum causæ ex principiis rerum naturalium notis facile possunt explicari, ut jam supra innuimus in

cap.

cap. 11. cum de eo, quod sol steterit tempore Josue, & quod retrogradatus fuerit tempore Achaz, loquuti sumus; sed de his mox prolixius agemus, nempe circa miraculorum interpretationem, de qua in hoc capite agere promisi. His jam tempus est, ut ad secundum transeam, nempe ostendendam, nos ex miraculis nec Dei essentiam nec existentiam, nec providentiam posse intelligere, sed contra hæc longe melius percipi ex fixo atque immutabili nature ordine; ad quod demonstrandum sic procedo. Cum Dei existentia non sit per se nota, debet necessario concludi ex notionibus, quarum veritas adeo firma & inconcussa sit, ut nulla dari neque concipi possit potentia, à qua possint immutari; nobis saltem ab eo tempore quo ex iis Dei existentiam concludimus, ita apparere debent, si ex ipsis eam extra omnem dubitationis aleam concludere volumus: nam si possemus concipere ipsas notiones ab aliqua potentia, quæcumque demum ea fuerit, mutari posse, tum de earum veritate dubitarem, & consequenter etiam de nostra conclusione, nempe de Dei existentia, nec de ulla re unquam poterimus esse certi. Deinde nihil cum natura convenire, vel ei repugnare scimus, nisi id, quod ostendimus, cum istis principiis convenire, vel iis repugnare; quare, si concipere possemus aliquid in natura ab aliqua potentia (quæcumque demum ea fuerit) posse fieri, quod nature repugnet, id primis istis notionibus repugnabit, adeoque id ut absurdum rejiciendum, vel de primis notionibus (ut modo ostendimus) & consequenter de Deo, & de omnibus quomodo cumque perceptis, dubitandum. Longe igitur abest, ut miracula, quatenus per id intelli-

gitur

gitur opus, quod ordini naturæ repugnet, nobis Dei existentiam ostendant; cum contra nos de eadem dubitare facerent, quando absque iis absolute de ipsa possemus esse certi, nempe quando scimus, omnia naturæ certum atque immutabilem ordinem sequi. At ponatur id esse miraculum, quod per causas naturales explicari non potest, quod quidem duobus modis potest intelligi, vel quod causas naturales quidem habet, quæ tamen ab humano intellectu investigari non possunt; vel quod nullam causam, præter Deum, sive Dei voluntatem agnoscit: Verum, quia omnia, quæ per causas naturales fiunt, ex sola Dei potentia & voluntate etiam fiunt, necessario huc tandem perveniendum, nempe miraculum sive id causas naturales habeat, sive minus, opus esse, quod per causam explicari non potest, hoc est opus, quod captum humanum superat; sed ex opere, & absolute ex eo, quod nostrum captum superat, nihil intelligere possumus. Nā quicquid clare & distincte intelligimus, id per se, vel per aliud, quod per se clare & distincte intelligitur, nobis debet innatescere. Quare ex miraculo, sive opere, quod nostrum captum superat, nec Dei essentiam, nec existentiam, nec absolute aliquid de Deo, & naturâ intelligere possumus; sed contra, cum omnia a Deo determinata & sancita scimus esse, & operationes naturæ ex Dei essentia consequi, naturæ vero leges Dei æterna decreta & volitiones esse, absolute concludendum, nos eo melius Deum, Deique voluntatem cognoscere, quo melius res naturales cognoscimus, & clarius intelligimus, quomodo à prima sua causa dependent, & quomodo secundum æternas naturæ leges

leges operantur.' Quare ratione nostri intellectus, longe meliore jure ea opera, quæ clare & distincte intelligimus, Dei opera vocanda, & ad Dei voluntatem referenda, quam ea, quæ plane ignoramus, quam vis imaginationem valde occupent, & homines in admirationem sui rapiant; quandoquidem ea sola naturæ opera, quæ clare & distincte intelligimus, Dei cognitionem reddunt sublimiorem, & Dei voluntatem & decreta quam clarissime indicant; ii igitur plane nugantur, qui, ubi rem ignorant, ad Dei voluntatem recurrunt; ridiculus sane modus ignorantiam profitendi. Porro quamvis ex miraculis aliquid concludere possemus, nullo tamen modo Dei existentia inde posset concludi; Nam, cum miraculum opus limitatum sit, nec unquam, nisi certam & limitatam potentiam exprimat, certum est, nos ex tali effectu non posse concludere existentiam causæ, cujus potentia sit infinita, sed ad summum causæ, cujus potentia major sit, dico ad summum, potest enim etiam consequi ex multis causis simul concurrentibus, opus aliquod, cujus quidem vis & potentia minor sit potentia omnium causarum simul, ac longe major potentia uniuscujusque causæ. At quoniam naturæ leges (ut jam ostendimus) ad infinita se extendunt, & sub quadam specie æternitatis à nobis concipiuntur, & natura secundum eas certo, atque immutabili ordine procedat, ipse nobis eatenus Dei infinitatem, æternitatem, & immutabilitatem aliquo modo indicant. Concludimus itaque nos per miracula, Deum, ejusque existentiam & providentiam cognoscere non posse, sed hæc longe melius concludi ex naturæ fixo atque immutabili ordine. Loquor in hac

conclusionem de miraculo, quatenus per id nihil aliud intelligitur, quam opus, quod hominum captum superat, aut superare creditur; nam quatenus supponeretur ordinem naturæ destruere, si-
 ve interrompere, aut ejus legibus repugnare, eatenus (ut modo ostendimus) non tantum nul-
 lam Dei cognitionem dare posset, sed contra il-
 lam, quam naturaliter habemus, adimeret, & nos
 de Deo, & omnibus dubitare faceret. Neque
 hic ullam agnosco differentiam inter opus contra
 naturam, & opus supra naturam; (hoc est, ut qui-
 dam ajunt, quod quidem naturæ non repugnat,
 attamen ab ipsa non potest produci, aut effici.)
 nam cum miraculum non extra naturam, sed
 in ipsa natura fiat, quamvis supra naturam sta-
 tuatur, tamen necesse est, ut naturæ ordinem
 interrompat, quem alias fixum atque immutabi-
 lem ex Dei decretis concipimus. Si quid igitur in
 natura fieret, quod ex ipsius legibus non seque-
 retur, id necessario ordini, quem Deus in æter-
 num per leges naturæ universales in natura sta-
 tuit, repugnaret, adeoque id contra naturam
 ejusque leges esset, & consequenter ejus fides
 nos de omnibus dubitare faceret, & ad Atheis-
 mum duceret. Et his puto, me id, quod Secundo
 intendebar, satis firmis rationibus ostendisse, ex
 quibus de novo concludere possumus, miraculum
 sive contra naturam, sive supra naturam, me-
 rum esse absurdum; & propterea per miraculum
 in sacris litteris nihil aliud posse intelligi, quam
 opus naturæ, uti diximus, quod captum humanum
 superat, aut superare creditur. Jam antequam ad
 III. pergam, libet prius hanc nostram sententiam,
 nempe,

nempe, quod ex miraculis Deum non possumus cognoscere, auctoritate Scripturæ confirmare; & quamvis Scriptura hoc nullibi aperte doceat, facile tamen ex ipsa potest concludi, imprimis ex eo, quod Moses (Deuter. xxi.) præcipit, ut Prophetam seductorem, quamvis faciat miracula, mortis tamen damnet: sic enim ait

וּבֵּא הָאֵת זֶה מִפֶּת אֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהִים: לֹא תִשְׁמַע אֶל דְּבַר הַנְּבִיא הַהוּא וְגו' כִּי מִנְסֵה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲתֵּיכֶם וְגו' וְהַנְּבִיא הַהוּא יוֹמֵת וְגו'

& (quamvis) contigeris signum, & portentum, quod tibi prædixit, &c. noli (tamen) assentire verbis ejus Propheta, &c. quia Dominus vester Deus vos tentat, &c. Propheta (igitur) ille mortis damnetur, &c. Ex quibus clare sequitur, miracula à falsis etiam Prophetis posse fieri, & homines nisi Dei vera cognitione & amore probe sint muniti, æque facile ex miraculis falsos Deos, ac Verum posse amplecti. Nam addit

כִּי מִנְסֵה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲתֵּיכֶם וְגו' quoniam Iehova vester Deus vos tentat, ut sciat, num eum amatis integro corde vestro, & animo vestro. Deinde Israëlitæ ex tot miraculis nullum de Deo sanum conceptum formare potuerunt, quod ipsa experientia testata est; nam, cum sibi persuaderent, Moſen ab iis abiisse, numina visibilia ab Ahatone petierunt, & vitulus, proh pudor! eorum Dei fuit idea, quam tandem ex tot miraculis formaverunt. Alaph quamvis tot miracula audivisset, de Dei providentia tamen dubitavit, & fete a vera via deflexisset, nisi tandem veram beatitudinem intellexisset, (vide Ps. lxxiii.) Salomon etiam, cujus tempore res Judæorum in summo vi-

gore

gore erant, suspicatur omnia casu contingere. Vide Eccles. III. 19, 20, 21. & cap. IX. 2, 3, & c. Denique omnibus fere Prophetis hoc ipsum valde obscurum fuit, nempe, quomodo ordo naturæ & hominum eventus cum conceptu, quem de providentia Dei formaverant, possent convenire, quod tamen Philosophis, qui non ex miraculis, sed ex claris conceptibus res conantur intelligere, semper admodum clarum fuit, iis nimirum, qui veram scœlicitatem in sola virtute, & tranquillitate animi constituunt, nec student, ut natura iis, sed contra, ut ipsi naturæ pareant; utpote qui certe sciunt, Deum naturam dirigere, prout ejus leges universales, non autem prout humanæ naturæ particulares leges exigunt, adeoque Deum non solius humani generis, sed totius naturæ rationem habere. Constat itaque etiam ex ipsa Scripturâ miracula veram Dei cognitionem non dare, nec Dei providentiam clare docere. Quod autem in Scriptura sæpe reperitur, Deum portenta fecisse, ut hominibus innotesceret, ut in Exodi x. 2. Deum Ægyptios illussisse, & signa sui dedisse, ut Israëlita cognoscerent eum esse Deum; inde tamen non sequitur, miracula id revera docere, sed tantum sequitur, Judæos tales habuisse opiniones, ut facile iis miraculis convinci possent; supra enim in capite secundo clare ostendimus, rationes propheticas, sive quæ ex revelatione formantur, non elici ex notionibus universalibus & communibus, sed ex concessis, quamvis absurdis, & opinionibus eorum quibus res revelantur sive quos Spiritus Sanctus convincere vult, quod

multis exemplis illustravimus, & etiam testimonio Pauli, qui cum Græcis erat Græcus, & cum Judæis Judæus. Verum quamvis illa miracula Ægyptios, & Judæos ex suis concessis convincere, non tamen veram Dei ideam, & cognitionem dare, poterant, sed tantum facere, ut concederent, dari Numen, omnibus rebus, iis notis, potentius, deinde quod Hebræos, quibus tum temporis omnia præter spem foelicissimo cesserunt, supra omnes curabat, non autem quod Deus omnes æque curet; nam hoc sola Philosophia docere potest; ideo Judæi & omnes, qui non nisi ex dissimili rerum humanarum statu & impari hominum fortuna Dei providentiam cognoverunt, sibi persuaserunt, Judæos Deo dilectiores reliquis fuisse, quamvis tamen reliquos vera humana perfectione non superaverint ut jam Cap. III. ostendimus. Ad Tertium igitur pergo, ut scilicet ex Scriptura ostendam Dei decreta & mandata, & consequenter providentiam nihil esse revera præter naturæ ordinem, hoc est, quando Scriptura dicit hoc vel illud à Deo vel Dei voluntate factum, nihil aliud revera intelligere, quam quod id ipsum secundum leges & ordinem naturæ fuerit factum, non autem, ut vulgus opinatur, quod natura tamdiu cessavit agere, aut quod ejus ordo aliquamdiu interruptus fuit. At Scriptura ea, quæ ad ejus doctrinam non spectant, directe non docet, quia ejus non est (ut circa Legem divinam ostendimus) res per causas naturales, neque res mere speculativas docere: Quare id, quod hic volumus, ex quibusdam Scripturæ Historiis, quæ casu prolixius & pluribus circumstantiis narrantur, per consequentiam

tiam eliciendum est; talium itaque aliquot in medium proferam. In Libro I Shamuëlis 1 x. 15. 16. narratur, quod Deus Shamuëli revelavit, se Saulum ad eum missurum, nec tamen Deus eum ad Shamuëlem misit ut homines solent aliquem ad alium mittere, sed hæc Dei missio nihil aliud fuit, quam ipse naturæ ordo, quærebat nimirum Saul (ut in prædicto capite narratur) asinas, quas perdiderat, & jam absque iis domum redire deliberans, ex consilio sui famuli Shamuëlem Prophetam adivit, ut ex eo sciret, ubi easdem invenire posset, nec ex tota narratione constat, Saulum aliud Dei mandatum præter hunc naturæ ordinem habuisse, ut Shamuëlem adiret. In Psalmo c v. 24. dicitur, quod Deus Ægyptiorum animum mutavit, ut odio haberent Israëlitas; quæ etiam mutatio naturalis plane fuit, ut patet ex cap. 1. Exodi, ubi ratio non levis Ægyptiorum narratur, quæ eos movit, Israëlitas ad servitutem redigere. Genes. 1 x. 13. ait Deus Noë, se iridem in nube daturum, quæ etiam Dei actio nulla sane alia est, nisi radiorum solis refractionis & reflexio, quam ipsi radii in aquæ guttulis patiuntur. Psalmo c x l v i i. 18. vocatur illa venti naturalis actio & calor, quo pruina & nix liquefcunt, verbum Dei; & vers. 15. dictum & Dei verbum ventus & frigus vocantur. Ventus & ignis vocantur in Psalmo c i v. 4. legati, & ministri Dei, & alia ad hunc modum plura in Scriptura reperiuntur, quæ clarissime indicant, Dei decretum, jussum, dictum, & verbum nihil aliud esse, quam ipsam naturæ actionem, & ordinem; quare non dubium est, quin omnia

quæ in Scriptura narrantur, naturaliter contigerint, & tamen ad Deum referuntur, quia Scripturæ, ut jam ostendimus, non est, res per causas naturales docere, sed tantum eas res narrare, quæ imaginationem late occupant, idque ea **Methodo**, & **stylo**, qui melius inservit, ad res magis admirandum, & consequenter ad devotionem in animis vulgi imprimendum. Si igitur quædam in sacris literis reperiuntur, quorum causas reddere nescimus, & quæ præter, imo contra ordinem naturæ videntur contigisse, ea moram nobis injicere non debent, sed omnino credendum, id, quod revera contigit, naturaliter contigisse; quod etiam ex hoc confirmatur, quod in miraculis plures circumstantiæ reperiabantur, quamvis, tamen non semper narrentur, præcipue cum stilo Poëtico canantur; circumstantiæ, inquam, miraculorum clare ostendunt, ipsa causas naturales requirere. Nempe ut Ægyptii scabie infestarentur, opus fuit, ut Moses favillam in aërem sursum spargeret; (vide Exodi cap: **x.** 10. locustæ etiam ex mandato Dei naturali, nempe ex vento orientali integro die & nocte flante, Ægyptiorum regionem petierunt, & vento occidentali fortissimo eandem reliquerunt (vide Exodi cap. **x.** 14, 19.) eodem etiam Dei jussu mare viam Judæis aperuit, (vide Exodi cap. **xiv.** 21.) nempe Euro, qui fortissime integra nocte flavit. Deinde ut Elisa puerum, qui mortuus credebatur, excitaret, aliquoties puero incumbere debuit, donec prius incaluerit, & tandem oculos aperuerit, (vide Regum **ii.** cap: **v.** 34, 35.) sic etiam in Eu-
angelio

angelio Joannis i x. quædam narrantur circumstantiæ, quibus Christus usus est, ad sanandum cæcum, & sic alia multa in Scripturis reperiuntur, quæ omnia satis ostendunt, miracula aliud, quam absolutum Dei, ut ajunt, mandatum requirere. Quare credendum, quamvis circumstantiæ miraculorum, eorumque naturales causæ non semper, neque omnes enarrentur, miracula tamen non sine iisdem contigisse. Quod etiam constat ex Exodi cap: x i v. 27. ubi tantum narratur, quod ex solo nutu Mosis mare iterum intumuit, nec ulla venti mentio fit. Et tamen in Cantico (cap: x v. 10.) dicitur, id contigisse ex eo, quod Deus vento suo (id est, vento fortissimo) flaverit; quare hæc circumstantia in historia omittitur, & miraculum ea de causa majus videtur. At forsitan instabit aliquis, nos per plura in Scripturis reperire, quæ nullo modo per causas naturales videntur posse explicari, ut quod peccata hominum, eorumque preces, possunt esse pluviam terræque fertilitatis causa; aut quod fides cæcos sanare potuit, & alia ad hunc modum quæ in Bibliis narrantur. Sed ad hæc me jam respondisse puto: ostendi enim Scripturam res non docere per proximas suas causas, sed tantum res eo ordine, iisque phrasibus narrare, quibus maxime homines, & præcipue plebem ad devotionem movere potest, & hac de causa de Deo, & de rebus admodum improprie loquitur, quia nimirum non rationem convincere, sed hominum phantasiam & imaginationem afficere & occupare studet. Si enim Scriptura vastationem alicujus imperii, ut historici politici solent, narraret, id plebem nihil

commoveret, at contra maxime, si omnia poëtice depingat & ad Deum referat, quod facere solet. Cum itaque Scripturam narrat, terram propter hominum peccata sterilem esse, aut quod cæci ex fide sanabantur, ea nos non magis movere debent, quam cum narrat, Deum propter hominum peccata irasci, contristari, poenitere boni promissi & facti, aut quod Deus ex eo quod signum vider, promissi recordetur & alia per plurima, quæ vel poëtice dicta sunt, vel secundum Scriptoris opiniones, & præjudicia relata. Quare hic absolute concludimus, omnia, quæ in Scriptura vere narrantur contigisse, ea secundum leges naturæ, ut omnia, necessario contigisse, & si quid reperiat, quod apodictice demonstrari potest, legibus naturæ repugnare, aut ex iis consequi non potuisse, plane credendum id à sacrilegis hominibus Sacris literis adjectum fuisse: quicquid enim contra naturam est, id contra rationem est, & quod contra rationem id absurdum est, ac proinde etiam refutandum. Superest jam tantum pauca adhuc de miraculorum interpretatione notare, vel potius recolligere (nam præcipua jam dicta sunt) & uno aut altero exemplo illustrare, quod hic Quarto facere promisi, idque propterea volo, ne quis miraculum aliquod male interpretando, temere suspicetur se aliquid in Scriptura reperisse, quod lumen naturæ repugnet. Raro admodum fit, ut homines rem aliquam, ut gesta est, ita simpliciter narrent, ut nihil sui Judicii narrationi immisceant; Imo, cum aliquid novi vident aut audiunt, nisi maxime à suis præconceptis opinionibus caveant, iis plerumque ita præoccupabuntur, ut plane aliud quam

quam quod vident, aut contigisse audiunt, perepian, præsertim si res acta captum narrantis, aut audientis superat & maxime si ad ejus rem referat, ut ipsa certo modo contingat. Hinc fit, ut homines in suis Chronicis & historiis magis suas opiniones, quam res ipsas actas narrent, & ut unus idemque casus, à duobus hominibus, qui diversas habent opiniones, ita diverse narretur, ut non nisi de duobus casibus loqui videantur, & denique, ut sæpe non admodum difficile sit ex solis historiis opiniones Chronographi & historici investigare. Ad hæc confirmandum multa adferre possem, tam Philosophorum, qui historiam naturæ scripserunt, quam Chronographorum exempla, nisi id superfluum existimarem, ex Sacra autem Scriptura unum tantum adferam, de reliquis Lector ipse judicet. Tempore Josuæ Hebræi (ut jam supra monuimus) cum vulgo credebant, solem motu, ut vocant, diurno moveri, terram autem quiescere, & huic præconceptæ opinioni miraculum, quod iis contigit, cum contra quinque illos reges pugnarent, adaptaverunt; non enim simpliciter narraverunt, diem illum solito longiorem fuisse, sed solem & lunam stetisse, sive à suo motu cessavisse, quod ipsis etiam tum temporis non parum inservire poterat, ad Ethnicos qui solem adorabant, con vincendum & ipsa experientia comprobandum, solem sub alterius numinis imperio esse, ex cujus nutu ordinem suum naturalem mutare tenetur. Quare partim ex religione, partim ex præconceptis opinionibus rem longe aliter, quam revera contingere potuit, conceperunt, atque enarraverunt. Igitur ad miracula Scripturæ interpretandum

randum, & ex eorum narrationibus intelligendum, quomodo ipsa revera contigerint, necesse est opiniones eorum scire, qui ipsa primi narraverunt, & qui nobis ea scripto reliquerunt, & eas ab eo, quod sensus iis repræsentare potuerunt, distinguere; alias enim eorum opiniones & judicia cum ipso miraculo, prout revera contigit, confundemus: nec ad hæc tantum, sed ne etiam confundamus res, quæ revera contigerunt, cum rebus imaginariis, & quæ non nisi repræsentationes propheticæ fuerunt, eorum opiniones scire refert. In Scriptura enim multa, ut realia narrantur, & quæ etiam realia esse credebantur, quæ tamen non nisi repræsentationes, resque imaginariæ fuerunt; ut quod Deus (summum ens) è cælo descenderit (vide Exod: xix. 28. & Deut. v. 28.) & quod mons Sinai propterea fumabat, quia Deus supra eundem descenderat, igne circumdatus. Quod Elias ad cælum igneo curru, igneis equis ascenderit; quæ sane omnia non nisi repræsentationes fuerunt, adaptatæ opinionibus eorum, qui eas nobis, ut iis repræsentatæ sunt, nempe ut res actuales tradiderunt. Omnes enim, qui aliquantulum supra vulgum sapiunt, sciunt, Deum non habere dextram, neque sinistram, neque moveri, neque quiescere, neque in loco, sed absolute infinitum esse, & in eo omnes contineri perfectiones. Hæc, inquam, ii sciunt, qui res ex perceptionibus puri intellectus judicant, & non prout imaginatio à sensibus externis afficitur, ut vulgus solet, quod ideo Deum corporeum, & imperium regium tenentem imaginatur, cujus solium in convexitate cæli supra stellas esse fingit,

figit, quarum à terra distantiam non admodum longam credit esse. Et his & similibus opinionibus (uti diximus) per plurimi Scripturæ casus adaptati sunt, qui proinde non debent ut reales à philosophis accipi. Refert denique ad miracula, ut realiter contigerint, intelligendum, Hebræorum phrasés & tropos scire, qui enim ad ipsos non satis attenderit, multa Scripturæ affinget miracula, quæ ejus scriptores nunquam enarrare cogitaverunt, adeoque non tantum res & miracula, pro ut vera contigerint, sed mentem etiam authorum sacrorum codicum plane ignorabit. E. G. Zacharias xiv. 7. de quodam bello futuro loquens, ait

וזה יום אחד הוא ירע ליהוה לא יום ולא לילה

וזה יום אחד הוא ירע ליהוה לא יום ולא לילה אור & dies erit unicus, Deo tantum notus, non (enim erit) dies neque nox, tempore autem vespertino lux erit. Quibus verbis magnum miraculum prædicere videtur, & tamen iis nihil aliud significare vult, quam quod bellum toto die erit anceps, ejusque eventus Deo tantum notus, & quod tempore vespertino victoriam adipiscantur; similibus enim phrasibus victorias & clades nationum prædicere & scribere solebant Prophetæ. Sicuti videmus Esaiam qui cap. xlii. vastationem Babiloniæ sic depingit כִּי כֹכַב

השמים וכסיליהם לא יהלו אורם חשך השמש

בצאתה וירח לא יגיה אורו quoniam stelle cæli, ejusque sidera non illuminabunt luce sua, sol in ortu suo tenebrescet, & luna non emittet splendorem sue lucis: quæ sane neminem credere existimo in vastatione illius imperii contigisse; ut neque etiam ea, quæ

mox addit, nempe על כן שמים ארגז ותרעש
 תרעש הארץ ממקומה *propterea celos contremiscere faciam,*
 & terra e suo loco dimovebitur. Sic etiam Esaias
 xlviii. vers. ult. ut Judæis significaret, eos
 Babilonia Hierosolymam secure redituros, neque
 in itinere sitim passuros, ait, ולא צמאו בחרבות
 הוליכם מים מצור הזיל למויבקע צור ויזובו מים

& non sitiverunt, per deserta eos duxit, aquam ex petra
 iis instillare fecit, petram rupit, & fluxerunt aque. His,
 inquam, verbis nihil aliud significare vult, quam
 quod Judæi fontes in desertis, ut sit, inveniunt,
 quibus sitim suam mitigabunt; nam cum ex con-
 sensu Cyri Hierosolymam petierunt, nulla simi-
 lia miracula iis contigisse constat; & ad hunc mo-
 dum per plurima in sacris litteris occurrunt, quæ
 tantum modi loquendi inter Judæos fuerunt, nec
 opus est, omnia hic singulatim recensere; sed
 tantum hoc in genere notari velim, Hebræos his
 phrasibus non tantum consuevisse ornate, sed
 etiam & quidem maxime, devote loqui. Hac enim
 de causa in sacris literis invenitur, Deo benedicere
 pro maledicere (vide 1. Reg. xxi. 10. &
 Job ii. 9.) & eadem etiam de causa omnia
 ad Deum referebant, & ideo Scriptura ni-
 hil nisi miracula narrare videtur, idque, cum
 de rebus maxime naturalibus loquitur, cujus rei
 exempla aliquot jam supra retulimus, quare cre-
 dendum, cum Scriptura dicit, Deum cor Pha-
 raonis induravisse, nihil aliud tum significari,
 quam quod Pharo fuit contumax. Et cum dicitur
 Deum fenestras cœli aperire, nihil aliud signifi-
 cat,

ficat, quam quod multa aqua pluerit, & sic alia. Ad hæc igitur, &, quod multa admodum breviter, sine ullis circumstantiis, & fere mutilate narrentur, si quis probe attenderit, nihil fere in Scriptura reperiet, quod possit demonstrari lumini naturæ repugnare, & contra multa, quæ obscurissima visa sunt, mediocri meditatione intelligere poterit & facile interpretari. Atque his existimo, me id, quod intenderam satis clare ostendisse. Attamen antequam huic capiti finem dem, aliud adhuc restat, quod hic monere volo; nempe, me alia prorsus methodo hic circa miracula processisse, quam circa Prophetiam. De prophetia enim nihil affirmavi, nisi quod ex fundamentis in Sacris literis revelatis concludere potui, at hic præcipua ex solis principiis lumine naturali notis elicui; quod etiam consulto feci; quia de prophetia, quandoquidem ipsa captum humanum superat, & quæstio mere Theologica est, nihil affirmare, neque etiam scire poteram, in quo ipsa potissimum constiterit, nisi ex fundamentis revelatis; atque adeo coactus sum hanc historiam prophetiæ concinnare, & ex ea quædam dogmata formare, quæ me naturam prophetiæ, ejusque proprietates, quoad fieri potest, docerent. At hic circa miracula, quia id, quod inquirimus (nempe an concedere possumus aliquid in natura contingere, quod ejus legibus repugnet, aut quod ex iis non posset sequi) philosophicum plane est, nullo simili indigebam; imo consultius duxi, hanc quæstionem ex fundamentis lumine naturali cognitis utpote maxime notis enodare: dico, me id consultius duxisse:

duxisse: nam eam etiam ex folis Scripturæ dogmatibus & fundamentis facile solvere potueram; quod, ut unicuique pateat, hic paucis ostendam. Scriptura de natura in genere quibusdam in locis affirmat, eam fixum atque immutabilem ordinem servare, ut in Psal. cXLV I I L. 6. & Jerem. xxx I. 35, 36. Philosophus præterea in suo Eccl. I. 10. clarissime docet, nihil novi in natura contingere; & vers. II, 12. hoc idem illustrans, ait, quod, quamvis aliquando aliquid contingat, quod novum videtur, id tamen novum non est, sed in seculis, quæ antea fuerunt & quorum nulla est memoria, contigit; nam ut ipse ait, antiquorum nulla est apud hodiernos memoria, nec ulla etiam hodiernorum apud posteros erit. Deinde cap. I I I. vers. 11. dicit Deum omnia probe in eorum tempus ordinavisse, & vers. 14. se novisse, ait, quod quicquid Deus facit, id in æternum permanebit, nec ei aliquid addi, nec de eo aliquid subtrahi posse; quæ omnia clarissime docent, naturam fixam atque immutabilem ordinem servare, Deum omnibus seculis nobis notis & ignotis eundem fuisse, legesque naturæ adeo perfectas & fertiles esse, ut iis nihil addi neque detrahi possit, & denique miracula, non nisi propter hominum ignorantiam, ut aliquid novi, videri. Hæc igitur in Scriptura expresse docentur, at nullibi, quod in natura aliquid contingat, quod ipsius legibus repugnet, aut quod ex iis nequeat sequi, adeoque neque etiam Scripturæ affingendum. Ad hæc accedit, quod miracula causas & circumstantias requirant (ut jam ostendimus) & quod non sequantur ex nescio quo imperio regio, quod vulgus Deo affingit, sed ex imperio & decreto divino, hoc est,

(ut

(ut etiam ex ipsa Scriptura ostendimus) ex legibus naturæ ejusque ordine, & quod denique miracula etiam à seductoribus fieri possint, ut convincitur ex Deuteronom. xlii. & Matthæi. xxiv. 24. Ex quibus porro evidentissime sequitur, miracula res naturales fuisse, atque adeo eadem ita explicanda, ut neque nova (ut Salomonis verbo utar) neque naturæ repugnantia videantur, sed, si fieri potuit, ad res naturales maxime accedentia, quod ut facilius ab unoquoque possit fieri, quasdam regulas ex sola Scriptura petitas tradidi. At tamen, quamvis dicam, Scripturam hæc docere, non tamen intelligo, hæc ab eadem doceri tanquam documenta ad salutem necessaria, sed tantum quod Prophetæ hæc eadem uti nos amplexi sunt; quare de his unicuique, prout sibi melius esse sentiet, ad Dei cultum, & religionem integro animo suscipiendum, liberum est existimare. Quod etiam Josephus sentit; sic enim in conclusione Libri II. antiquit. scribit. *Nullus vero discredat verbo miraculi, si antiquis hominibus, & malitia privati via salutis liquet per mare facta, sive voluntate Dei, sive sponte revelata: dum & eis, qui cum Alexandro Rege Macedonia fuerunt olim, & antiquitus à resistantibus Pamphylicum mare divisum sit, & cum aliud iter non esset, transitum præbuit eis, volente Deo, per eum Persarum destruere principatum; & hoc consententur omnes, qui actus Alexandri scripserunt, de his itaque, sicut placuerit cuilibet, existimet. Hæc sunt verba Josephi, ejusque de fide miraculorum judicium.*

CAPUT VII.

De Interpretatione Scripturæ

OMnibus in ore quidem est Sacram Scripturam verbum esse Dei, quod homines veram beatitudinem vel salutis viam docet: Verum re ipsa aliud planè indicant; **Vulgus** enim nihil minus curare videtur, quam ex documentis Sacræ Scripturæ vivere, & omnes fere sua commenta pro Dei verbo venditare videmus, nec aliud studere, quam sub prætextu religionis cæteros cogere, ut secum sentiant. Videmus, inquam, Theologos sollicitos plerumque fuisse, quomodo sua figmenta & placita ex sacris literis extorquere possent, & divina autoritate munire, nec aliud minore cum scrupulo majoreque cum temeritate agere, quam Scripturas sive Spiritus Sancti mentem interpretari, & si tum eos aliquid sollicitos habet, non est quod verentur, ne Spiritui Sancto aliquem errorem affingant & à via salutis aberrant, sed ne erroris ab aliis convincantur, atque ita propria eorum sub pedibus jaceat autoritas, & ab aliis contemnantur. Quod si homines id, quod verbis de Scriptura testantur, ex vero animo dicerent, tum aliam prorsus vivendi rationem haberent, neque tot discordiæ eorum mentes agitent neque tot odiis certarent, ne tam cæca & temeraria cupiditate interpretandi Scripturam, novaque in Religione excogitandi tenerentur: Sed contra nihil tanquam Scri-
pturæ

pturæ doctrinam amplecti auderent, quod ab ipsa quam clarissime non edocerentur: & denique sacrilegi illi, qui Scripturam plurimis in locis adulterare non sunt veriti, à tanto scelere maxime cavissent, manusque sacrilegas ab iis abstinuissent. At ambitio & scelus tantum tandem potuerunt, ut religio non tam in obtemperandis Spiritus Sancti documentis, quam in defendendis hominum commentis sita sit; imo ut religio non charitate, sed disseminandis discordiis inter homines, & odio infensissimo, quod falso nomine zeli divini & ardentis studii adumbrant, propagando contineatur. Ad hæc mala accessit superstitio, quæ homines rationem & naturam contemnere docet, & id tantum admirari ac venerari, quod huic utrique repugnat: quare non mirum est, quod homines, ut Scripturam magis admirentur & venerentur, eam ita explicare studeant, ut his, rationi scilicet & naturæ quam maxime repugnare videatur; ideoque in Sacris Literis profundissima mysteria latere somniant, & in iis, hoc est, in absurdis investigandis, cæteris utilibus neglectis, defatigantur, & quicquid sic delirando fingunt, id omne Spiritui Sancto tribuunt, & summa vi atque affectuum impetu defendere conantur. Ita enim cum hominibus comparatum est, ut quicquid puro intellectu concipiunt, solo intellectu & ratione; quicquid contra ex animi affectibus opinantur, iisdem etiam defendant. Ut autem ab his turbis extricemur, & mentem à præjudiciis theologicis liberemus, nec temere hominum figmenta pro divinis documentis amplectamur, nobis de vera methodo Scripturam interpretandi agendum est,

est, & de eadem differendum: hac enim ignorata nihil certò scire possumus, quid Scriptura, quidve Spiritus Sanctus docere vult. Eam autem, ut hîc paucis complectar, dico methodum interpretandi Scripturam haud differre à methodo interpretandi naturam, sed cum ea prorsus convenire. Nam sicuti methodus interpretandi naturam in hoc potissimum consistit, in concinnanda scilicet historia naturæ, ex qua utpote ex certis datis, rerum naturalium definitiones concludimus: sic etiam ad Scripturam interpretandam necesse est ejus sinceram historiam adornare, & ex ea tanquam ex certis & principiis mentem authorum Scripturæ legitimis consequentiis concludere: sic enim unusquisque (si nimirum nulla alia principia, neque data ad interpretandam Scripturam & de rebus, quæ in eadem continentur differendum, admiserit, nisi ea tantummodo, quæ ex ipsa Scriptura ejusque historia depromuntur) sine ullo periculo errandi semper procedet, & de iis, quæ nostrum captum superant, æquè securè differere poterit, ac de iis, quæ lumine naturali cognoscimus. Sed ut clare constet hanc viam non tantum certam, sed etiam unicam esse, eamque cum methodo interpretandi naturam convenire, notandum, quod Scriptura de rebus sæpissime agit, quæ ex principiis lumine naturali notis deduci nequeunt; ejus enim maximam partem historiæ & revelationes componunt: at historiæ miracula potissimum continent, hoc est (ut in superiore Capite ostendimus) narrationes rerum insolitarum naturæ, opinionibus & judiciis historicorum, qui eas scripserunt, accommodatas; revelationes autem

tem

rem opinionibus etiam Prophetarum accommodatae sunt, ut in secundo Cap. ostendimus. & ipsae revera captum humanum superant. Quare cognitio horum omnium, hoc est, omnium ferè rerum; quae in Scriptura continentur, ab ipsa Scriptura sola peti debet: sicuti cognitio naturae ab ipsa natura. Quod ad documenta moralia, quae etiam in Bibliis continentur, attinet, etsi ipsa ex notionibus communibus demonstrari possunt, non potest tamen ex iisdem demonstrari Scripturam eadem docere, sed hoc ex sola ipsa Scriptura constare potest. Imo si sine praedjudicio Scripturae divinitatem testari volumus, nobis ex eadem sola constare debet, ipsam vera documenta moralia docere; ex hoc enim solo ejus divinitas demonstrari potest: nam certitudinem Prophetarum ex hoc praecipue constare ostendimus, quod Prophetae animum ad aequum & bonum inclinatum habebant. Quare hoc idem etiam nobis constare debet, ut fidem ipsis possimus habere. Ex miraculis autem Dei divinitatem non posse convinci, jam etiam demonstravimus, ut jam taceam, quod etiam à Pseudo-propheta fieri poterant. Quare Scripturae divinitas ex hoc solo constare debet, quod ipsa veram virtutem doceat. Atqui hoc ex sola Scriptura constare potest. Quod si non posset fieri, non sine magno praedjudicio eandem amplecteremur, & de ejus divinitate testaremur. Tota itaque Scripturae cognitio ab ipsa sola peti debet. Denique Scriptura rerum, de quibus loquitur, definitiones non tradit, ut nec etiam natura. Quare quemadmodum ex diversis naturae actionibus definitiones rerum naturalium concludendae sunt,

K

eodem

eodem modo hæc ex diversis narrationibus, quæ de unaquaque re in Scriptis occurrunt, sunt elicendæ. Regula igitur universalis interpretandi Scripturam est, nihil Scripturæ tanquam ejus documentum tribuere, quod ex ipsius historia quam maxime perspectum non habeamus. Qualis autem ejus historia debeat esse, & quæ potissimum enarrare, hæc jam dicendum.

Nempe I. continere debet naturam & proprietates linguæ, qua libri Scripturæ scripti fuerunt, & quam eorum Authores loqui solebant. Sic enim omnes sensus, quos unaquæque oratio ex communi loquendi usu admittere potest, investigare poterimus. Et quia omnes tam Veteris, quam Novi Testamenti scriptores Hebræi fuerunt, certum est Historiam linguæ Hebræicæ præ omnibus necessariam esse, non tantum ad intelligentiam librorum Veteris Testamenti, qui hac lingua scripti sunt, sed etiam Novi; nam quamvis aliis linguis vulgati fuerint, Hebraizant tamen.

II. Sententias uniuscujusque libri colligere debet, easque ad summa capita redigere, ut sic omnes, quæ de eadem re reperiuntur in promptu habere possimus: deinde eas omnes, quæ ambiguæ vel obscuræ sunt, vel quæ invidem repugnare videntur, notare. Atque eas sententias hæc obscuras aut claras voco, quarum sensus ex contextu orationis facile vel difficulter elicitur, at non quatenus earum veritas facile vel difficulter ratione percipitur. De solo enim sensu orationum, non autem de earum veritate laboramus. Quinimo apprime cavendum est, quamdiu sensum Scripturæ quærimus, ne ratiocinio nostro, quatenus

prin-

principiis naturalis cognitionis fundatum est (ut jam taceam præjudicia) præoccupemur, sed ne verum sensum cum rerum veritate confundamus, ille ex solo linguæ usu erit investigandus, vel ex ratioe, quod nullum aliud fundamentum agnoscit, quam Scripturam. Quæ omnia ut clarius intelligantur, exemplo illustrabo: Hæ Mosis sententiæ, quod *Deus sit ignis* & quod *Deus sit Zelotypus*, quam clarissimæ sunt, quamdiu ad solam verborum significationem attendimus, ideoque eas etiam inter claras repono, tametsi respectu veritatis & rationis obscurissimæ sunt; imo quamvis earum literalis sensus lumini naturali repugnet, nisi etiam principiis & fundamentis ex Historia Scripturæ petitis clarè opponatur, is sensus, nempe literalis, erit tamen retinendus; & contra, si hæ sententiæ ex literali earum interpretatione principiis ex Scriptura petitis reperirentur repugnare, quanquam cum ratione maxime convenirent, aliter tamen (metaphoricè scilicet) essent interpretandæ. Ut itaque sciamus an Moses crediderit Deum esse ignem, an secus, nullo modo id concludendum est ex eo, quod hæc opinio cum ratione conveniat, aut quod ei repugnet; sed tantum ex aliis ipsius Mosis sententiis. Videlicet quoniam Moses plurimis in locis clarè etiam docet, Deum nullam habere similitudinem cum rebus visibilibus, quæ in cælis, in terra, aut in aqua sunt; hinc concludendum hanc sententiam, aut illas omnes metaphoricè esse explicandas. At quia à literalis sensu, quam minime fieri potest, est recedendum, ideo prius querendum, num hæc unica sententia, *Deus est ignis*, alium præter literalem

lem sensum admittat, hoc est, an nomen *ignis* aliud quam naturalem ignem significet. Quod si non reperiatur ex usu linguæ aliud significare, nullo etiam alio modo interpretanda esset hæc sententia, quantumvis rationi repugnans; sed contra reliquæ omnes, quamvis rationi consentaneæ; huic tamen essent accommodandæ. Quod si nec hoc etiam ex usu linguæ posset fieri, tum hæc sententiæ irreconciliabiles essent, ac proinde de iis iudicium erit suspendendum. Sed quia nomen *ignis* pro ira & zelotypia etiam sumitur (vide Jobi **xxxi. 12.**) hinc facile Mosis sententiæ reconciliantur, atque legitime concludimus duas has sententias, *Deus est ignis*, & *Deus est zelotypus*, unam eandemque esse sententiam. Porro quoniam Moses clarè docet Deum esse zelotypum, nec ullibi docet Deum carere passionibus sive animi pathematis, hinc plane concludendum Mosem hoc ipsum credidisse aut saltem docere voluisse, quantumvis hanc sententiam rationi repugnare credamus. Nam ut jam ostendimus nobis non licet ad dictamina nostræ rationis, & ad nostras præconceptas opiniones mentem Scripturæ torquere, sed tota Bibliorum cognitio ab iisdem solis est petenda.

III. Denique enarrare debet hæc historia casus omnium librorum Prophetarum, quorum memoria apud nos est; videlicet vitam, mores, ac studia authoris uniuscujusque libri, quisnam fuerit, qua occasione, quo tempore, cui, & denique quâ linguâ scripserit. Deinde uniuscujusque libri fortunam: nempe quomodo prius acceptus fuerit, & in quorum manus inciderit.

deinde

deinde quot ejus variæ lectiones fuerint, & quorum concilio inter sacros acceptus fuerit, & denique quomodo omnes libri, quos omnes jam sacros esse fatentur, in unum corpus coaluerint. Hæc omnia, inquam, historia Scripturæ continere debet. Nam ut sciamus, quænam sententiæ tanquam leges proferantur, quænam vero tanquam documenta moralia, refert scire vitam, mores, ac studia authoris; adde quod eò facilius verba alijus explicare possumus, quò ejus genium & ingenium melius noverimus. Deinde ne documenta æterna cum iis, quæ ad tempus tantum, vel paucis solummodo ex usu poterant esse, confundamus, refert etiam scire qua occasione, quo tempore & cui nationi, aut sæculo omnia documenta scripta fuerunt. Refert denique reliqua, quæ præterea diximus, scire, ut præter libri cujusque authoritatem, etiam sciamus num ab adulterinis manibus conspurcari potuerit, an minus; num errores irrepererint, num à viris satis peritis & fide dignis correcti fuerint. Quæ omnia scitu admodum necessaria sunt, ut ne cæco impetu correpti, quicquid nobis obtruditur, sed tantum id, quod certum & indubitatum est, amplectamur.

Jam postquam hanc historiam Scripturæ habuerimus, & firmiter decreverimus, nihil tanquam doctrinam Prophetarum certò statuere, quod ex hæc historiâ non sequatur, aut quam clarissime eliciatur, tum tempus erit ut ad mentem Prophetarum & Spiritus Sancti investigandam nos accingamus; Sed ad hoc etiam methodus & ordo requiritur similis ei, quo ad interpretationem naturæ ex

ipsius historiâ utimur. Sicuti enim in scrutandis
 rebus naturalibus ante omnia investigare cona-
 mur, res maxime universales & toti naturæ com-
 munes, videlicet motum & quietem, eorumque
 leges & regulas, quas natura semper observat, &
 per quas continuo agit, & ex his gradatim ad alia
 minus universalia procedimus; sic etiam ex histo-
 ria Scripturæ, id primum querendum quod uni-
 versalissimum, quodque totius Scripturæ basis &
 fundamentum est; & quod denique ipsa tanquam
 æterna & omnibus mortalibus utilissima doctrina
 ab omnibus Prophetis commendatur. Exempli
 gratia, quod Deus unicus & omnipotens existit,
 qui solus est adorandus, & qui omnes curat, eos-
 que supra omnes diligit, qui ipsum adorant, &
 proximum tanquam semetipsum amant &c. Hæc &
 similia, inquam, Scriptura ubique tam clare,
 tamque expresse docet, ut nullus unquam fuerit,
 qui de ejus sensu circa hæc ambegerit. Quid autem
 Deus sit, & qua ratione res omnes videat, iisque
 provideat, hæc & similia Scriptura ex professo,
 & tanquam æternam doctrinam non docet: Sed
 contra Prophetas ipsos circa hæc non convenisse
 jam supra ostendimus; adeoque de similibus nihil
 tanquam doctrinam Spiritus Sancti statuendum,
 tametsi lumine naturali optime determinari possit.
 Hæc igitur universali Scripturæ doctrinâ probe
 cognitâ procedendum deinde est ad alia minus
 universalia, & quæ tamen communem usum vitæ
 spectant; quæque ex hac universali doctrina tan-
 quam rivuli derivantur; uti sunt omnes veræ vir-
 tutis actiones particulares externæ, quæ non nisi
 data occasione exerceri possunt; & quicquid circa
 hæc

hæc obscurum sive ambiguum in Scriptis reperia-
tur, ex doctrina Scripturæ universali explican-
dum & determinandum est: si quæ autem invicem
contraria reperiantur, videndum qua occasione,
quo tempore, vel cui scripta fuerint. Ex. Gra-
cum Christus dicit, *beati lugentes, quoniam conso-*
lationem accipient. Ex hoc Textu nescimus quales
lugentes intelligat; sed quia postea docet, ut de
nulla re simus solliciti, nisi de solo Regno Dei ejus-
que justitia, quod ut summum bonum commen-
dat, (vide Matth. v. 33.) hinc sequitur eum
per lugentes eos tantum intelligere, qui lugent
Regnum Dei & justitiam ab hominibus neglectam:
hoc enim tantum lugere possunt ii, qui nihil nisi
regnum divinum, sive æquitatem amant & reliqua
fortunæ plane contemnunt. Sic etiam, cum ait,
Sed ei, qui percussit te supra maxillam tuam dextram,
obverte illi etiam alteram, & quæ deinde sequuntur.
Si hæc Christus tanquam Legislator judices jube-
ret, Legem Mosis hoc præcepto destruxisset;
quod tamen contra aperte monet, (vide Matth.
v. 17.) quare videndum quisnam hæc dixit, qui-
bus & quo tempore. Nempe Christus dixit, qui
non tanquam legislator leges instituebat, sed ut
doctor documenta docebat; quia (ut supra osten-
dimus) non tam actiones externas, quam animum
corrigenere voluit. Deinde hæc hominibus oppres-
sis dixit, qui vivebant in republica corrupta &
ubi justitia prorsus negligebatur & cujus ruinam
prope instare videbat. Atqui hoc idem ipsum,
quod hîc Christus instante Urbis ruina docet, Je-
remiam etiam in prima Urbis vastatione, simili
nimirum tempore, docuisse videmus. (vide La-

ment. 111. Lit. Tet, & Jot.) quare cum hoc non, nisi tempore oppressionis, docuerint Prophetæ, nec id ullibi tanquam lex prolatum sit, & contra Moses (qui non tempore oppressionis scripsit, sed (& hoc nota) de instituenda bona republica laboravit) quamvis etiam vindictam & odium in proximum damnaverit, tamen jussit oculum pro oculo solvere; hinc clarissime sequitur ex ipsis solis Scripturæ fundamentis hoc Christi & Jeremiæ documentum de toleranda injuria, & impiis in omnibus concedendo, locum tantum habere in locis ubi justitia negligitur & temporibus oppressionis, non autem in bona republica: quinimo in bona republica, ubi justitia defenditur, tenetur unusquisque, si se vult perhiberi justum, injurias coram judice exigere (vide Levit. v. 1.) non propter vindictam (vide Levit. xix. 17. 18.) sed animo justitiam legesque Patriæ defendendi, & ut ne malis expediat esse malos. Quæ omnia etiam cum ratione naturali plane conveniunt. Ad hunc modum alia plura possem adferre exempla, sed hæc sufficere arbitror ad meam mentem, & utilitatem hujus methodi explicandam, quod impræsentiarum tantum curo. At hucusque eas tantum Scripturæ sententias investigare docuimus, quæ usum vitæ spectant, & quæ propterea facilius investigari queunt; nam revera de iis nulla inter Scriptores Bibliorum unquam fuit controversia. Reliqua autem, quæ in Scriptis occurrunt, quæque solius sunt speculationis, non tam facile indagari possunt; via enim ad hæc angustior est; nam quandoquidem in rebus speculativis (ut jam ostendimus) Prophetæ inter se dissentiebant, & rerum narrationes maxime

acco-

accommodatę sunt uniuscujusque evi prejudiciis, minime nobis licet mentem unius Prophetę ex locis clarioribus alterius concludere, neque explicare, nisi evidentissime constet eos unam eandemque fovisse sententiam. Quomodo igitur mens Prophetarum in similibus sit ex historia Scripturę eruenda, paucis jam exponam. Nempe circa hęc etiam à maxime universalibus incipiendum, inquirendo scilicet ante omnia ex sententiis Scripturę maxime claris, quid sit Prophetia sive Revelatio, & qua in re potissimum consistat. Deinde quid sit miraculum, & sic porro res maxime communes: debinc ad opiniones uniuscujusque Prophetę descendendum; & ex his tandem ad sensum uniuscujusque revelationis sive Prophetię, historię, & miraculi procedendum. Qua autem cautione utendum sit, ne in his mentem Prophetarum & Historicorum cum mente Spiritus Sancti, & rei veritate confundamus, supra suis in locis multis exemplis ostendimus; quare de his non necesse habeo prolixius agere; hoc tamen circa sensum Revelationum notandum, quod hęc methodus tantum investigare docet id, quod revera Prophetę viderint aut audiverint, non autem quid illis hieroglyphicis significare aut repręsentare voluerint; hoc enim hariolari possumus, non autem ex Scripturę fundamentis certo deducere. Ostendimus itaque rationem interpretandi Scripturam, & simul demonstravimus hanc unicam & certiozem esse viam ad ejus verum sensum investigandum. Fateor quidem eos de eodem certiores esse, si qui sunt, qui certam ejus traditionem sive veram explicationem ab ipsis Prophetis acceptam habent, ut

Pharisæi autumant, vel si qui Pontificem habent, qui circa interpretationem Scripturæ errare non potest, quod Catholici Romani jactant. Attamen quandoquidem nec de hac traditione, nec de Pontificis autoritate possumus esse certi, nihil etiam certi super his fundare possumus; hanc enim antiquissimi Christianorum, illam autem antiquissimæ Judæorum Sectæ negaverunt; & si deinde ad seriem annorum attendamus, (ut jam alia taceam) quam Pharisæi acceperunt à suis Rabinis, qua hanc traditionem ad Mosen usque proferunt, eam falsam esse reperiemus, quod alio in loco ostendo. Quare talis traditio nobis admodum debet esse suspecta; & quanquam nos in nostra Methodo Judæorum traditionem aliquam, ut incorruptam, cogimur supponere, nempe significationem verborum linguæ Hebræicæ, quam ab iisdem accepimus, de illa tamen dubitamus, de hac autem minime. Nam nemini unquam ex usu esse potuit alicujus verbi significationem mutare, at quidem non raro sensum alicujus orationis. Quin & factu difficillimum est; nam qui verbi alicujus significationem conaretur mutare, cogeretur simul omnes authores, qui illa lingua scripserunt, & illo verbo in recepta sua significatione usi sunt, ex ingenio vel mente uniuscujusque explicare, vel summa cum cautione depravare. Deinde vulgus linguam cum doctis servat, sensus autem orationum & libros docti tantum; ac proinde facile possumus concipere, doctos sensum orationis alicujus libri rarissimi, quem in sua potestate habuerunt, mutare vel corrumpere potuisse, non autem verborum significationem: adde quod si quis alicu-

alicujus verbi significationem, cui consuevit, in aliam mutare velit, non poterit sine difficultate id imposterum & inter loquendum & scribendum observare. Ex his itaque & aliis rationibus facile nobis persuademus, nemini iam mentem venire potuisse, linguam aliquam corrumpere; at quidem sepe mentem alicujus Scriptoris, ejus orationes mutando, vel easdem perperam interpretando. Cum itaque hæc nostra methodus (quæ in eo fundatur, ut cognitio Scripturæ ab eadem sola petatur) unico & vera sit, quicquid ipsa præstare non poterit ad integram Scripturæ cognitionem acquirendam, de eo plane desperandum. Quid autem ipsa difficultatis habeat, vel quid in ipsa desiderandum, utæ integram & certam sacrorum Codicum cognitionem nos ducere possit, hic jam dicendum. Magna imprimis in hac methodo oritur difficultas ex eo, quod linguæ Hebraicæ integram cognitionem exigit. At hæc unde jam petenda? antiqui linguæ Hebraicæ cultores nihil posteritati de fundamentis & doctrina hujus linguæ reliquerunt: nos saltem ab iisdem nihil prorsus habemus: non ullum Dictionarium neque Grammaticam, neque Rhetoricam: Hebræa autem natio omnia ornamenta, omneque decus perdidit (nec mirum postquam tot clades & persecutiones passa est) nec nisi pauca quædam fragmenta linguæ & paucorum librorum retinuit; omnia enim fere nomina fructuum, avium, piscium, & permulta alia temporum injuriâ periëre. Significatio deinde multorum nominum, & verborum quæ in Bibliis occurrunt, vel prorsus ignoratur, vel de eadem disputatur. Cùm hæc omnia,

nia, tum præcipue hujus linguæ phraseologiam desideramus, ejus enim phrasæ & modos loquendi, Hebrææ nationi peculiare, omnes fere tempus edax ex hominum memoria abolevit. Non itaque semper poterimus, ut desideramus, omnes uniuscujusque orationis sensus, quos ipsa ex linguæ usu admittere potest, investigare, & multæ occurrent orationes, quamvis notissimis vocibus expressæ, quarum tamen sensus obscurissimus erit, & plane imperceptibilis. Ad hæc, quod scilicet linguæ Hebrææ perfectam historiam non possumus habere, accedit ipsa hujus linguæ constitutio & natura; ex qua tot oriuntur ambiguitates, ut impossibile sit talem invenire methodum, quæ verum sensum omnium orationum Scripturæ certò doceat investigare. Nam præter ambiguitatum causas omnibus linguis communes, quædam aliæ in hac lingua dantur, ex quibus permultæ nascuntur ambiguitates: eas hîc notare, operæ præ-tium duco.

Prima oritur in Bibliis sæpe ambiguitas, & orationum obscuritas ex eo, quod literæ ejusdem organi unæ pro aliis sumantur: Dividunt scilicet Hebræi omnes Alphabeti literas in quinque classes, propter quinque oris instrumenta, quæ pronuntiationi inserviunt, nempe labia, lingua, dentes, palatum, & guttur. Ex. Gr. א ב ג ד ה Alpha, Ghet, Hgain, He, gutturales vocantur, & sine ullo discrimine, nobis saltem noto, una pro alia usurpatur. Nempe א el, quod significat *ad* sumitur sæpe pro ב hgal, quod significat *super*, & viceversa. Unde fit ut omnes orationis partes sæpe vel ambiguae reddantur, vel tanquam voces

voces quæ nullam habent significationem.

Secunda deinde oritur orationum ambiguitas ex multiplici conjunctionum & adverbiorum significatione. Exemp. Gr: *ἢ* *ἢ* promiscue inservit ad jungendum & disjungendum, significat *&*, *sed*, *quia*, *autem*, *rum*. *ἢ* *ἢ* septem aut octo habet significationes; nempe, *quia*, *quamvis*, *si*, *quando*, *quemadmodum*, *quod*, *combustio* &c. Et sic fere omnes particulæ.

Tertia est, & quæ multarum ambiguitatum fons est, quia verba in Indicativo carent Præsenti, Præterito Imperfecto, Plusquamperfecto, Futuro perfecto & aliis in aliis linguis usitatissimis; in Imperativo autem & Infinitivo omnibus, præter Præsens: & in Subjunctivo omnibus absolute carent. Et quamvis hæc omnia Temporum & Modorum defecta certis regulis ex fundamentis linguæ deductis facile imo summa cum elegantia suppleri possent, Scriptores tamen antiquissimi eas plane neglexerunt, & promiscue tempus Futurum pro Præsenti & Præterito, & contra Præteritum pro Futuro; & præterea Indicativum pro imperativo & Subjunctivo usurpaverunt, idque non sine magna amphibolia orationum. Præter has tres ambiguitatum linguæ Hebraicæ causas; duæ adhuc aliæ supersunt notandæ, quarum unaquæque longe majoris est momenti. Harum prima est, quod Hebræi literas vocales non habent. Secunda, quod nullis signis orationes distinguere solebant, neque exprimere sive intendere; & quamvis hæc duo, vocales scilicet & signa, punctis & accentibus suppleri soleant, eis tamen acquiescere non possumus; quandoquidem à posterioris ævi homi-

hominibus, quorum autoritas apud nos nihil debet valere, inventa & instituta sunt: antiqui autem sine punctis (hoc est sine vocalibus & accentibus) scripserunt (ut ex multis testimoniis constat). Posterius vero, prout iis Biblia interpretari vilius est, hæc duo addiderunt; quare accentus & puncta, quæ jam habemus, inter hæc hodiernorum interpretationes sunt, nec plus fidei neque autoritatis merentur, quam reliquæ autorum explanationes. Qui autem hoc ignorant, nesciunt quâ ratione autor qui Epistolam ad Hebræos scripsit excusandus sit, quod Cap. XI. 21. interpretatus est Textum Genesios XLVII. 31. longè aliter, quam in punctato Hebræo Textu habetur, quasi Apostolus sensum Scripturæ a Punctistis discere debuerit. Mihi sane punctistæ potius culpandi videntur, quod ut unusquisque videat, & simul quod hæc discrepantia a solo vocalium defectu orta est, utramque interpretationem hic ponam. Punctistæ, suis punctis scilicet, interpretati sunt, & *incurvavit se Israël supra*, vel (mutando Ψ Hgain in \aleph Aleph, in literam scilicet ejusdem organi) *versus caput lecti*: Autor autem Epistolæ & *incurvavit se Israël supra caput bacilli*; legendo nimirum \aleph *Mate*, loco quod alii \aleph *Mita*, quæ differentia a solis vocalibus oritur. Jam quandoquidem in illa narratione de sola senectute Jacobi, non autem ut in sequenti Capite, de ipsius morbo agitur, magis vero simile videtur, mentem historici fuisse, quod Jacobus supra caput bacilli (quo nimirum senes perfectissimæ ætatis ad se sustinendum indigent) non autem lecti, se incurvaverit, præcipue cum hoc modo

non

non necesse sit ullam literarum subalternationem supponere. Atque hoc exemplo non tantum voluimus istum Epistolæ ad Hebræos cum textu Genesios reconciliare, sed præcipue ostendere quam parum fidei hodiernis punctis & accentibus sit habendum: atque adeo qui Scripturam sine ullo præjudicio interpretari vult, de hisco dubitare teneatur & de integro examinare.

Ex hac igitur (ut ad nostrum propositum revertamur) linguæ Hebrææ constitutione & naturâ facile unusquisque coniecere potest, tot debere oriri ambiguitates, ut nulla possit dari methodus, quæ eas omnes determinari queant. Nam nihil est quod speramus ex mutua orationum collatione (quam unicam esse viam ostendimus ad verum sensum ex multis, quos unaquæque oratio ex usu linguæ admittere potest, eruendum) hoc posse absolute fieri; cum quia hæc orationum collatio, non nisi casu, orationem aliquam illustrare potest, quandoquidem nullus Propheta eò sine scripsit, ut verba alterius aut sua ipsa ex professo explicaret; tum etiam quia mentem unius Prophætæ, Apostoli &c. ex mente alterius concludere non possumus, nisi in rebus usum vitæ spectantibus, ut jam evidenter ostendimus; at non, cum de rebus speculativis loquuntur, sive cum miracula aut historias narrant. Possum hoc præterea, nempe quod multæ orationes inexplicabiles in S. Scriptis occurrunt, quibusdam exemplis ostendere, sed impresentiarum iis lubentius supersedeo, & ad reliqua, quæ supersunt, notanda, quid scilicet hæc vera methodus Scripturam interpretandi difficultatis ad huc habeat, vel quid in ipsa desideretur, pergam.

Oritur in hac methodo alia præterea difficultas ex eo, quod ipsa historiam casuum omnium librorum Scripturæ exigit, ejus maximam partem ignoramus; multorum enim librorum autores, (vel si mavis) Scriptores vel prorsus ignoramus, vel de iisdem dubitamus, ut in sequentibus fuse ostendam, Deinde neque etiam scimus qua occasione, neque quo tempore hi libri, quorum Scriptores ignoramus, scripti fuerunt. Nescimus præterea in quorum manus libri omnes inciderint, neque in quorum exemplaribus tot variaz lectiones repertæ sint, nec denique an non plures aliæ fuerint apud alios lectiones. Quid autem hæc omnia scire referat, suo in loco breviter indicavi, quædam tamen ibi consultò omisi, quas jam hic veniunt consideranda. Si quem librum res incredibiles aut imperceptibiles continentem, vel terminis admodum obscuris scriptum, legimus, neque ejus authorem novimus, neque etiam quo tempore & qua occasione scripserit, frustra de ejus vero sensu, certiores fieri conabimur. His enim omnibus ignoratis, minime scire possumus quid author intenderit, aut intendere poterit: cum contra his probè cognitis nostras cogitationes ita determinamus, ut nullo præjudicio præoccupemur, ne scilicet authori, vel ei, in cujus gratiam author scripsit, plus minusve justò tribuamus, & ne de ullis aliis rebus cogitemus, quam de iis, quas author in mente habere poterit, vel quas tempus & occasio exegerit. Quod quidem omnibus constare existimo. Sæpissime enim contingit, ut consimiles historias in diversis libris legamus, de quibus longè diversum judicium

diciūm facimus; pro diversitate scilicet opinio-
 num, quas de scriptoribus habemus. Scio me
 olim in libro quodam legisse, virum, cui nomen
 erat Orlandus furiosus, monstrum quoddam ala-
 tum in aëre agitare solere, & quascunque vole-
 bat regiones supervolare, ingentem numerum
 hominum, & gigantum solum trucidare, & alia
 hujusmodi phantasmata, quæ ratione intellectus
 plane imperceptibilia sunt. Huic autem consimi-
 lem historiam in Ovidio de Perseo legeram, &
 aliam denique in libris Judicum, & Regum de
 Samfone (qui solus & inermis millia hominum tru-
 cidavit) & de Elia, qui per aëra volitabat, &
 tandem igneis equis & curru cælum petiit. Hæ,
 inquam, consimiles plane historiæ sunt, attamen
 longe dissimile iudicium de unaquaque facimus:
 nempe primum non nisi nugas scribere voluisse:
 Secundum autem res politicas: Tertium denique
 sacras: hocque nulla alia de causa nobis persuade-
 mus, quam propter opiniones, quas de earum
 scriptoribus habemus. Constat itaque notitiam
 authorum, qui res obscuras aut intellectu imper-
 ceptibiles scripserunt, apprimè necessariam esse,
 si eorum scripta interpretari volumus; iisdem eti-
 am de causis, ut ex variis obscurarum historia-
 rum lectionibus veras eligere possemus, necesse
 est scire, in quorum exemplari variæ hæ lectiones
 repertæ sint, & an non plures aliæ apud alios
 majoris authoritatis viros unquam fuerint in-
 ventæ.

Alia denique difficultas quosdam libros Scri-
 pturæ ex hac methodo interpretandi in eo est,
 quod eos eadem lingua, qua primum scripti fue-
 runt,

runt, non habemus. Euangelium enim secundum Matthæum, & sine dubio etiam Epistola ad Hebræos Hebraicè ex communi opinione scripta sunt, quæ tamen non extant. De libro autem Jobi dubitatur, qua lingua scriptus fuerit, Aben Hezra in suis commentariis affirmat, eum ex alia lingua in Hebræam translatum fuisse, & hanc esse ejus obscuritatis causam. De libris apocryphis nihil dico, quandoquidem longe dissimilis sunt auctoritatis. Atque hæ omnes hujus methodi interpretandi Scripturam ex ipsius, quam habere possumus, historia difficultates sunt, quas enarrare susceperam, quasque ego adeo magnas existimo, ut affirmare non dubitem, nos verum Scripturæ sensum plurimis in locis vel ignorare, vel sine certitudine hariolari. Verum enim vero hoc iterum contra notandum venit, has omnes difficultates impedire tantum posse, quominus mentem Prophetarum assequamur circa res imperceptibiles, & quas tantum imaginari, at non circa res quas & intellectu assequi, & quarum clarum possumus facile formare conceptum: res enim quæ sua natura facile percipiuntur, nunquam tam obscure dici possunt, quin facile intelligantur, juxta illud proverbium, intelligenti dictum sat est. Euclides, qui non nisi res admodum simplices & maxime intelligibiles scripsit, facile ab unoquoque in quavis lingua explicatur, non enim ut ejus mentem assequamur, & de vero ejus sensu certifimus, opus est integram linguæ, qua scripsit, cognitionem habere, sed tantum admodum communem & fere puerilem, non vitam, studia, & mores auctoris scire, neque qua lingua, cui,

neque

neque quando scripserit, non libri fortunam neque varias ejus lectiones, nec quomodo, nec denique quorum concilio acceptus fuerit. Et quod hic de Euclide, id de omnibus, qui de rebus sua natura perceptibilibus scripserunt, dicendum; adeoque concludimus, nos mentem Scripturæ circa documenta moralia ex ipsius, quam habere possumus, historia facile posse assequi, & de vero ejus sensu esse certos. Veræ enim pietatis documenta verbis usitatissimis exprimuntur, quandoquidem admodum communia, nec minus simplicia, & intellectu facilia sunt; & quia vera salus & beatitudo in vera animi acquiescentia consistit, & nos in iis tantum vere acquiescimus, quæ clarissime intelligimus, hinc evidentissime sequitur, nos mentem Scripturæ circa res salutare, & ad beatitudinem necessarias certò posse assequi; quare non est, cur de reliquis simus adeo solliciti: reliqua enim, quandoquidem ea ut plurimum ratione & intellectu complecti non possumus, plus curiositatis quam utilitatis habent. His existimo me veram methodum Scripturam interpretandi ostendisse, meamque de eadem sententiam satis explicasse. Præterea non dubito, quin unusquisque jam videat, hanc methodum nullum lumen præter ipsum naturale exigere. Hujus enim luminis natura & virtus in hoc potissimum consistit, quod res scilicet obscuras ex notis, aut tanquam notis datis, legitimis consequentiis deducat atque concludat, nec aliud est quod hæc nostra methodus exigit: & quamvis concedamus, eandem non sufficere ad omnia, quæ in Bibliis occurrunt, certò investigandum, id tamen non ex ipsius de-

fectu oritur, sed ex eo, quod via, quam veram & rectam esse docet, nunquam fuerit culta, nec ab hominibus trita, adeoque successu temporis admodum ardua & fere invia facta sit; ut ex ipsis difficultatibus, quas retuli, clarissime constare puto. Superest jam discrepantium à nobis sententias examinare. Quæ hîc primum examinanda venit, eorum est sententia, qui statuunt lumen naturale non habere vim ad Scripturam interpretandum, sed ad hoc maxime requiri lumen supernaturale: quid autem hoc lumen præter naturale sit, ipsis explicandum relinquo. Ego saltem nihil aliud possum conjicere, quam quod ipsi obscurioribus terminis etiam voluerunt fateri, se de vero Scripturæ sensu ut plurimum dubitare: si enim ad eorum explicationes attendimus, eas nihil supra naturale continere, imò nihil nisi meras conjecturas esse reperiemus. Conferantur, si placet, cum explicationibus eorum, qui ingenuè fatentur, se nullum lumen præter naturale habere, & plane consimiles reperientur, humanæ scilicet, diu cogitæ, & cum labore inventæ: quod autem ajunt lumen naturale ad hoc non sufficere, falsum esse constat, tum ex eo, quod jam demonstravimus, quod difficultas interpretandi Scripturam nulla orta est defectu virium luminis naturalis, sed tantum ex hominum socordia (ne dicam malitia) qui historiam Scripturæ, dum eam concinnare poterant, neglexerunt: tum etiam ex hoc, quod (ut omnes, nî fallor, fatentur) hoc lumen supernaturale donum sit divinum fidelibus tantum concessum. At Prophetæ & Apostoli non fidelibus tantum, sed maxime infidelibus & impiis præ-

prædicare solebant, quique adeo apti erant ad mentem Prophetarum & Apostolorum intelligendam. Alias visi essent Prophetæ & Apostoli puerulis & infantibus prædicare, non viris ratione præditis: & frustra Moses leges præscripsisset, si ipsæ non nisi à fidelibus, qui nulla indigent lege, intelligi poterant. Quare qui lumen supranaturale quærunt ad mentem Prophetarum & Apostolorum intelligendam, ii sane lumine naturali indigere videntur; longe igitur abest, ut tales donum divinum supranaturale habere existimem: Maimonidæ alia planè fuit sententia: sensit enim unumquemque Scripturæ locum varios, imo contrarios sensus admittere, nec nos de vero ullius esse certos, nisi sciamus locum illum, prout illum interpretamur, nihil continere, quod cum ratione non conveniat, aut quod ei repugnet; si enim rationi ex ipsius literalis sensu reperiatur repugnare, quantumvis ipse clarus videatur, locum tamen aliter interpretandum censet, atque hoc cap. xxv. part. 2. Libri More Nebuchim quam clarissime indicat, ait enim,

דעכי אין בריחתנו מן המאמר בקדמות העולם
 מפני הכתובים אשר באו בתורה בהיות השלם
 מחודש כי אין הכתובים מורים על הרוש העולם
 יותר מן הכתובים המורים על היות השם גשם
 ולא שערי הפירוש סתומים בפנינו ולא נמנעים לנו
 בענין חדות העולם אבל היה אפשר לנו לפרשם
 כמו שעשינו בהרחקת הגשמיות ואולי היה זה
 יותר קל הרבה והיינו יכולים יותר לפרש
 הפסוקים

הפסוקים ההם ולהעמיד קדמות העולם כמו
שפרשנו הפסוקים והרחקנו היותו יתברך גשם וגו'

Scito quod non fugimus dicere mundum fuisse ab eterno propter textus, qui in Scriptura occurrunt de creatione mundi. Nam textus, qui docent mundum esse creatum, non plures sunt isti, qui docent Deum esse corporeum; nec aditus ad eos explicandum, qui in hac materia de mundi creatione reperiuntur, nobis interclusi sunt, nec etiam impediti, sed ipsos explicare potuissimus, sicut fecimus cum corporeitatem à Deo removimus; Et fortè hoc multò facilius factu esset, Et magis commodè potuissimus eos explicare Et mundi eternitatem statuminare, quam cum explicuimus Scripturas, ut removeremus Deum benedictum esse corporeum; at ut hoc non facerem Et ne hoc credam (mundum scilicet esse æternum) dua causa me movent. I. quia clara demonstratione constat Deum non esse corporeum, Et necesse est, omnia illa loca explicare, quorum literalis sensus demonstrationi repugnat, nam certum est ea necessario tum explicationem (aliam præter literalem) habere. At mundi eternitas nulla demonstratione ostenditur; adeoque non est necesse Scripturis vim facere easque explicare propter apparentem opinionem, ad cuius contrariam inclinare, aliqua suadente ratione, possemus. Secunda causa, quia credere Deum esse incorporeum fundamentalibus Legis non repugnat Et c. Sed mundi eternitatem credere, eò modò quò Aristoteli visum fuit, legem à suo fundamento destruit Et c. Hæc sunt verba Maimonidæ, ex quibus evidenter sequitur id, quod modo diximus; si enim ipsi constaret ex ratione mundum esse æternum, non dubitaret Scripturam torquere & explicare, ut tandem hoc idem ipsum docere videretur. Imo statim

tim

tim certus esset Scripturam, quamquam ubique
 aperte reclamantem, hanc tamen mundi æterni-
 tatem docere voluisse; adeoque de vero sensu Scri-
 pturæ quantumvis claro, non poterit esse certus,
 quamdiu de rei veritate dubitare poterit, aut
 quamdiu de eadem ipsi non constet. Nam quam-
 diu de rei veritate non constat, tamdiu nescimus,
 an res cum ratione conveniat, an vero eidem re-
 pugnet; & consequenter etiam tamdiu nescimus,
 an literalis sensus verus sit an falsus. Quæ quidem
 sententia si vera esset, absolute concederem nos
 alio præter lumen naturale indigere ad Scriptu-
 ram interpretandam. Nam fere omnia, quæ in
 Scriptis reperiuntur, deduci nequeunt ex princi-
 piis lumine naturali notis (ut jam ostendimus) ade-
 oque de eorum veritate ex vi luminis naturalis
 nihil nobis constare potest, & consequenter ne-
 que etiam de vero sensu & mente Scripturæ, sed
 ad hoc alio necessariò lumine indigerimus. De-
 inde si hæc sententia vera esset, sequeretur quod
 vulgus, qui ut plurimum demonstrationes igno-
 rat, vel iis vacare nequit, de Scriptura nihil nisi
 ex sola autoritate & testimoniis philosophantium
 admittere poterit, & consequenter supponere de-
 bebant, philosophos circa Scripturæ interpretatio-
 nem errare non posse, quæ sanè nova esset Eccle-
 siæ autoritas, novumque sacerdotum vel Ponti-
 ficum genus, quod vulgus magis irrideret, quam
 veneraretur; & quamvis nostra methodus lin-
 guæ Hebrææ cognitionem exigat, cujus etiam
 studio vulgus vacare non potest, nihil tamen si-
 mile nobis objici potest; nam vulgus Judæorum
 & gentilium, quibus olim Prophetæ & Apostoli

prædicaverunt & scripserunt, linguam Prophetarum & Apostolorum intelligebant, ex qua etiam mentem Prophetarum percipiebant, at non rationes rerum quas prædicabant, quas ex sententia Maimonidæ etiam scire deberent, ut mentem Prophetarum capere possent. Ex ratione igitur nostræ methodi non sequitur necessario vulgus testimonio interpretum acquiescere; ostendo enim vulgus, quod linguam Prophetarum & Apostolorum callebat; at Maimonides nullum ostendet vulgus quod rerum causas intelligat, ex quibus eorum mentem percipiat. Et quod ad hodiernum vulgus attinet, jam ostendimus omnia ad salutem necessaria, quamvis eorum rationes ignorantur, facile tamen in quavis lingua posse percipi, propterea quod adeo communia & usitata sunt, & in hac perceptione, non quidem in testimonio interpretum, vulgus acquiescit; & quod ad reliqua attinet, eandem in his cum doctis sequitur fortunam; sed ad Maimonidæ sententiam revertamur, atque ipsam accuratius examinemus. Primò supponit Prophetas in omnibus inter se convenisse, summosque fuisse Philosophos & Theologos, ex rei enim veritate eos conclusisse vult: atqui hoc falsum esse in cap. II. ostendimus. Deinde supponit sensum Scripturæ ex ipsa Scriptura constare non posse, rerum enim veritas ex ipsa Scriptura non constat (utpote quæ nihil demonstrat, nec res de quibus loquitur per definitiones & primas suas causas docet) quare ex sententia Maimonidæ neque ejus verus sensus ex ipsa constare potest, adeoque neque ab ipsa erit petendus. Atqui hoc etiam falsum esse

ex

ex hoc capite constat : ostendimus enim & ratione & exemplis sensum Scripturæ ex ipsa sola Scriptura constare, & ab ipsa sola, etiam cum de rebus loquitur lumine naturali notis, petendum. Supponit denique nobis licere secundum nostras præconceptas opiniones Scripturæ verba explicare, torquere, & literalem sensum, quamquam perspectissimum sive expressissimum negare, & in alium quemvis mutare. Quam quidem licentiam, præterquam quod ipsa ex diametro iis, quæ in hoc capite & aliis demonstravimus, repugnat, nemo non videt nimiam & temerariam esse : Sed magnam hanc libertatem ipsi concedamus, quid tandem promovet? Nihil sanè, quæ enim indemonstrabilia sunt, & quæ maximam Scripturæ partem componunt, hac ratione investigare non poterimus, neque ex hac norma explicare, neque interpretari : cum contra nostram methodum insequendo, plurima hujus generis explicare & de iis secure differere possumus. Ut jam & ratione, & ipso facto ostendimus : quæ autem sua natura perceptibilia sunt, eorum sensus facile, ut jam etiam ostendimus, ex solo orationum contextu elicitur. Quare hæc methodus plane inutilis est. Adde quod omnem certitudinem, quam vulgus ex sincera lectione, & quam omnes aliam methodum insequendo, de sensu Scripturæ habere possunt, plane iis adimit. Quapropter hanc Maimonidæ sententiam ut noxiam, inutilem, & absurdam explodimus. Quod porro Pharisæorum traditionem attinet, jam supra diximus, eam sibi non constare; Pontificum autem Romanorum authoritatem luculentiori testimonio indigere;

digere; & nulla alia de causa hanc reprobō. Nam si ex ipsa Scriptura eam nobis æquè certò ostendere, ac Judæorum Pontifices olim poterant, nihil me moveret, quod inter Romanos Pontifices reperti fuerint hæretici & impii; cum olim inter Hebræorum Pontifices etiam reperti fuerint hæretici & impii, qui sinistris mediis Pontificatum adepti sunt, penes quos tamen ex Scripturæ mandato summa erat potestas legem interpretandi. Vide Exod. XVII. 11, 12. & XXXIII. 10. & Mal. I. 8. At quoniam nullum tale testimonium nobis ostendunt, eorum autoritas admodum suspecta manet; & ne quis exemplo Pontificis Hebræorum deceptus putet religionem Catholicam etiam indigere Pontifice, venit notandum, quod leges Mosis, quia publica jura Patriæ erant, indigebant necessario, ut conservarentur, autoritate quadam publica: si enim unusquisque libertatem haberet jura publica ex suo arbitrio interpretandi, nulla res publica subsistere posset, sed hoc ipso statim dissolveretur, & jus publicum jus esset privatum. At Religionis longe alia est ratio. Nam quandoquidem ipsa non tam in actionibus externis, quam in animi simplicitate & veracitate consistit, nullius juris neque autoritatis publicæ est. Animi enim simplicitas & veracitas non imperio legum, neque autoritate publica hominibus infunditur, & absolute nemo vi aut legibus potest cogi ut fiat beatus, sed ad hoc requiritur pia & fraterna monitio, bona educatio & supra omnia proprium & liberum judicium. Cum igitur summum jus liberè sentiendi, etiam de Religione, penes unumquemque sit, nec possit concipi aliquem hoc jure decedere posse,

posse, erit ergo etiam penes unumquemque summum jus summaque auctoritas de Religione liberè judicandi, & consequenter eandem sibi explicandi & interpretandi; nam nulla alia de causa summa auctoritas leges interpretandi, & summum de rebus publicis iudicium penes magistratum est, quam quia publici juris sunt: adeoque eadem de causa summa auctoritas religionem explicandi, & de eadem judicandi penes unumquemque erit, scilicet quia uniuscujusque juris est. Longè igitur abest, ut ex auctoritate Pontificis Hebræorum ad leges Patriæ interpretandum posset concludi Romani Pontificis auctoritas ad interpretandam religionem; cum contrà hanc unumquemque maximè habere facilius ex illa concludatur: atque etiam hinc ostendere possumus nostram methodum Scripturam interpretandi optimam esse. Nam cum maxima auctoritas Scripturam interpretandi apud unumquemque sit, interpretandi ergo norma nihil debet esse præter lumen naturale omnibus commune, non ullum supra naturam lumen, neque ulla externa auctoritas; non etiam debet esse adeo difficilis, ut non nisi ab acutissimis Philosophis dirigi possit, sed naturali & communi hominum ingenio & capacitati accommodata, ut nostram esse ostendimus. Vidimus enim eas, quas jam habet difficultates, ortas fuisse ab hominum socordia, non autem ex natura methodi.

CAPUT VIII.

In quo ostenditur Pentateuchon & libros Iosue, Iudicum, Rut, Samuëlis & Regum non esse autographa. Deinde inquitur an eorum omnium Scriptores plures fuerint, an unus tantum, & quinam.

IN præcedenti Capite de fundamentis & principiis cognitionis Scripturarum egimus, eaque nulla alia esse ostendimus, quam harum sinceram historiam. Hanc autem, quanquam apprime necessariam, Veteres tamen neglexisse, vel, si quam scripserint aut tradiderint, temporum injuria periisse, & consequenter magnam partem fundamentorum & principiorum hujus cognitionis intercidisse. Quod adhuc tolerandum esset, si posterius intra veros limites se continuissent, & pauca, quæ acceperant aut invenerant, bona cum fide successoribus suis tradidissent, nec nova ex proprio cerebro excussissent: quo factum est ut Scripturæ historia, non tantum imperfecta, sed etiam mendosior manserit, hoc est, ut fundamenta cognitionis Scripturarum, non tantum pauciora, ut iis integra superstrui possit, sed etiam vitiosa sint. Hæc emendare & communia Theologiæ præjudicia tollere ad meum institutum spectat. At vereor ne nimis sero hoc tentare aggrediar, res enim eò jam ferme pervenit, ut homines circa hoc non patiantur corrigi, sed id quod sub specie religionis amplexi sunt, pertinaciter defendant; nec ullus locus rationi, nisi apud paucissimos (si cum reliquis

com-

comparentur) relictus videtur, adeo late hæc præjudicia hominum mentes occupaverunt. Enitar tamen, remque experiri non desinam, quandoquidem nihil est, cur de hac re prorsus sit desperandum. Ut ea autem ordine ostendam, à præjudiciis circa veros Scriptores Sacrorum Librorum incipiam, & primò de scriptore Pentateuchi: quem fere omnes Mosen esse crediderunt, imo adedò pertinaciter defenderunt Pharisei, ut eum hæreticum habuerint, qui aliud visus est sentire, & hac de causa Aben Hezra, liberioris ingenii Vir, & non mediocris eruditionis, & qui primus omnium, quos legi, hoc præjudicium animadvertit, non ausus est mentem suam apertè explicare, sed rem obscurioribus verbis tantum indicare, quæ ego hîc clariora reddere non verebor, remque ipsam evidenter ostendere; Verba itaque Aben Hezræ, quæ habentur in suis commentariis supra Deuteronomium hæc sunt.

בעבר הירדן וגו' ואם תבין סוד השנים עשר גם
 וכתוב משה והכנעני אז בארץ בהר יהוה יראה
 גם הנה ערשו ערש ברזל הנביר האמת

Ultra Jordanem, &c. modo intelligas mysterium duodecimum, etiam & scripsit Moses legem & Kenanarita tunc erat in terra, in Dei monte revelabitur, tum etiam ecce lectum suum lectum ferreum, tum cognosces veritatem.

His autem paucis indicat simulque ostendit non fuisse Mosen, qui Pentateuchon scripsit, sed alium quempiam, qui longe post vixit, & denique quem Moses scripsit librum, alium fuisse. Ad hæc, inquam, ostendendum, notat I. ipsam Deuteronomii præfationem, quæ à Mose, qui

Jordanem non transiit, scribi non potuit. Notat I I. quod totus liber Moſis deſcriptus fuerit admodum diſerte in ſolo ambitu unius aræ (vide Deuter. xxvii. & Joſuæ viii. 37. &c.) quæ ex Rabbinorum relatione duodecim tantum lapidibus conſtabat; ex quo ſequitur librum Moſis longè minoris fuiſſe molis, quam Pentateuchon: Hoc, inquam, puto authorem hunc ſignificare voluiſſe per *mysterium duodecim*; niſi forte intellexit duodecim illas maledictiones, quæ in prædicto Cap. Deut. habentur, quas fortasſe credidit non fuiſſe in libro legis deſcriptas, idque propterea, quod Moſes præter deſcriptionem legis Levitas inſuper recitare illas maledictiones jubet, ut populum jurejurando ad leges deſcriptas obſervandum adſtringerent. Vel forte ultimum caput Deuteronomii de morte Moſis ſignificare voluit, quod caput duodecim verſibus conſtat. Sed hæc & quæ præterea alii hariolantur, non eſt opus curioſius hic examinare. Notat deinde III. dici in Deuter xxxi. 9. ויכתוב משה את התורה & *ſcripſit Moſes legem*; quæ quidem verba non poſſunt eſſe Moſis, ſed alterius Scriptoris Moſis facta & ſcripta narrantis. Notat IV. locum Genef. xii. 6. ubi narrando, quod Abrahamus terram Kanahitarum luſtrabat, addit Hiſtoricus, quod *Kanahitatum temporis erat in illa terra*: quibus tempus quo hæc ſcripſit, clare ſecludit. Adeoque poſt mortem Moſis, & cum Kanahitæ jam erant expulſi, illaſque regiones non amplius poſſidebant, hæc debuerunt ſcribi; quod idem Aben Hezra ſuper hunc locum commentando etiam hiſ ſignificat.

והכנעני אז בארץ יתכן שארץ כנען תפשה כנען
מִד

מִד אַחַר וְאֵם אֵינּוּ בֶן יִשׁ לֹ סוּד וְהַמִּשְׁכֵּל יְדוּם

& Kanabanitatum erat in illa terra; videtur quod Kanaban (nepos Noë) terram Kanabaita ab alio possessam cepit, quod si non verum est, inest huic rei mysterium, & qui id intelligit, taceat. Hoc est, si Kanaban regiones illas invasit, tum sensus erit, Kanabanitatum jam tum fuisse in illa terra, excludendo scilicet tempus præteritum, quo ab alia natione inhabitabatur. At si Kanaban regiones illas primus coluit (ut ex Genes. x. sequitur) tum Textus tempus præsens, Scriptoris scilicet secludit; adeoque non Mosi, cujus nimirum tempore etiam tum illas regiones possidebant; & hoc est mysterium, quod tacendum commendat. V. Notat quod Gen. xxxii.

14. vocetur mons Morya mons Dei, quod quidem nomen non habuit, nisi postquam ædificationi templi dicatus fuit; at hæc montis electio nondum erat tempore Mosi facta, Moses enim nullam locum à Deo electum indicat, sed contra prædicit Deum locum aliquem mox electurum, cui nomen Dei imponetur. VI. Denique notat, quod Deuter. lxxi. narrationi Og Regis Basan hæc interponantur. Solus Og Rex Basan mansit ex reliquis * gigantibus, ecce quod lectus ejus erat lectus ferreus, is cerze (lectus) qui est in Rabat filiorum Hamon novem cubitos longus, &c. Quæ parenthesis clarissime indicat horum librorum Scriptorem longe vixisse post Mosem, hic enim modus loquendi ejus tantum est, qui res antiquissimas narrat, quique rerum reliquias

• NB. Hebr. רֵפְאִים rephaim significare damnatos, & videtur etiam esse nomen proprium ex Paralip. xx. Et ideo puto hic familiam aliquam significare.

quias ad fidem faciendam indicat; & sine dubio hic lectus tempore primum Davidis, qui hanc urbem subegit, ut in libro 2 Samuël. xii. 30. narratur, inventus est. At non hic tantum, sed paulo etiam infra idem hic Historicus verbis Moſis inſerit *Jair filius Manaffis cepit totam jurisdictionem Argobi usque ad terminum Gesurita, & Mahachaita, vocavitque illa loca suo nomine cum Bassan pagos Jairi usque in hunc diem.* Hæc, inquam, addit Historicus ad explicanda verba Moſis quæ modo retulerat, nempe *& reliquum Gilhad & totum Bassan regnum Og, dedi dimidia tribui Manaffis, tota jurisditio Argobi sub toto Bassan, qua vocatur terra Gigantum.* Noverant procul dubio Hebræi tempore hujus Scriptoris, quinam essent pagi Jairi tribulis Jehudæ, at non nomine jurisdictionis Argobi, nec terræ Gigantum, ideoque coactus est explicare quænam essent hæc loca, quæ antiquitus sic vocabantur, & simul rationem dare, cur suo tempore nomine Jairi, qui tribulis Judæ, non vero Manaffis erat (vid. Paralip. ii. 21. & 22.) insignirentur. His Aben Hezræ sententiam explicuimus, ut & loca Pentateuchi, quæ ad eandem confirmandam adfert. Verum enim vero nec omnia, nec præcipua notavit, plura enim in hisce libris & majoris momenti notandi supersunt. Nempe, I. quod, horum librorum Scriptor de Moſe non tantum in tertia persona loquatur, sed quod insuper de eo multa testetur? Videlicet *Deus enim Moſe locutus est. Deus loquebatur cum Moſe de facie ad faciem. Moſes omnium hominum erat humillimus.* (Num. xii. 3.) *Moſes irâ captus est in duces exercitus* (Numer. xxxi. 14.) *Moſes vir divinus* (Deuterium. xxxiii. 1. *Moſes*

Jes servus Dei mortuus est. Nunquam existit Propheta in Israël sicut Moses, &c. At contra in Deuteronomio tibilex, quam Moses populo explicuerat, quamque scripserat; describitur, loquitur, suaque facta narrat Moses in prima persona; nempe *Deus mihi locutus est* (Deuter. 12. 1, 17. &c.) *Deum precatus sum, &c.* Nisi quod postea historicus in fine libri, postquam verba Moſis retulit, iterum in tertia persona loquendo narrare pergit, quomodo Moſes hanc legem (quam scilicet explicuerat) populo scripto tradidit, eumque novissime monuit & quomodo tandem vitam finierit. Quæ omnia, nempe modus loquendi, testimonia, & ipse totius historiæ contextus plane suadent hos libros ab alio, non ab ipso Moſe fuisse conscriptos. II. Veniſſet etiam notandum, quod in hac historia non tantum narratur, quomodo Moſes obierit, sepultus fuerit, & Hebræis triginta dies in luctum conjecerit, sed quod insuper facta comparatione ejus cum omnibus Prophetis, qui postea vixerunt, dicitur ipsum omnes excelluisse, *Non existit unquam, inquit, Propheta in Israël, sicut Moses, quem Deus noverit de facie ad faciem.* Quod sane testimonium non Moſes ipſus de se, nec alius, qui eum immediate secutus est, sed aliquis, qui multis post sæculis vixit, dare potuit, præſertim quia historicus de præterito tempore loquitur, nempe *nunquam existit Propheta, &c.* Et de sepultura, quod *nemo illam novit in hunc usque diem.* III. Notandum, quod quædam loca non iis indicentur nominibus, quæ vivente Moſe obtinebant, sed aliis, quibus dudum postea insignita sunt. Ut quod Abrahamus *persecutus est hostes usque ad Dan.* (Vide Genes. XIV. 14.)

Quod nomen hæc urbs non obtinuit, nisi longe post mortem Josuæ (Vid. Judic. xv i i i. 29.)
 I V. Quod Historiæ aliquando etiam ultra tempus vitæ Mosis producantur. Nam Exod. xv i. 34. narratur, quod filii Israël comederunt Man quadraginta annos, donec venerunt ad terram habitatam, donec venerunt ad finem terræ Kanahan, nempe usque in tempus, de quo in libro Josuæ v. 12
 In libro etiam Genes. xxxv i. 31. dicitur, *Hi sunt reges, qui regnaverunt in Edom, antequam regnavit rex in filiis Israël:* Narrat sine dubio ibi historicus, quos reges Idumæi habuerint, antequam David eos subegit & præsides in ipsa Idumæa constituit (Vid. 2. Sam. vi. i i. 14.) Ex his itaque omnibus luce meridiana clarius apparet, Pentateuchon non à Mose, sed ab alio, & qui à Mose multis post sæculis vixit, scriptum fuisse: sed si placet attendamus insuper ad libros, quos ipse Moses scripsit, & qui in Pentateucho citantur, ex iis ipsis enim constabit, eos alios, quam Pentateuchon fuisse. Primò itaque constat ex Exod. xv i i. 14. Mosen ex Dei mandato bellum contra Hamalek scripsisse; in quo autem libro, non constat ex illo ipso capite: at Numer. xx i. 12. citatur quidam liber, qui *bellorum Dei* vocabatur, & in hoc sine dubio bellum hoc contra Hamalek, & præterea etiam castrametationes omnes (quas etiam author Pentateuchi Num. xxv i i. 2. testatur à Mose descriptas fuisse) narrabantur. Constat præterea de alio in Exod. xx i v. 4, 7. qui vocabatur *ספר הבית* * *liber pacti*, quem coram Israëlitis legit, quando primum cum Deo pactum

NB. * *ספר* *sepher* Hebraice significare sæpius epistolam, sive chartam.

pactum iniverant: At hic liber five hæc epistola
 pauca admodum continebat; videlicet leges si-
 ve Dei iussa, quæ narrantur ex Exod. xx. 22.
 usque ad cap. xxiv. ejusdem libri, quod nemo
 inficias ibit, qui sano aliquo judicio, & sine par-
 tium studio prædictum caput legerit. Narratur
 enim ibi, quod, simul ac Moses sententiam popu-
 li intellexit de incundo cum Deo pacto, statim
 Dei eloquia & jura scripsit, & matutina luce,
 quibusdam ceremoniis peractis, universæ con-
 cioni pacti incundi conditiones prælegit, quibus
 prælectis & sine dubio ab universa plebe perceptis,
 populus se pleno consensu adstrinxit. Quare tam
 ex temporis brevitate, quo descriptus fuit, quam
 ex ratione pacti incundi sequitur hunc librum ni-
 hil præter pauca ea, quæ modo dixi continuisse.
 Constat denique anno quadragesimo ab exitu Æ-
 gypti Moſen leges omnes, quas tulerat, explicuiſſe
 (Vid. Deuter. i. 5.) populumque de novo
 iisdem obligaviſſe (vide Deuter. xxxix. 14.) &
 tandem librum, qui has leges explicatas, ne-
 vumque hoc pactum continebat, scripsiſſe (vide
 Deuter. xxxi. 9.) & hic vocatus est *liber legis Dei*,
 quem Josua poſtea auxit, narratione ſcilicet pa-
 cti, quo ſuo tempore populus ſe de integro obli-
 gavit, quodque cum Deo tertio inivit (vide Jo-
 ſuæ xxiv. 25, 26.) At quoniam nullum habemus
 librum, qui hoc pactum Moſis, ſimul & pactum
 Joſuæ contineat, neceſſario concedendum hunc
 librum periſſe, vel cum Paraphraſte Chaldaeo
 Jonatane inſaniendum, & verba Scripturæ ad li-
 bitum torquenda: Hic enim hac difficultate motus
 maluit Scripturam corrumpere, quam ignorantiam
 ſuam

suam fateri. Nempe hæc libri Josuæ verba (vide xxiv. 26.) וכתב יהושע את הדברים האלה בספר תורת האלהים *scripsitque Josua hac verba in libro Legis Dei*, Chaldaice sic transtulit וכתב יהושע יתפתגמיה האילן ואצנע עינין בספר אוריתא דיהוה & *scripsit Josua hac verba & custodivit ea cum libro Legis Dei*. Quid cum illis agas, qui nihil vident, nisi quod lubet? quid, inquam, hoc aliud est, quam ipsam Scripturam negare, & novam ex proprio cerebro cudere? Nos igitur concludimus, hunc librum legis Dei, quem Moses scripsit, non fuisse Pentateuchon, sed prorsus alium, quem autor Pentateuchi suo operi ordine inseruit, quod cum ex modò dictis, tum ex jam dicendis evidentissime sequitur. Nempe cum in Deuteronomii loco jam citato narratur, quod Moses legis librum scripsit, addit historicus, quod Moses eum sacerdotibus tradidit, & quod præterea eos jusserit, ut ipsum certo tempore omni populo prælegerent: quod ostendit, hunc librum longe minoris molis fuisse, quam Pentateuchon; quandoquidem in una concione ita perlegi poterat, ut ab omnibus intelligeretur: nec hic prætereundum, quod ex omnibus libris, quos Moses scripsit, hunc unum secundi pacti & Canticum (quod postea etiam scripsit, ut id universus populus edisceret) religiosè servare & custodire jusserit. Nam quia primo pacto non nisi præsentibus, qui aderant, obligaverat, at secundo omnes etiam eorum posteros (vide Deuter. xxix. 14, 15.) ideo hujus secundi pacti librum futuris sæculis religiosè servandum jussit, & præterea

etiam,

etiam, ut diximus, Canticum, quod futura sæcula potissimum respicit: cum itaque non constet Mo- sen alios, præter hos libros scripsisse, & ipse nul- lum alium, præter Libellum legis cum Cantico posteritati religiose servandum mandaverit, & de- nique plura in Pentateucho occurrant, quæ à Mo- se scribi non potuerunt, sequitur neminem cum fundamento, sed omninò contra rationem affir- mare Mo sen autorem esse Pentateuchi. At hîc ali- quis forsân rogabit, num Moses præter hæc non etiam scripserit leges, cum ipsi primum revela- rentur? hoc est, an spatio quadraginta annorum nullas legum, quas tulerat, scripserit, præter pau- cas illas, quas in primi pacti libro contentas fuisse dixi? sed ad hæc respondeo, quamvis concederem rationi consentaneum videri, quod Moses eo ipso tempore & loco, quo leges communicare conti- git, eo etiam easdem scripserit, nego tamen nobis hac de causa licere hoc affirmare; supra enim o- stendimus nobis de similibus nihil esse statuendum, nisi id quod ex ipsa Scriptura constat, aut quod ex solis ipsius fundamentis legitimâ consequentiâ eli- citur, at non ex eo, quod rationi consentaneum vi- detur. Adde quod nec ipsa ratio nos cogat hoc sta- tuere. Nam forsân senatus Mo sis edicta populo scri- pta communicabat, quæ postea historicus collegit, & historię vitæ Mo sis ordine inseruit. Atque hæc de quinque libris Mo sis: nunc tempus est ut reliquos etiam examinemus, Josuæ librû similibus etiam ra- tionibus ostenditur nō esse autographon: alius enim est, qui de Josua testatur, quod ejus fama fuerit per totam tellurem (vide VII. I.) quod nihil eorum omiserit, quæ Moses præceperat (vide vers. ult.

viii. vers. ult. & Cap. xi. 15.) quod fenerit, omnesque in concionem vocaverit, & quod tandem animam egerit. Deinde etiam quedam narrantur, quæ post ipsius mortem contigerunt. Videlicet quod post ejus mortem Israelitæ Deum coluerunt, quadridu senes, qui ipsum noverant, vixerunt. Et xvi. 10. quod (Ephraim & Manasse) non expulerunt *Kanhanitas habitantes in Gazzer, sed (addit) quod Kanhanita inter Ephraim habitavit usque in hunc diem, & fuit tibetarius.* Quod idem ipsum est, quod libro Judicum cap. i. narratur, & modus etiam loquendi *in hunc usque diem* ostendit Scriptorem rem antiquam narrare. Huic etiam confirmatis est Textus xv. vers. ult. de filiis Jehudæ, & historia Kalebi, ex vers. 13. ejusd. cap. Et casus ille etiam, qui xxii. ex vers. 10, &c., narratur de duabus tribubus & dimidia, quæ aram ultra Jordanem ædificaverunt, post mortem Josuæ contigisse videretur: quando quidem in tota illa historia nulla Josuæ fit mentio, sed solus populus bellum gerere deliberat, legatos mittit, eorumque responsum expectat & tandem approbat. Denique ex cap. x. 14. evidenter sequitur hunc librum multis post Joluam sæculis scriptum fuisse: Sic enim testatur, *nullus alius, sicuti ille dies, fuit nec antea neque postea, quo Deus (ita) obediret cuiquam, &c.* Si quem igitur librum Josua unquam scripsit, fuit sane ille, qui x. 13. in hac eadem scilicet historia citatur. Librum autem Judicum neminem sanæ mentis sibi persuadere credo ab ipsis Judicibus esse scriptum: epilogus enim totius historiae qui habetur cap. i. i. clare ostendit, eum totum ab uno solo Historico scriptum fuisse. Deinde

quia

quia ejus Scriptor sæpe monet quod illis temporibus nullus erat Rex in Israël, non dubium est, quin scriptus fuerit, postquam imperium reges obtinuerant. Circa Samuëlis libros non etiam est, cur diu moremur, quandoquidem historia longe post ejus vitam producitur. Hoc tamen tantum notari velim, hunc librum etiam multis post Samuëlem sæculis scriptum fuisse. Nam Sam: 1. IX. vers. 6. Historicus per Parenthesin monet, *antiquitus in Israël sic dicebat quisque quando ibat ad consulendum Deum, age eamus ad videntem, nam qui hodie propheta, antiquitus videns vocabatur.* Libri denique Regum ut ex iisdem constat, decerpti sunt ex libris rerum Salomonis (vide 1. Reg. XI. 5.) Chronicorum Regum Jehudæ (vide cap. XIV. 19, 29. ejusdem) & Chronicorum Regum Israël. Concludimus itaque omnes hos libros, quos huc usque recensuimus, esse apographa, resque in iis contentas ut antiquas enarrari. Si jam ad connexionem & argumentum horum omnium librorum attendamus, facile colligemus eos omnes ab uno eodemque Historico scriptos fuisse, qui Judæorum antiquitates ab eorum prima origine usque ad primam Urbis vastationem scribere voluit. Hi enim libri ita invicem connectuntur, ut ex hoc solo dignoscere possimus, eos non nisi unam unius Historici narrationem continere. Nam simulac Mosis vitam narrare desinit, ad historiam sic transit, & *contigit postquam mortuus est Moses servus Dei, ut Deus diceret Josua, &c.* Et hac morte Josuæ finita, eadem transitione & conjunctione historiam Judicum incipit, nempe, *Et contigit, postquam mortuus est Josua, ut filii Israël*

à Deo quærent, &c. Et huic libro, tanquam appen-
dicem, librum Rut sic annectit. *Et contigit iis diebus,*
quibus Iudices judicabant, ut fames esset in illa terra. Cui
etiam eodem modo librum primum Samuëlis an-
nectit, quo finito solitâ sua transiitione ad secun-
dum pergit; & huic, historiâ Davidis nondum
finita, librum primum Regum jungit, & histori-
am Davidis narrare pergens, tandem huic eadem
conjunctione librum secundum annectit. Con-
textus deinde & ordo historiarum etiam indicat
unum tantum fuisse Historicum qui certum sibi
scopum præfixit: incipit enim primam nationis
Hebrææ originem narrare, deinde ordinè dicere,
qua occasione & quibus temporibus Moses leges
tulerit, ipsisque multa prædixerit: Deinde quomo-
do secundum Mosis prædictiones terram promif-
sam (vide Deuter. VII.) invaserint, eâ vero pos-
sessâ legibus valedixerant (Deuter. XXXI. 16) in-
deque ipsos multa mala consequuta sunt (eiusd. V.
37.) Quomodo deinde Reges eligere voluerunt
(Deut. XVII. 14.) qui etiam prout leges cura-
verant, ita res ipsis prospere vel infeliciter cesser-
ant (Deuter. XXV. 11. 36. & vers. ult.) do-
nec tandem imperii ruinam, sicuti ipsam Moses
prædixerat, narrat. Reliqua autem, quæ ad con-
firmendam legem nihil faciunt, vel prorsus silentio
mandavit, vel lectorem ad alios historicos ablegat.
Omnes igitur hi libri in unum conspirant, nempe
dicta & edicta Mosis docere, eaque per rerum e-
ventus demonstrare. Ex his igitur tribus simul con-
sideratis, nempe simplicitate argumenti horum om-
nium librorum, connexionem, & quod sint apo-
grapha multis post sæculis à rebus gestis scripta,
conclu-

concludimus, ut modo diximus, eos omnes ab uno solo Historico scriptos fuisse; quisnam autem is fuerit, non ita evidenter ostendere possum, suspicor tamen ipsum Hefdram fuisse, & quaedam non levia concurrunt ex quibus conjecturam facio. Nam cum Historicus (quem jam scimus unum tantum fuisse) historiam producat usque ad Jojachini libertatem, & insuper addat ipsum Regis mensē accubuisse tota ejus vita (hoc est vel Jojachini vel filii Nebucadnesoris, nam sensus est planē ambiguus) hinc sequitur eum nullum ante Hefdram fuisse. At Scripturā de nullo, qui tum floruit, nisi de solo Hefdra testatur (vide Hefdrę VI I. 10.) quod ipse suum studium applicuerit ad quærendam legem Dei, & adornandam, & quod erat Scriptor (ejusdem Cap. vers. 6.) promptus in Lege Moſis. Quare nullum præter Hefdram suspicari possum fuisse, qui hos libros scripserit. Deinde in hoc de Hefdra testimonio videmus, quod ipse non tantum studium adhibuerit ad quærendam legem Dei, sed etiam ad eandem adornandam, & in Nehemię VI I I. 9. etiam dicitur, *quod legerunt librum legis Dei explicatum, & adhibuerunt intellectum & intellexerunt Scripturam.* Cum autem in Deuteronomii libro, non tantum liber legis Moſis, vel maxima ejus pars contineatur, sed insuper multa ad pleniorē explicationem inserta reperiantur, hinc conjicio librum Deuteronomii illum esse librum legis Dei ab Hefdra scriptum, adornatum & explicatum, quem ruri legerunt. Quod autem in hoc libro Deuteronomii multa per parenthesis ad pleniorē explicationem inferantur, duo de hac re

exempla ostendimus, cum sententiam *Aben Hez-*
rae explicaremus, cujus notæ plura alia reperiri-
 tur, ut *Exem. Gr. in Cap. II. 12. & in Sehir*
habitaverunt Horitæ antea, filii autem Hefau eos expule-
rant & à suo conspectu deleverunt, & loca eorum habita-
verunt, sicuti Israël fecit in terra sua hereditatis quam
Deus ipsi dedit. Explicat scilicet vers. 3. & 4. ejus-
 dem Cap. nempe quod montem *Sehir*, qui filiis
Hefau hereditate venerat, ipsi eum non inhabita-
 tum occupaverunt, sed quod ipsum invaserunt,
 & *Horitas*, qui ipsum prius inhabitabant, inde,
 sicuti *Israëlitæ* post mortem *Mosis Kenahanitas*,
 deturbaverunt & deleverunt. Per parenthesis
 etiam inseruntur verbis *Mosis* x. 6. 7. 8. & 9.
 nemo enim non videt quod vers. 8. qui incipit in
 illo tempore separavit *Deus* tribum *Levi*, necessario
 debeat referri ad vers. 5. non autem ad mortem
Aharonis, quam nulla alia de causa *Hezras* hic
 inseruisse videtur, quam quia *Moses* in hac narra-
 tione vituli, quem populus adoraverat, dixerat
 (vide *Cap. ix. 20.*) se *Deum* pro *Aharone* oravisse.
 Explicat deinde quod *Deus* eo tempore, de
 quo *Moses* hic loquitur, tribum *Levi* sibi elegit, ut
 causam electionis & cur *Levitæ* in partem hære-
 ditatis non fuerint vocati, ostenderet, & hoc fa-
 cto pergit verbis *Mosis* filium historię persequi.
 His adde libri præfationem & omnia loca quæ de
Mose in tertia persona loquuntur: & præter hæc
 alia multa, quæ jam à nobis dignosci nequeunt,
 sine dubio, ut facilius ab hominibus sui ævi per-
 ciperentur, addidit, vel aliis verbis expressit:
 Si, inquam ipsum *Mosis* librum legis haberemus,
 non dubito, quin tam in verbis, quam in ordine,
 & rationi-

& rationibus præceptorum magnam discrepantiam reperiremus: Dum enim solum Decalogum hujus libri cum Decalogo Exodi (ubi ejus historia ex professo narratur) confero, eum ab hoc in his omnibus discrepare video: quartum enim præceptum non tantum alio modo imperatur, sed insuper multo prolixius extenditur: ejus autem ratio ab ea, quæ in Decalogo Exodi adfertur, toto cælo discrepat. Denique ordo, quo hic decimum præceptum explicatur, etiam alius est, quam in Exodo. Hæc igitur cum hic, tum in aliis locis, jam dixi ab Hezra facta existimo; quia is legem Dei hominibus sui temporis explicuit; atque proinde hunc esse Librum Legis Dei ab ipso ornata & explicata: & hunc librum omnium, quos ipsum scripsisse dixi, primum fuisse puto; quod hinc conjicio; quia Leges Patriæ continet, quibus populus maxime indiget: & etiam quia hic liber antecedenti nulla conjunctione, ut reliqui omnes, annectitur, sed soluta oratione incipit, *Hæc sunt verba Moysi &c.* At postquam hunc absolvit & populum leges edocuit, tum studium adhibuisse credo ad integram historiam Hebrææ nationis describendam, à mundo scilicet condito usque ad suam Urbis vastationem; cui hunc Librum Deuteronomii, suo loco inseruit; & forte ejus primos quinque libros nomine Moysi vocavit, quia in iis præcipue ejus vita continetur & nomen à portiore sumpsit: Et hac etiam de causa sextum nomine Josuæ; septimum Judicum; octavum Ruth; nonum & forte etiam decimum Samuëlis; & denique undecimum & duodecimum Regum appellavit. An verò Hezras huic operi ultimam manum

nam imposuerint, idque, ut desiderabat, perfecit, de eo vide sequens Caput.

CAPUT IX.

De iisdem Libris alia inquiruntur, nempe an Hesdras iis ultimam manum imposuerit: & deinde utrum notæ marginales, quæ in Hebræis codicibus reperiantur, varia fuerint lectiones.

Quamvis superior disquisitio de verorum librorum Scriptore juret ad eorundem perfectam intelligentiam facile colligitur ex solis ipsis locis, quæ ad nostram de hac re sententiam confirmandam attulimus, quæque absque ea unicuique deberent obscurissima videri. Verum præter Scriptorem alia animadvertenda in ipsis libris supersunt, quæ communis superstitionis vulgus deprehendere non sinit. Horum præcipuum est, quod Hesdras (cum pro Scriptore prædictorum librorum habebatur, donec aliquis alium certiores ostendat) narrationibus in hisce libris contentis ultimam manum non imposuit, nec aliud fecit, quam historias ex diversis scriptoribus colligere, & quandoque non nisi simpliciter describere, atque eas nondum examinatas neque ordinatas posteris reliquit. Quæ autem causæ impediverint (nisi fortè intempestiva mors) quominus hoc opus omnibus suis numeris adimpleret, nequeo conjicere. At re ipsa quamvis antiquis Hebræorum historicis destituti simus, ex paucissimis tamen eorum fragmentis, quæ habemus, evidentissime constat. Nam historia Hiskiz ex lib. 2. Regum xviii. 17. ex relatione Esaiæ prout ipsa reperta

reperita est scripta, in Chronicis Regum Judæ descripta est: hanc namque totam in libro Esaiæ; qui in Chronicis Regum Judæ continebatur (vide libr. 2. Paralip. xxxi i. vers. penult.) iisdem, quibus hinc, verbis narratam legimus, exceptis tantum paucissimis, ex quibus tamen nihil aliud concludi potest, quam quod hujus Esaiæ narrationis variæ lectiones repertæ fuerint, nisi quis mallet in his etiam mysteria somniare. Deinde etiam capitulum ultimum hujus libri in Jeremiæ cap. ultimo. 39. & 40. continetur. Præterea 2. Samuel cap. vii. in libr. 1. Paralip. cap. xvi i. descriptum reperimus: at verba variis in locis adeo mirifice mutata deprehenduntur, ut facillimè dignoscatur, hæc duo capita ex duobus diversis exemplaribus historiæ Natanis desumpta esse. Denique Genealogia Regum Judæ, quæ habetur Gen. xxxvi ex vers. 30. iisdem etiam verbis in libr. 2. Paralip. i. deducitur, cum tamen hujus libri authorem ea, quæ narrat, ex aliis historicis sumxisse constat, non vero ex his duodecim libris, quos Hezræ tribuimus. Quare non dubium est, quin si ipsos haberemus historicos, res ipsa directe constaret: sed quia iisdem, ut dixi, destituti sumus, id nobis tantum restat, ut ipsas historias examinemus; nempe eatum ordinem & connexionem, variam repetitionem, & denique in annorum computatione discrepantiam, ut de reliquis judicare possimus. Eas itaque vel saltim præcipuas perpendamus; & primò illam Judæ & Tamar, quam Genes. xxxviii. historicus sic narrare incipit. *Contigit autem in illo tempore, ut Iudas à suis fratribus discederet.* Quod tempus necessario referendum est ad aliud de quo immediate loquutus

tus est: at ad id, de quo in Gen. immediate agitur, minime referri potest. Ab eo enim, nempe à quo Josephus in Ægyptum ductus fuit, usque quo Jacobus Patriarcha cum tota familia eò etiam profectus est, non plus, quam viginti duos annos numerare possumus; nam Josephus cum à fratribus venderetur, septendecim annos natus erat, & cum à Pharaone è carceribus vocari juberetur, triginta: quibus si addantur septem anni fertilitatis & duo famis, conficiunt simul viginti duos annos. Atqui hoc temporis intervallo nemo concipere poterit tot res contingere potuisse. Nempe quod Juda tres libros ex unica uxore, quam tum duxit, unum post alium procreaverit, quorum major natus, ubi per ætatem licuit, Tamar in uxorem duxit, eò vero mortuò secundus eam in matrimonium recepit, qui etiam obiit, & quod dudum postquam hæc acta sunt, ipse Judas cum ipsa nuru Tamar ignarus rem habuerit, ex qua iterum duos, uno tamen partu, liberos acceperit, quorum etiam unus intra prædictum tempus factus est parens. Cum igitur hæc omnia non possunt referri ad illud tempus de quo in Genesi, referendum necessario est ad aliud de quo immediate in alio libro agebatur; ac proinde Hezras hanc etiam historiam simpliciter descripsit, eamque nondum examinatam reliquis inseruit. At non tantum hoc caput, sed totam Josephi & Jacobi historiam ex diversis historicis decerptam & descriptam esse necessario fatendum est, ad duo parum sibi constare videmus. Gen. enim XLV I I. narrat quod Jacob cum primum Pharaonem ducento Josepho salutavit, annos 130. natus

tus erat, à quibus si auferantur viginti duo, quos propter Josephi absentiam in mare transiegit, & præterea septemdecim ætatis Josephi cum venderetur, & denique septem, quos propter Rachellem servavit, reperietur ipsum perfectissimæ ætatis fuisse, octoginta scilicet & quatuor annorum cum Leam in uxorem duceret, & contra Dinam vix septem fuisse annorum, cum à Sechemo vim passa est, Simeon autem & Levi vix duodecim & undecim, cum totam illam civitatem deprædati sunt, ejusque omnes cives gladio confecerunt. Nec hic opus habeo omnia Pentateuchi recensere, si quis modo ad hoc attenderit, quod in hisce quinque libris omnia præcepta scilicet & historiae promiscue sine ordine narrentur, neque ratio temporum habeatur, & quod una eademque historia sæpe, & aliquando diversimode repetatur, facile dignoscet hæc omnia promiscue collecta, & coacervata fuisse, ut postea facilius examinarentur, & in ordinem redigerentur. At non tantum hæc quæ in quinque libris, sed etiam reliquæ historiae usque ad vastationem urbis, quæ in reliquis septem libris continentur, eodem modo collectæ sunt. Quis enim non videt, in Judicum cap. II. ex vers. 6. novum historicum adferri (qui res à Josua gestas etiam scripserat) ejusque verba simpliciter describi. Nam postquam historicus noster in ult. cap. Josuæ narravit, quod ipse mortem obierit, quodque sepultus fuerit & in primo hujus libri narrare ea promiserit quæ post ejusdem mortem contigerunt, qua ratione, si filium suæ historiae sequi volebat, potuisset superioribus annectere, quæ hic de ipso Josua narrare incipit. Sic etiam

triam Samuelis capita **xxii. xviii.** &c ex alijs
 historico desumpta sunt, qui aliam causam sentiebant
 fuisse; cur David aulam Saulis frequentare inceperit,
 longe diversam ab illa, quæ in cap. **xvi.** libri
 ejusdem narratur: non enim sensit quod David
 ex consilio servorum à Saulo vocatus ipsum adiit
 (ut in cap. **xvi.** narratur.) sed quod casu à patre
 ad fratres in castra missus Saulo ex occasione victo-
 riæ, quam contra Philistæum Goliath habuit, tum
 demum innotuit, & in aula detentus fuit. Idem de
 cap. **xxvi.** ejusdem libri suspicor, quod nimirum
 historicus eandem ibi historiam; quæ cap. **xxv.**
 habetur, secundum opinionem alterius narrare
 videatur. Sed hoc missum facio, & ad annorum
 computationem examinandam pergo libri **i.** Regum
 cap. **vi.** dicitur, quod Salomon templum ædificavit
 anno 480. ab Ægypti exitu, at ex historiis
 ipsi longe majorem numerum concludimus. Nam

Annos

Mosès populum in desertis gubernavit	— —	40
Josue qui centum & decem annos vixit non plus tribuuntur ex Josephi & aliorum sen- tentia quam	— — — —	26
Kusan Rishgataim populum in ditione tenuit	—	9
Hotniel filius Kenaz judicavit	— — — —	40
Heglon Rex Moabi imperium in populum te- nuit	— — — —	18
Ehud & Samgar eundem judicaverunt	— — — —	80
Jachin Rex Kanabani populum iterum in di- tione tenuit	— — — —	20
Quievit postea populus	— — — —	40
Fuit deinde in ditione Midiani	— — — —	7
		Tempore

(171.)

Tempore Gidehonia transegit in libertate	—	40
Sub imperio autem Abimelechi	—	3
Tola filius Puæ judicavit	—	23
Jair autem	—	22
Populus iterum in ditione Philistæorum & Hamonitarum fuit	—	18
Ieptah judicavit	—	6
Abzai Berlehemita	—	7
Elon Sebulonita	—	10
Habdan Pirhatorita	—	8
Populus fuit iterum in ditione Philistæorum	—	40
Samson judicavit	—	20
Heli autem	—	40
Fuit iterum populus in ditione Philistæorum antequam à Samuële liberaretur	—	20
David regnavit	—	40
Salomon antequam templum ædificavit	—	4

Atque hi omnes additi numerum conficiunt annorum ————— 580.

Quibus deinde addendi sunt anni illius sæculi quo post mortem Josuæ Respublica Hebræorum floruit, donec à Kufam Rishgataim subacta fuit, quorum numerum magnum fuisse credo, non enim mihi persuadere possum, quod statim post mortem Josuæ omnes, qui ejus portenta viderant, uno momento perierunt, nec quod eorum successores actu & ictu legibus valedixerunt, & ex summa virtute in summam nequitiam & socordiam lapsi sunt, nec denique quod Kufan

N

Rishga-

Rishgataim eos dictum factum subegit. Sed cum horum singula ætatem fere requirant, non dubium est quin Scriptura cap. 11. 7. 9. 10. libri Judicum historias multorum annorum comprehenderit, quas silentio transmisit. Sunt præterea addendi anni quibus Samuël fuit Judex, quorum etiam numerus in Scriptura non habetur. Sunt deinde addendi anni Regni Saulis, quos in superiore computatione omisi, quia ex ejus historia non satis constat, quot annos regnaverit; dicitur quidem 1. Samuëlis xiii. 1. eundem duos annos regnavisse, sed & ille textus truncatus est, & ex ipsa historia majorem numerum colligimus, Quod textus truncatus sit, nemo qui Hebræam linguam vel à primo limine salutavit, dubitare potest. Sic enim incipit בן שנה שאול במלכו ושת' *annum natus erat Saul cum Regnaret & duos annos regnavit supra Israël.* Quis, inquam, non videt numerum annorum ætatis Saulis cum regnum adeptus esset, omissum esse? At quod ex ipsa historia major numerus concluditur, credo neminem etiam dubitare. Nam ejusdem libri xxvii. 7. habetur, quod David apud Philistæos, ad quos propter Saulum confugit, moratus fuit unum annum & quatuor menses: quare, ex hac computatione reliqua spatia octo mensium contingere debuerunt, quod neminem credere existimo. Josephus saltem in fine libri sexti antiquitatum textum sic correxit. *Regnavit itaque Saul Samuële vivente annos decem & octo, moriente autem alios duos.* Quia tota hæc historia cap. xiii. nullo modo cum antecedentibus convenit. In fine cap. vii. narratur quod

quod Philistæi ab Hebræis ita debellati fuerunt, ut non fuerint ausi vivente Samuële terminos Israëlitis ingredi; at hic, quod Hebræi (vivente Samuële) à Philistæis invaduntur, à quibus ad tantam miseriam & paupertatem redacti fuerant, ut armis, quibus se defendere possent, destituerentur, & insuper mediis eadem conficiendi. Sudarem sane satis, si omnes has historias, quæ in hoc primo libro Samuëlis habentur, ita conarer conciliare, ut omnes ab uno historico descriptæ & ordinatæ viderentur. Sed ad meum propositum revertor. Anni itaque regni Saulis superiori computationi sunt addendi. Denique annos anarchiæ Hebræorum etiam non numeravi, quia non constant ex ipsa Scriptura. Non, inquam, mihi constat tempus, quo illa contigerint, quæ ex cap. xvii. usque ad finem libri Judicum narrantur. Ex his itaque clarissime sequitur, veram annorum computationem neque ex ipsis historiis constare, neque ipsas historias in una eademque convenire, sed valde diversas supponere. Ac proinde fatendum has historias ex diversis scriptoribus collectas esse, nec adhuc ordinatas neque examinatas fuisse. Nec minor videtur fuisse circa annorum computationem discrepantia in libris Chronicorum Regum Judæ & libris Chronicorum Regum Israëlitis. In Chronicis enim Regum Israëlitis habebatur, quod Jehoram filius Aghabi regnare incepit anno secundo regni Jehorami filii Jehosaphat (vide libri 2. Regum I. 17.) At in Chronicis Regum Judæ, quod Jehoram filius Jehosaphat regnare incepit anno quinto regni Jehorami filii Aghabi (vide v. 1. 1. 16. ejusdem libri) Et si quis præterea historias

libri Paralip. conferre velit cum historiis librorum Regum, plures similes discrepantias inveniet, quas hic non opus habeo recensere, & multo minus authorum commenta, quibus has historias conciliare conantur. Rabini namque plane delirant. Commentatores autem, quos legi, somniant, fingunt & linguam denique ipsam planè corruptunt. Exempli Gratia cum in libr. 2. Paralipp. dicitur annos quadraginta duos natus erat Aghazia cum regnaret: fingunt quidam hos annos initium capere à regno Homri, non autem à natiuitate Aghazix: quod si possent ostendere intentum authoris librorum Paralip. hoc fuisse, non dubitaverim affirmare, eundem loqui nescivisse. Et ad hunc modum plura alia fingunt, quæ si vera essent, absolute dicerem antiquos Hebræos & linguam suam, & narrandi ordinem plane ignoravisse, nec ullam rationem neque normam Scripturas interpretandi agnoscerem, sed ad libitum omnia fingere liceret. Si quis tamen putat, me hic nimis generaliter nec satis cum fundamento loqui, ipsum rogo, ut hoc agat, & nobis ostendat certum aliquem ordinem in hisce historiis, quem historici in Chronologicis sine peccato imitari possent, & dum historias interpretatur & conciliare conatur, phrasas & modos loquendi, & orationes disponendi, & contexendi adeo strictè observet, atque ita explicet, ut eos secundum suam explicationem in scribendo imitari etiam possimus: quod si præstiterit, manus ipsi statim dabo & erit mihi magnus Apollo; nam fateor, quamvis diu quæsiverim, me nihil tamen unquam simile invenire potuisse: Quin addo me nihil

hic scribere, quod dudum & diu meditatam non habuerim, & quanquam à pueritia opinionibus de Scriptura communibus imbutus fuerim, non tamen potui tandem hæc non admittere. Sed non est cur circa hæc lectorem diu detineam & ad rem desperatam provocem, opus tamen fuit rem ipsam proponere, ut meam mentem clarius explicarem: ad reliqua igitur, quæ circa fortunam horum librorum notanda suscepi, pergo. Nam venit præter ea, quæ modo ostendimus, notandum, quod hi libri ea diligentia à Posteris servati non fuerint, ut nullæ mendæ irrepererint; plures enim dubias lectiones animadverterunt antiquiores Scribæ, & præterea aliquot loca truncata, non tamen omnia; an autem mendæ talis notæ sint, ut lectori magnam moram injiciant, de eo jam non disputo; credo tamen eas levioris esse momenti, iis saltem qui Scripturas liberiore judicio legunt, & hoc certò affirmare possum, me nullam animadvertisse mendam, nec lectionum varietatem circa moralia documenta, quæ ipsa obscura aut dubia reddere possent. At plerique nec in reliquis aliquod vitium incidisse concedunt; sed statuunt Deum singulari quadam providentia omnia in Biblia incorrupta servasse: varias autem lectiones signa profundissimorum mysteriorum esse dicunt, idem de asterismis qui in medio paragrapho 28 habentur, contendunt, imo in ipsis apicibus literarum magna arcana contineri. Quod sane an ex stultitia & anili devotione, an autem ex arrogantia & malitia, ut Dei arcana soli habere crederentur, hæc dixerint, nescio, hoc saltem scio, me nihil quod arcanum redoleat, sed rantum puer-

riles cogitationes apud istos legisse. Legi etiam & insuper novi nugatores aliquos Kabbalistas, quorum insaniam nunquam mirari satis potui. Quod autem mendæ, uti diximus, irrepsert, nomen sani iudicii dubitare credo, qui textum illum Sauli (quam jam ex Libri 1. Samuëlis x i i i. 1. allegavimus) legit & etiam 2. Samuël vi. 2. nempe *Et surrexit & ivit David & omni populus, qui ipsi aderat, ex Iuda, ut in da auferrent arcam Dei.* Nemo hic etiam non videre potest locum, quo ierant, nempe Kirjat Jeharim, unde arcam auferrent, esse omissum: nec etiam negare possumus, quod 2. Samuëlis x i i i. 37. perturbatus & truncatus sit, scilicet. *Et Absalom fugit ivitque ad Ptolomeum filium Hamibud Regem Gesur, & lucis filium suum omnibus diebus, & Absalom fugit ivitque Gesur mansuque ibi tres annos.* Et ad hunc modum scio me antehac alia notavisse, quæ impresentiarum non occurrunt. Quod autem notæ marginales, quæ in Hebræis Codicibus passim inveniuntur, dubiæ fuerint lectiones, nemo etiam dubitare potest, qui attendit, quod pleræque ex magna literarum Hebraicarum similitudine inter se ortæ sint. Nempe ex similitudine quam habet כ Kaf cum ב Bet, י Jod cum ו Vau, ד Dalet cum ר Res &c. E. G. ubi lib. 2. Sam. v. vers. penult. scribitur & in eo (tempore) quo audies habetur in margine כשמעך cum audies & Jud. x x i. 22. והיה לרוב & quando earum patres vel fratres in multitudine (h. e. sæpe) ad nos venerint &c. habetur in margine לרב ad litigandum. Et ad hunc modum permultæ deinde etiam ortæ sunt ex usu literarum, quas Quiescentes vocant

cant, quarum nimirum pronuntiatio sæpissime
 nulla sentitur, & promiscuè una pro alia sumitur.
 Ex. Gr. Levit. xxv. 27. scribitur וְקַם הַבַּיִת
 אֲשֶׁר בְּעֵד אֲשֶׁר לֹא חוֹמָה & confirmabitur domus
 qua est in civitate cui non est murus, in margine autem
 habetur חוֹמָה לֹא אֲשֶׁר לֹא חוֹמָה cui est murus &c. At quam-
 vis hæc per se satis clara sint, libet rationibus quo-
 rundam Pharisæorum respondere, quibus persua-
 dere conantur notas marginales ad aliquod myste-
 rium significandû ab ipsis librorum sacrorum Scri-
 ptoribus appositæ vel indicatæ fuisse. Harum pri-
 mam, quæ quidem me parum tangit, sumunt ex
 usu legendi Scripturas: si, inquit, hæ notæ appo-
 sitæ sunt propter lectionum varietatem, quas po-
 steri decidere non potuerunt, cur ergo usus in-
 valuit, ut sensus marginalis ubique retineatur? cur,
 inquit, sensum, quem retinere volebant, in
 margine notaverunt? debuerant contra ipsa vo-
 lumina scribere, prout legi volebant, non autem
 sensum & lectionem, quam maxime probabant,
 in margine notare. Secunda vero ratio & quæ ali-
 quam speciem præ se ferre videtur, ex ipsa rei na-
 tura sumitur. Nempe quod mendæ non datâ ope-
 râ, sed casu in Codices irreperunt, & quod ita fit,
 varie contingit. At in quinque libris semper no-
 men וַיְהִי puella, uno tantum excepto loco, de-
 fectivum contra regulam Grammatices sine litera
 ה he scribitur, in margine verò rectè secundum
 regulam Grammatices universalem. An hoc etiam
 ex eo, quod manus in describendo erravit, con-
 tingerit? quo fato id fieri potuit, ut calamus sem-
 per, quotiescunque hoc nomen occurreret, fe-
 stinaret? deinde hunc defectum facile & sine scrupulo

pulo ex regulis Grammatices supplere & emendare potuissent. Igitur cum hæc lectiones casu non contigerint, nec tam clara vitia correxerint, hinc concludunt, hæc certo consilio à primis Scriptoribus facta fuisse, ut iis aliquid significarent. Verum his facile respondere possumus, nam quod exusu, qui apud eos invaluit, argumentantur, nihil moror, nescio quid superstitio suadere potuit, & forte inde factum est, quia utramque lectionem, æque bonam seu tolerabilem æstimabant, ideoque, ne earum aliqua negligeretur, unam scribendam & aliam legendam voluerunt. Timebant scilicet in re tanta iudicium determinare, ne incerti falsam pro vera eligerent, ideoque neutrum alterutri præponere voluerunt, quod absolutè fecissent, si unam solam scribere & legere iussissent. Præsertim cum in sacris voluminibus notæ marginales non scribantur: vel forte inde factum est, quia quædam, quamvis recte descripta, aliter tamen legi, prout scilicet in margine notaverant, volebant. Ideoque universaliter instituerunt, ut Biblia secundum notas marginales legerentur. Quæ causa autem Scribas moverit, quædam expresse legenda in margine notare, jam dicam, nam non omnes marginales notæ dubiæ sunt lectiones, sed etiam quæ ab usu remota erant notaverunt. Nempe verba obsoleta, & quæ probati illius temporis mœurs non sinebant in publica concione legi. Nam antiqui Scriptores malitiâ privati, nullis aulicis ambagibus, sed res propriis suis nominibus indicabant. At postquam malitia & luxus regnavit, illa quæ sine obscenitate ab antiquis dicta sunt,

sunt, in obscenis haberi inceperunt. Hac autem de causa Scripturam ipsam mutare non erat opus, attamen ut plebis imbecillitati subvenirent, introduxerunt, ut nomina coitus & excrementorum honestius in publico legerentur, videlicet sicuti ipsa in margine notaverunt. Denique quicquid fuerit, cur usu factum fuerit, ut Scripturas secundum marginales lectiones legant, & interpretentur, id saltem non fuit, quod vera interpretatio secundum ipsas debet fieri. Nam præterquam quod ipsi Rabbini in Talmud sæpe à Masoretis recedunt, & alias habebant lectiones, quas probabant, ut mox ostendam, quædam insuper in margine reperiuntur, quæ minus secundum usum linguæ probata videntur. Ex Gr. in libri 2 Samuel Cap. IV. 23. scribitur **אשר עשה המלך את דבר עברו** quia Rex effecit secundum sententiam sui servi, quæ constructio planè regularis est & convenit cum illa ejusdem Cap. 16. at quæ in margine habetur (**עברו** *servi tui*) non convenit cum persona verbi. Sic etiam ejusdem libri vers. ult. cap. XVI. scribitur **באשר ישאל ברבר האלהים** ut cum consultat, (id est consultatur) verbū Dei. Ubi in margine additur **איש** *quis* pro verbi nominativo. Quod non satis accurate factum videtur, nam communis hujus linguæ usus est, verba impersonalia in tertia persona singularis verbi activi usurpare, ut Grammaticis notissimum. Et ad hunc modū plures inveniuntur notæ, quæ nullo modo scriptæ lectioni præponi possunt. Quod autem ad secundam rationem Phariseorum attinet, ei etiam ex modò dictis facile responderetur. Nempe quod Scribæ præter dubias lectiones

verba etiam obsoleta notaverunt: Nam non dubium est, quin in lingua Hebræa, sicuti in reliquis, multa obsoleta & antiquata posterior usus fecerit, & reperta fuerint ab ultimis Scribis in Bibliis, quæ uti diximus, omnia notaverunt, ut coram populo secundum tum receptum usum legerentur. Hac igitur de causa nomen נָבֶגַר *nabgar* ubique notatum reperitur, quia antiquitus communis erat generis, & idem significabat, quod apud Latinos *Juvenis*. Sic etiam Hebræorum metropolis vocari apud antiquos solebat יְרוּשָׁלַם *Ierusalqm*, non autem יְרוּשָׁלַיִם *Ierusalaim*: de pronomine אֲנִי *ipse*, & ipsa idem sentio, quod scilicet recentiores יָנַח in יָדָה mutaverunt, (quæ mutatio in Hebræa lingua frequens est) cum genus fæmininum significare volebant; at quod antiqui non, nisi vocalibus hujus pronominis fæmininum à masculino solebant distinguere. Sic præterea quorundam verborum anomalia alia apud priores alia apud posteros fuit, & denique antiqui literis paragogenicis יְחַמְּדָה singulari sui temporis elegantia utebantur. Quæ omnia hic multis exemplis illustrare possem, sed nolo tædiosa lectione lectorem detinere. At si quis roget, unde hæc noverim? Respondeo, quia ipsa apud antiquissimos Scriptores, nempe in Bibliis sæpe reperi, nec tamen eos posteri imitari voluerunt, quæ unica est causa, unde in reliquis linguis, quamvis jam etiam mortuis, tamen verba obsoleta noscuntur. Sed fortè adhuc aliquis instabit, cum ego maximam harum notarum partem dubias esse lectiones statuerim, cur nunquam unius loci plures, quam duæ lectiones repertæ sint? cur ali-

aliquando non tres vel plures? Deinde quod quaedam in Scriptis adeo manifestè Grammaticæ repugnant, quæ in margine rectè notantur, ut minime credendum sit scribas hæc potuisse & utrâ esset vera dubitare. Sed ad hæc etiam facile respondetur, & quidem ad primum dico, plures fuisse lectiones, quam quas in nostris codicibus notatas reperimus. In Talmude enim plures notantur, quæ à Masoretis neglectæ sunt, & tam apertè multis in locis ab iisdem recedunt, ut superstitiosus ille corrector Bibliorum Bombergianorum tandem coactus fuerit fateri, in sua præstatione, se eos reconciliare nescire **ולא ידענה לתרוצי אלא**

כרתריצנה לעיל דארחיה דגמרה לפלוני על
המסורת & , inquit, *hic nescimus respondere, nisi quod supra respondimus, nempe, quod usus Talmudicæ est Masoretis contradicere.* Quare non satis cum fundamento statuere possumus, unius loci non plures quam duas lectiones unquam fuisse. Attamen facile concedo, imò credo unius loci nunquam plures, quam duas lectiones repertas fuisse, idque ob duas rationes; nempe I. quia causa, unde harum lectionum varietatem ortam esse ostendimus, non plures quam duas concedere potest: ostendimus enim eas potissimum ex similitudine quarumdam literarum ortas fuisse. Quare dubium ferè semper huc tandem redibat, videlicet utra ex duabus literis esset scribenda **ב** Bet an **כ** Kaf, **י** Jod an **ו** Vau. **ד** Dalet an **ר** Res, &c. quarum usus frequentissimus est; & ideo sæpe contingere poterat, ut utraque sensum tolerabilem pareret. Deinde utrum syllaba longa aut brevis esset, quarum quantitas
iis

iis literis, quas Quiescentes vocavimus, deter-
 minatur. His adde quod non omnes notas dubiæ
 sunt lectiones, multas enim appositas esse dixi-
 mus honestatis causa, & etiam ut verba obsoleta
 & antiquata explicarent. I I. Ratio, cur mihi
 persuadeo, unius loci non plures, quam duas le-
 ctiones reperiri, est, quia credo Scribas pauca
 admodum exemplaria reperisse, fortè non plura,
 quam duo vel tria. In tractatu Scribatum ם'יפם
 cap. vi. non nisi de tribus fit mentio, quæ fingunt
 tempore Hezræ inventa fuisse, quæ venditant
 has notas ab ipso Hezra appositas fuisse. Quicquid
 sit, si tria habuerunt facile concipere possumus,
 duo semper in eodem loco convenisse, quin imo
 unusquisque mirari sane potuisset, si in tribus tan-
 tum exemplaribus tres diversæ unius ejusdemque
 loci lectiones reperirentur. Quo autem fato fa-
 ctum est, ut post Hezram tanta exemplarium pe-
 nuria fuerit, is mirari desinet, qui vel solum libri 1.
 Machabæorum cap. 1. legerit, vel libri 12.
 Antiquit. Josephi. cap. vii. Imo prodigio simile
 videtur, quod post tantam tamque diuturnam per-
 secutionem pauca illa retinere potuerint; de quo
 neminem dubitare opinor, qui illam historiam
 mediocri cum attentione legerit. Causas itaque
 videmus, cur nullibi plures quam duæ dubiæ le-
 ctiones occurrunt. Quapropter longe abest, ut ex
 eo, quod non plures duabus ubique dentur, con-
 cludi possit, Biblia in locis notatis data opera per-
 peram scripta fuisse ad significanda mysteria. Quod
 autem ad secundam attinet, quod quædam repe-
 riantur adeo perperam scripta, ut nullo modo du-
 bitare potuerint, quin omnium temporum scri-
 bendi

bendi usui repugnarent, quæque adeo absolute corrigere, non autem in margine notare debuerant, me parum tangit, neque enim scire teneor, quæ religio ipsos moverit, ut id non facerent. Et forte id ex animi sinceritate fecerunt, quod posteris Biblia, ut ut ab ipsis in paucis originalibus inventa fuerint, tradere voluerunt, atque originalium discrepantias notare, non quidem ut dubias, sed ut varias lectiones; nec ego easdem dubias vocavi, nisi quia revera fere omnes tales reperio, ut minimè sciam, quænam præ alia sit probanda. Denique præter dubias has lectiones notaverunt insuper Scribæ (vacuum spatium in mediis paragraphis interponendo) plura loca truncata, quorum numerum Masoretæ tradunt; numerant scilicet viginti octo loca, ubi in medio paragrapho spatium vacuum interponitur, nescio an etiam in numero aliquod mysterium latere credunt. Spatii autem certam quantitatem religiose observant Pharisei. Horum exemplum (ut unum adferam) habetur in Genes. iv. 8. qui sic scribitur: *Et dixit Kain Habeli fratri suo & contigit, dum erant in campo, ut Kain, &c.* ubi spatium relinquitur vacuum, ubi scire expectabamus, quid id fuerit, quod Kain fratri dixerat. Et ad hunc modum (præter illa quæ jam notavimus) à Scribis relicta viginti octo reperiuntur. Quorum tamen multa non appaerent truncata, nisi spatium interjectum esset. Sed de his satis.

CAPUT X.

Reliqui Veteris Testamenti Libri eodem modo quo superiores examinantur.

TRanseo ad reliquos Veteris Testamenti libros. At de duobus Paralipomenon nihil certi & quod operæ pretium sit notandum habeo, nisi quod dudum post Hezram, & forte postquam Judas Machabeus templum restauravit, scripti fuerunt. Nam cap. 1x. libri 1. narrat Historicus, *quam familia primum (tempore scilicet Hezræ) Hierosolima habitaverint.* & deinde vers. 17. *Janitores*, quorum duo etiam in Nehem. xi. 19. narrantur, indicat. Quod ostendit hos libros dudum post urbis reedificationem scriptos fuisse. Cæterum de vero eorundem Scriptore, deque eorum authoritate, utilitate & doctrina nihil mihi constat. Imo non satis mirari possum, cur inter sacros recepti fuerint ab iis, qui librum sapientiæ, Tobiae & reliquos, qui apocryphi dicuntur, ex canone sacrorum deleverunt: intentum tamen non est eorum authoritatem elevare, sed quandoquidem ab omnibus sunt recepti, eos etiam ut ut sunt relinquo. Psalmi collecti etiam fuerunt & in quinque libros dispartiti in secundo templo; nam Psal. LXXXVIII. ex Philonis Judæi testimonio editus fuit, dum Rex Iehojachin Babiloniæ in carcere detentus adhuc erat, & Ps. LXXXIX. cum idem Rex libertatem adeptus est; nec credo quod Philo hoc unquam dixisset, nisi vel sui temporis

poris recepta opinio fuisset, vel ab aliis fide dignis accepisset. Proverbia Salomonis eodem etiam tempore collecta fuisse credo, vel ad minimum tempore Josiæ Regis, idque quia Cap. XXI V. vers. ult. dicitur. *Hæc etiam sunt Salomonis Proverbia, quæ transtulerunt viri Hiskia Regis Iudæ.* At hic tacere nequeo Rabinorum audaciam, qui hunc librum cum Ecclesiaste ex canone Sacrorum exclusos volebant, & cum reliquis, quos jam desideramus, custodire. Quod absolute fecissent nisi quædam reperissent loca, ubi lex Mosis commendatur. Dolendum sane quod res sacræ & optimæ ab horum electione dependenterint. Iphis tamen gratulor, quod hos etiam nobis communicare voluerant, verum non possum non dubitare, immo eos bona cum fide tradiderint, quod hic ad severum examen revocare nolo. Pergo igitur ad libros Prophetarum. Cum ad hos attendo, video Prophetias quæ in iis continentur, ex aliis libris collectas fuisse, neque in hisce eodem ordine semper describi, quo ab ipsis Prophetis dictæ vel scriptæ fuerunt, neque etiam omnes contineri, sed eas tantum, quas hinc illinc invenire potuerunt: quare hi libri non nisi fragmenta Prophetarum sunt. Nam Esaias regnante Huzia prophetare incepit, ut descriptor ipse primo versu testatur. At non tantum tum temporis prophetavit, sed insuper omnes res ab hoc Rege gestas descripsit (vide 2. Paral. XXVI. 22.) quem librum jam desideramus. Quæ autem habemus ex Chronicis Regum Judæ, & Israëlîs descripta esse ostendimus. His adde quod Rabini statuunt hunc Prophetam etiam regnante Manasse, à quo tandem peremptus est, prophetavisse, & quamvis fabulam narrare videantur, videntur

tur

tur tamen credidisse omnes ejus Prophetias non extare. Jeremiæ deinde Prophetiæ, quæ historice narrantur, ex variis Chronologis decerptæ & collectæ sunt. Nam præterquam quod perturbate accumuluntur nullâ temporum ratione habitâ, eadem insuper historia diversis modis repetitur. Nam cap. XXI. causam apprehensionis Jeremiæ exponit, quod scilicet urbis vastationem Zedechiæ ipsum consulenti prædixerit, & hac historia interrupta transit cap. XXI I. ad ejus in Jehoiachim, qui ante Zedechiam regnavit, declamationem narrandum, & quod Regis captivitatem prædixerit, & deinde cap. XXV. ea describit, quæ ante hæc, anno scilicet quarto Jehoiakimi, Prophetæ revelata sunt. Deinde quæ anno primo hujus Regis, & sic porro, nullo temporum ordine servato, prophetias accumulare pergit, donec tandem cap. XXXVI I I. (quasi hæc xv. capita per parenthesis dicta essent) ad id quod cap. XXI. narrare incepit, revertitur. Nam conjunctio, qua illud caput incipit ad vers. 8. 9. & 10. hujus refertur; atque tum longe aliter ultimam Jeremiæ apprehensionem describit, & causam diuturnæ ejus detentionis in atrio custodiæ longe aliam tradit, quam quæ in cap. XXXVII. narratur: Ut clarè videas hæc omnia ex diversis historicis esse collecta, nec ulla alia ratione excusari posse. At reliquæ Prophetiæ, quæ in reliquis capitibus continentur, ubi Jeremias in prima persona loquitur, ex volumine, quod Baruch, ipso Jeremia dictante, scripsit, descriptæ videntur: Id enim (ut ex cap. XXXVI. vers. 2. constat) ea tantum continebat, quæ huic Prophetæ revelata fuerant à tempore Josiæ usque ad annum quartum Jehoiakimi; à quo etiam tempore

hic

hic liber incipit. Deinde ex eodem volumine etiam descripta videntur, quæ habentur ex XLV. 2. usque ad LI. 59. Quod autem Ezechielis liber fragmentum etiam tantum sit, id primi ejus versus clarissime indicant; quis enim non videt conjunctionem, qua liber incipit, ad alia jam dicta referri, & cum iis dicenda connectere? at non tantum conjunctio, sed totus etiam orationis contextus alia scripta supponit: annus enim trigesimus, à quo hic liber incipit, ostendit Prophetam in narrando pergere; non autem incipere, quod etiam Scriptor ipse per Parenthesin vers. 3. sic notat; *fuerat sape verbum Dei Ezechielis filio Buzi sacerdoti in terra Chaldaorum* &c. quasi diceret, verba Ezechielis, quæ huc usque descriperat, ad alia referri, quæ ipsi ante hunc annum trigesimum revelata erant. Deinde Josephus lib. 10. Antiq. cap. IX. narrat Ezechielem prædixisse, quod T sedechias Babiloniam non videret, quod in nostro quem ejus habemus libro, non legitur, sed contra scilicet Cap. xv 11. quod Babiloniam captus duceretur. De Hosea non certo dicere possumus, quod plura scripserit, quam quæ in libro, qui ejus dicitur, continentur. Attamen miror nos ejus plura non habere, qui ex testimonio Scriptoris plus quam octoginta quatuor annos prophetavit. Hoc saltem in genere scimus, horum librorum Scriptores neque omnium Prophetarum, neque horum, quos habemus, omnes prophetias collegisse: Nam eorum Prophetarum qui regnante Manasse prophetaverunt, & de quibus in libr. 2. Paral. xxxiii 10. 18. 19. in genere fit mentio, nullas plane prophetias habemus; nec etiam omnes horum duodecim Prophetarum. Nam Jonæ non nisi Prophe-

tia

tiæ de Ninivitis describuntur, cum tamen etiam Israëlitæ prophetaverit, qua de re vide Libr: 2. Regum cap. XIV. 25.

De Libro Jobi, & de ipso Jobo multa inter Scriptores fuit controversia. Quidam putant Moſen eundem ſcripſiſſe, & totam hiftoriam non niſi parabolam eſſe; quod quidam Rabinorum in Talmude tradunt, quibus Maimonides etiam favet in ſuo libro More Nebuchim. Alii hiftoriam veram eſſe crediderunt, quorum quidam ſunt, qui putaverunt hunc Jobum tempore Jacobi vixiſſe, ejuſque filiam Dinam in uxorem duxiſſe. At Aben Hezra, ut jam ſupra dixi, in ſuis commentariis ſupra hunc librum affirmat eum ex alia lingua in Hebræam fuiſſe translatum; quod quidem vellem ut nobis evidentius oſtendiſſet, nam inde poſſemus concludere gentiles etiam libros ſacros habuiſſe. Rem itaque in dubio relinquo, hoc tamen conjicio; Jobum gentilem aliquem fuiſſe virum, & animi conſtantiffimi, cui primo res proſperæ, deinde adverſiſſimæ, & tandem feliciffimæ fuerunt. Nam Ezechiël cap. XIV. 12. eum inter alios nominat: atque hanc Jobi variam fortunam, & animi conſtantiam multis occaſionem dediſſe credo de Dei providentia diſputandi, vel ſaltem authori hujus libri Dialogum componendi: nam quæ in eo continentur, ut etiam ſtylus, non viri inter cineres miſerè ægrotantis, ſed otioſe in muſæo meditantis videntur: Et hic cum Aben Hezra crederem hunc librum ex alia lingua translatum fuiſſe, quia Gentilium poëſin affectare videtur; Deorum namq; Patribus conciliū convocat, & Momus, qui hic Satan vocatur, Dei dicta ſumma cum libertate carpit &c. ſed

sed hæc meræ conjecturæ sunt, nec satis firmæ. Transeo ad Daniëlis libr, hic sine dubio ex c. viii, ipsius Daniëlis scripta continet. Undenam autem priora septem capita descripta fuerint, nescio. os-
sumus suspicari, quandoquidem præter primum Chaldaicè scripta sunt, ex Chaldaeorum Chronologiis. Quod si clarè constaret, luculentissimum esset testimonium, unde evinceretur, Scripturam eate-
nus tantum esse sacram, quatenus per ipsam intel-
ligimus res in eadem significatas, at non quatenus
verba linguam & orationes, quibus res significan-
tur, intelligimus: & præterea libros, qui res opti-
mas docent & narrant, quacunque demum lingua,
& à quacunque natione scripti fuerint æquè sacros
esse. Hoc tamen notare saltem possumus, hæc capi-
ta Chaldaicè scripta esse, & nihilominus æquè sa-
cra esse, ac reliqua Bibliorum. Huic autem Da-
niëlis libro primus Hezræ ita annectitur, ut facile
dignoscatur eundem Scriptorem esse, qui res Iu-
dæorum à prima captivitate successive narrare per-
git; atque huic non dubito annecti Librum Ester;
Nam conjunctio, qua is liber incipit, ad nullum
alium referri potest: nec credendum est, eum
eundem esse, quem Mardochæus scripsit. Nam
cap. ix. 20, 21, 22. narrat alter de ipso Mardochæo,
quod Epistolas scripserit, & quid illæ continue-
rint: deinde vers. 31. ejusdem cap. quod regina
Ester edicto firmaverit res ad fellum Sortium
(Purim) pertinentes, & quod scriptum fuerit in
libro, hoc est (ut Hebraice sonat) in libro omnibus
tum temporis (quo hæc scilicet scripta sunt) noto:
atque hunc fatetur Aben Hezra, & omnes fateri
tenentur, cum aliis periisse Denique reliqua Mar-
dochæi

dochæi refert Historicus ad Chronica Regum Persarum. Quare non dubitandum est, quin hic liber ab eodem Historico, qui res Daniëlis & Hezræ narravit, etiam scriptus fuerit; & insuper etiam liber Nehemiæ, quia Hezræ secundus dicitur. Quatuor igitur hos libros, nempe Daniëlis, Hezræ, Esteris & Nehemiæ ab uno eodemque Historico scriptos esse affirmamus: quisnam autem is fuerit, nec suspicari quidem possum. Ut autem sciamus undenam ipse, quisquis tandem fuerit, notitiam harum historiarum acceperit, & forte etiam maximam earum partem descripserit, notandum quod præfecti, sive principes Judæorum in secundo templo, ut eorum Reges in primo, scribas sive historiographos habuerunt, qui annales sive eorum Chronologiam successivè scribebant: Chronologiæ enim Regum sive annales in libris Regum passim citantur: at Principum & sacerdotum secundi templi citantur primò in libr. Nehemiæ **xi. 23.** deinde in lib. 1. Mach. **xvi. 24.** Et sine dubio hic ille est liber (vide Est. **ix. 31.**) de quo modò locuti sumus, ubi edictum Esteris, & illa Mardochæi scripta erant, quemque cum Aben Hezra periisse diximus. Ex hoc igitur libro omnia, quæ in hisce continentur, desumpta vel descripta videntur, nullus enim alius ab eorum Scriptore citatur, neque ullum alium publicæ authoritatis novimus. Quod autem hi libri nec ab Hezra, nec à Nehemia scripti fuerint, patet ex eo, quod Nehem. **xi. 9, 10.** producitur genealogia summi pontificis Jesuhgæ usque ad Jadaiah, sextum scilicet pontificem, & qui Alexandro Magno, jam fere Persarum imperio subactò, obviam ivit (vide Josephi Ant. lib. **ii. c. viii.**) vel ut Philo

Judæus in libro temporum ait, sextum & ultimum sub Persis pontificem. Imo in eodem hoc Nehemiæ Cap. vers. scilicet 22. hoc ipsum clare indicatur. *Levite*, inquit Historicus, *temporis Eljasibi, Iojada, Ionatanis & Iaduba* * *supra regnum Darii Persæ scripti sunt*, nempe in Chronologiis: atque neminem existimare credo, quod Hezras aut Nehemias adeo longævi fuerint, ut quatuordecim Reges Persarum supervixerint; nam Cyrus omnium primus Judæis veniam largitus est templum reædificandi, & ab eo tempore usque ad Darium decimumquartum, & ultimum Persarum Regem ultra 230 anni numerantur. Quare non dubito, quin hi libri, dudum postquam Judas Machabæus templi cultum restauravit, scripti fuerint, idque quia tum temporis falsi Daniëlis, Hezræ & Esteris libri edebantur à malevolis quibusdam, qui sine dubio Sectæ Zaducæorum erant; nam Pharizæi nunquam illos libros, quod sciam receperunt. Et quamvis in libro, qui Hezræ quartus dicitur, fabulæ quædam reperiantur, quas etiam in Talmude legimus, non tamen ideo Pharizæis sunt tribuendi, nam, si stupidissimos demas, nullus eorum est, qui non credat, illas fabulas ab aliquo nugatore adjectas fuisse; quod etiam credo aliquos fecisse, ut eorum traditiones omnibus ridendas præberent. Vel fortè ea de causa tum temporis descripti atque editi sunt, ut populo ostenderent, Daniëlis Prophetias adimpletas esse, atque eum hac ratione in religione confirmarent, ne de melioribus & futura salute in tantis calamitatibus desperaret. Verum enim vero quamvis hi libri adeo recentes & novi sint; multæ tamen mendæ ex festi-

festinatione, ni fallor, describentium in eisdem irrepererunt. In hisce enim ut in reliquis, notæ marginales, de quibus in præcedenti Cap. egimus, plures etiam reperiuntur, & præterea etiam loca quædam, quæ nulla alia ratione excusari possunt, ut jam ostendam: sed prius circa horum marginales lectiones notari volo, quod si Phariseis concedendum, eas æque antiquas esse, ac ipsos horum librorum Scriptores, tum necessario dicendum erit Scriptores ipsos, si fortè plures fuerunt, eas ea de causa notavisse, quia ipsas Chronologias, unde eas descripserunt, non satis accurate scriptas invenerunt; & quamvis quædam mendæ claræ essent, non tamen ausos fuisse antiquorum & majorum scripta emendare. Nec opus jam habeo, ut de his prolixius hîc iterum agam. Transeo igitur ad eas indicandum quæ in margine non notantur. Atque I. nescio quot dicam irrepsisse in Cap. 11. Hezræ: nam vers. 64. traditur summa totalis eorum omnium, qui distributive in toto capite numerantur, atque iidem dicuntur simul fuisse 42360. & tamen si summas partiales addas, non plures invenies, quam 29818. Error igitur hîc est vel in totali, vel in partialibus summis. At totalis credenda videtur rectè tradi, quia sine dubio eam unusquisque memoriter retinuit, ut rem memorabilem: Partiales autem non item. Adeoque si error in totalem summam laberetur, statim unicuique pateret, & facile corrigeretur. Atque hoc ex eo planè confirmatur, quod in Nehem. cap. vi 1. ubi hoc caput Hezræ (quod Epistola genealogiæ vocatur) describitur, sicuti expresse ejusdem cap. Nehemię vers. 5. dicitur, summa totalis cum hac libri Hezræ

planè

planè convenit, partiales autem valde discrepant : quosdam enim majores, quosdam porro minores, quam in Hezra reperies, easque omnes simul conficere 3 1089. quare non dubium est, quin in solas summas partiales tam libri Hezræ quam Nehemiæ plures mendæ irrepererint. Commentatorum autem, qui has evidentes contradictiones reconciliare conantur, unusquisque pro viribus sui ingenii, quicquid potest, fingit & interea, dum scilicet literas & verba Scripturæ adorant, nihil aliud faciunt, ut jam supra monuimus, quam Bibliorum Scriptores contemptui exponere, adeo ut viderentur nescivisse loqui, neque res dicendas ordinare : Imo nihil aliud faciunt, quam Scripturæ perspicuitatem planè obscurare : nam si ubique liceret Scripturas ad eorum modum interpretari, nulla esset sane oratio, de cujus vero sensu non possemus dubitare. Sed non est cur circa hæc diu detinear : mihi enim persuadeo, quod si aliquis historicus ea omnia imitari vellet, quæ ipsi Scriptoribus Bibliorum devotè concedunt, eum ipsi multis modis irriderent. Et si putant eum blasphemum esse, qui Scripturam alicubi mendosam esse dicit, quæso quo nomine tum ipsos appellabo, qui Scripturis quicquid lubet, affingunt ? qui Sacros Historicos ita prostituunt, ut balbutire, & omnia confundere credantur ? qui denique sensus Scripturæ perspicuos & evidentissimos negant ? quid enim in Scriptura clarius, quam quod Hezras cum sociis in Epistola Genealogiæ, in cap. II. libri qui ejus dicitur, descripta, numerum eorum omnium, qui Hierosolymam profecti sunt, per partes comprehenderit, quandoquidem in iis, non tantum eorum nume-

rus traditur, qui suam Genealogiam, sed etiam eorum, qui eam non potuerunt indicare. Quid, inquam, clarius ex Nehemiæ vi 1. 5. quam quod ipse hanc eandem Epistolam simpliciter descripserit? Ii igitur, qui hæc aliter explicant, nihil aliud faciunt, quam verum Scripturæ sensum & consequenter Scripturam ipsam negare, quod autem putant pi-um esse, una loca Scripturæ aliis accomodare, ridicula sane pietas, quod loca clara obscuris, & re-cta mendosis accommodent, & sana putridis cor-rumpant. Absit tamen ut eos blasphemos appel-lem, qui nullum animum maledicendi habent; nam errare humanum quidem est. Sed ad propo-situm revertor. Præter mendas quæ in summis Epistolæ Genealogiæ tam Hezræ quam Nehemiæ sunt concedendæ, plures etiam notantur in ipsis nominibus familiarum, plures insuper in ipsis Ge-nealogiis, in historiis, & vereor ne etiam in ipsis prophetiis. Nam sane Prophetia Jeremiæ xx 1 1. de Jechonia nullo modo cum ejus historia (vide fi-nem libri 2. Regum, & Jerem. & libr. 1. Paral 1 1 1. 17. 18. 19.) convenire videtur, & præcipue ver-ba versus ultimi illius capituli, nec etiam video qua ratione de Tsidchia, cujus oculi, simulac filios ne-care vidit, effossi sunt, dicere potuit *pacifice mori-eris &c.* (vide Jeremiæ xxxiv. 5.). Si ex eventu Prophetiæ interpretandæ sunt, hæc nomina mu-tanda essent, & pro Tsidchia Jechonias, & contra pro hoc ille sumendus videretur: Sed hoc nimis paradoxum, adeoque rem ut imperceptibilem re-linquare malo, præcipue quia si hic saliquis est er-ror, is Historico, non vitio exemplarium tribuendus est. Quod ad reliquos attinet, quos dixi, eos

hic

hic notare non puto, quandoquidem id non sine magno lectoris tædio efficere possim; præsertim quia ab aliis jam animadverta sunt. Nam R. Selo-
lomo ob manifestissimas contradictiones, quas in erlatis genealogiis observavit, coactus est in hæc verba erumpere, nempe (vide ejus commentaria in lib. I. Paralip. VIII.) quod *Hexras* (quem libros Paralip. scripsisse putat) filios Benjaminis alii nominibus appellat, ejusque genealogiam aliter, quam eam habemus in libr. Genesios diducit, & quod denique maximam partem civitatum Levitarum aliter, quam Iosua, indicat, inde evenit, quod discrepantia originalia invenit; & paulo infra quod Genealogia Gibeonis & aliorum bis & varie describitur, quia *Hexras* plures & varias uniuscujusque Genealogia Epistolas invenit, & in his describendis maximum numerum exemplarium secutus est, at quando numerus discrepantium Genealogorum equalis erat, tum utrorumque exemplaria descripsit, atque hoc modo absolute concedit hos libros ex originalibus non satis correctis nec satis certis descriptos fuisse; Imo commentatores ipsi sæpissime, dum loca conciliare student, nihil plus agunt quam errorum causas indicare; denique neminem sani judicii credere existimo, quod Sacri Historici consultò ita scribere voluerint, ut sibi passim contradicere viderentur. At forte aliquis dicet, me hac ratione Scripturam plane evertere, nam hac ratione eam ubique mendosam esse suspicari omnes possunt: Sed ego contra ostendi, me hac ratione Scripturæ consulere ne ejus loca clara, & pura mendosis accommodentur, & corrumpantur: nec quia quædam loca corrupta sunt, ideo de omnibus suspicari licet: nullus enim liber un-

quam sine mendis repertus est, an quæso ea de causa ubique mendosus aliquis unquam suspicatus est? nemo sane: præsertim quando oratio est perspicua, & mens authoris clarè percipitur. His ea quæ circa historiam Librorum Veteris Testamenti notare volueram absolvi. Ex quibus facile colligimus ante tempus Machabæorum nullum canonem Sacrorum Librorum fuisse, sed hos quos jam habemus à Pharisæis secundi templi, qui etiam formulas precandi instituerunt, præ multis aliis selectos esse, & ex solo eorum decreto receptos. Qui itaque authoritatem Sacræ Scripturæ demonstrare volunt, ii authoritatem uniuscujusque libri ostendere tenentur, nec sufficit divinitatem unius probare ad eandem de omnibus concludendam: alias statuendum concilium Pharisæorum in hac electione librorum errare non potuisse, quod nemo unquam demonstrabit. Ratio autem quæ me cogit statuere, solos Phariseos libros Veteris Testamenti elegisse, & in canonem Sacrorum posuisse, est, quia in libro Daniëlis Cap. ultimo vers. 2. resurrectio mortuorum prædicitur, quam Tsaducæi negabant: deinde quia ipsi Pharisei in Talmude hoc clarè indicant. Nempe Tractatus Sabbathi Cap. 2. fol. 30. pag. 2. dicitur אמר רבי יהודה תורה משה לא גזרוהו מפני שתחילתו דברי תורה ומפני מה לא גזרוהו מפני שדבריו סותרין דברי תורה וסופו דברי תורה *dixit R. Iehuda nomine Rabi quasi verunt periti abscondere librum Ecclesiasticis, quia ejus verba verbis legis (NB. libro legis Mosis) repugnant. Cur autem ipsum non absconderunt? quia secundum legem incipit & secundum*

dum legem desinit. Et Paulo infra ואף ספר משלי
 & *etiam librum Proverbiorum quasiverunt*
abscondere &c. & denique ejusdem Tractatus Cap.

1. fol. 13. pag. 2. ברם זכור אותה האיש לטוב
 נחוניה בן חזקיה שמו שאלמלא הוא נגנו ספר
 יחזקאל מפני שהיו דבריו סותרין דברי תורה

profecto illum virum benignitatis causa nomina, cui nomen
Neghunja filius Hiskia; nam ni ipse fuisset, absconditus
fuisse liber Ezechielis, quia ejus verba verbis legis repu-
gnabant &c. Ex quibus clarissime sequitur, legis
 peritos concilium adhibuisse, quales libri ut sacri
 essent recipiendi, & quales excludendi. Qui
 igitur de omnium autoritate certus esse vult,
 consilium de integro ineat, & rationem cujusque
 exigat. Jam autem tempus esset libros etiam No-
 vi Testamenti eodem modo examinare. Sed quia
 id a Viris cum scientiarum, tum maxime linguarum
 peritissimis factum esse audio & etiam quia tam ex-
 actam linguæ Græcæ cognitionem non habeo, ut
 hanc provinciam suscipere audeam, & denique
 quia librorum, qui Hebræa lingua scripti fuerunt,
 exemplaribus destituimur, ideo huic negotio su-
 perfedere malo. Attamen ea notare puto, quæ
 ad meum institutum maxime faciunt, de quibus
 in sequentibus.

CAPUT XI.

*Inquiritur an Apostoli Epistolas suas tanquam Apostoli
& Prophetæ; an vero tanquam Doctores scripserint.*

Deinde Apostolorum officium ostenditur.

Nemo qui novum Testamentum legit, dubitare potest Apostolos Prophetas fuisse. Verum quia Prophetæ non semper ex revelatione loquebantur, sed contra admodum raro, ut in fine Cap. I. ostendimus, dubitare possumus num Apostoli tanquam Prophetæ ex revelatione & expresso mandato ut Moses, Jeremias & alii, an vero tanquam privati, vel doctores Epistolas scripserint; præsertim quia in I. Epist. ad Corinh. xiv. 6. Paulus duo prædicandi genera indicat, ex revelatione unum, ex cognitione alterum, atque ideo, inquam, dubitandum, an in Epistolis prophetent, an vero doceant. Verum si ad earum stylum attendere volumus, eum à stylo prophetiæ alienissimum inveniemus. Nam Prophetis usitatissimum erat, ubique testari, se ex Dei edicto loqui; nempe *sic dicit Deus, ait Deus exercituum, edictum Dei &c.* atque hoc non tantum videtur locum habuisse in publicis Prophetarum concionibus, sed etiam in Epistolis, quæ revelationes continebant, ut ex illa Eliæ Jehoram scripta patet (vide libr. 2. Paral. xxv. 12.) quæ etiam incipit *כה אמר יהוה sic dicit Deus.* At in Epistolis Apostolorum nihil simile legimus, sed contra in I. ad Corinh. vii. 40. Paulus secundum suam sententiam loquitur, Imo per plurimis

mis in locis animi ambigui & perplexi modi loquendi occurrunt, ut (Epist. ad Rom. I I I. 28.) *arbitramur igitur*, & (V I I I. 18.) *arbitror enim ego*, & ad hunc modum plura. Præter hæc alii inveniuntur modi loquendi, ab authoritate prophetica plane remoti. Nempe, *hoc autem dico ego, tanquam infirmus, non autem ex mandato* (vide I. Epist. ad Corinth. V I I. 6.) *consilium do tanquam vir, quia Dei gratia fidelis est.* (vide ejusdem cap. V I I. 25) & sic alia multa, & notandum quod cum in prædicto cap. ait, se præceptum Dei vel mandatum habere vel non habere, non intelligit præceptum vel mandatum sibi à Deo revelatum, sed tantum Christi documenta, quæ discipulos in monte docuit. Præterea si ad modum etiam attendamus, quo in his Epistolis Apostoli doctrinam Euangelicam tradunt, eum etiam à modo Prophetarum valde discedere videbimus. Apostoli namque ubique ratiocinantur, ita ut non prophetare, sed disputare videantur. Prophetæ verò contrà mera tantum dogmata & decreta continent; quia in iis Deus quasi loquens introducit, qui non ratiocinatur, sed ex absoluto suæ naturæ imperio decernit. Et etiam quia Prophetæ authoritas ratiocinari non patitur; quisquis enim vult sua dogmata ratione confirmare, eò ipso ea arbitrari uniuscujusque judicio submittit. Quod etiam Paulus, quia ratiocinatur, fecisse videtur, qui in I. Epist. ad Corinth. x. 15. ait, *tanquam sapientibus loquor, judicate vos id quod dico.* Et denique quia Prophetæ res revelatas non ex virtute luminis naturalis, hoc est, non ratiocinando percipiebant, ut in Cap. I. ostendimus. Et quamvis in quinque libris etiam quædam per illationem con-

cludi videantur, si quis tamen ad ea attenderit, eadem nullo modo tanquam peremptoria argumenta sumi posse videbit. Ex. Gr. cum Moses Deut. xxxi. 27. *Israëlitis dixit, si dum ego vobiscum vixi, rebelles fuistis contra Deum, multo magis postquam mortuus ero.* Nullo modo intelligendum est, quod Moses ratione convincere vult Israëlitas post ejus mortem à vero Dei cultu necessario deflexuros, argumentum enim falsum esset, quod etiam ex ipsa Scriptura ostendi posset: nam Israëlitæ constanter perseverarunt vivente Josua, & Senibus, & postea etiam vivente Samuële, Davide, Salomone &c. Quare verba illa Mosis moralis locutio tantum sunt, qua rhetorice & prout futurum populi defectionem vividius imaginari potuerat, prædicit: Ratio autem cur non dico Mosen ex se ipso, ut populo suam prædictionem verisimilem faceret, & non tanquam Prophetam ex revelatione hæc dixisse, est, quia vers. 21. ejusdem cap. narratur Deum hoc ipsum Mosi aliis verbis revelavisse, quem sane non opus erat, verisimilibus rationibus certiolem de hac Dei prædictione & decreto reddere, at necesse erat, ipsam in ipsius imaginatione vivide representari, ut in cap. 1. ostendimus, quod nullo meliori modo fieri poterat, quam præsentem populi contumaciam, quam sæpe expertus fuerat, tanquam futuram imaginando. Et ad hunc modum omnia argumenta Mosis, quæ in quinque libris reperiuntur, intelligenda sunt; quod scilicet non sunt ex scriniis rationis desumpta, sed tantum dicendi modi, quibus Dei decreta efficacius exprimebat, & vividè imaginabatur. Nolo tamen absolute negare Prophetas

ex revelatione argumentari potuisse, sed hoc tantum affirmo, quo Prophetæ magis legitime argumentantur, eò eorum cognitio, quam rei revelatæ habent, ad naturalem magis accedit, atque ex hoc maxime dignosci Prophetas cognitionem supra naturalem habere, quod scilicet pura dogmata, sive decreta, sive sententias loquantur; & ideo summum Prophetam Moſen nullum legitimum argumentum feciſſe; & contra longas Pauli deductiones & argumentationes, quales in Epist. ad Romanos reperiuntur, nullo modo ex revelatione ſupranaturali ſcriptas fuiſſe concedo. Itaque tam modi loquendi, quam diſſerendi Apoſtolorum in Epistolis clariffime indicant eaſdem non ex revelatione, & divino mandato, ſed tantum ex ipſorum naturali iudicio ſcriptas fuiſſe, & nihil continere præter fraternas monitiones mixtas urbanitate (à qua ſanè prophetica authoritas planè abhorret) qualis eſt illa Pauli excuſatio in Epist. ad Rom. xv. 15. *Paulo audacius ſcripſi vobis fratres.* Poſſumus præterea hoc ipſum ex eo concludere, quod nullibi legimus, quod Apoſtoli juſſi ſint ſcribere, ſed tantum prædicare quocunque irent, & dicta ſignis confirmare. Nam eorum præſentia, & ſigna abſolute requirebantur ad gentes ad religionem convertendas, eaſque in eadem confirmandas, ut ipſe Paulus in Epist. ad Rom. i. 11. expreſſe indicat, *quia valde, inquit, deſidero ut videam vos, ut impertiar vobis donum Spiritus ut confirmemini.* At hîc objici poſſet quod eodem modo poſſemus concludere Apoſtolos nec etiam tantquam Prophetas prædicaviſſe: nam cum huc aut illuc prædicatum ibant, id non ex expreſſo mandato

dato

dato, sicuti olim Prophetæ, faciebant. Legimus in Veteri Testamento quod Jonas Niniven prædicatum ivit, ac simul quod eò expresse missus est, & quod ei revelatum fuerit id, quod ibi prædicare debebat. Sic etiam de Mose prolixè narratur, quod in Ægyptum tanquam Dei legatus profectus est, & simul quid populo Israëlítico & Regi Pharaoni dicere, & quænam signa ad fidem faciendam coram ipsis facere tenebatur. Esaias, Jeremias, Ezechiel expresse jubentur Israëlitis prædicare. Et denique nihil Prophetæ prædicaverunt, quod Scriptura non testetur eos id à Deo accepisse. At de Apostolis nihil simile, cum huc, aut illuc ibant prædicatum in novo Testamento, nisi admodum rarò legimus. Sed contra quædam reperimus quæ expresse indicant, Apostolos ex proprio consilio loca ad prædicandum elegisse: ut contentio illa ad dissidium usque, Pauli & Barnabæ, de qua vide Act. xv. 17. 18. &c. Et quod sæpe etiam frustra aliquo ire tentaverint, ut idem Paulus in Epist. ad Rom. i. 13. testatur, nempe *his temporibus multis volui venire ad vos & prohibitus sum. & xv. 22. propter hoc impeditus sum temporibus multis, quominus venirem ad vos.* Et Cap. denique ult. i. Epist. ad Corinth. 12. *De Apollo autem fratre meo multum petii ab eo, ut proficisceretur ad vos cum fratribus, & omnino nulla erat ei voluntas, ut veniret ad vos; cum autem ei erit opportunitas &c.* Quare tam ex his modis loquendi, & contentione Apostolorum, quam ex eo quod nec, cum ad prædicandum aliquo irent, testetur Scriptura, sicut de antiquis Prophetis, quod ex Dei mandato iverant, concludere debueram, Apostolos

- stoles tanquam doctores, & non tanquam Prophetas etiam prædicavisse. Verum hanc quæstionem facile solvemus, modo attendamus ad differentiam vocationis Apostolorum & Prophetarum Veteris Testamenti. Nam hi non vocati sunt ut omnibus nationibus prædicarent & prophetarent; sed quibusdam tantum peculiaribus, & propterea expressum & singulare mandatum ad unamquamque requirebant. At Apostoli vocati sunt, ut omnibus absolute prædicarent, omnesque ad religionem converterent. Quocunque igitur ibant Christi mandatum exequabantur, nec ipsis opus erat, ut, antequam irent, res prædicandæ iisdem revelarentur; discipulis scilicet Christi, quibus ipse dixerat, *quum autem traderint vos ne sitis solliciti quomodo aut quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora, quid loquemini &c.* (vide Matth. x. 19, 20.) Concludimus itaque Apostolos ea tantum ex singulari revelatione habuisse, quæ viva voce prædicaverunt, & simul signis confirmaverunt (vide quæ in initio 2. Cap. ostendimus) quæ ætatem simpliciter nullis adhibitis, tanquam testibus, signis, scripto vel viva voce docuerunt, ea ex cognitione (naturali scilicet) locuti sunt, vel scripserunt; qua de re vide 1. Epist. ad Corinthi. xiv. 6. hæc hic nobis moram injicit, quod omnes Epistolæ exordiantur ab Apostolatus approbatione, nam Apostolis, ut mox ostendamus, non tantum virtus ad Prophetandum, sed etiam auctoritas ad docendum concessa est. Et hac ratione concedimus eos tanquam Apostolos suas Epistolas scripsisse, & hac de causa exordium

diam à sui apostolatus approbatione unumquemque sumfisse: vel forte, ut animum lectoris facilius sibi conciliarent, & ad attentionem excitarent, voluerunt ante omnia testari, se illos esse, qui omnibus fidelibus ex suis prædicationibus innotuerant, & qui tum claris testimoniis ostenderant, se veram docere religionem & salutis viam. Nam quæcumque ego in hisce Epistolis dici video de Apostolorum vocatione, & Spiritu Sancto & Divino quem habebant, ad eorum, quas habuerant, prædicationes referri video, nisi tantum locis exceptis, in quibus Spiritus Dei, & Spiritus Sanctus pro mente sana, beata & Dedicata, &c. (De quibus in primo Cap. diximus) sumitur. Ex. Gr. in r. Epist. ad Corinth. cap. vii. 40. ait Paulus, *beata autem est si ita maneat secundum sententiam meam, puto autem etiam ego, quod Spiritus Dei sit in me.* Ubi per Spiritum Dei ipsam suam mentem intelligit, ut ipse orationis contextus indicat: hoc enim vult, viduam, quæ secundo non vult nubere marito, beatam judico secundum meam sententiam, qui cælebs vivere decrevi, & me beatum puto. Et ad hunc modum alia reperiuntur, quæ hic adferre supervacaneum judico. Cum itaque statuendum sit Epistolas Apostolorum à solo lumine naturali dictatas fuisse, videndum jam est, quomodo Apostoli ex sola naturali cognitione, res, quæ sub eadem non cadunt, docere poterant. Verum si ad illa, quæ circa Scripturæ interpretationem cap. vii. hujus Tractatus diximus, attendamus, nulla hic nobis erit difficultas. Nam quamvis ea, quæ in Bibliis continentur, ut plurimum nostrum captum superent, possumus tamen secure de iisdem differere

ferè, modo nulla alia principia admittamus, quam
 ea, quæ ex ipsa Scriptura petuntur; atque hoc eo-
 dem etiam modo Apostoli ex rebus, quas vide-
 rant, quasque audiverant & quas denique ex reve-
 latione habuerant, multa concludere, & elicere,
 eaque homines si sibi tum iis esset, docere poterant.
 Deinde quamvis religio, prout ab Apostolis prædi-
 cabatur, nempe simplicem Christi historiam nar-
 rando, sub rationem non cadat, ejus tamen sum-
 mam, quæ potissimum documentis moralibus con-
 stat, ut tota Christi doctrina, potest unusquisque lu-
 mine naturali facile assequi. Denique Apostoli
 non indigebant lumine supernaturali ad religio-
 nem, quam antea signis confirmaverant, commu-
 ni hominum captui ita accommodandam, ut facile
 ab utroquoque ex animo acciperetur; neque etiam
 eodem indigebant ad homines de eadem monen-
 dos; atque hic finis Epistolarum est, homines
 scilicet eâ vitâ docere & monere, quam unusquis-
 que Apostolorum optimam judicavit ad eosdem in
 religione confirmandos: & hic notandum id,
 quod paulo ante diximus, nempe, quod Apосто-
 fi non tantum virtutem acceperant ad historiam
 Christi tanquam Prophetæ prædicandam, eandem
 scilicet signis confirmando, sed præterea etiam au-
 thoritatem docendi & monendi ea via, quam unus-
 quisque optimam esse judicaret; quod utrumque
 donum Paulus 2. in Epist. ad Timoth. cap. 1. 11.
 clarè his indicat *in quo ego constitutus sum præco &*
Apostolus & doctor gentium. Et in 1. ad eund. cap. 11. 7.
cujus constitutus sum ego præco & Apostolus (verita-
tem dico per Christum, non mentior) doctor gentium cum
fide NB. ac veritate. His, inquam, clare utramque

approbationem nempe apostolatûs & doctoratûs
 indicat; at auctoritatem monendi quemcunque
 & quodocunque voluerit in Epist. ad Philem.
 vers. 8. his significat *quampvis multam in Christo liber-*
tatem habeam præcipiendi tibi, quod convenit, tamen &c.
 Vbi notandum, quod si ea, quæ Philemoni præ-
 cipere oportebat, Paulus ut Propheta à Deo ac-
 ceperat, & tanquam Propheta præcipere debe-
 bat, tum profecto ipsi non licuisset Dei præceptum
 in preces mutare. Quare necessario intelligendum
 eum loqui de libertate monendi, quæ ipsi tan-
 quam doctori, & non tanquam Prophetæ erat.
 Attamen nondum satis clare sequitur, Apostolos
 viam docendi, quam unusquisque meliorem ju-
 dicasset, eligere potuisse, sed tantum eos ex offi-
 cio Apostolatûs non solum Prophetas, sed etiam
 Doctores fuisse, nisi rationem in auxilium vo-
 care velimus, quæ plane docet eum, qui autho-
 ritatem docendi habet, habere etiam authorita-
 tem eligendi, quam velit viam. Sed satius erit
 rem omnem ex sola Scriptura demonstrare: Ex
 ipsa enim clarè constat, unumquemque Apосто-
 lorum singularem viam elegisse; nempe ex his
 verbis Pauli Epist. ad Rom. xv. 20. *Sollicite curans*
ut prædicarem non ubi invocatum erat nomen Christi, ne
edificarem supra alienum fundamentum. Sane si omnes
 eandem docendi viam habebant & omnes supra
 idem fundamentum Christianam religionem ædi-
 ficaverant, nulla ratione Paulus alterius Apostoli
 fundamenta aliena vocare poterat, utpote quæ
 & ipsius eadem erant: Sed quandoquidem ipsa
 aliena vocat necessario concludendum, unum-
 quemque religionem diverso fundamento super-
 ædifi-

ædificasse, & Apostolis in suo doctoratu idem
 contigisse quod reliquis doctoribus, qui sin-
 gularem docendi methodum habent, ut semper
 magis eos docere cupiant, qui plane rudes sunt,
 & linguas vel scientias, etiam mathematicas, de
 quarum veritate nemo dubitat, ex nullo alio
 discere inceperunt. Deinde si ipsas Epistolas ali-
 qua cum attentione percurramus, videbimus
 Apostolos in ipsa religione quidem convenire,
 in fundamentis autem admodum discrepare. Nam
 Paulus ut homines in religione confirmaret, &
 iis ostenderet salutem à sola Dei gratia pen-
 dere; docuit neminem ex operibus sed sola fide
 gloriari posse, neminemque ex operibus justi-
 ficari (vide Epist. ad Rom. 111. 27, 28.) &
 porro totam illam doctrinam de prædestinatio-
 ne. Jacobus autem contra in sua Epistola ho-
 minem ex operibus justificari & non ex fide tan-
 tum (vide ejus Epist. 11. 24.) & totam doctri-
 nam religionis, missis omnibus illis Pauli dispu-
 tationibus, paucis admodum comprehendit. De-
 nique non dubium est, quin ex hoc, quod sci-
 licet Apostoli diversis fundamentis religionem
 superædificaverint, ortæ sint multæ contentio-
 nes & schismata, quibus Ecclesia jam inde ab
 Apostolorum temporibus indefinenter vexata
 fuit, & profecto in æternum vexabitur, donec
 tandem aliquando religio à speculationibus phi-
 losophicis separetur & ad paucissima & simpli-
 cissima dogmata, quæ Christus suos docuit, re-
 digatur: quod Apostolis impossibile fuit, quia
 Evangelium ignorum erat hominibus, adeoque
 ejus ne doctrinæ novitas eorum aures multum
 læde-

læderet; eam, quoad fieri poterat, hominum sui temporis ingenio accommodaverunt, (vide Epist. 1. ad Cor. cap. ix. 19, 20. &c.) & fundamentis tum temporis maxime notis, & acceptis superstruxerunt: & ideo nemo Apostolorum magis philosophatus est, quam Paulus, qui ad gentibus prædicandum vocatus fuit. Reliqui autem qui Judæis prædicaverunt, philosophiæ scilicet contemptoribus, eorum etiam ingenio sese accommodaverunt (de hoc vide Epist. ad Galat. cap. II. 11. &c.) & religionem nudam à speculationibus philosophicis docuerunt. Jam autem felix profecto nostra esset ætas, si ipsam etiam ab omni superstitione liberam videremus.

C A P U T XII.

De vero Legis divinae syngrapho, & qua ratione Scriptura Sacra vocatur, & qua ratione Verbum Dei, & denique ostenditur ipsam, quatenus Verbum Dei continet, incorruptam ad nos pervenisse.

Qui Biblia, ut ut sunt, tanquam Epistolam Dei, è cælo hominibus missam considerant, clamabunt sine dubio me peccatum in Spiritum Sanctum commississe, qui scilicet Dei verbum mendosum, truncatum, adulteratum & sibi non constans statuerim, nosque ejus non nisi fragmenta habere, & denique syngraphum pacti Dei, quod cum Judæis pepigit, periisse. Verum non dubito, si rem ipsam perpendere velint, quin statim clamare desinent; Nam tam ipsa
ratio,

ratio, quam Prophetarum & Apostolorum sententia aperte clamant Dei æternum verbum & patrum, veramque religionem hominum cordibus, hoc est, humanæ menti divinitus inscriptam esse, eamque verum esse Dei syngraphum, quod ipse suo sigillo, nempe sui idea, tanquam imagine suæ divinitatis consignavit. Primis Judæis Religio tanquam lex scripto tradita est, nimirum quia tum temporis veluti infantes habebantur. Verum imposterum Moses (Deuter. cap. xxx. 6.) & Jeremias (xxxix. 33.) tempus futurum ipsis prædicant, quo Deus suam legem eorum cordibus inscribet. Adeoque solis Judæis, & præcipue Zaducæis competebat olim pro lege in tabulis scripta pugnare, at iis minime, qui ipsam mentibus inscriptam habent: qui igitur ad hæc attendere velit, nihil in supradictis reperiet, quod Dei verbo sive veræ Religioni, & fidei repugnet, vel quod eam infirmare possit, sed contra nos eandem confirmare, ut etiam circa finem cap. x. ostendimus; & ni hoc esset, plane de his tacere decrevissem, imo libenter concessissem ad effugiendas omnes difficultates, in Scripturis profundissima latere mysteria: sed quia inde intolerabilis orta est superstitio, & alia perniciosissima incommoda, de quibus in præfatione cap. vii. locutus sum, his minime superledendum esse duxi; præsertim quia religio nullis superstitiosis ornamentis indiget, sed contra de ipsius splendore adimitur, quando similibus figmentis adornatur. At dicent, quamvis lex divina cordibus inscripta sit, Scripturam nihilominus Dei esse verbum, adeoque non magis de Scriptura, quam de Dei Verbo dicere licet, eandem truncatam, & depravatam esse:

esse: Verum ego contra vereor, ne nimis studeant esse sancti & Religionem in superstitionem convertant, imo ne simulacra & imagines, hoc est cartam & atramentum pro Dei Verbo adorare incipiant. Hoc scio, me nihil indignum Scripturâ aut Dei verbo dixisse, qui nihil statuerim, quod non evidentissimis rationibus verum esse demonstrayerim; & hac de causa etiam certo affirmare possim, me nihil dixisse quod impium sit, vel quod impietatem redoleat. Fateor profanos quosdam homines, quibus religio onus est, ex his licentiam peccandi sumere posse, & sine ulla ratione, sed tantum ut voluptati concedant, hinc concludere Scripturam ubique esse mendosam & falsificatam, & consequenter nullius etiam authoritatis. Verum similibus subvenire impossibile est secundum illud tritum, quod nihil adeo recte dici potest, quin male interpretando possit depravari. Qui voluptatibus indulgere voluit, facile causam quamcumque invenire possunt, nec olim ii, qui ipsa originalia, arcam fœderis, imo ipsos Prophetas & Apostolos habebant, meliores fuerunt, nec magis obtemperantes, sed omnes tam Judzi, quam Gentiles iidem semper fuerunt, & in omni ævo virtus admodum rara fuit. Attamen ut omnem amoveam scrupulum, ostendendum hîc est qua ratione Scriptura, & quæcunque res muta sacra & divina dici debeat: deinde quid sit verum verbum Dei & quod id non contineatur in certo numero librorum: & denique Scripturam quatenus ea docet quæ ad obedientiam & salutem necessaria sunt, non potuisse corrupti. Nam ex his facile unusquisque Judicare poterit, nos nihil

contra

contra Dei verbum dixisse, nec ullum locum impietati dedisse.

Id sacrum & divinum vocatur, quod pietati & religioni exercendæ destinatum est, & tamdiu tantum sacrum erit, quamdiu homines eo religiose utuntur: quod si pii esse desinant, & id etiam simul sacrum esse desinet: at si idem ad res impias patrandas dedicent, tum id ipsum quod antea sacrum erat immundum & profanum reddetur. Ex. Gr. locus quidem à Jacobo Patriarcha vocatus fuit בית אל *domus Dei*, quia ibi Deum ei revelatum coluit: sed à Propetis ille ipse locus vocatus fuit בית אל *domus iniquitatis* (vide Hamos v. 5. & Hoseæ x. 5.) quia Israëlita ex instituto Jarobohami ibi idolis sacrificare solebant. Aliud exemplum, quod rem clarissime indicat. Verba ex solo usu certam habent significationem, & si secundum hunc eorum usum ita disponantur, ut homines eadem legentes ad devotionem moveant, tum illa verba sacra erunt, & etiam liber tali verborum dispositione scriptus. Sed si postea usus ita pereat, ut verba nullam habeant significationem, vel quod liber prorsus negligatur, sive ex malitia, sive quia eodem non indigent, tum & verba, & liber nullius usus, neque sanctitatis erunt: denique si eadem verba aliter disponantur, vel quod usus prævaluerit ad eadem in contrariam significationem sumenda, tum & verba & liber, qui antea sacri, impuri & profani erunt. Ex quo sequitur nihil extra mentem absolute, sed tantum respective ad ipsam, sacrum aut profanum aut impurum esse. Quod etiã ex multis Scripturæ locis evidentissime constat. Jeremias (ut unum aut alterum adferam)

Cap. VII. 4. ait Judæos sui temporis falso voca-
 visse templum Salomonis, templum Dei: nam,
 ut ipse in eodem Capite pergit, Dei nomen illi
 templo tantum inesse poterat, quamdiu ab homi-
 nibus, qui ipsum colunt, & justitiam defendunt,
 frequentatur; quod si ab homicidis, furibus, ido-
 lolatris, aliisque nefariis hominibus frequenterur;
 tum foveam potius esse transgressorum. Quid de
 arca foederis factum sit nihil Scriptura narrat, quod
 sepe miratus sum; hoc tamen certum est, eandem
 periisse, vel cum templo combustam fuisse, etsi
 nihil magis sacrum, nec majoris reverentiæ apud
 Hebræos fuit. Hac itaque ratione Scriptura etiam
 tamdiu sacra est, & ejus orationes divinæ, quam-
 diu homines ad devotionem erga Deum movet:
 sed si ab iisdem potius negligatur, ut olim à Judæ-
 is, nihil est præter chartam, & atramentum, &
 ab iisdem absolute profanatur, & corruptioni ob-
 noxia relinquitur, ideoque si tum corrumpitur, aut
 perit, falso tum dicitur verbum Dei corrumpi,
 aut perire: sicuti etiam tempore Jeremiæ falso di-
 cebatur templum, quod tum temporis templum
 Dei esset, flammis periisse. Quod ipse Jeremias
 etiam de ipsa lege ait: Sic namque impios sui tem-
 poris increpat **איכה תאמרו חכמים אנחנו ותורת**
יהוה אתנו הלא לשקר עשה עט שקר סופרים

*qua ratione dicitis petiti sumus, & lex Dei nobiscum est,
 Certe frustra adornata fuit; calamus scribarum frustra
 (factus est), hoc est, falso dicitis vos, etsi Scri-
 ptura penes vos est, legem Dei habere, postquam
 ipsam irritam fecistis. Sic etiam cum Moses pri-
 mas tabulas fregit, ille minime verbum Dei præ-*

irā è manibus egerit, atque fregit (nam quis hoc de Mose, & verbo Dei suspicari posset) sed tantum lapides, qui quamvis antea sacri essent, quia iis inscriptum erat fœdus, sub quo Judæi Deo obedire se obligaverant, tamen quia postea vitulum adorando pactum illud irritum fecerant, nullius prorsus tum erant sanctitatis; & eadem etiam de causa secundæ cum arca perire potuerunt. Non itaque mirum si jam etiam primæ originalia Mosis non extant, neque quod ea, quæ in superioribus diximus libris, quos habemus, contigerint, quando verum originale fœderis divini, & omnium sanctissimum totaliter perire potuerit. Desinant ergo nos impietatis accusare, qui nihil contra verbum Dei locuti sumus, nec idem contaminavimus, sed iram, si quam justam habere possint, in antiquos vertant; quorum malitia Dei arcam, templum, legem, & omnia sacra profanavit, & corruptioni subjecit. Deinde si secundum illud Apostoli in 2. Epistol. ad Corinth. 111. 3. Dei Epistolam in se habent non atramento, sed Dei Spiritu, neque in tabulis lapideis, sed in tabulis carneis cordis scriptam, desinant literam adorare & de eadem adeo esse solliciti. His puto me satis explicuisse, qua ratione Scriptura Sacra & divina habenda sit. Videndum jam est, quid proprie intelligendum sit per דְבַר יְהוָה *debar Iehova* (verbum Dei) דָּבָר *dabar* quidem significat *verbum, orationem, edictum & rem*. Quibus autem de causis res aliqua Hebraice dicitur Dei esse, & ad Deum refertur in Cap. 1. ostendimus; atque ex is facile intelligitur, quid Scriptura significare velit per verbum Dei, orationem edictum & rem.

Omnia

Omnia itaque hic repetere non est opus, nec etiam quæ in Cap. vi. de miraculis tertio loco ostendimus. Sufficit rem tantum indicare, ut, quæ de his hic dicere volumus, melius intelligantur. Nempe, quod verbum Dei quando de subiecto aliquo prædicatur, quod non sit ipse Deus, proprie significat legem illam divinam, de qua in iv. Cap. egimus: hoc est, religionem toti humano generi universalem, sive catholicam, qua de re vide Esaia 1. 10 &c. ubi verum vivendi modum docet, qui scilicet non in cæremoniis, sed in charitate, & vero animo consistit, eumque legem, & verbum Dei promiscue vocat. Sumitur deinde metaphoricè pro ipso naturæ ordine, & fato (quia revera ab æterno divinæ naturæ decreto pendet & sequitur) & præcipue pro eo, quod hujus ordinis Prophetæ præviderant, idque quia ipsi res futuras per causas naturales non percipiebant, sed tanquam Dei placita vel decreta. Deinde etiam sumitur pro omni cujuscunque Prophetæ edicto, quatenus id singulari sua virtute, vel dono prophetico, & non ex communi naturali lumine perceperat, idque potissimum quia revera Deum tanquam legislatorem percipere solebant Prophetæ, ut cap. 4. ostendimus. Tribus itaque his de causis Scriptura verbum Dei appellatur: nempe quia veram docet religionem, cujus Deus æternus est author: deinde quia prædictiones rerum futurarum, tanquam Dei decreta narrat; & denique quia ii, qui revera fuerunt ejus authores, ut plurimum non ex communi naturali lumine, sed quodam sibi peculiari docuerunt, & Deum eadem loquentum introduxerunt. Et quamvis præter hæc plura in

Scriptura continentur, quæ merè historica sunt, & ex lumine naturali percepta, nomen tamen à potiore sumitur. Atque hinc facile percipimus, quæ ratione Deus author Bibliorum sit intelligendus, nempe propter veram religionem, quæ in iis docetur: at non quod voluerit certum numerum librorum hominibus communicare. De inde hinc etiam scire possumus, cur Biblia in libros Veteris & novi Testamenti dividantur: videlicet quia ante adventum Christi Prophetæ religionem prædicare solebant, tanquam legem Patriæ, & ex vi pacti tempore Moïsi initi: post adventum autem Christi eandem tanquam legem Catholicam, & ex sola vi passionis Christi omnibus prædicaverunt Apostoli; at non quod doctrina diversi sint, nec quod tanquam syngrapha fœderis scripti fuerint, nec denique quod religio catholica, quæ maxime naturalis est, nova esset, nisi respectu hominum, qui eam non noverant; *in mundo erat*, ait Johannes Evangelista Cap. 1. 10. & *mundus non novit eum*. Quamvis itaque pauciores libros tam Veteris, quam novi Testamenti haberemus, non tamen Dei verbo (per quod proprie ut jam diximus, vera religio intelligitur) destitueremur, sicuti non putamus nos eodem jam destitutos esse, etsi multis aliis præstantissimis scriptis caremus, ut libro Legis, qui tanquam fœderis syngraphum religiose in templo custodiebatur, & præterea libris Bellorum, Chronologiarum, & aliis plurimis, ex quibus hi, quos Veteris Testamenti habemus, decerpti & collecti sunt: atque hoc multis præterea rationibus confirmatur. Nempe I. quia libri utriusque Testamenti non fuerunt expresse mandato uno eodemque

demque tempore omnibus sæculis scripti, sed casu quibusdam hominibus, idque prout tempus & eorum singularis constitutio exigebat, ut apertè indicant Prophetarum vocations (qui ut impios sui temporis monerent, vocati sunt) & etiam Apostolorum Epistolæ. II. quia aliud est Scripturam & mentem Prophetarum, aliud autem mentem Dei, hoc est, ipsam rei veritatem intelligere, ut ex eo, quod in Cap. II. de Prophetis ostendimus, sequitur. Quod etiam in Historiis & miraculis locum habere ostendimus Cap. v. I. Atqui hoc de locis, in quibus de vera religione & vera virtute agitur, minimè dici potest. III. quia Libri Veteris Testamenti ex multis electi fuerunt, & à concilio tandem Phariseorum collecti & probati, ut in Cap. x. ostendimus. Libri autem novi Testamenti decretis etiam Conciliorum quorundam in Canonem assumti sunt, quorum etiam decretis plures alii, qui sacri a multis habebantur, ut spurii rejecti sunt, at horum Conciliorum (tam Phariseorum quam Christianorum) membra non constabant ex Prophetis, sed tantum ex Doctoribus & peritis; & tamen fatendum necessario est, eos in hac electione verbum Dei pro norma habuisse: adeoque antequam omnes libros probaverant, debuerunt necessario notitiam Verbi Dei habere. IV. quia Apostoli non tanquam Prophetæ, sed (ut in præcedente Capite diximus) tanquam Doctores scripserunt, & viam ad docendum elegerunt, quam faciliorem judicaverunt fore discipulis, quos tum docere volebant: ex quo sequitur in iis (ut etiam in fine prædicti Capitis conclusimus) multa contineri, quibus jam ratione religio-

nis carere possumus. V. Denique quia quatuor habentur in Nova Testamento Evangelistæ, & quis credet, quod Deus quater Historiam Christi narrare voluerit, & scripto hominibus communicare? & quamvis quædam in uno contineantur, quæ in alio non habentur, & quod unus ad alium intelligendum sæpe juvat, inde tamen non concludendum est, omnia, quæ in hæc quatuor narrantur, cognitu necessaria fuisse, & Deum eos elegisse ad scribendum, ut Christi historia melius intelligeretur, nam unusquisque suum Evangelium diverso loco prædicavit, & unusquisque id, quod prædicaverat, scripsit, idque simpliciter, ut historiam Christi dilucide narraret, & non ad reliquos explicandum. Si jam ex eorum mutua collatione facilius & melius quandoque intelliguntur, id casu contingit & paucis tantum in locis, quæ quamvis ignoscantur, historia tamen æque perspicua esset, & homines non minus beati. His ostendimus Scripturam ratione religionis tantum, sive ratione legis divinæ universalis, propriè vocari verbum Dei: Superest jam ostendere eandem quatenus propriè sic vocatur, non esse mendosam depravatam neque truncatam. Atqui id hæc mendosum, depravatam atque truncatam voco, quod adeo perperam scriptum & constructum est, ut sensus orationis ex usu linguæ investigari, vel ex sola Scriptura depromi nequeat: nam affirmare nolo, quod Scriptura, quatenus legem Divinam continet, semper eosdem apices, easdem literas, & denique eadem verba servavit (hoc enim Masoretis & qui literam superstitiose adorant, demonstrandum relinquo) sed tantum quod sensus,

ratione

ratione cujus tantum oratio aliqua divina vocata potest, incorruptus ad nos pervenit, tametsi verba quibus primo significatus fuit, sæpius mutata fuisse supponantur. Nam hoc, ut diximus, nihil Scripturæ divinitati detrahit; nam Scripturæque divina esset, etsi aliis verbis aut alia lingua scripta fuisset. Quod itaque legem divinam hac ratione incorruptam accepimus nemo dubitare potest. Nam ex ipsa Scriptura absque ulla difficultate, & ambiguitate percipimus ejus summam esse, Deum supra omnia amare, & proximum tanquam se ipsum: atqui hoc adulteritum esse non potest, nec à festinante & errante calamo scriptum; nam si Scriptura unquam aliud docuit, necessario etiam reliqua omnia docere aliter debuit, quandoquidem hoc totius religionis fundamentum est, quo sublato tota fabrica uno lapsu ruit. Adeoque talis Scriptura illa eadem non esset, de qua hinc loquimur, sed alius profus liber. Manet igitur inconcussam Scripturam hoc semper docuisse, & consequenter hinc nullum errorem, qui sensum corrumpere possit, incidisse, qui statim ab unoquoque non animadverteretur, nec aliquem hoc depravare potuisse, cujus malitia non illico pateret. Cum itaque hoc fundamentum statuendum sit incorruptum, idem necessario fatendum est de reliquis, quæ ex eo absque ulla controversia sequuntur, & quæ etiam fundamentalia sunt: ut, quod Deus existit, quod omnibus provideat, quod sit omnipotens & quod piis ex ipsius decreto bene sit, improbis vero male, & quod nostra salus à sola ejus gratia pendeat. Hæc enim omnia Scriptura perspicue ubique docet, & semper

per docere debuit, aliàs reliqua omnia vana essent, & sine fundamento: nec minus incorrupta statuenda reliqua moralia, quandoquidem ab hoc universali fundamento evidentissime sequuntur. Videlicet justitiam defendere, inopi auxilio esse, neminem occidere; nihil alterius concupiscere. &c. Horum, inquam, nihil nec hominum malitia depravare, nec vetustas delere potuit. Quicquid enim ex his deletum esset, id statim iterum horum universale fundamentum dictavisset, & præcipue documentum charitatis, quæ ubique in utroque Testamento summè commendatur. Adde quod quamvis nullum facinus execrandum excogitari possit, quod non sit ab aliquo commissum, tamen nemo est; qui ad facinora sua excusanda leges delere tentet, aut aliquid, quod impium sit, tanquam documentum æternum & salutare introducere: ita enim hominum naturam constitutam videmus, ut unusquisque (sive Rex sive subditus sit) si quid turpe commisit, factum suum talibus circumstantiis adornare studeat, ut nihil contra justum & decorum commisisse credatur. Concludimus itaque absolute totam legem divinam universalem, quam Scriptura docet, incorruptam ad nostras manus pervenisse. At præter hæc alia adhuc sunt, de quibus non possumus dubitare, quin bona fide nobis sint tradita. Nempe summa Historiarum Scripturæ, quia notissimæ omnibus fuerunt. Vulgus Judæorum solebat olim nationis antiquitates Psalmis cantare. Summa etiam rerum à Christo gestarum & ejus passio statim per totum Romanum Imperium vulgata fuit. Quare minime credendum est,

est, nisi maxima hominum pars in eo conveniret, quod incredibile est, id, quod harum historiarum præcipuum est, posteros aliter tradidisse, quam à primis acceperant. Quicquid igitur adulteratum est, aut mendosum, id tantum in reliquis contingere potuit: Videlicet in una aut altera historiæ aut Prophetiæ circumstantia; ut populus ad devotionem magis commoveretur; vel in uno aut altero miraculo; ut philosophos torquerent; vel denique in rebus speculativis, postquam à schismaticis in religionem introduci inceperunt; ut sic unusquisque sua figmenta autoritate divinâ abutendo statuminaret. Sed ad salutem parum refert, si ve talia depravata sint, si ve minus: quod in sequenti Cap. ex professo ostendam, etsi ex jam dictis & præcipue ex Cap. II. jam constare puto.

C A P U T X I I I.

Ostenditur Scripturam non nisi simplicissima docere, nec aliud præter obedientiam intendere; nec de divina Naturâ aliud docere, quam quod homines certa vivendi ratione imitari possunt.

IN Cap. II. hujus tractatus ostendimus, Prophetas singularem tantum potentiam imaginandi, sed non intelligendi habuisse, Deumque nulla philosophiæ arcana, sed res simplicissimas tantum iisdem revelavisse, seseque eorum præconceptis opinionibus accommodavisse. Ostendimus deinde in cap. V. Scripturam res eo modo tradere, & docere, quo facillime ab unoquoque percipi possunt; quæ scilicet non ex axiomatis, & defi-

definitionibus res deducit, & concatenat, sed tantum simpliciter dicit, & ad fidem faciendam, sola experientia, miraculis scilicet, & historiis dicta confirmat, quæque etiam tali stylo, & phrasibus narrantur, quibus maxime plebis animus commoveri potest: qua de re vide Cap. V I. circa ea, quæ loco II I. demonstrantur. Ostendimus denique in Cap. V II. difficultatem intelligendi Scripturam in sola lingua, & non in sublimitate argumenti sitam esse. His accedit, quod Prophetæ non peritis, sed omnibus absolute Judæis prædicaverunt. Apostoli autem doctrinam Evangelicam in Ecclesiis, ubi communis omnium erat conventus, docere solebant: ex quibus omnibus sequitur, Scripturæ doctrinam non sublimes speculationes, neque res philosophicas continere, sed res tantum simplicissimas, quæ vel à quovis tardissimo possunt percipi; Non satis itaque mirari possum eorum, de quibus supra locutus sum, ingenia, qui scilicet tam profunda in Scriptura vident mysteria, ut nullâ humana lingua possint explicari; & qui deinde in religionem tot res philosophicæ speculationis introduxerunt, ut Ecclesia, Accademia, & Religio scientia, vel potius altercatio videatur. Verum quid miror, si homines, qui lumen supra naturale habere jactant, philosophis, qui nihil præter naturale habent, nolint cognitione cedere. Id sane mirarer, si quid novi, quod solius esset speculationis docerent, & quod olim apud Gentiles Philosophos non fuerit tritissimum, (quos tamen cæcutisse ajunt) nam si inquiras quænam mysteria in Scriptura latere vident, nihil profecto reperies, præter Aristotelis, aut Platonis, aut alterius simili-

lis commenta, quæ sæpe facilius possit quivis Idiotæ somniare, quam literatissimus ex Scriptura investigare. Etenim absolute statuere nolumus ad doctrinam Scripturæ nihil pertinere, quod solius sit speculationis; nam in superiori Cap. quædam hujus generis attulimus, tanquam Scripturæ fundamentalia; sed hoc tantum volo, talia admodum pauca, atque admodum simplicia esse. Quænam autem ea sint, & qua ratione determinentur, hic ostendere constitui, quod nobis jam facile erit, postquam novimus, Scripturæ intentum non fuisse scientias docere; hinc enim facile judicare possumus, eandem nihil præter obedientiam ab hominibus exigere, solamque contumaciam, non autem ignorantiam damnare. Deinde quia obedientia erga Deum in solo amore proximi consistit; (nam qui proximum diligit, eo scilicet sine ut Deo obsequatur, is, ut Paulus ait in Epistola ad Rom. x i i i. 8. Legem implevit) hinc sequitur, in Scriptura nullam aliam scientiam commendari, quam quæ omnibus hominibus necessaria est, ut Deo secundum hoc præscriptum obedire possint, & quâ ignoratâ, homines necessario debent esse contumaces, vel saltem sine disciplinâ obedientiæ; reliquas autem speculationes, quæ huc directe non tendunt, sive eæ circa Dei, sive circa rerum naturalium cognitionem versentur, Scripturam non tangere, atque adeo à Religione revelatâ separandas. At etsi hæc unusquisque, uti diximus, jam facile videre potest, tamen, quia hinc totius Religionis decisio pendet, rem totam accuratius ostendere, & clarius explicare volo: Ad quod requiritur, ut ante omnia ostendamus,

damus, intellectualem, sive accuratam Dei cognitionem, non esse donum omnibus fidelibus commune sicuti obedientiam. Deinde cognitionem illam, quam Deus per Prophetas ab omnibus universaliter petiit, & unusquisque scire tenetur, nullam esse, præter cognitionem Divinæ ejus Justitiæ, & Charitatis, quæ ambæ ex ipsa Scriptura facile demonstrantur. Nam I. evidentissime sequitur ex Exodi vi. 2. ubi Deus Mosi, ad singularem gratiam, ipsi largitam, indicandum, ait נִאֲרָא אֵל אַבְרָהָם אֵל יִצְחָק וְאֵל יַעֲקֹב בְּאֵל שְׂרַי וְשֵׁמִי יְהוָה לֹא נִודַעְתִּי לָהֶם & *revelatus sum Abrahamo, Isaaco, & Jacobo El Sadai, sed nomine meo Jehova non sum cogitus ipsis*: ubi ad meliorem explanationem notandum El Sadai significare Hebraicæ Deum, qui sufficit, quia unicuique, quod ei sufficit, dat; & quamvis sæpe Sadai absolute pro Deo sumatur, non dubitandum tamen est, quin ubique nomen El Deus subintelligendum sit. Deinde notandum in Scriptura nullum nomen præter Jehova reperiri, quod Dei absolutam essentiam, sine relatione ad res creatas, indicet. Atque ideo Hebræi hoc solum nomen Dei esse proprium contendunt, reliqua autem appellativa esse; & revera reliqua Dei nomina, sive ea substantiva sint, sive adjectiva, attributa sunt, quæ Deo competunt, quatenus cum relatione ad res creatas consideratur, vel per ipsas manifestatur. Ut אֵל El, vel cum littera הֵ He paragogica אֱלֹהִים Elohas, quod nihil aliud significat, quam potentem, ut notum; nec Deo competit, nisi per excellentiam, sicuti cum Paulum Apostolum appellamus, alias virtutes ejus potentia explicantur, ut El

(potens)

(potens) magnus, tremendus, justus, misericors, &c. vel ad omnes comprehendendas simul hoc nomen in plurali numero usurpatur, & significatione singulari, quod in Scriptura frequentissimum. Jam quando quidem Deus Mosi dicit, se nomine Jehova non fuisse patribus cognitum, sequitur, eos nullum Dei attributum novisse, quod ejus absolutam essentiam explicat, sed tantum ejus effecta, & promissa, hoc est, ejus potentiam quatenus potes visibiles manifestatur. Atqui hoc Deus Mosi non dicit, ad eosdem infidelitatis accusandum, sed contra ad eorum credulitatem, & fidem extollendam, qua quamvis non æque singularem Dei cognitionem ac Moses habuerint, Dei tamen promissa fixa rataque crediderunt, non ut Moses, qui, quamvis sublimiores de Deo cogitationes habuerit, de divinis tamen promissis dubitavit, Deoque objecit, quod, loco promissæ salutis, Jûdæorum res in pejus mutaverit. Cum itaque Patres Dei singulare nomen ignoraverint, hocque Deus Mosi dicat factum, ad eorum animi simplicitatem & fidem laudandam, simulque ad commemorandam singularem gratiam Mosi concessam, hinc evidentissime sequitur, id quod primo loco statuimus, homines ex mandato non teneri Dei attributa cognoscere, sed hoc peculiare esse donum quibusdam tantum fidelibus concessum; nec opere prætium est hoc pluribus Scripturæ testimoniis ostendere; quis enim non videt divinam cognitionem non fuisse omnibus fidelibus æqualem? & neminem posse ex mandato sapientem esse, non magis, quam vivere, & esse? Viri, mulieres, pueri, & omnes ex mandato obtemperare quidem æque possunt,

funt, non autem sapere. Quod si quis dicat, non esse quidem opus Dei attributa intelligere, at omnino simplicitet, absque demonstratione credere; is sane nugabitur: Nam res invisibiles, & quæ solius mentis sunt objecta, nullis aliis oculis videri possunt, quam per demonstrationes, qui itaque eas non habent, nihil harum rerum plane vident; atque adeo quicquid de similibus auditum referunt, non magis eorum mentem tangit, sive indicat, quam verba Psittaci, vel automati, quæ sine mente, & sensu loquuntur. Verum antequam ulterius pergam, rationem dicere teneor, cur in Genesi sæpe dicitur, quod Patriarchæ nomine Jehova prædicaverint, quod plane jam dictis repugnare videtur. Sed si ad illa, quæ cap. VIII. ostendimus, attendamus, facile hæc conciliare poterimus; in prædicto enim Cap. ostendimus scriptorem Pentateuchi res, & loca non hisdem præcisè nominibus indicare, quæ eodem tempore, de quo loquitur, obtinebant, sed iis, quibus tempore scriptoris melius innotuerant. Deus igitur in Genesi Patriarchis prædicatus nomine Jehova indicatur, non quia Patribus hoc nomine innotuerat, sed quia hoc nomen apud Judæos summæ erat reverentiæ: hoc, inquam, necessario dicendum, quandoquidem in hoc nostro textu Exodi expresse dicitur, Deum hoc nomine non fuisse cognitum Patriarchis, & etiam quod Exodi 111. 13. Moses Dei nomen scire cupit: quod si antea notum fuisset, fuisset saltem & ipsi etiam notum. Concludendum igitur, ut volebamus; nempe fideles Patriarchas hoc Dei nomen ignoravisse. Deique cognitio-

nem

24

nem donum Dei, non autem mandatam esse. Tempus igitur est, ut ad secundum transeamus, nempe, ad ostendendum Deum nullam aliam sui cognitionem ab hominibus per Prophetas petere, quam cognitionem divinæ suæ Justitiæ, & Charitatis, hoc est talia Dei attributa, quæ homines certa vivendi ratione imitari possunt: quod quidem Jeremias expressissimis verbis docet. Nam cap. xx. i. 15. 16. de Rege Josia loquens hæc ait

אֵיךְ הֲלֵא אָכַל וְשָׁתָה וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וְצִדְקָה
בָּאָרֶץ אִזּוּ טוֹב לוֹ דָּן דִּין עֵינַי וְאֲבִיּוֹן אִזּוּ טוֹב לוֹ
הֲלֵא הִיא וְחָדַעַת אֹתַי נָאִם יְהוָה וְגוֹ'

Pater tuus quidem comedit, & bibit, & fecit Iudicium, & justitiam, tum ei bene (fuit) judicavit jus pauperis, & indigentis, tum ipsi bene (fuit) nam (NB.) hoc est me cognoscere, dixit Jehova: nec minus clara sunt, quæ habentur Cap. ix. 24. nempe אֵךְ

בִּזְאת יִתְהַלֵּל הַמֵּתְהַלֵּל הַשָּׂמַיִם וְיִדְוַע כִּי אֲנִי יְהוָה
עָשָׂה חֶסֶד מִשְׁפָּט וְצִדְקָה בְּאֶרֶץ כִּי בִּתְלָהּ

sed in hoc tantum gloriatur unusquisque, me intelligere, & cognoscere, quod ego Jehova facio charitatem, iudicium, & justitiam in terra, nam his delector, ait Jehova. Colligitur hoc etiam præterea ex Exodi xxxiv. 6. 7. ubi Deus Mosi cupienti ipsum videre, & noscere, nulla alia attributa revelat, quam quæ divinam Justitiam & Charitatem explicant: Denique illud Johannis, de quo etiam in sequentibus, appime hic notandum venit, qui scilicet, quia nemo Deum vidit, Deum per solam charitatem explicat, concludit,
que

que cum reverſi Deum habere, & noſcere, qui charitatem habet. Videmus itaque Jeremiam, Moſen, Johannem, Dei cognitionem, quam unusquisque ſcire tenetur, paucis comprehendere, eamque in hoc ſolo, ut volebamus, ponere, quod ſcilicet, Deus ſit ſumme juſtus, & ſumme miſericors, ſive unicum veræ vitæ exemplar. His accedit, quod Scriptura nullam Dei Definitionem expreſſe tradit, nec alia Dei attributa amplectenda præter modo dicta præſcribat, nec ex profeſſo, ut hæc, commendet: ex quibus omnibus conclu- dimus, intellectualem Dei cognitionem, quæ ejus naturam, prout in ſe eſt, conſiderat, & quam naturam homines certa vivendi ratione imitari non poſſunt, neque tanquam exemplum ſumere, ad veram vivendi rationem inſtituendam, ad fidem, & religionem revelatam nullo modo pertinere, & conſequenter homines circa hanc ſine ſcelere toto cælo errare poſſe. Minime itaque mirum, quod Deus ſeſe imaginationibus, & præconceptis Prophetarum opinionibus accommodaverit, quodque fideles diverſas de Deo ſoverint ſententias, ut in cap. II. multis exemplis oſtendimus. Deinde minime etiam mirum, quod ſacra volumina ubique adeo impropria de Deo loquantur, eique manus, pedes, oculos, aures, mentem, & motum localem tribuant, & præterea etiam animi commotiones, ut quod ſit Zelotypus, miſericors &c. & quod denique ipſam depingant tanquam Judicem, & in cælis, tanquam in ſolio regio ſedentem, & Chriſtum ad ipſius dextram. Loquuntur nimirum ſecundum captum vulgi, quem Scriptura non doctum, ſed obedientem reddere ſtudet, Com-

munes tamen Theologi quicquid horum lumine naturali videre potuerunt cum divina natura non convenire, metaphoricè interpretandum, & quicquid eorum captum effugit, secundam literam accipiendum contenderunt. Sed, si omnia, quæ in Scriptura hujus generis reperiuntur, essent necessario metaphoricè interpretanda, & intelligenda, tum Scriptura non plebi & rudi vulgo, sed peritissimis tantum, & maxime Philosophis scripta esset. Quinimo, si impium esset pie, & simplicitate animi hæc, quæ modo retulimus, de Deo credere; profecto maxime cavere debuissent Prophætæ, saltem propter vulgi imbecillitatem, à similibus phrasibus, & contra Dei attributa, prout unusquisque eadem amplecti tenetur, ante omnia ex professo, & clare docere, quod nullibi factum est: adeoque minime credendum opiniones absolute consideratas, absque respectu ad opera, aliquid pietatis, aut impietatis habere, sed eâ tantum de causa hominem aliquid pie, aut impie credere dicendum, quatenus ex suis opinionibus ad obedientiam movetur, vel ex iisdem licentiam ad peccandum, aut rebellandum sumit, ita ut si quis vera credendo fiat contumax, is revera impiam; & si contra falsa credendo obediens, piam habeat fidem; veram enim Dei cognitionem, non mandatum, sed donum divinum esse ostendimus, Deumque nullam aliam ab hominibus petiisse, quam cognitionem divinæ suæ Justitiæ, & Charitatis, quæ cognitio, non ad scientias, sed tantum ad obedientiam necessaria est.

CAPUT XIV.

Quid sit fides, quinam fideles, fidei fundamenta determinantur, & ipsa à Philosophia tandem separatur.

AD veram fidei cognitionem apprime necessarium esse, scire, quod Scriptura accommodata sit non tantum captui Prophetarum, sed etiam varii, & inconstantis Judæorum vulgi, nemo, qui vel leviter attendit, ignorare potest; qui enim omnia, quæ in Scriptura habentur promiscue amplectitur, tanquam universalem, & absolutam de Deo doctrinam, nec accurate cognovit, quidnam captui vulgi accommodatum sit, non poterit vulgi opiniones cum divina doctrina non confundere, & hominum commenta & placita, pro divinis documentis non venditare, Scripturæque autoritate non abuti. Quis, inquam, non videt, hanc maximam esse causam, cur sectarii tot, tanque contrarias opiniones, tanquam fidei documenta doceant, multisque Scripturæ exemplis confirmant, unde apud Belgas dudum in usum Proverbii abierit, *geen letter sonder letter*. Libri namque sacri non ab uno solo, nec unius ætatis vulgo scripti fuerunt, sed à plurimis, diversi ingenii, diversique ævi viris, quorum, si omnium tempus computare velimus, fere bis mille annorum, & forte multo longius invenietur. Sectarios tamen istos nolumus ea de causa impietatis accusare, quod scilicet verba Scripturæ suis opinionibus accommodant; sicut enim olim ipsa captui vulgi accommodata fuit, sic etiam

etiam unicuique eandem suis opinionibus accommodare licet, si videt, se eâ ratione Deo, in iis, quæ justitiam, & charitatem spectant, pleniore animi consensu obedire posse; sed ideo eisdem accusamus quod hanc eandem libertatem reliquâs nolunt concedere, sed omnes, qui cum iisdem non sentiunt, quanquam honestissimi, & veræ virtuti obtemperantes sint, tanquam Dei hostes tamen persequuntur, & contra eos, qui iis assentantur, quamvis impotentissimi animi sint, tamen tanquam Dei electos diligunt, quo nihil profecto scelestius, & reipublicæ magis perniciosum excogitari potest. Ut igitur constet, quousque, ratione fidei, uniuscujusque libertas sentiendi, quæ vult, se extendit; & quosnam, quamvis diversa sentientes, tanquam fideles tamen aspicere tenemur, fides, ejusque fundamentalia determinanda sunt; quod quidem in hoc capite facere constitui, simulque fidem à philosophia separare, quod totius operis præcipuum intentum fuit. Ut hæc igitur ordine ostendam, summum totius Scripturæ intentum repetamus, id enim nobis veram normam fidei determinandæ indicabit. Diximus in superiori capite, intentum Scripturæ esse tantum obedientiam docere. Quod quidem nemo inficias ire potest. Quis enim non videt, utrumque testamentum nihil esse præter obedientiæ disciplinam? nec aliud utrumque intendere quam quod homines ex vero animo obtemperent? Nam, ut jam omittam, quæ in superiori capite ostendi, Moses non studuit Israëlitas ratione convincere, sed pacto, juramenti, & beneficiis obligare, deinde populo legibus obtemperare

perare sub pœnia interminatus est, & præmiis eundem ad id hortatur; quæ omnia media non ad scientias, sed ad solam obedientiam sunt. Evangelica autem doctrina nihil præter simplicem fidem continet; nempe Deo credere, eumque revereri, sive, quod idem est, Deo obedire. Non opus igitur habeo, ad rem manifestissimam demonstrandam, textus Scripturæ, qui obedientiam commendant, & quorum per plures in utroque testamento reperiuntur, coacervare. Deinde quidnam unusquisque exequi debeat, ut Deo obsequatur, ipsa etiam Scriptura plurimis in locis quam clarissime docet, nempe totam legem in hoc solo consistere, in amore scilicet erga proximum, quare nemo etiam negare potest, quod is, qui ex Dei mandato proximum tanquam se ipsum diligit, revera est obediens, & secundum legem beatus, & qui contra odio habet, vel negligit, rebellis est, & contumax. Denique apud omnes in confesso est, Scripturam non solis peritis, sed omnibus cujuscumque ætatis, & generis hominibus scriptam, & vulgatam fuisse: atque ex his solis evidentissime sequitur, nos ex Scripturæ jussu, nihil aliud teneri credere, quam id, quod ad hoc mandatum exequendum absolute necessarium sit. Quare hoc ipsum mandatum unica est totius fidei catholicæ norma, & per id solum omnia fidei dogmata, quæ scilicet unusquisque amplecti tenetur, determinanda sunt. Quod cum manifestissimum sit, & quod ex hoc solo fundamento, vel sola ratione omnia legitime possunt deduci, judicet unusquisque, qui fieri potuit, ut tot dissensiones in Ecclesia ortæ sint? & an aliæ potuerint esse causæ, quam

quam quæ in initio Cap. VII. dictæ sunt? Eæ itaque ipsæ me cogunt hic ostendere modum, & rationem determinandi ex hoc invento fundamento fidei dogmata; nam ni hoc fecero, remque certis regulis determinavero, merito credar me huc usque parum promovisse, quandoquidem unusquisque quicquid velit sub hoc etiam prætextu, quod scilicet medium necessarium sit ad obedientiam, introducere poterit; præsertim quando de divinis attributis fuerit quæstio. Ut itaque rem totam ordine ostendam, à fidei definitione incipiam, quæ ex hoc dato fundamento sic definiri debet. Nempe quod nihil aliud sit, quam de Deo talia sentire, quibus ignoratis tollitur erga Deum obedientia, & hæc obedientiâ posita, necessario ponuntur. Quæ definitio adeo clara est, & adeo manifeste ex modò demonstratis sequitur, ut nullâ explanatione indigeat. Quæ autem ex eadem sequuntur paucis jam ostendam; Videlicet I. fidem non per se, sed tantum ratione obedientiæ salutiferam esse, vel, ut ait Jacob. II. 17. fidem per se absque operibus mortuam esse; qua de re vide totum hujus Apostoli prædictum Caput. II. sequitur, quod is, qui verè est obediens, necessario veram & salutiferam habet fidem; Obedientiâ enim positâ, & fidem necessario poni diximus, quod etiam idem Apostolus I. 18. expresse ait, *ostendo tibi fidem tuam, absque operibus, & ego ostendam tibi ex operibus meis fidem meam.* Et Iohannes in Epist. I. cap. IV. 7, 8. *quisquis diligit (scilicet proximum) ex Deo natus est, & novit Deum, qui non diligit, non novit Deum; nam Deus est Caritas.* Ex quibus iterum sequitur, nos neminem judicare posse fidelem, aut infide-

infidelem esse, nisi ex operibus: Nempe, si opera bona sunt, quamvis dogmatibus ab aliis fidelibus dissentiat, fidelis tamen est; & contra si mala sunt, quamvis verbis conveniat, infidelis tamen est. Obedientia enim positâ fides necessario ponitur, & fides absque operibus mortua est. Quod etiam idem Johannes vers. 13. ejusdem cap. expresse docet. *Per hoc, inquit, cognoscimus, quod in eo manemus, & ipse manet in nobis, quod de Spiritu suo dedit nobis, nempe Charitatem.* Dixerat enim antea, Deum esse Charitatem, unde (ex suis scilicet tum receptis principiis) concludit, eum revera Spiritum Dei habere, qui Charitatem habet. Imo, quia nemo Deum vidit, inde concludit, neminem Deum sentire, vel animadvertere, nisi ex sola Charitate erga proximum, atque adeo neminem etiam aliud Dei attributum noscere posse, præter hanc Charitatem, quatenus de eadem participamus. Quæ quidem rationes si non peremptoriae sunt, satis tamen clare Johannis mentem explicant, sed longe clarius, quæ habentur cap. 11. vers. 3, 4. ejusdem Epist. ubi expressissimis verbis id, quod hic volumus, docet. *Et per hoc, inquit, scimus, quod ipsum novimus, si præcepta ipsius observamus. Qui dicit, novimus, & præcepta ejus non observat, mendax est, & in eo non est veritas.* Atque ex his iterum sequitur, eos revera Antichristos esse, qui viros honestos, & qui Justitiam amant, persequuntur, propterea quod ab ipsis dissentiunt, & cum ipsis eadem fidei dogmata non defendunt: Qui enim Justitiam & Charitatem amant, eos per hoc solum fideles esse scimus, & qui fideles persequitur Antichristus est. Sequitur denique fidem non tam requirere vera, quam

pia dogmata, hoc est, talia, quæ animum ad obedientiam movent: Tamen si inter ea plurima sint; quæ nec umbram veritatis habent; dummodo tamen is, qui eadem amplectitur, eadem falsa esse ignoret, alias rebellis necessario esset; quomodo enim fieri posset, ut aliquis, qui Justitiam amare, & Deo obsequi studet; tanquam divinum adoret, quod a divina natura alienum scit esse: at animi simplicitate errare possunt homines, & Scriptura non ignorantiam, sed solam contumaciam, ut jam ostendimus, damnat; imo ex sola fidei definitione hoc necessario sequitur, cujus omnes partes ex universali jam ostenso fundamento, & unico totius Scripturæ intento, nisi nostra placitâ admiscere lubet, peti debent; atqui hæc non expresse exigit vera; sed talia dogmata, quæ ad obedientiam necessaria sunt, quæ scilicet animum in amore erga proximum confirmant, cujus tantum ratione unusquisque in Deo (ut cum Johanne loquar) & Deus in unoquoque est. Cum itaque uniuscujusque fides ratione obedientiæ, vel contumaciæ tantum, & non ratione veritatis, aut falsitatis, pia vel impia sit habenda, & nemo dubitet, commune hominum ingenium varium admodum esse, nec omnes in omnibus æque acquiescere, sed opiniones diverso modo homines regere, quippe quæ hunc ad devotionem, eæ ipsæ alterum ad risum, & contemptum movent, hinc sequitur, ad fidem catholicam, sive universalem nulla dogmata pertinere, de quibus inter honestos potest dari controversia: Quæ enim ejus naturæ sunt, respectu unius pia, & respectu alterius impia esse possunt; quandoquidem ex solis operibus sunt judicanda.

Ad fidem ergo catholicam ea solummodo dogmata pertinent, quæ erga Deum obedientia absolute ponit, & quibus ignorantis obedientia est absolute impossibilis; de reliquis autem, prout unusquisque, quia se ipsum melius novit, sibi, ad se in amore Justitiæ confirmandum, melius esse viderit, sentire debet. Et hac ratione, puto, nullum locum controversiis in Ecclesia relinqui: Nec jam verebor fidei universalis dogmata, sive universæ Scripturæ intenti fundamentalia enumerare, quæ (ut ex iis, quæ in his duobus capitibus ostendimus, evidentissime sequitur) omnia huc tendere debent, nempe, dari ens supremum quod Justitiam & Charitatem amat, cuique omnes, ut salvi sint, obedire tenentur, eumque cultu Justitiæ, & Charitate erga proximum adorare, atque hinc facile omnia determinantur, quæque adeo nulla, præter hæc, sunt. Videlicet, I. Deum, hoc est, ens supremum, summe justum, & misericordem, sive veræ vitæ exemplar existere; qui enim nescit, vel non credit, ipsum existere, ei obedire nequit, neque eum Judicem noscere. II. eum esse unicum: Hoc enim etiam ad supremam devotionem, admirationem, & amorem erga Deum absolute requiri nemo dubitare potest. Devotio namque, admiratio, & amor, ex sola excellentia unius supra reliquos orientur. III. eum ubique esse presentem, vel omnia ipsi patere: Si res ipsum latere crederentur, vel ipsum omnia videre ignoraretur, de æquitate ejus Justitiæ, quâ omnia dirigit, dubitaretur, vel ipsa ignoraretur. IV. ipsum in omnia supremum habere jus, & dominium, nec aliquid jure coactum, sed ex absoluto beneplacito, & singulari

R

gra-

gratiâ facere: Omnes enim ipsi absolute obedire tenentur, ipse autem nemini. V. Cultum Dei, ejusque obedientiam in sola Justitia, & Charitate, sive amore erga proximum consistere. VI. Omnes, qui hac vivendi ratione Deo obediunt, salvos tantum esse, reliquos autem, qui sub imperio voluptatum vivunt, perditos: Si homines hoc firmiter non crederent, nihil causæ esset cur Deo potius, quam voluptatibus obtemperare mallent. VII. Denique Deum pœnitentibus peccata condonare: Nullus enim est, qui non peccet, si igitur hoc non statueretur, omnes de sua salute desperarent, nec ulla esset ratio, cur Deum misericordem crederent; qui autem hoc firmiter credit, videlicet Deum ex misericordia, & gratia, qua omnia dirigit, hominum peccata condonare, & hac de causa in Dei amore magis incenditur, is revera Christum secundum Spiritum novit, & Christus in eo est. Atque hæc omnia, nemo ignorare potest apprime cognitu necessaria esse, ut homines, nullo excepto, ex præscripto Legis supra explicato, Deo obedire possint, nam horum aliquo sublato, tollitur etiam obedientia. Cæterum quid Deus, sive illud veræ vitæ exemplar sit: an scilicet sit ignis, spiritus, lux, cogitatio &c. id nihil ad fidem, ut nec etiam qua ratione sit veræ vitæ exemplar, an scilicet propterea, quod animum justum, & misericordem habet, vel quia res omnes per ipsum sunt, & agunt, & consequenter nos etiam per ipsum intelligimus, & per ipsum id, quod verum æquum, & bonum est videmus? perinde est, quicquid de his unusquisque statuerit. Deinde nihil etiam ad fidem, si quis credat, quod Deus secundum

dum essentiam, vel secundum potentiam ubique sit, quod res dirigit ex libertate, vel necessitate naturæ; quod leges tanquam princeps præscribat, vel tanquam æternas veritates doceat; quod homo ex arbitrii libertate, vel ex necessitate divini decreti Deo obediat, quodque denique præmium bonorum, & pœna malorum naturalis vel supernaturalis sit: Hæc, & similia, inquam, nihil refert, in respectu fidei, qua ratione unusquisque intelligat; dummodo nihil eum in finem concludat, ut majorem licentiam ad peccandum sumat, vel ut minus fiat Deo obtemperans; quinimo unusquisque, ut jam supra diximus, hæc fidei dogmata, ad suum captum accommodare tenetur, eaque sibi eo modo interpretari, quo sibi videtur eadem facilius, sine ulla hæsitatione, sed integro animi consensu amplecti posse, ut consequenter Deo pleno animi consensu obediat: Nam, ut jam etiam monuimus, sicuti olim fides secundum captum, & opiniones Prophetarum, & vulgi illius temporis revelata, scriptaque fuit, sic etiam jam unusquisque tenetur eandem suis opinionibus accommodare, ut sic ipsam, absque ulla mentis repugnantia, sineque ulla hæsitatione amplectatur; ostendimus enim, fidem non tam veritatem, quam pietatem exigere, & non nisi ratione obedientiæ piæ, & salutiferæ esse; & consequenter neminem nisi ratione obedientiæ fidelem esse. Quare non ille, qui optimas ostendit rationes, optimam necessario ostendit fidem, sed ille, qui optima ostendit opera justitiæ, & Charitatis. Quæ Doctrina, quam salutaris, quamque necessaria sit in republica, ut homines pacificè, & concorditer vivant: quorque, in-

quam,

quam, quantasque perturbationum, & scelerum causas præscindat, omnibus judicandum relinquo. Atque hic, antequam ulterius pergam, notandum venit, nos, ex modo ostensis, facile respondere posse ad objectiones, quas Cap. I. movimus, quando de Deo cum Israëlitis ex Monte Sinai loquente verba fecimus: Nam quamvis vox illa, quam Israëlitæ audiverunt, illis hominibus nullam philosophicam, seu mathematicam certitudinem de Dei existentia dare potuerat, sufficiebat tamen ad eosdem in admirationem Dei, prout ipsum antea noverant, rapiendos, & ad obedientiam instigandos: qui finis illius spectaculi fuit. Nam Deus non volebat Israëlitæ suæ essentiæ absoluta attributa docere, (nulla enim tum temporis revelavit) sed eorum animum contumacem frangere, & ad obedientiam trahere; ideoque non rationibus, sed tubarum strepitu, tonitru, & fulminibus eosdem adoratus est. (Vide Exodi xx. 20.)

Supereff jam, ut tandem ostendam, inter fidem, sive Theologiam, & Philosophiam nullum esse commercium, nullamve affinitatem, quod jam nemo potest ignorare, qui harum duarum facultatum, & scopum, & fundamentum novit, quæ sane toto cælo discrepant: Philosophiæ enim scopus nihil est, præter veritatem: Fidei autem, ut abunde ostendimus, nihil præter obedientiam, & pietatem. Deinde philosophiæ fundamenta notionibus communes sunt, & ipsa ex sola natura peti debent. Fidei autem: historiæ, & lingua; & ex sola Scriptura, & revelatione petenda, ut in VII. cap. ostendimus. Fides igitur summam unicuique libertatem ad philosophandum concedit, ut quicquid

quid velit, de rebus quibuscunque sine scelere sentire possit, & eos tantum, tanquam hæreticos, & scismaticos damnat, qui opiniones docent, ad contumaciam, odia, contentiones, & iram suadendum: & eos contra fideles tantum habet, qui Justitiam & Charitatem, pro viribus suæ rationis, & facultatibus, suadent. Denique, quoniam hæc, quæ hic ostendimus, præcipua sunt, quæ in hoc tractatu intendo, volo, antequam ulterius pergam, lectorem enixissime rogare, ut hæc duo capita attentius legere, & iterum, atque iterum perpendere dignetur; & sibi persuasum habeat, nos non eo scripsisse animo, ut nova introduceremus, sed ut depravata corrigeremus, quæ tandem aliquando correctæ videre speramus.

C A P U T X V.

Nec Theologiam Rationi, nec Rationem Theologia ancillari; ostenditur & ratio, qua nobis S. Scriptura auctoritatem persuademus.

Qui Philosophiam à Theologia separare nesciunt, disputant, num Scriptura rationi, an contra ratio Scripturæ debeat ancillari, hoc est, an sensus Scripturæ rationi, an vero ratio Scripturæ accommodari debeat: atque hoc à scepticis, qui rationis certitudinem negant, illud autem à Dogmaticis defenditur. Sed tam hos quam illos toto calo errare ex jam dictis constat. Nam utram sequamur sententiam, vel rationem vel Scripturam corrumpere necesse est. Ostendimus enim Scripturam non res philosophicas, sed solam pietatem docere, & omnia, quæ in eadem continen-

tinentur, ad captum & præconceptas opiniones
 vulgi fuisse accommodata. Qui igitur ipsam ad
 Philosophiam accommodare vult, is sanè Prophe-
 tis multa, quæ ne per somnium cogitarunt, affin-
 get, & perperam eorum mentem interpretabitur.
 Qui autem contra rationem & Philosophiam
 Theologiæ ancillam facit, is antiqui vulgi præ-
 judicia tanquam res divinas tenetur admittere, &
 iisdem mentem occupare & obcæcare; adeoque
 uterque, hic scilicet sine ratione, ille vero cum
 ratione insaniet. Primus, qui inter Phariseos
 apertè statuit Scripturam rationi esse accommo-
 dandam, fuit Maimonides (cujus quidem sen-
 tentiam Cap. VII. recensuimus, multisque argu-
 mentis refutavimus) & quamvis hic author magnæ
 inter eos fuerit authoritatis, eorum tamen maxi-
 ma pars hac in re ab eo recedit, & pedibus it in
 sententiam cujusdam R. Jehudæ Alpakhar, qui
 errorem Maimonidis vitare cupiens in alterum ei
 contrarium incidit. Statuit scilicet * rationem
 Scripturæ ancillari debere, eique prorsus sub-
 mitti; nec aliquid in Scriptura propterea meta-
 phorice explicandum sensit, quod literalis sensus
 rationi, sed tantum, quia ipsi Scripturæ, hoc est,
 claris ejus dogmatibus repugnat; atque hinc hanc
 universalem regulam format; videlicet, quicquid
 Scriptura dogmaticè docet & expressis verbis af-
 firmat, id ex sola ejus authoritate, tanquam verum
 absolute admittendum; nec ullum aliud dogma
 in Bibliis reperietur, quod ei directe repugnet,
 sed tantum per consequentiam, quia scilicet modi
 loquendi

NB. * Memini me hæc olim legisse in Epistola contra Maimo-
 nidem, quæ inter Epistolas, quæ Maimonidis dicuntur, habetur.

loquendi Scripturæ sæpe videntur supponere aliquid contrarium ei, quod expresse docuit: & propterea tantum, eadem loca metaphoricè explicanda. Ex, Gr. Scriptura clare docet, Deum esse unicum (vide Deut. v. 1. 4.) nec ullibi alius locus reperitur directè affirmans, dari plures Deos: at quidem plura ubi Deus de se, & Prophetæ de Deo in plurali numero loquuntur, qui modus tantum loquendi supponit, non autem ipsius orationis intentum indicat, plures esse Deos, & ideo ipsa omnia metaphoricè explicanda, scilicet non quia rationi repugnat, plures dari; sed quia ipsa Scriptura directè affirmat, unicum esse Deum. Sic etiam quia Scriptura Deut. xv. 15, directè (ut putat) affirmat, Deum esse incorporeum; ideo, ex sola scilicet hujus loci & non rationis autoritate, tenemur credere Deum non habere corpus, & consequenter ex sola Scripturæ autoritate omnia loca metaphoricè explicare tenemur, quæ Deo manus, pedes &c. tribuunt, quorumque solus modus loquendi videtur Deum corporeum supponere. Hæc est hujus authoris sententia, quem quatenus Scripturas per Scripturas explicare vult, laudo: at miror quod vir ratione præditus ipsam destruere studeat. Verum quidem est Scripturam per Scripturam explicandam esse, quamdiu de solo orationum sensu, & mente Prophetarum laboramus, sed postquam verum sensum eruimus, necessariò iudicio & ratione utendum, ut ipsi assensum præbeamus. Quod si ratio, quamvis reclamet Scripturæ, tamen plane submitrenda est, quæso an id cum, vel sine ratione, ut cæci facere debemus? Si hoc, stultè

sane & sine iudicio agimus; si illud? ex solo igitur rationis imperio Scripturam amplectimur, quam igitur, si eidem repugnaret, non amplecteremur. Et quæso quis mente aliquid amplecti potest reclamante ratione? quid enim aliud est mente aliquid negare, quam quod ratio reclamat? & profectò non satis mirari possum, quod rationem, donum maximum, & lucem divinam mortuis literis, & quæ humana malitia depravari potuerunt, submittere velint, & quod nullum existimetur scelus, contra mentem, verum Dei verbi syngraphum, indignè loqui, eamque corruptam, cæcam & perditam statuere; at maximum habeatur scelus, talia de litera & verbi Dei idolo cogitare. Pium esse putant, rationi & proprio iudicio nihil fidere, at impium de fide eorum dubitare, qui nobis Libros Sacros tradiderunt, quod quidem mera stultitia est, non pietas. Sed quæso quid eos sollicitat? quid timent? an Religio & fides defendi non possunt, nisi homines datâ operâ omnia ignorent & rationi prorsus valedicant? profectò, si hoc credunt, Scripturæ magis timent, quam fidunt. Sed longè absit quod Religio & pietas rationem, aut quod ratio Religionem sibi ancillari velit, & quod utraque suum regnum summâ cum concordia obtinere nequeat; qua de re statim, nam hîc ante omnia istius Rabinii Regulam examinare libet. Is, uti diximus, vult nos id omne, quod Scriptura affirmat aut negat, tanquam verum amplecti, vel tanquam falsum rejicere teneri: deinde Scripturam nunquam aliquid expressis verbis affirmare vel negare, contrarium ei quod in alio loco affirmavit vel

nega-

negavit. Quæ duo quam temere dicta sint, nemo ignorare potest. Nam ut jam omittam quod non animadvertit, Scripturam diversis libris constare, diversis temporibus, diversis hominibus, & denique à diversis authoribus scriptam esse, tum hoc alterum, quod hæc ex propria auctoritate; & ratione & Scriptura nihil tale dicentibus, statuatur; debuisset enim ostendere omnia loca, quæ non nisi per consequentiam aliis repugnant, posse ex natura linguæ, & ratione loci commodè metaphorice explicari: Deinde Scripturam ad nostras manus incorruptam venisse. Sed rem ordine examinemus, & quidem circa primum rogo, quid si ratio reclamet, an nihilominus tenemur id, quod Scriptura affirmat vel negat, tanquam verum amplecti, vel tanquam falsum rejicere? at fortè addet, nihil in Scriptura reperiri, quod rationi repugnet. Verum ego insto, ipsam expresse affirmare & docere, Deum esse zelotypum (nempe in ipso decalogo & Exod. xxxiv. 14. & Deut. xv. 24. & pluribus aliis locis) atqui hoc rationi repugnat, Ergo nihilominus tanquam verum ponendum. Imo si quædam in Scriptura reperiantur, quæ supponant Deum non esse zelotypum, ea necessario metaphorice essent explicanda, ut nihil tale supponere videantur. Sic etiam Scriptura expresse dicit, Deum in montem Sinai descendisse (vide Exod. xix. 20. &c.) ipsique alios motus loca'es tribuit, nec ullibi docet expresse, Deum non moveri, adeoque hoc etiam omnibus tanquam verum admittendum, & quod Salomon dicit, Deum nullo loco comprehendi (vide I Reg. viii. 27.) quandoquidem non

expresse statuit, sed tantum inde sequitur, Deum non moveri, id necessario ita explicandum, ne videatur Deo motum localem detrahere. Sic etiam cœli pro Dei habitaculo, & solio sumendi essent, quia Scriptura id expresse affirmat. Et ad hunc modum plurima secundum opiniones Prophetarum & vulgi dicta, & quæ sola ratio & Philosophia, non autem Scriptura, docet falsa esse, quæ tamen omnia ex opinione istius authoris, quia nulla in his rationi consultatio est, tanquam vera essent supponenda. Deinde falsò affirmat, unum locum alteri per consequentiam tantum repugnare, non autem directè. Nam Moses directè affirmat, *Deum esse ignem* (vide Deut. 1 v. 24.) & directè negat, Deum ullam habere similitudinem cum rebus visibilibus (vide Deut. 1 v. 12.) & si regerat, hoc non directè, sed tantum per consequentiam negare Deum esse ignem, adeoque illi accommodandum, ne id negare videatur; ago concedamus, Deum esse ignem, vel potius, ne cum ipso insaniamus, hæc missa faciamus & aliud exemplum in medium proferamus. Nempe Samuel directè negat, Deum sententiæ penitere (vide 1. Samuël xv. 29.) & Jeremias contra affirmat, Deum penitere boni & mali quod decreverat (vide Jerem. xviii. 8. 10.) quid? an ne hæc quidem sibi invicem directè opponuntur? quem igitur ex istis duobus metaphoricè explicare vult? Utraque sententia universalis est & utrique contraria, quod una directè affirmat, id altera directè negat. Adeoque ipse ex ipsius regula, hoc ipsum tanquam verum amplecti & simul tanquam falsum rejicere tenetur. Deinde quid refert, quod

locus

locus aliquis non directe, sed tantum per consequentiam alteri repugnet, si consequentia clara sit, & loci circumstantia, & natura metaphoricæ explicationes non patiantur, quorum plurima in Bibliis reperiuntur, de quibus vide Cap. secundum (ubi ostendimus Prophetas diversas, & contrarias habuisse opiniones) & præcipuè omnes illas contradictiones, quas in Historiis esse ostendimus (nempe Capitibus IX. & X.) nec opus habeo hîc omnia recensere, nam dicta sufficiunt ad absurda, quæ ex hac sententia & regula sequuntur, ejusque falsitatem & authoris præcipitantiam ostendendum. Quare tam hanc, quam illam Maimonidis sententiam explodimus & pro inconcusso statuimus, quod nec Theologia rationi, nec ratio Theologiæ ancillari teneatur, sed unaquæque suum regnum obtineat. Nempe, uti diximus, ratio regnum veritatis & sapientiæ; Theologia autem pietatis, & obedientiæ: nam rationis potentia, ut jam ostendimus, non eo usque se extendit, ut determinare possit, quod homines sola obedientia absque rerum intelligentia possint esse beati: Theologia vero nihil præter hoc dicat, nihilque præter obedientiam imperat, & contra rationem nihil vult, neque potest: Fidei enim dogmata (ut in præcedente capite ostendimus) eatenus tantum determinat, quatenus obedientiæ sufficit, quomodo autem præcise ratione veritatis intelligenda sint, rationi determinandum relinquit, quæ revera mentis lux est, sine qua nihil videt præter insomnia, & figmenta. Atque hîc per Theologiam præcise intelligo revelationem, quatenus indicat scopum, quem diximus

Scripturam intendere (nempe rationem & modum obediendi, sive veræ pietatis & fidei dogmata) hoc est id quod propriè vocatur Dei verbum, quod in certo numero librorum non consistit, (quæ de re vide Cap. XII) Theologiam enim sic acceptam, si ejus præcepta sive documenta vitæ spectes, cum ratione convenire, & si ejus intentum & finem, nulla in re eidem repugnare comperies, & propterea omnibus universalis est. Quod ad totam Scripturam in genere attinet, jam etiam Cap. VII. ostendimus, ejus sensum ex sola ejus historia, & non ex universali historia Naturæ, quæ solius Philosophiæ fundamentum est, determinandum esse; nec nobis moram injicere debet, si postquam ejus verum sensum sic investigavimus, ipsam hic illic rationi repugnare comperiamus. Nam quicquid hujus generis in Bibliis reperitur, vel quod homines salva charitate ignorare possunt, id certò scimus Theologiam sive verbum Dei non tangere, & consequenter unumquemque de iis, quicquid velit, sentire posse absque scelere. Absolute igitur concludimus, quod nec Scriptura rationi, nec ratio Scripturæ accommodanda sit. Verum enim vero quandoquidem Theologiæ fundamentum, quod scilicet homines vel sola obedientia salvantur, ratione non possumus demonstrare, verum sit, an falsum, potest ergo nobis etiam objici, cur igitur id credimus? si sine ratione, tanquam cæci, id ipsum amplectimur, ergo nos etiam stultè & sine judicio agimus. Quod si contra statuere velimus, hoc fundamentum ratione demonstrari posse, erit ergo Theologia Philosophiæ pars, nec ab eadem esset separanda. Sed ad hæc respon-

respondeo me absolute statuere hoc Theologiae fundamentale dogma non posse lumine naturali investigari, vel saltem neminem fuisse, qui ipsum demonstraverit, & ideo revelationem maxime necessariam fuisse: at nihilominus nos iudicio uti posse, ut id jam revelatum morali saltem certitudine amplectamur: Dico morali certitudine, nam non est quod spectemus, nos de eo certiores esse posse, quam ipsos Prophetas, quibus primo revelatum fuit, & quorum tamen certitudo non nisi moralis fuit, ut jam ostendimus **Cap. II. hujus Tractatus.** Ii igitur tota errant via, qui Scripturae auctoritatem mathematicis demonstrationibus ostendere conantur. Nam Bibliorum auctoritas ab auctoritate Prophetarum dependet, adeoque ipsa nullis fortioribus argumentis demonstrari potest, quam iis quibus Prophetæ olim suam populo persuadere solebant; imo nullo alio fundamento nostra de eadem certitudo fundari potest, quam eo quo Prophetæ suam certitudinem & auctoritatem fundabant. Nam totam Prophetarum certitudinem his tribus consistere ostendimus. Nempe I. distincta & vivida imaginatione. II. Signo. III. denique & præcipuè, animo ad æquum & bonum inclinato; nec ullis aliis rationibus fundabantur, adeoque neque etiam populo, cui olim viva voce, nec nobis, quibus scripto loquuntur, ullis aliis rationibus suam auctoritatem demonstrare poterunt. At primum, quod scilicet res vividè imaginabantur, Prophetis tantum constare poterat, quare tota nostra de revelatione certitudo

in

in reliquis duobus tantum, nempe Signo, & doctrina fundari potest & debet. Quod quidem Moses etiam expresse docet. Nam Deut. XVIII. jubet populum obedire Prophetæ, qui nomine Dei verum signum dedit, sed si falso aliquid, etsi nomine Dei, prædixerit, mortis tamen eundem damnare, ut & etiam eum, qui populum à verâ religione seducere voluerit, tametsi suam auctoritatem signis & portentis confirmaverit: qua de re vide Deut. XIII. unde sequitur verum Prophetam à falso dignosci ex doctrina & miraculo simul, talem enim Moses verum esse declarat, eique absque ullo fraudis timore credere jubet: atque eos falsos esse ait & reos mortis, qui falso, etsi nomine Dei, aliquid prædixerint, vel qui falsos Deos, etsi vera miracula fecissent, docuerunt. Quare nos etiam hac tantum de causa Scripturæ, hoc est ipsis Prophetis credere tenemur, nimirum propter doctrinam signis confirmatam. Nam quoniam videmus Prophetas Charitatem & Justitiam supra omnia commendare, & nihil aliud intendere, hinc concludimus, eos non dolo malo, sed ex vero animo docuisse, homines obedientiâ & fide beatos fieri, & quia hoc insuper signis confirmaverunt, hinc nobis persuademus, eos non temerè id dixisse, neque deliravisse, dum prophetabant; in quo etiam magis confirmamur, dum attendimus quod nihil morale docuerunt, quod cum ratione planissime non conveniat, nam non temere est, quod verbum Dei in Prophetis cum ipso verbo Dei in nobis loquente omnino conveniat. Atque hæc, inquam, nos æquè certi ex Bibliis, ac olim Judæi ex viva voce Prophetarum

hæc eadem concludebant. Nam supra in fine Cap. x i 1. ostendimus Scripturam ratione doctrinæ & præcipuarum historiarum incorruptam ad nostras manus pervenisse. Quare hoc totius Theologiæ & Scripturæ fundamentum, quamvis mathematica demonstratione ostendi nequeat, sano tamen iudicio amplectimur. Nam inscitia quidem est id, quod tot Prophetarum testimoniis confirmatum est, & ex quo magnum solamen iis, qui ratione non ita pollent, oritur, & Reipublicæ non mediocris utilitas sequitur, & quod absolutè sine periculo aut damno credere possumus, nolle tamen amplecti, idque ea sola de causa, quia mathematicè demonstrari nequit: quasi vero ad vitam sapienter instituendam, nihil tanquam verum admittamus, quod ulla dubitandi ratione in dubium revocari queat, aut quod pleræque nostræ actiones non admodum incertæ sint, & aleæ plenæ. Equidem fateor, qui putant Philosophiam & Theologiam sibi invicem contradicere, & propterea alterutram è suo regno deturbandam existimant, & huic aut illi valedicendum, eos non absque ratione studere Theologiæ firma fundamenta jacere, eamque mathematicè demonstrare conari; quis enim nisi desperatus & insanus rationi temerè valedicere vellet, vel artes & scientias contemnere, & rationis certitudinem negare? at interim eos absolutè excusare non possumus, quandoquidem rationem in auxilium vocare volunt ad eandem repellendam, & certa ratione eandem incertam reddere conantur. Imo dum student mathematicis demonstrationibus Theologiæ veritatem & authoritatem ostendere, &

rationi

rationi & lumini naturali auctoritatem adimere, nihil aliud faciunt quam ipsam Theologiam sub rationis imperium trahere, & planè videntur supponere, Theologiæ auctoritatem nullum habere splendorem, nisi lumine naturali rationis illustretur. Et, si contra jactant se interno Spiritus Sancti testimonio omnino acquiescere, & nulla alia de causa rationem in auxilium vocare, quam propter infideles, ad eosdem scilicet convincendos, nil tamen fidei eorum dictis habendum, nam jam facile ostendere possumus, eos vel ex affectibus, vel vana gloria id dicere. Ex præcedente enim capite evidentissimè sequitur, Spiritum Sanctum non nisi de bonis operibus testimonium dare; quæ etiam Paulus ideo in Epist. ad Galat. v. 22. fructus Spiritus Sancti vocat, & ipse revera nihil aliud est, præter animi acquiescentiam, quæ ex bonis actionibus in mente oritur. De veritate autem & certitudine rerum, quæ solius sunt speculationis, nullus Spiritus testimonium dat, præter rationem, quæ sola, ut jam ostendimus, veritatis regnum sibi vindicavit. Si quem ergo præter hunc Spiritum contendunt habere, qui ipsos de veritate certos reddit, id falsò jactant, & non nisi ex affectuum præjudicio loquuntur, vel præ magno timore, ne à Philosophis vincantur & publicè risui exponantur, ad sacra confugiunt; sed frustra, nam quam aram sibi parare potest, qui rationis majestatem lædit? verum eos missos facio, quandoquidem me meæ causæ satisfecisse puto, quod ostenderit, qua ratione Philosophia à Theologia separanda sit, & in quo utraque potissimum consistat, & quod neutra neutri ancilletur, sed quod

quod unaquæque suum regnum sine ulla alterius repugnantia obtineat, & quod denique, ubi data fuit occasio, etiam ostenderim absurda, incommoda & damna, quæ secuta sunt ex eo, quod homines has duas facultates miris modis inter se confuderint, nec accurate inter ipsas distinguere, unamque ab alia separare sciverint. Jam antequam ad alia pergam, hic expresse monere volo, (tametsi jam dictum sit,) circa utilitatem, & necessitatem sacræ scripturæ, sive revelationis, quod ipsam permagnam statuo. Nam, quandoquidem non possumus lumine naturali percipere, quod simplex obedientia via ad salutem sit, sed sola revelatio doceat, id ex singulari Dei gratia, quam ratione assequi non possumus, fieri, hinc sequitur Scripturam magnum admodum solamen mortalibus attulisse. Quippe omnes absolute obedire possunt, & non nisi paucissimi sunt, si cum toto humano genere comparentur; qui virtutis habitum solo rationis ductu acquirunt, adeoque, nisi hoc ex Scripturæ testimonium haberemus, de omnium fere salute dubitarem.

C A P U T XVI.

De Reipublica Fundamentis; de jure uniuscujusque naturali & civili; deque Summarum Potestatum Jure.

HUc usque Philosophiam à Theologia separare curavimus & libertatem philosophandi ostendere, quam hæc unicuique concedit. Quare tempus est ut inquiremus quousque hæc libertas sentiendi, & quæ unusquisque

quisque sentit, dicendi in optima Republica se extendat. Hoc ut ordine examinemus, de fundamentis Reipublicæ differendum, & prius de jure naturali uniuscujusque, ad Rempublicam & Religionem nondum attendentes.

Per jus & institutum naturæ nihil aliud intelligo, quam regulas naturæ uniuscujusque individui secundum quas unumquodque naturaliter determinatum concipimus ad certò modò existendum & operandum. Ex. Gr. Pisces à natura determinati sunt ad natandum, magni ad minores comedendum, adeoque pisces summo naturali jure aquâ potiuntur, & magni minores comedunt. Nam certum est naturam absolute consideratam jus summum habere ad omnia, quæ potest, hoc est, jus naturæ eo usque se extendere, quo usque ejus potentia se extendit; naturæ enim potentia ipsa Dei potentia est, qui summum jus ad omnia habet: sed quia universalis potentia totius naturæ, nihil est præter potentiam omnium individuorum simul, hinc sequitur unumquodque individuum jus summum habere ad omnia, quæ potest, sive, jus uniuscujusque eo usque se extendere, quo usque ejus determinata potentia se extendit: Et quia lex summa naturæ est, ut unaquæque res in suo statu, quantum in se est, conetur perseverare, idque nulla alterius sed tantum sui habita ratione, hinc sequitur unumquodque individuum jus summum ad hoc habere, hoc est, (uti dixi) ad existendum & operandum prout naturaliter determinatum est. Nec hîc ullam agnoscimus differentiam inter homines & reliqua naturæ individua, neque inter homines ratione præditos & inter alios, qui ve-

ram

tam rationem ignorant, neque inter fatuos, delirantes, & sanos. Quicquid enim unaquæque res ex legibus suæ naturæ agit, id summo jure agit, nimirum quia agit, prout ex natura determinata est, nec aliud potest. Quare inter homines, quamdiu sub imperio solius naturæ vivere considerantur, tam ille qui rationem nondum novit, vel qui virtutis habitum nondum habet, ex solis legibus appetitus summo jure vivit; quam ille qui ex legibus rationis vitam suam dirigit. Hoc est sicuti sapiens jus summum habet ad omnia, quæ ratio dicitur, sive ex legibus rationis vivendi; sic etiam ignarus, & animi impotens summum jus habet, ad omnia, quæ appetitus suadet, sive ex legibus appetitus vivendi. Atque hoc idem est, quod Paulus docet, qui ante legem, hoc est, quamdiu homines ex naturæ imperio vivere considerantur, nullum peccatum agnoscit.

Jus itaque naturale uniuscujusque hominis non sana ratione, sed cupiditate & potentia determinatur. Non enim omnes naturaliter determinati sunt ad operandum secundum regulas & leges rationis; sed contra, omnes ignari omnium rerum nascuntur, & antequam veram vivendi rationem noscere possunt & virtutis habitum acquirere, magna ætatis pars, etsi bene educati fuerint, transit, & nihilominus interim vivere tenentur, seque, quantum in se est, conservare, nempe ex solo appetitus impulsu: quandoquidem natura iis nihil aliud dedit & actualem potentiam ex sana ratione vivendi denegavit, & propterea non magis ex legibus sanæ mentis vivere tenentur, quam felis ex legibus naturæ leoninæ. Quicquid itaque unusquisque,

que, qui sub solo naturæ imperio consideratur, sibi utile vel ductu sanæ rationis, vel ex affectuum impetu judicat, id summo naturæ jure appetere, & quacunque ratione, sive vi, sive dolo, sive precibus, sive quocunque demum modo facilius poterit, ipsi capere licet, & consequenter pro hoste habere eum, qui impedire vult, quominus animum expleat suum.

Ex quibus sequitur Jus & Institutum naturæ, sub quo omnes nascuntur, & maxima ex parte vivunt, nihil nisi quod nemo cupit, & quod nemo potest, prohibere; non contentiones, non odia, non iram, non dolos, nec absolute aliquid quod appetitus suadet averfari: nec mirum, nam natura non legibus humanæ rationis, quæ non nisi hominum verum utile, & conservationem intendunt, intercluditur, sed infinitis aliis, quæ totius naturæ, cujus homo particula est, æternum ordinem respiciunt: Ex cujus sola necessitate omnia individua certo modo determinantur ad existendum & operandum. Quicquid ergo nobis in natura ridiculum, absurdum, aut malum videtur, id inde venit, quod res tantum ex parte novimus, totiusque naturæ ordinem & cohærentiam maxima ex parte ignoramus, & quod omnia ex usu nostræ rationis dirigi volumus, cum tamen id quod ratio malum esse dicat, non malum sit respectu ordinis & legum universæ naturæ; sed tantum solius nostræ naturæ legum respectu.

Verum enim vero quanto sit hominibus utilius secundum leges, & certa nostræ rationis dictamina vivere, quæ uti diximus, non nisi verum hominum utile intendunt, nemo potest dubitare. Præ-

tereæ

terea nullus est qui non cupiat secure extra metum, quoad fieri potest, vivere; quod tamen minime potest contingere, quamdiu unicuique ad libitum omnia facere licet, nec plus juris rationi, quam odio & iræ conceditur: nam nullus est qui inter inimicitias, odia, iram & dolos non anxie vivat, quæque adeo quantum in se est non conetur vitare. Quod si etiam consideremus homines absque mutuo auxilio miserrime, & absque rationis cultu necessario vivere, ut in Cap. V. ostendimus, clarissime videbimus homines ad secure, & optime vivendum necessario in unum conspirare debuisse, ac proinde effecisse, ut jus quod unusquisque ex natura ad omnia habebat, collective haberent, neque amplius ex vi & appetitu uniuscujusque, sed ex omnium simul potentia, & voluntate determinaretur. Quod tamen frustra tentassent, si, nisi quod appetitus suadet, sequi vellet (ex legibus enim appetitus unusquisque diverse trahitur) adeoque firmissime statuere, & pacisci debuerunt ex solo rationis dictamine (cui nemo aperte repugnare audet, ne mente carere videatur) omnia dirigere, & appetitum quatenus in damnum alterius aliquid suadet, frænare, neminique facere, quod sibi fieri non vult, jusque denique alterius tanquam suum defendere. Qua autem ratione pactum hoc iniri debeat ut ratum fixumque sit, hic jam videndum. Nam lex humanæ naturæ universalis est, ut nemo aliquid, quod bonum esse judicat, negligat, nisi spe majoris boni, vel ex metu majoris damni; nec aliquid malum perferat, nisi ad majus evitandum, vel spe majoris boni: Hoc est, unusquisque de duobus bonis quod ipse majus esse

esse judicat, & de duobus malis, quod minus sibi videtur, eligit. Dico expresse quod sibi eligenti majus aut minus videtur, non quod res necessario ita se habeat, ut ipse judicat. Atque hæc lex adeo *firmiter* naturæ humanæ inscripta est, ut inter æternas veritates sit ponenda, quas nemo ignorare potest. At ex ea necessario sequitur neminem absque dolo promissurum, se jure, quod in omnia habet, cessurum, & absolute neminem promissis staturum, nisi ex metu majoris mali vel spe majoris boni. Quod ut melius intelligatur, ponatur Latronem me cogere ut ei promittam me mea bona, ubi velit, ipsi daturum. Jam quandoquidem, ut jam ostendi, meum jus naturale sola mea potentia determinatur, certum est quod si possum dolo me ab hoc Latrone liberare, ipsi quicquid velit promittendo, mihi id naturæ jure facere licere, dolo scilicet quicquid velit pacisci. Vel ponatur, me absque fraude alicui promississe me spatio viginti dierum non gustaturum cibum neque ullum alimentum, & postea vidisse me stultè promississe, nec sine damno maximo promisso stare posse, quandoquidem ex jure naturali de duobus malis minus eligere teneor, possum ergo summo jure fidem talis pacti rumpere, & dictum indictum ut fit facere. Atque hoc, inquam, jure naturali licere, sive vera & certa ratione videam, sive ex opinione videre videar me male promississe: sive enim id vere, sive falso videam, maximum timebo malum, quodque adeo ex naturæ instituto omni modo vitare conabor. Ex quibus concludimus pactum nullam vim habere posse, nisi ratione utilitatis, qua sublata pactum simul tollitur, & irritum

tum manet. Ac propterea stulte alterius fidem in æternum sibi aliquem expostulare, si simul non conatur efficere, ut ex ruptione pacti ineundi plus damni quam utilitatis ruptorem sequatur: quod quidem in Republica institutienda maxime locum habere debet. At si omnes homines facile solo ductu rationis duci possent, summamque Reipublicæ utilitatem & necessitatem noscere, nullus esset, qui dolos prorsus non detestaretur; sed omnes summa cum fide ex cupiditate summi hujus boni, nempe Reipublicæ conservandæ, pactis omnino starent, & fidem summum Reipublicæ præsidium, supra omnia servarent; sed longe abest ut omnes ex solo ductu rationis facile semper duci possint: nam unusquisque à sua voluptate trahitur, & avaritiâ, gloriâ, invidiâ, irâ &c. sæpissime mens ita occupatur, ut nullus locus rationi relinquatur: quapropter quamvis homines certis signis simplicis animi promittant, & paciscantur se fidem servaturos, nemo tamen nisi promisso aliud accedat, de fide alterius potest esse certus; quandoquidem unusquisque naturæ jure, dolo agere potest, nec pactis stare tenetur, nisi spe majoris boni vel metu majoris mali. Verum quia jam ostendimus jus naturale sola potentia uniuscujusque determinari, sequitur quod quantum unusquisque potentiæ, quam habet, in alterum vel vi, vel sponte transfert, tantum etiam de suo jure alteri necessario cedere, & illum summum jus in omnes habere, qui summam habet potestatem, qua omnes vi cogere, & metu summi supplicii, quod omnes universaliter timent, retinere potest: quod quidem justamdiu tantum retinebit, quamdiu hanc

potentiam quicquid velit exequendi, conservabit; alias precario imperabit, & nemo fortior, nisi velit, ei obtemperare tenebitur.

Hac itaque ratione sine ulla naturalis juris repugnantia, societas formari potest, pactumque omne summa cum fide semper servari; si nimirum unusquisque omnem, quam habet, potentiam in societatem transferat, quæ adeo summum naturæ jus in omnia, hoc est, summum imperium sola retinebit, cui unusquisque vel ex libero animo, vel metu summi supplicii parere tenebitur. Talis vero societatis jus *Democratia* vocatur, quæ proinde definitur cætus universus hominum qui collegialiter summum jus ad omnia, quæ potest, habet. Ex quo sequitur summam potestatem nulla lege teneri, sed omnes ad omnia ei parere debere: hoc enim tacitè vel expresse pacisci debuerunt omnes, cum omnem suam potentiam se defendendi, hoc est, omne suum jus in eam transtulerunt. Quippe si aliquid sibi servatum volebant, debuerant simul sibi cavere, quod id tuto defendere possent; cum autem id non fecerint, nec absque imperii divisione, & consequenter destructione facere poterint, eo ipse se arbitrio summæ potestatis absolute submiserunt: quod cum absolute fecerint, idque (ut jam ostendimus) & necessitate cogente, & ipsa ratione suadente, hinc sequitur quod, nisi hostes imperii esse velimus, & contra rationem, imperium summis viribus defendere suadentem, agere, omnia absolute summæ potestatis mandata exiqui tenemur, tametsi absurdissima imperet; talia enim ratio exequi, etiam jubet, ut de duobus malis minus eligamus. Adde quod hoc periculum, se scilicet

licet alterius Imperio & arbitrio absolute submit-
tendi, facile unusquisque adire poterat; nam, ut
ostendimus, summis potestatibus hoc jus, quic-
quid velint imperandi, tamdiu tantum competit,
quamdiu revera summam habent potestatem: quod
si eandem amiserint, simul etiam jus omnia impe-
randi amittunt, & in eum vel eos cadit, qui
ipsum acquisiverunt, & retinere possunt. Qua-
propter raro admodum contingere potest, ut sum-
mæ potestates absurdissima imperent, ipsis enim
maxime incumbit, ut sibi prospiciant, & impe-
rium retineant, communi bono consulere, &
omnia ex rationis dictamine dirigere: violenta
enim imperia, ut ait Seneca, nemo continuit diu.
Quibus accedit, quod in democratico imperio mi-
nus timenda sunt absurda. Nam fere impossibile
est, ut major unius catus pars, si magnus est, in
uno absurdo conveniat: deinde propter ejus fun-
damentum & finem, qui, ut etiam ostendimus, nul-
lus alius est quam absurda appetitus vitare, & ho-
mines sub rationis limites, quoad ejus fieri potest,
continere, ut concorditer & pacifici vivant; quod
fundamentum si tollatur, facile tota fabrica ruet.
His ergo providere summæ tantum potestati in-
cumbit, subditis autem, uti diximus, ejus man-
data exequi, nec aliud jus agnoscere, quam quod
summa potestas jus esse declarat. At forsitan ali-
quis putabit, nos hac ratione subditos servos fa-
cere, quia putant servum esse eum, qui ex man-
dato agit: & liberum, qui animo suo morem gerit,
quod quidem non absolute verum est; nam revera
is qui à sua voluptate ita trahitur, & nihil quod si-
bi utile est, videre neque agere potest, maxime

servus est, & sibi ille liber qui integro animo ex solo ductu rationis vivit. Actio autem ex mandato, hoc est, obedientia libertatem quidem aliquo modo tollit, at non illico servum facit, sed actionis ratio. Si finis actionis non est ipsius agentis, sed imperantis utilitas, tum agens servus est, & sibi inutilis: at in Republica & imperio, ubi salus totius populi non imperantis, summa lex est, qui in omnibus summæ potestati obtemperat, non sibi inutilis servus, sed subditus dicendus; & ideo illa Respublica maxime libera est, cujus leges sana ratione fundatæ sunt, ibi enim unusquisque, ubi velit, liber esse potest, hoc est, integro animo ex ductu rationis vivere. Sic etiam liberi, tametsi omnibus parentum mandatis obedire tenentur, non tamen servi sunt; nam parentum mandata liberorum utilitatem maxime spectant. Magnam ergo differentiam inter servum, filium, & subditum agnoscimus, qui propterea sic definiuntur, nempe, servus est, qui mandatis domini, quæ utilitatem imperantis tantum spectant, obtemperare tenetur: Filius autem qui id quod sibi utile est ex mandato parentis agit; subditus denique qui id quod communi & consequenter quoque sibi utile est, ex mandato summæ potestatis agit. Atque his imperii democratici fundamenta satis clare ostendisse puto; de quo præ omnibus agere malui, quia maxime naturale videbatur, & maxime ad libertatem, quam natura unicuique concedit, accedere. Nam in eo nemo jus suum naturale ita in alterum transfert, ut nulla sibi impostero consultatio sit, sed in majorem totius Societatis partem, cujus ille unam facit. Atque hac ratione omnes manent, ut

antea

antea in statu naturali, æquales. Deinde de hoc solo imperio ex professo agere volui, quia ad meum intentum maxime facit, qui de utilitate libertatis in Republica agere constitueram. Reliquarum ergo potestatum fundamentis supersedeo, nec nobis, ut earum jus noscamus, scire jam opus est, unde ortum habuerint, & sæpe habeant, id enim ex modo ostensis satis superque constat. Nam quisquis summam habet potestatem, sive unus sit, sive pauci, sive denique omnes, certum est ei summum jus, quicquid velit, imperandi, competere: & præterea quisquis potestatem se defendendi sive sponte, sive vi coactus in alium transtulit, eum suo jure naturali plane cessisse & consequenter eidem ad omnia absolute parere decrevisse, quod omnino præstare tenetur, quamdiu Rex, sive Nobiles, sive Populus summam, quam acceperunt, potestatem, quæ juris transferendi fundamentum fuit, conservant, nec his plura addere opus est.

Imperii fundamentis & jure ostensis, facile eris determinare, quid jus civile privatum, quid injuria, quid justitia, & injustitia in statu civili sit: deinde quis confœderatus, quis hostis & quid denique crimen læsæ majestatis sit. Per jus enim civile privatum nihil aliud intelligere possumus, quam uniuscujusque libertatem ad sese in suo statu conservandum, quæ edictis summæ potestatis determinatur, solaque ejusdem autoritate defenditur. Nam postquam unusquisque jus suum ex proprio beneplacito vivendi, quo sola sua potestate determinabatur, hoc est, suam libertatem & potentiam se defendendi in alium transtulit, ex sola illius ratione jam vivere tenetur, & solo ejusdem

ejusdem præsidio se defendere. Injuria est, cum civis vel subditus ab alio aliquod damnum contra jus civile, sive edictum summæ potestatis pati cogitur: Injuria enim non nisi in statu civili potest concipi: sed neque à summis potestatibus, quibus jure omnia licent, ulla fieri potest subditis; ergo in privatis tantum, qui jure tenentur invicem non lædere, locum habere potest. Justitia est animi constantia tribuendi unicuique quod ei ex jure civili competit: Injustitia autem est specie juris alicui detrabere, quod ei ex vera legum interpretatione competit: vocantur etiam æquitas & iniquitas, quia qui constituti sunt ad lites dirimendas nullum respectum personarum, sed omnes æquales habere tenentur, & jus uniuscujusque æque defendere; non diviti invidere, neque pauperem contemnere. Confederati sunt homines duarum civitatum, qui, ne belli discrimine in periculum veniant, vel ob aliam quamcumque utilitatem inter se contrahunt se invicem non lædere, sed contra necessitate cogente opitulari, idque unoquoque suum imperium retinente. His contractus tamdiu erit validus, quamdiu ejus fundamentum nempe ratio periculi, sive utilitatis in medio erit: quippe nemo contrahit, nec pactis stare tenetur, nisi spe alicujus boni, vel sollicitudine alicujus mali; quod fundamentum si tollatur pactum ex sese tollitur; quod etiam experientia satis superque docet. Nam quamvis diversa imperia inter se contrahant se invicem non lædere, conantur tamen, quantum possunt, impedire quominus alterutrum potentius evadat; nec fidem dicitis habent nisi utriusque ad contrahendum finem

& utili-

& utilitatem satis perspectam habuerint, alias dolum timent, nec injuria; quis enim dictis & promissis ejus qui summam potestatem, & jus retinet ad quidlibet faciendum, & cui sui imperii salus & utilitas summa lex debet esse, acquiescet, nisi stultus, qui summarum potestatum jus ignorat: & si præterea ad pietatem, & religionem attendamus, videbimus insuper neminem, qui imperium tenet, absque scelere promissis stare posse cum damno sui imperii; quicquid enim promissit quod in damnum sui imperii cadere videt, id præstare non potest, nisi fidem subditis datam solvendo, qua tamen maxime tenetur, & quam etiam servare, sanctissime promittere solent. Porro hostis est quicumque extra civitatem ita vivit, ut neque ut confæderatus, neque ut subditus imperium civitatis agnoscit: hostem enim imperii non odium, sed jus facit, & jus civitatis in eum, qui ejus imperium nullo contrahendi genere agnoscit, idem est ac in eum qui damnum intulit! quippe quacunque ratione poterit, eundem vel ad deditionem, vel ad confæderationem jure potest cogere. Denique crimen læsæ majestatis in subditis sive civibus tantum, qui pacto tacito vel expresse omne suum jus in civitatem transtulerunt, locum habet, atque is subditus tale crimen commississe dicitur, qui jus summæ potestatis aliqua ratione arripere, seu in alium transferre conatus est. Dico conatus est, nam si non essent condemnandi nisi post factum commissum, sero plerumque post jus arreptum, aut translatum in alium id conaretur civitas. Dico deinde absolute qui aliqua ratione jus summæ potestatis arripere conatur, nullam scilicet agnos-

agnoscendo differentiam, siue inde damnum siue incrementum totius Reipublicæ quam clarissime sequeretur. Quacunque enim ratione id conatus est, majestatem læsit & jure damnatur, quod quidem in bello omnes fatentur jure optimo fieri; nempe si quis stationem suam non servat, sed inscio imperatore hostem adit, quamvis bono consilio, sed suo, rem aggressus fuerit, hostemque expugnaverit; capitis tamen jure damnatur, quia juramentum jusque imperatoris violavit. At quod omnes absolute cives hoc jure semper teneantur, non æquè clarè omnes vident, ratio tamen eadem prorsus est. Nam quandoquidem Respublica solo summæ potestatis consilio debet conservari, & dirigi, hocque jus ei soli competere absolute pacti sunt, si quis ergo solo suo arbitrio, & inscio supremo consilio negotium aliquod publicum aggressus est exequi, quamvis inde incrementum civitatis, uti diximus, certo sequeretur, jus tamen summæ potestatis violavit, & majestatem læsit, atque jure merito damnatur.

Superest jam, ut omnem scrupulum amoveamus; respondere an id, quod supra affirmavimus, quod scilicet unusquisque, qui rationis usum non habet, in statu naturali ex legibus appetitus summo jure naturæ vivit, non aperte juri divino revelato repugnet? nam cum omnes absolute (siue rationis usum habeant siue minus) æquè tenerentur ex mandato divino proximum tanquam se ipsum amare, non ergo sine injuria alteri damnum inferre possumus & solis legibus appetitus vivere. Verum huic objectioni, si tantum ad statum naturalem attendimus, facile respondere possumus; nam

nam is & natura & tempore prior est religione. Nemo enim ex natura scit, se ulla erga Deum teneri obedientia, imo nec ulla ratione hoc assequi, sed tantum ex revelatione signis confirmata unusquisque id habere potest. Quare ante revelationem nemo jure divino, quod non potest non ignorare, tenetur. Et ideo status naturalis cum statu religionis minime confundendus, sed absque religione, & lege, & consequenter absque peccato & injuria concipiendus, ut jam fecimus; & Pauli auctoritate confirmavimus. Nec tantum ratione ignorantiae statum naturalem ante jus divinum revelatum, & absque eodem concipimus, sed etiam ratione libertatis, qua omnes nascuntur. Si enim homines ex natura jure divino tenerentur, vel si jus divinum ex natura jus esset, superfluum erat ut Deus cum hominibus contractum iniret, & pacto & juramento eosdem obligaret. Quare absolute concedendum jus divinum ab eo tempore incepisse, à quo homines expresso pacto Deo promiserunt in omnibus obedire, quo sua libertate naturali quasi cesserunt, jusque suum in Deum transtulerunt, sicuti in statu civili fieri diximus. Sed de his in sequentibus prolixius agam. Verum instari adhuc potest, quod summæ potestates æque ac subditi hoc jure divino tenentur, quas tamen diximus jus naturale retinere, & iis omnia jure licere. Quare ad hanc integram amovendam difficultatem, quæ non tam ex ratione status, quam juris naturalis oritur, dico quod unusquisque in statu naturali eadem ratione tenetur jure revelato, ac tenetur ex dictamine sanæ rationis vivere; nempe quia ipsi utilius est & ad salutem necessari-

um;

tum; quod si nollet, cum suo periculo licet. Atque addeo ex solo proprio, non autem ex alterius decreto vivere, neque aliquem mortalem judicem, nec jure religionis vindicem agnoscere tenetur. Atque hoc jus summam potestatem retinuisse affirmo, quæ quidem homines consulere potest, at neminem judicem agnoscere tenetur, nec ullum mortalem præter se alicujus juris vindicem, nisi prophetam, qui expresse à Deo missus fuerit, quique id indubitatis signis ostenderit. At nec tunc quidem hominem, sed Deum ipsum judicem agnoscere cogitur. Quod si summa potestas nollet Deo in jure suo revelato obedire, id ipsi cum suo periculo, & damno licet, nullo scilicet jure civili vel naturali repugnante: Jus enim civile ab ejus decreto tantum pendet: Jus autem naturale pendet à legibus naturæ, quæ non Religioni, humanum tantum utile intendenti, sed ordini universæ naturæ, hoc est, æterno Dei decreto nobis incognito accommodatæ sunt. Quod quidem alii obscurius concepisse videntur, qui scilicet statuunt, hominem contra voluntatem Dei revelatam quidem, sed non contra ejus æternum decretum, quo omnia prædeterminavit, posse peccare. Si quis autem jam roget, quid si summa potestas aliquid contra religionem, & obedientiam, quam Deo expresso pacto promissimus, imperet? divino an humano imperio obtemperandum? Sed quia de his in sequentibus prolixius agam, hinc breviter tantum dico, Deo supra omnia obediendū, quando certam, & indubitam habemus revelationem: Sed quia circa religionem maxime errare solent homines, & pro ingeniorum diversitate multa magno certamine fingere,

tit experientia plus quam satis testatur, certum
 est, quod si nemo summæ potestati jure teneretur
 obtemperare in iis quæ ipse ad religionem perti-
 nere putat, tum jus civitatis à diverso uniuscujus-
 que judicio & affectu penderet. Nam nemo eo-
 dem teneretur, qui id contra suam fidem, & su-
 perstitionem statutum judicaret, atque adeo unus-
 quisque sub hoc prætextu licentiam ad omnia su-
 mere posset: & quandoquidem hac ratione jus ci-
 vitatis prorsus violatur, hinc sequitur summæ po-
 restati, cui soli jura imperii conservare, & tutari
 tam jure divino, quam naturali incumbit, jus sum-
 mum competere de religione statuendi, quicquid
 judicat, & omnes ad ejusdem de eadem decreta,
 & mandata, ex fide ipsi data, quam Deus omnino
 servari jubet, obtemperare teneri. Quod si ii,
 qui summum tenent imperium, sint Ethnici, vel
 cum iis nihil contrahendum, sed potius quam jus
 suum in eos transferant, extrema pati deliberan-
 dum, vel si contraxerint, jusque suum in eos trans-
 tulerint, quandoquidem eo ipso se, religionem-
 que defendendi privaverunt, iis obtemperare te-
 nentur, fidemque servare, vel ad id cogi, excepto
 eo cui Deus certa revelatione singulare contra Ty-
 rannum promiserit auxilium, vel nominatim ex-
 ceptum voluit. Sic videmus ex tot Judæis, qui Ba-
 bylone erant, tres tantum juvenes, qui de Dei auxi-
 lio non dubitabant, Nabucadonozori obtempera-
 re noluisse: reliqui autem sine dubio excepto etiã
 Danièle, quem Rex ipse adoraverat, jure coacti
 obtemperaverunt, animo fortè reputantes se ex
 Dei decreto Regi deditos, Regemque summum ob-
 tinere imperium & divina directione conservare.

Contra Eleazarus stante adhuc utrunque Patria, exemplum constantiæ suis dare voluit, ut eum secuti omnia potius tolerarent, quam paterentur jus suum & potestatem in Græcos transferri, & omnia experirentur, ne in Ethnicorum fidem jurare cogerentur; quod etiam quotidiana experientia confirmatur. Qui enim Christianum imperium obtinent ad majorem ejus securitatem non dubitant fœdus cum Turcis & Ethnicis pangere, subditosque suos, qui eò habitatum eunt, jubere ne majorem libertatem ad aliquid humanum aut divinum exercendum sumant, quam expresse contraxerunt, vel illud imperium concedit. Ut patet ex contractu Belgarum cum Japonensibus, de quo supra diximus.

C A P U T X V I I.

Ostenditur neminem omnia in Summam Potestatem transferre posse, nec esse necesse: De Republica Hebræorum, qualis fuerit vivente Mose, qualis post ejus mortem antequam Reges elegerint, deque ejus præstantia: & denique de causis cur Respublica divina interire, & vix absque seditionibus subsistere potuerit.

Contemplatio præcedentis Capituli de jure summarum potestatum in omnia, deque jure naturali uniuscujusque in eandem translato, quamvis cum praxi non parum conveniat, & praxis ita institui possit, ut ad eandem magis ac magis accedat, nunquam tamen fiet,

fiet, quin in multis merè theoretica maneat. Nam nemo unquam suam potentiam & consequenter neque suum jus ita in alium transferre poterit, ut homo esse desinat; nec talis ulla summa potestas unquam dabitur quæ omnia, ita ut vult, exequi possit: Frustra enim subdito imperaret, ut illam odio habeat qui eum sibi beneficio junxit, ut amet qui ei damnum intulit, ut contumelias non offendatur, ut à metu liberari non cupiat, & alia per plurima hujusmodi quæ ex legibus humanæ naturæ necessario sequuntur, atque hoc ipsam etiam experientiam clarissime docere existimo; nam nunquam homines suo jure ita cesserunt, suamque potentiam in alium ita transtulerunt, ut ab iis ipsis, qui eorum jus, & potentiam acceperunt, non timerentur, & Imperium, non magis propter cives, quamquam suo jure privatos, quam propter hostes periclitaretur; & sane si homines jure suo naturali ita privari possent, ut nihil in posterum possent, nisi volentibus iis, qui supremum Jus retinuerunt, tum profecto impune violentissime in subditos regnare liceret: quod nemini in mentem venire posse credo. Quare concedendum unumquemque multa sibi sui juris reservare, quæ propterea à nullius decreto sed à suo solo pendent. Attamen ut rectè intelligatur quousque imperii jus & potestas se extendat, notandum imperii potestatem non in eo præcise contineri, quod homines metu cogere potest, sed absolute in omnibus quibus efficere potest, ut homines ejus mandatis obsequantur: non enim ratio obtemperandi, sed obtemperantia subditum facit. Nam quacumque ratione homo deliberet summæ potestatis mandata

data exequi, sive ideo sit quod pœnam timet, sive quod aliquid inde sperat, sive quod Patriam amat, sive alio quocunque affectu impulsus, tamen ex proprio suo consilio deliberat, & nihilominus ex summæ potestatis imperio agit. Non igitur ex eo quod homo proprio consilio aliquid facit, illico concludendum eum id ex suo, & non imperii jure agere; nam quandoquidem tam cum ex amore obligatus, quam cum metu coactus ad malum evitandum, semper ex proprio consilio, & decreto agit, vel imperium nullum esset, nec ullum jus in subditos, vel id necessario ad omnia se extendit, quibus effici potest, ut homines ipsi cedere deliberent, & consequenter quicquid subditus facit, quod mandatis summæ potestatis respondet, sive id amore obligatus, sive metu coercitus, sive (quod quidem magis frequens) ex spe & metu simul, sive ex reverentia, quæ passio est ex metu & admiratione composita, sive quacunque ratione ductus, ex jure imperii, non autem suo agit. Quod etiam hinc quam clarissime constat, quod obedientia non tam externam, quam animi internam actionem respiciat; adeoque ille maxime sub alterius imperio est, qui alteri integro animo ad omnia ejus mandata obtemperare deliberat, & consequenter eum maximum tenere imperium, qui in subditorum animos regnat; quod si qui maxime timentur, maximum tenerent imperium, tum profecto id Tyrannorum subditi tenerent, qui à suis Tyrannis maxime timentur. Deinde quamvis non perinde animis, ac linguis imperari possit, sunt tamen animi aliqua ratione sub imperio summæ potestatis, quæ multis modis efficere potest, ut permagna hominum pars, quic-

quicquid vult, credat, amet, odio habeat &c. Adeoque etsi hæc non directo mandato summæ potestatis fiant, fiunt tamen sæpe, ut experientia abunde testatur, ex auctoritate ipsius potentiz, & ipsius directione, id est, ex ipsius jure: quare sine ulla intellectus repugnantia concipere possumus homines, qui ex solo imperii jure credunt, amant, odio habent, contemnunt & absolute nullo non affectu corripuntur.

At quanquam hac ratione jus & potestatem imperii satis amplam concipimus, nunquam tamen fiet, ut ulli adeo magnum detur, ut ii, qui id tenent, potentiam absolute ad omnia, quæ velint, habeant, quod; me jam satis clare ostendisse, puto. Quæ autem ratione imperium formari posset, ut nihilominus secure semper conservetur, jam dixi meum intentum non esse, id ostendere, at tamen ut ad id, quod volo perveniam, ea notabo, quæ in hunc finem divina revelatio Mosen olim docuit, & deinde Hebræorum historias, & successus perpendemus, ex quibus tandem videbimus, quænam præcipue subditis, ad majorem imperii securitatem, & incrementum concedenda sunt à summis potestatibus.

Quod imperii conservatio præcipue pendeat à subditorum fide, eorumque virtute & animi constantia in exequendis mandatis, ratio, & experientia quam clarissime docent: qua autem ratione iidem duci debeant, ut fidem & virtutem constanter servant, non æque facile est videre. Omnes namque, tam qui regunt, quam qui reguntur, homines sunt ex labore scilicet proclives ad libidinem. Imo qui tantum varium multitudinis ingenium experti sunt, de eo fere desperant: quia non ratione, sed solis affectibus

etibus gubernatur, præceptis ad omnia. & facile
 lime vel avaritia vel luxu corrumpitur: Unus-
 quisque solus omnia se scire putat, & omnia ex suo
 ingenio moderari vult, & eatenus aliquid æquum
 vel iniquum, fasque nefasque existimat, quatenus
 in suum lucrum vel damnum cadere judicat, præ-
 gloria æquales contemnit, nec ab iis dirigi pati-
 tur: præ invidia melioris laudis, vel fortunæ,
 quæ nunquam æqualis est, malum alterius cupit,
 eoque delectatur: nec opus est omnia recensere,
 norunt quippe omnes quid sceleris fastidium præ-
 sentium & rerum novandarum cupiditas, quid
 præceptis ira, quid contempta paupertas frequenter
 suadeant hominibus, quantumque eorum animos
 occupent agitentque. His ergo omnibus præve-
 nire & imperium ita constituere, ut nullus locus
 fraudi relinquatur, imo omnia ita instituere, ut
 omnes cujuscunque ingenii sint, jus publicum pri-
 vatis commodis præferant, hoc opus hic labor est.
 Rei quidem necessitas multa excogitare coëgit, at-
 tamen nunquam eo perventum est, ut imperium
 non magis propter cives, quam hostes periclitaretur,
 & quid tenent, non magis illos, quam hos
 timerent. Testis invictissima ab hostibus Roma-
 norum Respublica, toties à suis civibus victa &
 miserrime oppressa, ac præcipue in bello civili
 Vespasiani contra Vitellium: Quæ de re vide Ta-
 citum in initio libri IV. Histor. ubi miserrimam
 urbis faciem depingit. Alexander simplicius (ut ait
 Curtius in fine libri VIII.) famam in hoste quam in
 cive aestimabat, quippe à suis credebatur magnitu-
 dinem suam posse destrui &c. Et fatum suum ti-
 mens amicos hæc præcatur. *Vos modo me ab intestina*
fraude

fraude & domesticorum infidijs præstate fecerunt, belli
 marisque discrimen imperandus subibo. Philippus in acie
 tutior quam in theatro fuit, hostium manum sæpe vitavit,
 fuorum effugere non valuit. Aliorum quoque Regum exitu
 si reputaveritis, plures à suis quam ab hoste interemptos
 numerabitis (vide Q. Curtii lib. 9. s. 6.) Hac igitur
 de causa Reges, qui olim imperium usurpaverant,
 ad se scilicet tutos præstandos, persuadere conati
 sunt, se genus suum à Diis immortalibus ducere.
 Nimirum quia patabant, si modo subditi & omnes
 eosdem non ut æquales aspicerent, sed Deos esse
 crederent, libenter se ab iisdem regi paterentur,
 seseque facile ipsis dederent. Sic Augustus Roma-
 nis persuasit se ab Ænea, qui Veneris filius & inter
 Deos credebatur, originem suam ducere: Se tem-
 plis, & effigie numinum, per flamines & sacerdo-
 tes coli voluit. (Tac. Annal. lib. 1.) Alexander ut
 Jovis filius salutari voluit, quod quidem consilio
 non atrem ex superbia fecisse videtur, ut ejus re-
 sponsio ad Hermolai invectivam indicat. Illud, in-
 quit, puto risu dignum fuit, quod Hermolaus postulabat
 me, ut aversaret Jovem, cujus oraculo cognoscor. An
 etiam quid Dii respondant in mea potestate est? obtulit
 nomem filii mihi, recipere (NB.) ipsis rebus quas agimus,
 haud alienum fuit. Utinam Indi quoque Deum esse me
 credant. Famã enim bella constant, & sæpe quod falso
 creditum est veri vicem obtinuit. (Curtii lib. 8. s. 8.)
 Quibus paucis acutus rem simulatam ignaris persua-
 dere pergit, & simul causam simulationis innuit.
 Quod etiam Cleo in sua oratione, qua Macedoni-
 bus conabatur persuadere ut Regi assentarentur,
 fecit; postquam enim laudes Alexandri cum admi-
 ratione narrando, ejusdemque merita recensendo,

simulationi speciem veri dedit, ad rei utilitatem sic transit. *Persas quidem, non pie solum, sed etiam prudenter Reges suos inter Deos colere: Majestatis enim salutis esse tutelam & tandem concludit, semet ipsum, cum Rex inisset convivium, prostraturum humi corpus. Debere idem facere ceteros & imprimis sapientia praditos.* (vide ejusdem lib. 8. s. 5.) Sed prudentiores erant Macedones, nec homines nisi prorsus barbari sint, tam aperte falli & ex subditis inutiles sibi servi fieri patiuntur. Alii autem facilius persuadere potuerunt Majestatem sacram esse & vicem Dei in terra gerere, & à Deo, non autem ab hominum suffragio, & consensu constitui, singularique providentia & auxilio divino conservari, atque defendi. Et ad hunc modum Monarchæ ad sui imperii securitatem alia excogitaverunt, quæ omnia missa facio, & ut ad ea, quæ volo, perveniam, ea tantum uti dixi notabo & perpendam, quæ in hunc finem olim divina revelatio Moſen docuit.

Diximus jam supra Cap. V. quod, postquam Hebræi Ægypto exiverunt nullo alterius nationis jure amplius tenebantur, sed iis ad lubitum nova jura instituere, & quas volebant, terras occupare licebat. Nam postquam ab intoleranda Ægyptiorum oppressione liberati, & nulli mortalium ullo pacto addicti erant, jus suum naturale ad omnia quæ possent, iterum adepti sunt, & unusquisque de integro deliberare poterat, num id retinere, an vero eodem cedere, idque in alium transferre volebat. Igitur in hoc statu naturali constituti, ex consilio Moſis, cui omnes maximam fidem habebant, suum jus in neminem mortalium, sed tantum in Deum transferre deliberaverunt, nec diu cunctati

cunctati omnes æque uno clamore promiserunt, Deo ad omnia ejus mandata absolute obtemperare, nec aliud jus agnoscere, nisi quod ipse revelatione prophetica ut jus statueret. Atque hæc promissio, sive juris in Deum translatio eodem modo facta est, ac in communi societate supra concepimus fieri, quando homines jure suo naturali cedere deliberant. Expresso enim pacto (vide Exod. xxiv. 7.) & juramento jure suo naturali libere, non autem vi coacti, neque minis territi cesserunt, & in Deum transtulerunt. Deinde ut pactum ratum fixumque esset, & absque fraudis suspitione, nihil Deus cum ipsis pepigit, nisi postquam experti sunt ejus admirandam potentiam, qua sola servati fuerant, & qua sola in posterum servari poterant (vide Exod. xix. 4. 5.) Nam hoc ipso quod se sola Dei potentia servari posse crediderunt, omnem suam naturalem potentiam se conservandi, quam ex se habere antea forte putaverant, in Deum transtulerunt, & consequenter omne suum jus. Imperium ergo Hebræorum Deus solus tenuit, quodque adeo solum ex vi pacti Regnum Dei jure vocabatur, & Deus jure etiam Rex Hebræorum: & consequenter hujus imperii hostes, hostes Dei, & cives, qui id usurpare vellent, rei læsæ divinæ Majestatis, & jura denique imperii, jura & mandata Dei. Quare in hoc imperio jus civile & Religio, quæ, ut ostendimus, in sola obedientia erga Deum consistit, unum & idem erant. Videlicet Religionis dogmata non documenta, sed jura & mandata erant, pietas justitia, impietas crimen & injustitia æstimabatur: Qui à Religione deficiebat, civis esse desinebat, & eo solo hostis habebatur.

batur, & qui pro Religione moriebatur, pro Patria mori reputabatur, & absolute jus civile & Religio nullo profus discrimine habebantur. Et hac de causa hoc imperium Theocratia vocari potuit; quandoquidem ejus cives nullo jure nisi à Deo revelato tenebantur. Verum enim vero hæc omnia opinione magis, quam re constabant; Nam Hebræi revera jus imperii absolute retinuerunt, ut ex jam dicendis constabit; nempe ex modo, & ratione quâ hoc imperium administrabatur, & quam hic explicare constitui.

Quandoquidem Hebræi suum jus in nullum alium transfulerunt, sed omnes æque ut in Democratia suo jure cesserunt, unoque ore clamaverunt, quicquid Deus loquetur (nullo expresso mediatore) faciendus, hinc sequitur omnes ab hoc pacto æquales profus mansisse, jusque Deum consulendi, legesque accipiendi, & interpretandi omnibus æquales fuisse, & absolute omnem imperii administrationem omnes æque tenuisse. Hæc ergo de causa omnes æque prima vice Deum adiverunt, ut quæ imperare vellet, audirent; sed in hac prima salutatione adeo perterriti fuerunt, & Deum loquentem adeo attoniti audiverunt, ut supremum sibi tempus adesse putaverint: Pleni igitur metu Mosen de novo sic adeunt: *Ecco Deum in igno loquentem audivimus, nec causa est cur mori velimus, his certe ingens ignis nos vorabit, si iterum nobis vox Dei audienda est, certe moriemur. Tu igitur audi, & audi omnia Dei nostri dicta, & tu (non Deus) nobis loqueris: Ad omne, quod Deus tibi loquetur, obediemus idque exequemur.* His clare primum pactum aboleverunt, suumque jus Deum consulendi ejusque edicta interpre-

tandi

tandi in Mosen absolute transtulerunt: Non enim hinc, ut antea, ad omnia quæ Deus ipsis, sed quæ Deus Mose locueretur, obedire promiserunt. (vide Deuter. v. post decalog. & xvi 11. 15, 16.) Moses ergo solus, legum divinarum lator, & interpret mansit, & consequenter etiam supremus Judex, quem nemo judicare poterat, & qui solus apud Hebræos vicem Dei, hoc est, supremam majestatem, habuit: quandoquidem solus jus habebat Deum consulendi, & populo divina responsa dandi, ipsumque ad ea exequenda cogendi. Solus, inquam, nam si quis, vivente Mose nomine Dei prædicare aliquid volebat, quamvis verus propheta esset, reus tamen erat, & supremi juris usurpator (vide Numer. xi. 28.) & hinc notandum, quod, etsi Mosen populus elegerit, successorem tamen loco Mosis eligere jure non potuit: Nam simulac jus suum Deum consulendi in Mosen transtulerunt, & absolute promiserunt ipsum loco divini oraculi habere, omne jus plane amiserunt, & quem Moses successorem eligeret, tanquam à Deo electum admittere debebant. Quod si talem elegisset, qui ut ipse totam imperii administrationem haberet, nempe jus Deum in suo tentorio solus consulendi, & consequenter authoritatem leges instituendi & abrogandi, de bello & pace decernendi, legatos mittendi, judices constituendi, successorem eligendi, & absolute summæ potestatis omnia officia administrandi, imperium merè monarchicum fuisset, nec ulla alia esset differentia, nisi quod communiter monarchicum imperium ex Dei decreto, ipsi etiam Monarchæ occulto; Hebræorum autem à Dei decreto Monarchæ tantum revelato certa ratione

ratione regatur, vel regi debuerit. Quæ quidem differentia Monarchæ dominium, & jus in omnes non minuit, sed contra auget. Cæterum quod ad populum utriusque imperii, æque uterque subiectus est, & ignarus divini decreti: Nam uterque ab ore Monarchæ pendet, & quid fas nefasque sit ab eo solo intelligit, nec propterea quod populus credit, Monarcham nihil, nisi ex Dei decreto ipsi revelato, imperare, eidem minus, sed contra magis revera subiectus est. At Moses nullum talem successorem elegit, sed imperium ita administrandum successoribus reliquit, ut nec populare, nec aristocraticum, nec monarchicum, sed Theocraticum vocari potuerit. Nam jus leges interpretandi, & Dei responsa communicandi penes unum, & jus & potestas imperium administrandi secundum leges jam explicatas, & jam communicata responsa, penes alium erat. Quæ de re vide Num. xxv. 1. 21. Et ut hæc melius intelligantur, administrationem totius imperii ordine exponam. Primo iussus est populus domum ædificare, quæ quasi Dei, hoc est, supremæ illius imperii Majestatis aula esset. Atque hæc non sumtibus unius sed totius populi ædificanda fuit, ut domus, ubi Deus consulendus erat, communis esset juris. Regiæ hujus divinæ aulici, & administratores Levitæ electi sunt: horum autem supremus, & quasi à Rege Deo secundus electus est Aharon frater Moïsis, in cuius locum ejus filii legitimi succedebant. Hic ergo, ut Deo proximus, summus legum divinarum interpretes erat, & qui populo divini oraculi responsa dabat, & qui denique pro populo Deo supplicabat. Quod si cum
his

his jus eadem imperandi haberet, nihil restabat, ut absolutus esset monarcha, sed eo privatus erat, & absolute tota tribus Levi communi imperio ita destituta fuit, ut ne quidem partem cum reliquis tribubus habuerit, quam jure possideret, unde saltem vivere posset; sed ut à reliquo populo aleretur, instituit, at ita, semper maximo honore à communi plebe haberetur, utpote sola Deo dicata. Deinde, militia ex reliquis duodecim tribubus formata, jussi sunt Canahitarum imperium invadere, idque in duodecim partes dividere, & tribubus per sortes distribuere. Ad hoc ministerium electi sunt duodecim principes, ex unaquaque tribu unus, quibus simul cum Josua, & summo pontifice Eleazaro, jus datum est terras inæquales duodecim partes dividere, & per sortes distribuere. Militiæ autem summus imperator Josua electus est, qui solus in rebus novis jus habebat Deum consulendi, at non ut Moses solus in suo tentorio, vel in tabernaculo, sed per summum pontificem, cui soli responsa Dei dabantur: deinde Dei mandata per pontificem communicata statuendi, & populum ad ea cogendi, media ad eadem exepuenda excogitandi & adhibendi, ex militia quot velit, & quos velit eligendi, legatos suo nomine mittendi, & absolute omne jus belli à solo ejus decreto pendeat: In ejus autem locum nemo legitime succedebat, nec ab aliquo nisi à Deo immediate eligebatur, idque cogente universi populi necessitate: alias omnia belli & pacis à principibus Tribuum administrabantur, ut mox ostendam. Denique omnes ab anno vigesimo ætatis usque ad sexagesimum arma ad militandum capere jussit,

jussit, & ex solo populo exercitus formare, qui non in fidem imperatoris, nec summi pontificis, sed Religionis sive Dei jurabant: qui adeo exercitus, sive ordines Dei vocabantur, & Deus contra apud Hebræos Deus exercituum, & hac de causa arca fæderis in magnis præliis, à quorum discrimine totius populi vel victoria, vel clades pendebat, in medio exercitu ibat, ut populus Regem suum quasi præsentem videns, extremis viribus pugnaret. Ex his à Mose successoribus mandatis facile colligimus, ipsum administratores, non autem dominatores imperii elegisse. Nam nemini jus dedit, Deum solus & ubi vellet consulendi, & consequenter nemini authoritatem dedit, quam ipse habebat, leges statuendi, & abrogandi, de bello & pace discernendi, administratores tam templi, quam civitatum eligendi; quæ omnia summi imperii tenentis officia sunt: summus enim pontifex jus quidem habebat leges interpretandi, & responsa Dei dandi, at non ut Moses, quodcumque volebat, sed tantum ab imperatore, vel summo concilio vel similibus rogatus: & contra summus exercitus imperator, & concilia, Deum quando volebant consulere poterant, at non nisi à summo pontifice Dei responsa accipere; quare Dei dicta in ore Pontificis non decreta, ut in ore Mosis, sed tantum responsa erant: à Josua autem & conciliis accepta, tum demum vim mandati & decreti habebant. Deinde hic summus pontifex, qui Dei responsa à Deo accipiebat, militiam non habebat, nec imperium jure possidebat: & contra qui terras jure possidebant, leges statuere jure non poterant. Summus deinde

deinde pontifex tam Aharon, quam filius ejus Eleazarus, uterque à Mose quidem electus fuit, mortuo autem Mose nemo jus eligendi pontificem habuit, sed filius patri legitime succedebat. Imperator exercitus à Mose etiam electus fuit, & non ex jure summi pontificis, sed jure Mosis ipsi dato, personam Imperatoris induit: & ideo mortuo Josua pontifex neminem ejus loco elegit, nec principes de novo imperatore Deum consuluerunt, sed unusquisque in militiam suam tribus, & omnes simul in univ~~er~~sam militiam jus Josuæ retinuerunt: & videtur non opus fuisse summo imperatore, nisi quando conjunctis viribus contra communem hostem pugnare debebant; quod quidem maxime locum habuit tempore Josuæ, quo locum fixum nondum omnes habebant, & omnia communis juris erant: at postquam omnes tribus terras jure belli possessas, & quas adhuc possidere in mandatis erat, inter se dividerunt, nec amplius omnia omnium erant, eo ipso ratio communis imperatoris cessavit, quandoquidem tribus diversæ non tam concives quam confederatæ ab ea divisione reputari debuerunt: Respectu Dei & Religionis concives quidem æstimari debuerunt; at respectu juris quod una in aliam habebat, non nisi confederatæ: eodem fore modo, (si templum commune demas) ac Præpotentes Confederati Belgarum Ordines: Nam divisio rei communis in partes nihil aliud est, quam quod unusquisque suam partem solus jam possideat, & reliqui jure, quod in illam partem habebant, cedant. Hac igitur de causa Moses principes tribuum elegit, ut post divisum imperium unusquisque curam suæ partis haberet.

beret, nempe Deum per summum pontificem de rebus suæ tribus consulendi, suæ militiæ imperandi, urbes condendi & muniendi, iudices in unaquaque urbe constituendi, hostem sui singularis imperii invadendi, & absolute omnia belli & pacis administrandi. Nec alium iudicem præter Deum noscere tenebatur, vel quem Deus prophetam expresse misisset: Alias si à Deo defecisset, reliquæ tribus ipsum non tanquam subditum iudicare, sed tanquam hostem, qui fidem contractus solverat, invadere debebant. Quorum exempla in Scriptura habemus. Mortuo enim Josua filii Israël, non summus novus imperator, Deum consuluerunt, intellecto autem quod tribus Judæ omnium prima hostem suum invadere debebat, ipsa sola cum Simeone contrahit, ut junctis viribus utriusque hostem invaderent, in quo contractu reliquæ tribus non fuerunt comprehensæ (vide Judic. I. 1, 2, 3.) sed unaquæque separatim (ut in prædicto Cap. narratur) bellum contra suum hostem gerit, & quem vult in ditionem & fidem accipit, etsi in mandatis esset, nulli ulla pacti conditione parcere, sed omnes exterminare: propter quod peccatum reprehenduntur quidem, à nemine autem in iudicium vocantur. Nec erat quod propterea bella contra invicem movere inciperent, & rebus alterius alii se immiscerent, contra Benjaminitas, qui reliquos offenderant & pacis vinculum ita solverant, ut nullus ex confæderatis securæ apud ipsos hospitium habere posset, hostiliter invadunt, & ter prælio commisso tandem victores, omnes nocentes & innocentes jure belli æque trucidant, quod postea sera pænitiæ lamentati sunt.

His exemplis, quæ de jure uniuscujusque tribus modo diximus, plane confirmantur. At forsitan aliquis rogabit, quisnam successorem principis cujusque tribus eligebat? verum de hac re nihil certi ex ipsa Scriptura possum colligere, hoc tamen conjicio, quod quandoquidem unaquæque tribus in familias erat divisa, quarum capita ex senioribus familiæ eligebantur, ex his qui senior erat, loco principis jure succedebat: ex Senioribus enim Moses septuaginta coadjutores, qui cum ipso supremum concilium formabant, elegit; qui post mortem Josuæ imperii administrationem habuerunt, senes in Scriptura vocantur, & denique apud Hebræos nihil frequentius, quam per senes judices intelligere, quod omnibus notum existimo; Sed ad nostrum propositum parum refert hoc certo scire; sufficit, quod ostenderit, neminem post mortem Mosis omnia summi imperatoris officia habuisse: nam quandoquidem omnia non ab unius viri, neque unius concilii, neque populi decreto pendebant, sed quædam ab una tribu, alia à reliquis æquali utriusque jure administrabantur, sequitur evidentissime imperium ab obitu Mosis neque monarchicum neque aristocraticum, neque populare mansisse, sed uti diximus Theocraticum. I. quia imperii domus regia templum erat, & sola ejus ratione, ut ostendimus, omnes tribus concives erant. II. quia omnes cives in fidem Dei supremi sui judicis jurare debebant, cui soli in omnibus absolute obedire promiserant. Et denique quia summus omnium imperator, quando eo opus erat, à nemine nisi à solo Deo eligebatur. Quod Moses nomine Dei populo expresse prædicat

Deuter. xv. 15. & re ipsa electio Gideonis, Samsonis & Samuëlis testatur; quare non dubitandum quin reliqui fideles duces simili etiam modo electi fuerint, etsi id ex eorum historia non constet.

His positis tempus est ut videamus quantum hæc ratio imperii constituendi animos moderari poterat, & tam eos qui regebant, quam qui regebantur ita continere, ut neque hi rebelles, neque illi Tyranni fierent.

Qui imperium administrant, vel qui id tenent, quicquid facinoris committunt, id semper specie juris adumbrare, & populo id à se honeste factum persuadere student, quod facile etiam obtinent, quando tota juris interpretatio ab iis solis pender. Nam non dubium est, quin eo ipso maximam ad omnia quæ volunt, & eorum appetitus suadet, libertatem sumant, & contra magnam iisdem adimi, si jus leges interpretandi apud alium sit, & simul si vera earundem interpretatio omnibus ita pateat, ut nemo de eadem dubitare possit. Ex quo manifestum fit, magnam Hebræorum principibus causam facinorum sublatam fuisse, eo quod jus omne leges interpretandi Levitis datum fuerit. (vide Deuteron. xxi. 5.) qui nullam imperii administrationem nec partem cum cæteris habebant; & quorum tota fortuna & honor à vera legum interpretatione pendeat. Deinde quod universus populus iussus est singulis septem annis certo in loco congregari, ubi à Pontifice leges edoceretur, & præterea ut unusquisque solus continuo, & summa cum attentione librum legis legeret, & perlegeret. (vide Deuter. xxxi. 9. & c. & vi. 7.)

Prin-

Principes igitur maxime sui saltem causa curare debebant, ut omnia secundum leges præscriptas, & omnibus satis perspectas administrarent, si à populo maximo honore coli volebant, qui tum eos utpote Dei imperii ministros, & vicem Dei gerentes veneraretur; alias summum subditorum odium, quale Theologicum esse solet, fugere non poterant. Ad hæc, nempe ad effrænatam Principum libidinem coercendam, aliud permagni momenti accessit, videlicet quod militia ex omnibus civibus (nullo à vigesimo usque ad sexagesimum ætatis annum excepto) formabatur, & quod Principes nullum extraneum militem mercede conducere poterant. Hoc, inquam, permagni fuit momenti, nam certum est Principes sola militia, cui stipendia solvunt, populum opprimere posse. Deinde eos nihil magis timere quam libertatem militum concivium, quorum virtute, labore, & magno sui sanguinis impendio imperii libertas & gloria parta est. Ideo Alexander, cum secundo contra Darium dimicandum erat, audito Parmenionis consilio, non ipsum qui consilium dedit, sed Polyperconta, qui cum eodem stabat, increpuit. Nam ut ait Curtius lib. 4. §. 13. Parmenionem nuper acrius quam vellet increpitum rursus castigare non sustinuit, nec Macedonum libertatem, quam maxime, ut jam diximus, timebat, opprimere potuit, nisi postquam numerum militum ex captivis longe supra Macedonas auxit, tum enim animo suo impotenti, & diu civium optimorum libertate coercito, morem genere potuit. Si hæc itaque militum concivium libertas humani imperii

principes, qui soli totam laudem victoriarum usurpare solent, retinet, multo magis Hebræorum principes coercere debuit, quorum milites non pro Principis, sed pro Dei gloria pugnabant, & solo Dei responso accepto prælium committent.

Accescit deinde quod omnes Hebræorum Principes solo religionis vinculo associati erant: quare, si aliquis ab eadem defecisset, jusque divinum uniuscujusque violare incepisset, eo hostis à reliquis haberi potuerat, & jure opprimi.

Accescit III. timor novi alicujus Prophetæ: modo enim probatæ vitæ aliquis receptis quibusdam signis ostenderet se Prophetam esse, eo ipso jus summum imperandi habebat, nempe sicuti Moses Dei nomine ei soli revelati, & non tantum ut principes per pontificem consulti; & non dubium est quin tales populum oppressum facile ad se trahere poterant, & levibus signis quicquid vellent persuadere; cum contra si res recte administrabantur, princeps in tempore providere poterat, ut Propheta prius ejus judicio stare deberet; ut ab eo examinaretur, num probatæ vitæ esset, num certa & indubitata signa suæ legationis haberet, & denique num id quod nomine Dei dicere volebat, cum recepta doctrina, & communibus legibus patriæ conveniret: quod si nec signa satis responderent, vel doctrina nova esset, eum jure mortis damnare poterat, alias sola principis autoritate & testimonio recipiebatur.

Accessit IV. quod Princeps reliquos nobilitate non excelebat, nec jure sanguinis; sed tantum ratione ætatis & virtutis administratio imperii ei competeat.

Acces-

Accessit denique quod Principes, & universa militia non magis desiderio belli quam pacis teneri poterant. Nam militia, uti diximus, ex solis civibus constabat, quare tam res belli, quam pacis ab iisdem hominibus administrabantur. Qui igitur in castris miles, is in foro civis erat, & qui in castris dux, is in curia iudex, & qui denique in castris imperator, princeps in civitate erat. Quare nemo bellum propter bellum, sed propter pacem, & ad tuendam libertatem desiderare poterat, & forte Princeps ne summum Pontificem adire teneretur, & coram ipso præter dignitatem stare, à rebus novis quantum poterat, abstinebat. Hæc de rationibus, quæ Principes intra suos limites continebant. Videndum jam qua ratione populus retinebatur: sed hanc etiam imperii fundamenta clarissime indicant; si quis enim ad ea vel leviter attendere velit, videbit statim hæc amorem adeo singularem in civium animis parere debuisse, ut nihil difficilius aliquis in mentem inducere potuerit, quam patriam prodere, vel ab ea deficere: sed contra omnes ita affecti esse debuerint, ut extrema potius, quam alienum imperium paterentur. Nam postquam suum jus in Deum transtulerunt, suumque regnum Dei regnum esse, seque solos filios Dei, reliquas autem nationes Dei hostes esse crediderunt, in quas propterea odio infensissimo affecti erant (nam & hoc pium esse credebant, vide Psalm. CXXXIX. 21. 22.) nihil magis abhorreere potuerunt, quam in fidem alicujus extranei jurare, eique obedientiam promittere: nec majus flagitium, nec quid magis execrandum excogitari apud ipsos poterat, quam patriam,

hoc est, ipsum regnum Dei, quem adorabant, prodere; imo aliquo extra patriam tantum habitatum ire pro flagitio habebatur, quia Dei cultus, quo semper tenebantur, non nisi in patrio solo exerceri concedebatur; utpote quæ sola tellus sancta, reliqua autem immunda & profana haberetur. Ideo David, quia exulare cogebatur, sic coram Saulo conqueritur. *Si qui te contra me instigant, homines sunt, maledicti sunt, quia me secludunt, ne spatier in Dei hereditate, sed dicunt vade, & Deos alienos cole.* Et hæc etiam de causa nullus civis, quod hic apprime notandum, exilii damnabatur: nam qui peccat supplicio quidem dignus est, non autem flagitio. Amor ergo Hebræorum erga patriam non simplex amor, sed pietas erat, quæ simul & odium in reliquas nationes ita quotidiano cultu fovebantur, & alebantur, ut in naturam verti debuerint: quotidianus enim cultus non tantum diversus omnino erat (quo fiebat ut omnino non singulares, & à reliquis prorsus essent separati) sed etiam absolute contrarius. Quare ex quotidiana quadam exprobratione continuum odium oriri debuit, quo nullum firmiter animis hæerere potuit: utpote odium ex magna devotione seu pietate ortum, quodque pium credebatur, quo sane nullum majus nec pertinacius dari potest: nec causa communis deerat, qua odium semper magis ac magis incenditur, nempe ejus reciprocatio; nam nationes eos contra odio infensissimo habere debuerunt. Quantum autem hæc omnia, videlicet humani imperii libertas, erga patriam devotio, in omnes reliquos

quos jus absolutum, & odium non tantum licitum, sed etiam pium, omnes infensos habere, morum & rituum singularitas, quantum, inquam, hæc Hebræorum animos firmare valuerint ad omnia singulari constantia & virtute pro Patria tolerandum, ratio quam clarissime docet, & ipsa experientia testata est; nunquam enim stante urbe, sub alterius imperio durare potuerunt, & ideo Hierosolymam rebellem civitatem vocitabant (vide Hezræ 1 v. 12. 15.) Secundum imperium (quod primi vix umbra fuit, postquam Pontifices jus etiam principatus usurpaverunt) difficillime à Romanis destrui potuit, quod ipse Tacitus lib. 2. Histor. his testatur. *Profligaverat bellum Iudaicum Vespasianus, oppugnatione Hierosolymorum reliqua, duro magis & arduo opere ob ingenium gentis & perricaciam superstitionis, quam quod satis virium obsessis ad tolerandas necessitates superesses.* Verum præter hæc, quorum æstimatio à sola opinione pendet, aliud in hoc imperio, quod solidissimum est, singulare fuit, quo cives maxime retineri debuerunt, ne de defectione cogitarent, & ne unquam desiderio tenerentur deserendæ patriæ, nimirum ratio utilitatis quæ omnium humanarum actionum robur & vita est, atque hæc, inquam, in hoc imperio singularis erat: Nata cives nullibi majore jure bona sua possidebant, quam hujus imperii subditi, qui cum principe æqualem partem terrarum, & agrorum habebant, & unusquisque suæ partis æternus dominus erat, nam si quis paupertate coactus fundum suum, vel agrum vendiderat, adventante jubilæo ei de integro restitui debebat, & ad hunc modum alia instituta erant, ut nemo à fixis suis

bonis alienari posset. Deinde paupertas nullibi tolerabilior esse poterat, quam ubi charitas erga proximum, hoc est, erga concivem summa pietate coli debebat, ut Deum suum Regem propitium haberent. Civibus igitur Hebræis non nisi in sua patria bene esse poterat, extra eandem autem damnum maximum & dedecus. Deinde ad eosdem non tantum in patrio solo retinendum, sed ad bella etiam civilia vitandum, & causas contentionum tollendum hæc epprime conducebant; nempe quod nemo suo æquali, sed soli Deo serviebat, & quod charitas & amor erga concivem summa æstimabatur pietas, qui non parum fovebatur communi odio, quo reliquas nationes, & hæc eos contra, habebant. Præterea apprime conducebat summa obedientiæ disciplina, qua educabantur, quod scilicet omnia ex determinato legis præscripto facere debebant: non enim ad libitum arare licebat, sed certis temporibus & annis, & non nisi uno bestiarum genere simul: sic etiam non nisi certa ratione certoque tempore seminare, & metere licebat, & absolute eorum vita continuus obedientiæ cultus erat (qua de re vide Cap. V. circa sum Cæremoniarum) quare eidem omnino assuefactis ipsa non amplius servitus sed libertas videri debuit: unde sequi etiam debuit, ut nemo negata, sed mandata cuperet; ad quod etiam non parum conduxisse videtur, quod certis anni temporibus otio & lætitiæ se dare tenebantur, non ut animo, sed ut Deo ex animo obtemperarent. Ter in anno Dei convivæ erant (vide Deuter. xv i.) septimo septimanæ die ab omni opere cessare, seseque otio dare debebant & præter

præter hæc alia tempora signata erant, quibus lætitiæ actus honesti, & convivia non quidem concedebantur sed mandabantur; nec puto quod aliquid hoc efficacius ad hominum animos flectendos excogitari potest; nam nulla re magis capiuntur animi, quam lætitiâ, quæ ex devotione, hoc est, ex amore & admiratione simul oritur. Nec facile fastidio rerum usitatarû capi poterant, nam cultus diebus festis destinatus rarus, & varius erat. His accessit summa templi reverentia, quam propter singularem ejus cultum, & res, quas tenebantur observare, antequam alicui eò ire liceret, religiosissime semper servaverunt, atq; adeo ut hodierni adhuc non sine magno horrore illud Manassæ flagitium legant, quod scilicet, idolum in ipso templo ponere sustinuerit. Erga leges etiam quæ in intimo sacrario religiosissime custodiebantur, non minor erat populo reverentia. Quare populi rumores & præjudicia hic minime temenda erant: Nemo enim de rebus divinis judicium ferre audet, sed ad omnia quæ ipsis imperabantur ex autoritate divini responsi in templo accepti, vel legis à Deo conditæ, sine ulla rationis consultatione obtemperare debebant. Atque his me summam rationem hujus imperii, et si breviter, satis tamen clare exposuisse puto. Superest jam ut causas etiam inquiramus, quare factum sit, ut Hebræi toties à lege defecerint, cur toties subacti fuerint, & cur tandem imperium omnino vastari potuerit. At forsitan hîc aliquis dicet, id evenisse ex gentis contumacia: verum hoc puerile est; nam cur hæc natio reliquis contumacior fuit: an natura? hæc sane nationes non creat, sed individua, quæ quidem in nationes non distinguuntur

turn nisi ex diversitate linguarum, legum & morum receptorum, & ex his duobus; legibus scilicet & moribus, tantum oriri potest, quod unaquaque natio singulare habeat ingenium, singularem conditionem & denique singularia præjudicia. Si igitur concedendum esset, quod Hebræi supra reliquos mortales contumaces fuerint, id vitio legum vel receptorum morum imputari deberet. Et sane hoc verum est, quod si Deus eorum imperium constantius voluisset, aliter etiam jura & leges condidisset, aliamque rationem id administrandi instituisset: quare quid aliud dicere possumus, nisi quod Deum suum iratum habuerint, non tantum ut Jeremias xxxi. 1. 31. ait ab urbe condita, sed jam inde à legibus conditis. Quod Ezechiël xx. 25. etiam testatur, inquit, *ego etiam dedi ipsis statuta non bona, & jura quibus non viverent, eo quod impuravi ipsos muneribus suis remittendo omnem aperturam vulvæ (id est primogenitum) ut eos vastarem, ut scirent quod ego sum Iehova.* Quæ verba, & causa vastationis imperii, ut recte intelligantur, notandum, quod primum intentum fuit totum sacrum ministerium primogenitis tradere non Levitis (vide Numer. vii. 17.) sed postquam omnes præter Levitas, vitulum adoraverunt, repudiati & impurati sunt primogeniti, & Levitæ eorum loco electi (Deutero. x. 8.) quæ mutatio, quo eam magis ac magis considero, in verba Taciti me cogit erumpere, illo tempore non fuisse Deo curæ securitatem illorum, fuisse ultionem. Nec satis mirari possum tantam animo cælesti fuisse iram, ut ipsas leges, quæ semper solum universi populi honorem, salutem & securitatem

ritatem intendunt, animo se vindicandi, & ad populum puniendum condiderit, ita ut leges non leges, hoc est, populi salus, sed potius pœnæ & supplicia visæ sint. Omnia enim numera quæ Levitis & sacerdotibus dare tenebantur, ut etiam quod primogeniti redimi debebant, & argentum pro capite Levitis dare, & denique quod Levitis solis ad sacra accedere concedebatur, eos continuo suæ impuritatis, & repudiationis arguebant. Habebant deinde Levitæ quod iis continuo exprobrarent: Nam non dubium est, quin inter tot millia multi importuni Theologastri reperti fuerint: unde populo desiderium facta Levitarum, qui absque dubio homines erant, observandi, & ut sit, omnes ob unius delictum accusandi, hinc continuo rumores: Deinde fastidium, homines otiosos & invisos, nec sanguine iis conjunctos alendi; præcipuè si annona cara erat. Quid igitur mirum, si in otio, quando manifesta miracula cessabant, nec homines exquisitissimæ auctoritatis dabantur, populi animis irritatus, & avarus languescere inciperet, & tandem à cultu, quamvis divino, sibi tamen ignominioso & etiam suspecto deficeret, & novum cuperet; & quod Principes, qui semper ut jus summam imperii soli obtineant, viam affectant, ut populum sibi alligarent, & à Pontifice averterent, omnia ei concederent, novosque cultus introducerent. Quod si ex prima intentione Respublica constituta fuisset. Jus omnibus tribubus & honor æqualis semper fuisset, & omnia securissime sese habuissent: nam quis jus sacrum suorum consanguineorum violare vellet? quid aliud mallent quam suos con-

sanguini-

sanguineos fratres & parentes, ex pietate Religionis alere? quam ab iisdem legum interpretationem edoceri? & quam denique ab iisdem divina responsa expectare? Deinde hac ratione omnes tribus longe arctius invicem unitæ mansissent, si nimirum omnibus æquale jus fuisset sacra administrandi: quin imo nihil timendum esset, si ipsa Levitarum electio aliam causam quam iram & vindictam habuisset. Sed sicuti, diximus, Deum suum, iratum habuerunt, qui ipsis, ut verba Ezechiëlis iterum repetam, suis muneribus impuravit, remittendo omnem aperturam vulvæ, ut eosdem vastaret. Confirmantur hæc præterea ipsis historiis. Simul ac populus in desertis otio abundare cæpit, multi, & non de plebe viri hanc electionem ægre ferre inceperunt, & hinc occasionem ceperunt credendi Mosen nihil ex mandato divino, sed ad libitum omnia instituire, quia scilicet suam tribum præ omnibus elegerit, & jus pontificatus in æternum suo fratri dederit; quapropter ipsum tumultu concitato adeunt clamantes omnes æque sanctos esse, ipsumque supra omnes contra jus extolli. Nec eos ulla ratione sedare potuit, sed adhibito in signum fidei miraculo omnes extincti sunt; unde nova & universalis populi totius seditio orta est, credentis scilicet eos non Deo iudice, sed arte Mosi extinctos esse, qui tandem post magnam cladem vel pestilentiam fessus sedavit, at ita ut omnes mori mallent, quam vivere. Quare tunc temporis seditio magis desierat, quam concordia cæperat. Quod ita Scriptura testatur Deut. XXXIII. 21. ubi Deus Mosi, postquam ei prædixit populum post ejus mortem à divino cultu defectu-

fecturum, hæc ait, *novi enim ipsius appetitum & quid
 hodie machinatur, dum nondum eundem duxero ad ter-
 ram, quam juravi.* Et Paulo post Moses ipsi populo,
*nam ego novi rebellionem tuam & contumaciam tuam. Si
 dum ego vobiscum vixi, rebelles fuisti contra Deum, multo
 magis, eritis post mortem meam.* Et revera sic etiam
 contigit, ut notum. Unde magnæ mutationes, ma-
 gnaque ad omnia licentia, luxus & socordia quibus
 omnia in deterius ire cæperunt, donec sæpe sub-
 acti jus divinum plane ruperunt, & regem morta-
 lem voluerunt, ut imperii regia non Templum sed
 aula esset, & ut omnes tribus non amplius juris di-
 vini, & pontificatus, sed Regum respectu concives
 manerent. At hinc ingens materia novis seditioni-
 bus; ex quibus etiam tandem imperii totius ruina
 sequuta est; Nam quid aliud Reges minus ferre
 possunt, quam precario regnare, & imperium in
 imperio pati? qui primi ex privatis electi sunt, gra-
 du dignitatis, ad quem ascenderant, contenti fue-
 runt, at postquam filii jure successionis regno poti-
 ti sunt, omnia paulatim mutare cæperunt, ut omne
 jus imperii soli tenerent, quo maxima ex parte ca-
 rebant, quamdiu jus legum ab iisdem non pende-
 bat, sed à Pontifice qui eas in sacrario custodiebat,
 easq; populo interpretabatur. Adeoque tanquam
 subditi legibus tenebantur, nec jure eas abrogare
 poterant, vel novas æquali auctoritate condere.
 Deinde quia jus Levitarum Reges æque, ac subdi-
 tos, ut profanos, sacra administrare prohibebat; &
 denique quia tota sui imperii securitas à sola vo-
 luntate unius, qui propheta videbatur, pende-
 bat, cujus rei exempla viderant: nimirum quanta cum
 libertate Samuel Saulo omnia imperabat, &
 quam

quam facile unam ob noxam jus regnandi in Davidem transferre potuerit: quare & imperium in imperio habebant, & precario regnabant. Ad hæc ergo superanda, alia templa Diis dicare concesserunt, ut nulla Levitis amplius consultatio esset; deinde plures, qui nomine Dei prophetarent, quæsi verunt, ut Prophetas haberent quos veris opponerent. Sed quicquid conati sunt, numquam voti compotes esse potuerunt. Prophetæ enim ad omnia parati tempus opportunum expectabant, nempe imperium successoris, quod semper dum memoria præcedentis viget, precarium est: tum facile autoritate divina aliquem in Regem infensum, & virtute clarum inducere poterant ad jus divinum vindicandum, & imperium vel ejus partem jure possidendum. Verum nec Prophetæ aliquid hac ratione promovere poterant; nam etsi Tyrannum è medio tollerent, manebant tamen causæ: Quare nihil aliud faciebant quam novum Tyrannum multo civium sanguine emere. Discordiis igitur bellisque civilibus finis nullus, causæ autem jus divinum violandi semper eadem, quæ etiam non nisi simul cum toto imperio è medio tolli potuerunt.

His videmus quomodo Religio in Hebræorum Rempublicam introducta fuerit, & qua ratione imperium æternum esse potuerit, si justa legislatoris ira in eodem persistere concessisset. Sed quia id fieri non potuit tandem interire debuit. Atque hic de solo primo imperio locutus sum, nam secundum vix umbra fuit primi, quandoquidem jure Persarum, quorum subditerant, tenebantur, & postquam libertatem adepti sunt, Pontifices jus princi-

principatus usurpaverunt, quò imperium absolutum obtinuerunt. Unde Sacerdotibus regnandi & pontificatum simul adipiscendi ingens libido, quare de hoc secundo minime opus fuit plura dicere. An vero primum prout ipsum durabile concepimus, imitabile sit, vel pium, id quod ejus fieri potest imitari, id ex sequentibus patebit. Hic tantum coronidis loco notari velim, id quod jam supra innuimus nempe ex his quæ in hoc capite ostendimus, constare jus divinum sive religionis ex pacto oriri, sine quo nullum est nisi naturale, & ideo Hebræi nulla pietate erga gentes, quæ pacto non interfuerunt, ex jussu religionis tenebantur, sed tantum in concives.

C A P U T XVIII.

Ex Hebræorum Republica, & historiis quædam dogmata Politica concluduntur.

QUAMVIS Hebræorum imperium, quale ipsum in præcedenti Capite concepimus, æternum esse potuerit, idem tamen nemo jam imitari potest, nec etiam consultum est. Nam si qui suum jus in Deum transferre vellent, id cum Deo, sicuti Hebræi fecerunt expresse pacisci deberent, adeoque non tantum voluntas jus transferentium, sed etiam Dei, in quem esset transferendum, requireretur. At Deus contra per Apostolos revelavit; Dei pactum non amplius atramento, nec in tabulis lapideis, sed Dei Spiritu in corde scribi. Deinde talis imperii forma iis forsan tantum utilis esse posset, qui sibi solis absque

absque externo commercio vivere, seseque intra suos limites claudere, & a reliquo orbe segregari velint, at minime iis, quibus necesse est cum aliis commercium habere; quapropter talis imperii forma paucissimis tantum ex usu esse potest. Verum enim vero, tametsi in omnibus imitabile non sit, multa tamen habuit dignissima, saltem ut notarentur, & quæ forsitan imitari consultissimum esset. Attamen, quia mea intentio, ut jam monui, non est, de Republica ex professo agere, eorum pleraque missa faciam, & tantum ea, quæ ad meum scopum faciunt, notabo. Nempe quod contra Dei Regnum non pugnet, summam majestatem eligere, quæ summum imperii jus habeat: Nam postquam Hebræi suum jus in Deum transtulerunt, jus summum imperandi Mosis tradiderunt, quique adeo solus auctoritatem habuit leges Dei nomine condendi, & abrogandi, sacrorum ministros eligendi, judicandi, docendi, & castigandi, & omnibus denique omnia absolute imperandi. Deinde quod, quamvis sacrorum ministri legum interpretes fuerint, eorum tamen non erat, cives judicare, nec aliquem excommunicare; hoc enim tantum iudicibus, & principibus ex populo electis competebat: (vide Josuæ vi. 26. Judicum xxi. 18. & primo Samuëlis xiv. 24.) Præter hæc, si etiam ad Hebræorum successus, & historias attendere velimus, alia, digna etiam ut notentur, reperiemus. Videlicet I. quod nullæ in Religione sectæ fuerint, nisi postquam Pontifices in secundo imperio auctoritatem habuerunt decretandi, & negotia imperii tractandi, quæ auctoritas ut æterna esset, jus sibi principatus usurpaverunt: &

tandem

tandem Reges appellari voluerunt. Ratio in promptu est; in primo namque imperio nulla decretalia nomen à Pontifice habere poterant, quandoquidem nullum jus decretandi habebant, sed tantum Dei responsa, à principibus, vel conciliis rogati, dandi; ac propterea nulla tum iis libido esse potuit, nova decretandi, sed tantum assueta, & recepta administrandi, & defendendi; Nam nulla alia ratione libertatem suam invitis principibus conservare tuto poterant, nisi leges incorruptas servando. At postquam potestatem etiam ad imperii negotia tractandum, jusque principatus juxta pontificatum adepti sunt, unusquisque tam in religione, quam in reliquis sui nominis gloriam incepit quærere, omnia scilicet pontificali authoritate determinando, & quotidie nova de cæremoniis, de fide, & omnibus decretando, quæ non minus sacra, nec minoris authoritatis esse voluerunt, quam leges Mosis; ex quo factum, ut religio in exitiabilem superstitionem declinaret, & legum verus sensus, & interpretatio corrumpere; ad quod etiam accessit, quod dum pontifices viam ad principatum in initio restaurationis affectabant, omnia, ut plebem ab se traherent, assentabantur; plebis scilicet facta, etsi impia, approbando, & Scripturam pessimis ejus moribus accommodando: Quod quidem Malachias de iis conceptissimis verbis testatur; is enim, postquam sacerdotes sui temporis increpuit, eos Dei nominis contemptores appellando, sic eos castigare pergit. *Labia pontificis custodiunt scientiam, & lex ex ipsius ore queritur, quia Dei missarius est: At vos recessistis à via, fecistis, ut lex multis esset offendiculo: Pactum Levi corrup-*

stis, ait Deus exercituum; & sic porro eos accusare pergit, quod leges ad libitum interpretabantur, & nullam Dei rationem, sed tantum personarum habebant. At certum est, Pontifices hæc nunquam tam caute facere potuisse, ut a prudentioribus non animadverteretur, qui proinde, crescente audacia, contenderunt, nullas alias leges teneri debere, quam quæ scriptæ erant; cæterum decreta, quæ decepti Pharisei (qui, ut Josephus in Antiquitatibus habet, ex communi plebe maxime constabant) traditiones patrum vocabant, minime custodienda esse. Quicquid fuerit, nullo modo possumus dubitare, quin Pontificum adulationis, religionis, & legum corruptio, harumque incredibilis augmentatio magnam admodum, & frequentem occasionem dederint disputationibus, & altercationibus, quæ nunquam componi poterunt; nam ubi homines ardore superstitionis, magistratu alterutram partem adjuvante, litigare incipiunt, nequaquam sedari possunt, sed necessario in sectas dividuntur.

II. Notatu dignum est, quod Prophetæ, viri scilicet privati, libertate sua monendi, increpandi, & exprobrandi, homines magis irritaverunt, quam correxerunt; qui tamen à Regibus moniti, vel castigati facile flectebantur. Imo Regibus etiam piis sæpe intolerabiles fuerunt, propter authoritatem, quam habebant judicandi quid pie vel impie factum esset, & vel Reges ipsos castigandi, si quod negotium publicum, vel privatum contra eorum judicium agere sustinebant: Rex Asa, qui ex testimonio Scripturæ pie regnavit, prophetam Hananiam in pistrinum dedit, (vide

(vide 2. Paralip. xvi.) quia ipsum libere reprehendere, & increpare sustinuit, ob pactum cum Rege Armeniæ factum; & præter hoc alia reperuntur exempla, quæ ostendunt, religionem plus detrimenti, quam incrementi ex tali libertate accepisse, ut jam taceam, quod hinc etiam, quod Prophetæ tantum sibi jus retinuerint, magna bella civilia orta fuerint.

III. Dignum etiam ut notetur est, quod quamdiu populus regnum tenuit, non nisi unum bellum civile habuerit, quod tamen absolute extinctum fuit, & victores victorum ita miserati sunt, ut omnibus modis curaverint, eosdem in antiquam suam dignitatem, & potentiam restituere. At postquam populus regibus minime assuetus imperii primam formam in monarchicam mutavit, civilibus bellis nullus fere finis fuit, & prælia adeo atrocia commiserunt, ut omnium famam exuperaverint; in uno enim prælio (quod fidem fere superat) quingenta millia Israëlitarum necati sunt à Judæis; & in alio contra Israëlitzæ Judæorum multos trucidant, (numerus in Scriptura non traditur) ipsum Regem capiunt, Hierosolynæ murum fere demoliuntur, & ipsum Templum (ut iræ nullum modum fuisse noscatur) omnino spoliant, & ingenti fratrum prædâ onusti, & sanguine satiati, acceptis obsidibus, & Rege in jam fere vastato suo regno relicto, arma deponunt, non fide, sed imbecillitate Judæorum securi facti; Nam paucis post annis, Judæorum viribus refectis, novum proelium rursus committunt, in quo iterum Israëlitzæ victores evadunt, centum & viginti millia Judæorum trucidant, mulieres, & liberos eorum us-

que ad ducenta millia captivos ducunt, magnamque prædam iterum rapiunt; atque his, & aliis præliis, quæ in historiis obiter narrantur, consumpti, præda tandem hostibus fuerunt. Deinde si etiam tempora reputare velimus, quibus absoluta pace frui licuit, magnam reperiemus discrepantiam; sæpe enim ante reges quadraginta, & semel (quod omni opinione majus) octoginta annos sine bello externo, vel interno concorditer transegerunt. At postquam Reges imperium adepti sunt, quia non amplius ut antea pro pace, & libertate, sed pro gloria certandum erat, omnes præter unum Salomonem (cujus virtus, sapientia, scilicet, melius in pace, quam in bello constare poterat) bella gessisse legimus, accessit deinde exitiabilis regnandi libido, quæ plerisque iter ad regnum admodum cruentum fecit. Denique leges durante populi regno incorruptæ manserunt, & constantius observatæ fuerunt. Nam ante reges paucissimi fuerunt Prophetæ, qui populum monerent, post electum autem Regem, permulti simul fuerunt; Hobadiah namque centum à cæde liberavit, eosque abscondidit, ne cum reliquis occiderentur; nec videmus quod populus ullis falsis Prophetis deceptus fuit, nisi postquam imperium regibus cessit, quibus plerique assentari student. Adde quod populus, cujus plerumque animus, pro re nata, magnus, vel humilis est, facile se in calamitatibus corrigebat, & ad Deum convertebat, legesque restituebat, & hoc modo sese etiam omni periculo expediebat: contra reges, quorum animi semper æque elati sunt, nec flecti absque ignominia possunt, pertinaciter vitiis adhæserunt, usque ad supremum urbis excidium.

Ex

Ex his clarissime videmus I. quam perniciosum & religioni, & Reipublicæ sit, sacrorum ministris jus aliquod decretandi, vel imperii negotia tractandi, concedere; & contra omnia multo constantius sese habere, si hi ita contineantur, ut de nulla re, nisi rogati respondeant, & ut interim recepta tantum, & maxime usitata doceant, exercentque.

II. Quam periculosum sit ad jus divinum referre res mere speculativas, legesque de opinionibus condere, de quibus homines disputare solent, vel possunt; ibi enim violentissime regnatur, ubi opiniones, quæ uniuscujusque juris sunt, quo nemo cedere potest, pro crimine habentur; imo plebis ira, ubi hoc fit, maxime regnare solet: Pilatus namque, ut Phariseorum iræ concederet, Christum, quem innocentem noverat, crucifigere jussit. Deinde ut Pharisei ditiores à suis dignitatibus deturbarent, quæstiones de religione movere ceperunt, & Sadducæos impietatis accusare; & ad hoc Phariseorum exemplum, pessimi quique hypocritæ eâdem rabie agitari, quam zelum juris divini vocant, viros probitate insignes, & virtute claros, & ob id plebi invisos, ubique persecuti sunt, eorum scilicet opiniones publice detestando, & sævam multitudinem irâ in eosdem incendendo. Atque hæc procax licentia, quia specie religionis adumbratur, non facile coerceri potest, præcipue ubi summæ potestates sectam aliquam introduxerunt, cujus ipsæ authores non sunt. Quia tum non ut juris divini interpretes, sed ut sectarii habentur, hoc est, ut qui sectæ doctores juris divini interpretes agnoscunt; & ideo magistratum autoritas circa hæc apud plebem

parum valere solet, at plurimum doctorum auctoritas, quorum interpretationibus vel reges submitti debere putant. Ad hæc ergo mala vitanda nihil Reipublicæ tutius excogitari potest, quam pietatem, & religionis cultum in solis operibus, hoc est, in solo exercitio charitatis, & justitiæ ponere, & de reliquis liberum unicuique iudicium relinquere; sed de his postea fusius. III. Videmus quam necesse sit, tam Reipublicæ, quam religioni, summis potestatibus jus, de eo, quod fas, nefasque sit, discernendi, concedere: Nam si hoc jus, de factis discernendi, ipsis divinis Prophetis concedi non potuit, nisi cum magno Reipublicæ, & Religionis damno, multo minus iis concedendum erit, qui nec futura prædicere sciunt, nec miracula possunt facere. Verum de hoc in sequenti ex professo agam. IV. Denique videmus quam exitiale sit populo, qui sub regibus non consuevit vivere, quique jam leges conditas habet, Monarcham eligere: Nam nec ipse tantum imperium sustinere, nec regia auctoritas pati poterit leges, & Jura populi ab alio minoris auctoritatis instituta, & multo minus animum inducere ad eandem defendendum, præsertim quia in iis instituentis nulla ratio Regis, sed tantum populi, vel concilii, qui regnum tenere putabat, haberi potuit; atque adeo Rex jura populi antiqua defendendo, ejus potius servus quam dominus videretur. Novus ergo Monarcha summo studio novas leges statuere conabitur, & jura imperii in suum usum reformare, & populum eo redigere, ut non tam facile Regibus dignitatem adimere possit, quam dare. At hic præterire nequaquam possum, non minus periculose

culosum etiam esse Monarcham è medio tollere, tametsi omnibus modis constet eundem tyrannum esse: Nam populus regiae auctoritati assuetus, eaque solâ retentus, minorem contemnet, & ludibrio habebit, ac proinde, si unum è medio tollat, necesse ipsi erit, ut olim Prophetis, alium loco prioris eligere, qui non sponte, sed necessario tyrannus erit. Nam quâ ratione videre poterit civium manus cæde regiâ cruentatas, eosque parricidio, tanquam re bene gesta, gloriari? quod non, nisi ad exemplum in ipsum solum statuendum, commiserunt. Sane, si Rex esse vult, nec populum Regum judicem, suumque dominum agnoscere, nec precario regnare, prioris mortem vindicare debet, & contra sui causâ exemplum statuere, ne populus iterum tale facinus committere audeat. At mortem tyranni civium nece non facile vindicare poterit, nisi simul ejusdem prioris tyranni causam defendat, ejusque facta approbet, & consequenter omnia prioris tyranni vestigia sequatur. Hinc igitur factum, ut populus sæpe quidem tyrannum mutare, at nunquam tollere, nec imperium monarchicum in aliud alterius formæ mutare potuerit. Hujus rei fatale exemplum populus Anglicanus dedit, qui causas quæsiuit, quibus specie juris monarcham è medio tolleret; at, eo sublato, nihil minus facere potuit, quam formam imperii mutare, sed post multum sanguinem effusum huc perventum est, ut novus Monarcha alio nomine saluaretur, (quasi tota quæstio de solo nomine fuisset) qui nulla ratione persistere poterat, nisi stirpem regiam penitus delendo, regis amicos vel amicitiam suspectos necando, & otium

pacis rumoribus aptum, bello disturbando, ut
 plebs novis rebus occupata, & intenta cogitationes
 de cede regia alio diverteret. Sero igitur
 animadvertit populus se pro salute patriæ nihil
 aliud fecisse, quam jus legitimi regis violare, res-
 que omnes in pejorem statum mutare. Ergo gra-
 dum, ubi licuit, revocare decrevit, nec quievit,
 donec omnia in pristinum suum statum restaurata
 vidit. At forsitan aliquis exemplo populi Romani
 objiciet, populum facile posse tyrannum è medio
 tollere, sed ego, eodem nostram sententiam omni-
 no confirmari existimo: Nam quamvis populus
 Romanus longe facilius tyrannum è medio tolle-
 re, & formam imperii mutare potuerit, propterea
 quod jus regem, ejusque successorem eligendi
 penes ipsum populum erat, & quod ipse (utpote
 ex seditiosis, & flagitiosis hominibus conflatus)
 nondum regibus obedire consueverat; nam ex sex,
 quos antea habuerat tres interfecerat; tamen nihil
 aliud fecit, quam loco unius plures tyrannos eli-
 gere, qui ipsum externo, & interno bello misere
 conflictum semper habuerunt, donec tandem im-
 perium iterum in monarcham, mutato etiam tan-
 tum, ut in Anglia, nomine, cessit. Quod autem
 ad ordines Hollandiæ attinet, hi nunquam, quod
 scimus, Reges habuerunt, sed Comites, in quos
 nunquam jus imperii translatum fuit: Nam, ut ipsi
 præpotentes Ordines Hollandiæ in inductione,
 tempore comitis Leycestræ ab ipsis editâ, palam
 faciunt, sibi auctoritatem semper reservaverunt,
 ad eosdem comites sui officii monendum & pote-
 statem sibi retinuerunt, ad hanc suam auctori-
 tatem, & civium libertatem defendendum, seseque
 de

de iisdem, si in tyrannos degenerarent, vindicandum, & eos ita retinendum, ut nihil, nisi concedentibus, & approbantibus Ordinibus, efficere possent. Ex quibus sequitur, jus supremæ majestatis semper penes Ordines fuisse, quod quidem ultimus comes conatus est usurpare; quare longe abest, quod ab eo defecerint, cum pristinum suum imperium pæne jam amissum restauraverunt. His igitur exemplis id, quod diximus, omnino confirmatur, quod scilicet uniuscujusque imperii forma necessario retinenda est, nec absque periculo totalis ipsius ruinae mutari potest; & hæc sunt, quæ hic operæ pretium notare duxi.

C A P U T X I X.

Ostenditur, jus circa sacra penes summas potestates omnino esse, & Religionis cultum externum Reipublica paci accommodari debere, si recte Deo obtemperare velimus.

CUm supra dixi, eos, qui imperium tenent, jus ad omnia solos habere, & à solo eorum decreto jus omne pendere; non tantum civile intelligere volui, sed etiam sacrum; nam hujus etiam & interpretes esse debent, & vindices; atque hoc hic expresse notare volo, & de eo ex professo in hoc capite agere, quia plurimi sunt, qui pernegant, hoc jus, nempe circa sacra summis potestatibus competere, neque eos interpretes juris divini agnoscere volunt; unde etiam licentiam sibi sumunt, easdem accusandi, & traducendi, imò ab Ecclesia (ut olim Ambrosius Theodosium cæsarem) excommunicandi.

Sed eos hac ratione imperium dividere, imo viam ad imperium affectare, infra in hoc ipso capite videbimus; nam prius ostendere volo, Religionem vim juris accipere ex solo eorum decreto, qui jus imperandi habent; & Deum nullum singulare regnum in homines habere, nisi per eos, qui imperium tenent, & præterea quod Religionis cultus, & pietatis exercitium Reipublicæ paci, & utilitati accommodari, & consequenter à solis summis potestatibus determinari debet, quæque adeo ejus etiam interpretes debent esse. Loquor expresse de pietatis exercitio, & externo Religionis cultu; non autem de ipsa pietate, & Dei interno cultu, sive mediis, quibus mens interne disponitur ad Deum integritate animi colendum; internus enim Dei cultus, & ipsa pietas uniuscujusque juris est (ut in fine Cap. VII. ostendimus) quod in alium transferri non potest. Porro quid hic per Dei Regnum intelligam ex Cap. XIV. satis constare existimo; in eo enim ostendimus, eum legem Dei adimplere, qui justitiam, & charitatem ex Dei mandato colit: unde sequitur illud Regnum esse Dei, in quo justitia & charitas vim juris, & mandati habent. Atque hic nullam agnosco differentiam, sive Deus verum justitiæ & charitatis cultum lumine naturali, sive revelatione doceat, imperetque; nihil enim refert, quomodo ille cultus revelatus sit, modo summum jus obtineat, summaque lex hominibus sit. Si igitur jam ostendam justitiam, & charitatem vim juris, & mandati non posse accipere, nisi ex jure imperii, facile inde concludam, (quandoquidem jus imperii penes summas potestates tantum est) Religionem vim

vim juris accipere ex solo eorum decreto, qui jus imperandi habent, & Deum nullum singulare regnum in homines habere, nisi per eos qui imperium tenent. At quod cultus justitiæ, & charitatis vim juris non accipit, nisi ex jure imperii ex antecedentibus patet; ostendimus enim Cap. XVI. in statu naturali non plus juris rationi, quam appetitui esse, sed tam eos, qui secundum leges appetitus, quam eos, qui secundum leges rationis vivunt jus ad omnia, quæ possunt, habere. Hæc de causa in statu naturali peccatum concipere non potuimus, nec Deum tanquam judicem homines propter peccata punientem, sed omnia secundum leges universæ naturæ communes ferri, & eundem casum (ut cum Salomone loquar) justo, ac impio, puro, ac impuro &c. contingere, & nullum locum justitiæ, nec charitati esse. At, ut veræ rationis documenta, hoc est, (ut in Cap. IV. circa legem divinam ostendimus) ipsa divina documenta vim juris absolute haberent, necesse fuisse, ut unusquisque jure suo naturali cederet, & omnes idem in omnes, vel in aliquot, vel in unum transferrent, & tum demum nobis primum innotuit, quid justitia, quid injustitia, quid æquitas, quidque iniquitas esset. Justitia igitur, & absolute omnia veræ rationis documenta, & consequenter erga proximum charitas, à solo imperii jure, hoc est (per ea quæ in eodem Cap. ostendimus) à solo eorum decreto qui jus imperandi habent, vim juris, & mandati accipiunt: & quia (ut jam ostendi) in solo justitiæ, & charitatis, sive veræ Religionis jure Dei regnum consistit, sequitur, ut volebamus, Deum nullum regnum in homines habere, nisi per eos,

eos, qui imperium tenent; & perinde, inquam, est, siue Religionem lumine naturali, siue prophetico revelatam concipiamus; demonstratio enim universalis est, quandoquidem religio eadem est, & à Deo æque revelata, siue hoc, siue illo modo hominibus innotuisse supponatur; & ideo, ut etiam religio prophetice revelata vim juris apud Hebræos haberet, necesse fuit, ut unusquisque eorum jure suo naturali prius cederet, & omnes ex communi consensu statuerent, iis tantum obedire, quæ ipsis à Deo prophetice revelarentur, eodem prorsus modo, ac in imperio democratico fieri ostendimus, ubi omnes communi consensu deliberant, ex solo rationis dictamine vivere; & quamvis Hebræi suum jus præterea in Deum transtulerint, hoc magis mente, quam operâ facere potuerunt: Nam re ipsa (ut supra vidimus) jus imperii absolute retinuerunt, donec ipsum in Moſen transtulerunt, qui etiam deinceps rex absolute mansit, & per eum solum Deus Hebræos regnavit. Porro hac etiam de causa, (quod scilicet religio ex solo jure imperii vim juris accipit) Moſes nullo eos supplicio afficere potuit, qui ante pactum, & qui consequenter sui adhuc juris erant, Sabbatum violaverunt (vide Exodi xv. 30.) sicuti post pactum (vide Numer. xv. 36.) postquam scilicet unusquisque jure suo naturali cessit, & Sabbatum ex jure imperii, vim mandati accepit. Denique hæc etiam de causâ destructo Hebræorum imperio Religio revelata vim juris habere desuit; nequaquam enim dubitare possumus, quin simul, ac Hebræi jus suum in Babilonium Regem transtulerunt, continuo regnum

regnum Dei, jusque divinum cessaverit. Nam eo ipso pactum, quo promiserant, omnibus, quæ Deus loqueretur, obedire, quodque Dei regni fundamentum fuerat, omnino sublatum est, nec eo amplius stare poterant, quandoquidem ab eo tempore non amplius sui juris (ut cum in desertis, vel in patria essent) sed Regis Babiloniæ erant, cui in omnibus (ut Cap. XVI. ostendimus) obedire tenebantur; quod etiam Jeremias eisdem Cap. xxix. vers. 7. expresse monet. *Consulte, inquit, paci civitatis, ad quam vos captivos duxi: Nam ipseus incolumitate vobis erit incolumitas.* At incolumitati illius civitatis consulere non poterant, tanquam imperii ministri (captivi enim erant) sed tanquam servi; se scilicet, ad vitandas seditiones, in omnibus obedientes præstando, imperii jura, & leges, tametsi à legibus, quibus in patria consueverant, admodum diversa, observando, &c. Ex quibus omnibus evidentissime sequitur, Religionem apud Hebræos, vim juris à solo imperii jure accepisse, & eo destructo, non amplius tanquam jussum singularis imperii, sed catholicum rationis documentum haberi potuisse; rationis inquam; nam Catholica Religio nondum ex revelatione innotuerat. Absolute igitur concludimus religionem, sive ea lumine naturali, sive prophetico revelata sit, vim mandati accipere ex solo eorum decreto, qui jus imperandi habent, & Deum nullum singulare regnum in homines habere, nisi per eos, qui imperium tenent. Sequitur hoc etiam, & clarius etiam intelligitur, ex dictis in Cap. IV. ibi enim ostendimus, Dei decreta æternam veritatem,

&

& necessitatem omnia involvere, nec posse concipi, Deum tanquam principem vel legislatorem leges hominibus ferentem. Quapropter divina documenta lumine naturali, vel prophetico revelata vim mandati à Deo immediate non accipiunt, sed necessario ab iis, vel mediantibus iis, qui jus imperandi, & decretandi habent; adeoque non nisi mediantibus iisdem concipere possumus Deum in homines regnare, resque humanas secundum justitiam, & æquitatem dirigere, quod ipsâ etiam experienciâ comprobatur; nam nulla divinæ justitiæ vestigia reperiuntur, nisi ubi justii regnant, alias (ut Salomonis verba iterum repetam) eundem casum justo, ac injusto, puro, ac impuro contingere videmus; quod quidem plurimos, qui Deum in homines immediate regnare, & totam naturam in eorum usum dirigere putabant, de divina providentia dubitare fecit. Cum itaque tam experientia, quam ratione constet jus divinum a solo decreto summarum potestatum pendere, sequitur, easdem etiam ejusdem esse interpretes; qua autem ratione, jam videbimus; nam tempus est, ut ostendamus, cultum religionis externum, & omne pietatis exercitium reipublicæ paci, & conservationi debere accommodari, si recte Deo obtemperare velimus. Hoc autem demonstrato facile intelligemus, qua ratione summæ potestates interpretes religionis, & pietatis sint.

Certum est, quod pietas erga patriam summa sit, quam aliquis præstare potest, nam, sublato imperio, nihil boni potest consistere, sed omnia in discrimen veniunt, & sola ira, & impietas maximo omnium metu regnat, unde sequitur
nihil

nihil proximo pium præstari posse, quod non impium sit, si inde damnum totius reipublicæ sequatur, & contra nihil in eundem impium committi, quod pietati non tribuatur, si propter reipublicæ conservationem fiat. Ex Gr. pium est, ei, qui mecum contendit, & meam tunicam vult capere, pallium etiam dare; At ubi judicatur, hoc reipublicæ conservationi perniciosum esse, pium contra est, eundem in iudicium vocare, tametsi mortis damnandus sit. Hâc de causa Manlius Torquatus celebratur, quod salus populi plus apud ipsum valuerit, quam erga filium pietas. Cum hoc ita sit, sequitur, salutem populi summam esse legem, cui omnes, tam humanæ, quam divinæ accommodari debent. At cum solius summæ potestatis officium sit, determinare, quid saluti totius populi, & imperii securitati necesse sit, & quid necesse esse iudicaverit, imperare; hinc sequitur, solius etiam summæ potestatis officium esse, determinare, qua ratione unusquisque debet proximum pietate colere, hoc est, quâ ratione unusquisque Deo obedire tenetur. Ex his clare intelligimus, qua ratione summæ potestates interpretes religionis sint; deinde quod nemo Deo recte obedire potest, si cultum pietatis, quâ unusquisque tenetur, publicæ utilitati non accommodet, & consequenter, si omnibus summæ potestatis decretis non obediat. Nam quandoquidem ex Dei mandato omnes (nullo excepto) pietate colere tenemur, nemini-que damnum inferre, hinc sequitur, nemini licere, opem alicui cum alterius, & multo minus cum totius reipublicæ damno ferre; adeoque neminem posse proximum pietate colere secundum Dei mandatum,

datum, nisi pietatem, & religionem publicæ utilitati accommodet. At nullus privatus scire potest, quid reipublicæ utile sit, nisi ex decretis summarum potestatum, quarum tantum est, negotia publica tractare, ergo nemo pietatem recte colere, nec Deo obedire potest, nisi omnibus summæ potestatis decretis obtemperet: Atque hoc ipsa etiam praxi confirmatur. Quem enim, five civem, five extraneum, privatum, vel imperium in alios tenentem summa potestas reum mortis vel hostem judicavit, nemini subditorum eidem auxilium ferre licet. Sic etiam, quamvis Hebræis dictum fuerit, ut unusquisque socium tanquam se ipsum amaret (vide Levit. XIX. 17, 18.) tenebantur tamen eum, qui contra edicta legis aliquid commiserat, Judici indicare (vide Levit. V. 1. & Deut. XIII. 8, 9.) & eundem, si reus mortis judicabatur, interficere. (vide Deut. XVII. 7.) Deinde ut Hebræi libertatem adeptam possent conservare, & terras, quas occuparent, imperio absoluto retinerent, necesse fuit, ut Cap. XVII. ostendimus, religionem suo soli imperio accommodarent, seseque à reliquis nationibus separarent; & ideo iis dictum fuit, dilige proximum tuum, & odio habe inimicum tuum; (vide Matth. V. 43.) postquam autem imperium amiserunt, & Babiloniam captivi ducti sunt, Jeremias eisdem docuit, ut incolumitati (etiam) illius civitatis in quam captivi ducti erant, consulerent, & postquam Christus eos per totum orbem dispersum iri vidit, docuit ut omnes absolute pietate colerent; quæ omnia evidentissime ostendunt, religionem reipublicæ utilitati accommodatam semper fuisse.

Si

Si quis autem jam quærat, quo ergo jure Christi discipuli, viri scilicet privati, religionem prædicare poterant? eosdem id fecisse dico jure potestatis quam à Christo acceperant, adversus Spiritus impuros; (vide Matth. x. 1.) Supra enim in fine Cap. XVI. expresse monui, omnes fidem Tyrannino etiam servare teneri, excepto eo, cui Deus certa revelatione singulare contra Tyrannum auxilium promiserit; quare nemini inde exemplum sumere licet, nisi etiam potestatem habeat ad facienda miracula, quod hinc etiam conspicuum fit, quod Christus discipulis etiam dixerit, ne metuerent eos, qui occidunt corpora (vide Matth. x. 28.) quod si hoc unicuique dictum fuisset, frustra imperium statueretur, & illud Salomonis (Prov. xxiv. 21.) fili mi time Deum, & regem, impie dictum fuisset, quod longe à vero abest; atque adeo necessario fatendum auctoritatem illam, quam Christus discipulis dedit, iis tantum singulariter datam fuisse, nec inde exemplum aliis sumi posse. Cæterum adversariorum rationes, quibus jus sacrum à jure civili separare volunt, & hoc tantum penes summas potestates, illud autem penes universam ecclesiam esse contendunt, nihil moror; adeo namq; frivole sunt, ut nec refutari mereantur; hoc unum silentio præterire nequeo, quam misere ipsi decipiantur, quod ad hanc seditiosam opinionem (veniam verbo duriori precor) confirmandum exemplum sumant à summo Hebræorum Pontifice, penes quem olim jus sacra administrandi fuit; quasi Pontifices illud jus à Moysæ non acceperint (qui, ut supra ostendimus, summum solus imperium retinuit) ex cujus etiam decreto eodem privati poterant; ipse enim non

Y

tantum

tantum Aharonem, sed etiam filium ejus Eleazarum, & nepotem Pinebam elegit, & auctoritatem pontificatum administrandi dedit, quam postea Pontifices ita retinuerunt, ut nihil ominus Mosis, id est, summæ potestatis substituti viderentur: Nam, ut jam ostendimus, Moses nullum imperii successorem elegit, sed ejus omnia officia ita distribuit, ut posteri ejus vicarii visi fuerint, qui imperium, quasi rex absens esset, non mortuus, administrabant. In secundo deinde imperio hoc jus absolute tenuerunt Pontifices, postquam cum pontificatu jus principatus etiam adepti sunt. Quare jus pontificatus ex edicto summæ potestatis semper dependit, nec Pontifices id unquam nisi cum principatu tenuerunt. Imo jus circa sacra penes Reges absolute fuit (ut ex mox dicendis in fine hujus capituli patebit) præter hoc unum, quod manus sacris in templo administrandis admoveere non licebat, quia omnes, qui suam genealogiam ex Aharone non ducebant, profani habebantur, quod sane in Christiano imperio locum nullum habet; atque ideo dubitare non possumus quin hodierna sacra (quorum administratio singulares mores, non autem familiam requirit, unde nec ii, qui imperium tenent, tanquam profani ab eadem secluduntur) solius juris summarum potestatum sint; & nemo, nisi ex eorum auctoritate, vel concessu jus potestatemque eadem administrandi, eorum ministros eligendi, Ecclesiæ fundamenta, ejusque doctrinam determinandi, & stabiliendi, de moribus & pietatis actionibus judicandi, aliquem excommunicandi; vel in Ecclesiam recipiendi, nec denique pauperibus providendi

dendi habet. Atque hæc non tantum demonstrantur (ut jam fecimus) vera; sed etiam apprime necessaria, tam ipsi religioni, quam reipublicæ conservationi esse; norunt enim omnes, quantum jus, & authoritas circa sacra apud populum valeat, & quantum unusquisque ab ejus ore pendeat, qui eandem habet; ita ut affirmare liceat eum maxime in animos regnare, cui hæc authoritas competit. Si quis ergo hanc summis potestatibus adimere vult, is imperium dividere studet, ex quo necessario, ut olim inter Hebræorum Reges, & Pontifices contentiones, & discordiæ oriri debebunt, quæ nunquam sedari possunt: Imo qui hanc authoritatem summis potestatibus adimere studet, is viam (ut jam diximus) ad imperium affectat. Nam quid ipsæ decernere possunt, si hoc iisdem jus denegatur? nihil profecto nec de bello, nec de pace, nec de ullo quocunque negotio; si sententiam alterius expectare tenentur, qui ipsas doceat, num id, quod utile judicant, pium sit, an impium; sed contra omnia potius ex illius decreto fient, qui jus habet judicandi, & decretandi, quid pium vel impium, fas, nefasque sit. Cujus rei exempla omnia viderunt secula, quorum unum tantum, quod instar omnium est, adferam. Quia Romano Pontifici hoc jus absolute concessum fuit, tandem omnes paulatim Reges sub potestate habere incepit, donec etiam ad summum imperii fastigium ascenderit; & quicquid postea monarchæ, & præcipue Germaniæ Cæsares conati sunt, ejus authoritatem vel tantillum diminuere, nihil promoverunt, sed contra eandem eo ipso multis numeris auxerunt. Verumenimvero hoc idem quod

nullus

nullus Monarcha nec ferro, nec igne, Ecclesiastici solo tantum calamo facere potuerunt; ut vel hinc tantum ejusdem vis, & potentia facile dignoscatur, & præterea, quam necesse sit summis potestatibus hanc sibi auctoritatem reservare. Quod, si etiam ea, quæ in superiore capite notavimus, considerare velimus, videbimus hoc ipsum religionis & pietatis incremento non parum etiam conducere: Vidimus enim supra, ipsos Prophetas, quamvis divina virtute præditos, tamen quia privati viri erant, libertate sua monendi, increpandi, exprobrandi, homines magis irritavisse, quam correxisse, qui tamen à Regibus moniti vel castigati facile flectebantur. Deinde ipsos reges ob hoc tantum, quod ipsis hoc jus non absolute competeat, sæpissime à religione descivisse, & cum ipsis fere totum populum, quod etiam in Christianis imperiis ob eandem causam sæpissime contigisse constat. At hic forsitan me aliquis rogabit, quisnam ergo, si ii, qui imperium tenent impii esse velint; pietatem jure vindicabit? an tum etiam iidem ejus interpretes habendi sunt? Verum ego contra ipsum rogo, quid si Ecclesiastici, (qui etiam homines sunt & privati, quibus sua tantum negotia curare incumbit) vel alii penes quos jus circa sacra esse vult, impii esse velint; an tum etiam ejusdem interpretes habendi sunt? Certum quidem est, quod si ii, qui imperium tenent, quâ juvat, ire velint, sive jus circa sacra habeant, sive minus, omnia tam sacra, quam profana in deterius ruent: & longe citius, si qui viri privati seditiose jus divinum vindicare velint. Quapropter hoc iidem jus denegando nihil absolute promovetur, sed contra malum magis auge-

augetur, nam hoc ipso fit, ut necessario (sicuti Hebræorum Reges quibus hoc jus non absolute concessum fuit) impii sint, & consequenter ut totius Reipublicæ damnum & malum ex incerto, & contingente certum, & necessarium reddatur. Sive igitur rei veritatem, sive imperii securitatem, sive denique pietatis incrementum spectemus, statuerere cogimur, jus etiam divinum, sive jus circa sacra à decreto summarum potestatum absolute pendere, easque ejusdem interpretes esse, & vindices; ex quibus sequitur, illos Dei verbi ministros esse, qui populum ex autoritate summarum potestatum pietatem docent, prout ipsa ex earum decreto publicæ utilitati accommodata est.

Supereft jam causam etiam indicare, cur semper in Christiano imperio de hoc jure disceptatum fuit; cum tamen Hebræi nunquam, quod sciam, de eodem ambegerint. Sane monstro simile videri posset, quod de re tam manifesta, tamque necessaria quæstio semper fuerit, & quod summæ potestates hoc jus nunquam absque controversia, imo nunquam nisi magno seditionum periculo, & religionis detrimento habuerint. Profecto, si hujus rei nullam certam causam assignare possemus, facile mihi persuaderem, omnia, quæ in hoc capite ostendi, non nisi theoretica esse, sive ex earum speculationum genere, quæ nunquam ex usu esse possunt: Etenim ipsa primordia Christianæ religionis consideranti hujus rei causa sese omnino manifestat; Christianam namque religionem non reges primi docuerunt, sed viri privati, qui, invitis iis, qui imperium tenebant, & quorum subditi erant, privatis Ecclesiis concionari, sacra officia instituere,

administrare, & soli omnia ordinare, & decretare, nullâ imperii ratione habitâ, diu consueverunt; cum autem multis jam elapsis annis religio in imperium introduci incepit, Ecclesiastici eandem, sicuti ipsam determinaverant, ipsos Imperatores docere debuerunt, ex quâ facile obtinere potuerunt, ut ejus doctores, & interpretes, & præterea Ecclesiæ pastores, & quasi Dei vicarii agnoscerentur, & ne postea Reges Christiani hanc sibi auctoritatem capere possent, optime sibi caverunt Ecclesiastici; prohibendo scilicet matrimonium supremis Ecclesiæ ministris, summoque religionis interpreti. Ad quod præterea accessit, quod Religionis dogmata ad tam magnum numerum auxerant, & cum Philosophia ita confuderant ut summus ejus interpretes summus Philosophus, & Theologus esse, & plurimis inutilibus speculationibus vacare deberet, quod tantum viris privatis, & otio abundantibus contingere potest. At apud Hebræos longe aliter res sese habuit: Nam eorum Ecclesia simul cum imperio incepit, & Moses, qui id absolute tenebat, populum religionem docuit, sacra ministeria ordinavit, eorumque ministros elegit. Hinc igitur contra factum est, ut auctoritas regia apud populum maxime valuerit, & ut jus circa sacra Reges maxime tenuerint. Nam quamvis post mortem Moysis nemo imperium absolute tenuerit, jus tamen decretandi tam circa sacra, quam circa reliqua, penes principem (ut jam ostendimus) erat; deinde, ut populus religionem, & pietatem edoceret, non magis Pontificem, quam supremum Judicem adire tenebatur. (Vide Deuter. xvii, 9, 11.) Reges denique

denique quamvis non æquale ac Moses jus habuerint, omnis tamen fere sacri ministerii ordo, & electio ab eorum decreto pendebat: David enim fabricam templi totam concinnavit, (vide 1. Paralip. xxviii. 11, 12, &c.) ex omnibus deinde Levitis viginti quatuor millia elegit ad psallendum, & sex millia, ex quibus Judices, & prætores eligerentur, quatuor deinde millia janitorum, & quatuor denique millia, qui organis canerent, (Vide ejusdem libri xxxi. 4, 5.) Porro eosdem in cohortes (quarum etiam primarios elegit) divisit, ut unaquæque suo tempore, servatis vicibus, administraret. (Vide vers. 5. ejusdem cap.) Sacerdotes itidem in tot cohortes divisit; sed ne omnia singulatim recensere teneat; lectorem refero ad lib. 2. Paralip. cap. vii. ubi vers. scilicet 13, dicitur, *cultum Dei, sicuti eundem Moses instituerat, fuisse ex mandato Salomonis in templo administratum, & vers. 14, quod ipse (Salomon) cohortes sacerdotum in suis ministeriis & Levitarum &c. constituerit, secundum jussu viri divini Davidis.* Et versu denique 15 testatur Historicus, *quod non recesserunt à præcepto Regis imposto sacerdotibus, & Levitis in nulla re, neque in arariis administrandis*, ex quibus omnibus, & aliis Regum historiis sequitur evidentissime, totum religionis exercitium, sacrumque ministerium à solo Regum mandato dependisse. Cum autem supra dixi, eosdem jus non habuisse, ut Moses summum pontificem eligendi, Deum immediate consulendi, & Prophetas, qui ipsis viventibus prophetarent, damnandi; nulla aliâ de causâ id dixi, quam quia Prophetæ ex autoritate, quam habebant, novum Regem eligere poterant, & veniam

parricidio dare, at non quod Regem, si quid contra leges audebat, in iudicium vocare liceret, & jure contra eundem agere. Quapropter si nulli fuissent Prophetæ, qui singulari revelatione veniam parricidio tuto possent concedere, jus ad omnia absolute tam sacra, quam civilia omnino habuissent; quare hodiernæ summæ potestates, quæ nec Prophetas habent, nec recipere jure tenentur, (Hebræorum enim legibus addicti non sunt) hoc jus, tamen si cælibes non sint, absolute habent, & semper retinebunt, modo tantum Religionis dogmata in magnum numerum augeri, neque cum scientiis confundi sinant.

C A P U T X X,

Ostenditur, in Libera Republica unicuique & sentire, qua velit & qua sentiat dicere licere.

SI æque facile esset animis, ac linguis imperare, tuto unusquisque regnaret, & nullum imperium violentum foret: Nam unusquisque ex imperantium ingenio viveret, & ex solo eorum decreto quid verum, vel falsum, bonum vel malum, æquum vel iniquum esset, judicaret. Sed hoc, ut jam in initio Cap. XVII. nota vimus, fieri nequit, ut scilicet animus alterius juris absolute sit; quippe nemo jus suum naturale, sive facultatem suam libere ratiocinandi, & de rebus quibuscunque judicandi, in alium transferre, neque ad id cogi potest. Hinc ergo fit, ut illud imperium violentum habeatur, quod in animos est, & ut summa majestas injuriam subditis facere, eorum-

eorumque jus usurpare videatur, quando unicuique præscribere vult, quid tanquam verum amplecti, & tanquam falsum rejicere, & quibus porro opinionibus uniuscujusque animus erga Deum devotione moveri debeat; hæc enim uniuscujusque juris sunt, quo nemo, etsi velit, cedere potest. Fateor, judicium multis, & pene incredibilibus modis præoccupari posse, atque ita, ut, quamvis sub alterius imperio directe non sit, tamen ab ore alterius ita pendeat, ut merito eatenus ejus juris dici possit: Verum quicquid ars hac in re præstare potuerit, nunquam tamen eo perventum est, ut homines unquam non experirentur, unumquemque suo sensu abundare, totque Caputum, quam palatorum esse discrimina. Moses, qui non dolo, sed divina virtute judicium sui populi maxime præoccupaverat, utpote qui divinus credebatur, & divino afflatu dicere, & facere omnia, ejus tamen rumores, & sinistras interpretationes fugere non potuit, & multo minus reliqui Monarchæ, & si hoc aliqua ratione posset concipi, conciperetur saltem in monarchico imperio, at minime in democratico, quod omnes, vel magna populi pars collegialiter tenet; cujus rei causam omnibus patere existimo.

Quantumvis igitur summæ potestates jus ad omnia habere, & juris, & pietatis interpretes credantur, nunquam tamen facere potuerunt, ne homines judicium de rebus quibuscunque ex proprio suo ingenio ferant, & ne eatenus hoc, aut illo affectu afficiantur. Verum quidem est, eas jure posse omnes, qui cum iisdem in omnibus absolute non sentiunt, pro hostibus habere, sed nos

de ipsarum jure jam non disputamus, sed de eo, quod utile est; concedo enim easdem jure posse violentissime regnare, & cives levissimis de causis ad necem ducere, at omnes negabunt, hæc salvo sanæ rationis judicio, fieri posse: imo quia hæc non sine magno totius imperii periculo facere queunt, negare etiam possumus easdem absolutam potentiam ad hæc, & similia habere, & consequenter neque etiam absolutum jus; jus enim summarum potestatum ab earum potentia determinari ostendimus.

Si itaque nemo libertate sua judicandi, & sentiendi, quæ vult, cedere potest, sed unusquisque maximo naturæ jure dominus suarum cogitationum est, sequitur, in republica nunquam, nisi admodum infelici successu tentari posse, ut homines, quamvis diversa, & contraria sentientes, nihil tamen nisi ex præscripto summarum potestatum loquantur; nam nec peritissimi, ne dicam plebem, tacere sciunt. Hoc hominum commune vitium est, consilia sua, etsi tacito opus est, aliis credere: illud ergo imperium violentissimum erit, ubi unicuique libertas dicendi, & docendi quæ sentit, negatur, & contra id moderatum, ubi hæc eadem libertas unicuique conceditur. Verumenimvero nequaquam etiam negare possumus, quin majestas tam verbis, quam re lædi potest, atque adeo si impossibile est, hanc libertatem prorsus adimere subditis, perniciosissimum contra erit, eandem omnino concedere; quapropter nobis hic inquirere incumbit, quousque unicuique hæc libertas, salva reipublicæ pace, salvoque summarum potestatum jure, potest, & debet concedi, quod

quod hic, ut in initio Cap. XVI. monti, præcipuum meum intentum fuit.

Ex fundamentis reipublicæ supra explicatis evidentissime sequitur, finem ejus ultimum non esse dominari, nec homines metu retinere, & alterius juris facere, sed contra unumquemque metu liberare, ut secure, quoad ejus fieri potest, vivat, hoc est, ut jus suum naturale ad existendum & operandum absque suo, & alterius damno optime retineat. Non, inquam, finis reipublicæ est homines ex rationalibus bestias, vel automata facere, sed contra ut eorum mens, & corpus tuto suis functionibus fungantur, & ipsi liberâ ratione utantur, & ne odio, irâ, vel dolo certent, nec animo iniquo invicem ferantur. Finis ergo Reipublicæ revera libertas est. Porro ad formandam Rempublicam hoc unum necesse fuisse vidimus, nempe ut omnis decretandi potestas penes omnes, vel aliquot, vel penes unum esset. Nam quandoquidem liberum hominum judicium varium admodum est, & unusquisque solus omnia scire putat, nec fieri potest, ut omnes æque eadem sentiant, & uno ore loquantur; pacifice vivere non poterant, nisi unusquisque jure agendi ex solo decreto suæ mentis cederet. Jure igitur agendi ex proprio decreto unusquisque tantum cessit, non autem ratiocinandi, & judicandi; adeoque salvo summarum potestatum jure nemo quidem contra earum decretum agere potest, at omnino sentire, & judicare, & consequenter etiam dicere, modo simpliciter tantum dicat vel doceat, & sola ratione, non autem dolo, irâ, odio, nec animo aliquid in rempublicam ex autoritate sui decreti introdu-

roducendi, defendat. Ex. Gr. si quis legem aliquam sanæ rationi repugnare ostendit, & propterea eandem abrogandam esse censet, si simul suam sententiam iudicio summæ potestatis (cujus tantum est, leges condere & abrogare) submittit, & nihil interim contra illius legis præscriptum agit, bene sane de republica meretur, ut optimus quisque civis; sed si contra id faciat ad magistratum iniquitatis accusandum, & vulgo odiosum reddendum, vel seditiose studeat invito magistratu legem illam abrogare, omnino perturbator est, & rebellis. Videmus itaque qua ratione unusquisque, salvo jure, & autoritate summarum potestatum, hoc est, salvâ reipublicæ pace, ea, quæ sentit dicere, & docere potest; nempe si decretum omnium rerum agendarum iisdem relinquat, & nihil contra earum decretum agat, etiam si sæpe contra id, quod bonum iudicat, & palam sentit, agere debeat; quod quidem salva justitia & pietate facere potest; imo debet, si se justum, & pium præstare vult: Nam, ut jam ostendimus, justitia à solo summarum potestatum decreto pendet, adeoque nemo, nisi qui secundum earum recepta decreta vivit, justus esse potest. Pietas autem (per ea, quæ in præcedente capite ostendimus) summa est, quæ circa pacem, & tranquillitatem reipublicæ exercetur; atqui hæc conservari non potest, si unicuique ex suæ mentis arbitrio vivendum esset; adeoque impium etiam est, ex suo arbitrio aliquid contra decretum summæ potestatis, cujus subditus est, facere, quandoquidem, si hoc unicuique liceret, imperii ruina inde necessario sequeretur. Quinimo nihil contra decretum, & dictamen propriæ

priæ rationis agere potest, quamdiu juxta decreta summæ potestatis agit, ipsa enim ratione suadente omnino decrevit, jus suum vivendi ex proprio suo judicio, in eandem transferre: Atqui hoc ipsa etiam praxi confirmare possumus; in conciliis namque tam summarum, quam minorum potestatum raro aliquid fit ex communi omnium membrorum suffragio, & tamen omnia ex communi omnium decreto, tam scilicet eorum, qui *contra*, quam qui *pro* suffragium tulerunt, fiunt. Sed ad meum propositum revertor: qua ratione unusquisque Judicii libertate, salvo summarum potestatum jure, uti potest, ex fundamentis reipublicæ vidimus. At ex iis non minus facile determinare possumus, quænam opiniones in Republica seditiosæ sint; hæc nimirum, quæ simul ac ponuntur, pactum, quo unusquisque jure agendi ex proprio suo arbitrio cessit, tollitur. Ex. Gr. si quis sentiat, summam potestatem sui juris non esse, vel neminem promissis stare debere, vel oportere unumquemque ex suo arbitrio vivere & alia hujusmodi, quæ prædicto pacto directe repugnant, is seditiosus est, non tam quidem propter judicium, & opinionem, quam propter factum, quod talia judicia involvunt, videlicet, quia eo ipso, quod tale quid sentit, fidem summæ potestati tacite, vel expresse datam solvit; ac proinde cæteræ opiniones, quæ actum non involvunt, nempe rptionem pacti, vindictam, iram &c. seditiosæ non sunt, nisi forte in Republica aliqua ratione corrupta, ubi scilicet superstitiosi, & ambitiosi, qui ingenuos ferre nequeunt, ad tantam nominis famam pervenerunt, ut apud plebem plus valeat

valeat eorum, quam summarum potestatum auctoritas; nec tamen negamus, quasdam præterea esse sententias, quæ, quamvis simpliciter circa verum & falsum versari videantur, iniquo tamen animo proponuntur, & divulgantur. Verum has etiam Cap. XV. jam determinavimus, at ita, ut ratio nihilominus libera manserit. Quod si denique ad hoc etiam attendamus, quod fides uniuscujusque erga Rempublicam, sicuti erga Deum ex solis operibus cognosci potest, nempe ex charitate erga proximum, nequaquam dubitare poterimus, quin optima respublica unicuique eandem philosophandi libertatem concedat, quam fidem unicuique concedere ostendimus. Equidem fateor, ex tali libertate incommoda quædam aliquando oriri; verum quid unquam tam sapienter institutum fuit, ut nihil inde incommodi oriri potuerit? qui omnia legibus determinare vult, vitia irritabit potius, quam corriget. Quæ prohiberi nequeunt, necessario concedenda sunt, tametsi inde sæpe damnum sequatur. Quot enim mala ex luxu, invidia, avaritia, ebrietate, & aliis similibus oriuntur? feruntur tamen hæc, quia imperio legum prohiberi nequeunt, quamvis revera vitia sint; quare multo magis judicii libertas concedi debet, quæ profecto virtus est, nec opprimi potest. Adde, quod nulla ex eadem incommodo oriuntur, quæ non possint (ut statim ostendam) auctoritate magistratum vitari, ut jam taceam, quod hæc libertas apprime necessaria est ad scientias, & artes promovendum; nam hæc ab iis tantum felici cum successu coluntur, qui judicium liberum, & minime præoccupatum habent.

At

At ponatur, hanc libertatem opprimi, & homines ita retineri posse, ut nihil mutire audeant, nisi ex præscripto summarum potestatum; hoc profecto nunquam fiet, ut nihil etiam, nisi quid ipsæ velint, cogitent: atque adeo necessario sequeretur, ut homines quotidie aliud sentirent, aliud loquerentur, & consequenter ut fides, in republica apprime necessaria, corrumpere, & abominanda adulatio, & perfidia foveretur, unde doli, & omnium bonarum artium corruptio. Verum longe abest, ut id fieri possit, ut omnes scilicet præfinito loquantur: sed contra quo magis libertas loquendi hominibus adimi curatur, eo contumacius contra nituntur, non quidem avari, adulatores, & reliqui impotentes animi, quorum summa salus est, nummos in arcâ contemplari, & ventres distentos habere, sed ii, quos bona educatio, morum integritas, & virtus liberiores fecit. Ita homines plerumque constituti sunt, ut nihil magis impatienter ferant, quam quod opiniones, quas veras esse credunt, pro crimine habeantur, & quod ipsis sceleri reputetur, id, quod ipsos ad pietatem erga Deum, & homines movet, ex quo fit ut leges detestari, & quidvis in magistratum audeant; nec turpe, sed honestissimum putent, seditiones hac de causa movere, & quodvis facinus tentare. Cum itaque humanam naturam sic comparatam esse constet, sequitur, leges; quæ de opinionibus conduntur, non scelestos, sed ingeniosos respicere, nec ad malignos coercendum, sed potius ad honestos irritandum condi, nec sine magno imperii periculo defendi posse. Adde, quod tales leges inutiles omnino sunt: nam qui opinio-

nes

nes, quæ legibus damnatæ sunt, sanas esse credent, legibus parere non poterunt, qui contra easdem tanquam falsas rejiciunt, leges, quibus hæc damnantur, tanquam privilegia recipiunt, & iisdem ita triumphant, ut magistratus easdem postea, etsi velit, abrogare non valeat. His accedant quæ supra Cap. XVIII. ex historiis Hebræorum N^o. II. deduximus: Et denique quod scismata in Ecclesia ex hoc plerumque orta sunt, quod magistratus doctorum controversias legibus dirimere voluerunt; nam ni homines spe tenerentur leges, & magistratum ad se trahendi, & de suis adversariis, communi vulgi applausu triumphandi, & honores adipiscendi, nunquam tam iniquo animo certarent, nec tantus furor eorum mentes agitataret. Atque hæc non tantum ratio, sed etiam experientia quotidianis exemplis docet; nempe similes leges, quibus scilicet imperatur, quid unicuique credendum sit, & contra hanc aut illam opinionem aliquid dicere, vel scribere prohibetur, sæpe institutas fuisse ad largiendum, vel potius cedendum eorum iræ, qui libera ingenia ferre nequeunt, & torva quadam autoritate seditiosæ plebis devotionem facile in rabiem mutare, & in quos volant instigare possunt. At quanto satius foret, vulgi iram, & furorem cohibere, quam leges inutiles statuere, quæ violari non possunt, nisi ab iis, qui virtutes, & artes amant, & rempublicam in tantam angustiam redigere, ut viros ingenuos sustinere non possit? Quid enim majus reipublicæ malum excogitari potest, quam quod viri honesti, quia diversa sentiunt, & simulare nesciunt, tanquam improbi in exilium mittantur? quid, inquam, magis perniciosum,

ciosum, quam quod homines ob nullum scelus, neque facinus, sed quia liberalis ingenii sunt, pro hostibus habeantur, & ad necem ducantur, & quod catastro, malorum formido, pulcherrimum fiat theatrum ad summum tolerantiae, & virtutis exemplum cum insigni majestatis opprobrio ostentandum? qui enim se honestos norunt, mortem ut scelesti non timent, nec supplicium deprecantur; eorum quippe animus nulla turpis facti poenitentia angitur, sed contra honestum, non supplicium putant, pro bona causa mori, & pro libertate gloriosum; quid ergo talium nece exempli statuitur, cujus causam inertes, & animo impotentes ignorant, seditiosi oderunt, & honesti amant? nemo sane ex eadem exemplum capere potest, nisi ad imitandum, vel saltem ad adulandum.

Ne itaque assentatio, sed ut fides in pretio sit, & ut summæ potestates imperium optime retineant, nec seditiosis cedere cogantur, judicii libertas necessario concedenda est, & homines ita regendi sunt, ut quamvis diversa, & contraria pålam sentiant, concorditer tamen vivant. Nec dubitare possumus, quin hæc ratio imperandi optima sit, & minora patiat incommoda; quandoquidem cum hominum natura maxime convenit. In imperio enim democratico (quod maxime ad statum naturalem accedit) omnes pacisci ostendimus, ex communi decreto agere, at non judicare, & ratiocinari; hoc est, quia omnes homines non possunt æque eadem sentire, pacti sunt, ut id vim decreti haberet, quod plurima haberet suffragia, retinendo interim auctoritatem eadem, ubi meliora viderint, abrogandi; quo igitur

Z

hominibus

hominibus libertas judicandi minus conceditur, eo à statu maxime naturali magis receditur, & consequenter violentius regnatur. Ut autem porro constet, ex hac libertate nulla oriri incommoda, quæ non possint sola summæ potestatis auctoritate vitari, & hæc solâ homines, etsi palam contraria sentientes facile retineri, ne invicem lædant; exempla præsto sunt; nec opus mihi est ea longe petere: urbs Amstelodamum exemplo sit, quæ tanto cum suo incremento, & omnium nationum admiratione hujus libertatis fructus expectitur; in hac enim florentissima republica, & urbe præstantissima omnes cujuscunque nationis, & sectæ homines summa cum concordia vivunt, & ut alicui bona sua credant, id tantum scire curant, num dives, an pauper sit, & num bona fide, an dolo solitus sit agere: Cæterum Religio, vel secta nihil eos movet; quia hæc coram judice ad justificandam, vel damnandam causam nihil juvat; & nulla omnino tam odiosa secta est, cujus sectarii (modo neminem lædant, & suum unicuique tribuant, honesteque vivant) publica magistratuum autoritate, & præsidio non protegantur: Contra cum olim Remonstrantium, & Contraremonstrantium controversia de religione à Politicis & Ordinibus Provinciarum agitari incepit, tandem in schisma abiit, & multis tum exemplis constitit, leges, quæ de Religione conduntur, ad dirimendas scilicet controversias, homines magis irritare, quam corrigere, alios deinde infinitam ex iisdem licentiam sumere, præterea schismata non oriri ex magno veritatis studio (fonte scilicet comitatis, & mansuetudinis) sed ex magna libidine regnandi; ex

ex quibus luce meridiana clarius constat eos potius schismaticos esse, qui aliorum scripta damnant, & vulgum petulantem in scriptores seditiose instigant, quam scriptores ipsi, qui plerumque doctis tantum scribunt, & solam rationem in auxilium vocant; deinde eos revera perturbatores esse, qui in libera republica libertatem judicii, quæ non potest opprimi, tollere tamen volunt.

His ostendimus I. impossibile esse libertatem hominibus dicendi ea, quæ sentiunt, adimere. II. hanc libertatem, salvo jure, & autoritate summarum potestatum unicuique concedi, & eandem unumquemque servare posse, salvo eodem jure, si nullam inde licentiamumat, ad aliquid in Republicam tanquam jus introducendum, vel aliquid contra receptas leges agendum. III. hanc eandem libertatem unumquemque habere posse, servatâ reipublicæ pace, & nulla ex eâdem incommoda oriri, quæ facile coerceri non possint. IV. eandem salvâ etiam pietate unumquemque habere posse. V. leges quæ de rebus speculativis conduntur inutiles omnino esse. VI. Denique ostendimus, hanc libertatem non tantum servatâ Reipublicæ pace, pietate, & summarum potestatum jure posse, sed ad hæc omnia conservandum, etiam debere concedi; nam ubi ex adverso eandem hominibus adimere laboratur, & discrepantium opiniones, non autem animi, qui soli peccare possunt, in judicium vocantur, ibi in honestos exempla eduntur, quæ potius martyria videntur, quæque reliquos magis irritant, & ad misericordiam, si non ad vindictam plus movent, quam terrent; bonæ deinde artes, & fides corrumpuntur, adu-

latores,

latores, & perfidi foventur, & adversarii triumphant, quod eorum iræ concessum sit, quodque imperium tenentes suæ doctrinæ, cuius interpretes habentur, sectatores fecerint, ex quo fit, ut eorum auctoritatem, & jus usurpare audeant, nec jactare erubescant, se a Deo immediate electos, & sua decreta divina, summarum autem potestatem contrà humana esse, quæ propterea divinis, hoc est, suis decretis, ut cedant volunt; quæ omnia nemo ignorare potest reipublicæ salutis omnino repugnare. Quapropter hic, ut supra Cap. XVIII. concludimus nihil reipublicæ tutius, quam ut pietas, & Religio in solo Charitatis, & Æquitatis exercitio comprehendatur, & jus summarum potestatum tam circa sacra, quam profana ad actiones tantum referatur, cæterum unicuique & sentire quæ velit, & quæ sentiat, dicere concedatur.

His quæ in hoc tractatu agere constitueram absolvi. Superest tantum expresse monere, me nihil in eo scripisse, quod non libentissime examini, & iudicio summarum Potestatum Patriæ meæ subjiciam: Nam si quid horum, quæ dixi, patriis legibus repugnare, vel communi salutis obesse iudicabunt, id ego indictum volo: scio me hominem esse, & errare potuisse; ne autem errarem sedulo curavi, & apprime, ut quicquid scriberem, legibus patriæ, pietati, bonisque moribus omnino responderet.

F I N I S.

Philosophia S. Scripturæ
I N T E R P R E S.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

P R O L O G U S .

Theologos ; simulatque oculos
suos conjecerint in
— hujus titulum, nomenque
Libelli,

non æquò , nec æquali erga illius Autorem
animò affectos fore , quin imò quibusdam
bilem motum iri, nulli dubitamus. Eo enim
usque in suis præconceptis, vel à Magistris
acceptis opinionibus securitatis, atque ob-
firmati devenere animi, ut illas omni ex
parte veritati consonas, & instar Oraculo-
rum ab omnibus habendas esse putent; ac
idcirco ægerrimè ferant, maximèque in-
dignantur, si quis, se ab ipsis seorsim sen-
tire, profiteri, vel adversus ipsos, senten-
tiam illorum impugnaturus, in arenam de-
scendere audeat. Sed ea est hujus seculi
apud nos felicitas, ut parum curare liceat
istorum hominum iracundiam, atque in-
dignationem, & nihil aliud, si qui animi
adeo impotentis sint, ut ab illis in quem-
quam se abripi patiantur, possint, quam
ejus nomen, si innotuerit apud plebeculam,
& indoctum vulgus male traducere, atque
invisum reddere. Quo ab incommodo
etiam ut nos fartos tectos conservaremus,
personati in scenam prodire consultum

A 2

duxi-

P R O L O G U S

duximus. Et quamvis quidem hoc pacto ipsis non omnis maledicendi occasio prærepta sit, quin imò eo ipso ansa præbeatur, nos convitiis Lucifugæ, aut Tenebrionis sinistrè excipiendi, quique propriâ suâ conscientia teste damnatus, nomen suum profiteri non ausus fuerit, quod nullum sibi ipsi ex hoc scripto honorem, nullam apud pios laudem merito ullo promittere poterit; Maluimus tamen leve id periculum subire, cum sic Andabatarum more aërem tantum ferituri, & in ignotum non nisi irrita torturi sint tela, quam certis illorum linguæ ictibus nominis professione caput nostrum exponere. Quod vero honorem laudemque, ex hujus Tractatus divulgatione in nos redundaturos, attinet; scire illos volumus, ita nobiscum comparatum esse, ut nos nec convitia tangant, nec gloriolam captemus, utpote qui unicè hoc in opere Veritati operam dedimus; unde etiam satis superque nobis conscii sumus, si hinc bonam famam, atque existimationem consequi mens fuisset, illam nos, si non apud istos, istorumque ex nutibus dependens vulgus, saltem apud cordatos, quibusque veritas, quamvis paradoxa, curæ atque cordi est, (quos solos verè
piorum

PROLOGUS.

piorum nomine dignos censemus) indubie obtenturos fuisse. Verum non vane gloriolæ captationem, non bonæ apud homines opinionis aucupium; sed veritatis propagationem, proximi utilitatem, & divisi ac dissentientis Christianismi compositionem nos nobis scopum fixisse hoc in tractatu, tum ex toto illius contextu, tum ex iis, quæ jamjam dicturi sumus, cuilibet ingenuo lectori & cui nostra hæc conamina sinistre interpretandi animus non est, luce meridianâ clarius patefiet.

Postquam enim, emenso studiorum Academicorum stadio, tam Facultatum Superiorum, ut vulgò vocant, quam reliquarum Philosophicarum disciplinarum cognitione, quæ nostris amicorumque votis satisfaceret, tincti, domum nos recepissimus, de novo per otium ruminaturi, atque ad Veritatis trutinam seriò examinaturi, tum quæ ex doctissimis Cl. nostrorum Præceptorum lectionibus, tum quæ ex eruditissimis celeberrimorum Authorum libris perlectis, atque monumentis inspectis, toto illius temporis decursu hauseramus; visum fuit, primò animum ad Theologiam appellere, utpote reliquis omnibus multis parasangis præcellentem,

PROLOGUS.

cùm & bene beatèque vivendi viam mortalibus monstret, & eos ad æternam animarum salutem, qua nihil est præstabilius optabiliusve, deducere valeat. In hac autem dum omnem ponimus operam, ac varias Religionis Christianæ Sectas, earumque pugnantes invicem sententias attente expendimus atque perpendimus, ac inter se conferimus atque dispescimus, haud aliter fere cum ea hodie, quam priscis temporibus cum Philosophia comparatum esse videbatur. Quemadmodum enim, quotquot olim exstiterunt Philosophi, commodissime ad duas classes referri queunt, quarum una est Dogmaticorum, qui certam indubitamque ex veris principiis hausitam rerum scientiam docere, ac Discipulis suis tradere præ se ferebant; altera vero Scepticorum, qui contra, omnia in dubium revocantes, nihil certo sciri posse pronunciabant: Sic hoc seculo etiam duum similium generum reperiuntur Theologi, quorum alterum his, alterum illis respondet. Audacter namque maxima inter eos pars, se veram evidentemque rerum Theologicarum à S. Literis depromptam habere notitiam, eamque alios condocere prædicant; cum contra alii, si non omnia sua, quam plu-

PROLOGUS.

plurima tamen, Religionem Christianam concernentia, tantum verisimiliter è Scripturis petita atque deducta esse, ingenue fateantur, adeoque illa, tanquam incerta, & dubia, meliori aliorum, saniorique subijciant judicio, ac, sub correctione, ut ajunt, loquentes, quasi ab illis emendanda proponant. Ac quemadmodum etiam antiquitus tota Dogmaticorum Philosophorum classis non in unam coière, sed in diversas discrepantes pugnantisque abièrent sententias, ac sectas, quales fuere Pithagoræorum, Platoniorum, Epicureorum, Stoicorum, Peripateticorum, &c. Similiter etiam nostra hac tempestate Theologi Dogmatici circa Christianæ Religionis capita multum inter se dissident, ac varias contrariasque cuderunt, ac etiamnum fovent opiniones, idque tanto animi æstu atque fervore, ut Christianus orbis in partes quasi, atque diversas Ecclesias sit discerptus atque distractus, illiusque incolæ animo & moribus non tantum discordes, sed etiam quidam capitales inimici facti, quales sunt in Europa (ut de Asiaticis nihil dicam) Pontifici, Reformati, Lutherani, Anabaptistæ, Sociniani, Arminiani, & id genus alii. Ac denique ut illi, sic etiam
hi,

PROLOGUS.

hi, utrorumque quamvis quælibet secta præ cæteris se ostendet atque commendet, ac inconcussa veritate subnixam scientiam habere, docereque gloriatur ac polliceatur, si non omnia, quam plurima tamen profitentur, atque suis sequacibus obtrudunt dogmata, quæ firmo stabilique Veritatis fundamento superimposita vel non sunt, vel, si fortè sint, ejusmodi esse, demonstrare ac certò ostendere minimè valeant.

De Theologis id verum esse, (ut de Philosophis taceam, cum ii ad instituti nostri rationem non tam pertineant) patebit cuilibet, qui nobiscum eorum demonstrandi Methodum ac rationem penitus inspicere volet. Cum enim inter illos aliqua de dogmate Fidei ac Morum stabilien-
dò incidit controversia, e vestigio, ut talis professionis homines condecet, ad S. Literas, infallibile Dei verbum, tanquam sacram anchoram, se conferunt atque confugiunt, ex eoque loca quam plurima suæ sententiæ astruendæ accersunt, atque accumulunt, eaque quod contendunt denotare, ostendere satagunt; at fere semper ratiunculis interpretatiunculisque adeo levibus, ut illas mox facillimo negotio adversarius refellere queat, allata loca vel suæ
opini-

PROLOGUS.

opinionem firmandam aptando, vel in alium sensum detorquendo, cujus impetum atque vires rursus alius, iisdem instructus armis eadem facilitate postea eludit atque avertit: adeo ut omnes pugnent, nullus expugnet, ac de Hoste victoriam reportet.

Cum itaque tam misere cum disciplinarum principe Theologia comparatum esse, ejusque Doctores, cultores, ac studiosos in tantas angustias redactos, tantisque incertitudinum dubiorumque fluctibus me, atque ipsos immerfos animadverterem, animo evolvere coepi, annon horum malorum fons posset detegi, ex iisque emergendi affulgeret spes, ac evadendi usquam occurreret via. In his igitur indagandis dum omnem cogitationem figo, incidit illico felicissima illa præstantissimaque Methodus, qua nobilissimus ac incomparabilis Vir Rénatus Des-Cartes,

Primus inaccessum, qui per tot secula Verum

Eruiit è tetrìs longæ caliginis umbris,

Philosophiam ab ipsis restauravit fundamentis, à tot tantisque, quibus scatebat, repurgavit lacunis, ac proprio nativoque restituit nitore; nempe Præjudiciorum omnium abdicatio serîa, & nullius rei nisi clare distincteque perceptæ assensio atque

B

asser-

P R O L O G U S.

assertio. Diu multumque reputavi mecum sedulo, an, quemadmodum illi in Philosophiâ sic & mihi in Thologiâ liceret, conduceretque in dubium revocare, quicquid in dubium revocari posset, idque continuo, tanquam falsum, rejicere, donec tandem ad aliquid in Theologia firmum ac stabile, quo tuto pedem figere possem, pervenirem. Hic autem dum aliquantulum subsisto, atque animum, ne piscator ictus saperem,

In partes rapio varias, perque omnia verso, post longam satis seriamque deliberationem, nihil mihi ex istâ dubitatione periculi, nihil damni aut incommodi imminere, deprehendi; imò verò, cum ipsos in consilium advocarem Theologos, id S. Scripturæ, adeoque, quæ ex ipsa hauritur, Theologiæ rectè intelligendæ atque addiscendæ maximè conducere, aliquos ex iis non infimi subsellii statuere, ac tiro-nibus non obscurè suadere repperi. Sic enim Zanchius Tractat. de S. Scripturâ (qui est in ejus Operum Tom. 8.) quæst. 12. cap. 1. Reg. 3. & Scarpius Curs. Theolog. loc. de S. Scriptura Controvers. 8. Reg. 3. præcipiunt, *Ut ad illarum* (scil. Scriptu-

P R O L O G U S.

Scripturarum) *Studium, sine ullò præjudiciò, vel è nostrò capite, vel aliorum doctrinis conceptò accedamus; sed animò candidò, purò, discendiqùe cupidò. Præjudicium enim maximum est profectus impedimentum. Ideo Christus suos à fermentò Phariseorum sibe cavere jussit. Quo etiam spectat Polanus, quando Theolog. Syntagma. lib. 1. cap. 45. quæst. 6. Inter impedimenta inveniendi verum S. Scripturæ sensum quinto loco enumerat Indocilitatem ob præjudicia, quibus plurimi imbuti sunt. Et Ravanellus Bibliothec. Sacr. Titul. de Scriptura, cùm inter media necessaria ad eruendum & consequendum verum ac legitimum Scripturæ sensum, atque adeò ad interpretandam Scripturam, requirit animum à pravis affectibus & præconcepitis opinionibus vacuum. Nec abludit Remonstrantium Confessio, quando ait cap. 1. sect. 14. Non doctos tantùm Lectores, sed & idiotas mentem eorum, quæ ad æternam salutem necessaria sunt, assequi posse, modò præjudicio, vana confidentiâ, aliisque pravis affectibus sese occæcari non sinant. Gravissimè autem omnium Zwinglius in libello de Certitudine & Claritate Verbi Dei (qui reperitur in ejus Operum Tom. 1.)*

P R O L O G U S.

cap. 3. hunc in modum. *Fateberis te sepe-
 numero Scripturas in hunc finem perlegisse,
 ut verba quædam, quæ sententiæ jam antea
 conceptæ suffragarentur, exciperes, quibus
 opinionem tuam, quam mordicus retinere
 cupis, confirmares. Hoc, hoc omnium hu-
 manarum Traditionum ulcus est, quod acu
 tetigisse dotet. Quid enim hoc aliud est, quam
 sensum proprium Scripturæ testimonio pro-
 bare velle, alienum sensum Scripturis inge-
 rere, & errori suo Scripturarum prætextum
 & patrocinium quærere; ut nimirum Scri-
 pturæ locos, repugnantes licet, & inuitos,
 in tuam sententiam pertrahas, & eos id, quod
 jam ante tibi persuasum est, loqui cogas?
 præjudicia enim nostra jam lata sunt, quæ
 in manu gestamus, perinde ac si quis à vicino
 suo armata manu panem petat, quem nisi
 det, vim sibi inferri sentiet. Quibus exem-
 plum addit ac postea concludit. Vnde nunc
 colligi potest, quam parum conveniat vio-
 lento animi nostri præjudicio Scripturas ac-
 cedere. Atque huc etiam videtur pertinere
 illud tantopere Theologis decantatum Hi-
 larii monitum, *Sensum Scripturis non esse
 inferendum; sed e Scripturis petendum.*
 Tantorum itaque virorum auctoritate, at-
 que ipsius rei veritate permotus ac suffultus,
 manum*

PROLOGUS.

manum operi admovere volui, ac Cartesii vestigiis insistens experiri, num Theologum agendo, atque in Theologia, quicquid tanquam dubium ac incertum, removeri potest, removendo, tandem perveniri posset ad aliquid in ea primum, quod removeri nequeat, quin tota simul corruat atque removeatur, quodque reliquorum omnium dogmatum Theologicorum principium esset atque fundamentum. Huic autem negotio dum incumbo, non diu multumque scrutatus fueram, quin sese mox obtulerit omnium in Theologia Enunciatorum primum, nempe *Libros V. & N. Testamenti esse infallibile Dei Opt. Max. Verbum*. Siquis enim etiam hoc amovere atque rejicere vellet, ille jam extra Theologiæ limites profiliret, & non rationibus Theologicis, hoc est, auctoritatibus è Scriptura petitis; sed argumentis Historicis, ac aliunde allatis coercendus atque convincendus esset; in eumque quadraret Aristotelicum illud, *Adversus negantem principia non esse disputandum*. Et quemadmodum tota Jurisprudencia Corpori juris innititur, & sine Lege loqui erubescit Jureconsultus: sic etiam omnis Dei verbo superædificata est Theologia,

PROLOGUS.

logia, & nihil, nisi inde deductum, Theologo adferendum, vel admittendum.

Hoc igitur reperto jactoque Theologiæ omnis fundamento, ulterius progredi libuit, atque investigare, quidnam illi proximè superstrui posset, ac deberet. Non multa nec admodum difficili animi contentione animadverti, ac reperi, illud esse infallibilem S. Scripturæ Interpretationem. Hac enim quòd caruerint Theologi, fons existit atque origo unica, unde tanta inter Dogmaticos scaturivit opinionum discrepantia, & quòd nullus suam præ cæteris veram esse certò atque infallibiliter demonstrare potuerit. Hanc unicam esse horum malorum medelam, unicumque cardinem, in quo proximè post jam stabilitum fundamentum tota versatur Theologia, ex eo constat, quòd omnia ejus, tam circa fidem, quàm mores dogmata è Scripturâ & peti, & probari debeant, nec inde peti, nec probari possint, nisi illius sensus certò cognitus sit, atque perspectus. Unde etiam in suis disputationibus omnium generum, omnium ætatum, atque regionum Theologi Christiani unicè semper in id incubuerunt, omnesque sui ingenii, suæque doctrinæ nervos intenderunt,

PROLOGUS.

runt, ut Scripturam id quod ipsi, & non quod adversarii dicunt, significatum velle persuadeant, atque ostendant. Hæc autem postquam deprehendi, extemplò animum appuli ad inquisitionem Methodi, qua verus S. Literarum sensus erui, ac erutum esse demonstrari; & aliorum falsa interpretamenta detegi, ac istiusmodi esse, ostendi queat; atque hæc omnia quidem certo atque infallibiliter; non enim super arenam, sed petram ædificare animus erat Sacrosanctæ Theologiæ Palatium, & quidem ita, ut quando descendit nimbus, veniunt flumina, & flant venti, inque nostrum incidunt irruuntque ædificium, illud non corruat, non cadat, neque vacillet, sed inconcussum ac stabile permaneat, atque omnes aëris injurias, inimicorumque insultus atque impetus impavidè expectet. atque aspernetur. Consului itaque omnis generis, omnium locorum atque seculorum Theologos, perpendi quidnam illi de S. Literas interpretandi Methodo stant, investigavi, quamnam ipsi expositionis normam adhibeant; At nihil, quod animo meo plenè satisfaceret, invenire potui. Unde relictis omnibus illis, quid proprio Marte possem, & quousque vires pertin-

P R O L O G U S.

gerent meæ, periculum facere libuit; ac tandem post arduam operosamque disquisitionem in hanc incidi, cui plenissime acquiesco, quam certam esse atque infallibilem nullus dubito, quamque publico Theologorum examini in præsentia expono, quodnam de ea iudicium ferent experturus, atque expectaturus.

Auctor itaque sum omnibus singulisque Lectoribus meis, ut cuncta, quæ hoc tractatulo orbi Theologico imus propositum, accurate ac diligenter inspiciant atque excutiant, rigidissimo examini subiciant, ac ad indubitata Veritatis trutinam appendant atque expendant, ut illam mecum agnoscant & profiteantur, si bene rem gesserò, sin secus, mecum non errent; non enim mihi

Solamen misero socios habuisse malorum,

utpote cui erranti à non errantibus rectam viam monstrari unice in votis est. Unde non concinnitate vocum, non ornata compositione verborum, non flosculis ac pigmentis Oratorum te, Lector, in nostram sententiam pellicere, sed rem totam nude & simpliciter ob oculos ponere, atque apodicticis rationibus demonstrare volui.

P' R O L O G U S.

lui. Non movere, sed docere animus est. Quamobrem etiam te adulatione nulla, nullis blandiusculis nominibus, ut Scriptorum mos est, in hujus præfationis limine demulcere, mihi que conciliare studui. Perinde enim est, sisne candidus, an ater, cum & aterrimum, imo acerrimum te exoptem. Mihi quippe pariter ac tibi in publicum prodit hoc scriptum. Si enim demonstratam Veritatem agnoscas, id totum in tuum cedet commodum; sin vero repudies, tuo id erit damno; sin autem lapsum me fuisse deprehendas atque ostendas, id mihi erit emolumento, ac te sic atrum fuisse gaudio. Veritas namque sola atque unica est, ad quam heic collimo: Hanc si non quæras ne perge, sin quæras audacter lege, perlege, relege, ventila atque examina, ac tandem Vive, vale, &, siquid novisti rectius istis, Candidus imperti; si non, his utere mecum.




PHILOSOPHIA
S. SCRIPTURÆ
INTERPRES.

EXERCITATIO PARADOXA.

C A P. I.

1. *Questionis dignitas.* 2. *Exercitationis
summa Capita.*

3.  Igitur jam inde à Reformationis primordiis, Pontificios inter ac Evangelicos, gravis magnique momenti Quæstio circa jus, infallibilemque sacrosanctas Scripturas interpretandi normam. Nec quidem temerè. Cum enim Novi Veterisque Testamenti codices ab omnibus, qui Christo nomen dedere, pro Dei verbo, ac unico (exceptis solis Pontificiis, quæ Traditiones, & Ecclesiæ placita superaddunt) agnoscantur habeanturque principio, ex quo omnia tum Fidei tum Morum dogmata peti debeant; quæcunque circa ista emergere porro poterunt difficultates, ad hoc unum Interpretationis punctum vergere, ac confluere, in eaque sola cunctorum inter Christianos dissidiorum disceptationumque versari cardinem, nemo, qui Theologiam

(2.)

giam vel à limine salutavit, ibit inficias. Atque hinc etiam luce meridianâ clarius consequitur, illi, qui verum genuinumque divinarum Literarum sensum indicare valet, ac demonstrare certo atque indubitatè, soli concessum esse, de Fide Moribusque firmum quid àc immobile statuere, ac aliud sentientes refutare, atque convincere. Cum contra, quibus hæc denegata est prærogativa, reliqui super arenam ædificent, ac incassum tantum verba fundant, aut siquid fortassis huic illi minime pertinaci ac nimium credulo persuadeant, id adeo infirmis & labantibus subnixum sit fundamentis, ut etiam levissimo diversum statuminantium conamine disjici queat, ac destrui. Quod vero, hâc interpretandi dote destituti, sibi sacros libros exponendos in manus sumpserunt Theologi, radix extitit atque fons, ex quibus tot inter Christianos discrepantes pullularunt sententiæ, tot adversis pugnantes frontibus scaturiverunt sectæ, tot profluxerunt scismata, quæ Christianum orbem à jactis illius fundamentis continuo infestarent, atque etiamnum infestant indies, adeo ut illius incolæ telis, quæ in Ethnicos, Judæos, Mahumetanos, communes illos cælestis doctrinæ hostes, torquenda erant, mutua in pectora maximo veritatis damno abuti misere cogantur. Neque divisa laceri Christianismi membra coadunari, totque ad eundem capita sensum meliore mihi remediô redigi posse videntur, quam eodem illo, quô morbus præveniri atque præcaveri poterat, Normâ scilicet, atque regula certa, minimeque fallaci, ad quam, tanquam ad Lydium lapidem, omnis Interpretationis veritas exigatur, explore-

tur,

tur, dijudicetur. Quocirca illorum minimè contemnenda, multò minus insectanda; verum maximis extollenda laudibus ac promovenda est opera, qui illi reperiundæ ingenii sui intenderunt nervos, studiorumque suorum partem consecraverunt. Unde nec ego, quamvis novus, atque in hâc palæstra rudis athleta, me in hujus indagatione aliquid temporis ac laboris impendisse erubescam, quidque istâ in re profecerim atque effecerim Tractatulo hoc impræsentiarum Theologico exponere orbi minime verebor. Equidem neque rixandi aut contradicendi libidio, neque lucri cupiditas, neque gloriæ studium; sed, ut ad investigandum impulit, sic ad scribendum excitavit solus sincerusque Veritatis amor: quam mecum omnes, qui mente attenta, ac à præjudiciorum nebulis liberâ rem sedulo examinare, paucasque has pagellas perlegere dignabuntur, affecturos, spero atque confido.

2. Ut autem in iis certiori gradu, ac majori cum profectu versentur, ac tria hæc capita, quibus totum negotium absolvam, respici, atque attendi velim. Primum quædam de Controversiæ subjecto & prædicato prælibamina, ex iisque propriam ἀποδείξεις demonstratam sententiam explicabit. Alterum nostræ demonstrationis ab objectionibus, quæ adversus illam fieri possent, vindicias exhibebit. Ultimum discrepantium à nostrâ sententia Opinionum refutationem, ac argumentorum, quibus illæ stabiliri solent, solutionem ob oculos ponet.

CAPUT II

1. *Interpretis Homonymia.*
2. *Quid nobis significet.*
3. *Illius objectum materiale.*
4. *Quid sit vocabulum.*
5. *Quid sit oratio.*
6. *Utriusque Divisio.*
7. *Interpretis objectum formale.*

Interpretis vox, (ut à prædicato initium faciam) à quâ interpretari, interpretatio, ac interpretamentum originem ducunt, multiplici apud Auctores venit significatione.

Communiores sunt, quod denotet primo Eum, qui partes dissidentes componit atque conciliat: sic interpretes ab Asconio Commentat. in 2. Orat. Ciceron. contra Verrem dicuntur, *per quos induitur pactio.* Hoc sensu etiam Virgilius 4. Æneid.

Tuque harum interpretis curarum, & conscia Iuno.

Ubi Servius, *Interpres, hoc est, Mediatrix, & conciliatrix.* Nec non Cicero Orat. 5. in Verrem. *Qui aut sequestres, aut interpretes corrumpendi iudicii solent esse &c.* Et quoniam tales Mediatores animos eorum, quibus dati sunt interpretes, scrutantur atque sciscitantur, ac illis postmodum explicant atque aperiunt, factum est ut interpretis secundo pro eò accipiatur, qui obscura exponit; sic Virgilius 3. Æneid.

Trojugena interpretis divum &c.

In quem locum Servius, *Interpres, vaticinator, qui mentem Deorum mortalibus publicat.* Et 10. Æneid.

Hominum

— *Hominum Divinumque interpretas Asylas.*

Ubi iterum Servius, *Deorum quos interpretatur; hominum, quibus interpretatur, & divinas indicat mentes, interpretas vocatur.* Et Cicero, ad obscuritatem ambiguitatemque orationis id specialius applicans, Orat. 14. pro A. Cluent. *Legum ministri Magistratus; legum interpretes Iudices; legum denique idcirco omnes servi sumus, ut liberi esse possimus.* Sic etiam de Partit. Orator. *Ut ex facto cujusque Iudex legum mentem interpretaretur.* Et de Offic. lib. 1. *Exsistunt etiam sepe injuria calumniâ quâdam, & nimis callidâ & malitiosâ Iuris interpretatione.* Cumque etiam, qui ex incognita lingua in cognitam aliquid transfert, obscuram quodammodo orationem claram reddit ac perspicuam; hinc etiam Interpretas tertio is dicitur, qui quid in aliam seu scripto, seu vivâ voce; vertit linguam. Hac hujus vocis significatione utitur Horatius in arte, quando ait,

Nec verbum verbû curabit reddere fidus

Interpres.

Et Cicero de Finib. Bon. & Mal. lib. 3. *Nec tamen exprimi verbum è verbû necesse erit, ut interpretes indiscreti solent, cum sit verbum, quod idem declaret magis minusve usitatum.* Et de Optim. genere Orator. *Converti duorum eloquentissimorum nobilissimas orationes: nec converti ut interpretas, sed orator. &c.*

2. Quamvis autem hæc ultima hujus vocis significatio apud Theologos etiam obvia, atque in usu sit, quando nempe inter Pontificios, & qui ab ipsis defecerunt, disceptatur de S. Scripturæ in linguas vernaculas, seu vulgares interpretatione

tatione seu tralatione. Videfis Chamier. Panstrat. Catholic. Tom. 1. lib. 11. Polan. Syntagmat. Theolog. lib. 1. cap. 39. & alios. Nobis tamen heic loci in secunda venit significatione, hanc ab illa distinguentibus cum eodem Polano loc. cit. cap. 45. his verbis, *Sacra Scriptura interpretatio (ut de significatione vocis principio admoneam) intelligitur hoc capite non versio aut translatio ex una lingua in aliam, sed ostensio veri sensus & usus Scripturae*. Et cum Chamiero Panstrat. Tom. 1. lib. 15. cap. 1. §. 1. cum ait, *Pertractatis controversis, qua pertinent ad eam Scripturae S. Interpretationem, qua verba spectat, soletque appellari translatio sive versio, sequitur, ut eam partem tractemus, qua pertinet ad ipsam verborum sententiam*. De hac eadem etiam agit in genere V. C. Dannhaverus in sua idea Boni Interpretis & Malitiosi Calumniatoris, ejus integrum Systema exhibens, eamque Logicæ partem faciens, & Hermeneuticam vocans: Ut & doctissimus ac Reverendus Vir Joh. Claubergius, in Academia Duisburgensi Philosophiæ ac Theologiæ Professor, in sua Logica Vet. & Nov. qui illam *Hermeneuticam Analyticam* appellat, ac de vero *Orationis obscuræ sensu investigando agere dicit*.

3. Ex quibus manifestum evadit, Interpretem, de quo nobis sermo instituendus est, versari atque occupari in sermone externo, ut ex eo internum sermonem eliciat, atque educat, hoc est, vocabula considerare, atque ex iis conflatas orationes, ut earum investiget, atque eruat sensum, menti Authoris examissim congruentem ac respondentem.

4. *Vocabula autem hæc, ut habet Cicero in Top. sunt*

sunt rerum nota, aut potius, ut nos putamus, *conceptum*. Primo enim iis utimur, ut, quod mente concepimus, aliis notum faciamus; cumque conceptus nil sint, nisi rerum representamina in intellectu, iisdem secundo etiam illarum res denotantur atque designantur. Tota autem hæc denotatio non à Natura, sed libera hominum voluntate ortum ducit. Non quidem imus inficias ab hominis natura promanare, adeoque homini naturale esse sonos atque voces edere; imo loqui, hoc est, vocabula proferre; sed hos sonos, has voces hunc, & non illum conceptum, hanc, & non illam rem designare, soli hominum beneplacito, atque instituto acceptum referendum est. Cum enim, quidquid Naturæ ambitu continetur, nec semper, nec ubique locorum præsto adsit, nullique mortalium in alterius mentem atque animum, tanquam in speculum, intueri à Natura concessum sit; & tamen hominum eadem societate utentium usus & commoda exigant, sua sibi invicem cogitata atque animi sensa communicare, coacti fuere, pro arbitrio voces effingendo, iisque significationes affingendo, quod natura negaverat, industria compensare. Nec in solis sonis vocibusque; quibus tantum præsentibus sermonem habere licitum est, substitit hæc humani ingenii sagacitas; sed ulterius progressa etiam absentes cum absentibus quasi colloqui fecit, vocum videlicet sonorumque notas fabricando, literas puta, quarum multifaria mutabilique compositione, quodcumque vocabulorum aures ferit, menti per oculos possit exhiberi: Adeo ut muta hac loquela non minus, quam

quam viva voce aliis animi nostri sensa nota reddere queamus.

5. Ex vocabulis porro, tanquam ex partibus, constat *oratio*, seu enunciatio, *in qua aliquid de alio dicitur & pronuntiatur*. Duo itaque sunt in omni oratione, aliquid nempe, quod de alio dicitur, & aliquid, de quo aliud dicitur: hoc *Subiectum*, illud vero *Prædicatum* à Logicis nuncupatur; ac conjunguntur in affirmatione per *voculam est*, & disjunguntur in negatione per *non est*: Adeo quidem ut sine his particulis nulla subsistere queat *Enunciatio*, ac propterea non immerito illius anima vocentur.

6. Cum igitur vocabula orationem omnem componant, eaque non solum ore pronuntiari; sed etiam literis pingi ac designari queant, idem quoque in oratione obtinebit: Adeoque tam hæc, quam illa erunt in duplici differentia, nempe aut viva voce prolata, aut scriptura expressa; & circa utrumque genus tam vocabulorum, quam orationum *versabitur noster Interpretes*, quamvis diversimode; utpote circa orationes primario, tanquam objectum proximum; circa vocabula vero secundario, tanquam objectum remotum, materiam scilicet & partes, ex quibus omnis oratio producitur, atque constat. Primum enim quod intendit interpretes est *investigare orationis sensum*, qui cum plerumque ex vocabulis, eam conflantibus, oriatur, adeoque ex hisdem erui debeat, nullo modo scopum sibi præfixum ferire poterit, nisi illa etiam attentè consideret, ac diligenter expendat, atque excutiat.

7. *Quamvis enim vero Oratio Interpretationis*
obje-

objectum sit proximum atque primarium, non tamen id totum est, quod heic loci in ea spectari oportet. Grammatica enim, & Rhetorica, & aliæ partes Logicæ illam etiam considerant; sed non eodem modo atque hæc. Unde Philosophi optime objecta disciplinarum, earumque partium distinguunt in *materialia* & *formalia*. *Materiale* objectum pluribus artibus est commune, *formale* uni peculiare, sic oratio & à Grammaticis tractatur, at quatenus præceptis ac regulis artis congruit: & à Rhetoribus, at quatenus ornata est: & à Logicis, at quatenus eâ conceptus exprimuntur: Hic vero quatenus obscura ac ejus sensus investigandus est. Si enim omnis oratio clara ac perspicua esset, nulla obscura, non opus esset ulla interpretatione, quæ illam claram redderet, hoc est, sensum ejus patefaceret. Cum igitur obscuritas orationem interpreti nostro subjiciat, illamque ejus objectum formale faciat, de ea nobis latior erit instituentus sermo.

C A P U T I I I.

1. Quid sit orationis sensus? 2. Quid perspicuitas, quid obscuritas? 3. Hæc esse relata, non absoluta. 4. Quotuplex sensus, eorumque definitiones? 5. Quotuplex sit perspicuitas & obscuritas? 6. Distinctio inter orationis veritatem & verum sensum. 7. Tria in omni oratione considerata, quorum neglectus Theologos in errores abduxit? 8. Quid sit obscuritas proprie dicta, & quid ambiguitas? 9. Quotuplex sit hæc obscuritas? 10. Quotuplex obscuritas unius vocabuli? 11. Quid vocabulorum insolentia? 12. Quid Barbaries? 13. Orationis

tionis integra obscuritas ex quotuplici sit causa? 14. Ut & integra periodi? 15. Nec non integri scripti? 16. Quotuplex ambiguitas respectu subjecti? 17. Quid & quotuplex sit Homonymia? 18. Et Homonymia à casu? 19. Et Homonymia à consilio? 20. Vocabulorum acceptio quid & quotuplex sit? 21. Quid & quotuplex sit Amphibolia? 22. Quotnam sint Orationis acceptiones? 23. Quotuplex sit Ambiguitas orationi ore prolata propria? 24. Ut & scripto expressa? 25. Ambiguitatum perplexitas & multitudo. 26. Ambiguitatis divisio respectu nostri. 27. Harum Ambiguitatum inter se comparatio. 28. An unius orationis sit unicus sensus lit et alis.

1. **Q**uod in Vocabulis significatio, hoc in Oratione est *sensus*, id scilicet, quod ea indicatur atque denotatur. Et cum quælibet oratio, ut diximus, ex vocabulis conflatur ac constet, ex horum significationibus etiam illius sensus constabit, atque conflabitur.

2. Hujus autem respectu oratio perspicua, aut obscura dicitur. *Perspicua est cujus sensus prima fronte, aut primo intuitu audienti aut legenti patet. Obscura vero, cujus sensus prima fronte, aut primo intuitu audienti aut legenti latet.* Dicimus autem *prima fronte, aut primo intuitu, & audienti aut legenti*, ut utramque orationum, tam viva voce prolatarum, quam scripto expressarum, differentiam complecteremur, *prima fronte ad audientem, & primo intuitu ad legentem referendo.*

3. Ex his autem definitionibus manifestum evadit, tam perspicuitatem, quam obscuritatem respicere Auditoris, Lectorisve intellectum; adeoque totam utriusque naturam consistere in relatione ad aliud.

aliud. Quod idem insuper ex eo confirmatur, quod sæpissime accidat orationem, quæ uni obscura est, alteri esse perspicuam, & contra, quæ uni perspicua est, alteri esse obscuram; quod in absolutis locum habere nequit. Unde gravis est illorum Theologorum error, qui, non ut de Relatis, sed tanquam de rebus Absolutis loquuntur, quando de S. Scripturæ perspicuitate atque obscuritate disputant; illasque ad Solem ejulque lucem comparatione explicant. Sic enim magnus inter Reformatos Theologus, *Perspicuitas Scripturæ est proprietas, quæ in ipsa Scriptura est, & quam semper retinet, sive homo illuminatus, sive non illuminatus sit; quamvis non illuminatus istam perspicuitatem non videat: Simili modo, quo Sol in se ipse clarus est ac manet, sive homo oculos aperiat sive claudat; sive videat, sive cæcus sit; ista enim in homine varietas ipsum Solem nec clarum nec obscurum reddere potest. Et ut nihil interest (sunt verba alterius eximii inter Reformatos Theologi) ad Solis lucem, quis sit oculus: quia quicumque ille tandem sit: tamen Solem videre non potest, nisi per ejusdem Solis lucem, & ideo semper Sol lucidus est, quamdiu percepta ejus luce videtur, nec aliter videtur: sic perspicua erit Scriptura, quia sive magis, sive minus acuta ingenia Scripturas ex Scripturis intelligunt; quæcunque tandem mensura sit, gradusve intelligentiæ.*

4. Sensus porrò unius ejusdemque orationis, ob causas varias multiplicisque mox dicendas atque enumerandas, varius esse ac multiplex, multifariamque dispesci potest. Aptissima commodissimæque quod rem præsentem attinet, divisio est, quod sit vel simpliciter sic dictus, quem verba præ se ferunt,

ferunt, vel verus, quem intendit Author. Hos autem sensus in orationibus occurrere, ex eo apertum est, quod non illico is, quem vocabula sententiæ, prout communiter & vulgo sonant, præ se ferunt, sensus sit, quem, dum interpretandæ mentis gratia ista vocabula exarabat aut pronunciabat, in animo habuit Author. Sic, ut uno alterove Scripturæ exemplo rem ostendam, cum legitur *brachium Dei, digitus Dei*; & cum Christus ait, *hoc est corpus meum, ego sum via veritas, & vita*; nemo nescit, quid ista vocabula in communi loquendi usu designent, adeoque secundum istam significationem ex illis sensum colligere: At illum esse verum, & ab Auctore intentum, nullus sanæ mentis dixerit Theologus. Unde patet duplicem has sententias, atque adeo orationem admittere sensum. Non quidem diffitemur, illos aliquando posse concurrere, ita ut, qui est ex Authoris mente, & qui se ex communi usu auditori lectorive offert, coincident, quamvis adhuc aliamve explicationem ferat oratio. Nec inficias imus, illi quandoque simplicem duntaxat atque unicum forsan, vel etiam plures, quam duos inesse posse sensus. Attamen, cum & duo, & eo, quo probatum est, modo diversi esse queant, sensuum hæc in oratione distinctio locum obtinebit.

5. Et quoniam, ut supra innuimus, oratio respectu sensus perspicua aut obscura dicitur, isque duplex est, simpliciter dictus, & verus; duplex etiam erit perspicuitas, & obscuritas, prout ad hunc vel illum referuntur, quarum definitiones ex præcedentibus facillime compilari possunt.

6. Ex dictis autem liquet, verum, de quo nobis hic

hic sermo est, sensum nequaquam esse confunden-
 dum cum illo vero sensu, unde oratio vera nuncu-
 patur, & non ad intellectum mentemque dicentis,
 sed ad res, quæ dicuntur, refertur. Notum est
 cuilibet, disciplinis Scholasticis leviter tincto,
 multiplicem apud Philosophos inveniri Veritatis
 appellationem, ac, inter alias, duas esse, quæ ser-
 moni externo tribuuntur, Logicam unam, alteram
 Ethicam dictam. Ab illa dependet orationis veritas,
 ab hac ejusdem sensus verus: ab illa oratio
 appellatur vera, ab hac sensus verus. Est namque
 illa orationis convenientia cum ipsis rebus, prout
 extra loquentis intellectum in natura existunt.
 Hæc vero ejusdem conformitas cum ideis atque
 conceptibus, quos in animo habuit is, qui ipsam
 seu scripto, seu viva voce protulit, nulla ha-
 bita ratione, congruatne rebus ipsis, an secus.
 Eandem inter orationis veritatem ac verum
 sensum differentiam notare videtur Augusti-
 nus Confess. lib. 12. cap. 23. *Duo video dissensio-
 num genera oboriri posse, cum aliquid à nunciis vera-
 cibus per signa enunciatur: unum, si de veritate re-
 rum; alterum, si de ipsius, qui annunciat, voluntate
 dissensio est. Aliter enim quarimus de Creatura conditio-
 ne, quid verum sit: aliter autem quid in his verbis Mo-
 ses, egregius domesticus fidei tuæ, intelligere lectorem,
 auditoremve voluerit. Nec absimilis est Chamieri
 distinctio, quam proponit Panstrat. Catholic.
 Tom. 1. Lib. 15. cap. 3. §. 21. his verbis. Distin-
 guo verum sensum: dicitur enim absolute & ad se, nimi-
 rum qui nihil proponit falsi, vel impii: vel relate ad locum,
 de quo est questio; ut sit vere is sensus literalis, quem is
 locus exigit.*

7. Tria itaque in oratione, quod ad significatio-
nem, apprimè distinguenda veniunt, seplur nemp-
pe simpliciter sic dictus, sensus verus, & veritas.
Ac horum quidem sensuum, indèque emergen-
tium perspicuitatum, obscuritatumque distincta
consideratio non exiguam nostræ Exercitationis
scopo fœnerabitur lucem: cum contrà eorum ne-
glectio S. Literarum interpretes, ac Theologos in
errorum labyrinthos & hallucinationum Mæan-
dros abduxerit. Putarunt namque quam plurima
Scripturarum loca, quando ex verbis notis sen-
sum, quem primo intuitu præ se ferebant, colligere
nullo labore potuerunt, esse clara & perspicua, &
quidem perspicuitate veri sensus, illic sibi persua-
dentes illum, qui sic sese sponte obrulerat, menti
S. Scriptoris congruere: cum interim huic longè
alia fuerit; atque adeò loca illa respectu veri sensus
sint obscura atque difficilia, illique sibi miserè im-
posuerint interpretes, non animadversa, aut post-
habita sensuum distinctione, simpliciter dictum
pro vero arripientes, nec ulterius, quod sui officii
erat, inquirentes, an eo sensu quo oblatum locum
exponebant, etiam scripto consignarat Author. Sic
Pontificii (ut exemplis dicta illustremus) verba
Christi, quibus S. Cænam instituit Matth. 26. vers.
26, 27, 28. *Accipite, comedite, hoc est corpus meum, &
bibite ex eo omnes, hoc enim est sanguis meus novi illius
Testamenti &c.* Clara & perspicua esse clamitant &
scriptitant, ut etiam sunt, ac inde sensum confi-
ciunt nullo negotio, quemadmodum id cuilibet
licet. At hic sensus est tantum simpliciter dictus;
non autem verus, quemadmodum id contendunt
atque ostendant Reformati: adeoque hic locus
quidem

quidem est perspicuus respectu sensus simpliciter sic dicti : non autem veri , sed obscurus. Sic etiam quando in Scripturis Deus dicitur *Dominus celi & terra. Matth. 11, 25. Luc. 10, 21. Actor. 17, 24. Rex gentium. Jerem. 10, 7. Rex regum. 1. Timoth. 6, 15. Regnare super gentes. Psal. 47, 9. Genuisse Filium. Psal. 2, 7. Dilexisse mundum. Johan. 3, 16. &c.* Vocabula sunt , quorum significatio neminem fugit , unde ex iis etiam quilibet non difficulter harum orationum colligit sensus , ac non nisi simpliciter sic dictos. Nam hominum ad instar Deum esse dominum , aut regem , aut generare , aut diligere , nullus qui supra vulgus sapere volet , asseret. Quocirca veri sensus altioris erunt indaginis , eorumque respectu hæc de Deo prædicata non perspicua , sed obscura. Unde plebem Christianam , quando passim hæc , ut vocabula prima fronte sonant , accipiunt , toto constat errare cælo , & omnes , qui cum illa hac in parte faciunt , S. Scripturæ Interpretes ; quibus itaque nostra sensuum , eorumque respectu perspicuitatum , obscuritatumque distinctio apprimè tenenda est , si non continuo turpissime labi , & in absurdissimarum interpretationum scopulos velint impingere.

8. Duplicem igitur (ut redeamus , unde divertimus) statuimus Obscuritatem , nimirum vel sensus simpliciter dicti , quæ propriè , & simpliciter *Obscuritas* dicitur : vel veri , quæ iterum duplex est. Orationis enim vel nullus occurrit sensus , vel unus , vel plures : Si nullus simpliciter obscura est ; si unus , vel plures , perspicua quidem est , respectu sensus simpliciter dicti ; ac respectu veri

veri obscura: ambigi enim potest, utrū ille unus, an verò illi plures etiam sint sensus veri: adeò ut obscuritas veri sensus sit, & in oratione cujus unus, & in oratione cujus plures se offerunt sensus. Quòd si verò unus ille oblatus sensus, etiam sit unicus, illaque oratio nullum alium admittat, erit etiam verus; sin minus, quod plerumque, si non semper obtinet, non erit, quamvis esse possit, illicò talis; dispiciendumque, similiter ac in oratione, cujus plures se obtulerunt sensus, quisnam ille sit, si unus, aut quinam, si plures ab Authore fuerint intenti, quod, num fieri queat, sub finem hujus capituli inquiremus. Hæc autem sensuum in unâ oratione multitudo *Ambiguitas* vulgò nuncupatur, de quâ, cum orationem respectu veri sensus reddat obscuram, nobis post obscuritatem simpliciter dictam etiam arbitrandum erit.

9. Hæc autem *Obscuritas* quadruplex esse potest, vel unius vocabuli, seu phraseos; vel totius alicujus orationis; vel multarum simul orationum periodò comprehensarum; vel integri scripti. Fieri quippe potest: I. Ut unum aliquod vocabulum, aut una aliqua phrasis, totum orationis sensum reddat ignotum. II. Ut, quamvis cujuslibet vocis significatio sit perspecta, propter tamen earum compositionem, atque constructionem oratio obscura evadat. III. Ut orationes, quarum quæque, si sola spectetur, perspicua sit atque facilis, connexæ tamen atque conjunctæ totam, quam componunt, Periodum obscuram efficiant atque difficilem. IV. Denique ut à periodis claris atque intelligibilibus, at confusè inter se dispositis, ac tumultuariè trajectis, integrum conflatur scriptum, quòd intelligi

telligi nequeat. Atque harum, si non omnes, aliquas saltem perstringit Cicero lib. 3. de Orator. his verbis. *Isti, qui ad nos causas deferunt, ita nos plerumque ipsi docent, ut non desideres planius dici. Easdem res autem simulac Fufius, aut Pomponius agere cœpit, non aequè, quid dicat, nisi admodum attendi, intelligo, ita confusa est oratio, ita perturbata, nihil ut sit primum, nihil ut secundum, tantaque insolentia, ac turba verborum; ut oratio, quæ lumen adhibere rebus debet, ea obscuritatem & tenebras offerat, atque ut quodammodò ipsi sibi in dicendò obstrepere videantur.*

10. Obscuritas unius vocis aut phræses est, vel isti linguæ, quâ loquimur aut scribimus, propriæ, & vernaculæ; vel alienæ: hæc *Barbaries*, illa *Insolentia* vocatur.

11. *Insolens* atque inusitata vox aut phræsis est, quæ aut ob vetustatem non tantùm antiqua, sed antiquata & obsoleta est, aut præ nimiam novitatem nondum in usum introducta & recepta. Conficiuntur enim & senio vocabula, ac intereunt, quemadmodum homines, & alia rursus in lucem protruduntur, ac in demortuorum locum succedunt, secundùm illud Horatii in Arte.

*Ut silvæ foliis pronos mutantur in annos,
Prima cadunt; ita verborum vetus interit ætas,
Et juvenum ritu florent modo nata, vigentque.
Debemur morti nos nostraque.*

Et paulò post,

*———— Mortalia facta peribunt;
Nedum sermonum stet honos, & gratia vivax.
Multa renascentur, quæ jam cecidere, cadentque,
Quæ nunc sunt in honore, vocabula, si volet usus,
Quem penes arbitrium est, & jus, & norma loquendi.*

Qui

Qui utitur sermone tam priscò, ut non nobiscum, sed cum nostrò atavò aut tritavò, vel adeò novò, ut cum posteris nostris loqui videatur, quid aliud agit, quam ut à coætaneis non intelligatur. Illud etiam agnovit Quintilianus Instit. Orator. lib. 8. cap. 2. his verbis. *Obscuritas fit etiam verbis ab usu remotis: ut sui commentarios quis Pontificum, & vetustissima fœdera, & exoletos scrutatus auctores, id ipsum petat ex eis, ut qua inde contraxerit, non intelligantur.* Hoc verò Vossius. Instit. Orator. lib. 4. c. 1. sect. 8. *Novata perspicuitati repugnant. Vix enim fieri potest, ut nota sint omnibus, qua à dicente primùm gignuntur. Eiusdem ferè moneta sunt voces novæ.* Huiusmodi Augusti temporibus obsoletæ voces & phrasæ apud Latinos fuere, *mi pro mei; sam pro eam; nenum, nenu, vel neno pro non; topper pro citò; perbitare pro perire; bovinari pro tergiversari; dapa tilia comisè pro comedisè opipara; apludam edere & floccos bibere pro fursure vesci & facem bibere, de quò disputat Agellius lib. 11. cap. 7.* Novæ autem *favor, urbanus, reatus, munerarius, piratica, & alia, de quibus vide Quintilian. lib. 8. Instit. cap. 3. irritare, pro irritum reddere, Leg. 2. Codic. de Feriis. Quod contra hoc factum fuerit, omnibus modis irritatur; & absentare pro absentem facere. Claud. 3. de raptu Proserp.*

———— Patriis præul absentaverit astris.

12. *Barbara* vox & phrasis est, quæ, ex peregrinâ linguâ petita, in vernaculum introducitur, & præter consuetudinem probatorum Scriptorum usurpatur. Harum autem duplex est genus; aliæ enim nec usu, nec ortu sunt vernaculæ; aliæ verò ortu quidem, non tamen usu sunt tales. Quæ usu non ortu vernaculæ sunt, pro varietate linguarum, unde oriuntur,

oriuntur, variæ sunt, quamobrem Barbaries est vel Hebraismus, vel Græcismus, vel Latinismus, &c. Exempla vocum barbararum ac peregrinarum, omnis generis atque undiquaque petitarum, in Latina lingua videri possunt apud Vossium Lib. de Vit. Sermon. & Glossemat. Latino-barbar. In novo Testamento occurrunt præter alios Latinismi & præcipuè Hebraismi. Latinismi sunt, *Ἀσάρειος, κήσος, κωτίρειος, κωρδία, θηνάθειος, λογαίον, λείσιον, πέλαιος,* & *δὸς ἑρρασίαν*, i. e. *da operam*, Luc. 12. vers. 58. & id genus alia Hebraismi, *Amen, Emmanuel, Hosanna, Maranatha, Messias, Baka, Sebaoth*, & istius notæ quamplurima alia vocabula, præter quæ innumeræ occurrunt phrasæ & loquendi modi, ex Hebræa lingua deducti, ut lippis & tonsoribus notum; sed qui accuratè considerandi sunt, & quorum neglectus S. Literarum interpreti imponere posset. Exemplum unum ex multis, & passim cuilibet obvium ac notissimum subjungam. Theologi laureoram in mustaceo sibi reperisse videntur, cum tam anxie distinguunt has phrasæ, *credere Deum, credere in Deum, & credere Deo.* *Credere* quippe *Deum* inquit est credere aliquem esse Deum, eumque omniscium, omnipotentem, omnipræsentem, creantem, conservantem, dirigentem, justum, misericordem, æternum, &c. At *credere in Deum* est non solum credere Deum esse & quidem omnipotentem, omnipræsentem, misericordem, bonum &c. sed insuper totam spem & fiduciam salutis suæ in eo ponere atque ad eum credenti esse bonum, pro credente esse omnipotentem, erga credentem esse misericordem, atque omnia in ipsius commodum ac salutem dirigere;

dirigere: *Credere* verò *Deo* est ejus verbis assentire, eique fidem adhibere, quæ veritatem profitenti & loquenti præstanda; Primum competere ajunt, omnibus hominibus, ut & ipsis Dæmonibus, ex *Jacob. 2. 19.* Secundum Fidelibus tantum; atque nefas esse credere in creaturam puram, At hoc in Tertio non obtinere, hominibus enim vera profertentibus credere licet. Ità omnes ferè uno ore: Cum interim *Credere Deum* nusquam mihi in Scripturâ occurrerit, & dici nequeat, nisi per Ellipsin vocula *esse* subintelligatur, vel jungatur, ut in allato ex Jacobi Epistola loco: & *Credere in Deum* Hebraismus sit, qui tantum valet, ac apud Græcos & Latinos, *credere Deo*: unde etiam promiscuè in S. Literis dicitur credere in Deum, & Deo. Videfis *Johan. 14: 1.* *Rom. 10: 14.* *1. Petr. 1: 21.* & *2: 6.* *Rom. 4: 3: 17.* *Gal. 3: 6.* *2. Timot. 1: 12.* ut etiam credere in Christum, & Christo. Loca sunt quamplurima, videantur. *Johan. 2: 11.* & *4: 39.* & *5: 46.* & *6: 35: 40: 47.* & *8. vers. 30. 31: 45. 46.* & *10: 37: 38: 42.* Ex quo penultimo cit. cap. nostra sententia luce meridiana clarius apparet, de iisdem enim utrumque dicitur: Nam postquam vers. 30. dixerat Evangelista, *Hæc illò loquente, multi crediderunt in eum,* continuo subjungit versu sequente 31. *Dicebat ergo Iesus iis Judæis, qui crediderant ipsi: Si vos manseritis &c.* Quod posterius *credere ipsi*, idem esse, ac prius *credere in eum* ipsi sua versione fatentur Theologi, qui jussu Præpotentium fæderati Belgii Ordinum S. Literas in vernaculum transtulerunt sermonem; vertunt enim τῶν πιστευόντων αὐτῷ qui [in] eum credebant. Denique ut ex abundantî pateat *credere in Deum* esse hebraismus, ac in eadem

significatione in Scripturis dici *credere in creaturam* duos tantum ex Veteri Testamento afferre placet locos. Unde est Exod. 14: 31. *Timuerunt populus ipse Iehovam, credideruntque in Iehovam, & in Mosem servum ejus.* Alter 2. Chronic. 20: 20. *Consistens Iosaphat dixit: Audite me Iudæi, & Habitatores Ierusalem, firme credite in Iehovam Deum vestrum, & confirmabimini: firmè credite in Prophetas ejus, & prosperabimini.* Aliter quidem verterunt jam jam laudati Theologi, nempe *credebant in Iehovam, & Mosi servo ejus?* nec non *credite in Iehovam Deum vestrum, & credite Prophetis ejus:* Attamen in Commentario, quem primo loco apposuerunt, ubi etiam secundum allegant, (par enim est utriusque ratio) expressis confitentur, *verbis, eundem quidem esse in Hebræo loquendi modum sed differentiam desumi ex natura rei.* Unde facile iudicatu est, quàm egregiè suo munere functi sunt viri illi, qui sensum Scripturæ non inferri, sed ex ea hauriri debere, semper clamitant & scriptitant.

13. Obscuritas orationis oritur vel ex vocabulorum ejus traiectione, vel omissione. Traiectio ista fit, quando naturalis illorum ordo perturbatur. Hæc à Quintiliano cit. loc. *Mistura verborum* dicitur, ejusque exemplum adfertur hic Virgilii versus, lib. 1. Æneid.

Saxa vocant Itali mediis qua in fluctibus aras.

Cujus naturalis ordo est, *Quæ saxa in fluctibus mediis Itali vocant aras.* Omissio est, quando quædam orationi necessaria verba subticentur, ut in illo Virgilii, lib. 1. Æneid.

Quos ego... Sed motos præstat componere fluctus.
& isto Lucan. lib. 2. Pharsal.

Tantone novorum

Proventus

*Proventu scelerum quærunt, uter imperet Urbi?
Vix tanti fuerat civilia bella moveri,
Ut neuter.*

Nec tantum in ligata sed etiam soluta oratione reperitur hæc vocum præteritio, ut in illo Pliniano lib. 18. cap. 7. *In Transpadana Italia scio vicenas quinas libras farris modios pendere, circa Clusium & senas. Pro vicenas & senas.* Nec non in illo Lucæ in Euangel. cap. 13. vers. 9. *Καὶ πῶς ποιάσθη κατὰ τὸν δὲ μόνον εἰς τὸ μέλλον ἐκείνην ἀποτίει.* Erasmus vertit. *Et siquidem fecerit fructum: sin minus in posterum succides eam.* Beza in sua versione sic supplet; *Et siquidem tulerit fructum, dimittes; sin minus, &c.* Simile hoc est Pauli 2. Cor. cap. 5. v. 13. *Ἐἴτε φησόμεθα, θεοὶ εἰς πωροσύνην, ὑμῶν.* Hoc est, *sive enim insanimus, Deo; sive sani sumus, vobis.* Quod Erasmus & Beza geminatione vocum *insanimus, & sani sumus* supplerunt. Hujus generis in Scripturis quamplurima obvia sunt.

14. Integræ Periodi obscuritas multis oritur de causis. Prima est *Brevitas* secundum illud Horatii in arte,

————— *Brevis esse labore.*

Obscurus fio.

Quam perstringit Quintilianus loc. cit. in hunc modum. *Alii brevitatis amulæ necessaria quoque orationi subtrahunt verba & velut satis sit scire ipsos, qua dicere velint, quantum ad alios pertineat, nihil putant. At ego ociosum sermonem dixerim, quem auditor suo ingenio non intelligit.* Notavit hanc obscuritatis causam in scriptis Thucydidis Cicero in Bruto, cui adjungi possunt è Latinis Tacitus, & Persius. Altera & quidem priori contraria est Periodorum *Longitudo*. Vnde idem Quintilianus, loco jam

jam sæpius laudato de *obscuritate in contextu & continuatione sermonis* loquens, ait; *Nec sit tam longus, ut cum prosequi non possit inventio: nec traiectione tam tardus, ut in Hyperbaton finis ejus differatur.* Atque huc etiam videtur pertinere illa multiloquentia, in quam idem eodem loco invehitur hunc in modum. *Est etiam in quibusdam turba inanum verborum, qui dum communem loquendi morem reformidant, ducti specie nitoris, circumeunt omnia copiosa loquacitate, quæ dicere volunt: ipsam deinde illam seriem cum alia simili jungentes miscentesque, ultra, quam ullus spiritus durare possit, extendunt.* Tertia obscuritatis in Periodis causa est orationum, enunciationumque, quibus constant, *Connexio vel nulla, vel mala.* Quibusdam enim Scriptoribus in more positum est, Sententias multas accumulare; at nullis vocalibus, quibus conjungi solent, & quæ propterea a Grammaticis *Conjunctiones* appellantur, nec cum præcedentibus, nec inter se connectere. Alii verò illis quidem utantur, sed perperam, & instituto alienis atque absonis. Quarta est orationum *Confusio & commixtio*, quando scilicet naturalis earum ordo rumpitur atque perturbatur, & *versus & retro* fit. Illustre exemplum occurrit apud Virgilium 2. *Æneid.*

*Incipio super his: Iuvenes fortissima frustra
Pectora, si vobis audentem extrema cupido
Certa sequi: que sit rebus fortuna videris.
Excessere omnes adytis arisque relictis,
Diis, quibus imperium hoc steterat, succurritis urbi
Incensa: moriamur, & in media arua tuamus.*

Quorum versuum talem facit ordinem Servius

in hunc locum. *Iuvenes fortissima pectora, frustra succurritis urbi incensa; quia excessere omnes Diis. Unde si vobis cupido certa est me sequi audentem extrema; moriamur & in media arma ruamus.* Quinta est *tacita Profopocœia*, aut *Dialogus*, quando videlicet aut unus sermonem faciens, aut plures inter se conferentes non expressè, sed rectè introducuntur. Prioris exemplum est in illo Iuvenalis Satyr. 6.

*Quadringenta tibi siquis Deus, aut similis Diis,
Et melior fatis donaret, homuncio, quantus
Ex nihilo fieres! quantus Vitronis amicus!
Da Trebio, pone ad Trebium, vis frater ab istis
Ilibus? ô nummi vobis hunc præstat honorem,
Vos estis fratres.*

Posterioris in hoc ejusdem eademque Satyra.

*Pone crucem servo. Meruit quo crimine servus
Supplicium? quis testis, adest? quis detulit? audi,
Nullâ unquam de morte hominis cunctatio longa est.
O demens, ita servus homo est? nil fecerit, esto,
Hoc volo, sic jubeo, sis pro ratione voluntas.*

Nec non in illo Horatii lib. I. Epistol. 16. quam ita claudit.

*Vir bonus & sapiens audebit dicere, Pentheu
Rector Thebarum, quid me perferre, patique
Indignum coges? Adimam bona. Nempe pecus, rem,
Lectos, argentum: tollas licet. In manibus &
Compedibus servo te sub custode tenebo.
Ipse Deus, simulatque volans, me solvet. Opinor,
Hoc sentis, moriar: mors ultima linea rerum est.*

Sexta denique *Interpositio*, quando oratio una, aut plures inter se connexæ interjiciuntur alii, vel aliis. Hanc obscuritatis causam agnovit quoque Quintilianus loco jam toties memorato, cum ait.

Etiâ

Etiā interjectione, quā & oratores, & Historici frequenter utuntur, ut medio sermone aliquem inferant sensum, impediri solet intellectus, nisi quod interponitur, breve est. Nam Virgilius illo loco, quo pullum equinum describit, cum dixisset,

Nec vanos horres strepitus ----

compluribus insertis, alia figura quinto demum versu redit,

*———— Tum, si qua sonum procul arma dedere,
Stare loco nescit, micat auribus, & tremit artus :
Collectumque premens volvit sub naribus ignem.*

Hæc autem Interpositio fit sine vel cum Parenthesios signis, sine iis est in exemplo allato; cum illis autem est in hoc Æneid. 3.

*Fare age (namque omnem cursum mihi prospera dixit
Religio, & cuncti sua serunt numine Divi
Italiam petere, & terras tentare repostas;
Sola novum, dictuque nefas Harpyia Celeno
Prodigium canit, & tristes denuntiat iras,
Obscœnamque famem) qua prima pericula vito,
Quidve sequens tantos possim superare labores.*

Hujus generis exempla apud Authores passim obvia.

15. Intègri alicujus Scripti obscuritatem ex nullo alio proficisci posse videmus, quam ex *confusa & perturbata rerum quæ illo pertractantur, Dispositione atque ordinatione*; quando videlicet præposterè summa imis permiscentur, & quæ primo medio & postremo collocanda erant loco, tumultuariè, ac nullo ordine inter se confunduntur. Specimen hujus obscuritatis exhibent aliqui Digestorum seu Pandectarum Tituli.

16. Huc usque de Obscuritate, reliquum est ut de *Ambiguitate* dicamus. Hæc autem in oratione

vel ex ejus partibus, vel ex totius complexu atque conjunctione existit & exoritur: illaque *Homonymia*, hæc verò *Amphibolia* nuncupatur; quamvis etiam idem denotet, quod *Ambiguitas*. Hoc sensu Fabius Institution. lib. 7. cap. 9. *Amphibolia species sunt innumerabiles; adeo ut Philosophorum quibusdam nullum videatur esse verbum: quod non plura significet: genera admodum pauca. Aut enim vocibus accidit singulis aut conjunctis.*

17. *Homonymia* est, quando orationis pars aliqua (quæ est vel unum vocabulum, vel phrasis) plures diversasque habet significationes. Sic vox *Taurus* apud Quintilianum, & animal, & montem, & signum in cælo, & nomen hominis, & radicem arboris denotat. Dispersitur autem vulgo *Homonymia* à Logicis in eam, quæ à casu est, & in eam, quæ à consilio.

18. *A casu homonyma* vox dicitur, quæ fortuito, & sine ratione diversa significat; idque innumeris ferè modis contingere potest. Fit enim vel sine vel eum vocis inflexione. *Sine inflexione* vox homonyma est sub eodem vocabulorum genere, vel diverso. *Sub eodem*, scil. *nominum* est, *Ius*, denotans id, quod injuriæ opponitur, & quod sorberi potest; *Malum*, pomi genus, & infortunium &c. *Sub genere Verborum*, *edere*, significans in lucem emitte-re, & ore manducare; *Pendere*, pondus explorare, & debitum solvere; *Cernere*, videre, judicare, & cribrare; &c. *Sub genere Participiorum* *Passus* a pando & patior; *succensus*, a succenseo, & succendo. *Sub genere Adverbiorum*, *Ubi*, & *Hæcenus*, denotantia circumstantias loci & temporis. *Sub genere præpositionum*, *In*, denotans contra, inter, mo-
tum

tum ad locum, & esse in loco. *Super*, pro præter, ultra, de, & inter. Sub genere Conjunctionum, *Ut*, significans causam, & concessionem, pro quamvis. Sub diverso genere sunt, *Latro*, nomen & verbum; *Decursus, neglectus, impulsus, latus*, nomina & participia; *Penitus* Nomen & Adverbium; *Versus*, & *Adversus*; nomina & præpositiones; *Qui*, & *hic* pronomina & adverbia; *Certo*, *intro*, *eo*, *adeo*, *continuo* Verba & adverbia; *Cum* adverbium, præpositio, & conjunctio; *Ut*, & *modo* adverbium & conjunctio-nes, &c. Quæ ex vocis Inflexione oritur, Homonymia est vel unius vel plurium. Illa non tam est ipsius significationis, quam ejusdem circumstantiæ: est-que admodum multiplex; quot enim in declinationibus casus, quot generum terminationes, quot in conjugationibus temporum concurrunt personæ? Hæc est ipsius significationis, fitque, quando per inflexionem plures in eandem coincidunt, quæ possunt esse vel sub eodem genere vocum, vel sub diverso, istaque inflexio vel unius duntaxat, vel simul ambarum. Exempla addimus. *Tela* est nominativus singularis fæmininus, & nominativus, accusativus, & vocativus pluralis neutrius generis a *Telum*: *Avis*, nominativus singularis, & dativus ac ablativus pluralis ab *avis*; *Turba* nomen, & secunda imperativi à *Turbare*; *amor* & *canor* nomina, & primæ præsentis indicativi Passivi, ab *amo* & *cano*: *Is* pronomen, & secunda præsentis indicativi ab *eo*: *minime*, *maxime*, *plane*, vocativi, a *minus*, *maximus*, *planus*, & adverbia negandi & affirmandi: *Imo*, adverbium, & ablativus ab *imus*. *Circum* præpositio, & accusativus a *circus*; *Adversum*, & *Secundum*, præpositiones,

fitiones, & neutrum genus ab adversus & secundus : *Quoque* conjunctio, & ablativus à quique : *Verum* & *vero*, conjunctiones & neutrum ac ablativus à verus : *Porro* & *modo* conjunctiones & ablativi à porram, & modus. *Eo, quo, aliquo, quocunque, hac, ea, qua*, Adverbia, & ablativi ab is, qui, aliquis, quicunque, hæc, ea, & quæ ; *Uti*, Adverbium, & infinitivus ab utor : *Age, agite* Adverbia hortandi, & secundæ personæ, singularis & pluralis imperativi ab ago : *Intra* & *sine* præpositiones, & secundæ imperativi ab intro ; & *sino*. *Cis* præpositio, & secunda præsentis indicativi à cio. *Fili* genitivus à filum, & vocativus à filius : *Telis* dativus & ablativus pluralis à tela & telum : *Suum* genitivus pluralis à sus, & neutrum à suus. *Turbas* accusativus pluralis à turba, & secunda præsentis à turbo : *Ducis, Legis* & *Regis* genitivi singularis à Dux, Lex & Rex, & secundæ præsentis indicativi à duco, lego, & rego. *Vestrum* & *Nostrum* genitivi plurales à tu & ego, & neutra à vester & noster : *meas, & eas* accusativi plurales à mea & ea, & secundæ præsentis à meo & eo. *Consti* præteritum, à consto & consisto, *crevi* a cerno & cresco, *pependi* a pendeo, & pendo : *Egero, ris, rit, rimus, runt* præsens indicativi, cujus infinitivus est egerere, & futurum cum præterito subjunctivi ab ago. Hæcque sufficiant, sexcenta enim liceret ejusmodi proferre, nisi & Lectori & nobis tædium crearetur. Finem igitur eorum facimus his versiculis, unum alterumque exemplum exhibentibus,

Quid facies, facies Veneris cùm veneris ante ?

Ne sedeas, sed eas, ne pcreas per eas.

Et illis,

*Si quia sede sedes, si sit tibi commoda sedes,
Ista sede sede, nec ab ista sede recede.*

19. *A Consilio Homonymia* vox est, quæ diversis rebus significandis certa ratione attribuitur. Hæc autem ratio vel in nobis est, vel in rebus ipsis. In nobis est, quando certa de causa liberis nostris nomen imponimus alterius personæ, vel illustris, vel nobis charæ. Hanc Homonymiæ speciem etiam agnoscit Quintilianus Instit. lib. 7. cap. 9. his verbis, *Cum pluribus rebus aut etiam hominibus eadem appellatio est inopina dicitur*, exemplumque subiungit, *Ajax Telamonis, an Oilei filius*. In rebus ratio quæ est, vel Grammaticam spectat, vel Rhetoricam. Grammaticam spectat, quod Adjectivum in neutro sumatur vel Substantivè, vel Adjectivè, vel Adverbialiter; Verbum accipiatur pronomine vel verbo: & Participium Adjectivè vel Participialiter. Rhetoricam quæ spectat ratio est, Tropus, sub quo comprehenduntur Metaphora, Metonymia, Synecdoche, & Ironia, earumque variæ Species & Affectiones, quas qui latè explicatas cupit, adeat Rhetoricos, atque inter ipsos Coryphæum G. J. Vossium Instit. Orator. lib. 4. qui a capite quinto, usque ad finem libri luculentissimam eorum exhibet tractationem. In omni autem tropo esse ambiguitatem, ex eo manifestum est, quod oratio tropicis vocabulis expressa duplicem habeat sensum: Veluti cum *Anima* ponitur pro homine, *puppis* pro nave, *author* pro opere, *pastor* pro ecclesiæ ministro, &c. incertum namque est atque dupium, num in propria an translata significatione ista vocabula usurpentur. Idem iudicium esto de Phrasibus,

bus, quæ idcirco huc referendæ veniunt; Nam *scrupulum injicere* vel propriè est, *lapillum jacere*, vel impropriè *difficultatem movere*: Atque hujus notæ etiam sunt, *atro carbone notare*, *à limine salutare*, & id genus quamplurimæ. Denique nulli classi commo- diùs, quàm huic, accenseri mihi posse videntur vo- ces illæ, quæ Philosophis *Termini artis* audiunt, & aliud in communi loquendi usu, aliud in certis dis- ciplinis denotant, & quandoque in diversis diver- sa. Sic *genus* aliud sohat vulgò, aliud Grammaticis, aliud Logicis: sic *Conversio* aliud significat apud ple- bem, aliud apud Logicos, aliud apud Theologos; sic *declinatio* aliud denotat in communi usu, aliud in Grammatica; *Ellipsis* aliud in Geometria, aliud in Grammatica exprimit; *Schema*, *Hyperbole*, & *Pa- rable*, aliud notant in Rhetorica, aliud in Geome- tria; *Radius* vulgò præter alia, & Opticis denotat splendorem è corpore luminoso emicantem: Geo- metris *Diametri dimidium*: & Anatomicis mi- minus brachii os, quod majori inter carpum & mediam brachii curvaturam sito superincum- bit.

20. Ad vocabulorum ambiguitatem, nostro quidem arbitrato, etiam pertinent variæ eorum acceptiones; quamvis secùs sentiant alii; dupli- cem enim in oratione pariunt sensum, ob dupli- cem, qua pollent, significationem. Vocantur au- tem *Acceptiones* ut & *Suppositiones*, quia per eas id, quod vox denotat, supponitur & accipitur. Ha- rum quamplures enumerantur. *Prima* est, quòd vox sumatur vel materialiter vel formaliter; *mate- rialiter* quidem pro se ipsa, sive materia, lite- ris nempe & syllabis, ex quibus constat; *formaliter*

vero pro re, quam significat. Sic cum dicimus *mus* est monosyllabum, tertiæ declinationis, masculini generis; *Bestia* est trisyllabum, primæ declinationis, fæminini generis, vocabula *mus* & *bestia* sumuntur materialiter; At cum dicimus, *mus est bestia*, accipiuntur formaliter, pro rebus, quas ex instituto designant. *Altera* est, quod vox sumatur vel latè vel strictè; *Latè* quidem in ampliore: *strictè* verò in contractiore significato. Sic vox *Philosophia* aliquando denotat omnes in universum disciplinas liberales & Philosophicas, aliquando tantum habitus Theoreticos & Practicos, exclusis instrumentalibus Grammatica, Logica, & Rhetorica. *Tertia* est cum vox accipitur verè vel abusivè: *Verè* dicitur sumi pro vera re quam denotat; *abusivè* verò pro eo, quod veræ rei speciem præ se fert. Sic nomen *Dei* & *Philosophia* seu *Sapientia* sumitur aliquando pro vero Deo, & vera Philosophia seu sapientia: aliquando pro Ethnicorum idolis, & erroneis hominum opinionibus. *Quarta* est, quod vox sumatur vel propriè vel appellativè; *Propriè* accipitur, quando rem singularem & individuum; *appellativè* verò, quando rem multis communem designat. Sic *Academia* significat propriè locum nemorosum prope Athenas, ubi Plato natus est; appellativè est ille in Urbe qualibet in quo Studiorum Gymnasia celebrantur. *Quinta* est denique quod vox sumatur collective vel distributive, *Collectivè* accipitur, quando, multa simul conjuncta notat, idque ita, ut prædicatum de inferioribus sui subjecti dici nequeat, ut *omnes Apostoli sunt duodecim*, *omnes*

Evangelista sunt quatuor; Distributive vero quando prædicatio ita fieri potest; cumque subjecti inferiora sint vel Species vel Individua, distributio hæc est duplex, vel *in genera singulorum*, cum prædicatur tantum de Speciebus, ut *Deus vult omnes homines salvos fieri*; *omnia animalia fuerunt in arca Noe*: vel *in singula generum*, cum prædicatio de singulis individuis fieri potest, ut *omnis homo est animal*. Atque hæc sunt Acceptionum præcipuæ species, reliquas apud Scholasticos videre licet, qui de iis admodum prolixè, & plerumque magis subtiliter, quam utiliter disputant.

21. Vidimus hæctenus de Homonymia; accedamus nunc ad *Amphiboliam*, quæ Vossio *Constructionis ambiguitas* definitur. Nobis tamen hæc vox, ut ex iis, quæ superius diximus, liquet, latius heic loci patet, nempe, ut, omnem quæ in tota oratione occurrit, & ex homonyma voce vel phrasi originem non ducit, ambiguitatem designet, adeoque, quæ ex constructione nascitur, tanquam speciem sub se contineat. Accidit autem multifariam pro multifaria vocabulorum in oratione Syntaxi. Aliquas enumerabimus. Genitivus inter duo nomina ita collocatus, ut ad utrumque referri queat, Amphiboliam gignit; ut *Frater Uxoris filium occidit*; ubi dubium est, num *Uxoris* eam *frater*, an *filium* cohæreat. Similem in ambiguitatem incidit Valerius Flaccus, cum sic sua oritur Argonautica:

Prima Deum magnis canimus freta peruvia nautis:

Ubi docti disputant, sitne genitivus *Deum* referendus ad *prima freta*, an *magnis nautis*. Amphibolia etiam oritur, quando Relativum *Qui* ita inflexum

occu-

occurrit, ut quodlibet duorum Substantivorum
 præcedentis orationis respiciat; sic in illo Ovidii.
 I. Metam.

*Unus erat toto Natura vultus in orbe,
 Quem dixerunt Chaos.*

Quem, & ad *orbe* & ad *vultus* referri potest. Hu-
 jusque generis tam multa passim cuilibet occur-
 runt exempla, ut plura addere non sit opus. Duo
 quoque accusativi cum Verbo infinito constructi,
 quorum alter agentem, alter patientem denotat,
 sententiam reddunt amphibolam, ut in trito illo
 oraculo Ennii apud Ciceron. lib. 2. de Divin.

Ajote, Æacida, Romanos vincere posse.

Quisnam hic sit victor futurus, quis vero victus,
 in ambiguo relinquitur. Huic simile est illud
 Plauti Mercat. Act. 2. Scen. 4.

Pentheum diripuisse ajunt Bacchas.

Et illud apud Quintilianum, lib. 7. cap. 9. Instit.

Lachetem audivi percussisse Demeam.

Quodammodo etiam amphiboliam esse statuunt
 quidam in illo Terentii. Hecyr. Act. 2. Scen. 1.

Itaque adeo uno animo omnes socrus oderunt nurus.

Nam & *socrus* casus recti esse potest; *nurus* causa-
 tivi, & contra: Nos vero Homonymiam potius
 dicimus: *Socrus* enim & *nurus* voces homonymæ
 sunt à casu per inflexionem, cum quartæ sint de-
 clinationis, cujus nominativus, genitivus & vo-
 cativus singularis, nec non nominativus, accu-
 sativus, & vocativus pluralis terminatione con-
 gruunt. Et hinc istius sententiæ ambiguitas, non
 autem ex constructione, ut in præcedentibus, &
 in hoc,

———— *Cælo decurrit aperto,*

ubi dubium est, *utrum per cælum apertum decurrit,*

An cum calum apertum esset, ut habet Quintil. loc. cit. qui adhuc unum alterumve subjungit exemplum, quod quoniam ad rem præsentem facit, hic apponere libet. Ubi est id, ait, quod quo referatur, dubium est, & ipsum est ambiguum. Heres meus dare illi damnas esto omnia sua. In quod genus incidit Cicero (in Bruto) loquens de C. Fannii soceri instituto, Quem, quia cooptatus in Augurum collegium non erat, non admodum diligebat: præsertim cum ille Q. Scævolam sibi minorem natu generum prætulisset. Nam id sibi & ad socerum referri, & ad Fannium potest. Hæc Fabius; quibus accenseri etiam debet illud Octavii, venienti ad se Ciceroni dicentis, quod postremus amicorum accederet. Ad orationis porro constructionem etiam referri potest Ordo, seu collocatio vocabulorum, unde etiam, quæ ex illa oritur ambiguitas, huc pertinet. De hac sic idem Quintilianus eodem loco. Fit per collocationem; ubi dubium est, quid quo referri oporteat: ac frequentissime, cum id quod medium est, utrimque possit trahi, ut de Troilo Virgilius, 1. Æneid.

Lora tenens tamen ———

Hic utrum quod teneat tamen lora, an quamvis teneat, tamen trahatur, queri potest. Unde controversia illa; Testamento quidam poni jussit statuam auream hastam tenentem. Queritur, statua hastam tenens aurea esse debeat, an hasta esse aurea in statua alterius materiæ. Præter hæc etiam Amphibolia ex orationis sensu nimis lato, & non satis determinato nascitur, quemadmodum in Oraculo, quod opulentissimo Asiæ Regi editum refert Herodotus lib. 2.

Κρῆισθ' Ἄλυσ μισπηβῆς μισζάλης δρχῆν κρηταλῶσι. hoc est, Cræsus, Halym penetrans, magnam pervertet opus vim.

Quo

Quo deceptus Hostium vim sese perversurum putavit, perversit autem suam, ut habet Cicero lib. 2. de Divinat. Huic non absimile est illud Fabii loco sæpius laudato. Sæpe, utri duorum antecedentium sermo subjunctus sit, in dubio est: Unde est controversia, Hæres meus Uxori meæ dare damnas esto argenti, quod elegerit, pondo centum. Uter eligat, queritur. Deinde Amphibolia etiam est, cum tacite persona una inducitur loquens, vel plures colloquentes; dubium enim sæpe est, num ipse Autor, an persona, aut quænam personarum sermonem habeat. Hujusmodi Prosopopœiæ seu sermocinationes, & Dialogismi occurrunt in Ecclesiaste & Cantico canticorum; Ut & in Prophetis, & Psalmis, ut agnoscit Chamierus Panstrat. Cathol. Tom. 1. lib. 15. cap. 15. §. 27. Nec non apud Satyricos. Sic Horatius Satyr. 3. lib. 2. Damasippum ipsum accusantem inducit, quod nihil scriberet, cum ipse alium accusare videri posset: ita enim orditur.

*Sic raro scribis, ut toto non quæset anno
Membranam postcas, scriptorum quaque retexens
Iratu tibi, quod vini, somnique benignus
Nil dignum sermone canas. &c.*

Quibus postea inter se & Damasippum Dialogum annectit, in quo quis loquatur sæpe ambigum est. Utrumque etiam, nostro judicio, reperitur apud Juvenalem Satyr. 5. in his versibus.

*Vin tu cor. suetis audax conviva canistris
Impleri, Panisque tui novisse colorem?
Scilicet hoc fuerat, propter quod sæpe relicta
Conjuge per montem adversum, gelidasque cucurri
Esquiliæ, fremeret sæva cum grandine vernus
Iuppiter & multo stillaret penula nimbo?*

Et

Et in illis Satyr.6.

Dic aliquem sodes, dic Quintiliane colorem.

Hæremus: dic ipsa olim convenerat, inquit,

Ut faceres tu, quod velles, nec non ego possem

Indulgere mihi. Clames licet, & mare cælo

Confundas; homo sum. Nihil est audacius illis

Deprensus; iram atque animos à crimine sumunt.

Denique ad Amphiboliam etiam referri debere videtur, cum integra oratio, seu enunciatio alium ex communi in aliqua lingua usu admitrit at vulgò habet sensum, quàm propriè sonant vocabula. Memorabile est exemplum, & cum præposterè vulgò intelligatur, allatu dignum, quod existat 1. Reg. cap. 3. vers. 12. Ubi Deus Salomoni animum intelligentem ad judicandum populum petenti respondit. *Ecce facio secundum sermonem tuum; ecce do tibi animum sapientem & intelligentem: adeò ut par non fuerit ante te, & post te non surrecturus sit par tibi.* Quæ posteriora verba propriè ferè accipit tota Theologorum cohors, &, quæ ipsos cæco impetu sequitur, plebs Ecclesiastica; quasi iis denotetur, Salomonem ad illud omnium rerum cognitionis ac sapientiæ culmen fuisse evectum, ut ipsi

Non similis fuerit, nedum superavit nullus

Pectore sollerti, sive acto vixerit avo,

Seu quondam existat venturus posterus annis:

Cum idiotismus, & modus loquendi sit Hebræis usitatissimus, quo nihil aliud, quam excellentia, & præstantia significatur: adeoque sanctus Author eo loco tantum voluerit exprimere, Deum Salomoni valde eximiam, & plane non vulgarem sapientiam fuisse largitum. Atque hoc ita se habere ex duobus aliis ejusdem Scriptoris locis non obscu-

re

re elucescit. Unus est lib. 2 Reg. cap. 18. vers. 5:6 & 7. Ubi de Hiskia dicitur: *In Iehova Deo Israël fiduciam habuit, & non fuit ei similis inter omnes Reges Iuda, qui post eum, aut qui ante eum fuerunt. Adhæsit enim Iehova: non recessit ab eo sequendo, sed observavit præcepta ejus, quæ præceperat Iehova Mosi, &c.* Alter habetur ejusd. lib. cap. 23. vers. 25. & est de Josia hunc in modum. *Et similis ei non fuit ante ipsum rex, qui se converterat ad Iehovam ex toto corde suo, & ex toto animo suo, totisque viribus suis, omnino secundum legem Mosi: nec post eum extitit similis ei.* Quoniam enim de horum Judæ Regum utroque dicitur, ei alium nec pietate similem fuisse, nec fore Regem, erit Textus aut falsitatis arguendus, aut improprie explicandus: Neque enim de utroque idem verum esse potest: Siquidem prior omnes, qui post ipsum, & posterior omnes, qui ante ipsum vixerunt, pietate antecelluit, etiam alter alterum antecelluisse necesse est, cujus contrarium tamen diserte assertitur. Hebræus igitur idiotismus est, quo Author hos Reges pietate, & erga Deum reverentia excelluisse, indigitare voluit.

22. Quemadmodum vero antea Vocabulorum *Acceptiones* ad Homonymiam, sic & nunc eadem de causa *Orationum* ad Amphiboliam referendas putamus. Harum præcipuæ sunt tres, videlicet in sensu composito vel divisio, in actu signato vel exercito, & in sensu identico vel formali. *In sensu composito* accipitur Oratio, quando partes, ex quibus ejus Subjectum vel Prædicatum constat, conjunctim; *In sensu verò diviso*, quando divisim sumuntur. Ac pro varia hac ejus acceptione, vel vera est vel falsa. Sic hæc oratio, *Duo & tria sunt quinque*

que, vera est in sensu composito nempe si partes subjecti *Duo & Tria* conjunctim sumantur: falsa autem in sensu diviso, si divisim accipiantur: Falsum enim est, *Duo esse quinque, & tria esse quinque.* Sic etiam vera est Enunciatio, *Omne animal aut est rationale aut irrationale*, in sensu composito, puta si prædicatum *rationale aut irrationale* conjunctim, tanquam unum quid accipiatur: Si vero divisim, hoc modo, *omne animal est rationale, aut omne animal est irrationale*, erit falsa, & quidem in sensu diviso. Atque hic sensus compositus & divisus præcipue quidem locum obtinent in enunciationibus habentibus modum, *possibile*: & in quibus voces occurrunt, quæ plura simul significant, sive in quibus vox aliqua est omissa; ut *possibile est ridentem flere.* In hac oratione vel omissa est vox *homo*, vel vox *ridentem* duo habet significata, quorum unum est materiale, nempe, is, qui ridet, quod coincidit cum voce omissa; alterum formale, ipsissima scilicet ridendi actio. Quando igitur hæc Enunciatio accipitur in sensu composito, conjungitur *homo* cum *ridere*, vel quod idem est, accipitur formalis significatio vocis *ridentem*, & ei attribuitur *flere*; ac tum falsa est; non enim est possibile, ut qui ridet, simul fleat, adeo ut conjungantur simul risus & fletus. Quando autem accipitur in sensu diviso, disjunguntur *homo* & *ridere*, vel sumitur materialis significatio vocis *ridentem*, quæ hominem denotat, ac de hoc prædicatur *flere*: ac tum vera est oratio; possibile enim est, ut qui nunc ridet, alio tempore fleat, adeo ut flere de homine prædicetur, non quatenus & quando fleat; sed quatenus homo est. Atque hoc sensu respondit

Christus

Christus Discipulis à Johanne ad ipsum missis apud Lucam, cap. 7. vers. 22. *Cæci vident, claudi ambulant, & surdi audiunt.* Altera Orationis acceptio est in actu signato, vel exercito. In actu signato accipitur, quando voces sub communi nomine & definitione: in exercito vero, quando in particulari, & rebus ipsis applicatæ, sumuntur. Sic ex grat. tria hæc apud Logicos sententia, *Definitum & definitio idem sunt*, accipi debet in actu exercito; actum vera erit; Bestia enim est animal irrationale, & animal irrationale est Bestia: Non autem in actu signato, esset namque falsa; Definitum quippe est cujus essentia explicatur, & definitio, qua definiti essentia explicatur. Ultima denique Acceptio est in sensu identico, vel formali. *Sensus identicus* est, cum res eadem, quamvis diversis à nobis nominibus designentur, diversisque conceptibus repræsententur, de se mutuo enuntiantur: *sensus autem formalis*, cum non illæ ipsæ res, sed diversi conceptus, quibus repræsentantur, de se invicem prædicantur. Sic quando Theologi, attributa Dei de se invicem prædicari posse, statuunt, ex grat, *Intellectus Dei est ipsius Voluntas; Misericordia, est ipsius Iustitia, &c.* id tantum admittunt in sensu identico, non autem in sensu formali: formaliter enim seu ratione à se invicem distinguuntur. Unde Suarez Disp. Metaphysic. 30. lect. 6. §. 13. de his agens enunciationibus ait. *Si sermo sit de rebus ipsis conceptis, vera sunt illa locutiones: quia sensus est, rem illam, que concipitur sub ratione Iustitia, aut Intellectus, formaliter & essentialiter includere rationem Misericordia, Voluntatis, &c.* Si vero sit sermo

de rebus, prout distinctè, & expressè concipiuntur à nobis, sic illa locutiones falsa sunt. Nam mens nostra per inadæquatos conceptus paritur rem in se omnino indivisibilem: & tunc, quamvis res in se omnino sit eadem, tamen in mentem nostram non cadit sub singulis conceptibus secundum totam adæquatam rationem suam; & ided si duplicatio fiat in ordine ad conceptus nostros, non potest uni attribui, quod attribuitur alteri; quia non concipitur idem, & sub eadem expressa habitudine per unum & alium conceptum.

23. Perlustravimus hucusque fontes Obscuritatum Ambiguitatumque, tam Orationibus ore prolatis, quam scripta expressis communium: transimus nunc ad eas, quæ tum his, tum illis propriæ sunt, & peculiare. Quæ Orationi viva voce prolatae particulatim accidunt Ambiguitates, duæ duntaxat nobis occurrunt, una est quæ ex consonanti duarum literarum pronunciatione nascitur: Hæc pro varia variarum gentium pronunciatione variat. Sic apud nos cæterosque ferè Europæos consonæ *c*, & *s* ante *e* & *i*, eodem modo efferuntur, unde sono congruunt, *ceu* & *seu*, *cedens*, & *sedens*, *cedebam*, & *sedebam*, *cella* & *fella*, *cellaria* & *fellaria*, *cera* & *sera*, *cero* & *sero*, *cervus* & *servus*, *cibi* & *sibi*, *cingulus* & *singulus*, *cinis* & *finis*, *cis* & *sis*, *citus*, & *situs*, *cive* & *sive*, &c. Apud Frisios & Germanos pronunciatione non differunt *f* & *v*, unde simili modo proferunt, *feritas* & *veritas*, *fidebam* & *videbam* &c. Hispani eodem sono pronunciant *b* & *v*, quapropter confundunt, *bibere* & *vivere*, *belle* & *velle*, *betula* & *vetula*, *vilis* & *bilis*, &c. Similis apud alias nationes etiam reperias. Sic etiam Vocalis *e* cum Diphthongis *æ* & *æ* in sono, cum efferuntur, conveniunt;

veniunt ; unde in pronunciando non differunt,
adis, & edis, adilis & edilis, equus & equus, unde
 versiculus

Dixerat hic equum, sed tulit alter equum,
 de duobus Jurisconsultis inter se certantibus, an
 Imperatoris essent res propria privatorum, & victori
 equum promittentibus, cujus precium solveret vi-
 ctus. Historiam vide apud Melanchthonem lib. 4.
 Dialect. Concurrunt etiam aliquando & s, cum a
 e, & æ, ut in *cæcus & secus, cades & sedes, & cæpit, &*
sepit, cæptum & septum. Hæc de prima: Altera ex
 duarum vocum coalescentia, vel unius in duas di-
 stractione resultat, ut *incuria & in curia, ingenua &*
in genua, sub tilia & subtilia, unde versiculus,

Filia sub tilia mea nec subtilia fila.

Ex hac ambiguitate litem sevit Testamentarius,
 cui duo erant filii, unus Leon, alter Cunctaleon
 dictus, ita testatus, Bona do mea cunctaleonti;
 dubium enim relinquebatur, an bona sua filio
 Cunctaleonti, an vero cuncta bona filio Leonti
 dedisset; quod Epigrammate sic est expressum,

Cunctaleonte Leon cum fratre forensibus armis

Decertat, dubio bellaque Marte gerit.

Belli causa Patris non intellecta voluntas,

Ipse suas utri nempè dedisset opes:

His etenim verbis, mea do bona cuncta leonti,

Ante parens usus, quam moreretur, erat.

Hinc sibi Cunctaleon patris bona vendicat Hæres,

Poscit & ipse Leon cuncta paterna bona.

Tu refer Antistes nobis doctissime legum,

Utrum ipso maneat jure parentis opes.

24. Quæ speciatim Orationibus scripto expressis ob-
 veniunt, Ambiguitates ex eo originem ducunt,

quod

quòd omnes, quæ in elocutione & pronuntiatione auditori observantur diversitates, scriptura characteribusque repræsentari Lectoribus nequeant. Quamvis enim singula vocabula, spatio distinguantur, eorumque syllabarum quantitas accentu notetur; orationes ex iis conflata commatis, semicolonis, colis & punctis discriminentur: ac earum quædam affectiones signis interrogationis, admirationis, & parenthesis exprimantur: desunt tamen adhuc alia multa, ut sententiæ abruptæ (cui designandæ hodie à quibusdam adhibentur aliquot puncta post se invicem disposita, hoc modo) sententiæ ironicæ, imperantis, precantis, & similium, quorum defectus lectores sæpissimè dubios reddit, quo sensu literis fuerint consignatæ. Nec tantùm ambiguitatis causa est horum signorum notarumque defectus, sed etiam neglectus, nec non præposterus eorundem usus. Agnoscunt hoc Pontificii Doctores, cùm inter causas obscuritatis Scripturæ referunt, *quòd, ut indeterminata, ad diversos sensus rari potest, sive ex varia interpunctione, sive ex vario modo scribendi, aut pronuntiandi; ut dubium sit, an affirmativè, an ironicè, an interrogativè.* Nec dissentit Chamierus Panstrat. Tom. 1. lib. 15. cap. 15. §. 32. cùm inquit. *Fateor esse locos ambiguos, quos interpunctio varia possit variare; fateor etiam omnes posse scribendò perveriti; aut pronuntiando torqueri.* Ut autem Ambiguitas, tam quæ ex defectu quàm quæ ex neglectu signorum notarumque orationi scriptæ accidere possunt, aliquo recensentem ordine, considerandum, Loquelam spectari per se solam, vel quatenus eam membrorum motus atque gestus comitantur. *Totius loquela, cùm sola spectatur, diversitas*

ex vocis modulatione dependet, quæ est vel unius vocabuli, vel integræ orationis. *Unius vocabuli* pronuntiatio fit cum debito accentu, vel emphaticè, vel sequente aliqua mōra: quæ tria idcirco etiam scriptura exprimi debent. *Accentus* nota, quamvis à quibusdam accuratioribus adhibeatur, à plerisque tamen negligitur, ac tum ambiguitas oritur, ut in *pendere & pendere, suffocat & suffocat, leporem & lepōrem*, quæ his versiculis distinguuntur,

Pendere vult justus, non vult pendere malignus.

Suffocat extinguit, suffocat guttura stringit.

In sylvis leporem, ast in verbis quare lepōrem.

Atque hoc quam maximè locum habet in Lingua Græca, siquidem accentus & Spiritus magnam in ea faciunt vocum diversitatem, & discrimen, ut cuilibet, qui illam vel à limine salutavit, notissimum. *Emphasis* signum in scriptura deficit, unde dubium, an vox aliqua prolata fuerit emphaticè, an verò secus. Sic Pontificii & Lutherani voculam est in hac sententia, *Panis est corpus Christi*, emphaticè efferunt, quasi in illa aliquid lateat mysterii: Sic etiam alii elevant vocem in vocabulo *omnes*; *Deus vult omnes homines salvari*, ut decipiant imperitos, quasi omnes homines sint electi; ut habet Kekerm. *Sysem. Log. lib. 3. cap. 1. Morula* denique, quæ pronuntiationem vocis alicujus, in oratione nondum finita, subsequitur, quaque illam ad præcedentem pertinere denotatur, à paucis exprimitur, & quidem nota commatis, à plerisque tamen negligitur, & in ancipiti relinquitur, num ad præcedentia, an sequentia referri debeat. Exemplum sit illud Ciceronis. lib. 2. de Offic. *Summa quidem auctoritate philosophi, severè sare atque honestè, hac tria*

genera confusa, cogitatione distinguunt. Ubi si post *confusa* comma non interseratur, ambiguum est, utri, *genera* scilicet an *cogitatione*, vox ista sit conjungenda. In hac unius vocabuli Ambiguitatum ex scripturæ defectu ortarum classe etiam reponi debet ea, quæ in Hebræa Lingua occurrit ex eo, quòd olim punctis vocalibus, quæ hodiè characteribus adscribuntur, destituebatur Veterum Judæorum Scriptio. *Valdè enim eos ratio fugit, qui arbitrantur, Mosen istis Pentateuchen exarasse; vel Esdram saltem, & viros magna Synagoga iis usos fuisse. Quippe apices isti demum inventi fuere à Iudæorum criticis Masoretibus, & quidem circa annum Christi quingentesimum; ut habet Clariss. Vossius lib. 1. de Art. Grammat. cap. 31.* Quòd itaque antiqui iis non uterentur, causa est, ob quam vox, quæ cum pronunciabatur ambigua non erat, vitium id contraxerit, cum scribebatur. prout enim vocabulò, solis consonantibus literis consignato, alia atque alia puncta vocalia, aut eadem alio atque alio loco affinguntur, aut appinguntur, reddetur aliud atque aliud, ac proinde etiam aliud atque aliud eo denotabitur. Hujus ambiguitatis exempla in V. Testamento, ejusque versionibus reperies varia, & quidem non exiguo numero, quædam videsis apud Vossium loco jam jam laudato. In *integra Orationis* pronuntiatione considerandæ *Distinctio*, & *Variatio*. *Distinctio* respiratione peragitur, qua *per intervalla sustinemus, suspendimus, aut deponimus sermonem. Comma sustinet, Colon suspendit, Periodus deponit*, ut habet Lipsius in *Epistol. ad Hub. Audejantium de Distinctione & Interpunctione*. In commate est minima respiratio, in colo media, in periodo plena. His tribus à mul-

tis additur Semicolon, in quo respirationem paul-
 lō majorem, quam in commate, sed minorem,
 quam in colo statuunt. Huic vero in Sermone di-
 stinctioni respondet in Scripto *interpunctio*, quæ
 est, definiente Lipsio, *Notandi certa ratio, qua seca-
 mus & partimur scriptionem*. Hæc sane tam orationi
 scriptura expressæ, quam ore prolatae distinctio
 necessaria; *Nam hercule* (ejusdem sunt verba) *con-
 fusa tota lectio & intellectio, nisi nota sua dividant, &
 quasi manducant*. Unde tam Obscuritatem quam
 Ambiguitatem ex interpunctionis defectu vel ne-
 glectu, vel ea præpostere adhibita scriptioni obo-
 riri posse patet. Atque hoc præcipue locum habet
 in Antiquiorum Scriptis; Caruerunt namque Ve-
 teres illi Interpunctionis signis, quibus nos uti-
 mur; nec in eorum libris Distinctionum illæ va-
 riantes notæ reperiuntur; sed quicquid earum ho-
 die iis inest, id omne a recentioribus additum esse
 existimandum. Quod & in ipso Novo obtinet
 Testamento; neque enim putandum, Euangeli-
 stas, Apostolosque ita scripta sua interpunxisse, ac
 commatis, coli, periodique notis ac signis distin-
 xisse, quemadmodum ea hodie interpuncta nobis
 obtruduntur: sed longo post tempore, cum jam
 repertæ essent hæ notæ, id præstitisse Theologos
 Christianos. Unde est, quod ubi unus interpuncto
 utitur, alius vel nullum, vel plane aliud adhiben-
 dum statuat, prout iste locus suæ sententiæ magis
 minusve favere sibi videatur. Atque hujus rei
 exempla quam plurima adferre non difficile esset,
 nisi id, cum passim Theologorum scripta perscru-
 tanti obvia sint, supervacaneum duceremus. Per-
 gimus itaque ad pronunciationis *Variationem*,

quæ vocis elevatione, & depressione, aliaque ejus flexione absolvitur, admodumque multiplex esse potest. Hac varia Orationis accidentia exprimuntur, qualia sunt interrogatio, admiratio, interpositio, ironia, rogatio, jussus, minæ, & id genus alia. Quæ omnia etiam in scriptura notis quibusdam, eum in finem destinatis, ob oculos ponere oporteret lectoribus, si iis cunctæ Orationum ore prolatarum differentia literis exhiberentur. Fatemur quidem istas differentias sæpius ex vocabulorum Orationis tum significatione, cum collocatione, seu dispositione perspicere posse, nec non tres priores, interrogationem puta, admirationem, & interpositionem seu parenthesis hodie signis notisque peculiaribus in scriptione repræsentari: Attamen aliquando illius contrarium contingere cuilibet notum; & trium istarum notas Veteres non habuisse jam dictum: Ad eum ut in illorum scriptis interpretandis eadem occurrat respectu omnium difficultas, quæ in recentiorum libris respectu reliquarum. Cum itaque tot tantæque orationum sententiarumque occurrant differentia, iisque exprimendis atque exhibendis in Scriptura deficiant characteres atque notæ; fieri nequit, quin multæ, quæ, dum vivâ voce efferebantur, nec obscuræ erant, nec ambiguae, si literis consignentur, vitia ista sibi contrahant. Exempla omnium percurrere non est animus, aliquarum enumerasse sufficiat. Christus apud Joannem in Evangelio cap. 21. vers. 15, 16, & 17. ter Petrum alloquens, dicit, *Simon Iona, diligis me.* Quæ verba accipi possunt, dupliciter, vel quasi Christus ipsum interro-

garet

garet, num se diligeret, quemadmodum vulgo sumuntur, ac tum signo interrogationis insigniuntur; vel quasi Christus affirmaret Petro, quod se diligeret. Idem etiam apud eundem, c. 5. v. 29. Judæis, qui ipsum persequerentur, trucidare studebant, respondens, ait. *Scrutamini Scripturas, quia vos videmini vobis in ipsis vitam æternam habere: & illa sunt, quæ testificantur de me.* Cujus versus priora vocabula, ἰσχυρῶς καὶ ἰσχυρῶς, sumi possunt vel in indicativo modo, sicut vult Cyrillus, & admittunt Commentatores in Novam Versionem Belgicam; vel in imperativo, ut censent, Tertullianus, Chrysostomus, Augustinus, & Theophylactus. Si indicativè accipiantur, potest esse interrogatio, quasi diceret Christus. *An vos scrutamini Scripturas, quæ testificantur de me, nec vultis venire ad me?* vel objurgatio, quasi ipsos stupiditatis argueret, hoc modo: *Scrutamini quidem Scripturas, & illa testificantur de me, nec tamen vultis venire ad me. &c.* Si imperativè sumantur, rursus potest Christus vel illis jubere, vel ab illis petere, *Scrutentur Scripturas. &c.* Similiter discipulis suis nimio somno gravatis in Horto, cum tertio ad illos rediisset, ac dormientes invenisset, dicit apud Matthæ. cap. 26. vers. 45. & Marcum cap. 14. vers. 41. *Dormitis jam & requiescitis*, in indicativo, vel *Dormite jam, & requiescite* in imperativo. Si prius, erit interrogatio, quasi dicat, Num in hoc periculo, quod mihi & vobis impendit, tanta est animorum securitas & tranquillitas, cum maximè vigilandum esset? Si posterius, est permissio ironica hujusmodi, Hactenus, dum vos, ne dormiretis, hortaret, verba perdidit; dormite igitur jam & requiescite

escite : hostes adsunt, qui hoc vobis non permit-
 tent, sed invitos cogent ad vigilantium. Sic etiam
 ironiam esse putat Melanchthon lib.4. Dialect. in
 verbis Pilati, cum Christum interrogaret: *Quid est
 veritas?* quasi dicat, Tu es magnus fatuus, qui vis
 vera dicere in aula, ubi valet illud Inprimis, *veritas
 odium patit, obsequium amicos*; cum interrogativè
 etiam accipi possint eadem vocabula, ita ut peteret
 Pilatus sibi explicari, quidnam esset veritas. Pau-
 lus, quando ad Colossens. cap.2. vers. 21. scribit,
Ne attigeris, neque gustaveris, neque contractaris, non
 tanquam hæc asseverans & docens, sed narrans
 aliorum dicta, intelligendus est, ut vult Melanch-
 thon loc. cit. adeoque hæc *imperativa* & recitativè
 esse interpretanda, tanquam exempla traditionum
 superstitionis, quæ tamen aliqui oscitantes pro
 Pauli præceptis habent. Sed sat exemplorum,
 transeamus ad Loquelæ considerationem, quate-
 nus eam *membrorum motus & gestus* comitantur, quod
 alterum est generalis nostræ partitionis, in princi-
 pio hujus paragraphi præpositæ, membrum. Hi au-
 tem gestus atque actus externi vel sermonis intel-
 lectum juvant duntaxat, vel plane absolvunt. *Ju-
 vant*, atque promovent in orationibus, quarum ac-
 cidentia pronuntiationis variatione exprimuntur,
 de quibus proxime arbitrati sumus: Vix enim ironi-
 cam sententiam assequaris, nisi loquentis gestum
 cognoveris; sic etiam minantem orationem non
 intelliges, si eam comitantem manus motum
 nesciveris. *Planè absolute* in orationibus, in
 quibus pronomine demonstrativo, aut aliqua
 simili particula res, nulla alia voce antea in
 sermone expressæ, designantur, & simul loquen-
 tis

tis digito, aut aliis membri motu ostenduntur. Sic hæsententiæ, *hujus aut tanti te non facio*, nequaquam capi possunt, si illud *hoc* vel *tantum* a loquente aliquo gestu monstratum, tibi non imaginis. Atque hinc malè interpretati fuerunt Judæi verba Christi: apud Joannem in Evangelio cap. 2. vers. 19. quando ipsis signum peitentibus, quod mercatores flagello e templo ejiceret, respondit; *Destruite templum hoc, & tribus diebus erigam illud*; illa de Templo Hierosolymitano intelligentes, cum ille de Templo corporis sui loquebatur, quod forsan etiam digito, aut alio membro ostendit; cum illi verbis suis gestus adjungere usitatum fuisse ex Johan. 20. vers. 19. 20. verisimile sit, ubi discipulos alloquens, manus & latus suum eis ostendit.

25. Ex quibus omnibus liquere putamus, non tam à ratione alienum esse Fabium, quando penultimum libri octavi suarum Institutionum caput in hunc modum orditur: *Amphibolia species sunt innumerabiles, adeo ut Philosophorum quibusdam nullum videatur esse verbum, quod non plura significat: Nec qui huic suffragatur G. J. Vossium, Instit. Orator. lib. 4. cap. 1. sect. 10. A quibus non ablu- dit Dannhaverus, cum in Ide. Bon. Interpret. part. primæ sectionem secundam his verbis claudere incipit. §. 47. Terminorum ac Orationum equivocatio nihil est aliud, quam infinitarum perplexitatum pelagus. Quis enim varios ambiguitatum maendros explicabit, aut que charta complectetur exempla solum præcipua? Unde illud Poëtæ,*

Quam

*Quam multa in sylvis Autumni frigore primo
Lapsa cadunt folia : aut ad terram gurgite ab alto
Quam multa glomerantur aves ; ubi frigidus annus
Trans pontum fugat , & terris immitit apricis,*

huic materiæ quadrare nobis videtur, nullamque adeò, quæ ambiguitati obnoxia non sit, occurrere posse orationem.

26. Ab his autem ad alia antequam transeamus, unum adhuc hoc loco, quod in sequentibus usui erit, circa Ambiguitatē monere non inconsultum duximus. Est autem hoc, quod *oratio* ambigua, vel in se, & absolutè, vel relatè & respectu nostri talis dicatur. *In se ambigua* est, quando nobis insciis & non advertentibus, plures oratio recipit sensus : hos verò cum advertimus, *respectu nostrum* anceps dicitur. Cumque nos possimus vel loqui aut scribere, vel audire & legere, relativa ista ambiguitas iterum duplex erit, nempe vel respectu loquentis aut scribentis, vel respectu audientis aut legentis. *Respectu loquentis aut scribentis* anceps est oratio, quando sciens volens eum in modum loquitur aut scribit, ut ejus oratio plures habeat sensus : *Respectu vero auditoris aut lectoris*, cum is in ea plures reperit. Utrique rursus dupliciter considerari possunt loquens nempe aut scribens vel sine vel cum intentione auditorem lectoremve dubium reddendi, quemnam istorum plurium intellectum voluerit : Auditor vero aut lector ambigens vel non ambigens, quisnam fuerit intentus.

27. Harum porrò Ambiguitatum quædam concurrere possunt, quædam non item, idque multis diversisque modis, ut cuilibet attendenti, easque inter se comparanti apertum est. Nos præcipuos,
& qui

& qui usum habituri videntur, levi digito attingemus. Potest itaque oratio in se & respectu nostri simul, vel in se, & non respectu nostri esse ambigua: At nequaquam respectu nostri & non in se. Deinde potest oratio esse ambigua in se, & id non adverti à loquente aut scribente, neque etiam ab audiente aut legente, vel adverti, & quidem ab utrisque, vel ab alterutris. Denique potest Auditor vel Lector de Orationis ambiguae sensu dubius esse vel non dubius esse, imò ipsam ambiguitatem non animadvertere, cum eum dubium reddere voluerit, vel etiam noluerit, imò ipsam orationem ambiguam esse nesciverit Loquens aut Scribens.

28. Inter proximè dicta occurrit, aliquem posse orationem seu ore seu scripto proferre, quam & sciat, & velit plures admittere sensus; nec hoc ab ullo in dubium revocatum iri existimo. At vero, an plures illi sensus ab Authore & quidem sapiente ac bono, hoc est, qui noverit quid loquatur, & data opera decipere nolit, intendi possint, acriter, & quidem præcipuè inter Theologos, disceptatur. Partem affirmativam tuentur Cabalistsæ, referenti Pico Mirandulano in Apologia, & Judæorum Rabbini, ut & Patrum quidam, nec non Pontificii magno numero. Negativam contra tenent, quotquot à sede Romana defecere Theologi, statuentes ac uno apertoque ore profitentes, cujuslibet in Scriptura orationis unicum tantum esse verum, genuinum, & ab authore intentum sensum literalem, ut vocant. Nos autem ut hac super re etiam nostrum promamus judicium, fatemur quidem ingenuè, admodum vero consentaneum usitatumque passim Scriptoribus esse, unum duntaxat

duntaxat unica oratione significare atque intendere: Attamen, cum non aliquando plura iisdem denotare queant verbis, non videmus. Nec etiam dissimulare possumus, argumenta contrariæ sententiæ firmandæ ab ejus patronis allata, quæ quidem nobis videre contigit, nihil prorsus evincere, atque adeo esse levia & ficulnea, ut iis recensendis ac refellendis non operæ pretium ducamus tempus impendere. Quid autem nos de S. Scripturæ multiplici sensu sentiamus, num scilicet uni ejus loco plures competant literales, in hujus Exercitationis progressu commodior dicendi dabitur locus.

C A P U T I V.

1. Scripturam esse obscuram & ambiguam. 2. Quis sit verus Interpres? 3. Et quidem S. Literarum? 4. Et qui suo munere debite fungatur? 5. Omnes veritati adversantes Scriptura expositiones esse spurias. 6. Scriptura veritates non videri esse veros sensus. 7. Quis sit optimus ejus interpres, si non sit infallibilis. 8. Omnes Scriptura veritates esse veros sensus, probatur rationibus. 9. Confirmatur autoritatibus. 10. Conditiones à Reformatis in vero S. Literarum interprete requisitas in nostrum etiam quadrare.

S Ed Jam satis multa, & quidem satis prolixè de Interpretis objecto generali, oratione nempe obscura, atque ambigua, superiori capite verba fecisse nobis videmur: Descendamus nunc ad objectum specialius, ad quod in ea, quam præ manibus habemus, controver-

troverſia, reſtrictus eſt noſter interpres, Sacram ſcilicet Scripturam. Hanc autem pluribus in locis & obſcuram & ambiguam eſſe, præterquam quod neminem, quam parum etiam in ea verſatum, fugiat, & ex exemplis, quæ inde allata aliis interſparſimus, abunde pateat, oſtendunt etiam ac teſtantur tot doctiſſimorum acutiſſimorumque, à jactis uſque Eccleſiæ Chriſtianæ fundamentis in hunc uſque diem Theologorum, tam in ejus partem, quam totam ſcriptæ atque editæ notæ, explicationes, animadverſiones, commentationes, paraphraſes, interpretamenta, & id genus alia quamplurima, quorum quædam etiam ipſorum enucleandorum librorum molem longe exſuperant. Atque idem hoc non tantum expreſſe ſtatuunt Pontificii omnes; ſed etiam fateor qui ab iis defecere. Sic Lutherus in libro de Servo Arbitrio. *Sane fateor eſſe multa loca in Scripturis obſcura, & abſtruſa, non ob majeſtatem rerum, ſed ob ignorantiam vocabulorum, & Grammatica, ſed quæ nihil impediunt ſcientiam omnium rerum in Scripturis. Res ſunt in Scripturis omnes prodite: licet quadam loca adhuc verbis incognitis obſcura ſint.* Et Chamierus Panſtr. Cathol. Tom. I. lib. 15. cap. 4. §. 5. *Catholici diſerte oreque rotundo pronunciant. Primo eſſe in Scripturis locos non paucos obſcuriſſimos, ex quibus ſolis per ſeque ac ſeorſim conſideratiſ non poſſit certus aliquis evinci ſenſus. Idque multipliciter fieri. Aliquando ob rerum obſcuritatem, ut in prophetiis rerum futurarum, &c. Aliquando etiam ita contexta ſunt ejus loci vocabula, ut varium ſenſum pariant propter ἀμφιβολίας, vel ἀμφιβαλίας, ut, Ego & Pater unum ſumus, intelligebatur ab Arrianis de unione voluntatis, quemadmodum cum precabatur Chriſtus, ut diſcipuli unum eſſent:*

essent; At Catholici referebant ad τὸ ἰμπεριον. &c. Hujus generis passim occurrunt testimonia quamplurima: Nec tantum Scripturam obscuram atque ambiguum esse, verum etiam omnes, quoniam ex vocabulis constat, tam obscuritatum quam ambiguitatum recensitas species in ea locum obtinere posse, minimè dubium est, imo, si non omnes, saltem maximam partem, & quidem præcipuas, nec non præter has non exigui momenti alias (quales sunt, ipsis fatentibus Theologis, prædicatio Mystica, tam Typica, quam Sacramentalis, αὐθροπονία & διοργάνωσις, ἀντιπρολήψις, præposteratio, aut anticipatio & variantes tum V. tum N. Testamenti Lektionen, & similes) occurrere, non difficile foret probatu, si & hic locus id exigeret, & de vera interpretandi Methodo jam constaret. Sed cum in hanc inquiretur, & ille tantum requirat, ut pateat, quædam Scripturæ loca esse obscura atque ambigua, adeoque illam opus habere interpretatione, quod nec ipsi inficias eunt Theologi, id impræsentiarum monuisse, ad nostrum suffecerit institutum.

2. Quando autem hac in controversia de S. Litterarum Interprete disputant Theologi, de vero iis, quemadmodum & nobis heic loci, sermo est. Is vero est, ut ex ante dictis facile deducitur, non qui aliquem orationis sensum, aut veritatem exposuerit; sed qui sensum verum, hoc est, Authoris menti atque intentioni congruentem ac respondentem eduxerit, ac talem esse ostenderit: atque adeo vera interpretatio nihil aliud erit, quameductio, atque indicatio veri genuinique sensus earum orationum, quæ audiuntur, aut leguntur; seu ut definit Chamierus Panstratiæ suæ Tom. 1. lib. 15. cap.

cap. 1. §. 3. *Investigatio ejus rei, quam Auctor singulis locis significat.* Unde patet verum interpretem non tam sollicitum esse debere de Orationis interpretandæ veritate aut falsitate, quam vero aut falso sensu: eosque qui investigaverit atque indicaverit, hunc redarguendo, illum vero confirmando, hoc est, Scriptoris intellectui conformem comprobando, quantumvis etiam rectæ rationi dissentaneum, ac veritati repugnantem, suo tamen muneri abunde satisfecisse, omnesque illius partes implevisse censendus est.

3. Verus igitur S. Literarum Interpres erit, qui earum veros sensus elicere, eosque tales esse ostendere; ac falsos deprehendere & redarguere potest: adeo ut illius munus, duabus quasi partibus absolvatur atque constet: nimirum verorum interpretamentorum indagazione ac comprobatione, & falsorum deprehensione ac refutatione. Quæ sane non suffecerit præstitisse aliqua probabilitate, aut verisimilitudine, ut vulgo in scriptis profanis obtinet: sed inconcussa certitudine inexpugnabilibusque argumentis, quibus plane ac plene acquiescere possit ac debeat animus solidæ veritatis cupidus. Cum enim non de rebus levibus, sed gravissimis; non de terrenis, sed cœlestibus; non de bonis fluxis & temporariis, sed æterna animarum nostrarum salute, qua nihil pretiosius homini, nihil optabilius excogitari potest, agatur, non instabili arenæ, non infirmo labantique fundamento; sed inconcussæ immobilique rupi totum fidei nostræ ædificium superimponendum.

4. Hanc autem Libros sacros interpretandi provinciam (præter alios, si qui forsitan sint, quod

F

non

non negamus) digne ac debite sustinebit, qui locorum explicandorum veritates explicari, ac expositionum ab aliis super eis factarum falsitates deprehendere, ac se deprehendisse argumentis minime dubiis astruere valet. Dicimus *veritates & falsitates*, quod procul dubio mirum videbitur, cum superiori capite tam anxie ac diligenter orationum veritates à veris sensibus distinxerimus, & hujus capitis. §. 2. interpretem non ab illis, sed ab his verum dici debere statuerimus. Verum enimvero mirari desinet, & nos ratione niti animadvertet, quicumque observare nobiscum voluerit, aliter cum Scriptis profanis atque humanis, aliter cum sacris atque divinis comparatum esse, atque in his veritates & veros sensus indissolubili nexu ubique copulari, quod in illis non obtinet; atque adeo qui illas eruerit, eadem opera simul & hos eruisse, & qui aliorum explicationes falsitates continere demonstraverit, easdem etiam falsas esse, demonstrasse.

§. Hæc autem ita sese habere, ex eo manifestum est, quod S. Literæ Deum ipsum habeant auctoritatem, qui talibus usus fuit Amanuensibus, quos in viam veritatis manu quasi duxit, quibusque in inscribendo semper adfuit Veritatis Spiritus, in quem ne umbra quidem falsitatis aut fallaciæ cadere potest. Unde certissimum est, quicquid in iis exaratum reperitur, nil nisi veritatem continere merissimam, & ab omni falsitatis errorisque consortio liberrimam; adeoque veros divinorum Eloquiorum sensus illi semper consentire, his vero contra continuo repugnare. Ex quibus evidentissimè consequitur, omnes veritati adversantes

tes Scripturæ expositiones, etiam ejus adversari vero sensui, adeoque esse falsas, alienas, spurias, & à Dei mente longissime removendas. Qui igitur alicujus S. Literarum loci interpretationem vero non consonam, sed dissonam esse, & deprehendere & ostendere poterit, simul etiam illam esse erroneam, ac spuriam falsamque, & à vero sensu longè alienam inveniet atque evincet, nec idcirco illam pro vera aut aliis obtrudet, aut sibi obtrudi patietur, ac sic posteriorem Interpretis officii partem, quam in falsarum aliorum explicationum deprehensione ac ostensione sitam esse diximus, digne ac debite adimplere poterit.

6. At non tam facile expeditur cum priore, verorum nempe sensuum investigatione ac demonstratione. Quamvis enim jam extra omnem dubitationis aleam posuimus, *omnem verum alicujus loci S. Scripturæ sensum esse etiam veritatem*; hujus tamen enunciationis conversum ejusdem notæ, esse non videtur, nempe, *omnem veritatem esse etiam verum sensum*. Potuit enim contigisse, ut eodem Scripturæ loco, qui plures admittit sensus, plures contineantur veritates, quarum tamen unam tantum, remotis cæteris, in animo, dum ista verba exarabat, habuit, & significare voluit sanctus illius loci Author. Quocirca quamvis una, aut plures, imò etiam omnes alicujus loci ancipitis veritates, quæ eo contineri possent, emanant demonstranturque: dubium tamen incertumque relinqueretur, num illam, vel quamnam earum, si una, aut quasnam, si plures significantur (quod fieri posse supra innuimus) sacer illius Scriptor voluerit intellectas. Unde consequi videtur, verum, quem nos assignavi-

mus,

mus, S. Literarum Interpretem posteriori sui muneris parti satis superque sufficere, at non simili modo priori, quam tamen præcipuam esse, & quilibet judicabit & nos ultro agnoscimus.

7. Verumenimvero etiamsi vires nostri Interpretis non altius, quam diximus, assurgerent, nec ultra has positas metas se extenderent; minime tamen negari poterit, illum cæteris omnibus longe præcellere, ac multis parasangis anteponi debere hac tempestate, qua ab ipsis Prophetis & Apostolis, aliisque sacris Scriptoribus verum genuinumque ac nativum Scripturæ sensum petere non liceat; nec quisquam, sibi illi eruendo sufficientem Spiritus S. lucem affulgere, indubie probare queat. Etenim, cum cæteri nec falsa aliorum interpretationa certo deprehendere & ostendere, nec locorum S. Scripturæ veritates, nedum veros sensus investigare & demonstrare valeant; hic noster, si non infallibiliter veros sensus, at saltem veritates elicere, & falsas expositiones refutare poterit, impediens eo pacto, ne erroneis explicationibus, tanquam genuinis, assensum præbeamus, &, si negatum est in veros sensus, saltem in veritates, quod negatum non est, deducens; in quo sane minimum est periculi, ut docet Augustinus de Doct. Christ. lib. 3. cap. 27. hoc modo. *Quando ex eisdem Scriptura verbis non unum aliquid, sed duo vel plura sentiuntur: etiamsi latet, quid senserit ille, qui scripserit; nihil periculi est, si quodlibet eorum congruere veritati ex aliis locis Sanctarum Scripturarum doceri potest, &c.* Et de Civitate Dei lib. 11. cap. 19. *Sive cum multa tractantur, ad id quoque perveniatur, quod sensit ille qui scripsit, sive id lateat: sed ex occasione tractan-*
de

de profunda obscuritatis alia quadam vera dicantur.

8. Sed age, videamus, an non hos nostro Interpreti positos limites perrumpere, ac eum tam priori, quam posteriori muneris sui parti digne debiteque satisfacere posse, ostendere queamus. Hoc autem facile conficiemus, si modo probaverimus, omnes alicujus loci veritates, quæ Lectori occurrunt, aut occurrere possunt, etiam esse veros sensus: Tum enim, qui unam tantum eruerit veritatem, etiam verum eruerit sensum, & quo quis plures veritates, eo etiam plures sensus; ac præstantior erit interpretes. Ut autem porro pateat, omnes Scripturæ veritates esse etiam veros sensus; duo imprimis circa Librorum sacrorum authorem Deum apprime veniunt consideranda. Primum est, illum esse Omniscium, ac proinde omnes orationum à se prolatarum tam veras, quam falsas significationes optime novisse, illasque auditoribus lectoribusque occurrere posse, non tantum prænovisse, sed etiam occursuras prævidisse, & cum nihil non præter illius providentiam accidat, ut veræ occurrerent, providisse; quemadmodum scribit Augustinus lib. 3. de Doct. Christ. cap. 27. his verbis. *Ille quippe Auctor in eisdem verbis, quæ intelligere volumus, & ipsam sententiam forsitan vidit, & certe Dei Spiritus, qui per eum hac operatus est, etiam ipsam occursuram lectori vel auditori, sine dubitatione prævidit, imo, ut occurreret, quia & ipsa est veritate subnixæ, providit.* Alterum est illum esse Veracem, adeoque nec fallere nec falli posse, ac ideo nunquam per suos ministros quicquam ad decipiendos, hoc est, in alium sensum, quam quem verbis significare voluit, seducendos;

nedum dubios, quemnam plucium occurrentiura intenderit, reddendos Lectores vel auditores, aut voce prorulisse, aut literis consignari curasse, Quod idem etiam videtur velle Polanus Syntagm. Theolog. lib. 1. cap. 45. quæst. 2. cum ait. *Nulla vox, ac proinde nulla enunciatio à Deo prolata, est ambigua ab ipso, seu quod ad ipsum attinet. Deus enim non loquitur ambigue, quasi volens studio homines incertas & dubios reddere, aut quasi volens verbi sui sensum dubium & incertum esse. In ambiguitatis vitium Spiritus S. ne semel quidem incidit. Qui os & intellectum homini dedit, eo prolabi neque vult neque potest. Nec quenquam adeo perfrixtæ frontis, impiique animi credo, qui, cum hominibus vitio vertatur, sic scientes volentes sua componere verba, atque insuper nutibus, gestibus, aliisque corporis motibus ita omnes animi fallacis nervos intendere, ut in sensum non à se intentum, aut in plures, quorum quemnam intellectum voluerint dubitetur, incidant lectores aut auditores; tam enorme crimen Deo Optimo Maximo, Enti perfectissimo, in quem ne umbra quidem falsitatis aut fallaciæ cadere potest, audeat adscribere. Quocirca cum talis ac tanta imperfectio longissime ab eo sit removenda, & in nullas S. Scripturæ veritates incurrat lector vel auditor, in quas eum incursum non præviderit, imo providerit Dei Spiritus, cumque in omnes incurere possit, sequitur omnes illas eo in loco ab ipso intentas significatasque fuisse; adeoque etiam esse veros sensus. Quod idem etiam comprobatur ex trito illo apud Philosophos Axiomate, frustra fieri per plura, quod potest per pauciora; unde deducitur aliud, quod ab unoquoque etiam admittitur, nempe melius*

cum

eum loqui & scribere, qui paucis verbis multa, quam qui multis pauca dicit, atque adeo etiam qui una ac simplici oratione duas veritates, quam qui unam tantum docet, exclusâ aliâ: Optimum igitur præstantissimumque, si quis una omnes, quas comprehendere potest, significet. Cum autem, ut ajunt, Deus & natura nihil agant frustra, ac etiam Spiritum Sanctum optime scripsisse uno ore omnes consiteantur, hunc in Dei oraculis conscribendis morem tenuisse, nemo aut negare aut in dubium revocare poterit,

9. Atque hæc nostra etiam sententia multorum omnis ævi doctissimorum virorum fulcitur auctoritatibus. Horum primi sunt, ut ab antiquissimis initium sumam, Judæorum Rabbini, qui, ut illam declarent, Dei verbum ferro ignito assimilant. Quemadmodum enim hoc igne continuisque flammis excandefactum si incudi imponatur, malleoque percutiatur, quaquaversum scintillas, candentemque scoriam spargit ac projicit: sic etiam ajunt, omnes sensus veritati congruentes, qui ex sacris Literis interpretatione hauriuntur, atque eruuntur, esse tanquam scintillas ac faculas, quibus Deus hominum animos à nebulis inscitæ, ac ignorantæ tenebris voluit liberare, illorumque mentes salvari sapientiæ ac cognitionis luce illustrare, atque illuminare. Atque hanc suam sententiam firmant Psalmo 62, ubi vers. 12. dicitur, *Semel Deus locutus est, bis idem audiui, quod Dei robur est.* Hoc est, ut illi interpretantur, Deus unam ac simplicem protulit orationem, at talem, quæ multiplicem continebat sensum; ego enim bifariam, hoc est, multifariam (numerus certus pro incerto) eandem intel-

intellexi, plures inde eliciendo sensus, in quo situm est Dei robur, quod nempe possit ita suae orationis verba componere, ut una simplicique, plures edoceat auditorem, lectoremve veritates. Rabbinos hac in parte sequi videtur Augustinus. Illustrissimus ejus locus est Confessionum lib. 12. cap. 31. qui sic habet. Ita, quum alius dixerit, hoc sensit, quod ego: alius, imo illud, quod ego: religiosus me arbitror dicere, cur non utrumque potius, si utrumque verum est? Et si quid tertium, & si quid quartum, & si quid omnino aliud verum quispiam in his verbis videt, cur non omnia illa vidisse credatur, per quem unus Deus S. Literas vera & diversa visuris multorum sensibus temporavit? Ego certe quod intrepidus de corde meo pronuncio; si ad culmen auctoritatis aliquid scriberem, sic mallet scribere, ut, quod veri quisque de his rebus capere posset, mea verba resonarent, quam ut unam veram sententiam ad hoc apertius ponerem, ut excluderem ceteras, quarum falsitas me non posset offendere. Nolo itaque, Deus meus, tam preceps esse, ut hoc illum virum de te meruisse non credam. Sensit ille omnino in his verbis, atque cogitavit cum ea scriberet, quicquid hic veri potuimus invenire, & quicquid nos non potuimus, aut nondum possumus, & tamen in eis inveniri potest. Et qui huic proximus est ejusd. lib. cap. 26. Vellem quippe si tunc ego essem Moyses, ex eadem namque massa omnes venimus, & quid est homo, nisi quia memores ejus; vellem ergo si tunc ego essem quod ille, & mihi abs te Genescos liber scribendus injungeretur, talem mihi eloquendi facultatem dari, & eum texendi sermonis modum, ut neque illi, qui nondum queunt intelligere, quemadmodum Deus creat, tanquam excedentia

tia vires suas dicta recusarem ; & illi qui hoc jam pos-
 sunt , in quamlibet veram sententiam cogitando venis-
 sent , iam non pratermissam in paucis verbis tui famuli
 reperirent ; & si alius aliam vidisset in luce veritatis ,
 nec ipsa in eisdem verbis intelligenda deesset. His non
 abstulit occurrit de Doctrin. Christiana lib. 3.
 cap. 27. *Quid in Divinis Eloquiis largius , & uberius
 potuit provideri , quam ut eadem verba pluribus intelli-
 gantur modis , quos alia non minus divina contestantia fa-
 ciant approbari. Atque hinc est ejusdem Regula :
 Ambigua in sacris Literis , si explicari nequeunt , in
 utramque partem intelligi possunt , si fidei regula non ob-
 stet. Et hunc putamus esse ingentem illum sen-
 suum thesaurum , in profundo Sacrorum Codicum
 delitescens , quem tantopere deprædicant , ac
 tantis laudibus extollunt Patrum nonnulli. Sic
 Hieronymus ad Paulinum Epistol. 103. cap. 7.
 Apocalypsis Iohannis tot habet Sacramenta , quot ver-
 ba. Parum dixi pro merito voluminis : laus omnis
 inferior est : in verbis singulis multiplices latent intel-
 ligentia. Et in 3. caput ad Ephesios , Singuli
 sermones , Syllaba , apices , & puncta in divinis Scripturis
 plena sunt sensibus. Sic Basilius cap. 1. operis de Spi-
 tu sancto , viris Theologicis exponendos esse docet
 ipsos literarum apices , ipsas literas , & syllabas : ne-
 dum voces & orationes. Ac denique Chrysostronus
 in Genesim Homil. 21. Ego , inquit , omnes vos obsecro , ne
 simpliciter ea , quæ in Scripturis sacris contenta sunt , trans-
 eatis. Nihil enim hic scriptum est , quod non multas sen-
 sum habeat divitias. Quandoquidem divino Spiritu afflatus
 Prophetæ locuti sunt , ideo , uti à Spiritu scripta , ingentem
 in se continent thesaurum. Et ne miremini , quod in
 hac nominum enumeratione multas latentesque divitias*

sententiarum vobis me ostensurum polliceat. Neque enim vel syllaba, vel apiculus est in sacris Literis, in cuius profunda non sit grandis quispiam thesaurus. Idem pluribus in locis afferit D. Thomas Aquinas, ut Summ. Theologiæ part. 1. quæst. 1. art. 10. & in 2. lib. Sententiarum Distinct. 12. art. 2. ad 7. atque alibi: Omnium vero disertissime in Quæstionibus de Potentia Dei, quæ habentur in ejus operum Tomo octavo; Ubi quæst. 4. art. 1. sic ait. Aliud est (scilicet vitandum) ne aliquis ita scripturam ad unum sensum cogere velit, quod alios sensus, qui in se veritatem continent, & possunt salvâ circumstantiâ litera Scriptura aptari, excludantur; hoc enim ad dignitatem divina Scripturae pertinet, ut sub una litera multos sensus contineat, ut sic & diversis intellectibus hominum conveniat, & unusquisque miretur, se in divina Scriptura posse invenire veritatem, quam mente conceperit. Et per hoc etiam contra infideles facilius defendatur, dum si aliquid, quod quisque ex S. Scriptura velit intelligere, falsum apparuerit, ad alium ejus sensum possit haberi recursus. Unde non est incredibile, Moysi & aliis Scriptura auctoribus hoc divinitus esse concessum, ut diversa vera, qua homines possent intelligere, ipsi cognoscerent, & ea sub una litera serie designarent, ut sic quilibet eorum sit sensus auctoris. Unde si etiam aliqua vera ab expositoribus S. Scripturae litera aptentur, qua Auctor non intelligit, non est dubium, quin Spiritus sanctus intellexerit, qui est principalis auctor divina Scripturae. Unde omnis veritas, qua salva litera circumstantiâ potest divina Scriptura aptari, est ejus sensus. Nec longe ab his abscedit Cautela, quam in aliorum scriptis interpretandis observandam docet clarissimus & doctissimus Philosophus pariter ac Theologus, atque utriusque hujus facultatis in Academia Duisburgensi

genſi Profeſſor digniſſimus, Joh. Claubergius in ſua Logic. Vet. & Nov. part. 3. cap. 7. quaſt. 43. *Ne verba alicujus orationis facile reſtringas, ſi latioreſ eiſ ſignificationem profunda Authoris ſapientia concedat, nec alia interpretandi leges abſtinas. Qui canon, ſic pergit, præcipue locum habet in explicandis Eloquiis Dei; hujus enim, ut pote ſummæ ſapientis, ſummæque boni, & potentis, & verba, & opera anguſta potiùs, & ampla, quam anguſta & limitata animo ſunt cogitanda.*

10. Quibus omnibus poſtremo adde, quod in hunc noſtrum Interpretem etiam quadrent Condi-tiones, quas in ſummo Controverſiarum judice requirunt Theologi, quæque huic negotio non incongrue adaptari poſſunt. Hæ vero à quibuſdam tres, ab aliis quatuor enumerantur. Prima eſt, *ut errare non poſſit, illudque liquido conſtet.* Cum enim omnia Theologiæ Dogmata indubitata debeant eſſe veritatis, hæcque non niſi ex interpretamentis extrui queant; cumque inſuper nullum, quod Textui ſacro, qui inſallibiliter verus eſt, non reſpondeat, ſit genuinum, patet illud omni proſus errore vacare, ac tale etiam eſſe, illius Authorem oſtendere debere. Secunda eſt, *ut ab illo non poſſit provocari,* hoc eſt, *ut illius interpretatio ad aliud non ſit examinanda:* provocatio enim proprie ad Judicem pertinet. Tertia, *ut non ſit partialis, magisque ad unam, quam alteram partem inclinot.* Quarta denique & ultima, *ut ad aſſenſionem cogere, vel ut alii, ut certa homines cognitione imbuere poſſit.* Quæ tres conditiones in prima fundantur, ex eaque deducuntur. Quoniam enim prima præcipit, ut ab omni proſus errore ſit immunis verus interpret, idque perſpectum eſſe debeat; perſpecta ſimul atque cognita quoque

quoque erit illius expositionis veritas, quæ idcirco, nec ad aliud exigenda, quid enim amplius quam verum sensum certo cognoscere expetimus? nec partium duci studio poterit; sed sola animis, & assensum extorquere, & infallibilem notitiam inferere. Atque has quatuor condiciones assignato à nobis interpreti inesse omnes, cui libet illas ei adaptare atque accommodare volenti manifestum esse putamus, unde pluribus id persequi, superfluum esse ducimus.

C A P U T V.

- 1. De verò Scriptura Interprete Pontificiorum, Evangelicorum, ac nostra sententia. 2. Philosophie Descriptio, 3. Causa principalis, 4. Instrumentalis, 5. & Certitudo. 6. Quid nobis sit persuasio Spiritus Sancti ordinaria? 7. Veritatem ordinariè, veritati extraordinariè patefacta non supponi, multò minùs opponi.*

I. **A**T vero quibus facultatibus præditus, quibus adminiculis adjunctus, qua norma, qua Methodo instructus debet esse quis, ut S. Scripturam & ipse vere explicare, & à falsis aliorum interpretamentis vindicare, adeoque genuini interpretis muneri sufficere valeat? Pontificii & jus & normam S. Literas interpretandi, ac de aliorum interpretationibus iudicandi, spurixne sint, an genuinæ, penes solam Ecclesiam Romanam esse statuunt, ac idcirco nullum, ajunt, verum esse interpretem, nisi cuius explicatio illius approbatione confirmata atque

que corroborata est. Huic sententiæ acerrime sese opponunt, quotquot à sede Romana defece-
runt Christiani, contendentes, præter alia media huic negotio conducibilia, qualia sunt Linguarum Originalium notitia, Liberalium Artium cogni-
tio, Interpretum piorum ac doctorum auxilium, &c. ipsam S. Scripturam unicam & optimam regulam, infallibilemque normam esse, secundum quam omnis interpretatio dirigenda sit. Nobis autem tam hanc, quam illam sententias ob-
rationes infrà recensendas, improbantibus, novam, eamque paradoxam adstruere, impræ-
sentiarum est animus, scilicet hoc munus veræ competere Philosophiæ, hancque esse nor-
mam certam, ac minime fallacem, tam sacros Libros explicandi, quam illorum explicationes explorandi. Atque hoc sensu Exercitationis nostræ Titulum intellectum volumus; quo etiam ab Evangelicis Theologis Scriptura & sui ipsius interpres, & controversiarum Theologicarum iudex perhibetur, hoc est, interpretandi ac iudicandi norma ac regula.

2. *Philosophia* autem, de qua nobis hic sermo est (ut etiam quædam de Controversiæ nostræ subjecto prælibare aggrediamur, prædicatum enim jam satis superque nobis excussisse videmur) *Philosophia*, inquam, *nomenclaturâ intelligimus*, non Divini Platonis, non magni Aristotelis aut aliorum quorumvis eo nomine in lucem editas de rerum natura opiniones, ac conjecturas: sed illarum *veram ac indubitato certam notitiam, quam Ratio, ab omni præjudiciorum, involucro libera, naturalique intellectus lumine, & acumine suffulta*

suffulta, ac studio, sedulitate, exercitatione, experimentis, rerumque usu excolta atque adjuta, ex immotis ac per se cognitis principiis per legitimas consequentias, apodicticasque demonstrationes, clarè ac distinctè perceptas, eruit, ac in certissima veritatis luce collocat.

3. Hanc autem Deo Opt. Max. luminum patri, sapientiæ fonti suam debere originem nulli non notum: Quandoquidem totum munus bonum, & totum perfectum donum est supernè descendens à patre luminum, apud quem non est transmutatio, aut conversionis umbra, ut habet divus Jacobus in Epist. cap. 1. vers. 17. Et Deus dat sapientiam sapientibus, & scientiam scitis & intelligentibus. Daniel 2. v. 21. Et Iehova dat sapientiam, ex ore ejus scientia & intelligentia procedit. Proverb. 2. vers. 6. Quod idem etiam facile colligitur ex 2. Chron. cap. 1. vers. 12. Et omnis sapientia à Domino, atque apud ipsum est in seculum. Eccles. 1. Nec solum apud sacros, sed etiam profanos, & quidem Ethnicos scriptores non obscura hujus rei inveniuntur testimonia. Sic Plato in Timæo ait, nullum unquam à Deo munus, Philosophia præstabilis, mortalibus collatum, aut deinseps conferendum esse. Et Lucretius, Memmium de Sapientia alloquens, librum suum & de Rerum natura in hunc modum exorditur.

*Quis potis est dignum pollenti pectore carmen
Condere, pro rerum majestate, hisque repertis?
Quisve valet verbis tantum, quæis pingere laudes
Pro meritis ejus possit, qui talia nobis
Pectore parva sub, quæsitæque præmia liquit?
Nemo, ut opinor, erit mortali semine cretus.
Nam si, ut ipsa petit majestas cognita rerum,
Dicendum est; Deus ipse fuit, Deus, inlyte Memmi,*

Qui

*Qui princeps vita rationem invenit eam, que
Nunc appellatur sapientia; quique per artem,
Fluctibus è tantis vitam, tantisque tenebris,
In tam tranquilla, & tam clara luce locavit.*

Similiter Romanæ eloquentiæ Parens Cicero lib. 1. Tuscul. quæst. *Philosophiam, ait, esse donum & inventum Deorum. Atque his Ethnicis suffragantur omnes Philosophi Christiani. Clemens Alexandrin. lib. 1. Stromat. Omnium bonorum Deus est causa; sed aliorum quidem principaliter, ut Testamenti Veteris & Novi: aliorum autem per consequentiam, sicut Philosophia. Melancthon in Epist. Pauli ad Col. cap. 2. v. 8. Esse notitias naturales veras, in creatione mentibus hominum insitas; quæ sunt norma veritatis & certitudinis, ut numerorum, ordinis, figurarum, legum naturalium de Moribus, & Physica principia, ex quibus extruuntur multa artes, manifestum est, & quidem Paulus nominat leges naturales veritatem Dei, & ait, Legem scriptam esse in cordibus. Et manifestum est à Deo probari numerationem, scriptionem, lectionem, architectonicam, artem Medicam; & de Architecto dicitur Exod. 31. Deus implevit eum hac sapientia. Et anni rationem eruditam. Deus & instituit, & ostendit, & numerare Deus jubet. Linguas esse donum Spiritus Sancti. Historia Apostolorum ostendit, & de Arte Medica dicitur Syracide 38. Deus dedit hominibus scientiam, ut glorificetur in mirabilibus suis. Agnoscamus igitur arte extractas ex notitiis, quæ in creatione hominum mentibus insita sunt, esse res bonas, & Dei dona, & quidem sciamus esse communes factiænes, & testimonia de Deo, quia ostendunt, Deum esse sapientem; & quidem lex natura testatur esse Deum, & docet, qualis sit. Sec. Videantur Conimbricenses in præm. Dialect. Masius Proæm. Physic. sect. 1. quæst.*

quæst. 6. Kekkermannus Præcogn. Philosop. lib. 1. cap. 3. Alstedius Encyclopæd. lib. 3. cap. 2. & Præcogn. Philos. part. 1. cap. 13. Timplerus Exercitat. Philosop. sect. 2. quæst. 4. Magirus Prolegom. in Aristotelis Ethicam. Casmannus Philos. Christian. cap. 4. & alii non exiguo numero.

4. Sed vero in hoc, Deum nempe esse Philosophiæ causam primam ac principalem, non tantum difficultatis occurrit, quantum in lumine naturæ, seu ratione humana, quæ Instrumentalis ab aliquibus, ab aliis remota, & minus principalis seu secundaria statuitur. Illam enim tam exiguam, tamque tenuem ac parvam faciunt hodiernorum Theologorum quidam, ut in rerum essentiis atque naturis perspiciendis atque cognoscendis prorsus cæcutiat, ac loco medullæ, & nucleorum, nil nisi putamina & cortices legere, ac tam arido victu, quo solidæ cognitionis fames expleri minime potest, se pascere debeat. Quin etiam eo usque ex iis processere nonnulli, ut, illam omnino nullam esse, rotundo ore asserere non erubuerint. Sed quam erronea, & quàm longè à vero abeat, ac rejicienda sit hæc opinio ostendit omnis nobilissimarum Mathematicarum disciplinarum Chorus, quæ sane, ut earum Cultoribus notissimum, in ipsas rerum, quas tractant, essentias, ex iisque necessario profluente proprietates penetrant, easque apodictice demonstrant. Quod idem tam in Metaphysicis, quàm Physicis præstari posse, scriptis suis cedro dignissimis probat illustrissimum ac splendidissimum illud hac nostra ætate Philosophico Orbi exortum novum sidus, nobilissimus Renatus Des Cartes, adeo ut, quibus tam claræ apertæque veritates mentis oculos

oculos nequeunt illustrare, helleboro opus ha-
 beant, quo tenacium præjudiciorum atque antici-
 pationum viscidum humores, quibus ipsorum cere-
 brum undiquaque perfusum est atque obsessum,
 expurgentur, ac inde exhalantes præoccupatio-
 num crassi vapores, qui nebulas illorum intellectui
 offendunt, dispellantur, dissipenturque. Ostendit
 enim hic vir incomparabilis suo exemplo, quid in
 rerum investigatione possit Ratio seu mens hu-
 mana, intelligendi impedimentis atque obstaculi-
 bus liberata, & propriis viribus facultatibus-
 que instructa, si nihil nisi clare distincteque
 perceptum assumat, ac pedetentim à simplicis-
 simis & notioribus ad composita & ignotiora,
 secundum veram intellectum dirigendi Metho-
 dum, procedat atque progrediatur. Et sane,
 si lumen aut ratio naturalis sit, quemadmodum
 illi prædicant, tam exigua, aut nulla, quid quæso
 nos homines faciet, & ab irrationalibus animalibus
 discriminabit? Sed idem mihi hic observasse
 videor, quod vulgo in omnibus rebus fieri solet,
 ac propterea quoque in proverbium abiit, videlicet
*Artem non habere inimicum, aut contemptorem,
 nisi ignorantem.* Quod enim quemquam Theolo-
 gorum minorem deprehendi Philosophum, mi-
 nusque naturali ratione utentem; eo etiam ma-
 jorem reperi Philosophiæ, & rationis naturalis
 contemptorem. Cum contra multi eximii præ-
 stantesque Theologi, iidemque Philosophi ratio-
 nem humanam, ejusque propaginem Philoso-
 phiam maximis continuo celebrent laudibus, at-
 que in cælum amplissimis evehant præconiis. Quid-
 quid autem sit & quantopere etiam rationem ex-
 tenuent,

tenuent, ac parvi pendant quidam Theologi, jam dudum demonstratum est, eam quam multa clare & distincte percipere, & in iis, quæ clare & distincte perceperit asserendis, errare non posse, sed veritatem assequi debere: cumque Deus, ipsis factentibus, omnis veritatis sit fons atque origo, erit etiam omnis veræ Philosophiæ seu Sapientiæ author atque conservator.

5. Et quoniam omnis clara & distincta perceptio, præter Veritatem conjunctam sibi etiam habet certitudinem; quicquid hæc vera docuerit Philosophia seu sapientia, firmum erit ac ratum, nec ullis argumentis in dubium revocabile; adeo ut illius persuasioni, tanquam omni exceptione majori, plane ac plene acquiescere poterit, ac debet veritatis avidus animus, nec ulterior alia quærenda sit certitudo.

6. Præterea quoniam quoque nulla est clara & distincta perceptio, quæ non intime sui conscientiam in nobis gignere possit: & cum omnis, uti dictum, claræ ac distinctæ perceptionis Deus sit causa, etiam hujus intimæ conscientiæ causa erit, cumque hæc conscientia rem perceptam esse veram indubie nobis persuadeat, dicter, testetur, atque inspiret, non immerito, nec incongrue Dei seu Spiritus Sancti persuasio, dictamen, testimonium, atque inspiratio appellari poterit. Unde patet, quam abs re fuerint, & quam inani se torserint labore Theologi, qui Rationem, aut lumen naturale tam parvum, aut nullum statuentes, aliud quid, quod istis nominibus designetur, quæsi-verunt, quodque in illius locum surrogarunt, ac lumen supernaturale vocarunt, quod quidem quid sit,

fit, ipsi clarè explicare nesciunt, quemadmodum infra cap. 14. fuse docebitur. Atque hæc illorum opinio inde mihi originem duxisse videtur, quòd, Aristotelicorum illud dogma, *Nihil esse in intellectu, quod non antea fuerit in sensu*, pro indubitato habentes, nunquam mentem à sensibus avocarint, & admodum mutilam ac imperfectam, imò nullam esse, quæ ab iis hauritur, cognitionem animadvertentes, ac rationem naturalem nihil aliud esse autumantes, eam tam exiguam ac nullam fecerint & pronunciarint: Attamen, quòd aliquando iidem casu in quibusdam percipiendis ac cognoscendis puro intellectu usi fuerint, ac, sic aliquem radium veræ ac solidæ cognitionis gustantes, hancque plane alterius notæ, quàm priorem, à sensibus haustam, deprehendentes, ab illa etiam longe discriminarint, & cum illam ad suam naturam tantum pertinere sibi firmiter persuasissent, hanc altioris naturæ ac divinum quid esse putarint, adeoque lumen supernaturale nominarint. Sanè, quicquid hujus sit, satis patere existimamus, commodè istis sub nominibus hoc, quod diximus, intelligi posse; quocirca etiam eò usque ista sic accipiemus, quòd illi aliud quid, & quidem quod statuunt, iis denotari probaverint; si quidem non sit purum putum figmentum, cujus extra illorum cerebrum nec vola nec vestigium in rerum natura reperias.

7. Ex antè dictis porro etiam facile colligi potest, quàm futilis sit illorum sententia, quæ naturam gratiæ, scientiam revelationi, veritatem ordinariæ, veritati extraordinariæ patefactæ, non tantum quoad certitudinem suppositam, sed etiam oppositam esse volunt; cum utraque uno eodemque loco

atque ordine habenda sit. Non enim Veritas sibi ipsi, quamquam diverso modo parata atque acquisita, aut contraria esse, aut antecellere potest. Exemplo rem declaratumimus. Si cui per gratiæ lumen extraordinarium revelatum sit, *Deum esse omniscium*; alteri vero idem lumine naturæ apodictice demonstratum: Uterque clare distincteque, ac certo & infallibiliter eandem, cum eadem sit enunciatio, veritatem percipiet: hæc autem sibi ipsi nec contraria erit, nec in uno majorem, quam in alio, pariet certitudinem, cum uterque nullo modo possit dubitare. Videantur etiam de his quædam cap. 8.

C A P. VI.

Philosophiam esse infallibilem S. Scripturam interpretandi Normam ostenditur, 1. Argumentis, 2. Continua Theologorum Praxi, & 3. Exemplis.

I. **H** Actenus Controversiæ explicuimus subjectum & Prædicatum, jecimusque fundamenta, quibus totam Demonstrationis nostræ molem impræsentiarum superstructum ibimus, & quidem facili negotio; sponte enim sua sese cuilibet, dicta animo recolenti, & accuratè attendenti offerit. Demonstravimus namque cap. 4. omnes locorum Scripturæ veritates, esse etiam veros sensus, ac omnes eorum expositiones, quæ veritati non congruunt, esse falsas: adeoque verum

rum S. Literarum Interpretem esse, qui veritates orationum in iis contentarum potest eruerе, ac se eruisse ostendere, nec non earundem ab aliis adornatas interpretationes vero non consonas esse detegere, ac demonstrare. Cum igitur, ut præcedenti capite docuimus, Philosophia sit vera, certa, ac indubitata Rerum notitia, ex principiis naturæ lumine cognitis deducta, atque apodicticè demonstrata: Poterunt hac & locorum Scripturæ veritates certo erui, erutasque esse demonstrari, & eorum ab aliis factæ explicationes, num vero convenient, an repugnent, explorari, ac hujus vel illius notæ esse, indubie ostendi. Unde evidentissime consequitur, illam tam sacras Literas interpretandi, quam interpretationes explorandi certam esse atque infallibilem Normam; ac præterea illum, qui hac est instructus, & cui hujus vera ac sincera affulsit lux omnes verbi divini Interpretis partes rectissime dignissimeque sustinere posse. Quod sane non ita intellectum volumus, ac si is, qui Philosophiam à limine solum salutavit, ac primoribus degustavit labris, adeoque liberalium artium atque disciplinarum cognitione parum aut mediocriter tantum tinctus est, omnia, quæ in sacris Scripturis occurrunt, etiam difficiliora atque abstrusiora penetrare, intelligere atque explicare posset: Sed tantummodo ea, quorum notitiam sibi jam philosophando comparaverit, & quidem eo plura ac altiora, quo sapius ac profundius in Naturæ arcana, atque intimos recessus intellectus sui lumine atque acumine

acumine descenderit, ac in Rerum cognitione majores penitioresque fecerit progressus: quemadmodum idem idem omnibus Theologis, quotquot a jactis Christianismi fundamentis ad hæc usque tempora sacris Codicibus enucleandis animum appulerunt, usu venisse, apud omnes in confesso est. Neque enim eadem mensura interpretandi facultate præditi fuerunt cuncti: Sed quisque ingenio, doctrina, ac cognitione excelluerit, eo dignius S. Literarum Interpretis personam sustinuit, ac plura difficilioraque loca rectius & melius enodavit. Unde suffecerit, hac cum limitatione (non enim latius necesse est) accipere hoc nostrum argumentum.

Deinde etiam omnem Interpretationem Philosophiæ ope adornatam, aut ejus scrutinio exploratam probatamque, esse veram ac genuinam, ex eo liquet, quod nullum, à nobis Cap. 3. §. ultimo ex Theologis enumeratorum, quæ in interpretandi Norma desiderantur, requisitorum occurrit, quod Philosophiæ non ad amissim competat. Est enim, cum vera sit, ab omni errandi periculo libera; atque cum fallere nequeat, quodvis interpretamentum ad hanc exploratum, ad aliam deinde normam examinare prorsus non opus erit: neque cum immotis, ac flecti nesciis nitatur fundamentis, partium studio ducetur: Ac denique hominum animis, cum certa sit, atque indubitata assensum extorquere, ac firmam adferre cognitionem poterit.

Præterea vetus est, & vera Vox, & Theologis, quando de Scripturarum Interprete disputant, passim trita: *Unumquemque esse optimum suorum verbo-*

rum interpretem; quam Deo etiam tribuunt, & quidem jure optimo, cum in ipsum melius, quam quenquam mortalium quadret. Hi enim & mendaces, & fallaces sunt, & sapissime affectibus abrepti, aut utilitati & commodis suis consulentes, vocabula alio sensu proferunt, alio mox explicant. Ille veto, in quem ne mendacii quidem ac fallaciæ umbra cadit, semper, tam in loquendo, quam interpretando, unus idemque est, ac manet. Quapropter, cum, ut præcedenti capite diximus, Philosophiæ autor sit, ipsi etiam adscribenda erit omnis interpretatio, quæ, illa dirigente atque approbante in medium adducitur. Ac proinde illi quoque veræ interpretandi Normæ nomen denegari nulla poterit ratione.

2. Nec tantum jam allata nostram sententiam stabiliunt argumenta: sed etiam perpetua cujusvis ævi Theologorum comprobatur Praxis. Plerique enim antiquiorum Patrum, ut Justinus Martyr, Dionysius Areopagita, Origenes, aliique, Philosophiæ Platoniciæ addicti, quoties nodus in S. Literis solvendus sese offerebat, non alia, quam ista usi fuerunt norma. Reliqui, qui omnes ferè Eclectici erant, in Scripturarum locis difficilioribus, & obscurioribus enucleandis sua adhibuerunt dogmata, ex omnium Philosophorum sectis deprompta. Post hos, longa intercedente Barbarie, exorti tandem sunt Doctores, dicti Scholastici, qui in Aristotelis verba jurantes, quotiescunque de divinorum eloquiorum sensu disceptatio oboriebatur, nihil nisi Peripateticis subnixum placitis in scenam produxerunt, idque tanto studio, tantoque impetu, ut Trithemius

de istis doctoribus loquens dicat, *Philosophos se-
culares Theologiam sua curiositate inutili sedasse; &
Anton. Sadeël præfat. in lib. de verbo Dei scri-
pto, Scholasticos illos, ob Philosophia cum Theologia con-
fusionem, dicendos potius Philosophos, quam Theologos.*
Horum deinde vestigiis, quamvis non ita presse,
institerunt, quotquot à sede Romana defecerunt
Christiani; donec denique hoc seculo Cartesianæ
Philosophiæ lux quibusdam affulsit Theologis,
quibus sordescere cœperunt S. Literarum inter-
pretamenta, quæ hujus lucis radiis non illustra-
ta prodierunt.

3. Denique idem id non obscure testantur, &
confirmant quàm plurima exempla difficiliorum
S. Scripturæ textuum Philosophiæ ope explica-
torum: Tot enim sunt, ut, si omnia hic in me-
dium adferre satagerem, in maximum Exercitatio
hæc nostra excreceret volumen. Unum alterum-
que ex principalioribus adduxisse sufficiat. Ac

Primum esto de Deo, cui tanquam de homine
loquens S. Codex, humana tribuit membra, dex-
tram, oculos, aures, cor, &c. mortales affingit
affectus, iram, pœnitentiam, amorem, &c. ani-
males adscribit tam sensuum operationes-, quàm
motus differentias. At nihil horum Deo competere
sanæ mentis statuê Theologus: non enim vere, &
proprie tali corporis mole, qualem nos circumfe-
rimus, determinatum ac circumscriptum est Ens il-
lud perfectissimum infinitumque: Unde etiam
nec animi motibus agitur, nec sensuum ministe-
rio in rebus percipiendis utitur, nec membrorum
motum, ut se aliquo conferat, adhibet. Quamobrem
jure merito quoque unanimi consensu monent
Theologi,

Theologi, talia de Deo dici quidem *ἀποφασίζουσιν*, at *ἁποφασίζουσιν*, intelligenda esse, atque explicanda. Verum enim vero quis ipsos hæc edocuit? quis, quid *ἁποφασίζουσιν* sit monstravit. Non Scriptura, nusquam enim hæc explicat, quænam Deo per *ἀποφασίζουσιν*, & quænam proprie tribuantur; quænam *ἁποφασίζουσιν* & quænam simpliciter interpretanda veniant. Ergo Natura, ergo Philosophia, quæ naturæ lumine, & Deum esse, & quæ illi adscribenda, quæ deneganda sint, evidenter demonstrat. Sed vero excipientes magno fervore mihi hic audire videor Theologos, atque asserentes, S. Scripturam in quibusdam quidem locis loqui *ἀποφασίζουσιν*; at in multis aliis *ἁποφασίζουσιν*, atque ex his se, quid *ἁποφασίζουσιν* sit, satis erudiri posse, adeoque in horum enucleatione Philosophiæ adminiculo nequaquam indigere. Verum mihi placide respondeant roganti; scire enim ex ipsis libet, undenam perspectum habeant, cum quædam loca Deo videantur corpus humanum adjungere, quædam detrahere, hæc propriè loqui, atque intelligenda esse, ista vero improprie. Nam si quispiam directè contrarium statueret, assereret, que omnia ista loca, in quibus illi *ἀποφασίζουσιν* ponunt, propriè, & contra, in quibus *ἁποφασίζουσιν* agnoscunt, improprie esse intelligenda; sicque fieri explicatu faciliora, atque planiora; Quanam quæso ratione hunc interpretem erroris convincerent? quibus argumentis ipsius explicationem falsitatis arguerent? nullis sane nisi ex Philosophia petitis, ad quam, tanquam ad sacram anchoram, ut ipsorum antecessores refugerunt, sic & ipsis refugiendum esset, nisi incassum verba fundere, & oleum atque operam perdere vellent.

Alterum exemplum fit de Eucharistiæ Sacramento, cujus institutionis verba, *Hoc est corpus meum*, in varios à Christianis torquentur sensus. Papistæ enim sic explicant, Hoc transsubstantiatur in corpus Christi; Lutherani autem hoc modo intelligunt, Hic panis localiter conjungitur corpori Christi; Reformati denique ita interpretantur, Hic panis est signum corporis Christi. At harum trium discrepantium explanationum quænam est vera? quænam falsa? quænam sensui respondet, quem in animo habuit Christus, dum hæc verba proferebat? Edocuit hoc Philosophia. Reformati enim illius ope suam stabilierunt, ac Pontificiorum & Lutheranorum sententiam absurdam esse ostenderunt; dum ex Physicis demonstrarunt, Panem, salvis remanentibus illius accidentibus, in aliud corpus non posse transsubstantiari, nec unum idemque corpus posse pluribus locis simul inesse, nec duo corpora in uno eodemque loco, & alias absurditates, quæ horum opinionem necessario consequuntur.

Ultimum in Scenam prodeat exemplum de S. S. Trinitate, quæ apud quosdam Theologos Mystrium audit, apud alios monstrum omnium absurditatum farragine refertum. Hanc ut illi contra horum insultus atrocissimos defenderent, & factam tectam, quamvis ignotam, & non intellectam conservarent, quænam monstra vocabulorum, quænam distinctionum nugas ex intimis Metaphysicis penetralibus atque adytis non petierunt, aut de novo, si non reperirent, finxerunt? Quanto sane satius fuisset illam pro Mystrio non habuisse, & Philosophiæ ope, antequam, quod esset, statuerent,

tuerent, secundum veræ Logices præcepta, quid esset, cum Cl. Kekkermanno investigasse; quam tanto fervore ac labore in profundissimas speluncas, & obscurissimos Metaphysicarum speculationum atque fictionum recessus se recipere, ut ab Adversariorum telis sententiam suam in tuto collocarent. Profecto magnus ille Vir, in omnibus Aristotelicæ Philosophiæ partibus perdoctus, System. Theol. lib. 1. cap. 3. dogma illud, quamvis apud Theologos eo nomine non multum gratiæ iniverit, ita ex immotis Philosophiæ fundamentis explicat ac demonstrat, ut paucis tantum immutatis, atque additis, nihil amplius animus veritati sincere deditus desiderare possit: quod & nobis ostendere non difficile foret, si instituti nostri ratio id impræsentiarum pateretur. Quicquid sit, hoc saltem, quod contendebamus, manifestum evadit, scilicet & hunc in S. S. Triade explicanda, & illos in propugnanda atque oppugnanda Philosophiam in subsidium vocasse.

Atque sic tribus his exemplis probationi finem imponimus, ac simul etiam priori nostræ Exercitationis parti, in qua propriæ sententiæ explanationem ac demonstrationem promiseramus.

CAPUT VII.

1. *Munus illius, qui quid auctoritate alicujus scripti probat.* 2. *Quid sit vera sapientia, quid apparens.* 3. *Philosophiam & sapientiam veram in Scripturis non damnari à Paulo 1. Epist. ad Corinth. quibusdam locis cap. 1, 2, & 3. occurrentibus.* 4. *Nec enim etiam cap. 2. vers 14.* 5. *Denique nec Epistol. ad Colossens. cap. 2. vers. 8.*

S Equitur nunc, ut ea, quæ nostræ sententiæ objici possent, examinemus, ac diluamus. Hæc autem duum sunt generum, vel enim è S. Literis petuntur, vel extra illas sese oggerunt. His sequenti, illis, quod jam præ manibus est, capite respondebimus. Multa in Dei verbo reperiuntur loca, in quibus Philosophia, aut Sapientia (hæc enim, quamvis differant, vocabula, eandem tamen designant rem) à S. Scriptõribus damnari videtur, atque rejici, non tantum tanquam cælesti doctrinæ inutilis, sed etiam noxia: quæ omnia male intellecta, atque explicata, Adversariis ansam possent præbere sententiæ nostram oppugnandi, ac tanquam divinis eloquiis contrariam explodendi; quam ne improvidi nimis, ac præcipitantes arripiant, nostrarum partium esse duximus impedire, quod, ut commode fiat, paulo altius rem ordiri libet.

1. Quicumque, uti decet, auctoritate alicujus libri sententiæ suam certo adstruere contendit, scopum feriisse nequaquam censendus est, si solummodo quædam inde adducat loca, in quibus eadem,

eadem, aut similia, quibus suam mentem expressit, reperiuntur vocabula, aut etiam quæ id, quod ipse statuit, innuere videntur: Sed præterea ipsi demonstrare incumbit, istis verbis idem id, quod illis probare molitur, innuisse, atque expressum voluisse scripti illius auctorem. Non enim de vocibus aut verisimilitudine disceptatur: At de re ipsa, ejusque inconcussa certitudine. Unde mihi rugari, & non profecturis littora bobus arare videntur omnes illi Theologi qui, ut suorum dogmatum veritatem ostendant, aut aliorum falsitatem redarguant, S. Scripturæ loca quamplurima, in quibus eadem, aut à sua sententia non multum discrepantes, voces occurrunt, undiquaque corradunt, atque coacervant, omissa, quod præcipuum est, demonstratione, qua evidenter doceatur, idem id, quod illi contendunt, in animo habuisse, istorum locorum divinos scriptores. Quapropter etiam nullo jure ab Adversariis aliam suarum probationum refutationem, aut suarum objectionum solutionem mereri, aut exigere posse videntur, quàm nudam, ac simplicem suorum argumentorum negationem, qua sibi omni ex parte satisfactum fateri debent, nisi se procul ab omni disputandi ratione remotos, & genuinæ demonstrandi Methodi plane rudes esse, ostendere voluerint. Hac jam strata via si incedere animus esset, possemus & nos pro jure nostro prolixam hic loci Responsionem declinare, tantum inficias eundo, ullos S. codicum textus assertioni nostræ adversari, aut contradicere, cum id nondum ab ullo Theologo probatum sit, nec unquam probari poterit: Sed libet impræsentiarum esse

esse largioribus, atque ultro defensionem nos accingere, ostendereque, nulla, quæ passim ex Dei verbo adducuntur à Theologis loca aut nostræ sententiæ repugnare, aut ejus probationem labefacere.

2. Hoc autem ut debitè præstemus, considerandum imprimis venit, vocabulum Philosophiæ, aut scientiæ, ambiguum esse, atque tam veræ, quàm apparenti passim attribui. Vera (de qua cap. 5. sermo fuit) ea est, quæ in Dei Rerumque creaturarum solida cognitione, atque indefessa veri boni prosecutione consistit. At contra scientia apparet, quæ vanas de Deo, Rebusque creatis venditat opiniones, & conjecturas, quas humana mens præjudiciis, à sensibus, & ex malâ educatione, ac institutione haustis, obsita, & una alterave superficiali observatione adjuta, excogitavit, ac per verisimiles tantum rationes, & obscure confusæ perceptas adstruxit, & manibus distinctiunculis, ac argutiæ subtilitatibus tueri necesse habet: quæque insuper bona, non vera, sed apparentia, quæ ad caducas hujus vitæ commoditates pertinent, qualia sunt honores, divitiæ, voluptates, fama, & similia, cæco impetu, ac pertinaci labore sectatur, atque prosequitur. Cumque apparet hæc scientia inania capret, multo verborum eget apparatu, multa sermonis opus habet grandiloquentia, quò mentis oculis imponat, hominesque ad se pelliciat: quæ omnia, cum veritas nuda gestiat conspicitur, aspernatur, & ut sibi inutilia, ac impedimento futura rejicit scientia vera, ornarique negans, solum est contenta doceri.

3. His præmissis pergamus ad ea Scripturæ loca,

ca,

ca, in quibus aut Philosophia, aut Sapiencia damnari videtur : inter quæ principem locum dabimus iis quæ occurrunt in priore Pauli Epistola ad Corinthios, cap. 1, 2, & 3, tum, quod hic plures similes simul concurrunt, tum quod his expeditis reliquorum explicatio sponte sequetur. Taxat in hujus Epistolæ initio Apostolus scismata inter Corinthios exorta, eorum causam exponens atque originem, reprehendit vanitatem atque ambitionem Doctorum quorundam, qui nominæ Sapienciæ, atque eloquentiæ primatum in illa Ecclesia ambabant, atque affectabant; simulque auditorum stultitiam, qui tales admirati Doctores, in partes & studia contraria scindebantur. Hos ut in viam reducat salutarem, dehortatur à sectandis hominibus istis vertiginosis & scismaticis, eumque in finem prolixè differentiam ostendit inter cælestem salutis doctrinam, & Sapienciam mundanam, inter hominem spirituales, & animales seu carnales, inter eloquentiam divinam ac simplicem, & humanam ac turgidam. Sed singula, quæ nobis negotium facessere possent, loca videamus atque enucleemus. Cap. 1. v. 19. *Hæc habentur. Abolebo sapientiam sapientum, & intelligentiam intelligentum tollam è medio.* & v. 20. *Ubi sapiens? ubi scriba? ubi conquistor seculi istius? nonne infatuavit Deus sapientiam mundi hujus? & Cap. 2. vers. 6. Sapientiam non loquimur seculi hujus neque principum seculi hujus, qui abolentur.* & cap. 3. vers. 19, 20. *Sapientia mundi hujus stultitia est apud Deum: Scriptum est enim, carpit sapientes cum versutia ipsorum. Et rursum, Dominus novit cogitationes sapientium esse vanas.* His in locis per sapientiam sapientum, intelligentiam

intelli-

intelligentum, *sapientiam mundi hujus, seculi hujus, ac principum seculi hujus* Philosophiam intelligi, eamque damnari crepant omnes ferè interpretes. Sed perperam: nam Apostolum non sapientiam veram, sed apparentem designare, atque perstringere, tum ex ejus patet scopo jam allato; quoniam scismatum causa esse nequit vera, cum vera sit, & verum bonum profèquatur, tum ex iis manifestè demonstratur, quæ de illa ab Apostolo dicuntur. Neque enim veram abolebit, aut e medio tollet, aut infatuavit, aut pro stultitia habet Deus; cum ejus sit autor, illaque nil nisi verum, & bonum; quæ æterna sunt, doceat: Sed apparentem, quæ ex hominum cerebro profecta verisimilitudines captat vanas, atque inania & fluxa bona sectatur: unde etiam humana, hujus mundi, hujus seculi, & principum hujus seculi, ab Apostolo nuncupatur; idque vel respectu causæ, quatenus ab hominibus hujus mundi & seculi est inventa, atque exculca; vel respectu objecti, quatenus circa res hujus mundi & seculi versatur. Et hæc qui præditi sunt, *Carpit Deus cum versutia ipsorum, eorumque cogitationes novit esse vanas*; quæ locum in veræ sapientiæ possessoribus nequaquam obtinere queunt. Præclarum enim Dei donum est, cujus in Sacris sincera lætus toties prædicatur, cujus indefessum studium toties commendatur; ut etiam illam precibus à Deo petere expresse jubeat Apostolus Jacobus cap. i. v. 5. his verbis. *Si cui vestrum deest sapientia, postulet à Deo, quidam eam benignè omnibus, nec exprobrat, & dabitur ei.* Atque huic nostræ horum locorum explicationi consentit gravissimus veteris Ecclesiæ Doctor Clemens Alexandrinus, lib. i. Stromat. quando ait.

Sapient.

Sapientes eos (Græcos) dicens Scriptura, non reprehendit eos, qui sunt vere sapientes, sed eos qui sibi videntur sapientes. De his autem dicit. Perdam sapientiam sapientum, & prudentiam prudentum abolebo: infert itaque Apostolus: Ubi sapiens? ubi Scriba? ubi inquisitores hujus seculi? &c. Similiter lib. 5. Perdam sapientiam sapientum, & intelligentiam intelligentium reprobabo, eorum scilicet, qui sibi videntur sapientes, & sunt contentiosi. Et rursus lib. 1. Dominus solus cognoscit disceptationes sapientum, quod vana sint: Sapientes utique Scriptura vocante Sophistas, qui in dictionibus versantur, & artibus superfluis; & paulo post. De iis & similibus, qui se inani dicendi genere exercuerunt pulcherrime dicit divina Scriptura, Perdam sapientiam sapientum &c. Huc facit etiam venerabilis Beda, quando in expositione 1. Epistol. ad Corinth. cap. 3. quam ex D. Augustini operibus congeffit, hæc habet. Dominus novit cogitationes hominum, quoniam vane sunt. Dicitur aliquando in Scripturis Sapientia pro astutia, abusione verbi, non proprietate rei. Unde etiam dicitur. Ubi sapiens? Ubi Scriba? ubi Conquisitor hujus seculi? nonne stultam Deus fecit sapientiam hujus mundi? Et Anselmus in 1. ad Corinth. cap. 1. vers. 19. Insultat Apostolus Sapientia & astutia probata falsa, & reproba, cum dicit. Ubi sapiens, ubi Scriba, ubi inquisitor hujus seculi? Quasi dicat, nihil valet talium astutia. Et est invecio in Iudeos & Gentiles, &c. Videantur etiam quæ habet in cap. 2. A quibus omnibus non abluat D. Thomas Aquinas in hanc Epist. cap. prim. vers. 19. sic commentans. Est autem considerandum, quod homines quantumcunque mali non totaliter Dei donis privantur, nec in eis dona Dei reprobantur, sed in

eū reprobat & perditur, quod ex illorum malitia procedit: & ideo non dicit simpliciter perdam sapientiam: quia omnis sapientia à Domino Deo est: Sed perdam sapientiam sapientium, id est, quam sapientes hujus mundi adinvenerunt sibi contra veram sapientiam Dei, quia ut dicitur Iacob. 3. Non est ista sapientia desursum descendens, sed terrena, animalis, diabolica. Similiter non dicit reprobo prudentiam: Nam veram prudentiam sapientia Dei docet; sed dicit prudentiam prudentium, id est, quam illi, qui se prudentes aestimant in rebus mundanis prudentiam reputant, ut scilicet bonis hujus mundi inhareant: Vel quia ut dicitur Rom. 8. Prudentia carnis mors est. &c. Eodem sensu in hunc locum scribit Thomas de Vio Cajetanus his verbis. Significanter non dicit perdam sapientiam & intelligentiam, sed adjungit sapientium & intelligentium, quia nec sapientia nec intelligentia contrariatur cruci Christi; quoniam vero non adversatur: Sed sapientia sapientium (hoc est, ut utuntur illa homines habentes illam) & similiter intelligentia intelligentium (hoc est ut utuntur illa homines habentes illam) qui vocantur in mundo sapientes & intelligentes, est qua contrariatur Evangelio, est quam perdit & reprobat Deus. Nulla enim Philosophia, aut scientia pars contrariatur secundam se Evangelio ratione dicta: quia nullum verum contrariatur alteri vero: Scientia autem sunt secundum se vera, & Evangelium est verum: sed presumptio hominum ad extendendum propositiones & media extra proprios limites contrarietatem parit veritati fidei Christiane. Atque hanc esse divi Pauli mentem confirmat, quod de stylo suo dicendi ipse adjungit, quando ait Cap. 2. vers. 4. *Suam oratio-*

orationem & predicationem non versatam fuisse in persuasoria humana sapientia verbis; & vers. 13. Se loqui non sermonibus, quos docet humana sapientia. His enim vanam Doctorum apud Corinthios eloquentiam perstringens, atque carpens, docet se in vera ac salutari tradenda doctrina non usum fuisse pompa verborum, dicendi ambagibus, sermonis grandiloquentia, & oratorum flosculis ac pigmentis, quibus, ut sua erronea dogmata persuadeat, & pro veris credulis obtrudat, opus habet sapientia humana atque apparens; ut superius etiam à nobis annotatum. Atque sic, hæc loca sententiæ nostræ nequaquam officere, satis superque ostensum esse autumamus.

4. Venimus itaque filium Apostoli sequentes, adlocum, quem non tantum Theologastri, sed etiam gravissimi Theologi passim in ore habent, & Philosophiæ æstimatoribus, ac propugnatoribus continuo objiciunt, tanquam nodum indissolubilem, atque inextricabilem. Occurrit autem ille cap. 2. vers. 14. & sic habet. *Animalis homo non est capax eorum, quæ sunt spiritus Dei; sunt enim ei stultitia, nec potest ea cognoscere, quia spiritualiter dijudicantur.* Ex hoc loco confici posse putant, Philosophum atque sapientem esse incapacem rerum spiritualium: Nam per *ἀσπαστος ψυχῶν*, quod *hominem animale* vertunt, Apostolum designare contendunt, hominem, nulla alia cognitione præditum, quàm quæ lumine Naturæ debitis adminiculis instructo, acquiri potest. Unde etiam Theologi, qui jussu Præpotentium fœderati Belgii Ordinum S. Literas in vernaculum transtulerunt sermonem, Vocem

luxuriosus naturalis interpretati sunt; quamvis in annotationibus ad marginem appositis proprie *Animalis* significare concedant. Sed falluntur omnes: Nam præterquam quod vocula *luxuriosus* tam apud sacros quam profanos auctores, nunquam per vocem *naturalis*, sed semper *animalis* interpretanda sit; non hic loquitur Apostolus de homine, qui tantum naturali lumine veram veri atque boni sibi comparavit notitiam: cum non veri sapientis sit, sed vani ac stolidi eorum, quæ ipsi incognita sunt, iudicium ferre: At expresse hic sermo fit de eo, cui, quæ non capit, nec cognoscere potest, stultitia sunt; ergo nequaquam de vero Philosopho, hic enim, donec rem clare & distincte perceperit, iudicium suspendit: Sed aut de homine plane rudi, atque omni cognitione destituito, qui *cacum suorum affectuum impetum sequitur*; quemadmodum explicat Erasmus in Annotat. in hunc locum; vel qui *animaliter vivit, aut qui carnaliter de Deo sentit, ea, quæ videt in corporibus imaginans esse in Deo*, ut habet Hugo Cardinalis hoc loco, aut de Pseudo-philosophis, quibus, quæcunque ipsos fugiunt, & quorum incapaces sunt, illico damnare, atque pro stultitia habere, in more positum est. Et hos Spiritualibus opponendo admodum significanter *Animales* appellat Apostolus, utpote qui continuo occupati circa ea, quæ vitam hanc animalem, hoc est, vegetativam & sensitivam spectant, qualia sunt victus & amictus, nec non honores, divitiæ, voluptates, &c. nunquam mentem à sensibus & sensualibus avocant: Sed iis toti immerfi, spiritualia, hoc est, quæ ad animam rationalem, quæ spiritus est,

per-

pertinent, qualia sunt cognitio Dei, atque sui ipsius, negligunt, & à se longè removent atque abjiciunt. Quod idem velle videtur D. Hieronymus in hunc locum. *Qui spiritum Dei non habet animalis est, quia animalium ritu versatur, qui putat nihil esse post mortem: Et ideo, ut animal ventri libidinique committit se, aeterna morte periturus.* Et Beda in Expositione hujus loci, ex D. Augustini Operibus collecta. *Qui carnaliter sapiunt, & carnalia de Deo sive in hac vita, sive post hanc vitam sperant, atque desiderant animales sunt.* Et paulò post. *Quis carnalis & animalis homo non per phantasmatà sui cordis evagetur, & constituat sibi Deum, qualis ei pro suo carnali sensu placuerit, atque ita credat tantum longè aliter, quam Deus est, quantum à veritate vanitas differt?* Et rursus. *Qui vivit ex corpore, carnalis homo vel animalis vocatur. Carnalis, quia carnalia sectatur. Animalis autem, quia fertur dissoluta lascivia anima sua, quam non regit spiritus, neque coerces intra metas naturalis ordinis, quia ipse se non subdit regendum Deo.* Sic etiam Dionys. Carthusianus hoc loco. *Animalis homo, id est, carnalis & vitiosus, cujus affectus, & intellectus in sensibilibus detinetur.* Cum quibus duobus consentit D. Anselmus hoc loco, utpote apud quem eadem fere occurrunt verba: Et Erasmus, qui sic in Annotat. in hunc locum. *ψυχικὸς velut animum, id est, adfectus sequens humanos. Etenim quum Paulus hominem dividat in tres partes, carnem, animam, & spiritum: Hic anima vocabulo pro carne videtur abusus. Nec ab his abire videtur Zwinglitis, quando in hunc locum commentatur. Animalis hic dicitur ab anima ψυχικὸς. Idem autem valet ac si diceret carnalis. Nam homo (quatenus Dei*

*spiritu renatus non est) non solum corpore caro est, sed etiam anima. Caro enim per se nihil cogitat. Et adfectus carnis in anima sunt non in carne. Solus ergo homo, qui adfectibus ducitur caro est, quem hic animale vocat. Deinde etiam, hunc esse verum hujus loci sensum, confirmant non tantum ea, quæ præcedunt, de quibus supra commentati fuimus, atque ea, quæ sequuntur; vocat enim eisdem cap. 3. *carnales quibus insunt livor, & contentio, & dissidia*, quæ in veros sapientes cadere non possunt: Sed etiam ea, quæ habet Jacobus, cap. 3. vers. 14, 15. & 17. Ubi, apparenti veram opponens sapientiam, ait: *Hanc esse superne descendentem, puram, pacificam, moderatam, obsequentem, plenam misericordie & fructuum bonorum, absque disceptatione, sine simulatione. Illam vero terrenam, animale, demoniacam, cujus effecta sunt Invidia, irritatio, tumultuatio, & omne opus prævum.* Ubi notandum in Græco occurrere vocabulum *ψυχικὸς*, adeoque idem Epitheton, quod homini rerum spiritualium incapaci apposuit Paulus, Sapientie apparenti à Jacobo attribui. Denique etiam omnia hæc multo adhuc evaderent manifestiora, si prout res exigit, enuclearetur atque fuse ostenderetur, quid per ea, quæ sunt spiritus Dei, & per spirituales dijudicationem significatum voluit Apostolus: Sed instituti nostri ratio, cui abunde satisfactum censemus, tam vastum mare ingredi non sinit, cum horum explicationi nimis diu jamjam immorati fuerimus, quod tamen non incongruum duximus, tum quod hic res ex professo tractetur, tum quod, ad horum exemplum, quilibet ex reliquis, quæ de hac agunt materia, S. Scripturæ locis, se facillimo negotio expedire poterit.*

Quo-

Quocirca & nos eorum explicatione impræsentiarum superfedebimus.

5. Sed vero, antequam manum de tabula tollamus, enodandus adhuc breviter est locus, non enim operosam requirit interpretationem, ubi ipsum Philosophiæ vocabulum expressum reperitur, quem ideo tanquam majoris emphasis atque probationis, passim crepant, non quidem Theologi perspicaciores, sed ex plebe ecclesiastica illi, qui cum revera nihil sciant solidi, sibi tamen mire sapere videntur, & ubi de Philosophia mentio incidit, confestim & satis inconsideranter evomunt. Habetur autem in Epistola Pauli ad Colossenses, cap. 2. vers. 8. & sic sonat. *Videte ne quis sit, qui vos depradetur per Philosophiam, & inanem deceptionem, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, & non secundum Christum.* Putant hic Apostolum Colossenses hortari, ut sibi caveant à Philosophia; sed admodum crasse hallucinantur. Nam ista voce non designari Rerum cognitionem, sed varias Judæorum sectas multi gravissimi existimant Theologi. Egregie inter alios id explicat atque docet Dannhæverus in sua idea boni interpret. & mali. calumniator. parte 1. sect. 3. art. 7. vers. 79. cujus locum integrum propterea hic adscribere liber. *Questio est, inquit, quis sit sensus vocis Philosophiæ, Coloss. 2. vers. 8? Sine dubio is, qui ejus vocis sensus fuit ea ætate, qua Apostolus scripsit. Nihil autem aliud significabat tum inter Judæos Philosophia, quam varias Judæorum sectas. Nam historicus coævus Iosephus expresse istas tres sectas Pharisaorum, Sadducæorum, & Essæorum vocat tres Philosophias lib. 18. Antiquit. cap. 2. & εἰδέναι φιλοσοφίας lib. 2. cap. 7.*

Sectas, quæ erant ante tempora Hasmonæorum Eusebius in duas familias distinguit, unam eorum, qui solè legi studebant: alteram eorum, qui legis auctaria admittiebant: illam priorem appellat lib. 8. præpar. Evangelic. Φιλοσοφίας κατὰ τὴν πρῶτην Δείξιον: posteriorem Ἰουδαϊκῶν. Quin & aures oris Pater τῶν τῆς φιλοσοφίας inquit homilia 64. in Matth. ἐπιπέσει μὲν τὴν Ἐχέρῃ παρανομίῃ; id est interprete Casaubono, post Christi adventum ratio bene vivendi secundum legem fuit intentata. Confer Ioseph. Scalig. in elench. tribarjesii Nicolai Serrarii cap. 22. Drusium in resp. ad Serrarii. lib. 1. cap. 2. lib. 1. cap. 18. lib. 4. cap. 3. Franz. orac. 106. & Affelman. in Miscell. select. 3. Hujus Philosophiæ Philosophemata fuerunt contentiones legales. Ex. grat. An in Sabbatho liceat vesci ovo quod gallina peperit in Sabbatho? An elevandi pedes è terra; num vero subinde in lapides impingendum? Confer Matth. 6: 5. cap. 9: 11. cap. 23. 14: 23. & cap. 12: 2. Luc. 5: 33. & cap. 18: 12. Marc. 7: 3. & 4. Hæc Dannhæwerus, cujus sententia ex toto hujus capituli contextu confirmatur. Deinde, quamvis concedatur, hic loci voce Philosophiæ, denotari Rerum notitiam, non dicit Paulus, cavendam esse Philosophiam, sed deprædationem per Philosophiam: unde evidenter sequitur, non veram, sed apparentem, vel (ut alii habent) non proprie, per se, & absolute, sed improprie, & per accidens sic dictam Philosophiam intelligi debere: vera namque neminem (ut ex supra dictis liquet) deprædari potest. Sentit hoc Calvinus, cum in hunc locum sic commentatur. Quia multi falso putarunt, hic damnari à Paulo Philosophiam, definiendum est, quid intelligat per hoc nomen.

Meo

Meo autem iudicio intelligit, quicquid ex se comminiscuntur homines, dum volunt proprio sensu sapere: idque non absque specioso rationis pretextu, ut sit in speciem probabile. Et paulo post. Sed meminerimus Paulum sub Philosophia nomine tantum damnasse omnes adulterinas doctrinas, quae nascuntur ex humano capite, qualemcunque habeant rationis colorem. Cum Calvino facit Divus Ambrosius, sic in hunc locum scribens. Philosophiam dicit terrenam, per quam solent seduci, qui cupiunt prudentes judicari in hoc mundo. Hec argumentis & subtilitate minutiarum quarundam componitur. Et paulo post. In cujus disputationibus quae inciderit, vix aut nunquam evadet. Detinetur enim verisimilibus causis & commentitiis rebus, nihil tam verum astutans, quam conspicitur & intelligitur in elementis. Eodem fere etiam modo D. Anselmus hoc loco. Moneo, ut ambuletis in Christo, & videte, id est, cauta circumspectione cavete, nequis vos decipiat, seducens in aliquem errorem per Philosophiam terrenam, quae argumentis & subtilitate componitur: & fallit dum verisimilibus causis & commentitiis rebus nihil tam verum astutatur, quam quod conspicitur in elementis. Et paulo post. Vel cavete, nequis vos decipiat per Philosophiam, id est, per philosophicam interpretationem idolorum, & per inanem, id est, ab omni utilitate, & omni veritate vacuam fallaciam taliam dictorum, quae est secundum traditionem hominum, id est, quasi sapientium, qui quasi prudentius idola exponunt secundum elementa mundi, &c. Similiter etiam Thomas de Vio Cajetanus hoc loco. Philosophis adjungit inanem fallaciam, quantum ad officium praedandi homines à fide Christiana, quia non veritatis Philosophica est officium praedari Christianos,

*vifi ei adjungatur fallacia. Quæ quia dupliciter adjun-
 giur Philosophiæ, ideo subjungit, Secundum traditio-
 nes hominum, secundum elementa mundi. Aut
 enim inanis fallacia jungitur Philosophiæ ex traditione ho-
 minum, puta ex secta Stoicorum, vel Peripateticorum, &
 hujusmodi. Aut ex elementis mundi, hoc est, ex me-
 tiri & judicare ea, quæ sunt Christianæ fidei secundum
 elementa mundi, hoc est, causas cœlestes & elementares, &
 compositorum ex his: hoc enim est inanis fallaciæ: pro
 quanto judicium quod ex hujusmodi causis haberi potest,
 non se extendit ad excelsa Christi mysteria, quæ fide te-
 nemus. Præter hos videantur And. Hyperius, Bened.
 Aretius, August. Marloratus, Guiljelm. Estius, Joh.
 Piscator, & Nicol. Hemmingius, hoc loco, qui po-
 stremus, cum per omnes ferè Philosophiæ partes
 discurrisset, earumque utilitatem ac laudem cele-
 brasset, sic tandem concludit. Cum igitur omnes par-
 tes Philosophiæ sint utiles & eximia Dei dona, sacrilegii
 genus est Philosophiam in univèrsam damnare. Atque
 hanc fuisse Apostoli mentem confirmat subsequens
 exegeſis, addit enim inanem deceptionem secundum
 traditionem hominum, secundum elementa mundi, hoc
 est, secundum humanam sapientiam ab hominibus
 animalibus traditam, & secundum opiniones de
 elementis & principiis rerum naturalium, quæ tum
 temporis plurimæ & diversæ Græcos Philosophos
 invaserant; & non secundum Christum, qui veritas
 & vera Dei sapientia est. Hinc superioribus sub-
 nectit Calvinus. Quod proximè sequitur de inani de-
 ceptione, sic resolvo; cavete à Philosophiæ, quæ nihil aliud
 est, quam inanis deceptio; ut sit hoc additum appositivè.
 Et per *καὶ τὸ ἀνθρώπου* declarare Apostolum, quid voca-
 bulo Philosophiæ intelligat, dicit in hunc locum Joh.*

Pisca-

Piscator. Particula itaque & non habebit vim conjunctionis copulativæ, sed interpretativæ *sive* : & prius declarabitur per posterius, quasi haberetur, per *Philosophiam*, *sive inanem deceptionem*. *Sensus ergo est* (sunt verba Kekkermanni Præcogn. Philosoph. lib. 1. c. 4.) *Cavete ab inanibus deceptionibus, & figmentis variarum opinionum, quæ ab hominibus gerentibus titulum Philosophorum, nomine Philosophiæ venditantur.* Dehortatur igitur Paulus Colossenses a Figmentis Platonicorum, Epicureorum, Stoicorum, & præcipue Sophistarum, qui tum temporis maxime in Græcia vigeant, & in utramque partem de qualibet re copiose differebant, & opinionibus suis, argute ac facunde propositis, & idcirco veram sapientiam præ se ferentibus, conabantur à salutari Christi doctrina Colossenses seducere; in quem sensum & finem etiam vers. 4. habet; *Hoc dico, nequis vobis imponat probabilitate sermonis*; Quo etiam spectat hoc Theodreti in hunc locum. *Quam superius dixit probabilem, & ad persuadendum aptam orationem, hic appellavit Philosophiam*: Non autem à vera Philosophia, utpote quæ nos non spoliat veritate cœlesti; sed potius ad eam acquirendam ducit, & defendendam armat. Desinant igitur in posterum boni illi viri, ac ipsos cæco impetu sequentes Idioræ locum hunc in vituperium Philosophiæ, & erroneæ suæ opinionis defensionem adducere: cum non tantum ratio, à nostris stet partibus; sed etiam magnus gravissimorum omnis generis Theologorum numerus, quales sunt præter jam citatos Clemens Alexandrin. lib. 1. & 5. Stromat, Zanchius & Beza in hunc locum; Melchior Canus Locor. Theol. lib. 9. cap. 9. Alsted. Præcognit. Theolog. lib. 2. cap. 10. Casman.

Casman. Philosoph. Christian. part. 2. Quibus omnibus adjungimus Augustinum, ejusque ver-
bis lib. 1. de Ordin. cap. 11. præfens caput con-
cludimus. *Divina Scriptura non omnino Philosophos, sed Philosophos hujus mundi evitandos esse præcipiunt. Item, Nam quisquis omnem Philosophiam fugiendam putat, nihil nos vult aliud, quam non amare Sapientiam.*

C A P U T V I I I.

1. *Nulla vera Philosophia dogmata Theologicis esse con-
traria. 2. Ex nihilo nihil fieri, & Idem non
posse reproduci numerice, non esse vera Philo-
sophice, & Theologicæ falsa.*

I. **A**bsolvimus, quæ ex Sacris sententiæ
nostræ opponi possent, præcipua;
neque enim omnia persequi necesse
arbitramur, cum argumentum id à
plerisque Authoribus, capite superiori citatis,
plenissime pertractatum fuerit. Progredimur ita-
que ad ea, quæ extra Dei verbum, nobis objici
queunt. Hæc, cum pleraque parvi admodum
momenti, & cuilibet per allatam præcedenti ca-
pite distinctionem solutu facilia sint, silentio præ-
teriremus omnia, nisi unum occurreret, quod
aliquam præ se ferre difficultatem videatur. Est
autem hoc, quod Philosophia multa statuât do-
gmata, quæ cum Theologia & S. Scriptura ad-
versis pugnare frontibus videantur: unde quis
facile inferre posset, illam hujus interpretem
genuinam & legitimam minime censeri de-
bere.

bere. Quomodo enim verum ex Divinis Scriptis sensum eruet, ac erutum firmis demonstrabit argumentis illa disciplina, quæ non tantum à S. Literis longe remoras, sed etiam, quod majus est, contrarias illis sententias hinc inde quandoque docet, atque asserit, secundum vulgatum illud, *Dantur multa Enunciata, quæ sunt vera Theologice, ac Philosophice falsa?* Sed respondemus concedendo, apparentem quidem, atque erroneam Philosophiam nonnulla posse S. Eloquiis adversantia ditigare ac statuminare: At de vera id prorsus negando. Atque adeo dicimus, quicquid verum est aut falsum in Theologia, etiam verum esse aut falsum in vera Philosophia: & contra quicquid verum est aut falsum in hac, etiam verum aut falsum esse in illa; nec unquam, quod in una verum est, in altera falsum esse posse: Sed ubique suavissima harmonia in veritate ac falsitate ambas convenire atque consentire.

Quod autem addatur, quædam esse, quæ sunt vera Theologice, & Philosophice falsa, mirari satis non possumus. Veritas enim semper una atque eadem existit, & sibi perpetuo constans, nunquam faciem mutat, nunquam alium atque alium induit vultum, in quacunque etiam tradatur disciplina ac scripto. Quæ quæso, cum nihil aliud sit, quam sermonis cum rebus convenientia, posset unys idemque sermo rebus congruere hoc in libro, atque in alio traditus ab illis discrepare. Sane cum Deus immutabilis sit, tamque Philosophiæ, quam Theologiæ auctor, absurdissimum est cogitare illum in hac, aliquid esse verum, docere posse, quod in illa docet esse falsum, &

contra

contra in hac esse falsum, quod in illa docet esse verum. Adeo ut id, quod naturæ lumen verum esse dicat, lumen gratiæ non possit, tanquam falsum, repudiare; & id, quod veritati consonum asserit Scriptura, non possit ut eidem dissonum rejicere natura: Alias enim unum idemque & verum & falsum esset simul, quo nihil rationi magis contrarium. Quod idem etiam luculentissimis verbis exprimit Mornæus, cum in præfat. exam. lib. de veritat. Religion. sic inquit. *Natura igitur axiomata; & principia, natura, inquam, quam Deus fecit, ipsi Deo contraria esse non possunt: Est vero præterea Deus ipsa ratio, veritas ipsa. Omnis igitur alia ratio, omnis veritas ab eo pendet, ad eum refertur, extra eum ne consistere quidem potest. tantum abest, ut, quod in natura verum est, & rationale, in Theologia sit falsum & irrationale, quæ ceriè contra naturam non est, sed contra naturæ corruptionem, quæ est contra veram; & genuinam naturam. Firmum igitur ac ratum sit, & maneat, inter veritatem Philosophicam & Theologicam nullam omnino pugnam esse posse.*

2. Verumenimvero forsan Adversariis adhuc aqua hæreret, nisi magis particulatim ostendatur, Enunciata, quæ tanquam veræ Theologicæ, & Philosophicæ falsa vulgo enumerantur, talia non esse. Ut enim suam probent opinionem, quædam in scenam producant, ut, *quod ex nihilo fiat nihil, idem non possit reproduci numericè; mundus sit æternus, virgo non possit parere, unum non sit trinum, corpus grave feratur deorsum, ignis urat admotam materiam, à privatione ad habitum non detur regressus, & id genus alia, quæ citius notæ esse nulli debitant. Ergo age, morem illis geramus, atque unum ac alterum examinemus,*

nemus, ipsosque prorsus falli ostendamus. Primo igitur afferunt, *Ex nihilo nihil fieri*, & hoc Philosophice verum esse ajunt, & quidem recte, cum principium per se cognitum sit, & inter notiones communes recensetur; At verò Theologice falsum: Nam Deum mundum hunc aspectabilem, & quæcunque eo continentur, ex nihilo condidisse docent S. Paginae. Ad quod respondemus negando; quantacunque enim sedulitate ac diligentia illas evolverimus, nullibi aliquid, quod istius speciem præ se ferebat, reperire potuimus, quam lib. 2. Maccabæor. cap. 7. vers. 28. qui cum Apocryphus sit, adeoque apud plerosque Christianos divina auctoritate non polleat, ac præterea etiam Philosophiæ faventem explicationem admittat, nihil hic negotium facessit. Verum an non Moses (sic mihi magno fervore regerentes audire videor) satis expresse hoc docet, cum libros suos sic orditur, *In principio creavit Deus calum & terram*, hoc est, ex nihilo fecit; sic enim interpretandum est vocabulum *Creationis*? Sed vero rogare mihi libet, quisnam illos edocuerit, cum multis aliis priorum Genesios capitum in locis *create* significet ex aliqua præexistente materia producere, in ipso tamen limine denotare productionem ex nihilo? Undenam talem hauserunt interpretationem: Sane non ex Scriptura, nullus enim locus hoc habet, non ex Philosophia, hæc enim contrarium statuit, ut ipsi fatentur. Erit ergo, aut ex ipsorum cerebro profecta, aut institutione accepta: Quapropter etiam donec illud axioma Theologice falsum esse demonstraverint, tam in Theologia, quàm Philosophiâ verum maneat atque indubitatum. Alterum, quod produci-

tur est, *Idem non posse reproduci numericè*: quod quidem Philosophice verum esse concedunt, quoniam ad omnis individui procreationem, & conservationem (quæ nihil aliud, quam continua procreatio est) confluxus causarum partialium individuarum requiritur: At in Theologia falsum esse clamitant; docet enim illa, eadem numero corpora in novissimo extremi Judicii die resurrectura, idque probat ex Job. cap. 19. vers. 25, 26, & 27. & 1 Corinth. cap. 15. At profecto mirari satis non subit, viros gravissimos, atque alias satis perspicaces, ita opinionibus, aut ab infantia haustis, aut institutione acquisitis, aut cæco impetu arreptis adhærere, ut istas sine probationum accurata, & nulli parti addicta examinatione, mordicus teneant, doceant, defendant. Nam dogma hoc de ejusdem carnis resurrectione, & sanæ rationi, ut diximus, repugnat, & ex allatis Scripturæ locis neutiquam inferri potest. Prior enim, ex V. Testamento depromptus, in Hebræo textu ita confusus, perturbatus atque obscurus reperitur, ut inde ne idoneus quidem sensus, multo minus ejusdem carnis resurrectio elici queat. Posterior autem si leviter tantum examine- tur, non tam eorundem, quam novorum corporum resuscitationem docere deprehendetur. Quapropter, si hoc Enunciatum falsitatis in Theologia convincere satagunt, alia, quibus id præstent, argumenta ipsis in medium proferenda erunt. Quæ cum in Dei verbo occurrant nulla, in Theologia pariter, ac Philosophia firmum erit ac ratum. Reliqua, quæ superius à nobis fuerunt recensita, quod attinet, horum similis est ratio,

ut

ut fuisse ostendit Kekermannus lib. 1. Præcogn. Philosoph. cap. penult. & Alsted. Præcognit. Theologic. lib. 2. cap. 10, qui etiam ibidem plurima, quibus pugnam Philosophiæ cum Theologia astruere conantur Misophilosophi, argumenta enumerat, atque enervat. Nos breviter, neque enim operæ pretium putamus ea prolixè persequi, respondemus, omnia ista Enunciata, si ab omni vocabulorum ambiguitate liberentur, & rectè justèque distinguantur, limitenturque, ac vera esse, legitime rationibus Philosophicis demonstrantur, nullò prorsus modo Theologiæ, aut S. Scripturæ contrariari posse: sed aptissime congruere debere: *SACRA enim Scriptura* (ut habet referente Keckermanno Concilium Lateranense tertium: anno 1180. celebratum, sess. 8.) *veritati Natura non repugnat, eo quod verum vero non contradicat.*

C A P U T I X.

1. *Ecclesiam, Patres, Concilia, Pontificemque Romanum non esse infallibilem Scriptura interpretanda normam.*
2. *Nec Spiritu Dei duci, nec veritates in S. Literis comprehensas certo eruere, ac demonstrare posse.*
3. *Exroribus esse obnoxios.*

1. **H**Actenus propriam Sententiam, tanquam arcem extruximus, circumvallavimus, atque propugnaculis munivimus; ac deinde ab insultibus atque invasionibus hostium defendimus, ac sartam tectam conservavimus: Superest denique, nostri quæ

quæ pars est ultima cœpti, ut in inimicorum terras nunc descendamus, illorumque arces invadamus, expugnemus, ac demoliamur, quo nostra securior evadat, atque illustrior. Sunt autem illi in duplici differentia. Prima est Pontificiorum, altera Reformatorum, & qui ipsis hac in parte favent. Hos in sequentibus, illos impræsentiarum aggrediemur, & quidem cito expediemus, utpote exiguo humilique vallo muniti, & levis armaturæ militibus defensi: Qua etiam de causa in illos arma fere non movissemus, & ut oppugnatione indignos neglexissemus. Nam, cui adeo abjectus est animus, & læva mens, ut frivolorum hominum figmentis, non tantum omni sana ratione destitutis, sed præterea illam evertentibus, & quidem in rebus æternam salutem concernentibus, cæco impetu assensum præbere, atque acquiescere possit, nullum facessere negotium ingenuo atque sincero almæ Veritatis amatori debere, semper judicavimus. Attamen, ne Exercitatio nostra aliqua in parte manca foret, ac defectiva, illorum refutationi hoc caput impendere consultum duximus. Statuunt igitur, ut supra etiam innuimus, jus potestatemque Scripturæ sensum investigandi, atque explicandi esse penes Ecclesiam, Patres, Concilia, Pontificemque Romanum: eosque certa infallibilique Auctoritate pollere clamitant, qua & S. Literas interpretari, & de aliorum interpretationibus judicare possint: adeo ut ipsorum explanationibus, aut sententiis de aliorum explanationibus latis nemini refragari, nemini contradicere sit licitum, atque permissum. Huic Tyrannidi se omnes, quibus Christiana libertas adeo cordi fuit,

ut

ut hoc conscientis intolerabile excusserint jugum, satis animose, atque alacriter opposuere, ac illius propugnatores in profundas angustias redegere. Nam quotiescunque hujus Sententiæ destructores, jus istud interpretationis Ecclesiæ minime competere, docuerunt, excipiunt a destructores, se per Ecclesiam, Patres intelligere Ecclesiæ Doctores. At vero cum deinceps etiam ab illis hujus efugii difficultates atque absurditates proponuntur, regerunt hi omnes illas facile ac certissime à Conciliis, præcipue Generalibus, tolli. Quod porro ab illis quando falsum quoque esse demonstratur: proferunt tandem hi ultimum refugium, Pontificem Romanum, à quo confirmata Concilia veros infallibilesque S. Scripturæ interpretes esse statuunt: quin etiam illi soli omnes interpretis veri atque indubitati competere conditiones, tanquam extra omnis erroris periculum evecto; adeo ut ipse Bellarminus asserere non erubescat: *Si totum Concilium staret ab una parte, Pontifex solus ab altera: Pontifici potius esse credendum, quam toti Concilio.* Ita ut illud illustre ac splendidum Ecclesiæ nomen, quod prætendunt, quoque Patres, Concilia, ac Pontificem ipsum comprehendunt, in hunc solum tandem terminetur ac resolvatur. Quæ omnia nos cum ex se, quam infirmo instabilique fundamento nitantur, satis ostendant, atque ab Adversariis etiam fuse pertractata sint, prætereuntes, uno tantum alterove inexpugnabili argumento, Sententiam hanc erroneam esse, ostendemus atque demonstrabimus.

2. Primum petitur ex numero verorum S. Litterarum Interpretum, quos tres nostro calculo tantum

tantum ponimus, nempe vel ipsos Novi Veterisque Testamenti Authores, quando scilicet adhuc superstites, aut scripto, aut viva voce, suam de ancipiti in operibus suis occurrente oratione mentem aperiunt atque exponunt, secundum tritam illud, *Optimus interpret verborum quisque suorum*; vel quos in interpretando extraordinarie, atque immediate cœlesti suo numine afflat SS Dei Spiritus; vel denique qui certo divinorum Eloquiorum veritates & eruere, & se eruisse demonstrare possunt. In horum autem interpretum censum, & quidem medii postremique ordinis (cum primi jam diu è vivis excesserint, adeoque non amplius in Christianismo locum obtineant) non venire potest, nec Ecclesia, nec Patres, nec Concilia, nec Papa Romanus. Ecclesia enim visibilis (de qua hic sermo est; nam invisibilis, cum sit cœtus omnium ad vitam æternam electorum, qui ab initio mundi fuerunt, sunt, & erunt, non potest in hac vita sententiam suam circa interpretationem Scripturæ explicare) ex reprobis conflatur & electis. Reprobi autem, nec Spiritu Dei duci, nec illius oraculorum veritates infallibiliter intelligere, ac docere possunt: Ergo nec tota Ecclesia. Quod si vero Pontificii de sua propria hoc dictum velint: Ea sane si non tota reprobata est, paucissimos continebit Electos, cum S. Literarum prorsus ignari sint non tantum omnes Laici; sed etiam plerique ex Clericis, atque ipsis Sacerdotibus. Adde, quod ipsis Laicis munus id, quod apud ipsos Ecclesiæ proprium est, nequaquam tribui possit, cum illis, qui tamen maximam apud Pontificios Ecclesiæ partem constituunt, Sacrorum Codicum ne lectio quidem, multo

multo minus interpretatio concessa; sed sub gravissimis pœnis interdicta sit, ac prohibita. Patres vero, Concilia, & Pontificem, nec divino numine, in interpretando extraordinarie afflatos fuisse, nec orationum, quas sacræ continent paginæ, veritates certa eruisse, atque demonstrasse, ostendunt eorum pugnantes inter se interpretationes. De Patribus id confitentem habemus ipsum Bellarminum, qui non raro in suis Controversiarum libris oppositas eorum expositiones unius ejusdemque S. Scripturæ loci adducit. Sic lib. 2. de Christo cap. 2. ait, *Patres non sequimur, quando proprias ac singulares sententias aliis contradicentes defendunt. Exemplo sit Beatus Cyprianus, quem non sequimur docentem, Baptismum esse irritum, si ab hæretico tribuatur; Scimus enim hac in re Doctores ceteros Cypriano non consensisse.* Concilia etiam Generalia inter se pugnare in locorum multorum explicatione, cuilibet ea perlegenti, ac inter se conferenti satis manifestum evadet, ut id operosa probatione non egeat. Pontifices denique multas contradictorias S. Scripturæ explicationes tradidisse, ac contraria decreta edidisse, etiam in rebus fidei, satis superque testatur Jus Canonicum. Sic Innocentius primus Epistol. 3. Eucharistiam etiam infantibus dandam colligit ex Johan. cap. 6. vers. 53. *Nisi ederitis carnem Filii hominis, & biberitis ejus sanguinem non habebitis vitam in vobis, &c.* Posteriores autem contrarium docuerunt, & adhuc docent. Sic Gregorius conjugium Sacerdotibus esse restituendum voluit; Posteriores autem negarunt. Idem statuit, eum esse præcursores Antichristi, qui nomen Universalis Episcopi assumeret; quod Posteriores tamen assumerant.

Plura hujus notæ videantur apud Chamierum Panstrat. Catholic. Tom. 1. lib. 3. cap. 13. His etiam addi possunt de Pontificibus, ad enormem illam, quam illis, etiam supra Concilia, Bellarminus tribuit, auctoritatem evertendam, tanquam duo Corollaria; quod multi fuerint Hæretici, & multi impii, prophani, atque scelerati. Hæreticos fuisse inter Pontifices ex ipsis Pontificiis Scriptoribus multi fatentur. Præcipui inter alios fuerunt Eleutherus, Liberius, Felix, Anastasius, Honorius, atque Johannes vigesimus secundus, quorum hæretica dogmata fuisse percenset, ac à Pontificiorum, sua Ecclesiæ capita quovis modo purgare conantium, exceptionibus vindicat, Chamier. loc. cit. capp. 9, 10, 11, 12, & 13. Et in hæresin prolabi posse Pontificem ipsum fatetur Jus Canonicum, diserte pronunciarunt non pauci Papistæ, atque argumentis probat idem Chamierus eodem libro cap. 8. Sceleratos etiam & impios fuisse, ipse Platina in Vitis Pontificum, atque alii plurimi Historici testantur; Tales fuere, ut aliquos saltem in scenam producam, Stephanus sextus, Sergius tertius, Johannes duodecimus à plerisque numeratus, à nonnullis decimus tertius, Sylvester secundus, Bonifacius octavus, Benedictus decimus tertius, ac denique Alexander sextus, quorum scelera impietatesque enumerata habentur apud Chamier. loc. cit. cap. 6. Hujus autem farinæ hominibus an in S. Scriptura interpretanda Dei affulgere Spiritus, vel veritates divinarum eloquiorum investigandi ac demonstrandi inesse Facultas, & talis possit, qualem exaggerat Bellarminus, competere Auctoritas cujuslibet, cui sincerum est sinciput, & sana

in sano corpore mens, iudicio relinquimus, atque permittimus.

3. Sic fuit primum, alterum argumentum deducimus ex Conditionibus, quas in vero Interprete requiri statuunt Theologi, ex quibus talem facimus syllogismum. Infallibilis S. Literarum Interpres, nec errare, nec partium studio duci, nec provocationi locum relinquere; sed ad assensionem cogere, certa que homines cognitione imbueret potest. At Ecclesia, Patres, Concilia, Pontificesque Romani possunt errare, partium studio duci, &c. Ergo non sunt infallibiles Sacrarum Literarum Interpretes. De Majore cap. 4. §. 10. verba fecimus. Ad minoris confirmationem (præter ea, quæ in primi Argumenti probatione attulimus, & quod Ecclesia & Concilia hominibus constant, & Patres, & Pontifices homines sunt, à quibus istæ conditiones abesse possunt) per partes procedemus. Et quidem primo Ecclesiam errare posse, patet ex eo, quod Eucharistia etiam infantibus communicata fuerit apud Veteres, qua de re multa habet Augustinus, atque alii. Præterea paulo post Concilii Niceni tempora, maxima orbis Christiani pars in perfidiam juravit, ut apud Sulpicium Severum lib. 2. legimus. Sic etiam Ariano-
rum temporibus, illius hæreseos veneno totus fere orbis infectus fuit, ut testatur Lirinensis, qui etiam fatetur, non repugnare, totam pariter Ecclesiam à fide posse deviare. Plura de his videantur apud Chamier. Panstrat. Catholic. lib. 2. cap. 16. Quod si autem prima deficiat in Ecclesia conditio, reliquæ etiam deficient, omnes enim in illa fundantur, ut supra ostendimus. Patres deinde errare

posse, hinc manifestum evadit, quod sæpenumero verum Scripturæ sensum non affecuti fuerint, ut disertissime docet Bellarmin. lib. 3. de verbo Dei cap. 3. sect. 9. & 10. Ubi ait, *Patres in S. Literis exponendis subinde lapsos fuisse, figurate accipientes, quæ proprie, & proprie quæ figurate erant accipienda*: adducitque exempla ex Origene, Papia, Justino, Ireneo, Tertulliano, Lactantio, aliisque. Idem docet etiam Hieronymus, cum 3. Tom. Epistola ad Theophilum sic scribit. *Scio me aliter habere Apostolos, aliter reliquos Tractatores. Illos semper vera dicere, istos in quibusdam, ut homines aborrere*. Sic etiam ait, sibi commentarios quosdam in libros sacros excidisse, se eos fudisse potius, quam scripsisse. Nee tantum errarunt Patres, sed non pauci insuper partium studio ducti fuerunt. Nam sæpe ex benevolentia, & amore quædam loquuntur, ut Augustinus in Enchiridio ad Laurentium de Purgat. & Orat. pro mortuis, quodammodo & alios & se nimia amoris abundantia errasse fatetur, ut quando de Amicis, & de charissima matre Monica cogitat. Sæpe quorundam timore alia reticent, ut idem testatur Epistol. ad Januarium 119. cap. 19. his verbis. *Multa hujusmodi propter nonnullarum vel sanctarum, vel turbulentarum personarum scandala devitanda liberius improbare non audeo*. Sæpe ex nimia quorundam reverentia, sæpe per quorundam Pontificum, & Imperatorum tyrannidem in absurdas S. Codicum interpretationes abacti fuerunt, ut Ariminensis Concilii, & Berengarii Historia abunde testatur. Sed ad hæc excipiunt Papistæ, se quidem non negare, hunc atque illum ex Patribus non aliquando errori fuisse obnoxium:

Sed

Sed omnes simul consentientes semper verum docuisse, nunquam hallucinatos fuisse, atque eatenus tantum pro infallibilibus habere Interpretibus. At replicamus, primo futilem esse exceptionem, si enim unus in hujus Scripturæ loci, alter in illius interpretatione errare potest, quidni & omnes simul errare possunt? Deinde paucissima reperiri loca, imo forsitan nulla, de quorum sensu omnes omnino Patres sententiam pronunciarunt: Præterea omnes, atque certe plerique omnes simul errasse in exponendo loco Proverb. 8. Denique falsum esse; Consensum omnium omnino Patrum Pontificiis interpretationis normam esse, cum omnia illorum Scripta testentur, quod interdum nullius, interdum unius alteriusque duntaxat expositionem sequantur; etiamsi alii, & meliores Patres ab ea dissentiant, ut fuse ostendit Polanus in omnibus suæ Symphonie Catholicæ capitibus, & Syntag. Theolog. lib. 1. cap. 45. Quæst. 7. Porro Concilia errare posse, palam facit ipsum Nicenum primum, quando milites damnavit, qui Christianismum semel professi, postea iterum in militiam, etiam legitimam abiissent; quando quosdam Pœnitentiæ Canones sancivit, qui multarum in Ecclesia superstitionum causæ exstiterunt, ac Christi merita diminuerunt atque obscurarunt; quando sacris personis conjugium prohiberi voluit, nisi id factum Paphnutius impedivisset, &c. Denique Pontifices Romanos errare posse, docent graves illorum atque frequentes in verbo Dei interpretando lapsus. Ex. grat. Bonifacius VIII. de Majoritat. & Obedient. cap. 1. ut probet summam potestatem Scularem, atque Ecclesi-

fiasticam ad se pertinere, in scenam profert locum Evangelistæ Luc. cap. 22. vers. 38. *Ecce hic duo gladii, &c.* eumque pro se interpretatur. Item Cephæ significat caput; ergo Pontifex est caput Ecclesiæ, cum Johan. cap. 1. vers. 43. dicat Cephæ significare petram. Similiter Siricius Papa Epistol. 1, quæ est ad Himerium Tarraconensem, cap. 7. & Innocentius I Epistol. 3, quæ est ad Exuperium Tholosanum Episcopum, locum 1 Petr. 1: 16. *Estote sancti quia ego sanctus sum*, & Paul. Rom. 8: 8. *Qui in carne sunt Deo placere non possunt, vos autem non estis in carne, sed in spiritu*, ita interpretati fuerunt, ut inde deducant, Sacerdotes à conjugio esse arcendos; cum Petrus de omnibus fidelibus loquatur, & Paulus de iis, qui carnalem naturam per Christi Spiritum nondum exuerunt. Sexcenta licet ejusmodi proferre: sed hæc sufficiant; tædet enim jam talibus nugis diutius immorari. Qui plura cupit, ut & Argumentorum, quibus Papistæ suam stabiliunt & confirmant sententiam, solutiones, adeat jam sæpius laudatum Chamierum, Polanum, &c.

C A P U T X.

1. *Plurium Reformatorum dicta adferuntur*, 2. *Ex quibus illorum Sententia definitur, ac breviter perpenditur.*

DEviçtis velitari, brevique pugna imbelibus istis, atque inermibus hostibus, aciem nunc deflectamus atque arma promoveamus in Reformatos, & quicumque ipsorum

ipforum signa sequuntur, adversus quos fortiori pectore, longiorique dimicatione opus erit, utpote bello strenuos, stratagematis insignes, armorum propugnaculorumque tutela bene instructos, & quod præcipuum est, à nemine adhuc, quod sciam, oppugnatos, multo minus devictos debellatosque. Sententia enim, quam fovent, utut confuse atque obscure proposita, satis plausibilis tamen apparet, & multis variisque & quidem speciem ponderis præ se ferentibus argumentis fulcitur. Quocirca etiam diutius ei erit immorandum, prolixiorque impendenda disputatio. Sed ultimus est labor, quo exantlato secura pax, atque tranquilla nos manet quies. Age igitur, & sine longiori ambage hostem alacri animo aggrediamur.

1. Chamierus Panstrat. Catholic. Tom. 1. lib. 16. cap. 6, sic, nulla facta Spiritus Sancti mentione, Reformatorum sententiam definit. *Catholici sentiunt, non posse securius, certius, verius Scriptura interpretationem haberi, quam per Scripturam ipsam.* Expressius Polanus Syntagmat. Theolog. lib. 1. cap. 45. quæst. 5. *Norma interpretandi Scripturam, & judicandi de interpretatione Scriptura sacra, verane sit, an falsa, est ipsamet Scriptura sacra, que vox Dei est.* At paulo aliter Wendelinus Theolog. Christian. Prolegom. cap. 3. Thef. 6. explicat. 1. *Ius summum, inquit, interpretandi Scripturas est penes Spiritum Sanctum in Scriptura loquentem, vel penes Scripturam, que vox est Spiritus sancti.* Iisdem fere verbis Walæus in Enchiridio Religionis Christianæ; loc. de Script. Interpret. *Sacra Scriptura est sui ipsius interpres; vel potius Spiritus sanctus loquens in sacra Scriptura.* Et Loc. Commun. Theologic. de S. Scripturæ interpretatione.

tione. Dicimus ipsum Deum in Scripturis loquentem esse
 supremum Interpretem Scripturarum: & mox, Nam
 Deum ita attemperasse Scripturam sacram dicimus, ut ea
 non tantum sit norma, sed etiam sui ipsius interpres. In
 quibus etiam Deo, & Spiritu sancto suæ in Scri-
 pturâ interpretandâ partes videntur assignari,
 quemadmodum id asserit Whitakerus Disputat. de
 Scripturâ S. contra hujus temporis Papistas, Con-
 trovers. 1. quæst. 5. cap. 8. Sententia nostra est, non
 oportere Ecclesie tribui summum iudicium, atque autori-
 tatem interpretandi Scripturas; sed Scripturæ ipsi, & Spi-
 ritui S. tum apertè in Scripturis loquenti, tum occultè eas-
 dem in cordibus nostris confirmanti. Clariùs adhuc &
 luculentius distinctiusque explicat Tilenus Syn-
 tagm. Disputat. Theolog. part. 1. disput. 8. thes. 1.
 & 2. his verbis. Summum interpretandi jus, atque au-
 thoritatem vera Christi Ecclesia soli Spiritui sancto in Scri-
 pturis loquenti vindicat: statuitque verum Scripturæ sen-
 sum, quoad internam quidem *κατανοησιον*, ab eò solò pro-
 ficisci: quoad externam verò persuasionem ex ipsâ Scriptu-
 râ optimè sumi. Et Scarpus Curt. Theologic. loc.
 de S. Scripturâ, multò adhuc prolixius, hòc
 modo. Orthodoxorum sententia hac est: Summum jus,
 autoritatem, & iudicium interpretandi Scripturas esse
 penes Spiritum sanctum in scripturâ loquentem, nec
 Scriptura interpretationem ad certam aliquam sedem,
 & successionem hominum, uti volunt Papiste, alliga-
 tam esse, sed Spiritui sancto occultè Scripturas in cor-
 dibus fidelium confirmanti tribui debere: nec enim
 ista pugnant, cum dicimus hoc esse penes Scripturam,
 & penes Spiritum sanctum: nam dicitur Spiritus san-
 ctus esse summus interpres, quia ut certò simus persua-
 si de verò Scripturæ sensu, oportet nos per Spiritum
 sanctum

sanctum illuminari, alioquin nunquam illam κληρονομήσω, qua fidelium mentibus inest, assecuturos, quibuscunque demum mediis utamur. Et hac est interna persuasio, qua nos tantum attingit; nec enim hoc modo alios, ut sensum & iudicium Spiritus sancti recipiant, cogimus. Dicitur autem Scriptura ipsa, vel Spiritus sanctus in Scriptura loquens summus interpret & iudex respectu externæ persuasionis. Ideoque ut aliis persuadeamus, ad externum hoc Scriptura iudicium veniendum est.

2. Atque hæc tam fuscè libuit adferre, partim ut Reformatorum sententiam inde elicere atque proponere possemus, partim ut pateret quomodo ipsimet illam exprimunt atque definiunt; quod sane satis obscure atque confuse, meo quidem arbitrato, præstant. Etenim priores, nulla facta mentione internæ aut externæ persuasionis, nunc Scripturam, quæ vox Dei, aut Spiritus S. est, nunc Deum, aut Spiritum S. in Scripturis loquentem nominant: quibus appellationibus nihil aliud, quam Scripturam ipsam intelligere mihi videntur; adeoque statuere, illam esse sui ipsius interpretem. Posteriores autem, distinguendo inter internam & externam persuasionem, hanc Scripturæ, illam Spiritu sancto assignant, atque hoc per Spiritum S. in Scripturis loquentem denotare videntur, quamvis mox iterum Scripturam & Spiritum sanctum in Scriptura loquentem confundant. Nos vero, quantum assequi ex dictis possumus, hanc ipsorum putamus esse mentem, nempe S. Scripturam certam esse infallibilemque se ipsam interpretandi normam, atque regulam, qua, tanquam instrumento sensibus obvio, vetus & genuinus di-

divini verbi sensus externe non tantum erui ac demonstrari, sed etiam erutus expendi atque explorari debeat: At vero fidelium neminem de eo plene ac plane posse in animo suo esse persuasum, nisi Spiritus S. accedat testimonium, qui, tanquam causa interna, sensibusque non perceptibilis, illorum cordibus obsignet interpretationis veritatem. Atque hæc si illorum sit sententia, quamvis apertam non involvat contradictionem omni tamen difficultate non caret: Si enim post Scripturam ipsam ad plenam interpretationis persuasionem insuper requiratur Spiritus sanctus, non erit illa sufficiens atque infallibilis norma, qualis esse ab illis statuitur, nempe cui competunt omnes, in vero interprete requisitæ, quas supra enumeravimus, conditiones. Etenim si in interpretando non possit errare, nec provocationi locum relinquere; sed homines certa cognitione imbuere, & ad assensum cogere, non insuper opus erit Spiritus S. testimonio, quid enim quis ultra ista expetere potest? & si opus est Spiritus sancti testimonio, ad assensum non poterit cogere, nec homines certa cognitione imbuere, sed provocationi locum relinquet, errorique erit obnoxia. Sed his, quæ in transitu attingere tantum libuit missis, unamquamque hujus sententiæ partem seorsim refutemus; ac primo quidem scripturam non esse normam seipsam interpretandi.

C A P. XI.

1. Sententia Reformatarum, qua Scriptura sui ipsius interpretatur, explicatur, 2. Atque illius difficultates adferuntur. 3. Vocabulorum orationumque significatus non Natura, sed hominum conversatione innotescere. 4. Communem loquendi usum non esse S. Scripturae interpretem, 5. Nec à Reformatis statui, nec etiam posse. 6. Nullum ejus locum esse per se clarum; sed omnes ambiguos. 7. Nec semper etiam unum per alterum, aut obscuros per claros explicari. 8. Difficultates allatas non tolli regulis passim à Reformatis, 9. Nec effugio, à quodam, allatis.

I. **N**omine Scripturæ accipienda sunt heic loci vocabula, phrasæ, modi loquendi, sententiæ, & id genus alia, ad externum sermonem, & linguas, quibus S. Autores usi fuere spectantia: non autem sermo internus, ac orationum sententiarumque sensus; hic enim si cognitus fuerit, atque perspectus, nec interpretandus venit, nec interpretationis norma esse potest. Quis enim orationis sensum, quem jam assecutus est, aut eruere conabitur, aut ab alio sibi erui cupiet? aut quis Sacræ Scripturæ locum obscurum ac dubium per alterius sensum, neglectis atque insuper habitis vocabulis, ac dicendi modis, explicare aggredietur? Nullus sane, qui recte perceperit, interpretem versari circa voces, & quæ voces concernunt, atque ex iis sensum venari, atque investigare comparando, conferendoque vocabula ac phrasæ orationis jam intellectæ cum voca-

vocabulis ac phrasibus orationis, quam intelligere adhuc satagit atque contendit. Adeo ut Reformatorum, atque cum ipsis facientium, quando Scripturam sui ipsius interpretem statuunt, mens atque sententia non alia esse possit, quam significationes tum singulorum vocabulorum, tum integrarum orationum, in Scriptura occurrentium, quarum sensus latet, ope aliorum Scripturæ vocabulorum; atque orationum, quarum sensus est cognitus atque perspectus, investigandas esse, atque eruendas. Quod idem etiam confirmat Walæus, Enchirid; Religion. Christian. loc. de Scriptur. Interpret. his verbis. *Obscura loca manifestat Scriptura per comparationem cum clarioribus, quemadmodum illius exemplum illustre extat, Nehem. 8. vers. 9. Sic etiam passim in novo Testamento Christus & Apostoli Scripturam obscuriorem per Scripturam clariorem explicant.* Et Danæus Isagog. Christian. ad loc. Commun. part. 4. lib. 3. cap. 6. *Interpretationis Scriptura ex Scriptura modus est, quum, ut ait Augustinus ad Volusian. loci cum locis conferuntur, Scriptura sacra cum scriptura sacra comparatur, unius loci obscuri explicatio, ex alio ejusdem scriptura loco faciliore affertur, &c.* Similiter etiam, & quidem fuse Whitakerus Disputat. de Scriptura Sacra, contra hujus temporis Papietas, Controvers. 1. Quæst. 5. cap. 13, cui titulus, *Scripturam esse ex Scriptura interpretandam.* *Scriptura, ait, se clarissime & luculentissime interpretatur, si nos Scripturam sese interpretantem attendere volumus, etsi non in omnibus ubique locis, sic ut dubitationis nihil relinquatur; tamen in plurimis maximeque necessariis, & in summis fidei nostræ capitibus. Et hujus interpretationis exempla habemus in Scripturis. Nam Scriptura, ubi obscu-*

*obscurius loquitur, sese explicat aliquando statim in eodem loco, aliquando in aliis locis cumulate. Atque hoc utroque genere exemplis paucis illustrat, ac post subjungit. Ejusmodi sunt exempla infinita, in quibus apparet Spiritum Sanctum dedisse operam, ut, quod videbatur obscurius paulo dixisse, mox dilucide explicaret, omnique scrupulo lectorem liberaret. Et mox Et hic nos Scriptura, ut ad assequendam unius loci veram intelligentiam, nos remittat ad alium, atque hoc modo non insistamus atque acquiescamus in una aliqua parte Scriptura; sed totum corpus S. voluminum lectione meditationeque nostra complectamur. Sunt ergo loca locis conferenda, siquid in Scripturis recte intelligere, ac tenere volumus. Atque huc etiam facit Basilius, in *an. seu Reg. Brevior. Interrog. 276. Quæ ambigua sunt, quæque obscure dici videntur in quibusdam S. Scriptura locis, ab iis, quæ in aliis locis aperta ac perspicua sunt illustrantur.**

2. Hæc autem sententia, sic explicata, quantumvis prima fronte satis plausibilis appareat, multistamen magnisque difficultatibus, penitus inspicienti, atque accuratius ventilanti laborare deprehendetur. Quid enim commercii unius Scripturæ loci cum aliis? aut quid juris, aut prærogativæ hujus in illum, ut per illum aut ex illo interpretandus veniat? An, quæ Matthæus, vel Marcus Christum dixisse narrat, & subobscura videntur legenti, illustranda venient ex iis, quæ commemorat Lucas, aut Johannes, & vice versa? An non illorum S. Scriptorum, si superessent, jure merito dolere posset quilibet, sua scripta aliorum explanationi aut inservire, aut obnoxia fieri? An non sibi, suisque scriptis vim

K

inferre,

inferre, eisque præpostere uti istos interpretes summa cum ratione contenderent, qui, quæ vera esse pro comperto habebant, literis consignarunt, ut posteritati, serisque nepotibus nota facerent; non autem ut aliorum monumenta aut ipsi exponerent, aut iis vicissim exponerentur? An non æque divino afflatus fuit Spiritu in scribendo ad Romanos, quam ad Corinthios Paulus, aut hic quam Petrus, aut alius quispiam Apostolorum aut Euangelistarum? Cur ergo hic per illum aut ille per hunc, aut etiam per se ipsum exponendus est? Sane cuilibet S. Scripturæ loco sua constat autoritas, sua inest veritas, atque proprius sensus, qui nec ab alio dependet, nec per alium determinari debet: nec unquam unius Apostoli scriptis aliquod interpretationis jus in alterius datum legimus. Sed largiamur, uni Scripturæ loco jus competere alium interpretandi, qua, quæso, ratione certi esse possumus, unius loci mentem plane eandem esse, quæ alterius? quamvis enim eadem aut similia in utroque occurrant vocabula, & dicendi modi; potest tamen sensus esse diversus, vocabulaque in uno loco proprie, in alio improprie, aut allegorice aut alio quovis modo sumi: *Non enim eadem dictio, nec eadem phrasis, ubique idem sonat; atque significat in Scripturis, sed vel diversa, vel etiam contraria, ut habet & plurimis ostendit exemplis Stapletonus, lib. 11. Controversiar. cap. 10. Unde cum Dannhawero, in Idea Bon. Interpret. & Malitios. Calumniator. part. 1. sect. 3. Art. 11. §. 95. statuimus, Collationem ex analogia proportionis mere nudaque non esse argumentativam, sed solum probabili ratione illustrativam, non enim sequitur loci paralleli hic sensus est:*

est: Ergo etiam hujus. Vox ita accipitur alibi: Ergo & hic. Effet enim hoc revera argumentum à particulari. Deinde etiam sæpissime aliquid (sunt verba ejusd. Stapletoni eod. loc.) similiter vel dissimiliter dictum videtur, non tam ex rerum ipsarum similitudine & dissimilitudine, quam ex affectu, & præjudicata sententia ipsorum conferentium. Sed iterum concedamus, Sacros Authores duobus aut pluribus diversis locis idem indicare atque innuere voluisse, debet necessario loci, qui alios interpretabitur, sensus cognitus esse atque perspectus, alias enim munere suo fungi nequiret. At undenam ille cognoscitur? Si regeratur per alium, de hoc idem denuo inquiram, sicque continuo pergam, donec tandem ad unum, aut plures (in infinitum enim, cum Scriptura sit finita, procedi, aut circulus sine manifesta absurditate committi non potest) perveniatur, in quo, aut quibus pedem figamus, aut quos per alios non explicari statuamus. Horum autem sensus, cum aliis locis interpretandis adhibeatur; adeoque perspectus esse debeat, undenam innotuerit rursus quærere licebit; cui quæstioni nihil, nisi quod per se notus sit, responderi posse mihi videtur: Scriptura enim in omnibus, quæ ad salutem scitu sunt necessaria, capitibus à Reformatis perspicua esse atque clara asseritur, adeo ut simpliciores etiam atque rudiores Christiani eam intelligere queant secundum illud Augustini Epistol. 3. ad Voluf. *Ad ea, quæ necessaria sunt saluti, tanta in eis (Scripturis) non pervenitur difficultate.* Item, *Modus dicendi, quo sancta Scriptura contextur, quam omnibus accessibilis, quamvis pau-*

cissimis penetrabilis, ea, quae aperta continet, quasi amicus familiaris sine fuce ad cor loquitur indoctorum atque doctorum. Ea vero, quae in *Mysteriis* occultat, nec ipsa eloquio superbo erigit, quo non audeat accedere mens tardiuscula & inerudita, quasi pauper ad divitem; sed invitat omnes humili sermone, quos non solum manifesta pascat, sed etiam secreta exercent veritate, hoc in promptis, quod in reconditis habens. Sed ne aperta fastidirentur, eadem rursus aperta desiderantur, desiderata quodammodo renovantur, renovata suavis in-
 timantur. Et de Doctrin. Christian. lib. 2. cap. 6. Qui prorsus non inveniunt, quod querunt, fame laborant. Qui autem non querunt, quia in promptu habent, fastidio sepe marcescunt. In utroque autem languor cavendus est. Magnifice igitur & salubriter Spiritus S. ita Scripturas sanctas modificavit, ut locis apertioribus fami occurreret, obscurioribus autem fastidia detergeret. Nihil enim fere de illis obscuritatibus eruitur, quod non planissime alibi dictum reperiat. At vero quænam ipsis oratio per se clara, aut sensus per se notus dicitur? Ego, ut verum fatear, nihil hac de re solidi quicquam, & quod acriorem aliquam inquisitionem ferre posset, apud omnes, quos mihi hæcenus videre contigit Theologos, invenire potui. Quorum itaque opinionibus recensendis, ac refellendis non necesse immorari. Exceptioni vero huic uni (nempe locos quosdam per se claros esse) quam supra attulimus, & quam solam in hac quæstione pro se adferre possunt, ut occurratur, primo quædam, in initio hujus tractatus à nobis exposita, in memoriam revocabimus.

3. Diximus supra cap. 2, Vocabula esse conceptum

ceptuum ac rerum notas & signa; atque ex his omnem conflare, & constare orationem: Res itaque & conceptus erunt signata, ac omnis oratio significabit plures conceptus ac res inter se aut conjunctos aut disjunctos. Diximus insuper eod. cap. omnem vocabulorum denotationem, atque adeo orationis sensum, non à natura, sed hominum instituto & originem duxisse, & ab eorundem usu etiamnum dependere, quem penes arbitrium est, & jus, & norma loquendi. Ex quibus consequitur, omnes vocabulorum significationes, ac orationum sensus non Natura, aut naturali luminis indagatione innotescere; sed cum hominibus ea lingua utentibus conversando, loquendo puta & audiendo, vel à præceptore viva voce addisci, aut ex Lexicis Grammaticisque hauriri debere.

4. Quando igitur quædam S. Scripturæ loca per se clara atque perspicua statuunt Reformati, non illam possunt intelligere perspicuitatem, qua principia scientiarum, primæ & communes notiones vulgo dicta, per se clara dicuntur. Hæc enim lumine naturæ sine ulla demonstratione intelliguntur, quod in illis locum habere non posse, jam jam ostendimus. Sed intelligere videntur illam perspicuitatem, qua rationis sensus cuiquam, istius linguæ, qua expressa est, gnaro atque perito sine ulla interpretatione, aut vocabulorum expositione innotescit, ita ut illud *per se* non neget præviam istius linguæ cognitionem, usu aut institutione acquisitam, sed tantummodo interpretationem. Atque hæc si ipsorum sit mens, facient communem loquendi usum S. Scripturæ interpretem. Cum enim statuunt, loca obscuriora

exponi per clariora, & horum sensus per se, hoc est, ut jamjam diximus, per communem usum: utique non erit, accurate loquendo, Scriptura sui ipsius interpres; sed tantum quædam ejus loca aliorum, quemadmodum & ipsi agnoscunt: At integræ Scripturæ communis loquendi usus, respectu locorum quidem obscurorum remotus, clariorum autem proximus. At vero hunc non esse idoneum legitimumque S. Literarum interpretem; imo omnium falsarum interpretationum fere unicum fontem, ex eo manifestum esse putamus, quod maxima hominum turba, à qua communis loquendi usus petitur, & erret, & perversos monstrososque de Deo rebusque divinis habeat, ac foveat conceptus, quos si quis S. Literis inferat, iisque intelligendis exponendisque adhibeat, quid aliud, quæso, quam à Dei sacrorumque Scriptorum sensu longissime remotas cudere, ac proferre poterit expositiones.

5. Nec etiam Reformatos, quamvis ego, quacunque etiam diligentia atque attentione circumspexerim atque inquisiverim, invenire non potuerim, quid aliud per se clarum in orationibus statuere queant, hoc velle, aut si qui adeo rudes inconsiderantesque reperiantur, posse intelligere, hinc palam evadit, quod perplura in Dei verbo occurrant loca, quæ quidem vocabulis, construendique modis, communi loquendi usu cognitis, constant, adeoque hac ratione clara atque perspicua sunt: attamen ab interpretibus non eo sensu, qui sese primo intuitu legenti sponte offert, accipiuntur; sed in alium, ab illis quandoque longe diversum pertrahuntur; cujus generis supra

supra cap. 3. §. 7. quædam in scenam produximus, quibus addi possunt sequentia. *Ne juretis omnino: &c. & Esto autem sermo vester, etiam, etiam, Non, non, &c.* Matth. 5. vers. 34. 37. *Ne resistatis malo: sed quisquis te cadet in dextram tuam maxillam, obverte ei & alteram. Et ei, qui velit tecum contendere, ac palium tuum capere, dimitte ei etiam tunicam. Et quisquis te angariabit ad miliare unum, abi cum eo duo, &c.* Matth. 5. vers. 39. 40. 41. & id genus similia quamplurima, quorum sane ex communi loquendi usu obvium, & apertum sensum non repudiarent, si inde orationum perspicuitatem deducerent ac derivarent.

6. Verum equidem, quid igitur ipsis est, vel esse debet locus per se clarus? Superius cap. 3. fuse egimus de orationis obscuritate ac perspicuitate, distinximusque utramque respectu duplicis sensus, nempe vel simpliciter dicti, vel veri, quos ambos insuper ab orationis veritate discriminavimus: Adeo ut omni interpreti in omni oratione interpretanda tria hæc accurate sint consideranda: non enim simulac quis unum invenerit, etiam reliqua reperisse, sibi persuadere debet. Potest enim orationis sensus esse cognitus, sine ejusdem vero sensu, & veritate; at non veritas, aut verus sensus sine sensu. Deinde noti esse possunt sensus, & veritas, ignorari vero sensus verus. Ac denique perspecti esse queunt sensus & verus sensus, ignorata veritate. Quæ omnia attendenti per se manifesta sunt. Cum igitur aliqua oratio in S. Literis per se clara & perspicua statuitur, vel sermo est de perspicuitate sensus simpliciter dicti, vel veri. De priori autem non esse apparet, tum ex iis, quæ

modo diximus, quod nempe sic communis loquendi usus esset Scripturarum Interpretes; tum quod hęc quæstio sit non de simpliciter dicto, sed vero S. Literarum sensu: Neque enim de quacunque, sed tantum de genuina germanaque Scripturæ interpretatione disceptamus, quæ quoniam ex ipsorum sententia fit per loca ex se clara, illa claritas etiam non sensus cujuscunque, sed solummodo veri esse debet. Non enim ex quolibet ligno fit Mercurius, nec ex quolibet sensu elicitur verus. De posteriori igitur, nempe perspicuitate veri sensus loquuntur. At hujus respectu qui locus possit esse per se perspicuus, nos non posse videre ingenue fatemur, & ab iis doceri ex animo cupimus. Cum enim omni in loco duplex ille sit sensus, vel saltem duplex esse queat, necessario dari debet *κρίσιον* quoddam, quo infallibiliter dignosci queant, si duo occurrant, vel si unus, plures ei non inesse. Unde patet nullius momenti esse, si quis regerat aut excipiat, sensum simpliciter dictum & verum sæpius coincidere, eaque loca, in quibus id contingit, & qui simplicem duntaxat habent sensum, ab ipsis tantum pro per se claris haberi, non autem ea, in quibus differant. Quoniam enim, ut ex allatis exemplis satis liquet, id non semper obtinet, nota vel norma adferenda erit, qua num id obtineat, certo explorari possit: atque adeo loca illa talia esse, non per se, sed per illud *κρίσιον*, vel illam notam aut normam cognoscetur, quod contra hypothesin est. Præterea etiam plane corrumpit illa exceptio ex eo, quod nulla sit oratio, quæ non plures admittat sensus, ut ex iis, quæ cap. 3. diximus, satis elucet, & specialius nullum

nullum S. Scripturæ locum esse, qui non multifariam explicari possit, ipse asserit inter Reformatos non infimæ notæ Theologus Dan. Chamierus Panstrat. Cat. Tom. 1. l. 16. c. 1. §. 1. his verbis. *Certum est, nihil esse adeo facile, adeo perspicuum, adeo certum, quod non varie detorqueri queat, etiam in sensu contrarios. Atque adeo docuit experientia, omnes Hæreses à Scripturis perpetam intellectis, aut originem, aut certe incrementum sumfisse. Quid enim crebrius occurrit in sanctorum disputationibus Patrum solutione locorum ab Hæreticis objectorum? Denique miseris his temporibus non Catholici tantum strenue suam fidem à Scripturis tuentur: Sed & Papista (addo ego, & Lutherani, & Anabaptistæ, & Sociniani, & Armeniani, ac reliqui Christiani omnes) audent iisdem abuti subinde, ostentareque earum auctoritatem tanquam suam. Quod fieri nequit, nisi eosdem locos alii aliter intelligant. Cum igitur nihil non in S. Literis reperiatur ambiguum, nec quilibet sensus sit verus, sed ille duntaxat, qui menti Scriptoris congruerit, nec hic per se pateat, nullus etiam locus erit per se clarus.*

7. Atque his omnibus adde, permulta Scripturæ loca esse, quæ semel tantum in divinis libris dicta, cum aliis similibus conferri nequeunt, qualia plurima profert Stapletonus lib. 11. Controvers. cap. 10. nec etiam semper ad loca, quæ ab ipsis clara vocantur, in Scripturæ explicatione perveniri posse: sed in obscurioribus sæpissime sistendum esse, qualia non pauca suppeditant in V. Testamento Scripta Prophetarum, ut & liber Jobi, & in Novo Apocalypsis Johannis. Quorum sensus tamen non obstante obscuritate ab interpretibus

cum exponuntur, non ex claris, adeoque nec ex Scriptura, sed aliunde hauriuntur, nisi obscurum per obscurum explicari posse statuunt, ac sic sibi aperte contradicant.

8. Denique omnibus his allatis difficultatibus non subvenitur, nec Reformatorum sententia fulcitur Regulis in hunc finem ab iis allatis, quales sunt. *Non semper inhaerendum nuda litera, sed & verus literalis sensus est eruendus, qui aliquando proprius est, aliquando figuratus: saepe etiam Allegoricus est querendus. Sensus literalis proprius semper retinendus in Explicatione Scripturae, nisi falsus sit. Et semper (quæ est Augustini regula) verborum proprietas est retinenda, nisi quedam bona ratio tropum suadeat. Cum parò parit absurditatem, proprie si accipiatur, confugere debemus ad Allogoriam. Quæ figurate dicta sunt, non sunt proprie interpretanda, & contra. Talia subjecta, qualia à predicatis esse permittuntur, & predicata pro ratione subjectorum accipi oportet; seu ex subjecti natura est petenda predicati determinatio. Si præceptiva locutio est, aut flagitium, aut facinus vetans, aut utilitatem, aut beneficentiam jubens non est figurata; Si autem flagitium & facinus videtur jubere, aut utilitatem, aut beneficentiam vetare; figurata est. In Scripturis interpretandis, ante omnia, quid Deum deceat, considerato. Sensus ne illatus esto, sed innatus: verbaque intelliguntur, αὐτὸν ἀποκρίσας &c. Etenim (præterquam quod si præter Scripturam, hæc Regula in interpretando Dei verbo adhibendæ veniunt, utique non videtur esse Scriptura sufficiens se ipsam interpretandi norma, quod est contra ipsorum sententiam;) omnium talium Regularum autores, fautores, ac collectores rogatos velim: undenam innotescet, quid in S. Literis proprie, quid figurate,*

figurate,

figuratè, quid allegoricè dictum sit? undenam sciri possit, quis sensus sit falsus? quæ sit bona ratio, quæ tropum suadeat? quando parè, pariat difficultatem? qualia subjecta à predicatis esse permittuntur, &c. undenam cognoscetur, quænam locutio flagitium, aut facinus veret; utilitatem aut beneficentiam jubeat? undenam intelligetur, quid Deum deceat, an sensus sit imagus, &c. Si noverint, indicent, & simul Methodum explicandæ Scripturæ indicabunt. At nihil tale usquam apud ipsos aut alios invenire potui, nisi hoc unum, quod aut legisse me apud aliquem, aut ab aliquo audivisse memini, & operæ pretium duxi hisce adjungere, atque expendere.

9. Hic, si me non fallit memoria, disputans, *An nempe S. Scriptura secundum rectam rationem sit explicanda*, assererat, nullo modo Scripturam nostræ rationi esse subjiciendam: & hoc asserto deinceps quærebat, *Quomodo igitur, unum locum propriè, alium vero figurate esse accipiendum interpretandumque, patebit?* Cui quæstioni in hunc modum respondet. *Quando S. Scriptura alicubi quid clare & ex professo docet, sive δογματικῶς, cui contrarium alio in loco ex occasione, & per consequentiam statuere videtur: tum locus ille clarus propriè & secundum literam est intelligendus; hic vero figuratè & secundum illum interpretandus.* Ex, gr. S. Literæ clare *δογματικῶς* Deum esse unum, & aliis in locis Deus loquitur numero plurali, unde sequi videtur, illum non esse unum. Cum igitur prius ex professo doceatur, posterius vero per consequentiam ex iis deducatur, hi textus improprie sumendi, & secundum illos, qui propriè accipi debent, exponendi erunt. Similiter jubetur caven-

cavendum esse, ne Deum corporeum imagine-
 mur, dicitur enim Deuteron. 4. *Cavete vobis val-
 de (nam non animadvertistis ullam similitudinem, &c.)*
*ut non faciatis vobis sculptile, similitudinem ullius simu-
 lachri, &c.* Et postea. *Si faciatis sculptile, similitu-
 dinem ullius rei, &c. contestor contra vos hodie caelum &
 terram, fore ut omnino pereatis quam celerrimè è terra
 illa, &c.* Quibus locis clarè docetur, Deum esse in-
 corporeum. Quocirca isto præcepto, & non ra-
 tione obligamur, omnes textus, è quibus, Deum
 corporeum esse, colligi posse videtur, ex hoc præ-
 cepto interpretari. Hæc est illius viri sententia,
 qua quæstioni omni ex parte satisfactum putat.
 Sed misere fallitur. Quid enim ipsi perspicuum in
 Scripturis dicitur? Constat namque tota vocabulis,
 nullaque vocabula adeo sunt clara, quin plures
 admittant sensus, ut jamjam ostendimus: &
 quod ipsi clarum erit, alter judicabit obscurum.
*Ipsa (ut habet Stapletonus lib. 10. Controvers.
 cap. 3.) manifesta Scriptura loca non omnibus sunt ma-
 nifesta. Quod enim uni manifestum est, alteri vel
 tardioris ingenii, vel aliter affecto obscurum est. Hoc
 est corpus meum, nobis est clarum, Berenga-
 rio, Wiclepho, Lutheranis & Calvinistis obscurum.
 Verbum caro factum, nobis est clarum, at Arria-
 nis, Nestorianis, Eutychianis, & Apollinaristis obscu-
 rum erat. Atque adeo quamvis uni Scriptura vi-
 deatur *δωγματικόν*, Deum esse incorporeum: quam-
 plurimi tamen alii in contrariam per eandem Scri-
 turam, adducentur sententiam: nec præterea
 textus, quem allegat, aliquid probat; nam
 stupidi illi atque bardi, qui sibi Deum cor-
 poreum imaginantur, excipient, Mosen, cum ait,*

Cavete,

Cavete, nam non animadvertistis similitudinem, &c. nihil aliud voluisse, quam nullum esse corpus, cui Deus possit comparari aut assimilari. Sed vero largiamur aliquid in S. Literis clare atque perspicue exprimi. An igitur, si *dogmaticus* assererent, *nihil esse aliquid, vel aliquid esse nihil*, etiam proprie, & ut sonarent, essent intelligendæ, quantumvis etiam nostræ rationi adversarentur? Sane

———— Credat Judæus Apella

Non ego,

neque ullus sanæ mentis, ne quidem ipse. Cogetur enim, cum Scriptura sibi ipsi videtur contradicere, fateri, ratione uti licere, ut dignosci possit, quænam loca proprie, quænam improprie sint, & figurate intelligenda atque interpretanda. Qualia sunt, *Deum non duci pœnitentia*. Num. 23. 23. 1. Sam. 25. 29. &c. & *eundem pœnituisse, quod hominem fecerat*. Gen. 6. 6. & *istius mali, quod facturum dixerat populo suo* Exod. 32. 14. Et alia id genus quam plurima passim obvia. Unde neminem tam inconsiderantem fore existimo, qui isto effugio allatæ adversus supradiçtas Regulas difficultati mederi velit, cum nihil in S. Literis, & præsertim Novo Testamento apertius, & Christo familiarius, quàm Parabolis, & Tropicis loquendi modis docere; quemadmodum id expresse testatur Evangelista Marcus, cap. 4. vers. 33. & 34. his verbis. *Talibus multis parabolis loquebatur (scilicet Jesus) eis sermonem, prout poterant audire. Absque parabola vero non loquebatur eis.* Quocirca illi tollendæ alia medicamina accersenda applicandaque erunt. Verum quidem est, quando in ipso

S. Lite-

S. Literarum contextu explicando, adversariorumque interpretamentis examinandis versantur Theologi Reformati Philosophiam (ut supra notavimus) eum in finem in subsidium vocare, ex eaque principia lumine naturæ cognita, demonstratasque conclusiones mutuare: quibus suam ambigui loci expositionem corroborarent atque confirmarent. At, quando in locorum Communium tractatione de Scripturæ interprete sententia proferenda est, unanimi consensu munus id Philosophiæ derogant, ac Scripturæ atrogant, ore negantes, quod opere fatentur, nec animadvertentes, quot quantisque, ut jam vidimus, hoc dogma prematur difficultatibus, & quam infirmis ac ficulneis, ut jam videbimus, astruatur argumentis.

C A P U T X I I.

*Reformatorum sententiam non probari 1. ex Nehem. 8: 9.
Nec 2. ex 1 Petr. 1: 20. ostenditur.*

EXcussa sic satis, nostro quidem iudicio, ipsa Reformatorum Sententia, transitum nunc faciamus ad Rationes, quibus illam fulcire ac munire student. In harum vero examine dum verfor aliquoties mirari mihi subiit, Viros doctissimos, ac alias satis accuratos ac perspicaces, in suorum adversariorum argumentis examinandis atque exanimandis tam subtiles, ac rigidos; in propriis vero proponendis, firmandisque tam lenes esse ac crassos, utpote omni fundamento omni stabilimento destitutis: suo exemplo comprobantes illud Christi: Luc. 6: 42. *Homines in aliorum oculis*

oculis videre posse festucam, in proprio vero trabem non animadvertere; ac Theologos etiam suis præjudiciis, quæ illi præ cæteris procul habere deberent, laborare, dum suam præconceptam, ac à majoribus acceptam opinionem & argumenta illam astruentia, sine ulla tam horum, quam illius examinatione amplectuntur: eam enim si vel levem instituisent, & illius futilitatem & horum imbecillitatem liquido deprehendissent, adeoque in veritatem inquisivissent, eamque invenissent, atque amplexi fuissent: quod adhuc mecum facturos spero atque confido. Sed de diverticulo in viam.

Argumenta igitur, quorum nobis hic refutatio est instituenda, in duas dispescemus classes; prima continebit inartificialia, testimonia puta, quæ sententiam suam adstruere Reformatis videntur, è S. Literis deprompta: altera artificialia, à Ratione, Analogia fidei, atque aliunde desumpta. Qui ex Scriptura adferuntur loci, præcipui sunt duo, unus ex Veteri, alter ex Novo Testamento.

I. Qui ex Veteri adducitur locus, occurrit Nehem. cap. 8. vers. 9. Ubi de Ezra, aliisque narratur, quod *Legebant librum illum, legem Dei explanate & exponendo sensum, dabant intelligentiam per Scripturam ipsam*. Unde infertur, si jam olim Scriptura per se ipsam explicata fuerit, eandem & nunc rationem obtinere debere. Vid. Chamier. Panstrat. Catholic. Tom. 1. lib. 16. cap. 6. §. 10. Scarp. Curs. Theologic. Loc. de Scriptur. Controvers. 8. Alsted. Præcogn. Theolog. lib. 2. cap. 95. & alios. At respondemus, locum hunc adhuc alias præter allatam, quæ Tremellii, & Junii est, ex Hebræa origine admittere versiones: Nam postrema

strema verba in quibus maxima Argumenti vis fita est, vertit Piscator, *inter legendum*; & in Scholiis hujus capituli, in Hebræo esse dicit, *in lectione*. Sic etiam vetus interpres, septuaginta secutus, non transtulit, *dabant intelligentiam per scripturam ipsam*, sed, *intellegerunt, quum legeretur*: quam versionem etiam contextui Hebræo respondere, & admitti posse fatetur Ravanell. in sua Bibliotheca sacra Titul. de Scriptur. Distinction. 7. Num. 7. Cum itaque *fas sit*, ut habet idem Ravanellus dicto loco, *Interpreti ex duabus interpretationibus, cum utraque textui congruit, alterutram absque vitio sequi*: sequitur si ex hoc loco suam sententiam adstruere voluerint Reformati, illos, interpretationem suam solam veram & genuinam esse, liquido ostendere debere. Sed, ut pateat, nihil hinc huic sententiæ roboris accedere, integrum locum examinemus. Textus igitur ex Hebræo fonte sic hauriendus, *Legebant in libro, in lege Dei, expanso, & cum attentione, & intellexerunt lectionem*. Simili fere modo locum interpretatur Vatablus, *Legerunt in libro ipso in lege Dei, explanate, & apposuerunt intellectum, & intellexerunt scripturam ipsam*. Consentitque pœne cum his Interpretatio Syriaca. *Dumque legerent librum legis Domini expansum, percipiebant eum, & intelligebant lectionem ejus*. Nec multum discrepant Commentatores in Vernaculam versionem jussu Præpotentium Fœderati Belgii Ordinum factam, qui ex originali textu ad marginem sic postremam loci partem transtulerunt, *Et apponendo intellectum, intellexerunt lectionem, hoc est, id quod legebatur, seu Scripturam, seu in congregatione*: cum tamen (quod legenti mihi mirum vide-

vide-

videbatur) in ipso contextu, excepta ultima ditione, versionem Tremellii & Junii sint secuti. Ex his autem omnibus sensum talem colligimus; *Efram* nempe, *aliosque legisse in libro, qui erat Lex Dei, & quidem (meo iudicio) expanso, hoc est, aperto, & explicato; quamvis plurimi habeant explanate.* Utebantur enim Judæi libris, non quidem chartaceis, & nostro more compactis, inque folia & paginas distinctis; sed volubilibus, & complicabilibus; scribebant quippe, ut Veteres fere omnes in libris arborum, id est, corticibus, quos convolvendo claudebant, & evolvendo aperiebant, unde etiam volumina appellabantur. Cui simile quid adhuc apud Judæos hodiernos obtinet; qui Pentateuchum sic complicatilem, & convolvibilem in Templis suis asservant. Legebant igitur in libro, hoc modo explicato, atque aperto, & *apposuerunt intellectum, hoc est, attenderunt, seu attenti erant, tam lectores, quam auditores: & intellexerunt lectionem, seu id quod legebatur, hoc est, ejus mentem sensumque perceperunt, quod iterum tam lectoribus, quam auditoribus attribui potest.* Atque hic si fuerit hujus loci genuinus sensus, ut nos existimamus, nihil inde, quod in rem Reformatorum sit, elici posse pater.

2. Alter, qui ex novo profertur Testamento, locus habetur in D. Petri Epist. 2. cap. 1. vers. 20. atque sic sonat. *Si illud primum noveritis, nullam Prophetiam Scriptura esse propriae explanationis.* Quibus verbis Apostolum docere putant, Cham. Panstrat. Cathol. Tom. 1. lib. 1. c. 19. & lib. 16. c. 3. §. 1. & 2. Polan. Syntagm. Theol. lib. 1. c. 45. quæst. 6. Med. 1. Walæ. Loc. Comm. Theol. loc. de Scriptur.

Interpret. Fayus Enchirid. Theol. Disp. 26. Thef. 8, 9, 10. alique, Scripturas non debere exponi proprio ingenio, ac privato sensu, quem sibi quilibet fingit atque Scripturæ impingit: Sed eo Spiritu, quo primum propositæ fuerunt, hoc est, secundum Spiritus sancti dictamen, ut ex sequentibus colligunt; subjungit enim Apostolus; *Non enim libidine hominis allata est olim Prophetia, sed acti à Spiritu Sancto loquenti sunt Sancti Dei homines.* Atque hinc deducitur, omnem Interpretationem debere esse secundum Scripturas. *Nam quia oportet esse (sunt verba Chamieri) à Spiritu Sancto, quæcunque tandem proferetur Epilysis, necesse est hauriri ab inspiratione vel ordinaria, vel extraordinaria. At extraordinaria nunc nulla expectatur, & jampridem cum Montani paraclisi Enthysiastrarum Prophetias valere jussit Ecclesia. Restat igitur ordinaria, quam quis neget è Scriptura peti. Hanc autem postea vocat diligentem locorum collationem. At respondemus. Primo quosdam legere, ut annotat Walæus, non *ἐπιλόγου* explanationis, sed *ἐπιλόγου* impetus, inter quos etiam est ipse Calvinus, (ut refert Beza in notis in hunc locum) qui interpretatur, *Impulsum seu instinctum*, eamque interpretationem sibi vehementer placere scribit. Secundo, quamvis vulgarem lectionem vocis *ἐπιλόγου* retineamus, illam quandoque impetum denotare: Atque adeo, si aut ista lectio, aut hæc significatio locum obtineat verba Petri paulo aliter sonare, ac in hunc modum esse vertenda, *Nullam Prophetiam Scriptura esse proprii instinctus, aut impetus*, hoc est, Prophetas ea, quæ protulerunt, non ex proprio ingenio, & impulsu dixisse, aut scripsisse. Atque hanc esse hujus loci sententiam incunctanter pronunciat,*

nunciat, Nicol. Hemmingius in hunc locum his verbis. *Vocabulum ἐπιδωσις ambiguum est apud Græcos, nunc enim impetum seu impulsum, nunc interpretationem significat. Verum antithesis aperte indicat, quod hic pro impetu accipiatur, quo homines feruntur seu aguntur, ad aliquid dicendum seu agendum. Opponitur autem Spiritui Sancto, qui autor est Prophetiæ, id quod ostenditur ex tribus, videlicet ex perpetuo Prophetarum consensu, & prædicationum certitudine, ex stupendis miraculis, quibus veritas Prophetiarum est obsegnata: huc accedit Christi & Apostolorum approbatio. Non ergo hic loquitur Petrus de interpretatione, sed de certitudine Prophetiæ. Quibus accedit Marloratus h. loc. cum ait. Duplex potest esse verborum sensus. Nam ἐπιδωσις tam motus & impetus Græcis est, quam interpretatio. Atque ita fere omnes accipiunt, &c. Aliter tamen sensus simplicior videtur, ut Scripturam Petrus non humanitus, vel humano impulsu proditam esse dicat. Et paulo post. Imprimis ergo jubet Petrus fidem habere Prophetiis, tanquam indubiis Dei oraculis; quia non fluxerint ex proprio hominum motu. Hæc Hemmingius & Marloratus; quam explicationem cum antecedentibus & consequentibus optime quadrare, ex iis, quæ jamjam dicturi sumus, etiam liquido patebit: Tertio vocabulum ἐπιδωσις, explicationis, non hic forsan denotare, investigationem & indicationem veri sensus, in qua S. Librorum Commentatores occupati sunt; sed interpretationem, quam tanquam Dei legati, & divinorum eloquiorum promicondi Prophetæ in suis proponendis Prophetiis adhibuerunt, quibus humano generi, non suas opiniones, ac sui cerebri figmenta, sed omnipotentis consilia, non quod pro-*

prius dictavit animus, sed Dei suggestit spiritus, prædicarunt ac notum fecerunt. Atque hanc hoc in loco esse hujus vocis notationem, ex toto Apostoli contextui satis apparet: Dixerat enim supra vers. 16. *Se, non arte compositas fabulas secutum, notam fecisse Domini nostri Iesu Christi potentiam & adventum: sed ut qui oculis suis aspexerat illius majestatem: & vocem, illius honorem & gloriam testantem, è calò delatam audiverat; & habebat firmissimum sermonem propheticum, de Christi nempe adventu, potentia, majestate, &c. cujus firmitatem & certitudinem probat ex eo, quod nulla Prophetia Scriptura est propria explanationis, hoc est, ex humano Prophetarum cerebro, quod erroribus & hallucinationibus est obnoxium, profecta, quemadmodum ipse declarat & confirmat subjungens, Non enim libidine hominis allata est olim Prophetia, sed acti à Spiritu sancto loquenti sunt sancti Dei homines. Unde etiam Cajetanus in hunc locum: Inter scriptas, inquit, scientias, & scriptas Prophetias differentiam tangit: penes hoc, quod vir doctus ea, que in lumine intellectus agentis apparent, juxta propriam interpretationem, & docet, & scribit: Propheta autem ea, que sibi sub lumine divina revelationis apparent, non secundum proprii judicii interpretationem & dicit & scribit. A quibus non abludit Venerabilis Beda, cum hunc in locum sic commentatur. Nullus Prophetarum Sanctorum propria sua interpretatione populis dogmata vita prædicavit; sed qua à Domino didicerant, hac suis auditoribus agenda commendabant: quoque in secreto caelestia arcana perciperant: hac simpliciter vel loquendo vel scribendo Dei plebi tradebant: & non sicut gentium divini, qui quæ ipsi*

ipsi de corde suo fixerant, hæc turbis deceptorum, quasi divini oraculi consulta, proferebant. Nec Erasmus in Annotat. in Novum Testament. hoc loc. Græca vox (ἐπιδύω) dicta est a solvendo, quod convenit rebus intricatis: vel ab adeundo; quod magis congruit his, quæ sequuntur. Non enim ipsi suapte voluntate aggressi sunt edere Prophetias, sed impulsu Spiritus sunt aggressi. Neque Dionys. Carthusianus in hunc locum, cum scribit. Omnis Prophetia Scriptura, id est, omnia Prophetia in S. Scriptura contenta, propria interpretatione non fit, id est, humana adinventione non patuit, nec sensu proprio Prophetarum inventa est. Si igitur, aut hæc aut illa, aut ambæ jam allatæ ἐπιδύω, significationes ab Apostolo intentæ fuerunt, nihil ex hoc loco, quo suam sententiam fulciant, haurire poterunt Reformati. Verumenimvero simus liberales, atque ipsis largiamur, vocem ἐπιδύω hic notare veri sensus indicationem; nondum inde colligi potest, Scripturam esse sui ipsius interpretem; sed potius contrarium. Etenim, quando Apostolus scribit, nullam Prophetiam Scriptura esse propriae Interpretationis, vox propria non respicit Interpretes; de iis enim nulla fit mentio, nec ulibi ista vox in antecedentibus occurrit: sed debet referri ad Prophetiam, aut ad Prophetas, atque adeo sensus erit; nullam Prophetiam Scriptura, aut (si per Prophetiam Scripturæ, ipsa Scriptura intelligatur) Scripturam, esse per seipsam, aut à Prophetis interpretandam: quod sane cum ipsorum sententiâ adversa fronte pugnat. Quamvis huic hujus loci sensui videatur favere Interpretatio Syriaca: Illud imprimis scientes, quod omnis Prophetia sua solutio Scripturae non sit. Et clarius adhuc Arabica. Hoc

primum scientes, quod omnis Prophetia Scriptura non solvat ipsamet sensum sui ipsius. At vero, quamvis iterum concedamus, vocem *proprie* respicere Interpretes, atque etiam Apostolum hoc in loco docere velle, Scripturas non debere exponi ex proprio Interpretis ingenio, sed secundum Spiritus sancti dictamen: nondum tamen inde, quod illi contendunt, conficitur, *Scripturam nempe esse sui ipsius interpretem.* Nam, præterquam quod hic nulla sit consequentia, nec ex iis, quæ de ordinaria ex Scriptura petenda Spiritus sancti inspiratione supra ex Chamiero attulimus, probetur: potest etiam ille, qui per veram Philosophiam Dei verbum interpretatur, non ex proprio ingenio, & privato sensu, sed divini Spiritus dictamine illud explicare, optimo jure dici, ut ex cap. 5. & 6. patet: atque adeo hinc aliquod nostræ Sententiæ probationi lumen accersi. At de his plus satis.

Reliqua, quæ in medium adducuntur, Scripturæ loca præterimus, utpote tam exigui ponderis, ut quilibet eorum levitatem facillime deprehendere possit; qualia sunt Joan. 10. vers. 34. Ubi Christus, ut se contra Judæos defendat, locum ex V. Testamento adfert: Et Actor. 17. vers. 11. Ubi Beræenses dicuntur scrutati Scripturas, an ita se haberent, quæ Paulus prædicabat. Et Actor. 9. v. 22. Ubi Paulus dicitur (ex Beza versione) *collatis testimoniis demonstrans Iudeos confudisse.* Et id genus alia.

CAPUT XIII.

Præcipua, quibus, S. Scripturam sui ipsius interpretem esse, probare conentunt Reformati, argumenta proponuntur, atque resolvuntur.

Pergimus itaque ad secundæ classis argumenta, quæ à Ratione, fidei analogia, Scripturæ affectionibus, ac aliunde peti diximus. Horum autem esto

Primum, *Omnes controversiæ de rebus fidei dirimi judicarique debent à Scriptura: At omnis Scripturæ interpretatio est quedam controversia de rebus fidei: Ergo omnis Scripturæ Interpretatio dirimi judicarique debet à Scriptura.* Sic argumentatur Chamier. Panstrat. Cathol. Tom. 1. lib. 16. cap. 6. *Ac Majorem dicit prolixè fuisse disputatam, demonstratamque libro primo. Minorem vexat per seipsam patere. Quia exemp. grat. si præ manibus sit illud, Hoc est corpus meum, explicandum, non potes ei sensum ullum affingere quo non fulciatur pars aliqua contendentium. Si sic intelligas, hoc transubstantiatur in corpus Christi, Papistarum partes suscipis. Sin vero, hic panis localiter conjungitur corpori Christi, transis ad Lutheranos. Sin, hoc est nudum, vacuumque signum corporis Christi, deficiis ad Anabaptistas. Si denique, hic panis est corpus Christi: sive, est Sacramentum corporis Christi: tum in sinum te recipis Ecclesia Catholica. Quæ igitur ratio erit dijudicandarum harum controversiarum, eadem ostendet, confirmabitque verum legitimumque sensum eorum verborum. Constat vero eas controversias dijudicari à Scriptura. Cur non igitur hunc ipsum ab eadem explicari?*

Huic argumento ut commode respondeatur, consideranda duplex est distinctio. Prima est, quod vox *Scriptura* sumatur vel formaliter, vel materialiter: *materialiter* sumpta significat vocabula, phrasas, modos loquendi, ac orationes, quibus Prophetæ, Euangelistæ, Apostoli, ac reliqui Librorum sacrorum Scriptores, in Divinis eloquiis conscribendis, usi fuerunt: *Formaliter* vero accepta denotat mentem, quam illis verbis exprimere voluerunt, ac sensum, quem, dum ista exarabant, in animo habuerunt, iidem illi Sancti Autores. Altera est, quod *Res Fidei* accipiantur vel late vel stricte. *Stricte* si sumantur, sub iis tantum comprehenduntur, quæ ad salutem creditu sunt necessaria, quæque vulgo Articuli Fidei vocantur, & summatim in Symbolo Apostolorum continentur. *Late* vero, in harum censum veniunt omnia, quæ quoquo modo ad Fidem referri queunt. His prælibatis argumenti *majorem* concedimus sub distinctione, nempe *omnes controversias de Rebus Fidei*, hoc est, ad salutem creditu necessariis, *dirimi judicarique debere à Scriptura*, hoc est, Scripturæ vero sensu; nec etiam alio sensu à Chamiero libro primo demonstratam putamus. *Minorem* negamus, puta *Scriptura*, hoc est, vocabulorum, phrasium, &c. Scripturæ, *Interpretationem esse quandam controversiam de Rebus Fidei*, intellige, stricte dictis. Neque enim aut Scripturæ voces phrasisque, &c. aut earum Interpretatio, ut per se patet, aut articulus Fidei, aut de ea controversia est; Nec ulli, quod sciam eo nomine venit, aut etiam venire potest. Etenim, ut in confesso est, omnia Fidei dogmata, quæ Christiano ad salutem

lutem scitu necessaria sunt, ex genuino legitimoque solius Scripturæ sensu peti debent, At hunc Interpretatio, cum per illam cognoscatur, præcedit, ergo etiam illa dogmata; ac propterea etiam inter illa nequaquam recenseri poterit. Deinde etiam circulus committetur: Ex vero enim Scripturæ sensu; & Fidei articuli hauriuntur, & circa eas Controversiæ deciduntur, ac dirimuntur, at sensus iste ex verborum Interpretatione est: si igitur hæc esset aut Fidei articulus aut de eo controversia, deberet etiam hauriri aut dirimi ex vero Scripturæ sensu, qui ex verborum interpretatione cum sit, verborum interpretatio ex se ipsa hauriretur, aut dirimeretur, quo quid absurdius? Quod vero præterea *Minoris probationem* attingit, ea nulla est. Quamquam enim qui genuinum hujus effati, *Hoc est corpus meum*, ostenderit demonstraveritque sensum, etiam inde controversiam; *quomodo scilicet Christi corpus in S. Eucharistia accipiendum sit*, dirimere poterit atque dijudicare, non tamen ideo Scripturæ interpretatio est controversia de rebus Fidei. Distinguendæ enim sunt duæ hæc quæstiones, quomodo Christi corpus in S. Coena assumi debeat, & quo sensu propositio hæc, *Hoc est corpus meum*, interpretanda sit: illa est, si quid creditu ad salutem necessarium in se contineat; ex vero Scripturæ sensu determinanda; hæc vero nequaquam est controversia de rebus Fidei strictè dictis. Atque adeo male infert Chamierus, *rationem dijudicandarum controversiarum de rebus Fidei strictè dictis, ostendere confirmareque verum legitimumque sensum verborum*

Scripturæ: cum contra *verus legitimusque sensus verborum* Scripturæ sit unica norma, ac *ratio dijudicandarum controversiarum* de rebus Fidei.

Secundum, *Si Scriptura est authentica, & perfecta, & perspicua: Ergo est optima certissimaque interpret sui. At prius verum: Ergo & posterius.* Ita rursus argumentatur Chamierus loc. citat. §. 3. Et ferè cum eo Whitakerus Disputat. de Scriptura S. controv. 1. quæst. 5. cap. 8. argum. 14. *Antecedentis partes demonstratas sibi esse dicit totidem integris controversiis: Consequentiam verò per se manifestam. Enimverò, si perfecta est Scriptura, necesse est in ea contineri, quæcunque ad fidem pertinent. At quæcunque necessaria sunt ad ejus interpretationem, ea pertinent ad Fidem. Ergo eadem oportet in ea contineri.*

Huic argumento respondemus concedendo antecedens, (cum maxima ejus vis videatur hic spectare Scripturæ perfectionem, ut ex consequentiæ probatione patet: posset enim aliàs negari, quod ad perspicuitatem attinet, videbis, quæ diximus supra cap. 11. §. 6.) & negando consequentiam; Ad cujus deinde probationem dicimus ex distinctione de Rebus fidei in præcedentis Argumenti responsione allata; quod, si per *quæcunque ad fidem pertinent*, ea intelligantur dogmata, quæ ad salutem scitu necessaria sunt, quorum duntaxat respectu etiam Scriptura perfecta à Reformatis assertitur, concedamus *Majorem*; At negemus *Minorem*. Non enim in horum censum, *quæcunque ad Interpretationem Scriptura necessaria sunt*, nedum ipsa Interpretatio referri potest, ut jamjam in superioris argumenti refutatione à nobis ostensum est. Sin vero ea intelligantur, quæ quoquo modo ad Fidem spectant,

atque

atque eo reduci queunt, concedimus contra *Minorem*; At negamus *Majorem*, utpote nec à Chamiero, nec ullo cum ipso faciente Theologo, eo sensu probatam.

Tertium, Si interpretatio Scripturae debet fieri secundum τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως; Ergo & secundum Scripturam. At prius verum; Ergo & posterius. Argumentum hoc denuo est Chamieri loc. cit. §.4. atque Antecedens ait patere ex Paulo ad Romanos 12, 6. Habentes diversa dona, pro gratia, quæ nobis data est: sive Prophetiam, prophetemus κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως, secundum proportionem fidei. Cujus loci sensum (aliorum interpretationem rejiciens, nempe ut juxta proportionem fidei suæ, id est, pro mensura fidei, quam quisque habet, teneat etiam suæ revelationis modum) hunc longè sibi videri dicit accommodatiorē, ut quisque in Prophetando, id est, inquirendo arcana doctrina laboret, ut meminerit semper proportionis fidei, id est, doctrina de fide. Consequentiam verò vix opus habere illustratione, nisi contra Papiſtas, qui Regulam Fidei (hanc etiam per fidei analogiam intelligit) perversè interpretantur, ut comprehendat non scriptas Traditiones. Alii vero Theologi ex hoc Pauli loco, non argumentum, sed Regulam seu medium Interpretationis conficiunt, in hunc modum: Dirigenda atque exigenda est omnis Scriptura interpretatio ad analogiam fidei. Analogia vero fidei ipsis est constans & perpetua Scripturæ sententia in apertis, & minimè obscuris locis, unde primaria Religionis Christianæ dogmata petuntur, quorum summa comprehenditur in Symbolo Apostolorum, Decalogo ac oratione Dominica, quæque in toto Catechismo traduntur. Vide Whittakeri in Disput. de Scriptura Sacra; contra hujus

tempo-

temporis Papistas. Controv. 1. Quæst. 5. cap. 11. med. 7. Scarp. Curs. Theolog. loc. de Sacra Scriptur. Regula 9. secund. gener. Polan. Syntagm. Theolog. lib. 1, cap. 45. quæst. 6. medio 10. eorum, quæ in ipsa meditatione Scripturæ adhibenda. Zanch. Tractat. de Sacra Scriptur. quæst. 12. cap. 2. caus. 6. obscuritat. Scripturæ. Bez. in dictum locum, & alios.

At respondemus, si per *τὴν ἀναλογία τῆς πίστεως* intelligatur Ratio, Regula, & Canon Fidei, quæ est ipsa Scriptura, ridiculam videri Majorem, utpote Enunciationem identicam: Sin vero *proportio doctrine de Fide*, quæ Reformatorum Catechismis continetur, absurdum esse Antecedens, cum tota ista doctrina non aliunde, quam ex vero S. Literarum sensu hauriri debeat: Sin *constans, & perpetua Scriptura in apertis locis sententia*, jam fuse refutatum esse Cap. 11. Si denique *Symbolum Apostolorum, Decalogus, & Oratio Dominica*, partim absurdum, partim jam refutatum esse; cum prius ex Scriptura confirmandum ac deducendum; posteriores vero partes ipsius Scripturæ sint. Locus autem Pauli, qui in Antecedentis probationem adducitur, nihil evincit. Non enim in Græco invenitur *vocula, prophetemus*, sed eam Beza, cujus versionem secutus est Chamierus, interposuit, & quidem in *subjunctivo* modo, ei reliquam suam interpretationem accommodando atque adeo Paulum aut jubere, aut suadere fecit, cum tantum simpliciter in *indicativo* asserat, quod *multi* (translatio est Erasmi à qua vulgata non multum differt) *unum corpus sumus in Christo. Singulatim autem alii aliorum membra, sed tamen habentes*

tes dona, juxta gratiam datam nobis, varia, sive Prophetiam juxta portionem fidei, sive ministerium in administratione, &c. Unde patet per τὴν ἀναλογία τοῦ πίστεως non intelligi, proportionem doctrine ac fide, nec Regulam Fidei, atq. simile quid, quemadmodum vult Chamierus, sed quod rejicit, *Mensuram fidei sua, hoc est, quam quisque habet*, ut est in versione Syriaca, & censet Wolfgangus Musculus in Commentariis suis in hunc locum; sive *mensuram cognitionis nostrae, qua Deum, & res divinas cognovimus ē Scriptura*, ut habet Piscator in Scholiis ad hunc locum, superiorem Chamieri expositionem simul improbando, & rejiciendo, tanquam spuriam & non genuinam. Atque hanc interpretationem etiam admittunt Beza, Pareus, eoque referente Martyr in dict. loc. & habent Chrysostomus in dict. loc. *Tamest gratia sit & ipsa (Prophetia) non tamen simpliciter effunditur, sed mensuram à recipientibus se accipientis, tantum influit, quantum invenerit oblatum sibi fidei vasculum*: Et Ambrosius ibidem. *Hec (Prophetia) datur pro modo accipientis, hoc est, quantum causa exigit, propter quam datur*: Et Hieronymus. *Secundum fidem, qua unicuique à Deo data est, atque concessa*: Nec non Theodoretus. *Pro uniuscujusque fide gratiam dimetiatur, qui est bonorum suppeditator*. Unde Erasmus hunc locum sic ἐπιφραζέτω, *Sive contigit Prophetia dos in explicandis arcanis literis juxta modum fidei, quam solum respicit Deus, non cetera merita, citra supercilium, suum bonum ceteris commuicet*. Verumenimvero etiamsi maxime prior Bezæ versio, ac interpositio admittatur, demonstrandum adhuc erit,

prophē-

prophetiam & prophetare hic non denotare *futurorum predictionem, & predicere*, quemadmodum explicat Musculus in hunc locum: sed *interpretationem & interpretari ac analogiam Fidei* hic designare ipsam *S. Scripturam*: quod non ita facile factu esse mihi persuadeo. De consequentia denique etiam pro varia Majoris acceptione aliquid dici posset; sed hujus argumenti vim jam satis infregisse autumo.

Quartum argumentum, *Quicquid omnium luculentissime & manifestissime res divinas exponit, inde Scriptura interpretatio petenda: At Scriptura ipsa omnium luculentissime, & manifestissime res divinas exponit: Ergo Scriptura Sacra interpretatur seipsam.* In hunc modum argumentantur Polan. Syntagm. Theolog. lib. 1. cap. 45. quæst. 7. argum. 1. Alsted. Præcognit. Theolog. lib. 2. cap. 95. quorum ille minorem probat, *Quia est vox Dei, qua nulla potest esse clarior, & manifestior: hic vero declarat hac similitudine, Sicut non opus est, ut Soli lumen aliquis fœneretur: ita nec opus est, ut clarissima S. Literarum luci aliunde lucem importemus.*

Nos vero respondemus sub distinctione: Nam *vox exponere, vel denotat proponere, declarare, manifestare, vel explicare, & interpretari: deinde per res divinas denotantur, vel res ad salutem homini cognitu necessariae, ipsa Fidei dogmata, vel de iis Sermo.* Si igitur *res divinas exponere, sit tradere ac proponere res ad salutem scitu necessarias, concessa minore negamus majoris consequentiam; Non enim aliquarum Rerum luculentissima manifestissimaque traditio ac tractatio, includit interpretationem sui ipsius, aut libri, qui de iisdem illis rebus agit. Sin vero sit, sermonem de Fidei articulis, seu*

Scriptu-

Scripturam interpretari, quo sensu accipi debent ista vocabula, ut conclusio quæstionem probans inde elici legitimè possit, concessa *maiore*, negamus *minorem*: Supra enim cap. 11. contrarium ostendimus, nec allata ejus probatio sufficiens est: Quamvis enim concedamus, attamen valde improprie, S. Scripturam *Dei vocem* vocari posse, nullumque librum ea *clarius ac manifestius de rebus divinis agere*: non inde sequitur, illum *omnium luculentissime & manifestissime res divinas exponere*, hoc est, sermonem de Fidei articulis seu Scripturam interpretari; quoniam clara alicujus libri conscriptio non arguit illum esse aliorum, aut sui ipsius interpretem. Probatio igitur solummodo evincit Scripturam esse clarissimam, & manifestissimam Rerum divinarum expositionem, (de quo, quid sentiamus, cap. 11. diximus) non vero sermonis de Fidei articulis interpretem, quod hic unice quæritur.

Quintum argumentum; *Quia ipsa Scriptura potest sapientem reddere hominem ad salutem*, 2. Tim. 3. 15. Ita rursus argumentantur Pol. & Alst. locc. citt.

Sed nos *consequentiam* negamus; neque enim adeo Lyncei sumus, ut videre queamus, qui sequatur, Sacra Scriptura intellecta hominem ad salutem sapientem reddere potest, ergo est sui ipsius interpres.

Sextum, *Quia Scriptura divino modo, cum sit $\delta\iota\alpha\kappa\alpha\tau\eta$, utilis est ad doctrinam & redargutionem*: Ergo & ad docendum verum suum sensum, & refellendum falsum. Hoc modo denuo argumentantur Polan. & Alst. loc. cit.

Nos iterum *consequentiam* negamus; Non enim Scriptura verum sui sensum eruit, ac falsum ab aliis

aliis erutum refellit, quamvis intellecta utilis esse concedatur docendis veris, & redarguendis falsis Fidei dogmatis; sic enim restringi debet *antecedens*: Quoniam si latius accipiatur, ita ut ista Scripturæ utilitas ad omnia vera docenda, & falsa redarguenda extendatur, falsum erit, ut satis manifestum est.

Septimum, *Quia Scripturæ sensus est ipsa Scripturæ; ut recte scripsit Hieronymus super Epistolas ad Galatas; Non in verbis Scripturarum est Euangelium, sed in sensu: non in superficie, sed in medulla: non in sermonum foliis, sed in radice rationis. Est & hoc argumentum Polan. loc. cit.*

Cui respondemus, denuo *consequentiam* negando: neque enim illius rationem ullo modo assequi possumus.

Octavum Argumentum, *Quia Scripturæ docet modum interpretandi seipsam: docet autem eam exemplis, sicut sunt duo modi docendi, unus per regulas, seu præcepta, alter per exempla. Exempla interpretationis in ipsa Scriptura adducit Polanus, cujus & hoc est argumentum, loc. cit. Mattha. 2. vers. 17. 18. & 23. & cap. 3. vers. 3. Et cap. 4. vers. 13, 14, 15, 16. Et capit. 5. ubi explicatur Decalogus. Et cap. 8. vers. 16, 17. Et alia, que passim in novo Testamento exstant: Imo totum novum, ait, est Interpretatio Veteris Testamenti. Sic Paulus interpretatur à se dicta Rom. 10, 8. Similiter interpretatur Scripturam per Scripturam, Roman. 13. 9.*

Ad hoc argumentum respondemus per *consequentia* negationem; Nam scriptum, quod tradit modum seipsum explicandi, non statim seipsum per seipsum explicat; Possset enim tradere modum

modum seipsum per aliud explicandi. Stringeret argumentum, si Scriptura doceret, aut se per seipsam esse interpretandam, aut modum se per seipsam interpretandi, quorum alterum, aut utrumque forsitan voluit Author, ut ea, quæ in probationem adducit, nempe *Paulum Scripturam per Scripturam interpretatum fuisse*, videntur innuere. Verum tum *Antecedens negatur*, nec probatur allatis exemplis: Priora enim referunt Prophetias quasdam de Christo fuisse impletas: in posterioribus autem exponuntur quædam V. Testamenti loca, sed non per alia, quod factum oportuisset, ut intentum inde ostenderetur.

Nonum Argumentum; *Qui est Author Scriptura, & summus legislator, ac doctor Ecclesia, idem est supremus & infallibilis Scriptura interpret.* Solus Deus est *Author Scriptura, & summus legislator ac doctor Ecclesia.* Ergo, &c. Hoc argumento utuntur Alting. Scriptor. Theolog. Tom. 1. part. 2. loc. 2. De Forma Scripturæ; controvers. 2. Whitakerus Disput. de Scriptura S. controvers. 1. quæst. 5. cap. 8. & Walæus Loc. Comm. S. Theol. Loc. de Scripturæ Sacræ Interpretatione. Quorum primus *maiorem patere dicit, quia quisque est optimus interpret verborum suorum; & legislator sensum legis optime edisserit.* Minorem vero *apertis Scriptura Testimoniis niti: Timoth. 3. v. 16. Iacob. 4. v. 12. Matth. 23 v. 8, 10. & cap. 17. v. 5.*

Respondemus non concludi quod concludendum erat, nempe Scripturam esse sui ipsius Interpretem: An enim Deus Scripturæ sit interpret infallibilis, nulla est controversia. Quod si instetur, *Scripturam esse Dei vocem, atque adeo probato, Deum esse*

M

Scri-

Scriptura interpretem, etiam esse probatum, Scripturam esse sui ipsius interpretem: Regerimus Consequentiam esse nullam. Potest enim aliquis Autor duos pluresve conscribere tractatus; quorum alter illico non erit alterius, vel alii aliorum, & quidem sui invicem intérpretes.

Decimum, atque ultimum; Supremus & infallibilis Scriptura interpres est, qui interpretando nunquam errat, nullo partium studio ducitur, provocationi locum non relinquit. Hac vero soli Spiritui sancto in Scriptura loquenti, atque ita ipsi Scriptura conveniunt. Ergo. Sic rursus argumentatur Altingius, & fere cum ipso Whitakerus & Walæus, loc. cit. Majoris consequentiam firmam esse asserit Altingius. Quia qui errat aut errare potest; item, qui partium studio ducitur, quod mentem excacat, non est infallibilis; & qui provocationi locum relinquit superiorem habet, eoque supremus esse nequit. Minorem autem probat. Quia Spiritus S. in scriptura loquens, atque ita ipsa Scriptura est ipsa veritas; est ἀπεραντίστη nec habet superiorem ipse α & ω, primus & ultimus.

Nos vero respondemus negando *Minorem*, nempe Spiritum S. in Scriptura loquentem, sive ipsam Scripturam esse Interpretem nunquam errantem, &c. Ad *probationem* vero dicimus, illam tantum demonstrare, Spiritum S. aut Scripturam nunquam errare, non duci partium studio, nullum relinquere provocationi locum, quæ omnia ultro concedimus: non autem esse Interpretem, quod solum hic est in quæstione.

Atque horum decem argumentorum solutiones sufficere arbitramur, quæ pateat quam imbecillæ sint

sint rationes, quibus suam stabilire contendunt sententiam Reformati. Ad Reliqua, si qua apud Autores occurrant, ad horum exemplum facillime responderi poterit. Unde ad alteram Reformato- rum sententiæ partem transimus.

C A P U T X I V.

1. *Quid, & quotuplex sit interna, Spiritus S. persuasio? 2. Quidque ordinaria? Eamque, qualem Theologi statuunt, non dari.*

Reformati, ut cap. 10. ex ipsis attulimus, præterquam quod S. Scripturam sui ipsius Interpretem esse statuunt, etiam suas in hoc negotio Spiritui Sancto, & quidem præcipuas, tribuunt partes: nempe illius testimonium internè Fidelium mentibus veram interpretationem obfigmare, ac de ea plenissime persuadere: cum S. Scriptura tantum externa norma sit interpretandi, quæ viam ad internam illam *αληθοφροσίαν* iterat. Hujus autem Sententiæ difficultas, omissis iis, quas supra movimus, ut in conspectum prodeant, illius patronos rogare libet, quid per internum testimonium internamve Spiritus sancti persuasionem intellectum denotarumque velint: multifariam enim accipi possunt ista vocabula. Si respondeant, esse suam mentem, quod nullus veri S. Literarum sensus, undecunque etiam ille hauriatur, & quacunque Methodo investigetur, plenissime queat esse certus, nisi naturali intellectus lumine illius veritatem clare atque distincte perceperit, atque illius apud semetipsum percceptionis intimè conscius fuerit, quæ in

omni certitudine , extra omnem dubitationem evecta , requiruntur : adeoque claram illam distinctamque perceptionem , simul cum ejus conscientia sibi venire nomine internæ persuasionis , internique Spiritus Sancti testimonii , eandem , quam nos , fovebunt sententiam , ut ex iis , quæ supra de Philosophia cap. 5. §. 6. arbitrati fuimus , facile patet. Sin vero dicant , se non lumen intellectus naturale , aut quod illi superstructum est intelligere ; sed lumen Spiritus supernaturale , non rationi connatum , sed adventitium , non menti inclusum atque acquisitum , sed infusum atque inspiratum , cujus radiis illuminatus animus atque firmatus dictamini accepto acquiescit ; rursus eisdem , cum duplicem Spiritus sancti inspirationem stantiant , ordinariam nempe atque extraordinariam , hancne , an illam intelligant , interrogatos volo. Extraordinarium divini Spiritus lumen affuisse Prophetis , Evangelistis , atque Apostolis , reliquisque sacrorum Codicum Scriptoribus , in Dei verbo intelligendo atque interpretando , apud omnes in confesso est : *His enim , ut habet Polanus , per immediatam revelationem , absque labore & industria verum Scriptura sensum revelavit Spiritus sanctus : quæ ratio , sunt verba Chamieri , nunc nulla expectatur , & jam pridem cum Montani paracletico Enthusiastarum Prophetias valere jussit Ecclesia.* De Ordinario igitur iis tantum sermo erit.

2. At vero quid ipsis est ordinarium Spiritus sancti lumen , dictamen , testimonium , inspiratio , persuasio , Chamierus Panstrat. Catholic. Tom. 1. lib. 1. cap. 19. §. 8. Ordinarium inspirationem asserit debere à *Scriptura pelli* , eamque post-

ca

ea §. 13. esse scribit *diligentem collationem locorum*. Nec aliud videtur statuere Polanus Syntagm. Theolog. lib. 1. cap. 45. quæst. 4. quando ex eo, quod *Bellarminus fateatur libro tertio de Verbo Dei cap. 3. sect. 11. Scripturam debere exponi secundum dictamen Spiritus sancti; colligit, quod secundum Scripturas, non autem secundum privatam dictamen Spiritus extra Scripturas exponi debeat*. Atque cum his duobus; etiam convenire mihi videntur illi, qui Scripturarum Interpretationem tribuunt *Spiritui S. in Scriptura loquenti, vel Scriptura, quæ vox est Spiritus sancti*, quales cap. 10. quam plures recensuimus. Hoc autem per suum ordinarium Spiritus lumen, aut dictamen si denotatum velint, patet, illos relabi ad jam refutatam quæstionem, ab eaque nihil diversum proponere; ita ut satis fuisset, Scripturam sui ipsius interpretem statuisse. Verum enim vero aliud quid, & quidem illustrationem quandam intellectus, operationemque Spiritus sancti, qua de vero geminoque S. Literarum seusu persuadentur intime fideles, intelligere videntur. Chamierus enim Panstrat. Catholic. Tom. 1. lib. 16. cap. 1. contra Bellarminum aliosque disputans de *Spiritu quo intelligenda sint Scriptura*, statuit illum non esse *cujusque homunculi impetum, qui se ingerens ad legendas interpretandasque Scripturas, ipse suo sibi Marte sensum pro arbitrio fingit, quem affingat libris sacris*: Sed efficaciam illam particularem cuique fidelium, quæ est à Spiritu sancto, quæque efficit ut *Scripturam intelligat, hoc est, sensum assequatur verum genuinumque*. Et Scarpius Curs. Theolog. loc. de Sacra Scriptura, controvers. 8. contra Pontificios argum. 2. *perce-*

ptionem veri sensus fieri asserit per illuminationem Spiritus sancti, quam (argument. I.) internum illud testimonium videtur nominare, quo Scriptura divinæ autoritatis esse cognoscitur. Quod idem etiam confirmant ea, quæ habet Chamier. Panstrat. Catholic. Tom. I. lib. 6. cap. I. §. 5. & 7. Ubi, Pontificiorum calumniam amoliri volens, qui internam Spiritus sancti persuasionem, Scriptura autoritatem cordibus insculpentem certoque persuadentem, nihil aliud esse quam privatum superbia Spiritum, omnibus hodie hæreticis communem clamant; multaque de particularibus, & extraordinariis revelationibus, atque *ιδιοπροσωπῶν* garrunt; respondet, Reformatos nihil hic somnare extra ordinem: sed id ipsum agnoscere, quod in reliquis articulis fidei omnibus: nimirum, omnino opus esse internæ Spiritus sancti persuasionem, ut libris sacris plena fide assentiamur. In quem sensum etiam Calvinus Institution. Relig. Christian. lib. I. cap. 7. §. 4. Alius, ait, quam ab humanis vel rationibus, vel judiciis, vel conjecturis petenda est hac persuasio, nempe ab arcano testimonio Spiritus. Et paulo post, Testimonium Spiritus omni ratione præstantius esse respondeo. Nam sicuti Deus solus de se idoneus est testis in suo sermone: ita etiam non ante fidem reperiet sermo in hominum cordibus, quam intericre Spiritus testimonio obsignetur, &c. Videantur præterea Zanch. Tractat. de Sacra Scriptur. quæst. 2. part. 4. propos. 7. Walæ. Locor. Theol. loc. de Scripturæ Sacrae Autorit. Scarp. Curs. Theolog. loc. de Scriptur. Controvers. 6. Alting. Oper. Theolog. part. I. loc. 2. & Polan. Syntagm. Theolog. lib. I. cap. 16. qui hoc internum Spiritus sancti Testimonium definit, quod sit *revelatio interna Spiritus sancti*, qui nos per
internum

internum afflatum ita docet in cordibus nostris, quo efficaciter persuadeat, ut firmiter credamus Scripturam sacram, quam habemus in libris Prophetis & Apostolicis esse verè & indubitato verbum Dei. Quæ definito, si posteriora verba inmutentur in hunc modum, ut firmiter credamus aliquem Scripturæ sensum, aut proprio Marte investigatum, aut ab alio edoctum, esse indubitato verum atque genuinum, comprehendet id, quod meo iudicio per internam Spiritus S. persuasionem circa verum S. Scripturæ sensum, indigitare volunt Theologi reformati.

3. Sed, ut liberè, quod sentio, aperiàm, fateor me hujus Definitionis verba quidem audire, mentem vero sensumque minime assequi. Declaratur enim obscurum per æque obscurum, atque idem per seipsum. Quid enim interna revelatio? quid internus afflatus? quid efficaciter persuaderi? quid firmiter credere? Præterea, quid est definitum? actione Spiritus sancti, an effectum? & si effectum, quid est in Fidelium animabus, & quomodo eas afficit; nihil enim hic nisi externæ denominationes afferuntur. Si itaque per Spiritus S. internam revelationem, internumque afflatum intelligant claram distinctamque perceptionem per naturale intellectus lumen à Spiritu sancto productam in mentibus fidelium; ac per efficacem persuasionem, & firmam fidem, intimam istius perceptionis conscientiam, & plenam in ea acquiescentiam, nihil à nobis seorsim sentiunt, ut principio hujus capituli explicuimus. Sin vero supernaturale quid, & quod Naturæ vires excedat, ejusque ordinarium cursum exsuperet, quale heic loci semper crepant, & venditant, designatum velint: videant

ipsi, an non in veterum Enthusiatarum, aut fanaticorum ac male feriatorum quorundam recens exortorum hominum, quos Quakeros appellant, transeant castra, quæ tanto studio se devitare prædicant: Enthusiatarum enim Prophetias, ac spirituales revelationes jam dudum cum Montani paracletico valere iussit Ecclesia, ut ex Chamiero, jam sæpius attulimus, & Quakerorum deliramenta de lumine & Spiritu, internasque illuminationes, merito rejiciunt hodierni Theologi: utpote qui spiritum suum supra sacras Scripturas efferunt, qui que rationem omnem, omnesque liberales disciplinas, cum linguis originalibus se pedibus conculcare magnifice gloriantur. Mihi sane ab iis non procul abesse videntur: quandoquidem de Supernaturali isto Spiritus S. Testimonio multa effecta, atque adjuncta proferunt, multaque alia garrunt: cum interim ejus essentiam atque naturam nusquam proponant, nullibi explicent: & forsan etiam ignorent. Quantacunque enim non tantum sedulitate atque diligentia ipsorum libros percurrerim atque evolverim; sed etiam attentione apud me ipsum quæsierim, atque alios non tantum doctos, sed etiam indoctos quam plurimos, ut apud se quoque inquirerent, serio rogaverim; omnis tamen incassum cecidit labor, nec aliquid, quod animo satisfaceret meo reperire potui. Ingenue sunt fassi mecum non pauci, se nihil præter claram atque distinctam illam perceptionem, ejusque conscientiam, atque in ea acquiescentiam unquam apud se invenisse, aut aliud quid, cujus verum atque realem conceptum formare possent, apud alios, quantumvis de eo gloriarentur, invenire potuisse.

tuisse. Verum alii quidem supernaturale quid, ac
 cæleste se sæpius sensitisse, atque in se etiamnum re-
 perire prædicarunt; quod tamen, quando ad exa-
 ctum accuratumque examen revocabatur, nihil
 nisi affectum aliquem animi naturalem esse, aut
 imaginarii fruitionem boni, ex eaque in animo læ-
 titiam redole re, non tantum ego: sed etiam ali-
 quando ipsi liquidoprehenderunt. Ex quibus
 omnibus satis superque patere arbitramur, quam
 fluxo instabilique fundamento innixa sit hæc sen-
 tentia; etiamsi argumenta, quibus illam confir-
 mare satagunt, non solverentur: Attamen ne ali-
 quid, quo se defendere possent, intactum relinque-
 remus, & quod alicui scrupulum injicere posset,
 remove negligeremus, breviter illa sequenti ca-
 pite explicabimus & quantarum sint virium exa-
 minabimus.

C A P U T X V.

*Expenduntur Rationes, quibus Spiritum S. sacrarum
 Literarum Interpretem esse, astruere contendunt Re-
 formati.*

Soli inter Theologos, quos mihi videre
 contigit, Whitakerus in Disputat. de Scri-
 ptura S. Controvers. 1. quæst. 5. cap. 8. & ex
 eo Scarpus in Cursu suo Theologico, loc.
 de Scriptura, controvers. 8. tria proponunt argu-
 menta, quibus probare conantur præter Scriptu-
 ram, etiam Spiritui S. auctoritatem competere
 S. Literas interpretandi. Et quamvis, ut fere omnes
 faciunt, illi conjungant atque misceant jus omnes

de fide controversias dijudicandi; nos tamen illo prætermisso ea solum, quæ præsentem quæstionem spectant, excerpemus atque expendemus.

Primum itaque est, *Si Scriptura non aliter talis esse cognoscitur, nisi per se, & per internum Spiritus S. testimonium in singulis fidelibus; tum Authoritas summa interpretandi Scripturam est penes Scripturam solum, & Spiritum sanctum. At prius Controvers. de Scriptura; Authoritat. probatum est. Ergo.*

At Respondemus, & quidem ad *antecedens* per partes: primo negando *Scripturam esse talem cognosci per se*: Nihil enim per se cognoscitur, quam primæ atque communes Notiones: Scriptura vero cum ex notis divinitatis, quæ illi insunt, Dei verbum esse cognoscitur, non per se; sed per illas notas talis esse cognoscitur: Deinde distinguendo *internum Spiritus S. testimonium*; Si enim claram distinctamque lumine naturæ à Spiritu S. productam perceptionem, cum ejus conscientia, ac in ea acquiescentia intelligant: concedimus, quod hanc partem spectat, *antecedens*: non enim erit contra nos, ut ex superiori capite dictis patet. Sin vero supernaturalem quandam illuminationem intendant, negamus talem dari, utpote Enthusiasmum, ac Quakerismum redolentem, nec ab ullo Theologo explicatam, multo minus probatam: omnia enim, quæ eum in finem, aut hoc aut loco de Scripturæ autoritate adferri solent, facillimo negotio ex jam dictis solvi poterunt. Quod vero *Consequentiam* attinet, de ea forsan etiam dubitari posset: quamvis enim *Scriptura talis esse cognoscatur per se, & per internum Spiritus S. Testimonium*, non inde sequi videtur, etiam per se, & Spiritus S. testimonium tantum

tantum esse interpretandam : posset enim alio, qualem nos jam proposuimus, modo, qui infallibilis fit, exponi.

Alterum Argumentum est : *Quod solum habet vim ad fidem generandam, illud solum habet summam auctoritatem interpretandi Scripturas. At Scriptura sola una cum Spiritu S hanc vim habet. Ergo illis solis hac summa auctoritas est tribuenda. Probat. proposit. ex Roman. 10. vers. 17. Fides nascitur ex sensu Scriptura rectè percepto : at sensus Scriptura ex sola Scriptura petendus est, imo est ipsa Scriptura : & perceptio veri sensus fit per illuminationem Spiritus sancti. Prob. Assumpt. quia solus Spiritus sanctus fidem infundere potest.*

Respondemus primo negando *Majoris consequentiam* : ejus vero probationem satis mirari non possumus ; partim enim est non Majoris, sed Minoris, nempe, quando *fides ex sensu Scriptura rectè percepto nasci* dicitur : partim continet id, quod in quæstione est, puta *Sensum Scriptura ex sola Scriptura esse petendum, & perceptionem veri sensus fieri per illuminationem Spiritus sancti*. Secundo *Minorem*, quod ad ea, quæ de Spiritu sancto continet, vel concedendo, vel negando pro distinctione in primi Argumenti responsione allata.

Ultimum denique est ; *Si Scriptura sunt interpretanda, & intelligenda eodem Spiritu, quo scripta fuerunt ; tum necesse est, ut omnes, qui illas interpretari aut intelligere volunt, Spiritum sanctum consulant, & ab ejus persuasionibus pendeant. At prius verum. Ergo.*

Respondemus, Si eodem Spiritu significetur eadem extraordinaria Spiritus sancti inspiratio, qua in scribendo impulsæ fuerunt sancti Dei homines, Prophetæ atque Apostoli ; negatur *Antecedens* :
his

his enim solis illa propria fuit, atque concessa, nec hodie amplius in Ecclesia locum obtinet. Si vero denotetur ejusdem Spiritus adminiculo; ac diversimode operantis, posset concedi, nostræque sententiæ probandæ accommodari, dicendo Philosophiam esse id adminiculum, quo Spiritus S. nunc temporis Scripturas interpretatur. Sin autem velint eundem Spiritum sanctum, & quidem diverso modo S. Literas exponere, ast non per Philosophiam, sed supernaturalem aliquam revelationem; illa quid sit definire, & quod sit probare ipsis incumbet, ut jam multoties inculcavimus.

C A P. XVI.

1. *Socinianorum Sententia explicatur.* 2. *Ut & Arminianorum.* 3. *Tam hos & illos, quàm Reformatos in Scriptura claritate & obscuritate inter se consentire; at à nobis dissentire.* 4. *Quod intellectus dispositionem attinet, quid statuant Reformati, & in quibus à Socinianis, Arminianis & à nobis discrepent?* 5. *Quid de eadem re sentiant Sociniani & Remonstrantes, & in quibus tum inter se, tum à Reformatis dissentiant?* 6. *Quod interpretandi normam spectat, quid statuant Sociniani?* 7. *Rationem non esse normam interpretandi statuere Reformatos, eamque Sententiam videri falsè ab illis affingi Socinianis ac Remonstrantibus?* 8. *Propria sententia de Norma proponitur, & ejus differentia à Socinianorum, Arminianorum, ac Reformatorum ostenditur.* 9. *Argumentum contra eandem diluitur.*

H Actenus arma in hostes movimus, atque in illorum terras copias nostras produximus, arces oppugna-

oppugnavimus, ac destruximus. Nunc, pãstã victorã, nostrarum partium Fautores, & cum nobis quidem, quamvis non in totum, facientes, attamen à nostra sententia (quantum ex illorum scriptis colligere possumus) non longe abeuntes invisere libet; & cum iis, coronidis loco, conferre, quousque inter nos, & cum jam devictis hostibus consentiamus aut dissentiamus; & ut omni ex parte nostras res in tuto collocemus; experiri tentareque, num ad nos pertrahi, nobisque conciliari & firmo foedere jungi possint. Sunt autem hi vel Sociniani vel Arminiani, quorum, ut res tota expeditius conficiatur, primo indagabimus opiniones.

1. Sociniani itaque, ut à vetustioribus initium faciam, hac in re sibi non constare videntur: nunc enim soli rationi S. Literas interpretandi partes competere affirmant, nunc Spiritus S. gratiam & opem insuper requirunt. Sic in Catechesi. Racov. cap. 3. quando quæritur, *unde tanta discrepantia super intellectu Scriptura;* Respondetur, *inde quod homines S. Scripturam vel negligenter legunt: vel non adferunt cor sincerum, & ab omnibus impedimentis, ac cupiditatibus solutum; aut auxilium divinum, id est, gratiam Spiritus sancti, quam Deus omnibus, se propter eam dies ac noctes invocantibus, promisit, non implorant.* Contra vero Ostorod. Institut. cap. 4. Si ergo ratio, id est, ingenium, vel intellectus ex se ostendat Trinitatem Personarum in Deo falsam esse, quomodo unquam homini intelligenti in animum veniret, illam veram esse & verbo Dei probari posse. Et Smalcius contra Frantsium Disp. 4. De Justificat. Nulla est Christiana Religio

parti-

particula, qua cum ratione non conveniat: & qua cum ratione non convenit opinio, ea etiam in Theologia nullum locum habere potest. In quorum locorum duobus posterioribus solius rationis, in priori vero Spiritus S. mentio fit. At vero tum Rationem tum Spiritum sanctum adducit Author Brevis Disquisitionis contra Valer. Magnum, de A catholicorum credendi regula (quem Socinianum esse ait, & probat celeberrimus ac doctissimus Theologiae in Academia Lugduno Batava Professor Johan. Hoornbeek Socinianism. confutat. tom. i. lib. i. cap. 6.) cap. 4. his verbis. Negandum est, nullum certo assequi verum sacrarum Literarum sensum nisi interius illustratus & doctus sit à Spiritu S. & paulo post, Quocirca omnino necessarium est illi (de sana ratione loquitur) & S. Literas intelligendi judicandique facultatem adscribere. Neque enim tanta est ubique sacrarum Literarum obscuritas. Quid? adeo clara quaedam sunt, ut à quovis audiente & legente protinus intelligantur. Obscuriorum autem locorum explicatio non est omnibus necessaria. Quod si quis tamen serio querat, Spiritus S. ope investigabit. Et hoc ipsum quod intelligit, an à Spiritu S. nec ne sit, non nisi rationis sane iudicio constare potest. Neque enim donum illud Spiritus S. rationem tollit, sed attollit, & illustrat, & quod per se vel non poterat (quemadmodum in quibusdam Scripturae locis obscurioribus enodandis apparet) vel non sine difficultate poterat, ut ejus ope possit, aut facilius possit. Nam medium usurpat spiritus S: ad operationes persiciendas illud, quod in nobis invenit operationibus istis accommodatum. Quemadmodum ad videndum oculum, ad audiendum aurem meam adhibet, ita ad intelligendum & judicandum certe ratione mea, unico scilicet intelligendi judicandique instrumento, utitur. Præterea quem-

admo-

admodum quisque etiam Sacra oculis legere auribusque audire potest sine Spiritus sancti interiore ope, aut peculiari oculorum auriumque illustratione: ita non minus intelligere judicareque eadem Sacra licet rationis sana beneficio, etiamsi nondum accesserit Spiritus S. illustratio. Praesertim in iis, quae ad salutem simpliciter necessaria sunt. Et cap. 7. Ad S. Literarum auctoritatem, & genuinam mentem dignoscendam principia etiam illa, quae Philosophica appellant, esse advocanda. Et paulo post, Haec & similia, quae nemini sano ignota sunt, statuendum est esse fundamenta cognitionis nostrae, quoad auctoritatem S. Literarum, & quoad verum earum sensum. Ac iterum postea, Quae ad salutem sunt necessaria ex Scripturis nullo negotio judicabit; modo diligentiam adhibeat, & ab affectibus, & praepjudicatis opinionibus sibi imponi minimè patiatur. Maximè verò si & Spiritus S. donum à Deo petat. Quid quod principiorum istorum ope etiam is, qui S. Literas vel legere non potest, vel nunquam vidit, vel ex stare nescit, modo ab alio aliquo summam Religionis Christianae audiat, tantum discere possit, quantum ei ad salutem sit necessarium. Hæc scriptor ille Anonymus. At prorsus omisso Spiritu sancto solius Rationis hoc in negotio meminit J. Slichtingius lib. de S. S. Trinitate adversus Balt. Meißnerum pag. 67. hunc in modum. Vel agitur de rebus clarissimis verbis in Scriptura consignatis & expressis, adeo ut de eorum sensu nemo sanae mentis dubitare possit: vel agitur de rebus obscuris, de quibus merito dubitari queat, an in Scriptura significata vel non significata legantur. Si de illis agatur concedimus hanc assertionem, Scripturam S. esse normam fidei & morum perfectissimam; idque vel imprimis idcirco, quod

quod certissimum sit Scripturam nihil continere, quod manifesta rationi repugnet, seu contradictionem veram involvat. Si vero de rebus agatur obscuris, quivis videt sine ratione rem non posse confici; que tamen non in id adhibenda est, quasi Scriptura aliquid affirmanti vel neganti aliquid opponi posset, sed tantum ad declarandum, an quidpiam Scriptura contineat: si continere constet, quicquid tandem ratio contradicat, falli eam necesse est. Et paulo post, Neque enim nos ad rationem recurrimus, quoties Scriptura contrarium aperte testatur: sed quoties de Scriptura mente dubitatur. Ac deinde, Rationi non competunt partes judiciaria fidei, si de Scriptura mente jam constet. Sed cum dubitatur, an rem eo pacto Scriptura definitur, nec ne, rationem velle rejicere, quid aliud est, quam in tenebris lucem extinguere, & oculos insuper sibi eruerere? Argumenta Meisneri vera, quoties ratio Scripturæ, aut Spiritui S. in hominibus aut Scripturis loquenti sese opponit, illique contradicit, non vero cum nos in percipienda Scriptura, aut Spiritus S. mente juvat ac dirigit. Idem eodem lib. pag. 79. Deinde nunquam ad rationis iudicium confugimus, quoties de Scriptura mente constat. Cur enim veritatem opponeremus veritati? Sed solummodo cum vel de sensu Scriptura, vel extra Scripturam de alicujus dogmatis dubitatur veritate. Et pag. 84. Falsum est, rectam manifestamque rationem esse principium peregrinum, & alienum in rebus divinis, quod hic affirmat Meisnerus, præsertim cum queritur, an aliquid Scriptura dicat, aut non dicat, ut hic fit. Ex quibus omnibus breviter colligimus hanc Socinianorum de Scripturæ intelligentia, & interpretatione Sententiam, nempe, Quæ ad salutem scitu necessaria sunt, tam clare esse

in

in S. Literis proposita, atque expressa, ut quilibet sanæ mentis, & à prejudiciis & affectibus liber, protinus ea intelligere possit; obscuriora autem, non quidem omnibus esse necessaria, attamen eorum mentem & sensum erui ac dijudicari posse ratione, hoc est, tam ipsa animæ judicandi ac ratiocinandi facultate, quam ejusdem facultatis dictatis, placitis, atque inventis: & quidem expeditius, ac facilius, si gratia Spiritus S. superveniat, quamvis simpliciter necessaria non sit.

2. Arminiani autem hac in re suam sententiam declarant in Confess. cap. 1. & quidem de Intelligentia Sect. 14. De Interpretatione Sect. 16. De Intelligentia sic loquuntur. *Præterea eorundem Librorum (Sacrorum scilicet) licet alicubi (præsertim indoctis & minus exercitatis) satis obscuri sint; tanta est claritas ac perspicuitas, in sensibus imprimis ad æternam salutem intellectu necessariis, ut omnes lectores, non docti tantum, sed & idiota (communi quidem sensu ac judicio præditi) quantum satis est, mentem eorum assequi possint: modò præjudicio, vanâ confidentiâ, aliisve pravis affectibus, sese occacari non sinant: sed Scripturam hanc piè ac sedulo scrutentur, &c.* Atque hæc etiam pro suorum sententia agnoscit, ac tuetur Episcopus in Defensione Catechism. Remonstr. contra Heidan. pag. 32. ac insuper declarat in Disputat. 3. de Scripturæ perspicuitat. Thes. 3. *Ad hanc intelligentiam consequendam aliud necessarium non est, quamvis apprehendendi & præcipiendi sensum illorum verborum, quæ clarè & significanter proponuntur, quæ vis naturalis est, & omnibus ratione præditis naturalis in omni statu. Unde nec quæsita multo tempore eruditio, nec operosa & elaborata consequentia,*

nec aliud ullum supernaturale lumen potentia superinfusum, eamque elevans ad hanc intelligentiam elicendam requiritur. Affectus enim intercurrentes, qui vim intelligendi obnubilare, & opprimere quandoque videntur, non ipsam intelligendi potentiam, sed voluntatem, vel intelligendi actum impedire dicendi sunt. De Interpretatione vero sic statuunt. Optima Scriptura Interpretatio est ea, qua sensum ejus nativum ac literalem, quam fidelissimè exprimit, vel saltem quam proximè ad eum accedit: quippe qui solus verum & vivum Dei verbum est, ex quo veluti semine incorruptibili, ad spem vita aeterna regignimur. Sensum autem nativum, ac literalem appellamus, non tam eum, quem verba propriè sumpta pra se ferunt (ut quidem sapissimè accidit) quam eum, qui licet verba rigidè accepta eum non insinuent, tamen rectæ rationi, & ipsi menti, atque intentioni ejus, qui verba protulit, convenientissimus est: sive ille propriè, sive figuratè enunciatus sit. Id, quod ex scopo & occasione uniuscujusque loci, subjecta item materia, antecedentibus, & consequentibus, item ex collatione locorum similium, nec non ex absurditatibus palpabilibus, alioqui secuturis, aliisque id genus argumentis, aut rerum indicis, dignosci potest, ac debet. Quid vero per rectam rationem intelligunt, explicatur in Apologia, eadem hac sectione, hunc in modum. Recta ratio hic non significat vim, qua homo ratiocinando ex se ipso excogitare, aut invenire potest id, quod rectum, & divina voluptati conveniens est; sed tantum vim, qua sensum clarè, & perspicuè à Deo revelatum apprehendere, aut ex verborum circumstantiis, ex antecedentibus, & consequentibus, &c. rectè, seu convenienter intentioni ejus, qui verba protulit, elicere potest.

Et

Et inferius, *Vistrationis rectæ, id est, convenientem & rectum verbis Iesu Christi sensum aptantis.* Ac hujus generis plura videantur in Apologia dicto loc. Unde hæc nobis videtur esse Remonstrantium sententia, nempe in Scripturis quædam esse clara & perspicua, quædam vero obscura; in illis, quæ ad æternam salutem necessaria sunt; contineri, & locum habere *Intelligentiam*, in his autem *Interpretationem*, ac utramque absolvi posse sine ulla interna Spiritus S. illuminatione, sola rectæ rationis vi atque facultate, dummodo, respectu prioris, præjudicio, vana confidentia, aliisve pravis affectibus non impediatur, sed Scripturam pie ac sedulo scrutetur; respectu vero posterioris, insuper scopum & occasionem loci, subjectam materiam, antecedentia; consequentia, &c. consideret, ac attente examinet.

3. Indagavimus hæctenus Socinianorum Arminianorumque, circa Scripturæ interpretationem, sententias, videamus nunc in quibus tam illorum, quam horum, tum cum Reformationum, tum cum nostra conveniant, in quibus ab iisdem discrepent, quo illorum opiniones distinctius adhuc, atque clarius percipiantur ac teneantur. Animadvertendum vero hic in antecessum, sermonem nobis non haberi de rerum, quæ in S. Literis tractantur, ac traduntur, intelligentia ac interpretatione, qua de illorum veritate aut falsitate, bonitate aut malitia judicamus, aut disceptamus; sed de illa duntaxat intelligentia ac interpretatione, qua sensum verborum, atque mentem dicentis investigamus, eruimus, ac erutam nos habere, certo ostendimus ac demonstramus. In hac

autem quædam respiciunt eum, qui intelligit & explicat, hominem puta, seu Intellectum humanum; quædam id, quod intelligitur & explicatur, verbum nempe Dei. In iis, quæ S. Scripturas concernunt, conveniunt tam Reformati, quàm Sociniani ac Remonstrantes, nempe quædam loca esse clariora, quædam obscuriora, ac omnia quorum cognitio ad salutem æternam requiritur, in clarioribus contineri, obscuriorum vero intelligentiam non cullibet esse necessariam: quod nos inficias imus, ut ex iis, quæ capite undecimo diximus, patet. At in iis, quæ intellectum humanum respiciunt, maxima est discrepantia, tam quod ad ejus dispositionem, quæ, ut intelligat ac interpretetur, requiritur, quàm normam, secundum quam interpretatio institui debet.

4. Quod dispositionem spectat statuunt Reformati, neminem, nisi internè à Spiritu S. illuminatum, verum S. Literarum sensum, tam in locis clarioribus, quàm obscurioribus assequi posse. Patet hoc ex Censura in Confess. Remonstrant. cap. 1. Sect. 14. & 16. Ubi inter alia sic loquuntur Professores Leidenses. *Si per rectam rationem Remonstrantes hic usum rationis humanae Spiritu Sancto nondam illuminata intelligunt; non minus cum ratione, aut contra rationem insanunt, quàm Sociniani, &c. Sin autem de homine per Spiritum S. illuminato hic loquuntur, rectam quidem ejus rationem judicio de genuino S. Scriptura sensu capacem esse agnoscimus, sic tamen si in hac disquisitione non ratiocinationis sue naturalis, sed Spiritus S. dictamen aut ductum sequatur. Similiter Cl. & Reverendissimus Vir, & apud Leidenses tam Ecclesiastes vigilantissimus, atque eloquentissimus,*

tissimus, quam S. S. Theologiae Professor profundissimus Abrah. Heidanus in præclaro suo opere de causa Dei, contra Episcop. lib. 1. cap. 6. *Perspicuitas Scriptura est proprietas, qua in ipsa Scriptura est, & quam semper retinet sive homo illuminatus, sive non illuminatus sit; quamvis non illuminatus illam perspicuitatem non percipiat, &c.* Et post. *Deus Scripturam ita attemperavit, ut Christianus ex illius toto corpore, propriam ipsius mentem, & certam voluntatem in omnibus necessariis Fidei dogmatibus, accedente Spiritus illuminatione, optime, perfecte, ac clarè discere & capere possit.* Plura videsis apud eundem loc. cit. & alios passim. Confer etiam, quæ nos supra cap. 10. recensuimus. Hanc autem Reformatorum sententiam negant tam Arminiani, quam Sociniani, quibus & nos subscribimus. Arminianos negare liquet ex eorum Apologia in Censuram Profess. Leidens. cap. 1. Sect. 14. Ubi inter alia hæc occurrunt. *Si dicas lumen hoc Spiritus S. prærequiri, ut verus sensus intelligatur, auges absurditatem.* Et paulo post. *Remonstrantes sensus Scripturae necessarios cognitu, ab homine sine interna & speciali illuminatione Spiritus S. intelligi posse statuunt.* Et Sect. 16. ubi, postquam verba, modo ex Censura allata, retulerat Apologiae Autor, rogat. *Quid est cum ratione insanire, si hoc non est? &c.* Sic etiam Episcopus in Defension. Catechism. Remonst. contra Heidan. pag. 32. fatetur, *Remonstrantes docere, omnes & singulos, &c. sine interno Spiritus lumine verum S. Scriptura sensum & mentem posse intelligere.* Socinianos vero cum Arminianis hic facere patet ex Brevis Disquisit. contra Valer. Magnum de A catholicorum credendi regula c. 4.

ubi hæc inveniuntur. *Negandum est, nullum certo assequi verum sensum S. Literarum, nisi interius illustratus & doctus sit à Spiritu Sancto.* Et paulo post. *Quemadmodum quisque etiam sacra oculis legere, auribusque audire potest sine Spiritus S. interiore ope, aut peculiari oculorum auriumque illustratione; ita non minus intelligere judicareque eadem sacra licet rationis sana beneficio, etiamsi nondum accesserit Spiritus Sancti illustratio.* Idem etiam palam fit ex allegatis Slinchtingii locis, ubi contra Meisnerum de Scripturæ interpretatione disputans, semper ad Rationem, nunquam ad Spiritus S. illuminationem recurrit.

5. Contra Reformatos vero statuunt Remonstrantes & Sociniani homini sanam mentem, & Naturalis intellectus Lumen, dummodo à præjudiciis sit liber, nec pravis affectibus obrutus, sufficere, si diligentiam adhibeat, ad S. Literas intelligendas, in locis clarioribus; Ajunt enim in Confess. cap. 1. sect. 14. Remonstrantes. *Non doctos tantum, sed & idiotas, (communis quidem sensu, ac judicio praditos) quantum satis est mentem eorum (de clarioribus loquuntur) adsequi posse: modo præjudicio, vana confidentia, aliisve pravis affectibus sese occæcari non sinant: sed Scripturam hanc pie, ac sedulo scrutentur;* Et Sociniani in Cateches. Racov. cap. 3. causam reddentes discrepantiarum super intellectu S. Scripturæ, assignant hanc, *quod nempe homines S. Scripturam, vel negligenter legant, vel non adferant cor sincerum, & ab omnibus impedimentis, ac cupiditatibus solutum.* Vide plura, quæ huc faciunt, à nobis superius allegata. At insuper in locis obscurioribus interpretandis verum sensum, ex scopo & occasione uniuscujusque loci, subjecta item

mate-

materia, antesequentibus & consequentibus, item ex collatione locorum similium, nec non ex absurditatibus palpabilibus alioqui secuturis, aliisque id genus argumentis, aut rerum indicis, dignosci posse ac debere, asseverant expressis verbis in sua Confess. & in Apolog. cap. x. Sect. 16. Remonstrantes. Sociniani vero in his locis Rationem in subsidium advocant, ut patet ex ipsorum supra allatis testimoniis; & quidem omnium apertissime ex Slichtingio, quando ait, Si de rebus agatur obscuris, quisvis videt, sine ratione rem non posse confici: & paulo post, neque enim nos ad rationem recurrimus, quoties Scriptura contrarium aperte testatur: Sed quoties de Scriptura mente dubitatur. Plura eodem spectantia superius ex ipso attulimus, quæ videri possunt. Quid vero his hoc loco rationis nomine veniat, ipsane ratiocinandi ac judicandi facultas discursiva, an ejus dictata, ac inventa per discursum & experientiam aut alio quoquam modo detecta ac eruta, non diserte declarant ac pronunciant ipsi; quamvis utrumque intelligere videntur, imo intelligunt, si Author Brevis Disquisition. contra Valerian. Magn. de A catholicorum credendi regula, Socinianus est, & Socinianorum sententiam proponit, quemadmodum vult celeberrimus Theologus Johan. Hoornbeek, ut supra diximus loc. citat.

6. Sic etiam non aperte explicant, An in Scripturarum interpretationibus Ratione utantur duntaxat tanquam medio seu instrumento, quo S. Literarum sensus indagatur, atque eruitur, an vero insuper tanquam norma, secundum quam omnis interpretatio dirigenda, & dijudicanda est; nisi idem ille Scriptor, qui posterius hoc

passim in libello suo asserere videtur, & præcipue cap. 7. Ubi, veram de norma sententiam expositurus, sic habet; Itaque negandum est, non esse aliam rationem certò cognoscendi veritatem in materia fidei, quam præmissa oratione consulere Spiritum S. ex sacris literis. Statuendumque Sacras Literas omnino normam esse controversiam Fidei. Et hætenus quidem soltas, quatenus Traditiones non Scriptæ, quocumque tandem nomine veniant, penitus excluduntur. Cæterum ad S. Literarum auctoritatem, & genuinam mentem dignoscendam, principia etiam illa, quæ Philosophica appellant, advocanda esse. Ac postquam Metaphysicam, Logicam, Mathematicam, Ethicam, Historicam ad intellectum S. Scripturæ convocasset, sic concludit. *Hæc & similia, quæ nemini sanò ignota sunt, statuendum est, esse fundamenta cognitionis nostræ, quoad auctoritatem sacrarum Literarum, & quoad verum earum sensum. Quare qui istis, sive naturali ingenii bonitate sive experientia vel mediocriter instructus est; is & ipsas Scripturas, ex istis principiis sacras esse cognoscit, & quæ ad salutem sunt necessaria ex Scripturis nullo negotio adjudicabit.*

7. Reformati vero (ut ad illos redeam) non dissentunt quidem ad clariorum S. Scripturæ locorum intelligentiam requiri sanam mentem, à præjudiciis liberatam, pravis affectibus non occacatam, diligenter Dei verbum scrutantem; sed sufficere negant, nisi insuper, ut modo diximus, illuminatio Spiritus S. accedat. Sic etiam præter illam concedunt quidem, in obscuriorum locorum interpretatione, locum habere considerationem scopi, & occasionis uniuscujusque loci, subjecta item materia, antecedentium, & consequentium;

zium; nec non collationem locorum similium; ac denique observationem absurditatum palpabilium alioqui secutarum; aliorumque id genus argumentorum ac rerum indiciorum, ex quibus loci sensus dignoscitur: præterea etiam, adhibendam esse *Rationem*, tam si per eam facultas ipsa, quam illius dictamina atque reperta denotentur. At facultatem tantum admittunt tanquam subjectum, aut instrumentum; quod S. Literas percipiat intelligatque: reliqua omnia tanquam medium seu instrumentum, quo sensus S. Scripturarum indagetur, ac eruatur: neutiquam vero hæc aut illam tanquam argumentum, canonem, sive normam, secundum quam interpretatio instituenda sit, aut ad quam exploranda veniat: Sed officium ac munus hoc soli tribuunt S. Scripturæ, ut ipsa sui sit interpret, ac interpretandi norma, (sicuti cap. 10. & 11. fuse explicuimus) omnibus viribus ostendere contendentes, Socinianos ac Remonstrantes id rationi assignare, ut liquet ex Censur. in Confessionem Remonst. cap. 1. Sect. 14. & 16. & Hoornbeek Socinianism. confutat. Tom. 1. lib. 1. cap. 6. Quod tamen ego non expresse in illorum Scriptis reperi, neq. ex illis colligere potui, ne ex ipso quidem ex Breui disquisitione contra Valer. Magn. jamjam allegato loco. Ipse enim Amandus Polanus non infimæ notæ inter Reformatos Scriptor, in suo Theologiæ Syntagmate, lib. 1. cap. 45. quæst. 6. agens de Mediis inveniendi verum Scripturæ sacræ sensum & usum, inter ea, quæ in ipsa Scripturæ meditatione adhibenda sunt, recenset quinto loco, *Ordinem & methodum in sensu & usu investigando.*

gando. Cujus prima consideratio est propositi; secunda
 Thematici, de quo agitur; tertia argumentorum, qui-
 bus Thema explicatur, aut confirmatur, simul circum-
 stantiarum, nempe personarum, occasionis, loci, tem-
 poris, antecedentium & consequentium, &c. Et septi-
 mo, Comparationem unius loci cum aliis parallelis &
 similibus, obscurioris cum clavis & apertis de eadem re
 agentibus. Et octavo, Collationem loci explicandi cum
 aliis dissimilibus, quin etiam in speciebus pugnantibus,
 eorumque conciliationem. Ac denique duodecimo,
 Artium & disciplinarum, & imprimis Grammaticæ,
 Rhetoricæ, & Dialecticæ, Physicæque cognitionem. Et
 similia passim apud alios etiam occurrunt. Quæ
 omnia si apud Reformatos Mediorum veniunt
 nomine, quidni & eodem apud Remonstrantes
 & Socinianos venire possunt? quin etiam ve-
 nire videntur & quidem simili, quo apud Re-
 formatos, modo, ut patet ex Smalcio contra
 Frantsium in præfatione, quando ait, *ubi inter-
 pretatione opus est, ibi nos non rationem principaliter
 sequendam dicimus; sed ex ipsis s. Literis eorundem
 interpretationem petendam esse docemus, adeoque ex
 ore Magistri Spiritus sancti toti pendemus.* Adeo ut
 hæc nullum firmum fundamentum Reformatis
 præbeant colligendi, illos Rationem interpre-
 tationis normam statuere, quod tamen tanto
 studio atque molimine probatum dare annuntur.
 Quicquid sit de Arminianorum Socinianorum-
 que Sententia, perinde nobis est, quibus non
 quid hi aut illi sentiant, sed quis veritas dicet
 indagare animus est.

8. Propriam igitur, & quam veram judica-
 mus de interpretationis norma sententiam, ut de-
 nique

nique exponamus & cum præcedentibus conferra-
 mus, dicimus, neminem, se verum & genuinum
 sensum, tam loci Scripturæ clarioris intelligere,
 quam obscurioris eruisse, atque explicuisse, nisi
 sum per aut ad veram Philosophiam, tanquam
 normam infallibilem, investigaverit aut explora-
 verit, certum esse; nec eundem talem esse nisi per
 eandem normam, aliis certo demonstrare posse:
 adeo ut veram Philosophiam statuamus tanquam
 Lydium lapidem, ad quam infallibiliter exami-
 netur, & per quam certissime demonstretur, num
 aliquis sensus Scripturæ sacræ tam nullo negotio
 intellectus, quam multo labore erutus, inten-
 tioni scribentis conveniat, an vero ab eadem
 discrepet. Unde palam est nostram hanc senten-
 tiam à Socinianorum ac Arminianorum differre,
 primo quod ad certitudinem & infallibilitatem
 tam intellectiōnis, quam interpretationis, de qui-
 bus illi ne verbum quidem, nos expresse; Dein-
 de, quod ad perspicuitatem Scripturæ in rebus
 ad salutem necessariis, & per se clavis, quam illi
 agnoscunt, nos negamus; Denique quod ad ob-
 scuriorum locorum interpretationem, cujus illi
 Rationem, considerationem circumstantiarum,
 antecedentium, & consequentium, collationem
 aliorum locorum similium aut dissimilium, &c.
 tanquam media adhiberi velle videntur, nos vero
 Philosophiam normam facimus atque audacter
 pronunciamus. Atque in hoc ultimo etiam dis-
 sentimus à Reformatis, qui Scripturam seipsam
 interpretandi normam statuunt; ut & in secun-
 do, cum in Scripturæ claritate & perspicuitate
 à Socinianis & Remonstrantibus seorsim non sen-

sentiant ; quod utrumque supra cap. 11. prolixè refutavimus. Denique quod Spiritus S. illuminationem attinget, eam ad Dei verbum intelligendum simpliciter non esse necessariam cum Socinianis & Remonstrantibus contra Reformatos jam ante asseruimus, & cap. 6. & 14. probavimus. Adeo ut nihil amplius, quod Socinianorum Arminianorumque sententias, earumque cum Reformatorum & nostra consensum aut dissensum concernat, dicendum superesse, ac quod initio hujus capituli nobis excutiendum proposueramus, prorsus absolvisse arbitremur.

9. At verò, antequam manum de tabula tollamus, finemque Exercitationi nostræ imponamus, dissolvendum hic videtur absurdum, quod doctissimus Hoornbeek Socinianism. confutat. Tom. 1. lib. 1. cap. 6. sect. 2. arg. 4. in scenam producit adversus Socinianos, & contra nostram sententiam quoque adaptari posset, nempe, *Si Philosophia, aut ratio est infallibilis S. Literas interpretandi Norma, tum Scripturam ejusque interpretationem rationi (aut Philosophiæ) subjacere, quod est contra dignitatem Scripturae, & veritatem; atque merito quis horreat suo judicio tale quid arrogare.* Hinc Spiritus S. judicium, & testimonium Scripturae Sacrae, atque hominum, tam diligenter alibi distinguit, imò opponit Ioan. Epist. 1. cap. 5. vers. 9. *Si testimonium hominum accipimus testimonium Dei majus est, & idem Euang. cap. 5. vers. 34. Ego vero testimonium ab homine non accipio.* Atque huic non absimile est quod habet idem eodem cap. sect. 1. pag. 91. *Rationem (aut Philosophiam) in hujusmodi dubiis asserre, & audire, ut argumentum, vel normam, secundum quam*
decisio

*decisio fiat de mente S. Scripturæ hæc est prodigiosissima
 peritioris V. & d. 26. 26. , atque tam indignum Scripturæ,
 quam in se improbum, quod ratio sibi aufert istud arrogare.*
 Ut autem hæc difficultas diluatur, in memoriam
 duntaxat revocanda est distinctio vocis Scripturæ,
 supra, cap. 13. Argum. 1. allata, nempe quod
 Scriptura vel *materialiter* sumatur, & denotet lite-
 ras, syllabas, voces, & ex his conflatas orationes;
 vel *formaliter* & significet sensus, & res istis voci-
 bus, & orationibus expressas, & designatas. Jam
 vero literas, syllabas, voces, & orationes, quæ
 Scripturæ nomine, quando de ejus interpreta-
 tione fermo est, venire debent, Rationi sanæ,
 seu philosophiæ subjacere; ipsi nequaquam indi-
 gnum esse putamus: sunt enim & Ratio recta, &
 vera Philosophia, ut supra ostendimus, & nullus
 sanæ mentis hominum inficias ibit, excellentia &
 singularia Dona, à Deo humano generi concessa;
 literæ vero, syllabæ, voces, & orationes, nil aliud
 nisi loquaces soni, aut horum mutæ notæ, quæ ex
 hominum instituto atque arbitrato conceptus
 aut res significant, adeoque ne cum istis qui-
 dem eximiis Dei muneribus ullo dignitatis
 gradu comparandæ. Quocirca quoque nec *im-
 probum est*, nec merito ullus horreat, Scripturæ
 verborum interpretationem sano suo judicio, aut recte
 rationi, aut vera Philosophia arrogare. Impro-
 bum sane esset, & merito quis horreret, si
 istis ipsa divina eloquia, atque oracula, ver-
 bis illis prolata, subjiceret, propriæ quippe
 menti vim inferret, cum veritas veritati nequa-
 quam subjacere, multo minus opponi possit,
 sive eam natura dictaverit sive Scriptura
 revela-

revelaverit, cum ipsum Deum semper autorem habeat, quemadmodum docuimus cap. 5. & 8. Unde etiam consequitur, omnem Scripturæ interpretationem rectæ Rationis, aut veræ Philosophiæ ope adornatam, non nisi Testimonio humano sed Divino: adeoque allata ex Johanne loca nostræ sententiæ nequaquam officere. Quod adhuc multo minus fit; altero illo, quod adfertur, nempe, esse *per se ipsum in se ipso*; jam enim antea contra Balthas. Meisnerum lib. de S. S. Trinitate, &c. pag. 84. negavit Slichtingius, *rectam manifestamque rationem esse principium peregrinum, & alienum in rebus divinis; præsertim cum queritur, an aliquid Scriptura dicat, aut non dicat, ut hic fit.* Nec etiam videmus, cum Ratio, tanquam subiectum & instrumentum, ut multis in locis cap. cit. admittit Hoornbeek, & disciplinæ Philosophiæ, tanquam medium, ut modo Polanum statuere retulimus, Scripturæ interpretandæ adhiberi possint sine *meta physici in se ipso*, cur tam illi, quam his, tanquam normæ, istud munus assignare non liceat, quin desiliatur de genere in genus alterum. Idque magis, si verum sit, quod habet Hoornbeek cap. cit. sect. 1. distinct. 21. nempe quod, *Axiomata universalis & perpetue veritatis, qualia sunt, idem non posse esse finalia, & non esse, &c. non assumit Theologia ex natura vel ratione, ut ex principio priori; sed ita sunt communis veritatis, & radicata in divina veritate, ut in hisce nec ratio Scripturam, nec Scriptura rationem arguat, sed utrobique ex eodem fonte fluunt, & locum ubique habent universaliter.* His omnibus adde non magni facienda esse istius farinæ effata, quorum ingentem farraginem produxit Peripatetica Philosophia; cum in Veritaris
 inda-

indagine non tam adminicula, quo nomine juven-
turi obtruduntur, quam remoræ sint, quibus in
ejus profectu interrumpuntur. Quænam enim
obstat ratio, quo minus Argumento ex Mathesi
petito uti liceat dissolvendæ quæstioni Physicæ,
aut Conclusionem Physicam astruendæ Thesi Medicæ?
Ego sane nullam video, qui anxiam istam Disci-
plinarum Liberalium à Peripateticis excogitatam,
& tanto studio observari solitam distinctionem,
qua illa *peripateticis in ætate viti* niti videtur, non
tanti ponderis existimo, ut ob ista, quæ in
rerum natura inter se connexa sunt, & quorum
adeo etiam unum ex alio cognosci potest, à se invi-
cem segreganda sint, & eorum unum ex alio pro-
bari non debeat.

Sed jam curriculi nostri metam contigimus:
Consideravimus namque confutavimusque cum
Arminianorum & Socinianorum, tum Reforma-
torum atque Pontificiorum dissentientes à nostra
sententia opiniones; eamque insuper ab adversa-
riorum accusationibus, & quibus impeti posset
criminibus sartam tectam conservavimus: nec non
post præmissam satis fusam prolixamque ejus ex-
plicationem, veram esse atque indubitatam proba-
vimus. Sit itaque ac perpetuo maneat Philosophia
S. Literas interpretandi norma infallibilis, cum &
ratio & suadeat ac dicat, & omnis ævi Theolo-
gorum confirmet praxis, ac quæcunque adversus
eam moveantur difficultates, facili negotio dilui
possint: rejectisque omnibus aliis, quas expendi-
mus atque refellimus, interpretandi normis,
vivat in posterum atque vigeat in Christi Eccle-
sia, ut ejus ope orta inter Christianos dissidia
compo-

(182.)

componantur, incorrupta cælestis veritatis doctrina magis magisque stabiliatur, atque propagetur, ac animæ nostræ tandem æterna salute frui, perennisque beatitudinis compotes fieri queant.



E P E

EPILOGUS.

Diu multumque deliberavi, mi Lector, fœtumne hunc meum, jam maturum, Theologorum tamen plurimis intempestivum monstrorumque apparituum, prælo subjicerem, atque in lucem protruderem; an vero apud me premerem, & in æternum tenebris damnarem. Ansam huic meæ deliberationi præbuere, animumque, quo se verteret nescium, suspensum tenuere commoda atque incommoda; quæ ex ejus divulgatione exortura mihi videbantur, quæ, qualia quantaque sint, cognoscere cum è re tua fore putem, ea brevibus hic ob oculos ponere, non alienum ab instituto nostro judicavi.

Incommoda igitur, ut de istis primo dicam, duo fuere, & quidem satis gravia, quorum alterum me, alterum Christianas concernit Ecclesias. In iis enim turbas hoc tractatu creatum iri, metuebam; cum non tantum ferè omnia nova eas soleant excitare; Sed, quod præcipuum est, non aliquod hic dogma leviusculum, exiguum in Religione ponderis ventiletur atque excutiatur; sed tanti, quod post S. Literarum auctoritatem in Christiana primas procul dubio tenet, adeoque fundamentum est ac basis, cui reliqui omnes tam fidei, quàm morum articuli innituntur, & unde tanquam è fonte, profluunt ac derivantur. In quo, cum omnes, quæ Christo nomen dedere, atque ad nostram pervenire notitiam, Ecclesias hallucinari, atque à veritate esse remotas, ostenderimus, fieri vix posse

E P I L O G U S.

posse videtur, quin in iis quidam suum errorem agnoscentes & deponentes, demonstratamque à nobis veritatem amplectentes, sententiam mutant; Alii vero, qui acceptis suis opinionibus lucri vel honoris causa & spe, aut cæco impetu, aut obstinato animo mordicus adhærescunt, ægerime ferant. Inter quos idcirco, illis nostram, cui recens accessere, sententiam propugnantibus, his contra, inveteratam defendendo, oppugnantibus, dissensionis contentionisque funis duce-retur, & quemadmodum in Religionis negotiis fieri assolet, acerrime, tanquam pro aris & focis, & summa vi atque impetu dimicaretur, non sine maximo Christiani nominis damno atque dedecore.

Mihi vero, quod imminet, incommodum est Theologorum, meam sententiam improbantium ac rejicientium, odium, quod acerbissimum, cujuscemodi flagrare iis in more positum est, procul dubio in me concitabo. Cum enim ita fere cum hisce hominibus comparatum sit, ut supra omnes doctos sese efferant, utpote qui sibi solis eloquia Dei esse concredita, atque interpretanda, divinumque commissum cultum firmissime persuasum habent, illico exardescunt atque stomachantur, si quis alius falcem suam in illorum messem mittere audeat: & cum nihil non veritati examissim consonum, & ab omni erroris consortio longissime divisum quilibet illorum (quamvis inter se in quam plurimis adversis pugnent frontibus) se docere obfirmato credat animo; Divinæ majestati atque gloriæ aliquid detractum esse existimant, si quod-

dam

EPILOGUS.

dam ab ipsis jam statuminatum dogma convel-
latur, ac aliud in ejus locum substitui debere
contendatur. Unde etiam sui officii sui que zeli
esse putat unusquisque obstare impedireque, ne-
quid sua inde religio decrementi aut detrimenti
capiat; adeoque post iram odium concipiunt,
eoque prosequuntur, quicumque ipsorum opi-
nionibus non subscribit, & aliquid, quod vel
tantillum ipsorum refragatur placitis, Theolo-
gico examinandum orbi proponere non veretur.
Atque hujus suæ iræ sui que odii virus ut evo-
mant, illum vulgo, apud quem plurimum valet
eorum auctoritas, invisum reddunt, nomenque
ejus indignis modis traducendo, ac calumniis
convitiisque onerando, tanquam hæreticorum
pessimum, & abominabiles perniciosissimasque
foventem opiniones, cane pejus & angue fugien-
dum monent atque jubent; Quod si consequan-
tur, consequitur etiam ut ille, veluti atro carbo-
ne notatus, ab omnibus vitetur, deferatur, &
male habeatur, ac sic paulatim sua negotiatione,
si mercaturam, aut quæstu, si opificium exer-
ceat, privetur, atque tandem re familiari com-
modisque, quibus vitam sustentat suam, exuatur,
adeo ut ad summam pauperiem infelicitatemque
reductus, miserrime reliquam ætatem transigere
cogatur. Utque nihil illius infortunio desit, omni-
que commiseratio intercludatur, hæc ab ipsis illi
procurata mala postmodum pœnam esse justissi-
mam clamitant, quam Altissimo suæ impietatis
exsecrabilisque opinionis luit, ac clara indicia,
quæ ipsum hæresios liquido convincunt atque
damnant. Simili autem tempestate & nostra posset
abripi

EPILOGUS.

abrupti navicula, similibusque, cum inter homines degamus, eorumque ope atque opera sæpissime indigeamus, illis scopulis, fluctibus obrui, ac in profundo mergi, si illam tam impetuoso mari, tantisque procellis obnoxio, ac naufragium certissimum minitanti, committeremus.

Atque hæc duo incommoda tanti mihi visa fuere ponderis, ut jam aliquot ab annis hujus tractatus distulerim impressionem, & sæpius apud animum meum constituerim, nunquam illum typis describi permissurum, aut in publicum emissurum: præsertim cum præter hæc, experientia doctus etiam animadverterem, ac pro comperto haberem, omnium in Christiana religione Sectarum tam Antistites atque Clericos, quam ipsam plebem ac Laicos adeo esse suarum, tum ab infantia, tum disciplina imbibitarum opinionum tenaces, ut fere citius manu cælum tetigeris, quam illarum vel unam, quamvis nunquam serio examinatam, multo minus intellectam, ex ipsorum animis evellas; atque adeo me non tantum oleum atque operam in hoc opusculo conscribendo perdidisse, sed etiam in edendo perditurum esse.

Attamen his omnibus tandem prævaluerunt, mentemque meam de sententia dimoverunt comoda, fructusque, quos hinc Christianam Religionem satis uberes percepturam esse, non tenuis affulget spes. Quibus accessit, quod istorum recensitorum incommodorum primum gravius, gravioraque Ecclesiæ allaturum mala mihi depinxeram, quam revera similem meæ, si non majorem ob causam allata fuisse postmodum compererim.

Dum

E P I L O G U S.

Dum enim hoc apud me premo scriptum, alia prodire, quibus multo majoris momenti dogmata, imo ipsum totius Ecclesiæ fundamentum non tantum labefactatum, sed convulsam atque eversum iri videtur, idque sine ulla, nisi inter doctiores aliquos tantum, contentione: Alterum vero declinare, & nominis suppressione subterfugere possim, quæ quamvis nonnihil huic meo Tractatui, meæque sententiæ damno atque dispiciatui futura sit apud illos, quibus ex Scriptoris nomine Scriptis pretium statuere, aut siquid Authoris nomine non insignitum in lucem exeat, tanquam nugæ, & scripta dentata, lectu indigna, damnare in more positum est: Non tamen id tantum faciendum duxi, ut aut memorati incommodi periculum subire, aut, istius farinæ censores librorum susque deque habens, æquiorum lectorum studiis atque utilitati deesse, & comoda hinc in ipsos redundatura denegare voluerim.

Istorum autem commodorum primum & maximum est, quod, cum abhinc aliquot seculis S. Literarum interpretatio in dubio posita fuerit, nec veros earum sensus interpretes & infallibiliter eruere, & se eruisse demonstrare potuerint; unde tot tantæque inter Christianos pullularunt, ac etiamnum vigent, indiesque novæ pullulant dissensiones contentionesque: nostra hoc in libello stabilita Methodo, atque norma non amplius in incerto vagari; sed firmo minimique vacillanti pede inniti ac progredi cuilibet Divinorum eloquiorum interpreti liceat, adeoque disputationum disceptationumque seræ, quæ tam animose

E P I L O G U S.

atque acriter ducitur , auferri, & universo Chri-
stianorum orbi tranquillitas atque pax concilia-
ri, & in æternum stabiliri possit.

Alterum est , quod ex hac nostra sententia
non tantis, quantis antea, laborabit difficulta-
tibus interpretis munus ; cum enim ostenderi-
mus , omnes Scripturarum veritates esse etiam
veros sensus , pluresque cuilibet orationi inesse
possint , erunt ex iis pluribus aliqui investiga-
tu inventuque faciliores , & magis obvii , quam
si unus duntaxat eruendus inesset : minoris enim
est negotii ad quædam pervenire , ubi multa
sunt , quam ubi unum solummodo existit , id
ipsum excogitare. Atque hanc ex nostra sen-
tentia S. Literarum interpretationi accedere fa-
cilitatem agnoscit ipse Chamier. Panstrat. Ca-
thol. Tom. I. lib. 15. cap. 15. §. 31. his verbis.
*Si essent (plures sensus literales) hęc videtur faci-
lior fore Scriptura. Nam difficultas Scriptura , si qua
est , consistit in vero sensu inveniendõ. Solent autem,
qua multa sunt , facilius inveniri , quam qua unica: ut
experientia docet in singulis rerum generibus.*

Tertium , quod hæc nostra Methodus com-
pendium interpretationi sufficiat in eo , quod
non necesse fuerit super alicujus loci sensu omnium
seculorum locorumque , aut omnium sectarum
Theologos & Divini Verbi interpretes ac com-
mentatores consulere , illorumque sententias ex-
pendere : Sed hac à nobis assignata normâ instru-
ctus quilibet proprio Marte & Dei mentem vesti-
gare , eruereque , & ab aliis investigatam , eru-
tamque explorare , & num genuina sit indubie
dignoscere poterit. Quo quantum temporis lu-
cratum,

E P I L O G U S.

cratum, quantum laboris ac molestiarum declinatum eatur, neminem fugiet, qui quam multa, & quam magna, in S. Codices elucubrata volumina, Christianorum manibus teruntur, considerare voluerit.

Et hæc quidem tria commoda ipsam respiciunt Interpretationem: nempe ut tutius, ut facilius, ut compendiosius expediatur: Sequentia autem, quæ etiam tria sunt, alia concernunt, S. Literarum depravationem scilicet, varias Lectiones, ac denique Translationem seu versionem. Sed singula perlustremus.

Quartum igitur est, quod nostra hæc interpretandi Methodus, etiam inservire possit deprehendis Codicum tam Hebræorum, quam Græcorum mutilationibus ac depravationibus, quorum fere nulli, si Viro Clarissimo, istarumque rerum peritissimo credimus, ista contigit felicitas, ut non sinistras malevolorum manus passus fuerit, mendisque quam plurimis contaminatus atque conspurcatus.

Quintum, quod faciat ad variantes S. Scripturæ lectiones explorandas, & quænam spurix, quænam genuinæ sint dignoscendas, quarum uberrima est in utriusque Fœderis libris seges, adeo ut in Veteri tantam esse earum copiam & confusionem, ut difficile sit veras à falsis dignoscere, ipsos Rabbinos fateri; & si quis omnes inter se committeret, & excuteret scriptos N. Testamenti codices, quot verba totidem penè esse inventurum discrepantias, apertis verbis dicere non vereatur idem ille Vir in omni istius Doctrinæ & literarum genere longe versatissimus.

Sextum denique atque ultimum est, quod non nihil momenti habeat ad falsas S. Librorum, aut ex vitiatas textibus, aut spuris lectionibus adornatas translationes deprehendendas iis, qui Linguarum Originalium sunt ignari, easque addiscendi occasione carent. Hujusmodi autem esse posse, imo vero esse versiones, hinc inde in plurimis observati comprobant lapsus.

Atque hæc tria commoda eodem nituntur fundamento, eodemque modo ex nostra interpretandi profluunt norma. Cum enim nihil non veritati consonum in Scripturis contineatur, nostraque Methodo illa indubie erui, erutamque esse demonstrari queat, eadem quoque omnis corruptus textus, spuria lectio, aut mala tralatio, quæ falsum docuerit detegetur, ac istius notæ esse deprehendetur atque arguetur: adeoque omne, quod hinc portenditur, in falsitatem incidendi, eamque pro veritate arripiendi aut accipiendi amovebitur periculum: quod omnibus aliis interpretibus impendet, & subterfugere deest facultas, quamdiu Lydio lapide destituantur, quo quæ loca sincera, quæ depravata sint, certo explorare; quæ germanæ, quæ spurix sint Lectiones, indubie distinguere; & quæ translationes rectæ, quænam perversæ sint, ac malæ infallibiliter dignoscere queant, quem undenam sibi comparabunt, nos cogitatione assequi non posse fatemur.

Hæc vero sunt, quæ animum meum ab hujus Scripti suppressione ad impressionem, editionemque flexerunt, ac, quando simul cum duobus recensitis incommodis justæ mei judicii stateræ appenderentur, attentoque examine expendere-

derentur , longe præponderarunt. Vnde , quam primum sese idonea obtulit occasio , me operi accinxi , eique quemadmodum nunc orbi literario exponitur , extremam adhibui manum. Et quamvis , præter bina illa memorata incommoda , aliud non exiguae forsan molis , minime me præterierit , nempe per plurimos , & quidem præcipue Theologos adversus me , meamque sententiam atque exercitationem insurrecturos , stylumque stricturos , quibuscum , nisi causæ meæ deesse velim , mihi congregiendum & disputationis serra reciprocanda erit ? Nunquam tamen id tantum in me potuit , ut vel unquam de non edendo hoc scripto in cogitationem inciderim , multo minus apud me consilium inierim.

Si enim quispiam nostro huic tractatulo evolviendo aliquas horas impendere , & , quæ in eo perscripta reperiet , iudicii sui trutinæ examinare dignatus fuerit , ac nostræ sententiæ demonstrationem falso superstructam esse fundamento , aut ex veris principiis perperam ac male esse deductam ; vel ab insultibus criminibusque , quibus impeti ab aliis posset , non ut oportet , defendi , ac rectum teneri ; vel dissentientium sententias uspiam non bene oppugnari ac refutari , eorumque argumenta non recte dilui ac solvi , certo deprehenderit , ac publico scripto solide ostenderit ; huic & nos publico etiam scripto , post ingenuam nostri lapsus confessionem , singulares agemus gratias , quod & nobis nostra errata detegere , & ne iisdem implicarentur seducerenturque , alios impedire operæ pretium duxerit , nihil carius , nihil antiquius habentes impensiusque exoptantes , quam veritatem doceri ,

EPILOGUS.

doceri, & in rectam viam, si ab ea deflexerimus, reduci.

Quod si vero quis alius, nostram mentem nondum recte assecutus, talia in medium produxerit, talesque moverit difficultates, quæ & ipsum morari, & aliis obicem ponere possent, quo minus omni ex parte nostræ Demonstrationis vis atque evidentia intelligeretur, aut sententiæ nostræ à contrariis in eam objectionum telis plena vindicatio perspiceretur, aut aliarum à nostra dissentientium opinionum adornata refutatio perciperetur, ac sic in eam manibus pedibusque iretur: omnes illico istos illis scrupulos eximere, istasque almae Veritatis luci officientes nebulas discutere pro virili parte conabimur, tempus nostrum & quicquid nostri est, optime collocatum reputantes, si proximo in veritate, & quidem tanti momenti, assequenda, faciem aliquo modo præluxerimus, atque operam aliquam attulerimus.

At si quis denique, suæ à puero vel magistris instillatæ, aut cæcò impetu devoratæ opinioni, tanquam stipiti, affixus, ac idcirco, quicquid ab ea discrepat illico falsum suoque odio ac repudio dignum, antequam inspexerit, existimans, in nos irruat, nostramque sententiam atque exercitationem, quam solidis argumentis ac rationibus infirmare nequit, stolidis commentis, & cavillationibus arrodant, & in Authorem convitiis calumniisque debacchetur: Vel multa S. Scripturæ loca congerat, atque accumulæ, ex iisque, sine veri sensus eductione ac demonstratione, copiosam instruxerit aciem, & nostræ sententiæ, sine invasione atque oppugnatione, opponat, quæ admo-

E P I L O G U S.

admodum id quibusdam Theologis solenne est: Huic & similibus aliquid reponere non dignabimur; neque enim mihi, unice hoc scripto Veritati eruendæ studentî, cum convitiatore convitiis certare, ac digladiari, eique resorbendam calumniam (aliam enim non meretur responsionem) regerere non libet, utpote cujus animus semper alienissimus fuit ab intemperie illa triviali & scoptica, qua, tanquam effrenata rabie correpti, multi scriptores verbis asperrimis atque acerbissimis, tanquam verberibus & moribus, se invicem excipiunt atque dilacerant, & calamos suos, quæ (ut ait egregius hujus seculi Philosophus) humanitatis instrumenta esse debebant, velut in cuspides gladiatorum acuunt, quibus alter in alterius famam petulantissime insultet ac grassetur. Præterea nec mihi tantum suppetit otii, ut illud, quod totum studiis & veritati indagandæ consecravi, vel cavillatori, vel nugacissimo Scripturæ locorum accumulatore respondendo impendere, ac sic turpiter prodigere velim; cum hæc in controversia decidenda nihil lucis atque opis talia subministrare queant loca, utpote in qua de horum sensus investigandi atque inveniendi norma disceptatur, atque disputatur. Quare in antecessum sciat unusquisque, in cujus manus hæc nostra pervenerit exercitatio, si adversus illam in lucem prodeant scripta quædam (qualia non pauca forsitan sunt proditura) quibus nihil videat reponi responsi, me omnia ista instar farinæ, aut potius furfuris existimare.

Atque adeo etiam præmonitum, rogatumque volo quemlibet, qui adversus me scribere, meamque sententiam exercitationemque impugnare sataget, ut
rem

E P I L O G U S.

rem ipsam aggrediatur, & ab omni cavillatione atque calumnia absteineat ac sibi temperet, si aliquid à me suo scripto cupiat rescriptum iri; Ac præterea, quo distinctius omnia expediantur, ne hanc nostram de Norma S. Literas interpretandi Quæstionem cum illa de Judice controversiarum Theologiarum, aut alia, si qua forsitan huic affinis occurrat, confundat neque commisceat, ut apud Theologos fieri consuevit; sed accurate separet atque discriminet, & primam tantum, reliquas omnes missas faciendo, sibi ventilandam atque executiendam in manus sumat. Quæ si præstiterit fidem meam vicissim obstringo, me ipsum similem in modum humaniter ac benigne excepturum, & motis ab ipso dubiis difficultatibusque, quoad vires sufficientes meæ, satisfacturum, sperans atque confidens, imo nullus dubitans, quin tandem mecum veritatem sit consecutus, illique manus dans arenâ cessurus.

Hoc vero ut facilius feliciusque succedat, nec non quicquid scrupuli, quod ad contradicendum viam aperire posset, quantum quidem in nobis possumus, præveniatur; unum, & quidem, nostro iudicio, satis magnæ molis amovere studebimus, firmiter persuasi, eo sublato, reliqua omnia fore plana atque expedita. Est autem ille, quod, si eo, quo statuimus, modo Philosophia sit S. Literas interpretandi norma, ipsæ S. Literæ inutilis, & frustra exaratae atque ad nos transmissæ videantur. Cum enim omnium Scripturæ sensuum, qui ope Philosophiæ eruendi atque explorandi sunt, veritates ante, quam eruantur atque explorentur, perspectæ esse debeant; quid opus erit, Scripturam

ram

E P I L O G U S.

ram adire, eamque consulere, ut illæ ex ea hauriantur atque perdiscantur, aut eam illis explicare atque exponere, cum istis explicationibus illæ, jam cognitæ, non magis cognoscantur, nec etiam confirmentur? Quandoquidem igitur hoc modo nec veritati docendæ, nec firmandæ inserviat Scriptura, nullius etiam usus esse videtur, quod tamen unanimi Christianarum omnium locorum atque seculorum Ecclesiarum refragatur consensui, quæ uno ore omnes, summam ejus esse atque maximam utilitatem, continuo prædicarunt, atque pronunciarunt.

Nodus autem hic ut commode solvatur, atque dilucide explicetur, altius repetendum totum hoc negotium putamus. Omnia vocabula dupliciter considerari queunt, vel absolute vel respectively. Absolute cum considerantur iterum duplicia sunt, vel quatenus voce efferuntur, vel quatenus manu scribuntur. Quatenus efferuntur, sunt soni vocesque ore prolatae; & in aere productæ: quatenus vero scribuntur, characteres & notæ in charta aliave materia exaratae atque depictæ: utroque modo entia realia dici possunt. Respectively vero spectantur, quando non tam hæc eorum natura, quam respectus & relatio attenditur, quæ in eo posita est, quod aliarum rerum sint signa, & quidem non naturalia, ut vocant, quæ aliquem cum signato in ipsa natura habent connexum: Sed arbitraria, quæ ex hominum instituto & beneplacito significant, ut supra cap. 2. diximus. Cumque tota signi essentia non à naturâ; sed ratione dependeat, erunt eatenus quoque tantum entia rationis: atque adeo cognosci quidem possunt
per

E P I L O G U S.

per se sola, quatenus absolute spectantur; at non nisi mediantibus aliis, nempe significatis, quatenus respective, & tanquam signa accipiuntur: cum Relatorum proprietates sit, esse simul cognitione. Sic ex. grat. vocabula *homo* & *arbor*, quando tanquam soni ore producti, aut picturæ literis adornatæ considerantur, per se intelligi possunt; sed quando tanquam signa conceptuum aut rerum, quæ istis nominibus denotantur, spectantur, sine istis sciri nequeunt. Cumque cognitio absoluti prior sit, quam respectivi, conceptus aut res, & vox absolute spectata, cogniti esse debent, antequam hæc tanquam signum, & illi tanquam signata cognosci queunt. Prius enim novimus *hominem* aut *arborem*, & hæc vocabula per se; & postea constituimus inter nos, hæc vocabula istos conceptus aut res significatura, aut jam significare ab aliis constitutum esse discimus. Quoniam vero multiplex apud Philosophos occurrit cognitio, intellectualis, sensualis, vel alia rudior, si qua est, non necesse est, illam de qua hæc sermo habetur, esse accuratam & intellectualem, quamvis esse possit; sed sufficit sensualis, aut alia minor, si qua reperitur. Neque enim ut sciam, quid voce *homo* aut *arbor* denotetur, illorum intimam naturam mihi esse perspectam debet; sed satis est vel semel vel aliquoties me illos vidisse, aut alio sensu accepisse, vel alio modo ad eorum aliqualem cognitionem pervenisse, quemadmodum id cuilibet notum. Ex quibus omnibus, ut & quod vocabula nullam analogiam, nihilque conceptuum rerumve significatarum in se contineant, haud difficile colligere est, quantum menti in rerum

E P I L O G U S.

rerum cognitione adipiscenda opis præstare queunt. Primo enim nulla vocabula, si seorsim sumantur, eorumque ignoretur significatio, unquam rerum, quas denotant, ideas in intellectu producere poterunt. Nam quamvis centies & amplius audias, vel legas voces has, *Deus* & *Omniscientia*, nequaquam eo in Dei vel Omniscientia cognitionem deduceris. Deinde etiam, quamquam conjunctim in oratione proponuntur, rerumque quas designant, aliquam sensualem rudioremve habemus cognitionem, nullo tamen modo intellectualem gignere valent: neque enim huic procreandæ sufficit illa, aut si qua infra eam posita est. Sic ex. grat. si in hanc enunciationem *Deus est omniscius*, incidat quis, qui rudi duntaxat cognitione, non vero accurate noverit, quid Deus & omniscientia sint, non assequetur inde veram intellectualemque hujus integræ sententiæ, ita ut mente clare distincteque percipiat, Deum esse omniscium. Denique quantumvis claras distinctasque rerum vocibus significatarum, ex grat. Dei & Omniscientia menti representatas habeamus ideas, nondum tamen hæc oratio, *Deus est omniscius*, si legatur vel audiatur, causa poterit esse per se, quod, ut oportet, intelligas, Deum esse omniscium, sed tantum occasionalis, impulsiva, aut aliqua similis. Neque enim illæ voces vera causalitate efficere queunt, ut certo evidenterque perspectum habeat quis, Omniscientiam ad Dei naturam pertinere: sed tantum sunt occasio vel incitamentum, quo intellectus erigitur ac inducitur, ut ideas Dei & Omniscientia attentius contempletur, ac inter se

se conferat, ac sic hanc in illa necessario includi deprehendat.

Jam vero quoniam omnes libri ex orationibus inter se connexis copulatisque constant atque conflantur, evidentissime consequitur, summam maximamque, quam rebus vere accurateque cognoscendis, intelligendisque præbere queunt utilitatem, in eo solo consistere, quod Lectori cogitationem injiciant, eumque excitent ad ideas, quas jam rerum in mente efformatas habet claras atque distinctas, quæque in illis libris vocabulis denotantur, contemplandas, inter se comparandas, ac, num una alteri includatur aut connexa sit, examinandas: nulla vero ratione intellectum in veram rerum cognitionem ex aut per se posse deducere; multo minus menti ideas claras distinctasque, si antea infusæ, inditæque non fuerint, indere, aut infundere, aut imprimere, aut alio aliquo modo ingenerare.

His prælibatis, ad supra motam difficultatem amovendam dicimus, S. Scripturam, quoniam cum aliis libris in eo, quod ex orationibus componatur, convenit, etiam cum iisdem in veritate docenda convenire debere: atque adeo tantum conducere ad lectores suos excitandos compellendosque, ut de rebus, de quibus in illa sermo fit, cogitent, in illas inquirent, & num ita, quemadmodum proponitur, cum iis comparatum sit, examinent. Quod ut præstent, Philosophia, & quicquid jam cognitum atque perspectum habent in subsidium vocandum, quo, quæ prædicatum subiecto conveniat, perspicitur, enunciationis veritas eruatur, & simul verus sensus eliciatur atque educatur.

tatur. Vnde liquet veritatem non semper, in Scripturæ per Philosophiam interpretatione, sensum præcedere debere: adeoque minime supervacaneum esse, Scripturam adire atque consulere; non quidem ut illa veritatem aut per se mentibus nostris ingeneret, aut clariorem distinctioremque reddat, aut magis firmam faciat: sed ut, quemadmodum diximus, occasionem materiamque cogitandi suggerat, & quidem de talibus, de quibus forsitan alias nunquam cogitasset. Quorum etiam summam hominum beatitatem concernentium, adeoque illis præ cæteris omnibus conducentium; non autem veritatis docendæ respectu ejus utilitas, & maxima, & aliorum librorum utilitati longe anteponenda est: quemadmodum passim omnium librorum utilitas pro rerum, de quibus agunt, præstantia aut vilitate magni aut parvi ducitur atque æstimatur.

Atque ex his etiam luce meridiana clarius apparet, quam longe à veri tramite deflectant, ac misere errent illi Theologi, qui ex solarum S. Litterarum lectione, sine ulla alia rerum consideratione atque contemplatione, solidam SS. Theologiæ notitiam hauriri posse, sibi persuaserunt, atque aliis persuadent, solamque adeo ejus lectionem commendantes, à Philosophiæ, aliarumque ingenuarum disciplinarum studio abducunt atque deterrent: Cum sine his ne unius quidem rei perfecta scientia inde addisci, aut idea clara ac distincta acquiri: imò falsa ac perversa sola ejus lectione corrigi queat; tum enim omnes, qui S. Codices lætitant, eosdem de rebus, quæ in illis pertractantur, deberent habere conceptus. Quod

EPILOGUS.

cum non fiat, alia, quæ id confici possit, via tentanda atque terenda erit; serua nempe adhibita præiudiciorum abdicatione, & attenta rerum ipsarum contemplatione, ac ex his emergente vera earundem cognitione, quæ Philosophia est.

Quocirca omnes, qui Theologiæ operam navant, quique nostræ sententiæ assequantur amplectenturque veritatem (neque enim omnes tam obocæcos, ut nulli ejus lux sit affulsura, aut tam obstinatos, ut nullum ad suas partes pertractura sit, credimus) monitos regatosque volumus: ut ad veram sibi, si nondum ea imbuti sunt, comparandam Philosophiam, eaque auspice & duce, rejectis præiudiciis dogmatibusque in Theologia sine certo inconcussoque fundamento admissis, ad nova reperienda ac stabilienda, aut vetera vera confirmanda ac demonstranda omnes ingenii intendant nervos, omnia sua dirigant studia.

Et quamvis admodum brevi angustoque conclusa adhuc sit ambitu, adeoque non multa huc facientia sufficere queat, cum apud veteres, si Mathematicos excipias, Philosophos nihil fere solidi evidenterque demonstrati occurrat; & à recentioribus id genus pauca tantum excogitata atque reperta sint: Satius tamen meliusque censemus, pauca vera certo cognoscere, quàm multa falsa atque dubia, tanquam vera atque certa, & sibi persuadere, & aliis obtrudere. Quibus adde, quod non levis arrideat spes, Philosophiæ pomœria his temporibus, quibus maximus ille ejus instaurator atque propagator Renuatus Des Cartes

orbi

E P I L O G U S.

orbi literario facem præluxit, suoque prævit exemplo, ab aliis, qui ipsius vestigiis insistere volent, longe lateque extentum iri; ac talia de Deo, Anima rationali, summa hominis felicitate, & id genus aliis ad vitæ æternæ acquisitionem spectantibus, in lucem protractum, quæ utramque in Scripturis interpretandis paginam absolvent, ac viam sterpent parabuntque planam, atque rectam, qua Christi Ecclesia, hætenus divisa atque continuis divulsa diffidiis, in amicitiam suaviter coeat ac confluat, cujus arctissimis dulcissimisque astricta vinculis, in posterum unita atque unanimis his in terris vigeat, floreat, ac crescat, nec non in sinum suum alienas adhuc à se gentes pertrahat & alliciat, ac tandem in cœlis beata triumphet.

F I N I S.



Österreichische Nationalbibliothek



